UNTERVEGNS

Itzik Kipnis

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

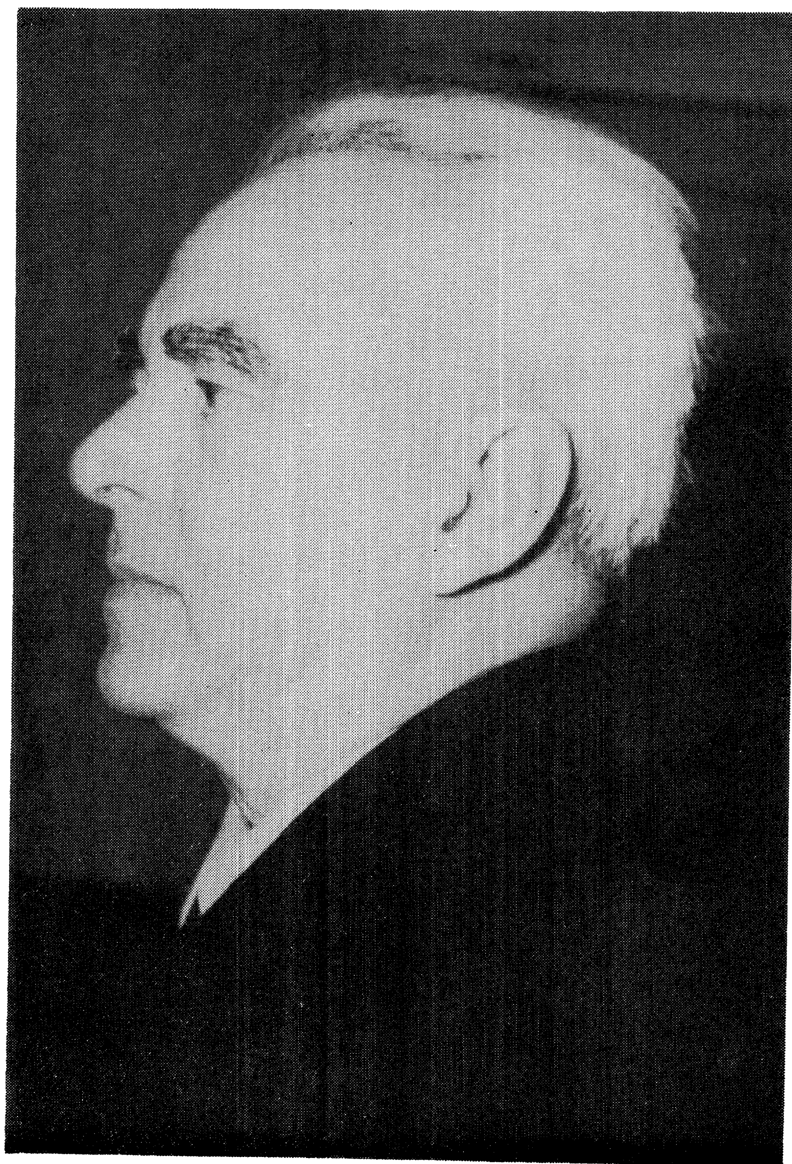

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

איציק קיפּניס

אונטערוועגנס

און אַנדערע דערציילונגען

איציק קיפּניס

איציק קיפּניס

אונטערוועגנס

און אנדערע דערציילונגען

איקוף פארלאג

ניו יאָרק

ITZIK KIPNIS

UNTERVEGNS
UN ANDERE DERTZEILUNGEN

(ON THE ROAD AND OTHER SHORT STORIES)

Published by the
Yiddisher Kultur Farband (YKUF)
189 Second Avenue
New York 3, N. Y.

שער-בלאַט געצייכנט דורך י. זעלדין

Printed by
GRENICH PRINTING CORP.
151 West 25th Street
New York 1, N. Y.
166

אינהאַלט

אוטערוועגנס

אַנדערע דערציילונגען

איציק קיפּנים

.1

איציק קיפּניס איז געווען דער אָנגעלייגטער בן־זקונים, דאָס מוזיניקל, אין דער יונגער שרייבער־משפּחה פון דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור, וואָס האָט זיך ראַשיק אָנגעהויבן פאַנאַנדערוואַקסן אין 1917 גלייך נאָך דער באַפרייאונג פונעם צאַרישן רוסלאַנד. ער איז געווען באַזונדערס אָנגעלייגט אין דער דעמאָלסדיקער יידישער ליטעראַטור, ווייל ער איז געווען איינער פון די ערשטע דערציילער־פּראָזאַאיקער אין דער פריילעך־צעזונגענער מחנה יונגע דיכטער פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע. ווי באַקאַנט, זיינען אין די ערשטע פּאָר יאָר נאָך פעברואַר 1917 געקומען איינער נאָכן אַנדערן די דיכטער י. דאָברושין, אשר שוואַרצמאַן, דוד האָפשטיין, לייב קוויטקאָ, פּרץ מאַרקיש, ש. ראָסין, ל. רעזניק, און באַלד נאָך זיי — א. קושניראָוו, ע. פינינבערג, איציק פעפער, א. וועלעדניצקי, מ. שאַפּיראָ, מ. כאַשטשעוואַצקי, אַ. שויכעט, ז. אַקסעלראָד, ש. האַלקין, אַ. ראַדין, איזי כאַריק. דוד האָפשטיין מיט זיין לידער־בוך „ביי וועגן", לייב קוויטקאָ מיט זיין „טריט", פּרץ מאַרקיש — מיט „שוועלן", זיינען שוין געווען די גרונט־לייגער, די יונגע „קלאַסיקער" פונעם רעוואָלוציאָנערן פּעריאָד, און די אַלע איבעריקע, וואָס זיינען געקומען מיט אַ פּאָר יאָר שפּעטער, האָבן געהערט צו דעם „צווייטן דור", נאָכוואוקס. האָט טאַקע פּרץ מאַרקיש, וועלכער האָט דאַן געלעבט אין פּוילן, פריידיק און פאָטערלעך באַגעגנט דעם „נאָכוואוקס", און ווי אַן עלטערער, איז ער געווען צופרידן פון די יונגע, פון די „בני נביאים" און מיט באַגייסטערונג איז פּרץ מאַרקיש זיי אַרויס אַנטקעגן מיט אַ „ברוכים הבאים". אין אַן אַרטיקל („ביכער וועלט", וואַרשע, 1922) האָט מאַרקיש געשריבן אויף זיין באַפליגלטן לשון: „גרוסן פון אוקראַינע... ווידערוואוקס .. אָט אַזוי רייסט ער זיך דער שבט ווידערוואוקס פון צווישן דריקנדיקע חורבות, פון צווישן שטיקנדיקע אַשן... מיט פריידדאָרשטיקע צעשטרעקטע הענט".

צווישן די יונגע צעזונגענע דיכטער האָט זיך אומבאַמערקט אַרויסגערוקט אַ שטילער, באַשיידענער יונגערמאַן פונעם שטעטל סלאָוועשנע ביי אָוורוטש (וואָלין), און אין דעם אַלגעמיינעם יונגן אָרקעסטער איז ער זיך געקומען מיט זיין אייגענעם אינסטרומענט און גענומען שפּילן און אויס־

שפּילן אייגענע, אייגנאַרטיקע מעלאָדיעס. שוין נישט קיין לידער, ווי עס איז געווען דאַן אָנגענומען, נאָר גאָר פּראָזע, שילדערונגען, דערציילונגען, וועלכע האָבן זיך כּלל נישט אַריינגעפּאַסט מיט זייער שטיל־עלעגישן טאָן, מיט זייער פּשטות אין דעם דעמאָלסדיקן רוישיק־ראַשיקן געזאַנג.

ווי אַלע אָנפאַנגער האָט אויך איציק קיפּניס געשטעלט פאַרזיכטיק זיינע ערשטע טריט, געזוכט פאָרם און פּאַמעלעך געגומען אַריינוואַקסן אין דער נייער סביבה. א. קושניראָוו האָט אַמאָל געשריבן וועגן זיין חבר און פריינט ש. ראָסין: „... מיר זיינען דעמאָלט (אַרום 1920 — נ. מ.) כמעט אַלע נאָך געווען אָנפאַנגער און, מען דאַרף מודה זיין, נישט איבעריק רייך איז געווען דער פאַרמעגן פון אונדזערע קענטענישן. יאָ, מיר זיינען געקומען ניט פון גימנאַזיעס און אוניווערסיטעטן. די גרויסע אָקטאָבער־רעוואָלוציע האָט נאָר־וואָס געעפנט פאַר אונדז דעם וועג נישט נאָר צו דער ליטעראַטור, נאָר אויך צו בילדונג אין פּשוטן זין פון וואָרט. אונדז איז פאַרגעשטאַנען אומדערמידלעך אויסצונוצן די גרויסע מעגלעכקייט: זיך לערנען און נאָכאַמאָל לערנען, כּדי אָנצויאָגן דאָס, וואָס מיר האָבן ניט געקאָנט באַקומען אין אונדזער יוגנט. דערווייל איז אונדזער שאַפערישע אַרבעט דעמאָלט געווען אויסגעשטעלט מערער אויף אונדזער אינערלעכן געזונטן געפיל און אינטואיציע".

דאָס וואָס א. קושניראָוו האָט געזאָגט וועגן דעם דיכטער ש. ראָסין, איז געווען אויך אָנגעמאָסטן אויף אַנדערע און — אויך אויף איציק קיפּניסן. אָבער גרינגער איז אין יענער שטורמישער צייט געווען די דיכטער, וואָס דאָס רוישיקע לעבן האָט זיי צוגעשטעלט פיל אויפרייס־און אויפרייך־שטאָף, און פיל שווערער איז געווען דער וועג פאַר דעם דערציילער. ס'איז דאָך באַקאַנט, אַז אפילו די באַוואוסטע יידישע פּראָזאאיקער האָבן אין דעם „שטורעם און דראַנג־פּעריאָד" זיך אָפּגערוקט אַן אַ זייט, נישט געקאָנט יאָגן און נאָכיאָגן די אויפברויזנדיקע געשעענישן און זיי אַריינפּאַסן אין פּראָזע־ראַמען.

איציק קיפּניס איז אַריינגעפאַלן פון זיין קליין שטעטל קיין קיעוו אין דער סאַמע הייסער צייט בעת דעם האַסטיקן פונאַנדערוואוקס פון דער יונגער דיכטונג, און באַזאַכט און באַדאַכט און בהדרגה (שטופנווייז) האָט ער אַריינגעדרונגען אין דער שרייבער־משפּחה ווי אַ דערציילער. ער האָט גענומען פאַרעפנטלעכן זיינע אייגענע באַשרייבונגען, שילדערונגען אין די פאַרשיידענע אויסגאַבעס.

אין דער דערציילונג „אונטערוועגנס", וואָס איז פול מיט ביאָגראַפישע און אויטאָפּאָרטרעטישע פּרטים, ווי אויך מיט גאַנץ־שאַרפע זעלבסט־קריטישע באַמערקונגען און אָפענע טאַדלונגען פון זיינע אייגענע שוואַכקייטן, ווערט געגוי געשילדערט איציק קיפּניסעס קומען פון זיין היימשטעטל

סלאָוועשנע קיין קיעוו. זיכער זיינען אין זיינע אַנדערע דערציילונגען, וואָס נישט אַלע האָבן מיר אונטער דער האַנט, פאַראַן פיל איינצלהייטן וועגן זיין ווייטערדיקן לעבן אין קיעוו.

אויך איציק קיפּניס האָט נישט געקאָנט אָפּשטיין פון די אַלע יונגע שרייבער און ער האָט אויך לכתחילה גענומען שרייבן לידער.

2.

זיין ערשטלינג־ביכל — „אָקסן", 1921־1922, (24 זייטן) — וואָס איז דערשינען אין קיעוו אין 1923, איז אַ זאַמלונג לידער. עס איז געטיילט אויף: „רעגן־שטויב" און „פרייד". לייכטע, שפּילעווודיקע, שטיפערישע לידער. דאָס ביכל, ווי די ליטעראַרישע וועלט פון איציק קיפּניס, עפנט זיך, הויבט זיך אָן מיט אַ ליד, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם יונגן (און אויך עלטערן) קיפּניס:

„באַגריסט האָט מיך טאָג היינט
מיט זון,
און דערפילט האָב איך:
עפּעס איך בין!
און גאַס איז אַרום מיר אַנטקעגן
מיט מענטשן געשפּאַנטע אין וועגן,
מיט זיילן, וואָס בינדן די ווייטן אין דראָט,
מיט שטעלן,
מיט פורן,
מיט רעש,
מיט שטאָט.

גיי איך מיט טאָג,
מיט גאַס און מיט זון —
עפּעס איך בין!"

דאָס דאָזיקע ליד, און די איבעריקע לידער אין ביכל, איז דער צינז, וואָס איציק קיפּניס האָט געצאָלט, און אָפּגעצאָלט, דער שטורמישער צייט. דערנאָך האָט ער זיך געלאָזט מיטן פּנים צו... זיך, צו זיין אייגענער וועלט, צו זיין היים און סביבה.

ערשט זיין פּראָזע־בוך „חדשים און טעג", וואָס איז דערשינען אין קיעוו, אינעם פאַרלאַג „קולטור־ליגע", אין יאָר 1926, האָט געצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון די לייענער און קריטיקער, סיי אין סאָוועטנפאַרבאַנד און סיי אין אַנדערע לענדער פון דער וועלט, אין פּוילן און אין אַמעריקע.

דאָס בוך „חדשים און טעג" עפנט זיך מיט אַן אינטערעסאַנטן און זייער

כאַראַקטעריסטישן פאַר יענער צייט אַריינפיר פון י. נוסינאָוו, וואָס הייסט „אַ ווינקל פון יאָר 1919”. ער הויבט אָן זיין הקדמה: „די וועלט־ליטעראַטור ווייסט פון פיל אַזעלכע פאַלן: די נאַציע אינגאַנצן האָט שוין לאַנג געלעבט מיט אַ מאָדערנעם לעבן, און ערגעץ אַ פאַרוואָרפענע פּראָווינץ האָט נאָך געלעבט אין איר פאַרצייטיקער פאַרחלומטקייט אַ פאַרגעסענע. און פּלוצים איז געקומען פון דאָרט אַ שרייבער, וואָס האָט דערציילט, ווי זיין פאַרשלאָפענע היים האָט זיך אַ צעטומלטע אויפגעכאַפּט פון אַ פייף פון אַ ווייטן צוג און בטלט (באַטלט) אויס חלומות אויף דעם ניט־געבעטענעם גאַסט, וואָס האָט דעם היימישן ליבן דורותדיקן דרימל צעשטערט... נאָך דעם, ווי ער ברענגט אַ ביישפּיל פון דער פראַנצויזישער ליטעראַטור און דערמאָנט אַלפאָנס דאָדע, זאָגט ווייטער י. נוסינאָוו: „אַזאַ דערשיינונג אין אונדזער ליטעראַטור איז איציק קיפּניסעס כראָניק „חדשים און טעג”. ס'איז 1918, 1919. איבערן גאַנצן לאַנד ברענט אַ העליש פייער פון בירגער־קריג. נאָר אין סלאָוועשנע איז פרייטיק — פרייטיק... „וועגן וועלט־מלחמה, גרויסער רוסישער רעוואָ־לוציע האָט סלאָוועשנע אַזעלכע בערך פאַרשטעלונגען, ווי קאַבצאַנסק (מענ־דעלעס) האָט געהאַט וועגן מאָנטעפיאָרען מיט ניקאָלאַי דעם ערשטן...”

רעדנדיק וועגן די געפאַרן, וואָס זיינען געשטאַנען פאַר דעם יונגן קינסט־לער — מיטגעצויגן צו ווערן אינגאַנצן מיט סלאָוועשנע, אָדער מיטן „קאָס־רילעוווקער באַוואוסטזיין”, זאָגט י. נוסינאָוו, אַז „ער, קיפּניס, האָט די געפאַר בדרך כלל — אויסגעמיטן. און געהאָלפן האָבן אים דאָ צוויי פאַקטן: איינס, איז דער סטיל דאָ געווען אַ סך־הכל ניט פון קיין ליטעראַרישער טראַדיציע. ער איז געווען אַ פאָדערונג פון מאַטעריאַל. פאַרקערט, די לעבעדיקע ליטע־ראַרישע טראַדיציע, וואָס רינגלט אַרום קיפּניסן, האָט אים אַוועקגעצויגן פון שלום עליכמען. צוויי — און דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזן קיפּניסעס אינטור־איציע — קיפּניס האָט זיך ניט אַוועקגעשטעלט דיכטעריש אָן אַ זייט, און פון זיין ווינקל [האָט ער] גענומען באַוויזן סלאָוועשנער נאַאיוויטעט. ער האָט סלאָוועשנער פּאַגראָם־כראָניק געמאַכט פאַר אַ טייל פון זיין יוגנטלעכער ליבע־כראָניק” (ז"ז 5־7).

און ריכטיק גיט צו י. נוסינאָוו, אַז „דער סטיל פון בוך איז אַזוי אַרום אַן אָרגאַנישער סך־הכל פון דעם מאַטעריאַל, פון דעם צווייענדיקן כראָניק־פּרימיטיוו, און כלל נישט קיין סך־הכל פון פאַרשפּעטיקטער שלום־עליכם־נאָכמאַכעריי”.

י. נוסינאָוו מאַכט פאַרבייגייענדיק אַ באַמערקונג, אַז „אָט די בלעטלעך רעוואָלוציע־און בירגער־קריג האָבן זייערע ערשטע קינסטלערישע פאַר־צייכענונג אין אַ פּרימיטיוו געפונען... נאָר דאָס איז אַ טענה צו דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור, וואָס האָט, דרך אגב, אין פאַרענטפערן זי, און ניט קיין פאָדערונג צו קיפּניסעס כראָניק” (ז' 8).

אַזעלכע טענות האָט מען אין יענע יאָרן זייער אָפט אַרויסגעשטעלט, ווי באַוואוסט, בכלל קעגן דער יידישער סאָוועטישער פּראָזע און אויך — קעגן די באַוואוסטע יידישע דערציילער.

.3

אין זלמן רייזענס „לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור" (באַנד 3, ווילנע 1929) האָבן מיר ביאָ־ביבליאָגראַפישע ידיעות, געשטיצט אויף זיינע, קיפּניסעס, מיטטיילונגען. מיר ווען ברענגען פון דאָרט איניקע אויסצוגן. ער איז געבוירן אין סלאָוועשנע, וואָליק, דעם 12־טן דעצעמבער 1896 (ער איז איצט אַלט 63 יאָר). זיין שטעטל איז באַוואוסט געווען מיט האַרבאַרניעס. זיין פאָטער, ער אַליין און זייערע קרובים זיינען געווען האַרבאַרס. „זיין פאָטער, נחום, אַ יודע ספר און אַ משכיל, אַ מענטש מיט אַ מוזיקאַלישן חוש, אַ ליבהאָבער פון פידל־שפּילן". „ביז בר־מצוה האָט איציק געלערנט אין חדר, אויך — ביי פּריוואַטע לערער אין דער היים". מיט קליינע איבער־רייסן האָט איציק געאַרבעט אַן אַכט יאָר ביי זיין פאָטער און אין אַנדערע גאַרבערייען אין שטעטל און אין די דערבייאיקע שטעטלעך. אַרום 1920 ווערט ער „געשיקט דורך זיין לעדער־פאַראיין קיין קיעוו זיך צו לערנען. אַ האַלב יאָר האָט ער געגעבן העברייאישע שטונדן און אַ האַלב יאָר געהאַקט האָלץ איבער די הויפן פון דער שטאָט קיעוו".

איציק קיפּניס ברענגט אַרויס אין זיינע פאַרשיידענע, פריערדיקע און שפּעטערדיקע, ווערק, זיין שטעטל, זיין סביבה, זיין פאָטער און מוטער און די משפחה. זיינע ווערק טראָגן שטענדיק אַן אויטאָביאָגראַפישן און אויטאָ־פּאָרטרעטישן כאַראַקטער. ער ברענגט אַרויס פּרטים פון זיין שטוב און שטעטל, פון זיך גופא און פון זיינע נאָענטע. אין פאַרשיידענע צייטן מאָלט ער אויף אַן אַנדער אופן זיין קינדהייט, יוגנט און זיינע דערוואַקסענע יאָרן, — אָט מיט טיפער גערירטקייט, אָט מיט אַ לייכטן הומאָר. זיין פאָטער קומט ביי אים אַרויס אַ האַרטער מענטש, אַן עקשן, מיט שטייפע דיקטאַטאָרישע שטריכן, וואָס האָט זיך באַצויגן צו די שטוב־מענטשן, צו באַקאַנטע, צו קרובים גאַנץ אכזריותדיק. אַזאַ זעען מיר דעם פאָטער נחום אויך אין זיין גרויסער דערציילונג „אונטערוועגנס", וואָס מיר דרוקן איצט פון אַ מאַ־נוסקריפּט, וועלכער געפינט זיך ביי אונדז פון די יאָרן 1947־1948. איציק קיפּניס האָט, ווייזט אויס, אין יענער צייט פאַרענדיקט זי.

זיין בן־עיר (אַ סלאָוועשנער) דער באַוואוסטער מוזיקער און שרייבער מרדכי ירדני דערציילט („יידישע קולטור" 1943, נ׳ 1) אינטערעסאַנטע פּרטים וועגן איציק קיפּניס, זיין הויז־געזינד און וועגן דער סביבה, אין וועלכער די סלאָוועשנער יוגנט איז געוואַקסן. „גערופן האָבן אים, קיפּניסן, איניקע אויפן טאַטנס נאָמען — איציק נחום דעם האַרבאַרס, און אַ טייל — אויף דער מאַמעס נאָמען — איציק ליבקעס".

„איציקס פאָטער נחום האָט געהאַט אַ שוואַרצע הערצל־באָרד, שאַרפע צווייַ אויגן, מיט אַ בליק פון אַ בייזן פּריץ... געווען אַ שטרענגער מאַן, אַ שטרענגער טאַטע און אַ שטרענגער באַלעבאָס..." ליבקע, איציקס מאַמע, איז „געווען די גוטסקייט אַליין... אַ גוטע נשמה. איציק איז געווען גע־ראָטן אין דער מאַמע — סיי אין אויסזען און סיי אין כאַראַקטער. ער האָט פון איר איבערגענומען ניט בלויז איר שמייכל, אירע מאַטע געזיכט־צוגן, איר צאַרטקייט און גוטסקייט, נאָר אויך איר אויסערגעוויינטלעכע רואיקייט און געלאַסנקייט. איציק פלעגט רעדן שטיל און באַזאַכט... זיי זיינען געווען עטלעכע קינדער אין שטוב. אָבער פון אַלע איז איציקן שטאַרק נאָענט געווען די עלטערע פון די שוועסטער — דינקע, די איצטיקע באַקאַנטע סאָוועטישע דיכטערין דינה ליבקעס..." און „ווען איציק איז געוואָרן בר־מצוה — דער־ציילט וויטער מ. ירדני — האָט אים דער טאַטע געקויפט אַ פידל. ער אַליין האָט אים געלערנט שפּילן. פון אַלע „קאָמפּאָזיציעס", וואָס איך האָב געהערט איציקן שפּילן, געדענק איך: וואַרשאַווסקיס „אויפן פּריפּעטשיק", „התקוה", „כל נדרי", „שושנת יעקב"...

ווי מ. ירדני גיט איבער, איז איציק „אַוועקגעפאָרן ערגעץ אין אַ ישיבה..." צוריקגעקומען, האָט ער אויסגעזען גאָר אַנדערש... ס'האָט זיך אים געגומען אויסשיטן אַ בערדל, געווען מיט אַ יידיש־פּויליש היטעלע און „מיט אַ פּאָר גאָטספאַרכטיקע אויגן..." דערווייל איז געפאַלן דער צאַריזם, און „נייע ווינטן האָבן גענומען בלאָזן פון מאָסקווע, פון קיעוו, פון וועלכע ער וועט געוואַלדיק מיטגעריסן."

איציק פאַרבינדט זיך „מיט דער שיינער, חנעוודיקער, קוטשעראַוועער בוזי... ווער געדענקט עס ניט בוזין?" איציקס עלטערן זיינען געווען קעגן דעם שידוך. עס איז זיי ניט אָנגעשטאַנען, וואָס בוזי איז געווען אַן אָרעם מיידל און נאָך אַ שניידערקע דערצו..." דאָס יונגע פּאָרל האָט חתונה. מען קלייבט זיך אַריין אין אַן אַלקערל און איציק, דאָס יונגע באַלעבעסל, גייט אַרבעטן אין אַ פרעמדער האַרבאַרניע... זומער 1919 קומט פאָר אין סלאָוועשנע אַ שוידערלעכער פּאָגראָם, וואָס האַלט אָן עטלעכע טעג, אין וועלכן עס זיינען גרויזאַם אומגעבראַכט געוואָרן איבער הונדערט יידישע נפשות. „צווישן דער גרויסער צאָל פּאָגראָם־קרבנות האָט זיך געפונען בוזיס מאַמע און דריי קליינע קינדער. מען האָט זיי אַלע פיר געפונען מיט איבער־געשניטענע העלדזער ביי אַ פויער אין שייער, וואו זיי האָבן זיך באַהאַלטן.. בוזי האָט דעם גרויסן וויטיק ניט געקאָנט אַריבערטראָגן, און איז אין אַ קורצער צייט אַרום געשטאָרבן..."

די דאָזיקע גרוליקע איבערלעבענישן האָבן זיך טיף איינגעשניטן אין איציק קיפּניסעס זכרון, און ער קאָן זיך פון זיי נישט באַפרייען. זיי קומען כסדר צום אויסדרוק אין זיינע ווערק, און בעיקר אין זיין בוך „חדשים און

טעג״, וואָס ער האָט מיט אַ פּאָר יאָר שפּעטער געשריבן. בוזי פיגורירט, ווי אַ לעבעדיקע, אין איציק קיפּניסעס ווערק, און שפּעטער אויך שוין ווי אַ גע־שטאָרבענע אין „אונטערוועגנס״.

.4

דאָס בוך „חדשים און טעג״ איז געווען אַ נייס אין דער דעמאָלסדיקער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור. עס האָט אַרויסגערופן ווידערשפּרעכנדיקע אָפּרופן, פּאָזיטיווע און נעגאַטיווע. מען איז דאַן נישט געוואוינט געווען צו דער שפּראַך, צו דער פּשטות און תמימות, אין וועלכער דער יונגער שרייבער גיט איבער וועגן די גרויליקע פּאַסירונגען. דאָס איז צו זען קודם־כל אינעם אַריינפיר פון י. נוסינאָוו צום בוך, וואָס אויסצוגן האָבן מיר פריער געבראַכט.

אין אַ לענגערן אַרטיקל, וואָס הייסט „אַ נייער טאַלאַנטפולער פּראָזע־שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד״ („פרייהייט״, ניו־יאָרק, 27טן מערץ, 1927, געווען אויך געדרוקט אין מינסקער „אָקטאבער״) שרייבט צווישן אַנדערן דוד בערגעלסאָן: „ווי אַן אַראָמאַט דערמאָנט אייך אָן אַ צווייטן, אָן ענלעכן, וועלכן איר האָט שוין אַמאָל געפילט, פונקט אַזוי דערמאָנט אייך דאָס בוך „חדשים און טעג״ אינעם גרונט־טאָן פון אַ צווייטן זעלטענעם און גרויסן בוך. מאָמענטנווייז גלויבט איר ניט אייערע אייגענע אויערן — אַזוי גוראַטן איז די אינעווייניקסטע שטימע אין אָט דעם בוך צו דער שטימע פון אַ ליבן און האַרציקן באַקענטן. זיין נאָמען איז: — מאָטל פּייסי דעם חזנס...״ און ווייטער זאָגט ד. בערגעלסאָן: „שלום עליכם האָט, פאַרשטייט זיך, ניט געקאָנט אַרויסזען דעם גלגול פון קאַסרילעווקע ניט בלויז אין די צייטן פון ראַטנמאַכט, נאָר אפילו ניט אין די צייטן פון בירגער־קריג...״

דוד בערגעלסאָן זעט אין איציק קיפּניסן און אין זיין אַרויסגעבראַכטן שטעטל „אַ נייעם גלגול״ און „דעריבער איז צווי מאָל שטאַרק אָנגעלייגט דאָס טאַלאַנטפולע בוך „חדשים און טעג״...״ דוד בערגעלסאָן זאָגט, אַז „דער טאַלאַנטפולער אָרעמער יתום, מאָטל פּייסי דעם חזנס, איז ניט פאַרפאַלן געוואָרן ערגעץ אין אַמעריקע און איז ניט אומגעקומען ערגעץ אין דער צייט פון די פּאָגראָמען און פון בירגער־קריג. ער האָט נאָר באַקומען אַרום זיך אַ נייע סביבה און האָט באַוויזן אַ וואונדערלעך־גרויסע בריהשאַפט: ער האָט זיך אויסגעלערנט דערציילן וועגן זיך און וועגן אַרומיקע מיט זיין אייגענעם מויל אָן דער הילף פונעם גרויסן קינסטלער שלום עליכם. ער האָט ניט לאַנג חתונה געהאַט מיט אַ האַרציק און ליב מיידל, און דערצו נאָך, ניט מיט קיין פרעמדער, ווייל זי איז אונדז פון פריער באַקאַנט. ער האָט חתונה געהאַט מיט בוזין פון שלום עליכמס „שיר השירים״, און פון פרייד, וואָס דאָס אַלץ איז געשען, האָט ער אָנגעהויבן צו פאַרשרייבן זיינע באַ־אָבאַכטונגען — איצטיקס מאָל מיט דער הילף פון שלום עליכמס ירושה״.

ד. בערגעלסאָן (ווי י. נוסינאָוו אין זיין אַריינפיר צום בוך) האָט געדרעכטע טענות צום יונגן מחבר, פאַרוואָס „דער גאַנצער אידעאָלאָגישער צוגאַנג צו קאַסרילעווקער ווייטיק פון 1919 איז פונקט דער זעלבער, וואָס די אידעאָלאָגיע און דער צוגאַנג פון שלום עליכמען צו קאַסרילעווקער דלות פון בערך 1890". ער וואַרפט אויך פאָר איציק קיפּניסן, וואָס זיינע פאַרשוינען, וואָס ער פירט אַרויס, „זיינען עפּעס מאָדנע פאַרצייטיקע, וואָס פּאַסן זיך אַריין אין אַן אידיליע פון בנימין השלישיס צייטן". אָבער דאָך גיט ער צו, אַז „עס וואָלט געהייסן אונטערשעצן די ווערט פון אָט דעם זעלטן־טאַלאַנטפולן בוך, ווען מ'זאָל ניט באַמערקן די נייע, צאַפּלדיק־פרישע טענער, וואָס קיפּניס האָט דאָך אין דער יידישער ליטעראַטור אַריינגעבראַכט..." באַזונדערס, באַטאָנט ד. בערגעלסאָן, ווי איציק קיפּניס ברענגט אַרויס „די שווידערהאַפּטיקסטע פּאָגראָם־בילדער... ער גיט זיי ווי אַ פאָלקס־דערציילער... ער דערציילט מיט אַזאַ אויפריכטיקער האַרציקער פּשטות..."

אויך ז. רייזען שטעלט זיך אָפּ אויף דער זעלטענער אייגנשאַפט פון קיפּניסעס פּשטות ביים דערציילן: „אין סטיל פון פּרימיטיוו, פון אידיליע שילדערט קיפּניס דאָס יידיש־אוקראַינישע שטעטל, די מלחמה, די ווייטע רעוואָלוציע, די שרעקלעכע פּאָגראָמען. דער טאָן וואַקלט זיך צווישן כראָניק און ליריק, אָבער דער לירישער עלעמענט וועגט איבער, און ס'איז מער אַ ליריש־אויטאָביאָגראַפישע דערציילונג, ווי אַ כראָניק..." און ריכטיק זאָגט ז. רייזען, אַז „קיפּניסעס בוך האָט אַריינגעטראָגן אַן אָפּפרישונג און אַ באַלעבונג אין דער שטרענגער סכעמאַטישער [פון יענער צייט — נ. מ.] יידיש־סאָוועטישער ליטעראַטור". אויך ז. רייזען ווייזט אָן אויף דער קרובה־שאַפט פון א. קיפּניסעס שרייבן מיט שלום עליכמען: „די שפּראַך פון דעם בוך איז פריש און פאָלקסטימלעך, קערנדיק יידיש, און הגם אויך אין איר פילט זיך די השפעה פון ש"ע, אָבער דאָס גאַנצע ווערק איז אָריגינעל..."

ז. רייזען דערמאָנט, אַז „דער אידעאָלאָגישער צוגאַנג צום שטעטל האָט אין דער יידישער קריטיק פון ראַטנפאַרבאַנד אַרויסגערופן אַ געוויסע פּאָ־לעמיק, אָבער די ריין־קינסטלערישע מעלות פון דעם ווערק, די אָריגינעלע בילדער און פאַרגלייכן... האָבן דעם בוך פאַרשאַפט אין ראַטנפאַרבאַנד זייער אַ גרויסן דערפאָלג" (באַנד 3, ז"ז 642־643). ז. רייזען גיט דאָ איבער אין אייגענע ווערטער ש. ניגערס אָפּרוף וועגן דעם בוך, וואָס ער האָט פאַר־עפנטלעכט אין „טאָג" (פונעם 19־טן נאָוועמבער 1927, — איבערגעדרוקט אין ש. ניגערס „יידישע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד", ניו־יאָרק 1958, ז"ז 132־138).

איציק קיפּניס האָט אין זיין צייט דערהויבן די מערכה פון דער סאָ־וועטיש־יידישער ליטעראַטור, און בעיקר — איר פּראָזע, וואָס איז געווען גאַנץ היגטערשטעליק. אָט מיש איך אויף מיינעם אַן אַרטיקל „אַ שטיקל

סך־הכל״ (צען יאָר יידישע ליטעראַטור אין ראַטנפאַרבאַנד), געשריבן אין 1927 (איבערגעדרוקט אין מיין בוך „אויף אונדזער קולטור־פראָנט״, וואַרשע 1936). דאָרטן רעד איך וועגן „דער יידישער דיכטונג אין ראַטן־רוסלאַנד, וואָס האָט בלי־ספק צו פאַרצייכענען באַדייטנדיקע פאַרדינסטן און אויפטוען״, אָבער „גאַנץ אַנדערש איז מיט דער יידישער פּראָזע״, וואָס האָט נאָך נישט אַרויסגערוקט קיין וויכטיקן אייגנאַרטיקן אייגענעם דערציילער. און איך גיב צו: „אַן אויסנאַם איז דער יונגער קיעווער איציק קיפּניס, וואָס האָט זיך זיין סטיל, זיין כאַראַקטער, — נישט וויניק ציט ער יניקה פון מענדעלע מו״ס, שלום־עליכם און פון ד. בערגעלסאָן. לעצטנס איז דערשינען זיין פיין און האַרציק בוך „חדשים און טעג״... (ז' 82).

יאָ, איציק קיפּניס איז געווען בשעתו אַ ליכטיקער אָנזאָג אין דער סאָוועטיש־יידישער בעלעטריסטיק, נישט געקוקט אויף אַלע גערעכטע און אומגערעכטע טענות צו אים.

5.

י. נוסינאָוו און דוד בערגעלסאָנס באַמערקונגען, אַז „חדשים און טעג״ ברענגען אַרויס אַ יידיש שטעטל, סלאָוועשנע, מיט אַן אַלטמאָדישן צוגאַנג, מיט אַ אידעאָלאָגיע פון אַן אַמאָליקער קאַסרילעווקע, זיינען נישט געווען די איינציקע. ס'איז געווען ריכטיק, וואָס „אין זיין גאַנצן בוך און אין זיין רעאַגירן אויף די געשעענישן איז ניטאָ אפילו קיין זכר פון אַרבעטער אין 1918־1919״. איציק קיפּניס האָט אַזוי אויפגעפּאַסט זיין שטעטל סלאָוועשנע, וואָס האָט אין זיינע אויגן, געלעבט זיך אַ אידיליש לעבן... אַנדערע יידישע קריטיקער אין סאָוועטנפאַרבאַנד זיינען געגאַנגען נאָך ווייטער. מען האָט אָנגעוויזן אַ. קיפּניסן, אַז ער שלעפּט צוריק צו דער אַמאָליקער קאַסרילעווקע. מען האָט אים פאַרגעוואָרפן „יידישיסטישע קליינבירגערלעכקייט״ און אויך קריטיקירט די סענטימענטאַלקייט, די פאַרליבטקייט, מיט וועלכער ער מאָלט זיין אייגענעם לעבן...

עס איז נישט געווען אין איינקלאַנג מיט דער שטעלונג פון יענער צייט — צו באַקעמפן, פאַרמיאוסן, אָפּווישן דאָס אידילישע יידישע שטעטל, וואָס האָט שוין באַדאַרפט גיין אין אייביקער רו. האָט דאָך דער באַוואוסטער ליריקער איזי כאַריק (אין זיין לידער־בוך „אויף דער ערד״, דערשינען, אינעם זעלבן יאָר 1926, — אין מינסק) זיך לחלוטין אָפּגעטרייסלט פונעם שטעטל און פון זיינע פאַרשוינען.

ער האָט געשריבן:

„פאַרגייט, פאַרגייט, איר אומעטיקע זיידעס,
מיט בערד צעשראָקענע, פאַרלאָפּענע מיט שניי!...
אין לעצטן בראָך, אין לעצטן ווײ

זייט איר פֿאַרבליבן לעצטע עדות, —
פֿאַרגייט, פֿאַרגייט, איר אומעטיקע זיידעס!...״

דער מילדער, צאַרטער דיכטער איזי כאַריק רעדט האַרבע דיבורים צום אומגליקלעכן יידישן שטעטל:

„איך ווייס: דיינע טעג זיינען געציילטע,
און יעדער טאָג דיינער איז אויסגעוויטיקט רויט״...

און נאָך מער אָפֿן האָט ער געזאָגט אין זיין פּאָעמע „קאַטערינקע״:

„מיר ווילן און מיר קאָנען צאַרט זיין,
נאָר מיר ווילן נישט און קאָנען נישט אַצינד.
אויב געזונגען, — איז פֿון גאַנצן האַרצן,
אויב געהוליעט, — איז געהוליעט ווי דער ווינט״.

אַזוי איז געווען איזי כאַריק און אַזוי אויך זיינען געווען אַנדערע דיכטער, שרייבער פֿון יענער צייט.

אָבער איציק קיפּניס האָט געוואָלט און געקאָנט זיין צאַרט און איז אַזוי פֿאַרבליבן אין באַשרייבן זיין היימשטעטל, זיינע ליבע און זיינע אייגענע.

ס׳איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, אַז די זעלבע טענות, אַז שרייבער האָבן אין זייערע שאַפֿונגען געגעבן מער אידילישע ווי רעאַליסטישע שילדערונגען, האָט מען אויך געהאַט צו רוסישע שרייבער. אין אַ טיפֿער און אינטערעסאַנטער אָפּהאַנדלונג וועגן דעם דיכטער סערגעי יעסענין, שרייבט צווישן אַנדערן דער באַוואוסטער רוסישער קריטיקער ק. זעלינסקי, אַז „דאָס דאָרף, וואָס ווערט געשילדערט דורך יעסענינען, — איז נישט רעאַליסטיש, מיט זיין אַרבעט, מיט זיין קלאַסן־קאַמף, מיט זיינע קעגנזייטיקע באַציאונגען מיט דער שטאָט, נאָר אַן אידילישע. זיינע פֿאַרבן — בלויע, געלע און בלוילעכע; די טענער — צאַרטע, גילדערנע. ביי יעסענין איז נישטאָ, אָדער כמעט ווי ס׳איז נישטאָ, קיין שילדערונגען פֿון דער שווערער פֿויערשער פּראַצע, די פֿויערן־אָפּ־העגניקייט פֿון דעם גוטבאַזיצער, פֿונעם רייכן סוחר אָדער בעל־גוף.״ (ק. זעלינסקי — ז״ז 12־13).

און ס׳איז דערביי מערקווירדיק אַזאַ מין קרובהשע נאָענטקייט צווישן דעם עכט־רוסישן דיכטער יעסענין מיטן טיף־יידישלעכן קיפּניס. „זיינע פּאַטריאַכאַלע אידיליעס — זאָגט ק. זעלינסקי — פּלעכט יעסענין אַדורך מיט אַ האַרץ־דריקנדיקן אומעט״.

אין זיין ערשטן בוך און אַזוי אויך אין די שפּעטערדיקע דערציילונגען שילדערט איציק קיפּניס דאָס יידישע און נישט־יידישע לעבן אין די קליינע שטעטלעך, אין די דערפֿער און כוטאָרעס אין די שווערע צייטן פֿונעם בירגער־קריג און אין די ערשטע יאָרן פֿון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע מיט אַ

באַזונדערער צערטלעכקייט און ליבהאַרציקן הומאָר. אין די פּאַרוואָרפענע ישובים האָט זיך פּאַמעלעך געפורעמט און געשטאַלטיקט דאָס נייע לעבן. ס'איז נישט געגאַנגען אַזוי גלייך און אַזוי אָפן און אַזוי האַסטיק ווי אין די גרויסע שטעט. ס'האָט זיך כסדר געמישט דאָס אַלטע, איינגעזעסענע מיטן נייעם, מיטן אומגעריכטן. און די עלטערע מענטשן, די יידן און נישט־יידן, האָבן פון אָנהויב נישט אָנגענומען, נישט גורת [גוירעס] געווען דאָס נייע, וואָס האָט זיך פאַרמאָסטן זיי אַרויסצושטויסן פון זייערע עקאָנאָמישע פּאָזיציעס און זיי אויסצואוואָרצלען פון זייער באָדן. אויך די יוגנט, די דערוואַקסלינגען, האָבן נאָך אויך געשטעקט אין געוואוינהייטן, אין פירעכצן, אין אַ שטייגער־לעבן, וואָס מ'האָט נישט געקאָנט איינס און צוויי איבער־אַנדערשן. און בפרט, אַז יעדעס מאָל האָבן זיך אָנגערוקט באַנדעס פון כלערליי מינים און צונישט געמאַכט, אומגעבראַכט דאָס, וואָס די רעוואָלו־ציאָנערע מאַכט האָט באַוויזן אויפצושטעלן און אָרגאַניזירן.... און טאַקע אַט די שווערע צייט, מיט די כסדרדיקע איבערוואַנדלונגען, מיט די אומאויפ־הערלעכע קומען און אַוועקגיין פון דער נייער מאַכט, האָט זיך אָפּגערופן אויף דעם לעבן פון די וואָלינישע שטעטלעך און אויף אירע מענטשן... דאָס אַלץ האָט אויפגענומען אין זיך איציק־אייזיק, און דאָס אַלץ ברענגט ער אַרויס אויף זיין אייגנאַרטיקן אופן אין זיינע פריערדיקע און שפּעטערדיקע ווערק. און דאָס אַלץ קומט אויך צום אויסדרוק אין זיין גרויסער דערציילונג, וואָס טראָגט דעם נאָמען „אונטערוועגנס". ס'איז אַ נייער פּרואוו אַרויסצוברענגען דאָס אַמאָליקע לעבן, זיך גופא, זיינע נאָענטע און אייגענע, די גאַנצע סביבה אין אַ רעטראָספּעקטיוון ליכט. און ווידעראַמאָל — עס קומען רעאַלע, רעאַ־ליסטישע בילדער פון רעאַלע פּאַסירונגען און געשעענישן מיט פּאָעטישע אָפּנייגן. און סאַראַ לירישע עפּישקייט און עלעגישע שטימונגען עס פאַרמאָגן די באַשרייבונגען, די שילדערונגען!

6.

איציק קיפּניס האָט פון זיינע ערשטע ליטעראַרישע שריט געשריבן אויך פיל פאַר קינדער. ער האָט פאַרעפנטלעכט אינעם חודש־זשורנאַל „פריידי", וואָס איז דערשינען אין קיעוו אין 1922־1923, אָריגינעלע, אייגנ־אַרטיק־געשריבענע פּרעכטיקע מעשהלעך פאַרן יונגן לייענער. י. כעזין (דער באַוואוסטער יידישער פּעדאַגאָג ד"ר ישראל רובין) האָט געצויגן די אויפ־מערקזאַמקייט אויף אים. אין אַ רעצענזיע וועגן דעם זשורנאַל „פריידי" („ביכער וועלט", וואַרשע, 1923 ז"ז 3־4) זאָגט ער: „א. קיפּניס קאָן אפילו פון אַזאַ לאַנגווייליק־אויסגעדראָשענער טעמע ווי „אַ קינד, וואָס האָט זיך פאַרבלאָנדזשעט אין טיפן וואַלד", מאַכן, אַ דאַנק דער איינפאַכקייט און מענטש־לעכקייט פון סטיל, אַ גאַנץ אינטערעסאַנט מעשהלע..." (ז' 274).

זלמן רייזען שרייבט, אַז „די פּשטות, די פֿאָלקסטימלעכקייט פֿון קיפּניסעס שטייגער האָט אים אויך געמאַכט פֿאַר איינעם פֿון די בעסטע קינדער־שרייבער אין דער יונגער יידישער ליטעראַטור". ז. רייזען רעכנט אויס אַ גרעסערע צאָל ביכער און ביכלעך, אָריגינעלע און באַאַרבעטע, וואָס איציק קיפּניס האָט פֿאַרעפֿנטלעכט אין די יאָרן 1923־1928 ; אייניקע אין פֿערזן, מיט צייכענונגען פֿון פֿאַרשיידענע קינסטלער.

וועגן זיינע „מעשהלעך" (דערשינען אין קיעוו אין 1924) שרייבט שפּעטער דער באַקאַנטער יידישער לערער און קריטיקער א. דמשק („ליטעראַרישע בלעטער", 1928, נ' 5), אַז „קיפּניסעס 'מעשהלעך' זיינען אַ רוטינירטע התחלה פֿון אָריגינעלן קינדער־שאַפֿן, איבערהויפּט אין דער הינזיכט פֿון פֿאָרם און שפּראַכלעכן געוועב פֿון דער מעשה. אָן באַזונדערע מאָטיוון און צוגעשפּיצטע צילן. זוניקער צייט־פֿאַרווייל און היימישע אינטימקייט, פֿריידיקע הנאה פֿון אַ קינד . . . לייכטער אינהאַלט, אַמאָל — קאָמישע סיטואַציעס, גוטמוטיקער הומאָר, אָן קיינע אַלעגאָרישע פֿאַרטראַכטונגען . . . די בילדער זיינען אומעטום קאָנקרעט, איבערגעפּלאַכטן מיט טראַדיציאָנעלע און איינגעוואָרצלטע פֿאַר־גלייכונגען . . . דער זאַץ איז מעשה־שפּילעוודיק . . . " (ז' 100).

עס זיינען פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן איציק קיפּניסעס ווערק : „חדשים און טעג", צווייטע אויפֿלאַגע, פּ"ג קלעצקין, ווילנע, 180 ז"ז ; „צוועלף דער־ציילונגען", 1922־1932, כאַרקאָוו־קיעוו 1933, 208 ז"ז ; „פֿרייד", דערציילונגען פֿאַר קינדער, מינסק, 1935, 88 ז"ז ; „אַ קיילעכיק יאָר" (פֿאַר קינדער), מאָסקווע, 1938, 42 ז"ז ; „די שטוב" (ראָמאַן אין דריי טיילן), קיעוו, 1939 246 ז"ז ; „פֿון די יונגע יאָרן" (דערציילונגען), קיעוו 1939, 174 ז"ז ; „די צייט גייט" (בילדער און דערציילונגען) קיעוו, 1940, 288 ז"ז ; „דערציילונגען און מייסעס", קיעוו־לוואָוו, 1940, 180 ז"ז (29 דערציילונגען).

אין פֿאַרשיידענע צייטונגען, צייטשריפֿטן און זאַמלביכער זיינען פֿריער און שפּעטער געדרוקט געוואָרן דערציילונגען און מעשיות, ווי אויך קאַפּיטלען פֿון גרעסערע ווערק. ס'איז אויפֿגעהיט, אין מאַנטרעאַל, אַ מאַנוסקריפּט פֿון יאָר 1925 פֿון אַ גרויסער דערציילונג „אויפֿן וויהאָן" (עס האַלט 311 מאַשין־זייטן, — וואָס קאַפּיטלען זיינען געדרוקט געוועזן אין דער „רויטער וועלט").

פֿון גרויס באַדייט פֿאַר דער כאַראַקטעריסטיק, וואוקס און אַנטוויקלונג פֿון איציק קיפּניס איז דער אַריינפֿיר פֿונעם באַוואוסטן סאָוועטיש־יידישן קריטיקער מ. ווינער צום בוך „12 דערציילונגען" (1922־1932), דערשינען אין 1933).

מ. ווינער הויבט אָן זיין אַריינפֿיר מיט אַ פֿראַגע : „צי קאָן מען אין די דערציילונגען פֿון דעם בוך, אויב מען פֿאַרגלייכט זיי אינגאַנצן גענומען מיט „חדשים און טעג", זען, זאָל זיין כאָטש אַ באַשטימטע באַוועגונג אויף פֿאָרויס אין קיפּניסעס אַנטוויקלונגען ? "

און ער זאָגט: „אויף אַזאַ פראַגע וועט מען אָן ספק דאַרפן ענטפערן פּאָזיטיוו. כאָטש מען וועט דאַרפן צוגעבן, אַז די באַוועגונג אויף פּאָרויס איז דאָ — נעמענדיק אין באַטראַכט דעם משך פון אַזאַ היפּשן צייט־אָפּשניט, וואָס ליגט צווישן יענעם בוך און די דאָזיקע דערציילונגען — אַזאַ פּאַמעלעכע און אַזאַ ווייניק־אַנטשיידנדיקע, אַז ס'איז גענוג שווער זי צו כאַפּן מיטן אויג. דעריבער איז קיין חידוש ניט, אויב סע קאָן זיך אויסדוכטן, אַז דער שרייבער שטייט אויף איין אָרט"...

„פונדעסטוועגן אָבער — גייט ווייטער צו מ. ווינער — איז אַזאַ באַשטימטע באַוועגונג אויף פּאָרויס פּאָרט יאָ פאַראַן".

ער פרעגט ווייטער, נאָך דעם ווי ער דערמאָנט איניקע דערציילונגען און זייערע פּראָבלעמען פון בוך: „ווי שטעלט מען און ווי לייזט קיפּניס די דאָזיקע פּראָבלעמען, ווי באַהאַנדלט און ווי לייזט קיפּניס אפילו זיינע מער־פּאַרגעשריטענע טעמעס און סיוזשעטן?" און ער ענטפערט ווידער, אַז „מען מוז, צום באַדויערן, פעסטשטעלן, אַז אַחוץ עטלעכע אויסנאַמעס איז קיפּניס אפילו דאָ נאָך גענוג טיף שטעקן געבליבן אין זיין פריערדיקער באַלעבעסלדיקייט, סיי וואָס שייך דעם תוך, סיי וואָס שייך דער פאָרם". און אַזוי גייט כסדר מ. ווינער. ער ווייזט אָן אויף אַ פּאָזיטיווער אַנטוויקלונג און איז דאָך נישט צופרידן: „אַוודאי, אין טייל דערציילונגען מאַכט קיפּניס אָנשטרענגונגען זיך אַרויסצורייסן פון דער דאָזיקער קליינבירגערלעכער בילדער־וועלט. אָבער... ער האָט זיינע אָנשטרענגונגען אָפּט פּאָרט ניט אויסגעהאַלטן דערפירט ביז צו פולשטענדיקער באַפרייאונג פון פיליסטערישע שטריכן.." (ז' 3).

אָבער ער באַטאָנט, מ. ווינער: „קיפּניס איז אָן שום ספק — אויך אין דעם בוך — איינער פון די טאַלאַנטפולסטע און שטאַרקסטע שרייבער אין דער יידישער סאָוועטישער פּראָזע; פאַראַן דאָ זאַכן און זייטן פון מייסטערישן שניט. אין באַשטימטע קינסטלערישע פּרטים, למשל, וואָס שייך אינטימער ליריש־קייט — וואָס איז ביי אים פאַרבונדן מיט אַ דורכאויס רעאַליסטישן שילדע־רונג־אופן, — וואָס איז שייך שטאַרקייט, אומיטלבאַרקייט און אָריגינאַלקייט פון דער שטימונג־און זשאַנער־מאָלעריי (מענטשן, חיות, פּייזאַזשן, זאַכן, נאַ־טור־צושטאַנדן א.א.וו.), פאַרנעמט ער געוויס אַ זעלבסטשטענדיק אָרט אין דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור" (ז' 4).

ס'איז ריכטיק מ. ווינערס באַצייכענונג, אַז „קיפּניס איז אַ קינסטלער אָן אומיטלבאַרער, אַ נאַטור־וואוקסיקער (אין דעם באַטייט, ווי מאַרקס־ענגעלס באַנוצן דאָס וואָרט), דאָס הייסט — ער קאָן נאָר דאָס קינסטלעריש באַהאַנדלען, וואָס ער האָט געזען און וואָס ער ווייסט".

און דער אַריינפיר פון מ. ווינער ווערט פאַרענדיקט: „דאָס דאָזיקע בוך, וואָס אַנטהאַלט אין אַ היפּשן טייל זיינעם ביז גאָר טאַלאַנטפול־געשריבענע

דערציילונגען און טאַקע אויך מאָמענטן פון אידעאָלאָגישער איבערבאַוואָפּענונג, דאַרף פּאַר קיפּניסן באַדייטן אַן איבערגאַנג צו וויטערדיקער און מער אַנט־שיידענער אידעאָלאָגישער און קינסטלערישער אַנטוויקלונג" (ז׳ 6).

מיט יאָרן שפּעטער האָט מען אָנגענומען אין סאָוועטנפאַרבאַנד מער גוטוויליק און פּאָזיטיוו שלום־עליכמס השפּעה אויף די יידישע שרייבער. אין אַן אַרטיקל „די יידישע סאָוועטישע פּראָזע אין 1939" („יידישע קולטור", ניו־יאָרק 1940, נ״ב 11־12) שרייבט וועגן דעם דער סאָוועטיש־יידישער קריטיקער מ. דובילעט מיט צופרידנקייט. ער זאָגט, אַז „אין משך פון פאַריקן יאָר האָט זיך אין דער פּראָזע באַזונדערס געלאָזט פילן די ש״ע־טראַדיציע"... ער דערמאָנט ב. אָלעווסקין, א. קאַהאַנען, ה. בלאָשטיינען און איציק קיפּניסעס „די שטוב", וואו מיר פילן די דירעקטע ווירקונג פונעם גרויסן שלום־עליכם. „ס׳קומט צום אויסדרוק די שטרעבונג פון אונדזערע שרייבער צו עכט־קינסט־לערישער פּראָסטקייט... מיט דער ש״ע־טראַדיציע איז ענג פאַרבונדן די אַנטוויקלונג פונעם הומאָר, די אויפלעבונג פונעם מאָנאָלאָג־זשאַנר, דער אינטערעס צו דער לעבעדיקער שפּראַך פונעם פאָלק" (ז״ז 67־68).

איציק קיפּניס, וועמען מ׳האָט געזען זעלטענער אין לויף פון יאָרן אין די סאָוועטיש־יידישע זאַמלביכער און זשורנאַלן, באַוויזט זיך ווידער אָפטער אין דער סאָוועטישער ליטעראַרישער עפנטלעכקייט.

אין דעם אַלמאַנאַך, „אויף נייע וועגן" (30 יאָר סאָוועטיש־יידיש שאַפן), וואָס איז אַרויס אינעם איקוף־פאַרלאַג, ניו־יאָרק, 1949, אין וועלכן ס׳קומען אַריין, לויטן אָפּקלייב פונעם אַנטיפאַשיסטישן קאָמיטעט, די שאַפונגען פון 67 סאָוועטיש־יידישע שרייבער, איז איציק קיפּניס פאַרטראָטן מיט אַ דער־ציילונג „ברידער" (דער רב און דער סאָלדאַט). די לעצטע חדשים דרוקט זיך אין דער וואַרשעווער „פאָלקס־שטימע" אין פאָרזעצונגען, אַ נייע לענגערע דערציילונג „מיין שטעטעלע סלאָוועשנע".

צו אָט דער ביאָגראַפישער דערציילונג, וואָס ער האָט אָנגעשריבן די לעצטע פּאָר יאָר, איז צוגעגעבן אַן אייגנאַרטיקע, עכט־קיפּניסישע הקדמה, וואָס מיר ברענגען זי דאָ אינגאַנצן.

„אפילו ווען דאָס שטעטעלע סלאָוועשנע, וואָס איז פאַרשטעקט צווישן פּאָליעסיער וועלדער, וואָלט נאָך געשטאַנען אַזויפיל וויפל עס איז אַלט געווען ביז איך האָב עס דערקענט, וואָלט עס אויך נישט געשטאַנען אויף איין אָרט און ווי אַלץ אין דער וועלט זיך געענדערט. נאָר אַזוי ווי עס איז אין דעם 1941 יאָר און אויך אין די ווייטערדיקע יאָרן פון דער מלחמה אויסגעהרגעט, אָפּגעברענט און חרוב ונחרב געוואָרן; צו די ביידע הייליקע אָרטן, וואָס געפינען זיך אין איין עק שטעטל, איז צוגעקומען אין צווייטן עק שטעטל אַ פרישער הייליקער אָרט — דער ברודער־קבר פון די קדושים, וואָס איז אפילו נישט אַרומגעצוימט און אַזוי ווי ער איז אויסגעגלייכט מיט דער ערד, וועט

מען אים אינגיכן אפילו אונטערשיידן נישט קאָנען פונעם גאַנצן שטיקל פּיטער־פלאַץ. בויט זיך סלאָוועשנע מיט שווערקייטן. פּאָר אַ פּאָר צענדליק יאָר וועט עס זיך אפשר אויסבויען, צוזאַמען מיט די 5־6 יידישע משפּחות, וואָס האָבן זיך דאָרט באַזעצט. נאָר פון דער סלאָוועשנע, וואו איך בין געבוירן, אויפגעצויגן געוואָרן און אויסגעוואַקסן איז אפילו קיין סימן און קיין זכר נישט געבליבן. וואָלט זיך וועלן, כל־זמן איך לעב און קאָן נאָך האַלטן אַ פּען אין דער האַנט, אָנוואַרפן עטלעכע בלעטלעך פאַרהעלטנישמעסיק לויט מיינע כוחות (וואָס איך ווער עלטער, ווער איך שוואַכער, ס׳איז פאַר קיינעם קיין סוד נישט). טאָמער וואָלט עס געוועזן כאָטש, אין אַבי וועלכער מאָס, אַ מצבה אָדער אַ סימן פון אַ מצבה פאַר מיין געבורטס־שטאָט.

פאַרצייכענען וועל איך עס, ווי ס׳האָט אויסגעזען אין די אויגן פונעם קינד און יינגעלע איציק פון האַרבאַרניע, זינט ער האָט עפּעס אין דער פּריסטער קינדהייט פאַרגעדענקט ביזן 13־יאָריקן עלטער, ווען ער איז בר־מצוה געוואָרן.

מיר הייבן אָן — זאָל זיין אין אַ גוטער שעה. כ״א אדר שנת תשי״ז, 24־טער מערץ 1957. באַיאַרקע (מיט דער עלעקטרישער באַן אַ האַלבע שעה פאַרעכץ פון קיעוו) . . . ״

די דערציילונג „אונטערוועגנס״, וואָס מיט איר הויבן מיר אָן דאָס איצטיקע בוך, דרוקן מיר, ווי געזאָגט, פון אַ מאַנוסקריפּט, וועלכער געפינט זיך ביי אונדז אַ 13 יאָר. די איבעריקע, קלענערע, דערציילונגען זיינען גענומען פון זיינע פריערדיקע ביכער, ווי אויך פון זשורנאַלן.

7.

ווי לייענט זיך איצט, אין 1960, איציק קיפּניסעס דערציילונגען, געשריבן מיט אַ 15, 20, 25 יאָר צוריק? עס איז דאָ אַ געפיל, ווי מען זאָל פּלוצים אַריינפאַלן אין אַן אַלטער ליבער וועלט, אין אַן אַלטער סביבה מיט מענטשן, אינטערעסן, מיט באַציאונגען און פירעכצן, וועלכע זיינען גאָר אַנדערש ווי די איצטיקע, די היינטצייטיקע. אָבער ווייל ער ברענגט אַלץ אַרויס אַזוי וואַרעם־אינטים, אַזוי תמימותדיק און רירנדיק, לייענט איר עס מיט אינטערעס, און די אַרויסגעפירטע מענטשן ווערן אייך ליב און טייער. אין פלוג זיינען עס דאָך די זעלבע קליינשטעטלדיקע יידן און יידענעס, בחורים און מיידלעך, וואָס זיינען אונדז גוט באַקאַנט פון דער אַמאָליקער יידישער ליטעראַטור, אָבער די באַהאַרצטקייט, מיט וועלכער איציק קיפּניס באַגלייט זיי, פירט זיי אַרויס, גייט־מיט מיט זיי, ווערט פון זיי געפירט און לעבט מיט זיי, — דאָס אַלץ מאַכט זיי אונדז שטאַרק נאָענט און אייגן, און זייערע פרייד און לייד, — מעגן זיי זיין קליינלעכע איבערלעבענישן, ווערן נאָענט און וויכטיק.

עס קומט פון דעם, וואָס קיפּניס איז דאָ נישט קיין קאַלטער, זייטיקער

באַאַבאַכטער, וועלכער קוקט פון אויבן אַראָפּ אויף די „קליינע מענטשעלעך מיט די קליינע השגהלעך". ער גופא געפינט זיך אין דער נעץ, וואָס ער ציט אַרויס, מעשה־פישער פונעם לעבנס־טייך. ער איז אַ טייל פון זיי, ער איז אַ שרייפל אין דער מאַשין, וואָס דרייט זיך כסדר און פאַרכאַפּט אַלץ מער פעדעם און וועבט און וועבט אויס כלערליי אוזאָרן...

איציק קיפּניס איז געווען און פאַרבליבן אַ באַהאַרצטער דערציילער. מיר זיינען צופרידן צו זיצן אַזוי געמיטלעך און אויפנעמען זיינע מעשיות, וואָס פליסן און שטראָמען ווי די וואַסערן פון אַ שטיל־פליסנדיקן טייכל. מען קאָן אַזוי זיצן אין שאָטן פון בוימער און פאַרנעמען דעם כסדרדיקן כליופּ־כליופּ און גאָר נישט מיד ווערן. ער דערציילט אַזוי בנעימותדיק ווי עס איז אַמאָל געגאַנגען דאָס לעבן, און דערביי וואַקסן אַרויס געשטאַלטן, פּאַסירונגען, שטריכן, מענטשלעכע כאַראַקטערן. ער דערציילט, דאַכט זיך, גלאַט אַזוי אַ מעשה, אָבער פון די גאַנץ־צופעליקע, אַנגעוואָרפענע שטריכן וואַקסן אויס פּאַמעלעך און בהדרגה ליבהאַרציקע מענטשן, יידן און פויערן, בחורים און מיידלעך, עס וואַקסן אָן קאָנפליקטן, געראַנגלענישן און עס ווערט דערפירט צו שטילע, אָבער זייער טיפע טראַגעדיעס. און דער עיקר העיקרים, וואָס ער גופא, איציק־אייזיק, איז פאַרפלאָנטערט אין זיי, און וואָס מער ער פּרובירט, דאַכט זיך, אַרויסבאַפרייען זיך פון זיי, ווערט ער אַלץ מער אַריינגעצויגן און פאַרפלאָנטערט. מיר לייענען און ווערן אויך אַריינגעצויגן אין די אַלע פּאַסירונגען און געשעענישן.

איציק קיפּניס איז באַרעדעוודיק, שטאַרק באַרעדעוודיק. דאָס איז זיין חסרון און — און אויך זיין מעלה. דורך זיין רעדן דעררעדט ער זיך אָפּט צו פיינע און טרעפלעכע רייד. נישט זעלטן רעדט ער און פאַררעדט זיך. אָבער אויך דאָס פאַררעדן זיך האָט אַ באַזונדערן חן און צויבער. אין זיינע לענגערע שמועסן האָבן מיר דעם באַוואוסטן שטייגער פון „מגלה טפח ומכסה טפחיים", — דעקט אויף אַביסל און פאַרדעקט צוויי מאָל אַזויפיל... ער געברויכט נישט, ווי מענדעלע, זיין באַוואוסטן זאָג: „נישט דאָס בין איך אויסן". אָבער, ווי מענדעלע, איז ער מיט זיין רעדן און שמועסן זייער פיל און שטאַרק אויסן.

פון די איינצלנע מעשיות און פון די סתם שילדערונגען קומט אַרויס לעבעדיק אַ שטיק יידיש לעבן, מיט פיל נאָענטע און באַקאַנטע, וואָס צו אייניקע האָט ער אַ האַרציקע באַציאונג, און אַנדערע האָט ער נישט גערן. פריידקע, פּאַליע, שיינדל, מילקע, די מאַמע, דער פּאָטער. אַלע מאָל לעבט אויף, אויף אַ זייער אָריגינעלן אופן, זיין יונג־פאַרשטאָרבענע פרוי בוזי, וואָס ליגט אויפן בית־עולם, וואָס געפינט זיך אין שכנות מיטן לעבעדיקן שטעטל. אפילו די קו איז אַן אייגענע, אַ מיטגליד אין דער משפחה, און אויך די נישט־יידישע שכנים, וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט מיט אַזוי פיל היימישקייט

און נאַענטקייט, און אַזוי אויך די וועגן־שטעגן, די פעלדער און וועלדער אַרום, און די פאַרשיידענע שטעטלעך און דערפער, מיט זייערע אַלערליי נפשות, און די פאַרשיידענע צייטן פון יאָר, און די נאַטור — אַלץ איז געגעבן מיט די זעלביקע באַהאַרצטע מאָלער־מיטלען און שילדערונגען.

גאָר פון אַן אַנדערן כאַראַקטער זיינען די עטלעכע קלענערע דערציילונגען, וואָס קומען דאָ אין בוך, וועלכע איציק קיפּניס האָט געשריבן אין די שפּעטער־דיקע יאָרן ביי גאָר אַנדערע שווערע שטימונגען און סיטואַציעס. מיר האָבן דאָ „באַבי יאַר״, געשריבן אין 1944, צום דריטן יאָרטאָג פון דעם גרויסן גרויליקן בראָך. אויך דאָ איז איציק קיפּניס טריי זיך, זיין אָריגינעלן און אינטימען אופן פון שרייבן. קיין איין שרייענדיק וואָרט, קיין איין הילכיקער טאָן, קיין איין האַרבער אויסדרוק! אָבער ווי שטאַרק עס ווירקט אויפן געמיט!

מיר האָבן געלייענט איצט די אַלע דערציילונגען מיט טיפן אינטערעס, מיר זיינען מיטגעריסן געוואָרן פון דעם אייגנאַרטיקן דערציילן און שילדערן. מיר זיינען זיכער, אַז אויך דער לייענער וועט אַזוי אויפנעמען דאָס בוך, אַרויספילן דאָס טיף־רירנדיקע און אויפריכטיק־געשילדערטע פּונעם עכטן קינסטלער, וואָס לעבט־אויף די אַמאָליקע יידישע שטעטלעך.

איציק קיפּניס, ווי כמעט אַלע סאָוועטיש־יידישע שרייבער, האָט נישט אויסגעמיטן אין די גרויליקע יאָרן זייט 1948 דעם ביטערן גורל און גזר־דין. ער איז אינמיטן פון זיין שאַפן און אינמיטן פון זיין פּאַרמעסטן זיך אויף נייע ווערק, אַרעסטירט געוואָרן, פאַרשיקט געוואָרן אין ווייטע מקומות, אָפּגעזעסן עטלעכע יאָר אין תּפיסות און לאַגערן. צום גליק איז ער געבליבן לעבן, ער איז לסוף באַפרייט געוואָרן, צוריקגעקומען. אַ פּאָר יאָר האָט ער געוואוינט אין באָיערקע (שלום עליכמס בויבעריק!) און ערשט מיט אַ צוויי יאָר צוריק באַקומען די מעגלעכקייט צו קומען צוריק קיין קיעוו, אין זיין שיינעם קיעוו, וואו ער האָט געלעבט שיינע עטלעכע יאָר און וואו ער האָט געשאַפן זיינע שענסטע און ליכטיקסטע ווערק.

דאָס דאָזיקע בוך ווערט אַרויסגעגעבן דורכן איקוף מיט אַ באַזונדערן געפיל פון באַפרידיקונג אַ דאַנק דער הילף פון פריינט און גוטע פריינט, פאַרערער פון דעם טאַלאַנטפולן און אייגנאַרטיקן קינסטלער איציק קיפּניס.

מיר האָפן אַרויסצוגעבן גאָר אינגיכן קיפּניסעס נאָך אַ בוך.

מאַי 1960 — נחמן מייזיל

קאַפּיטל איינס

סלאָוועשנע און אומגעגנט

סיי פון פאָרן, סיי פון גיין ערגעץ איז ניט געווען שייך צו רעדן און אפילו צו טראַכטן.

איך בין געזעסן אויף איין אָרט ווי אַ ציגל, ווי אַ שפּאָן אָן אָפּגעבראָכענער פון שטאַם, וואָס וואַלגערט זיך אין וואַלד־געדיכטעניש און קיין שום בעלן זוכט זיך אויף אים נישט אָפּ.

אין שטעטל איז אַקוראַט געווען פּרייטיק. סלאָוועשנע איז ווייט פון זיך נישט אַוועק. ווי באַלד פּרייטיק, איז שוין מיט אים איבאייבעם געבונדן שבת. און פאַרוואָס זאָל עמעצן איינפאַלן, אַז דער דאָזיקער פּרייטיק קאָן זיך דורך אַבי וועלכן אופן אָפּרייסן פון זיין שבת. און איך, וואָס בין איינגעטונקען אין קליינשטעטלדיקייט, זאָל זיך דורך וואָס עס איז אָפּרייסן פון זיי ביידן.

די פּאָגראָמען האָבן שוין אָפּגעהוליעט, אָפּגעטאָן זייערס; צעבראָכענע, צעשטאָכענע, נודיען מיר זיך און טריקענען די וואונדן. בוזיס שוועסטער רחלע האַלט זיך לעם מיר. מיר האַלטן זיך אפילו זייער שטאַרק איינס אָנעם צווייטן. איך וואוין שוין צוריק ביי מיינע עלטערן. קיין שטאַרק אָנגעלייגטער גאַסט בין איך ביי זיי ניט, נאָר מען האָט זיך שוין אָריינגעצויגן אין דעם אומעט און איבעם לאַנגוויל. די טעג ציילן זיך לויט זייער אַלטן שטייגער. אַזוי ווי ס׳איז היינט פּרייטיק, שטייט די מאַמע אין קיך און גרייט דעם שבת. אין שטוב איז שטיל, אַ סברה, אַז די קלענערע קינדער שלאָפן נאָך. איך עוסק זיך נאָך ביי זיך אין אַלקער. דער טאַטע איז אין הויף, פּריידקע איז ערגעץ אַוועק. גיי ריכט זיך אויף אַ צעטומלטער נייס, אַז אַ שכורער צעבושעווועטער אינוואַליד אויף זיין הילצערנעם קלעצל מיט אייזן אונטערגעשמידט, וועט זיך אַריינרייסן צו דיר אין שטוב און זיך אַרויפוואַלגערן גלייך אויף דיר, אַ נייס, וואָס ווען זי וואָלט טרעפן אפילו צו אַ זייטיקן, מוז זי אָנוואַרפן ציטער־ניש און אימת־מותדיקע שרעק. אָבער ווינציקער פון אַלץ האָט מען זיך גע־קענט ריכטן, אַז דעם פּאָטשין זאָל מען מאַכן דווקא מיט אונדז. מיר זיינען צו פיל אָפּגערוקט פון שטאָט, צו שטיל גייט אונדזער לעבן, אַז פּונקט מיט אונדזערן אַ נאָמען זאָל מיטאַמאָל נעמען קלינגען קינד־און־קייט. אָבער טשע־פּעט ניט, לאָזט הערן — סע קלינגט שוין.

— ריסל, גייט נאָר גיכער, אַ באַנדע איז אין שטאָט. מע האָט אייער

פרײדקען פֿאַרטריבן צו ברוך־אײזיקטשיכען אין שטוב און זי, ניט־דאָ־געדאַכט, שיער ניט איזגוואַלדעוועט. ריסל, װײנט ניט, איר האָט נאָך אַ גרױסע װערט בײַ גאָט. זי האָט זיך מיט נסים אַרױסגעראַטעװעט קײן עין הרע אַ גליקלעכע. קומט, איך װעל אײַך זאָגן װאו זי באַהאַלט זיך איצט. דער גזלן יאָגט זיך נאָך איר, ער זוכט זי איבער דער גאַנצער שטאָט!..

און דער עיקר איז, װאָס ס׳איז אַלצדינג אמת:

אַ מחנה רוצחים האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט אין שטאָט אַרײַן. זײ האָבן אפֿילו אַ פּנים פֿון אָנשטענדיקע מיליטער־לײַט. זײ האָבן אַ נאָמען אױך: „באַלאַ־כאָװוצעס", הײסן זײ, זײער גענעראַל הײסט בולאַק באַלאַכאָװיטש און דער דונער האָט זיך דװקא אָנגעהױבן פֿון אונדז. זײ האָבן זיך צעשאָטן איבער די גאַסן. אײנער האָט דערזען מײַן פֿרײדקען, די טריפֿענע אױגן האָבן זיך בײַ אים צעגלאָצט און ער האָט איר געװנומען נאָכגײן. זי מאַכט גיכערע שפּאַן און ער — נאָך איר. זי האָט באַשלאָסן זיך אַרײַנכאַפּן צו די ברוך אײזיקעס אין שטוב אַרײַן, װי זי װאָלט פּונקט אַהער געגאַנגען, אָבער ער האָט זי ניט אָפּגעלאָזט; נאָך מער, ער האָט אפֿילו באַפֿױלן מע זאָל אַלע אַרױס פֿון שלאָפֿצימער, װאוהין פֿרײדקע איז פֿאַרלאָפֿן, און איר, פֿרײדקען, האָט ער פֿאַרצאָמט דעם װעג.

ברוך־אײזיקטשיכע ברעכט זיך די הענט. אַלע אין שטוב זײַנען בלײַך װי קרײַד.

ראַטעװען? װער װעט ראַטעװען?

אַנטלױפֿן? װאוהין אַנטלױפֿן?

נאָר פֿרײדקען האָט גאָט געגעבן אין דער ענגער שעה אַביסעלע געזונט, פֿאַרשטאַנד און מוט.

זי האָט לכתחילה געפּרוװט רעדן מיט גוטנס.

— דערמאָנט זיך, הער אָפֿיציר, איר האָט ערגעץ אין דער הײם אַ פֿרױ, אַ שװעסטער. לאָזט מיך אָפּ און מאַכט מיך ניט אומגליקלעך אױף אַלע יאָרן.

נאָר אירע רײד קלעפּן זיך ניט אין ערגעץ, כאָטש ער זעט אױס אינטע־ליגענטיש, דערצו איז ער רײך געקלײדט, הױך און שטאַלטנע, נאָר די אױגן זײַנען אים מיט װילדקײט פֿאַרלאָפֿן, ניט ער רעדט, — ער בילט אַרױס קורצע און אָפּגעהאַקטע װערטער.

אױב זי װיל זיך אַלײן נישט אױסטאָן, װעט ער זיך אַלײן מטריח זײַן. מיט זײַן עלטער־כּבֿוד.

פֿרײדקע, אַן אױסגעשפּילט שטעטלדיק מײדל, קײן עין הרע שײן, שטאַלטנע און אױסגעװאַקסן, איז דאָך בײַ איר גאַנצער דערװאַקסנקײט דאָס ערשטע מאָל אין לעבן מיט אַ מאַנספּאַרשױן אין אַזאַ ענגער באַענטקײט. זי פֿילט איבער זיך זײַן טרפֿהן, צעהיצטן אָטעם. אַ נײער מין חתן זיך געפֿונען! באַשלוסן פֿינקלען געשװינד בײַ איר אין מוח, אײנער געפֿערלעכער פֿונעם צװײטן.

ער ראַנגלט זיך שוין מיט איר. ער רייסט פון איר ס׳קאַפּטל. די ברוך אייזיקעס עקן זיך ממש פון יענער זייט טיר. דאָ בלייבן קאָנען זיי ניט, אוועק־גיין לאָזט עס זיי ניט.

פּלוצים דערהערט זיך אַ קנאַק און אַ מאַנסבילשער קרעכץ.

פריידקע האָט זיך אָנגענומען מיט כוח, זי האָט שוין אויך פאַרגעסן איר איידלקייט. זי האָט דערלאַנגט דעם פריץ מיט איין פויסט אין דער צע־היצטער צורה אַריין, מיט דער צווייטער האָט זי אים אויסגעדראַפּעט אַ שטיק אויג, אַזוי אַז ער האָט זיך אין אַנגסטן אַראָפּגעלאָזט צו דער סאַמע ערד. דער גזלן האָט זיך ניט באַוויזן ראַסטשוכען, ווי פריידקע איז שוין געווען פון יענער זייט דרויסן־טיר.

די ברוך אייזיקעס דאַנקען גאָט: פריידקע האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט! אַ יידיש קינד איז אַרויס ריין פון גויאישע הענט! די ברוך אייזיקעס ציטערן אָבער, סע וואַרפט זיי אין דער צעניאַריקער. דער גזלן האָט אַן איבערגע־קרומטער און אַ צעבלוטיקטער זיך אַוועקגעלאָזט נאָכן מיידל. וואָס וועלן זיי טאָן, אויב ער וועט זיך אומקערן צוריק און זיי אויסשעכטן, זיי ברענגען אויף פייער און אָפּמעקן פון דער ערד?!

אָט אַזוי האָט אָפּגעדונערט אַ נייס פאַר איינע פינף מינוט.

פריידקע איז אַרויס גליקלעך. מיר וויסן וואו זי איז, מע דאַרף איר אָפּשיקן אַ גאַנץ קאַפּטל, עפּעס עסן.

די רוסישע לערערין, די איידעלע און יונגע זאַגאַראָווסטשיכע, פרייט זיך מיט אונדזער פרייד. זי האָט שוין באַוויזן זיין ביי אונדז און איינרוימען דער מאַמען אַלץ, אַלץ.

פריידקע איז שטאָלץ און מאָדנע דערהויבן ביי זיך. אינעם צעריסענעם קאַפּטל זעט זי אויס ווי אַ יונגע לייבעכע, ווי אַ העלדישער קריגסמאַן נאָך אַן געוואונענער שלאַכט.

ווי אַזוי רופט מען דיך דאָרט, דו, שיינער איידלמאַן? איוואַן איוואַנאָ־וויטש, אָדער מאַקסים פּעטראָוויטש? דו וועסט שוין האָבן לאַנג, לאַנג צו געדענקען איינע ניט קיין געלונגענע באַגעגעניש מיט אַ געזונט יידיש מיידל, ערגעץ אין אַ פּאָליעסיער שטעטעלע אין איינעם אַ זומערדיקן פרייטיק גאַנץ פרי. אויב דו וועסט נאָר אַרויס אַ לעבעדיקער, וועט דיר, נישקשה, בלייבן אַ סימן אויף דיינע אַלע יאָרן!

יאָ, ס׳איז פרייטיק אינדערפרי. איצט זיינען מיר אַלע מאַנסבילן אין הויף לעם דעם הינטערטויער, וואָס קוקט צום שטעטל אַהין, איבער מיקיטע דעם באָנדערס גאָרטן.

דער טויער איז פאַרמאַכט, זיינע ברעטער, וואָס זיינען שוואַרץ פון עלטער, האָבן זיך אָנגעוואַרעמט אַנטקעגן דער זון. מיר טוליען אונדזערע פּנימער צו דער וואַרעמקייט פון דעם ניט־געהובליעוועטן האָלץ.

דאָס אויג, דער אויער ווילן דורך דער שפּאַרונע אויפכאַפּן, וואָס הערט זיך עפּעס אין שטעטל.

„שומר, מה מליל! שומר, מה מליל?!"

דורכן קליין געסל גייט אַהער אַרויף אַ שכן. ער גייט פון שטעטל, דער שכן, דער קריסט. ער האָט געוויס וואָס צו דערציילן, נאָר מע קאָן זיך ניט אָנטאָן אַזוי פיל בזיון און אים גיין פרעגן.

ער אונדז זעט דאָך ניט און מיר — עלעהיי מיר זעען אים אויך ניט.

שטייענדיק אין דער טיף פון הויף האָבן מיר דערוויל דורכגעלאָזן אַ שאַנס, אַ געלעגנהייט צו געשלאָגן אָדער געזידלט ווערן. צוויי גזלנים זיינען שוין געווען ביי אונדז אין שטוב, האָבן שוין פאַמעלעכן באַוויזן אַ ראַבעווע טאָן. זיי האָבן זיך געפרעגט ביי דער מאַמען און ביי די קלענערע חברה אויף „מאַנסבילן" און זיי זיינען אַוועק צום שטעטל צו.

אַזוי, אַז דאָ איז נישט קיין אָרט צו שטיין און זיך שפּיגלען: די צוויי זיינען אַוועק און אַנדערע פינף קאָנען קומען.

יעקב־בער דער מומעס, איך, דער טאַטע און פיניע דער לאַנטעך זיינען אַוועק און דורך די מעזשעס זיך דורכגעשלייכט צו די ניוועקס אַהין, צווישן די גרינע ביימלעך.

ביי די דאָזיקע ביימלעך האָבן מיר זיך שוין אַמאָל געטוליעט אין די פּאָגראָם־טעג, כאַטש נעם און אַנטשולדיק זיך פאַר זיי, וואָס מענטשן קומט אויס זיך באַהאַלטן מער ווי איין מאָל אין לעבן. דערצו זיינען נאָך די ביימלעך נישט גלאַט קיין ביימלעך, זיי האָבן אויף זיך באַלעבאַטים און בפירוש נישט קיין יידישע.

נאָר פון יענער זייט פּלויט, אַנטקעגן אונדזער באַהעלטעניש שטייט די היגע שקאָלע. דאָרטן, ווייסן מיר, אַז ביי זאַגאַראָווטשיכען באַהאַלטן זיך אויס פּריידקע און נאָך אַ פּאָר שטעטלשע מיידלעך.

אונטן אין שטעטל איז, דוכט זיך, שטיל. מער האָט מען נישט געהערט, אַז זיי זאָלן עמעצן באַפאַלן.

ערשט נאָך האַלבן טאָג האָט זיך דערהערט אַ שאָס.

איין שאָס.

— ווענען???

מער ניט ווי איין יידן געהרגעט!

אַשרן דעם שוסטער (אַשערקען פּאַטשקעס). אַ מאָדנע היץ צעגייט זיך איבערן לייב און הייבט אָן קאָכן ביים האַרצן.

אַן אויסגעדינטער סאָלדאַט אַט דער אָשר. שוין אַ טאַטע פון קינדער... פאַראַכטאָגן פרייטיק בין איך מיט אים געווען אין באָד. ס'האָבן זיך נישט פאַרגעזען קיין שום מניעות ער זאָל אויך היינטיקן פרייטיק און אויך איבער־אַכטאָג פרייטיק זיך שמייסן אין באָד, שטיפן און באַלאַגורעווען, ווי ער האָט ליב. נאָר אַן אידעלער באַלאַכאָוועץ האָט זיך פאַרקוקט אויף זיין וויב.

אַ פֿראָסט ווייבל ביי אָשרקען, נאָר אַזוי זיס, נישקשה אויפֿן אויסזען — און האַלט זיך אין לייב. דער אָפּיצער האָט אויף איר ניט קיין איידעלן קוק געגעבן אוך אַ וואונק געטאָן צו אָשרן ער זאָל אויף אַ ווײַלע אַרויס פֿון שטוב.

אָשר, וואָס איז געווען פֿיר יאָר אַ סאָלדאַט, און ווייסט וואָס באַנדיטישע אָפֿיצערן זיינען, האָט זיך אויפֿגעשטעלט און זיך גענומען בעטן:

— פּאַניע פּריץ — הייסט עס — איך וויל בעטן ביי וואַשע וויסאָקאָ בלאַגאָראָדיע זאָלסט אונדז פּאָשאַנעווען, זי איז אַ מאַמע פֿון קליינע קינדער...

— הייסט עס אין גאַנצן איין יידן געהרגעט?

טאַמעוואַטע זייטיקע געדאַנקען קריכן אומגעבעטן אין קאָפּ אַריין:

„מע וועט אים נאָך באַוויזן היינט באַהאַלטן, צי ער וועט אַריינציען אין שבת אַריין?"

הייסט עס, אַז אָשר איז שוין ניט דער וואָס ער איז געווען...

און שוין? און שטאָט איז שוין פֿריי! צי סע נאָך נישט געענדיקט?

חנה אָשרקעס, צי קלערט זי ניט אויך דאָס זעלבע, אַז מיר אַלע זיינען איר עפּעס שולדיק?

אַ גאַנצע שטאָט און מע קען איר ניט אומקערן איין־און־איינציקן אָשרן...

קען זיין, אַז ער ליגט נאָך אינעם שוסטערשן פֿאַרטעך אין זיינעם, אין די פֿאַרקאַטשעטע אַרבל און אַ סך זאַכן ביי זיין ווערקשטאַט האָבן זיך אָפּגעשטעלט ניט אַהער ניט אַהין, עפּעס אַזוי ווי אין אַ מין געשפּעט, אין אַ חוזק־צושטאַנד.

די מאַמע אונדזערע האָט געבענטשט ליכט. דאָס האַרץ איז איר עפּעס געווען אַזוי ווי רואיק. אמת, זי וואָלט אוודאי געוואָלט האָבן אונדז אַלעמען אין שטוב, נאָר בשעת הדחק מוז מען איבערטערפּען.

אַזוי ווי מען ווייסט ניט אַקוראַט, וואָס עס הערט זיך אין שטאָט, האָבן מיר באַשלאָסן איבערצונעכטיקן אין היי. איך און דער טאַטע אין איין שטאַל — יעקב־בער און פֿיניע — אין דער צווייטער.

און פֿריידקע? פֿריידקע איז שפּעט פֿאַרנאַכט אַוועק פֿון שטאָט. זי און נאָך דריי היגע מיידלעך. זיי זיינען אַוועק אויפֿן וועג קיין סטאַרבעני.

דעם וועג ווייסן זיי גוט.

די נעכט זיינען איצט וואַרעמע. ערגעץ לעם אַ סטויגל היי וועלן זיי איבערזיצן די נאַכט און אינעם באָענטן שטעטל וועט זיי אויסקומען איבערזיין ביז מען וועט דאַרפֿן.

דורך די שפּאַרונעס פֿונעם שטאַל זעען מיר דעם שטוב־פֿענצטער און די שבתדיקע ליכטלעך, וואָס ברענען אויס מיט אַ מאָדנער אומגעהערטער וואָכעדיקייט. מחשבות פּלאָנטערן זיך אין קאָפּ פֿאַרשיידענע, אי ווידערשפּעניקע, אי גאָטספּאָרכטיקע, נאָר פֿון אַלע מחשבות וואָלט זיך וועלן איינס: ווייסן אויף געוויס, אַז די סכנה לויערט נישט איבער דער שטאָט, אַז דו קאָנסט זיך

גיין געווײנלעך אויף דער געווײנלעכער ערד, אַרײַנגיין אין שטוב ווי גע־ווײנלעך דורך דער טיר, אָטעמען פרײַ די געווײנלעכע לופט.

קאַיאָר האָט אַ סקריפּע געטאָן דער טויער. אוליטאַ, די שבת־מעלקערין, איז געקומען אָפּלאָזן בײדע קיען (מײַנע און דער מאַמעס) אויף דער פּאַשע.

פון דעם, וואָס זי שמועסט מיט דער מאַמען איז צו פאַרשטיין, אַז די באָלאָ־כאָוועצעס זײַנען אַוועק פון שטעטל נאָך פרי פאַרנאַכט אַהין צו קאָוואַנקע צו. צי וועלן זיי קומען נאָך אַמאָל אַהער מיט זייער גאַנצן חייל, דאָס ווייסט מען ניט. אונדזערע שטייען דאָ ערגעץ ניט ווייט.

אין אומזיסטער מורא דורכגעפּירט אַ נאַכט.

די מאַמע איז געגאַנגען זיך צולייגן פונסניי. איך האָב איר געזאָגט, אַז איך וועל זיך לאָזן קיין סטאַרבעני.

— אַזוי גלאַט. זען וואו פרײדקע איז.

דער מאַמעס ענטפער איז געווען עפּעס ניט יאָ, ניט ניין.

— זאָלסט זשע זאָגן רחלען וואו איך בין.

און איך בין אַוועק אויפן ניכטערן האַרצן פאַרבײַ די גערטנער, פאַרבײַ די נאַוואָזעס, אַהין צום באַקיעווטשינער שליאַך.

ווער פאַרלאָזט עס אַזוי זיין שטאָט אין אַ גוטן טאָג, ווער לאָזט זיך עס אין וועג אָן אַ טאָרבע, אָן אַ שטעקן, אָן אַ „נאָך וואָס" און אָן אַ „נאָך ווען"? קיינער פרעגט מיך ניט און קיינעם דאַרף איך קיין חשבון ניט אָפּגעבן.

אויף די פעלדער איז איצטער שטיל, אויף די גערטנער שאַרט מען אָן קאַרטאָפל, נאָר ניט אומעטום. ס'איז נאָך פרי. אין פאַרבײַיאַיקן דערפל גייט פון די קוימענס אַ רויך. מענטשן וועלן באַלד עסן אָנבײַסן און זיך שטעלן עפּעס טאָן.

און איך? פאַרוואָס בין איך עפּעס אַזוי זאַרגלאָז? אַזוי ייִנגלש־בחוריש און אַזוי וואַכעדיק?

און אַז אַ פויער וועט מיך באַגעגענען און פרעגן וואוהין גיי איך אינמיטן שבת גאַנץ פרי?

טאַקע, וואוהין?

כאָטש, אַז איך וועל ערגעץ טרעפן פרײדקען, וועט ווערן אינגאַנצן אַנדערש.

לאָמיך זיך טאַקע צוקוקן צום וועג און זוכן אין זאַמד זייערע שפּורן.

איך ווייס מיט וועמען זי איז געגאַנגען.

אָן ערך איז זי געגאַנגען מיט חנהקען, מיט אונדזער שכנהס מיידל — צפּורהן און מיט שיינדלען, איצל דעם קלייטניקס. אַלע נאָענטע מיידלעך, אַלע גוטע באַקאַנטע.

ווי באַלד איך גיי צו זיי איז שוין עפּעס אַנדערש.

זייערע טריט אין זאַמד זע איך ניט. איך דערזע אָבער אַ שפּור פון גע־קאָוועטע פערד. אַלע פוסטע געדאַנקען טוען זיך אַהין ווייס־איך וואו. עס

ווערט מיר הייס. דער טעם פון קלעפּיקן טויט טוט מיך מיט אַמאָל אַ ריר אָן ביים סאַמע שפּיץ האַרצן.

אַ סברה, אַז איך וועל זיך דאָ אָנטרעפן מיט די דריי רייטער און אַלע דריי — באַלאַכאָווצעס!

קיין שהיות וועלן זיי דאָך מיט מיר ניט מאַכן!

אָט דאָס הייסט אַליין גיין דעם טויט אַנטקעגן!

די מעלקערין האָט דאָס געזאָגט, אַז די שטאָט איז שוין פריי. וואוהין זשע איז דאָס גיין? בלויז דערפאַר ווייל איך האָב מער קיין טועכץ ניט! ווייל איך האָב זיך ניט וואו אַהינצוטאָן?!

נו, וואָס טוט מען איצטער?

גיין פאַראויס? גיין צוריק?, צי — גאָר אָפּקערעווען אָן אַ זייט?

אויף מיר אַ גייעכץ. אונטער דער האַנט ניט קיין ביכל, ניט קיין ריטל, קיין פלעשל וואַסער, קיין שטיקל ברויט...

אַ מענטש גייט.

אַז די גזלנים וועלן אַ פרעג טאָן:

— פאַרט, וואוהין גייסטו, אַז דו טראָגסט גאָרניט, און פירסט גאָרניט? שפּיאָנירן גייסטו?

און... איך דערזע אַ פעלד־וועגעלע, וואָס קערעוועט אָפּ אָן אַ זייט און אַלע דריי פאַר פעדערשטע פידקאָוועס לויפן אַוועק אַהין טשוואַלאָם אָן ספקות און אָן וואַקלונגען.

פטור! בין איך, הייסט עס, צוריק אַ מענטש. די ברוסט צעעפנט זיך, כדי אויפצונעמען אַ גאַנצע כוואַליע פרישע לופט.

גיי, אייזיקל, לעב ווי דיר ווילט זיך. דיר איז באַשערט לעבן אויף דער וועלט, הערסטו איטלעכן פאַר אַ דרייער.

איך גלייך זיך אויס. איך דערפיל, אַז איך בין דאָ. איך בין אָנוועזנדיק אָט דאָ אויפן וועג צווישן די גרינע פעלדער. איך זע מיין שאָטן נאָכגיין נאָך מיר. איך הער דעם פריילעכן הילך פון מיינע אייגענע טריט.

ווען איך ווייס אויף געוויס, אַז עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָלט איך אויסגערופן הויך אויפן קול די אַלטע דערהויבענע ווערטער: „מה רבו מעשיך, אדוני!"

זאַנגען קאָרן, זאַנגען ווייץ, נידעריטשקע, פאַרשיידנקאָליריקע גריקע, ווייכבלויע טעפּיכלעך ליין, און אָט איז אַ דערפל, וואָס איך גיי עס דורך אי פעסט ביי זיך, אי אָן מורא, און אָט איז דער דאָרפישער צווינטער. אפשר אונטערן שאָטן פון אַ בוים זיך אויסציען און כאַפּן אַ דרימל. דער שבת פענטעט מיך אַ ביסל, ווען ס'איז נישט שבת, וואָלט זיך פונדעסטוועגן אַנדערש געגאַנגען.

אין סטאַרבעני בין איך אָנגעגאַנגען צום גרויסן שטיין וואָס ליגט אין מיטן מאַרק, אַרום אים — רייען פאַרמאַכטע קלייטן מיט אייזערנע באַציעכצן

אויף די טירנדיקע פלייצעס, אויף אייזערנע פרענטן געשלאָסן. קאָן זיין, אַז דער דאָזיקער שטיין, דער זכר פון אייביקייט, ליגט דאָ פון לאַנגע צייטן, נאָך איידער די הייזער האָבן זיך אַרום ארומגעבויט, איידער די ערשטע סטאַר־בעניער איינוואוינער האָבן געוואוסט צו זאָגן: „מיר זיינען פון סטאַרבעני."

איצט איז דער שטיין אָנגעהיצט פון דער זון און די סטאַרבעניער יוגנט, יינגלעך און מיידלעך, קומען זיך צונויף אַהער נאָך די פעטע שבתדיקע מאכלים, ווי צו אַ קלוב.

מען שמועסט זיך אַביסל דורך, מען וואַרט אויס — יעדער אויף דעם, אויף וועמען ער קוקט אַרויס, און מען לאָזט זיך דערנאָך אַוועק — ווער צום טייך, ווער אין דיביימלעך און ווער עס זוכט פאַר זיך אַן אָפּגעזונדערט שטילן ווינקל. די מיידלעך זיינען דאָ פאַרשיידענע — אי שיינע, אי פרישטשעוואַטע, אי איידעלע פנימער, אי פאַרגרעבטע. ווער אין זיידענע, ווער אין באַטיסטענע קאָפּטעלעך, ווער אין סאַטין, ווער אין פּאָפּלין.

די בחורים אויסגעפּוצט אין מאַנישקעס מיט ווייסע קעלנער, אין אַלערליי שניפּסן, די גאַרניטערס — אויסגעבערשטלט, די הויזן — פאַרפּרעסט.

איך האָב נישט אויסגעמיטן דעם מאַרק־פּלאַץ. ער איז מיר אַזוי גוט באַקאַנט ווי גאַנץ סטאַרבעני. נאָר איצט, אין מיין שבתדיק־וואָכעדיקן שפּאַציר, וואָלט פאַר מיר אוודאי געווען געזינטער, ווען איך גיי אים אַרום מיט אַ פּאָר זייטיקע געסלעך. איך בין, דוכט זיך, מיט דער סטאַרבעניער יוגנט אי היימיש, אי באַקאַנט. מען פאַרט זיך אָפּט צונויף, מען באַגעגנט זיך ביי פאַרשיידענע געלעגנהייטן, און אויב איך זע אויף זיי איצט אַ גוט פנים, צי דען דאַרף עס מיך קימערן?

נאָר עפּעס בעמען זיי מיך אויף אי היימיש, אי פרעמדלעך, אי מיט אינ־טערעס, אי גלייכגילטיק.

— פריידקע און חנהקע? אַהאַ, יאָ, זיי האָבן געזעכטיקט ביי יהושע הענעכס, ביים היגן דאַמען־שניידער, און איצט זיינען זיי אַוועק קיין סענדע־ריוווקע... יאָ, וואָס זשע הערט זיך עפּעס אין סלאָוועשנע? טאַקע געהרגעט אַ יידן, נעבעך? און שוין? ..און איצט זיינען זיי שוין אַוועק.

דינע קאָפּטלעך ביי די מיידלעך, קאַלטע לעבער ביי די יינגלעך. יעדערער איז זיך אַרויס פון זיין שבתדיקן טיש. דאָס אומגליק האָט זיי גליקלעך אויסגעמיטן, קומען זיי אָפּ מיט אַ זאַטן גענעץ און אַז איך הייב זיך אויף אויף אַוועקצוגיין, פרעגט מען מיך, פון יוצא וועגן, וואָס זשע אייל איך מיך אַזוי?

— איך וויל אָניאָגן אונדזערע חברה.

— אָ, דאָס יאָ. זיי מוזן נאָך זיין ניט ווייט, אונטער פריביטקע אוודאי.

— אַ גוטן, מירן זיך נאָך מסתמא זען.

— נו, יאָ, אוודאי... גייט געזונט...

און איך וויל עטוואָס צוגעבן מיין וואַכעדיקייט און אָפּגעלאָזנקייט אַביסל אַ מונטערערן אויסזען.

זיי קוקן מיר נאָך אין דער פּלייצע... וואָס דען זאָלן זיי טאָן, פאַרמאַכן די אויגן?

זיי ווייסן ניט, אַז איך האָב נאָך פון נעכטן אַן אין מיין מויל ניט געהאַט.

נו, יאָ, זיי ווייסן טאַקע ניט. און ווען זיי ווייסן יאָ? וועלן זיי מיך אַלע מיט אַמאָל רופן צום טיש? צו זיך אין די שטיבער אַריין? אין אַזאַ פאַל איז דאָס בעסטע, אַז מען פאַרגייט צו אַ קרוב אָדער אַ נאָענטן באַקאַנטן. דאָרטן ווערט מען אַזוי אָדער אַנדערש געהאָלפן. יענע בעטן דיך עסן, זאָגסטו אַ דאַנק. פרעגט מען דיך איבער נאָך אַמאָל — גייסטו צום טיש און שוין.

אָבער איצטער איז גוט, וואָס איך בין שוין ענדלעך פריי פון זייערע גלייכגילטיקע כלומרשטע רחמנות־בליקן. איך בין שוין ווייט פון זיי. אָט גיי איך פאַרביי דער קרענעצע, וואו יאַרידניקעס פאַיען שטענדיק די פערד זייערע. איך קען זי, די קרענעצע, מיטן געטעלע און מיטן צלם אויפן סטויפ. נאָך אַ פינף מינוט, און נאָך אַ פופציק שפאַן און איך בין שוין אויסער דער שטאָט.

אין פּריביטקע, האָט מען געזאָגט, שטייען אונדזערע, די רויטע. אפשר פאַרגיין, דערציילן?

— ווי אַזוי דערציילן? וואָס דערציילן?

איך האָב אָנגעהויבן שטעלן ברייטערע שפאַן. דער זומערדיקער הייסער דרויסן שעמט זיך ניט מיט מיין אָפּגעלאָזנקייט, ער האַלדזט מיך אַרום ווי אַן אייגענעם און איך האָב ווייטער די רעכט זיך פילן מעשה מענטש — איך בין איך און גיי טו מיר עפּעס.

דער וועג קיין סענדעריוועקע איז גלאַט ווי אַ לייוונט, ווי אַ לאַנגער אויס־געשפּרייטער טישטעך, אָן בערג און אָן טאָלן... ס׳איז אַ סברה, אַז אַן־אַ פונדערוויטנס זע איך אונדזערע חברה גיין. עפּעס אַ ליבשאַפט צעגייט זיך ביי מיר אין האַרצן... נאָר, דוכט זיך, אַז ניין. דוכט זיך, אַז ביימלעך עטלעכע פונדערווייטנס האָבן זיך מיר אויסגעוויזן ווי מענטשן און אפשר זיינען עס פאָרט מענטשן? איך דערנענטער זיך אויף אַ הונדערט שפאַן. ס׳זיינען מענטשן. ס׳זיינען מיינע לייט, וואָס פילן זיך אויף גאָטס ערד געזונט און מונטער. איך בין גרייט אונטערטאַנצן, אַזוי הויבט עס מיך פון אָרט.

אַביסעלע גיכער און נאָך גיכער.

יאָ, דאָס זיינען זיי! ס׳איז מיין משפחה!

פריידקע גייט אַזוי פעסט ביי זיך, די מיידלעך לעבן איר, און נאָך עמעצער גייט דאָרטן. לויטן גמרא לשון דאַרף עס, דוכט זיך, הייסן, אַ קליינינקע שאַיאָרע.

אַ רוף טאָן, צי צווואַרטן?

איך האָב צייט. זיי גייען פּאַמעלעכן, כ׳וועל זיי אַניאָגן. עפּעס אַ קינד גייט דאָרט מיט זיי און עלטערע פרויען אַ פּאָר.

שאַ, עמעצער האָט מיך שוין דערזען.

מ׳האָט זיך אַלע אויסגעקערעוועט און פריידקע האָט זיך די ערשטע מיר געלאָזט אַנטקעגן.

„מזל טוב דיר, מיין שוועסטער״ — וויל איך איר זאָגן, נאָר איר בליק נעמט מיך אַרום און מוטיקט מיך בעסער ווי שטאַרקער וויין... זי איז שיין און צעוואַקסן, זי איז קיין עין הרע געזונט, זי איז פריילעך און פעסט ביי זיך.

חנהקע איז בלייך ווי שטענדיק און אומגעדולדיק.

— נו, וואָס הערט זיך? — פרעגט זי די ערשטע.

צפורה איז ווי ניט צופרידן, וואָס מען האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיטן גיין, און שיינדל איז גלאַט פאַרצאַרנט: עס שוואָלט איר אַ באַק, האָט זי זיך אַרומגעבונדן. זי קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען. מיך דערזען, האָט זי זיך מיט איין האַנט אָנגעשפּאַרט אָן מיר, ווי איינער מיינט: טאָמער וועסטו מיר עפּעס העלפן.

— אוי, אייזיקל, איך גיי אויס מיט די לעצטע כוחות.

די יידענעס זיינען יהודית פון דער דאַלינע מיטן אייניקל און יהודית דעם שוסטערס. איר מאַן הייסט אויך אָשר. אַז מען האָט געהרגעט יענעם אָשרן, האָט זי זיך זייער שטאַרק דערשראָקן, האָט אָפּגעבענטשט פאַרפרי ליכט און איז אַוועק פון שטאָט. זי האָט אין סענדעריוקע אַ שוועסטער, וועט זי ביי איר איבערזיין דאָס שטיקל צייט.

אפשר וויל איך אַ טרונק — פרעגט זי — אין פלאַש ביי איר איז נאָך דאָ אַ ביסל וואַסער. סענדעריוקע דאַרף שוין זיין גיך, אַזוי אַז זי קען זיך שוין באַגיין אָן דעם.

זי איז ניט קיין שיינע, יהודית דעם שוסטערס, נאָר די גוטסקייט ליגט איר אויפן פּנים און גיט איר צו חן.

אין דער בעט פון אַ טייך, וואָס גייט שוין ניט דורך דאַנען, לעבן די סטויפּעס פון דער געוועזענער וואַסערמיל, האָבן מיר זיך צוגעזעצט.

פריידקע האָט צעבונדן איר פּעקעלע, מיך מכבד געווען מיט אַן איבער־בייס. אַ כפּרה די בעסטע סטאַרבעניער קוגלען פאַר איין היימיש שטיקל ברויט, פאַר אַן אָפּגעשיילט אויסגעקאָכט איי מיט אַ ביסעלע זאַלץ.

איך האָב פאַרטרונקען מיט יהודיתעס וואַסער, וואָס איז געווען היפּשלעך וואַרעם און מיר זיינען אַוועק.

יהודית, די אַלטע פון דער דאַלינע, פירט נאָך זיך אַן אייניקל, אָשר דער מאַזשאַרואַוטשיקס אַ קינד.

דינע פּיסעלעך, דינע הענטעלעך ווי די שטרויעלעך, נאָר עס וויל ניט מען זאָל עס טראָגן אויף די הענט, ס׳וויל אַליין גיין. זאָלן זיך געזונטע רוצחים אַראָפּנעמען פון אים אַ מוסר.

מיר ווילט זיך טוליען אָט דאָס קינד, וואָס איז גובר די אייגענע שוואַכ־קייט מיט אַזאַ גרויסער אינעווייניקסטער קראַפט.

שיינדלען איז קענטיק געוואָרן גרינגער. זי האָט זיך אָנגעלייגט אויף מיר

מיט איר גאַנצער גרויס. זי האָט פּאַרטייעט אין זיך דעם ווייטיק און קרעכצט שוין כמעט אינגאַנצן ניט.

מיר איז ליב צו טראָגן אויף זיך איר מאַסע, נאָר מיר ווילט זיך ניט אָפּ־לאָזן קיין אויג פון מיין שוועסטער.

ווי אַזוי איז זי פאַרלאָפן אין שקאָלע צו זאַגאַראָווּשטשיכען? ווי אַזוי איז זי זיך צונויפגעקומען מיט די איבעריקע חברה? ניט קיין מיידל, נאָר אַ קאָזאַק.

זאַגאַראָווּשטשיכען לויבן אַלע חברה. אַ מענטש שטעלט איין דאָס לעבן פון עמעצנס וועגן און מיט קיין זאַך גיט זי עס ניט צו פילן.

דעם לייטער האָט זי צוגענומען פון די ווישקעס (פונעם היי־בוידעם). קיינער זאָל זיך ניט אָנשטויסן, אַז דאָרט איז עמעצער פאַראַן. זי האָט זיי איבערגעגעבן אַהין עסן, אָנטאָן און גרוסן פון שטאָט.

אַ גרוס איר, דער איידעלער לערערקע, פון מיר.

איך וואָלט דאַרפן עפּעס טאָן אַזוינס, אַז מיין גרוס זאָל ביי איר זיין אָנ־געלייגט, האָבן אַ ווערט, אָבער צוליב דערויף דאַרף מען אַליין באַקומען מערער וואָג.

זי ווייסט דאָך, מן הסתם, אַז דאָ, אין זייער ווינקל, לעבט אַ יונגערמאַן מיט אַזאַ און אַזאַ נאָמען און וואָס ביי אים איז זייער אָנגעלייגט איר שיינע מסירת נפשדיקע אויפפירונג.

אפשר וועל איך נאָך אַמאָל עפּעס זיין, און מיין מיינונג וועט האָבן אַ ווערט ביי איר, ביי איר און ביי נאָך עמעצן, נאָר ביז דאַן איז נאָך זייער ווייט און צו סענדעריוּוקע איז שוין נאָענט. אָט הויבט זיך שוין אָן די פויערשע גאַס און אויב מירן ניט וויסן וואָס צו ענטפערן די יידן פונעם שטעטל, וועלן מיר דאָך די ניט־יידן אוודאי נישט וויסן וואָס צו זאָגן. וואָרים טאָקע אין דער אמתן, צוליב וואָס איז דאָס אומשלעפּן זיך אַזוי פון דער העלער הויט און באַלעמוטשען די לופט פון אייך שטאָט אין דער צווייטער. וואָס איז? ס'איז דען ניט ליבער זומער אויף גאָר דער וועלט? ס'דען ניט די ליבסטע צייט אין יאָר פון אַכטונג געבן אויף די פעלדער, אויף די גערטנער? אַ צייט ווען אַרבעט איז דאָ איבערן קאָפּ און די אַרבעט איז דיר ליב ווי דאָס לעבן??!

אַזאַ יאָר אויף מיר, ס'אַראַ קלוגע רייד דאָס זיינען. כאָטש ווען עמעצער זאָל אונדז אויסהערן מיט געדולד, זיינען מיר אויך נישט אין גאַנצן אומגע־רעכט. נאָר אַז אָך און ווי איז דעם גערעכטן.

אָטאָ מיר, די גערעכטע, וואָלטן זיך איצט ניט אָפּגעזאָגט אָנטאָן אַזעלכע מיצעלעך אין וועלכע מיר וועלן זען איטלעכן און אונדז — קיינער ניט. און אַזוי זאָלן מיר דורכגיין די גאַס מיט די הויכע מויערן ביי די הויפן, מיט די הילצערנע ווענט פון שייערן און שטאַלן, וואָס האָבן קיין איין פענצטער צו דער גאַס נישט אַרויסגעשטעלט.

אדרבא, זאָל אונדז דאָ קיינער נישט אָנקוקן און אפילו דער הונט, וואָס נעצט דעם פּלויט, זאָל אויף אונדז קיין קול נישט הויבן.

„מען דאַרף ניט, מען דאַרף ניט!" — בעטן זיך אונדזערע ציטערנדיקע טריט און די פאַרשטומטע קלאַפּנדיקע הערצער. קוקט אויף אונדז ניט. זעט אונדז ניט. באַמערקט אונדז ניט. מיר פאַרלאַנגען מער גאָרנישט, ווי נאָר שטיל און אומבאַמערקט דורכגיין דעם טויבן ווינקל.

אונדזער שטעטל צוזאַמען מיט סטאַרבעני און מיט סענדעריווקע זיינען דריי לייבלעכע שוועסטער. אַלע דריי זיינען זיי טעכטער פון קראַסנער אויעזד. אַלע דריי שטייען שוין בעענטער צו פּאָליעסיע, ווי צו וואָלין. בעסער גע־זאָגט — זיי זיינען שוין כמעט אַליין פּאָליעסיע. הייגט ווי באַלד סענדע־ריווקע איז מיר אַן אייגענע מומע, פרעגט זיך — ווּעמען זשע קען איך דאָרט און ווער קען מיך? דוכט זיך, אַז איך קען דאָרט קיינעם ניט און קיינער קען מיך ניט? ! מען זאָגט, אַז אין דעם אָ שטעטל האָט אַמאָל געוווילט דער סאַמע גרעסטער פון אַלע גרויסע יידישע שריפטשטעלער — חיים נחמן ביאַליק. און ער האָט דאָ אָנגעשריבן זיינע אַ באַוואוסטע ליד, „איבער אַן עפּל". נאָך דערציילט מען, אַז דאָ געפינט זיך נישט נאָר דער גאָרטן, וואו דער שרייבער האָט יונגערהייט געשטיפט און זיך פאַרווײלט. נאָר דאָ מוז נאָך אויך זיין דאָס מיידעלע (איצט שוין אַ באַיאָרטע פרוי), נאָך וועלכער ער האָט זיך יינגלוויז געיאָגט פון בוים צו בוים און מיט וועלכער ער האָט געביסן פון איין עפּל. נו, דאָס אַליין איז שוין ניט אַזוי פּראָסט. איך האָב ליב שרייבער. איך וואָלט אָפּגעגעבן איך ווייס אַליין ניט וואָס, איך זאָל אַמאָל זען אַ לע־בעדיקן שרייבער, כאָטש פונדערווייטנס זיך אויף אים גוט־גוט אָנקוקן. נאָר דאָס איז דאָך ניט מעגלעך. מיר איז מאָדנע צו אויפדאַכטן, אַז ס׳זיינען דאָ מוטערס, וואָס געבוירן שרייבער...

און ווער דאַרף דאָ נאָך זיין פון סענדעריווקע?.. געזען האָב איך אים ווינציק און געהערט פון אים אַ סך — דאָס איז וואַווע זינגער. ער איז אַ היגער. ער האָט דאָ אפילו עלטערן. נאָר פאַר אים זיינען שוין אונדזערע שטעטלעך ענג. אַ בחור, וואָס איז כאָטש איין ביסעלע אַ מענטש, ווערן פאַר אים ענג די שטעטלעך אונדזערע און ער רייסט זיך אַרויס, אויב נישט קיין קיעוו, איז קיין זשיטאָמיר, אויב נישט קיין זשיטאָמיר איז כאָטש קיין קראַסנע. קראַסנע איז שוין אַ שטאָט מיט מויערן, מיט שפּיטאָלן, מיט שקאָלעס און מיט אַ קינאָ. איין מאָל אין חודש, צי איין מאָל אין צוויי וואָכן, שפּילט מען דאָרט טעאַטער. ער, וואַווע זינגער, שפּילט דאָרט אויך טעאַטער. זיינס אַ לידל, וואָס ער האָט אַליין פאַרפאַסט, איז זיך צעגאַנגען איבער אַלע אונדזערע שטעטלעך. ס׳שוין דאָ צו דעם אַ ניגון:

טראָגט זיך, טראָגט זיך,
שווערע וואָלקנס,

אויף די פליגל פון דעם ווינט,
טראָגט גרוסן
צו דער מאַמען
פון איר אָרעם,
עלנט קי—ינד,
טראָגט גרוסן צו דער מאַמען . . .
א. אַ. וו.

נאָר קיין שרייבער וויל וואָווע זינגער ניט זיין. ער וויל בעסער זיין אַן אַרטיסט.

אַמאָל, אַז ער איז געווען אַ בעזשענעץ ביי אונדז אין שטעטל צוזאַמען מיט אַ סך קראַסנער בחורים, האָב איך מיט אים גערעדט. איך האָב אים אפילו געגעבן די האַנט. אָבער ער קער מיך נישט געדענקען.

מען האָט דאַמאָלסט געדאַרפט מאַכן איבער דער שטאָט אַביסל אָנטאָן: הויזן, העמדער, קליידלעך, לייבלעך, רעקלעך, קאָמזוילן. בין איך געווען צווישן די, וואָס האָבן געקליבן און ער איז אַריינגעגאַנגען אינעם קאָמיטעט, וואָס האָט געטיילט. ער איז געגאַנגען אין ברילן, געדענק איך, און מען האָט אַלע פון אים שטאַרק געהאַלטן. אַז איך האָב מיט אים אויסגערעדט די צוויי ווערטער, וואָס איך האָב געדאַרפט זאָגן, האָב איך זיך געפילט, ווי ניט ער וואָלט געווען דער בעזשענעץ ביי אונדז אין שטעטל, נאָר איך בין דער בעזשענעץ און האַלט זיך אָפּהענטיק אַנטקעגן אים. נאָר דאָס איז ניט קיינעמס שולד, נאָר בלויז מיינע אַן אייגענע. ווער ס'האָט אַ שטאַרקערע נאַטור און ווער אַ שוואַכערע.

ווי די מעשה זאָל ניט זיין, נאָר איצט זיינען מיר שוין בעזשענצעס ביי זיי אין שטאָט.

אינדערפרי בין איך אָנגעגאַנגען צו דער שטוב, וואו פריידקע מיט נאָך צוויי מיידלעך האָבן געגעבן טיקעט. אַ גרויסע אַלטע שטוב מיט גרויסע פענצטער. זי טיילט זיך אויס מיט איר גרויס און מיט איר הויך פון אַ סך הייזער אויף אָט דער גאַס, נאָר מיט איין חסרון, — ס'ניטאָ אויף איר קיין פריילעכקייט.

איך בין אינעווייניק נישט אַריין. צו וואָס זאָל מען איבעריקס דאָקוטשען פרעמדע מענטשן? איך האָב צוגעוואַרט ביז פריידקע וועט אַרויס צו מיר, און מיר האָבן זיך געשמועסט אַביסל אַזוי אין מיטן גאַס שטייענדיק. ס'איז שוין קענטיק געווען זונטיק אינדערפרי. קלויסטער־גלעקער האָבן געגרופן די דאַוונער. מן הסתם איז ביי אונדז אין סלאָוועשנע איצט אויך דאָס זעלבע. עס האָבן זיך דערנעענטערט פויערים, פויערטעס שטייף אויסגעגאַרטלט מיט דער וואָלענער פאַרביקער קרייקע. כמעט די זעלבע פויערים, וואָס ביי אונדז, נאָר אַביסל פרעמדלעכער.

מיר האָבן דערציילט איינס דעם צווייטן וועגן אונדזערע נאַכטלעגערס.

איך האָב געגעכטיקט ביי איינעם אַ לערער, עפּעס אַ געלינקער יונגערמאַנ־טשיק, וואָס האַלט, אַז ער איז אויסגעוואַקסן נישט פאַר סענדעריוועקע. די גאַנצע וועלט, טענהט ער, האַלט זיך אויף מאַטעמאַטיק און אויף פאָטאָ־גראַפיע. (זיין ווייב איז מיידלוויס געווען אַ פאָטאָגראַף). די וועלט, דרינגט ער, מוז שטיין אויפן אמת, און אמת איז מאַטעמאַטיק, ווייל מאַטעמאַטיק איז פּינקטלעך. און פאָטאָגראַפיע איז דער שפּיגל, אין וועלכן די וועלט האָט אַ מעגלעכקייט זיך אויסשפּיגלען פון אַלע זייטן און זען וואָס פאַר אַ פּנים זי האָט.

איך האָב, ווי אַלע מאָל, ניט געפּילט אין זיך קיין שטאַרקייט איך זאָל אַריינשטעלן מיינע אַ מיינונג אָדער איך זאָל וועלן איבערשפּאַרן זיינע רייד. אין זאַך, וואָס איך האָב נאָר אויף אַן אמת ניט געקאָנט פאַרליידן, איז געווען, וואָס ער זאָגט אויף קאָמוניסטן „קאָמוניסטלעך" און אויף פּאָעטן „פּאָעטלעך". דאָס וואָרט „קאָמוניסטלעך" האָט ער נאָך אויסגערעדט מיט אַ האַרטן „נון", און ער איז מיר פון מאָל צו מאָל געוואָרן אַלץ מער דערווידער. זאָגט אויף מיר וואָס איר ווילט, נאָר איך קאָן ניט פאַרנעמען, אַז מען מאַכט פון אַ באַרג אַ בערגל, פון אַ מענטש אַ מענטשל און פון אַ קאָמוניסט אַ קאָ־מוניסטל. איך האָב געזען קאָמוניסטן, אַ סך פון זיי זיינען געווען אָנגעפּאַרענע, נאָר דאָס ערשטע געפּיל, וואָס זיי האָבן אַרויסגערופן איז געווען: אָט דאָס זיינען מענטשן, וואָס זיינען נישט אַזוי ווי איך און נישט ווי הונדערטער מיינע גלייכנס. באַנאַנד מיט דעם געפּיל איז געגאַנגען אַ צווייטס: וואָס אויב מען זאָל אים אויסדריקן אין ווערטער, דאַרף זיך עס באַקומען אַן ערך אַזוי: ווי גליקלעך זיינען די דאָזיקע מענטשן, וואָס זיי טראָגן הויך דעם קאָפּ און ווייסן ניט פון קיין מורא. איך האָב געקוקט מיט קנאה אויף זייערע הענט. — מיט די הענט, — האָב איך געקלערט, — מאַכן זיי איבער די וועלט! אַך, ס'אַראַ שווערע, ס'אַראַ בכבודיקע אַרבעט דאָס איז און דאָס ביסל געזונט, דער אייגענער גוף, איז ביי זיי גאָר ניט אַזוי אָפּגעהיט. ס'אַרט זיי ניט, אויב זיי טוען אויף אים אָן אַ פּראָסט פּעלצל, צי אַ גראָען שינעל. זיי שלאָפן אָפט אויף דער הוילער ערד, אַמאָל אפילו נישט אין קיין שטוב און נישט אין קיין שטאָל, נאָר פּשוט אונטערן אָפּגעדעקטן הימל. נאָך מער. זיי פירן דאָס לעבן זייערס דורך אַזעלכע ערטער, וואו ס'פליען קוילן און ווערן אויפגעריסן אויף יעדן טראָט. זיי גיבן זיך ווינציק וואָס אָפּ מיט זייער אייגענער פּערזאָן, זיי האָבן אין זינען עפּעס מער, עפּעס גרעסערס. זיי האָבן אין זינען אַלעמען, אפילו מיר, וואָס איך האָב עס דערווייל נאָך מיט קיין זאַך נישט פאַרדינט.

— ניין, — זאָג איך צו פריידקען — איך וועל צו זיי מער נישט גיין. ז'י האָבן מיך דווקא צוגענומען מיט אַ געלעגער און מיט וועטשערע, נאָר איך בין נישט מחויב אויסצוהערן הונדערט מאָל אַ שעה: „מענטשלעך", „קאָמוניסטלעך"...

פריידקע קוקט מיך אָן אַ ווילע. (איך ווייס, זי איז מיר אַלע מאָל גרייט אָפּגעבן אַ שטיק נשמה, אַ שטיק לעבן פון אירס). און זי רופט זיך אָן:

— און אַז זיי זאָלן דיר געפעלן, קלייבסטו זיך ביי זיי אָוועקזעצן אויף קעסט ?

געזונט זאָל זי זיין, ווי אַזוי זי איז ביי זיך געשטעלטער און פעסטער, ווי איך. — טאַקע אַזוי. וואָס איז ? איך קלייב זיך דען ביי זיי אָוועקזעצן אויף קעסט ? מען דאַרף דאָך שוין עפּעס קלערן טאָן ?! איבערגענעכטיקט ? געווען אַ נאַכט אַ גאַסט ? גענוג !

דערווייל זיינען אַרויס פון שטוב חנה און צפּורה. אַזוי ווי צפּורה איז כסדר געפּאַקט און פאַררויטלט, אַזוי איז חנהקע איידל און בלייך. נאָר זי איז זייער אַ שיינע. אירע אויגן, דוכט זיך מיר, פאַרשטייען אַלע מאָל, וואָס איך קלער. דערפאַר היט איך זיך אין איר אָנוועזנהייט ניט נאָר צו רעדן אַ סך, נאָר אפילו קלערן. זי איז אַרויס פון שטוב היימישלעך און מילד, מיט אַ ווייס טיכעלע אויפן קאָפּ, קענטיק די זון זאָל זי ניט בראָטן.

— נו, — זאָגט זי, — קומט, לאָמיר גיין אָפּזוכן שיינדלען.

אויפן וועג האָבן די מיידלעך גערעדט פון זייער אכסניא און עס האָט שוין מיר באַנג געטאָן, וואָס איך בין אַהין נישט אַריין. איך האָב אָבער באַלד דערקענט, אפילו אין דרויסן שטייענדיק, אַז ביי דער דאָזיקער שטוב טרויערן די ווענט. (און טרויער איז די לעצטע צייט געוואָרן מיינע אַ גוסט־זאַך. אויב עס זיינען ערגעץ דאָ מענטשן, וואָס טרויערן, שיקט מיך אַהינצו. די לעצטע צייט וואָלט איך זיך נאָר געקוויקט מיט אייגענע און מיט פרעמדע צרות. מיט צרות קאָן מען זיך קוויקן אַזוי ווי מיט גוטן ווין).

ווערדליק די מיידלעך האָבן דערציילט, האָב איך שוין פאַרשטאַנען, אַז אין דער דאָזיקער שטוב האָט זיך דער אומעט באַזעצט גאַנץ פעסט.

ערב פּסח, טאַקע הייַנטיקן פרילינג, האָבן דאָרטן דריי שוועסטער (אַלע דריי מיידלעך) באַגלייט זייער מוטער אויף יענער וועלט. אַ מיוחסדיקע משפּחה אין סענדעריווקע, וואָס איז אין די מלחמה יאָרן שטאַרק פאַראָרעמט געוואָרן. די עלטערע צוויי מיידלעך, ווען זיי שטייען איין אין מער פאַרמעגלעכע הענט, וואָלט מען שוין געדאַרפט לאַנג חתונה מאַכן.

נישט אומזיסט האָט וואָווע געשריבן אין זיין ליד :

„טראָגט זיך, טראָגט זיך
שווערע וואָלקנס
אויף די פליגלען
פון דעם ווינט...‟

אָבער צי איז ער כאָטש געווען אויף זיין מאַמעס לוויה פאַריקן ערב פּסח ?

— דאָס ווייס איך ניט. אַ רחמנות אויף אַ מאַמע, וואָס דאַרף איבערלאָזן אַזעלכע קינדער. דאָס איז באַמת אַ רציחה. אויב ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, מוז ער האָבן אַ האַרץ פון אַ גזלן. אלא, ס׳ניטאָ קיין גאָט ! איז דאָס נאָך ערגער. טאָ ווער וויל זיך עס טישען מיט מענטשלעכע אומגליקן ?

פריידקע וואָלט מיר באַלד עפּעס אָפּגעענטפערט, ווען זי ווייס, וואָס

איך קלער. דערפֿאַר זאָג איך איר וועגן דעם גאָרנישט. איך קוק אויך נישט אין חנהקעס זייט, וואָרים יענע קאָן זיך נאָך אַליין אָנשטויסן און דערווייל קלער איך נאָר וועגן איין זאַך: איך בין דאָך אַ פֿרייער מענטש. מיין ווייב וועט שוין צו מיר קיין טענות נישט האָבן. ווער שטערט מיר נעמען און חתונה האָבן פֿאַר איינער פֿון די דריי שוועסטער? און די ייִנגערע זאָל דערווייל זיין ביי מיר אויף קעסט, און אפשר וואָלט איך זיך גלאַט איינגעשפּאַנט עפּעס אין אַ וואָגן צי אין אַ מאַשין און געהאָרעוועט אויף אַלע דריי שוועסטער מיטאַמאָל? איך וואָלט געטראָגן מיין פֿאַרדינטן ביסן ברויט אַהער, זאָלן מיר אַלע עסן און זאָל מיין נאָמען אָנגערופֿן ווערן אויף זיי, זאָלן זיי האָבן אין מיר אַן אָנשפּאַר. דערנאָך וואָלט איך נאָך געבראַכט רחלען אַהער און אשרן מיט שואלן, טאָמער וועלן זיי קומען, איז אויך אַהער. דאָס זיינען מיין פֿאַרשטאָרבענער בוזיעלעס גאַנץ געבליבענע ברידער און שוועסטערל. אַז זיי זיינען אירע, זיינען זיי מיינע אויך. איך וועל זיי אַלעמען איבערנעמען אַהער קיין סענדעריוווקע און וועל ווערן אַן אַנדערער, ווי אינדערהיים. איך וועל אומיסטן ווערן אַ סך עלטער ווי איך בין אין דער אמתן, קיינער זאָל מיר מער ניט אָנגיין. איך וועל ווערן ניט איך. איך וועל ווערן אַ סענדעריוווקער אַלטגעזעסענער באַלעבאָס.

זיי האָבן נאָך אַ טאַטן, — הער איך ווי די מיידלעך רעדן (און אפשר דוכט זיך מיר) — איז ער אויך זייער שלאַף און אַז מען איז אָרעם נעמען זיך די הענט צו גאָרנישט.

איצט פֿאַרשטיי איך, אַז איך בין ניט איינער, אַז אויף דער וועלט זיינען דאָ נאָך אַזעלכע מענטשן ווי איך, מיט הענט, מיט פֿיס און מיט געדאַנקען, נאָר מען איז טויט. מען קאָן זיך צו גאָרנישט ניט נעמען.

ניין, איך בין מיט די דאָזיקע מענטשן פֿריינט. איך קאָן זיך מיט זיי ניט און ווייס ניט, צי וועלן מיר זיך אַמאָל קענען, נאָר איך וועל זיי נאָך לאַנג פֿילן ווי פֿריינט.

שיינדל איז אַרויסגעגאַנגען פֿונעם הייפֿל פֿאַר דער נייער שטוב, וואו זי האָט געגעכטיקט. זי האָט אונדז אַרויסגעטראָגן אַנטקעגן אַ שיינעם גוטמאָרגן און מיר האָבן זיך צערעדט, אַז מירן גאָר אפשר היינט זיך לאָזן צוריק אַהיים. שיינדלס פֿריינט האָבן אַ שוואָגעריק, וואָס דינט ביי אונדז אין סלאָוועשנע. היינט וועט ער קומען צו וואַרמעס און אפשר נאָך פֿריער, ער וועט איר ברענגען און אירע עלטערן אַ קוויטעלע און דאַן וועלן מיר שוין וויסן וואָס צו טאָן.

קאַפּיטל צוויי

שרייבן ספרים

וואויל איז דעם מענטשן, וואָס קאָן גוט אַן אַרבעט. מעג עס זיין נייען שטיוול, שאַרפן מעסערס, וואַלקעווען כאַמוטעס, טעסען קלעצער, פאַרבן דעכער. קאָן עפּעס אַ מענטש טאָן און האָט נאָך דערצו ליב זיין אַרבעט, איז אים שוין גוט. צום ביישפּיל: — אַ לערער. מיר דוכט זיך, אַז זיין אַ לערער אין אַ דאָרף, צי אין אַ שטעטל, צען יאָר, צוואַנציק יאָר, דרייסיק יאָר און כסדר לערנען מיטן ערשטן קלאַס און כסדר זען פאַר זיך קינדערשע ליבע פּנימער, ווי זיי הייבן אָן לויכטן ווען זיי דערוויסן זיך עפּעס, דוכט זיך מיר, אַז פון דעם איז אויך קיין גרעסער גליק ניטאָ. אַזאַ מענטש קאָן זיין אייביק יונג, אפילו ביזן טיפן עלטער.

איך גופא קאָן אויך אַן אַרבעט. די אַרבעט איז, דעם אמת געזאָגט, פאַר דעם, וואָס איז צו איר נישט געוואוינט, זייער אַ שווערע און זייער אַ קויטיקע. דאָס איז אויסאַרבעטן פעל. פאַר מיר איז די אַרבעט געווען גאָר ניט אַזוי שווער און גאָר ניט אַזוי איבלדיק, נאָר מיין אַרבעט האָט אין יענער צייט באַקומען אַ ים אַנדערע חסרונות.

דער ערשטער חסרון איז, וואָס איצט איז די אַרבעט אויסגעגאַנגען, ניט געבליבן. מען האָט צעראַבעוועט די האַרבאַרניעס נאָך אינעם ערשטן פּאָגראָם.

אָבער אַז די ראַטנמאַכט האָט זיך ביי אונדז פאַרפעסטיקט, האָט מען אָנגעהויבן רעדן, אַז די מלוכה וועט עפענען איינע אַ גרויסע האַרבאַרניע און אַלע די, וואָס האָבן געאַרבעט אין די קליינע האַרבאַרניעלעך מיט די געוועזענע קלענערע באַלעבאַטים צוזאַמען זאָלן זיך דאָרטן שטעלן אַרבעטן, פּשוט געהערט, ס'איז געגאַנגען אַ רייד וועגן גרינדן אין שטעטל אַ האַרבאַרסקן אַרטעל. איז שוין דאָ דער צווייטער חסרון: ס'איז אַ פראַגע, צי מיר, די אַרבעטער, וועלן דאָרטן קאָנען עפּעס האָבן; ווייל דער אַרטעל וועט באַשטיין איבערהויפּט פון געוועזענע באַלעבאַטימלעך. מען איז שוין אפילו געגאַנגען אָנקוקן שמואל־וואָלפס גרויסע האַרבאַרניע.

דער וועג אַהין איז דורך דער שיניצע. גרינע ביימלעך, גרינע גראָז. און אַז מען פאַרגייט אַהין אין הויף איז דאָרטן קיל און כמעט ווי ס'אַרבעט זיך עפּעס. שמואל־וואָלף מיט די זין האָט פיינט ביי זיך זיין אַראָפּגעפאַלן. ביז עפּעס וואָס, שווענקען זיך דאָרט ביי אים אַביסל פעל אין די ביטן. ער קוקט ניט, צי מען מעג צי מען טאָר ניט. אַ גראָבער נפש אָט דער שמואל־וואָלף. און די זין זיינען אויך ווי די וועלף. אַז זיי דערזעען אַ פרישן מענטשן, וואָס פאַלט צו זיי אַראָפּ פון שטאָט, טוען זיי אַ קנאַק מיט די ציינער אַזוי, אַז ס'נעמט אָן אַ פּחד. ערשט דערנאָכדעם, אַז מען געוואוינט זיך צו זיי צו אַביסל,

קאָן מען מיט זיי איינאיינעם פאַררויכערן אַ ציגאַר און זיך אפילו צערעדן פון נייס, פון וועלט־זאַכן. שמואל־וואָלף און די זין שפּאַרן זיך אַלע אָן אינעם אויסגעשפּאַנטן וואָגן, וואָס שטייט אין מיטן גרויסן הויף, די אַרבל פון די העמדער זיינען ביי זיי פאַרקאַטשעט העכער די עלנבויגן. זיי קוקן אונדז אָן בייז און מיט אומצוטרוי, ווי אָט־אָט כאַפּן זיי אונדז אין אַ ליגן אָדער אין אַ גנבה.

— אַרטעל, שמאַרטעל, — מאַכט דער אַלטער שמואל־וואָלף מיט דער רויטער באָרד און מיטן צעקאַרבטן קלייענדיקן האַלדז. — וואָס וועל איך פון דעם האָבן, וויל איך וויסן?...

נאָר דערוויל איז עס נאָך אַלץ אויפן הימל אַ יאַריד. קיין טועכץ איז ניטאָ און סע גייט מיר כמעט ווי ניט אָפּ. פון מאָל צו מאָל פאַרגנבע איך זיך נאָך אינעם וויטסטן אַלקערל ביי מיין טאַטן אין שטוב (איך וואוין דאָך מיט רחלען שוין צוריק ביי מיינע עלטערן) און פאַרשרייב דאָרטן אויף פּאַפּיר פאַרשיידענע געדאַנקען. דער טאַטע איז אויף מיר אין כעס, ער וואָלט מיך דערשטאָכן פאַר אַזעלכע זאַכן.

איך מאַך אים ניט שולדיק, איך פאַרשטיי זיין האַרץ. אַ מענטש דערלעבט אַזאַ מין זון, אַ יונגערמאַן אין די שענסטע און בעסטע כוחות, וואָלט ער וועלן עפּעס האָבן פון אים. און דאָ, ניט זינדיקן זאָל מען מיט די רייד, איז עפּעס נישט צו גאָט, נישט צו לייט און ווי דו קוקסט עס אָן, האַלט עס נאָך פון זיך: מען פאַרקאַטשעט דעם שטערן און מען שרייבט געדאַנקען... וואָס־ווען? וואוהין טויג עס, וואָס פאַר אַ טעם האָט עס און ווער וועט ווער אויף דעם וועלן אַ קוק טאָן?

נאָר דעם אמת געזאָגט, האָט ער שוין לאַנג אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנט, אפילו אַזאַ זאַך ווי נחת פון קינדער נעמט מען זיך דאָך ניט אַליין. ס'איז אַ גאָט זאַך. ניט יעדערער איז זוכה, נישט יעדערער פאַרדינט עס.

איך ווייס דעם טאַטנס באַציאונג, איך גיב אים אָפּ דעם גערעכט אויך, נאָר דאָך, אַז איך גיב זיך אָפּ קאַנטעט, אַז איך שרייב זיך אַביסל אָן אינעם טיפסטן אַלקערל אין אונדזערן, גייט מיר אַראָפּ אַ שטיין פון האַרצן און דאַן באַהערשט מיך גלייך אַן אַנדער באַדערפעניש, כאַפּן ביי פריידקען אַ פרייע מינוט (אויך ווען דער טאַטע וועט מיט אונדז ניט זיין צוזאַמען און ניט שרייען אויף אונדז) און איר עס גלייך איבערלייענען, אויב נישט, דאַרף מען ערגעץ כאַפּן חנהקען אָדער שיינדלען. נאָר שיינדלען, אַז איך פּאַק שוין ערגעץ, פאַרגעס איך, אַז איך וויל איר לייענען, מיר זוכן זיך אָפּ אַנדערע שפּילן. מערסטנטייל רעדן מיר אינצווייען, דערויף בין איך אַ בריה. ווען דאָס איז אַ באַשעפטיקונג אָדער אַ פרנסה, טאָ פרעגט ניט, דאַן וואָלט איך געגאַנגען אין גאָלד.

אגב, בין איך אַזוי אויך אַביסל באַזאָרגט: — די בהמה.

אונדזער שוואַרצע בהמה גיט מיר אַביסל צום לעבן. איך און רחלע זיינען ביי איר אויף קעסט, דאָס הייסט אויף קעסט זיינען מיר ביי מיינע טאַטע־מאַמע, נאָר אַזוי ווי אונדזער שוואַרצע שטייט צוזאַמען מיט זייער רויט בהמהלע, איז שוין אונדזער אויסהאַלט אַביסל באַזאָרגט. ווינטער קויפט מען היי פאַר ביידע בהמות וועגן און זומער, זומער איז דאָך בכלל אַ פרייע וועלט. די בהמות גייען זיך אויף דער פּאַשע, פאַר אַ צוגאָב שניידט מען אָן אַביסל קאַרטאָפליאַנעק און מיר באָדן זיך אין מילכיקס. און טאָן טו איך נאָך אַלץ גאָרניט.

פאַר אַ ליידיקגייער איז עס אַן אַרבעט, פאַר אַ טוער קיין טועכץ ניט. למשל: ווען סע טוט מיך נאָר אַ צי, מעג עס זיין ביי־טאָג, פאַרנאַכט, צי גאַנצפרי אפילו, בין איך גלייך אויף די פיס און טו מיר אַ שפּרונג אויפן הייליקן אָרט, וואו מיין קליינע ליגט באַהאַלטן.

דאָרטן שטייען אַ סך רייען שטיבלעך פון די פּאָגראָמען שוין, אַנדערע אפילו ברייטע — צו צוויי, צו דריי, צו פיר קדושים אונטער איין דאַך, נאָר צו מיין בוזיעס שטיבעלע איז מיר גרינג צו טרעפן. זי איז דווקא געמאַכט פון פּראָסט האָלץ, צונויפגעקלאַפּט פון פּראָסטע ניט געפאַרבטע ברעטלעך, נאָר אַ שטעל איז ביי דעם עפּעס ווי פון אַ מלכותדיק געביי. סע גייט עפּעס פון דעם אַ יונגשאַפט און אַ פריילעכקייט. קיינמאָל לעב איך ניט איבער קיין עצבות ביי מיינע דאָרטיקע באַזוכן. איך בין ביי איר אַן אָנגענומענער גאַסט, מיין אָפּט אַראָפּוויזן זיך אַהער אין אַנערקענט און נאַטירלעך. אמת, אין שטעטל ווייסט מען פון דעם און מען קוקט אויף דערויף ווי אויף אַ שטיקל משוגעת, ווילדע שטיק פון איינעם אַזאַ, וואָס הערט אויף זיך קיין וועלט נישט.

איך ווייס, אַז מע ווייסט און מיך אַרט עס נישט. אייגנטלעך דורכגיין די דאָלינע און אפילו דעם קלויסטער־פּלאַץ גיי איך דורך מיט אַ פאַרנומענער מינע. מאַלע וואו אַ מענטש דאַרף דאָרטן צוגיין וועגן געשעפט אָדער שטוב־זאַכן און אַהין ווייטער, נידעריקער פונעם לעסניטשעס שטוב, גיי איך מיר ווידער אַמאָל באַשעפטיקט עלעהיי איך דאַרף צוגיין אין אַ נאָענטן דאָרף — קיין קאָסענע, קיין טכאַרין און דאָ צווישן יידישן און קריסטלעכן הייליקן אָרט, דורכן שמאָלן שטעגל, וואָס פירט אַרויף צום סטראָמקן, נאָר יונג באַוואַקסענעם באַרג, שפּרינג איך אַרויף פלינק ווי אַ ציג און דאָ צווישן די יונגע גרינע ביימלעך, פאַרביי דעם עקסטן פלויט פונעם יידישן הייליקן אָרט, בין איך שוין פריי און אויסער געפאַר ווי דער נאָכגעיאָגטער, וואָס כאַפּט זיך אָן אין די ווינקלען פונעם מזבח, פריי פון לייטישע צינגער (זיי זיינען שוין געוואוינט צו מיר און איך צו זיי) און אויך באַזאָרגט מיט אַ גרינג האַרץ: יעדע שווער־קייט און יעדע לאַסט ווערן פון מיר אַראָפּגענומען. איך טו דאָרט אפילו גאָר־ניט. אַמאָל ליג איך אויפן גראָז אַ מינוט אָדער צוויי נאָכן פלינקן קלעטערן אויפן באַרג און אַריבערן עקסטן פּאַרקן, אַמאָל באַטאַפּ איך די שטיבלעך, וואָס זיינען וואַרעם פון זון און וואָס איך פיל צו זיי אַ פריינטשאַפט — איינס פון זיי איז דעם רבס שטיבל, אין וועלכן ער האָט אָפּגעלעבט אַ שטיק לעבן.

אַז דער גזלן האָט אים אין דער פּאָגראָם־נאַכט אַזוי אומגעריכט דער־שטאָכן, איז, דוכט זיך, זיין גוטסקייט און אָנשטענדיקייט סיִיווי געבליבן אויס־געגאָסן אויף זיין פּנים. דער גזלן איז געבליבן אַ גזלן און ער איז געבליבן ער.

די לעבן־געבליבענע אינעם חרובן שטעטל האָבן אים באַהאַלטן אויפן נייעם פעלד צווישן אַלע קדושים, נאָר אַליין אין אַ באַזונדער קבר, און אַ שטיבל אים אַוועקגעשטעלט לויט זיין כבוד נאָך. אַז איך כאַפּ זיך אַרויף אויפן פעלד בין איך לעם אים אויך אַ גאַסט. זיין שטיבל איז אויך יונג און נעמט מיך אויף ווי ער פלעגט מיך אין לעבן אויפנעמען שטענדיק מיט אַ פריינטלעכער מינע.

מיר קומט אויס אויך דורכגיין פאַרביי אַ ברייט־ברייט שטיבל, וואו פיר קדושים ליגן צוזאַמען — צוויי קינדער און צוויי עלטערע מענטשן: מיילאַכקע און יאַסעלע (רחלעס ברידערלעך) און דער אַלטער שואל מיט נאָך איינעם אַ יידן אברהם־שמואל. עפּעס דאָ איז ניט אַלץ כשורה, זייער ניט היימלעך. עפּעס קינדער און אַלטע מענטשן אויף שטענדיק און שטענדיק. דער וועקסל, וואָס דאַרף פאַר קינדער צוגעשטעלט ווערן, איז אינגאַנצן אַן אַנדערער.

פון דאָרטן מוז איך זיך אומקערן צו יעקב־בערס שיינער און יונגער ווייב, דער יונג־פאַרשטאָרבענער. זי ליגט מיט אירס אַ יאַטל אונטער איין שטיבל. דאָס איז שוין עפּעס אַנדערש און פון דאָרטן איז שוין צו בוזיעלען גאָר נאָענט. דאָרטן איז מיר גרינג, דאָרטן איז מיר ליב און היימלעך. ניין, זאָגט עס ניט, ס'איז ניט קיין פוסטער גאַנג, נישט קיין אַרויסגעוואָרפענע צייט.

דער טאַטע איז טאַקע אַוועק זיך דולן מיטן אַרטעל. די מאַמע איז אויפן גאָרטן, די קליינע חברה שפּילן זיך לעם שטוב.

— גיי, מען רופט דיך, — מאַכט צו מיר די קלענסטע, ווי איך וואָלט קיין נאָמען ניט געהאַט.

איך טו אַ קוק אין פענצטער — שיינדל האָט זיך צוגעשטעלט.

אפילו איך זאָל וועלן, קאָן איך דעם שמייכל פון צופרידנקייט מיינער ניט אויסבאַהאַלטן. יאָ פּאַסיק, ניט פּאַסיק, נאָר אין דרויסן איז אַ זון, אַז מען וויל בין איך נאָך גאָר ניט אַזוי אַלט, און אָט שטייט פאַר מיר אַזאַ שטיק קיין עין הרע, אַזאַ יונגע זאַך, און וואַרט אויף מיר.

וואָס וועלן מיר טאָן?

גאָרנישט.

זי האָט זיך אַרויסגענאַרט פון דער היים עפּעס אַ גאַנג אין אונדזער ווינקל און דערווייל קאָנען מיר אין מיטן וואָכעדיקן פרימאָרגן מאַכן אַ געשמאַקן שפּאַציר אויף דער שיניצע.

פון איר לייכט קאָפּטל, פון אירע אָפּגעדעקטע פרישע הענט ברויזט מיט איבערפלוס פון יונגן געזונט און וואָס איר ווילט נאָר אַליין.

— יעקב־בער איז שוין געקומען מיט דער נייער ווייב? — פרעגט זי מיך, אַבי קענטיק פון עפּעס אָנהייבן דעם געשפּרעך.

יעקב־בער איז מיין שוועסטערקינד, דער אלמן, מיט וועלכן מיר וואוינען אונטער איין דאַך און מיר זעען זיך מיט אים הונדערט מאָל אַ טאָג. איז זי, וואָס קומט פון שטעטל אַהער איינמאָל אין אַ יובל, ווייסט, אַז ער דאַרף ברענגען אַ נייע ווייב און איך קוק איר אין די אויגן, איך זאָל כאָטש אָנהויבן וויסן פון וואָס זי רעדט.

נו, אַדרבא, דערציילן, איך הער דאָך עס ערשט פון דיר.

— איי, גיי, דו ווייסט טאַקע פון גאָרנישט?

איך קוק אויף איר, ווי איך וואָלט געזאָגט — נו־נו, רעד, דערציילן.

זי רייצט מיך מיט איר יונגן אומבאַהאָלפענעם לוסט. דאָך זעצט זי פאָר:

— נו, ער איז דאָך אַוועקגעפאָרן קיין סענדעריוווקע און זיך דאָרטן באַוואָרנט אַ באַלעבאָסטע, אַ מאַמע די קינדער.

— וועמען?

— משולם דעם בראַקערס טאָכטער.

— אָט יענע, וואו סע זיינען דאָ דריי שוועסטער אין שטוב?

— יאָ, יאָ. זי איז די עלטערע... אַמאָל האָט זיך דווקא צו איר געשדכנט אַשר דער מאַזשאַריער, נאָר זי האָט צעלאָזן דעם שידוך.

— נו?

— נו, זי וועט שוין האָבן פאַר אים דעם זיסן לעבן!

— און פאַר איר, ווער ס׳וועט חתונה האָבן, וועט האָבן אַ זיסערן לעבן?

שיינדל האָט מיר אַ קניפּ געגעבן די האַנט לעם סאַמע אַקסל און איר פּנים איז מיטאַמאָל געוואָרן עלטער פון כעס און פון ניט באַהאַלטענער בייזקייט. זי איז ניט מיינע קיין ווייב און ניט מיינע קיין שוועסטער, נאָר אַמאָל ווערט זי אויף מיר אין כעס פונקט זי וואָלט עס געווען. זי האָט נישט ליב, אַז איך רעד אויף זיך שלעכטס... אָבער וואָס קאָן איך העלפן, אַז ס׳איז אַן אמת. ווען זי קלערט זיך אַריין, וואָלט זי אַליין מודה געווען, אַז איך זאָג אַזוי ווי ס׳איז.

אמת, ביי יעקב־בערן דער מומעס וועט משולם דעם בראַקערס טאָכטער טרעפן די שוויגער פאַר דער גאַנצער באַלעבאָסטע און נאָך פיר גרייטע קינדער פאַר אַ צוגאָב. זיין אַ מאַמע צו פיר פרעמדע קינדער איז ווירקלעך ניט פון די זיסע זאַכן.

שיינדל איז געגאַנגען מיט מיר אַרויף אַ באַרג און געשוויגן. סיווי דאַנק איך איר אין האַרצן דערפאַר, וואָס זי איז מיט מיר גוט. און איך ווייס, איך בין זיכער, אַז ניט געקוקט אויף אַ סך אויסערלעכע און אינערלעכע סימנים, וואָס טיילן אונדז שטאַרק אָפּ איינס פונעם צווייטן, וועט זי מיר דאָך אויף לאַנג פאַרבלייבן מיט עפּעס נאָענט.

און איך וויל איר זאָגן:

— שיינדל, דו מאַכסט מיר מיט עפּעס שענער מיין לעבן. נישקשה, ס׳איז

גוט, וואָס אין מיטן שטאָט שטייט אַ שטוב מיט אַ צוגעבויטער קלייט, וואָס אינעווייניק אין קלייט שטייט דאָרטן אַ גרויסער צעוואַקסענער ייד, אַ יונגער נאָך אויפן פּנים. ער געגעצט פון גאָרניט ניט טאָן. סע קומען ווינציק קונים. בישקשה, וואָס אינעם גלעזערנעם גאַניק אין זייערן גייט אַרום זיין שטאַלטנע הויכע ווייב מיטן קאַלטן לונג און לעבער, אויסגעפּוצט אינמיטן אינדערוואָכן און איז ברוגזלעך אויף אַ האַלבער וועלט.

איך האָב זיי דווקא ליב, אָט די צעוואַקסענע פּאָר־פּאַלק, כאָטש זיי האָבן מיך ניט ליב. זיי זיינען מיר צום האַרצן, נישט געקוקט דערויף, וואָס זיי זיינען פון רייכן גראַד. איך האָב זיי ליב מיט זייערע אַלע חסרונות. און אַלץ נאָר דערפאַר, ווייל דו גייסט לעם מיר אַקסל צו אַקסל אַזוי אין מיטן וואָכעדיקן זומערדיקן דרויסן. ווען נישט זיי וואָלסטו דאָך דאָ לעם מיר ניט געווען.

איך הויב אויף דעם קאָפּ. איך וויל זי בעסער באַטראַכטן, נאָר זי דרייט אָפּ איר בליק.

נאַרישער פּנים! — סע שטייען ביי איר טרערן אין די אויגן.

איך טוליע צו איר האַנט צו מיינע ליפּן. נאָר איך דערזע אין מיטן דרינען ווי עס גייט אַ באָרוועס מיידעלע, געבויגן אונטער אַ גרויסן אָנגעפּוישטן זאַק, ביז האַלב אַ פולן און אין דער צווייטער פרייער האַנט שלעפּט זיך ביי איר נאָך כמעט ביי דער סאַמע ערד דער סערפּ. עס קאָן זיין, אַז זי האָט אונדז נישט געזען אויך, אַזוי איז זי פאַרטאָן אין איר אַרבעט.

— ר־ח־ל־ע! רחלע־ע — האָט שיינדל אַ הילך געטאָן איבער דער גאַנ־צער שיניצע און מיר האָבן זי אָנגעיאָגט. איך האָב אַרויפגעוואָרפן צו זיך דעם זאַק אויף די פּלייצעס. רחלע האָט קינדעריש ממזריש אַ קוק געטאָן אויף שיינדלען און אויף מיר, אָבער איר בליק איז אַ פריילעכער און אַ גוטער. און אויב אַ קלוגער איז וואָס ? קלוגשאַפט שאַדט ניט.

— די בהמות זיינען שוין געקומען ? — האָט רחלע אַ פרעג געטאָן, קענטיק מערער צוליב דעם, כדי עפּעס פרעגן.

אין שטעטל גייט אַרום אַלע נאַכט אַ וואַרטע. וויטשענקאָ, דער פאַרזיצער פון וואָלרעווקאָם, פוילט זיך נישט און קומט אַליין צוגיין קאָנטראָלירן ווער ס'איז דאָ און ווער ניט. ער, וויטשענקאָ, זיצט ביי שמואל־אברהמען אין דער דירה. ער פאַרנעמט דאָרטן אַן אַלקער. און דערפאַר איז דאָרט כסדר פול מיט מענטשן אויף און אָפּ. אברהם־שמואלן שטערט עס ניט צו דער אַרבעט. פאַרקערט, ער האַלט, אַז ס'איז אים נאָך פריילעכער.

די נאַכט וואַרטעוועט מען און אינדערפרי הערט מען בייס.

אַ פרימאָרגן אָן בייס איז גאָר קיין פרימאָרגן ניט. טאָמער האָט זיך גאָר ניט געטראָפן אין שטעטל גופא, האָט זיך געמוזט עפּעס טרעפן אין אַ דאָרף אַרום שטעטל, אָדער אויף די שליאַכן צי אין די וועלדער. אָט האָט מען געבראַכט צוויי געהרגעטע פון לוטשעניקער שליאַך: ברוכן דעם קלייטניק

און עליען פּאַליאַקאָווס. אָט דער עליע, כאָטש ער איז אַ היגער אַ געבוירענער, נאָר דערפאַר, וואָס ער איז אַ בחור אַ דורכגעטריבענער האָט ער אַלע יאָרן, ממש פון קינדוויס אָן, זיך אויפגעהאַלטן אין קאַטערינאָסלאַוו. דאַרף אים אַנטראָגן דער גוטער יאָר קומען צופאָרן און חתונה האָבן מיט אַ היגער מיידל, און דווקא דאָ הויבט ער זיך אָן פאַרנעמען מיט געשעפט: האַנדל־וואַנדל, ציבעלעס, רוכוואַרג, טשערניציעס, פאַרב. דאַרף, שטאָט, שטאָט, דאַרף, ביז מען דערהרגעט אים דווקא אויפן שליאַך אַהיים פאַרנדיק פון די לוטשינקעס, און דאָס פערדל אַליין ברענגט צופירן די בײדע שותפים, בײדע געקוילעטע, איינער זיצנדיק און איינער ליגנדיק. קענטיק, אַז עמעצער איז דורכגעפאָרן אין דערנאָענט און איבערגעשלאָגן די באַנדיטן אין סאַמע מיטן אַרבעט. ווייל די סחורה איז געבליבן גאַנץ.

גאַנץ פרי, דער סטאַראָזש פון קלויסטער איז נאָר וואָס אַוועק אַהיים צו זיך. די קרעמער זיינען געקומען פאַרקערן לעם די קלייטן (דאָס האָט טאַקע וויטשענקאָ אַרויסגעגעבן אַזאַ באַפעל, מען זאָל אַלע אינדערפרי מיט אַ בעזעם פאַרקערן די הויפן) און דאָ איז אָנגעפאָרן דאָס פערד און וועגעלע און זיך אָפּגעשטעלט, ווי ס'וואָלט וויסן, אַז ווייטער פאַרשפּאַרט עס שוין פאָרן. גייט צו אַ קרעמער, וואָס אַרט אים, אַז ער וועט אַ פרעג טאָן — „עליע, פון וואַנען פאָרט מען עס ?"

און ער האָט טאַקע אַזוי געטאָן.

אָבער ווער עליע, וואָס עליע ? פון אַזאַ מין עליען קאָן נאָר פינצטער ווערן אין די אויגן. ס'האָבן זיך צונויפגעלאָפן ווייבער, וואָס האָבן אַרויס־געלאָזט די בהמות אין טשערעדע אַריין. ס'זיינען אָנגעלאָפן די ווייבער פון די צוויי סוחרים אַליין, מיט שוויגערס, מיט קינדער, מיט מחותנים, מיט פריינט און ס'האָט זיך אַ קאָלאָטע געטאָן די שטאָט, אין מיטן ריינעם און וואַרעמען גאַנץ פרי, אַזוי ווי איר קאָנט זיך נאָר פאָרשטעלן.

און אויסגעלאָזט האָט זיך ווי אַלע מאָל, אַז די, וועמען דער בראָך האָט געטראָפן, האַלטן זיך מיט אים. און די איבעריקע קייען און טראָגן אַרום פון שטוב צו שטוב, פון הויף צו הויף דאָס נייס. דער האָט אַליין געזען, דער האָט כמעט אַליין געזען, דער האָט געהערט ווי איינער האָט דערציילט, איינער איז גרייט לויפן און אַליין אַ קוק טאָן, נאָר ס'פּאַסט שוין עפּעס ניט. די הרוגים זיינען שוין יעדערער אין דער היים ביי זיך.

וויטשענקאָ האָט גלייך די שעה אַרויסגעשיקט אָן אָטריאַד, אַנדערע זאָגן, אַז ער איז אַליין אַוועקגעפאָרן מיטן אָטריאַד. און פאַרנאַכט האָבן שוין אַלע געוואוסט, אַז דער אָטריאַד האָט געבראַכט מיט זיך באַנדיטן, אי געשאָסענע, אי געבונדענע.

צו וויטשענקאָן איז געקומען צולויפן אַ יונגע פויערטע אַ קירפּאַטע, נאָר אַ קרעפּטיקע, מיט אַ מויל ווייסע ציין. זי איז געווען אין אַ ניי ציצן קליידל מיט אַ יאַטל אויף די פּלייצעס (אין אַ טישטעך איבערגעבונדען). זי

איז געפֿאַלן איטלעכן צו די פֿיס און געזאָגט, אַז אירער איז ניט שולדיק, אירער טשעפּעט ניט קיין פֿליג אויף דער וואַנט.

וויטשענקאָ קאָן רעדן מיט מענטשן. וויטשענקאָ האָט איר געזאָגט, אַז זי פֿאַרשפּאָרט וויינען. איר מאַן איז טאַקע אַ לייטישער מענטש. ער וועט אים מן הסתם גיך אָפּלאָזן, קאָן זיין, אַז ער וועט אים נאָך מאַכן פֿאַר אַן עלטסטן ביי זיך אין דאָרף. אויב זי וויל, זאָל זי דאָ בלייבן כאָטש אויף אַ טאָג אָדער אויף צוויי. ער האָט איר אפילו אָנגעוויזן אַ פּלאַץ וואו זי קאָן איבערזיין... און ביז עפּעס וואָס האָט מען זיך דערוווּסט, אַז זי איז אַ באַנדיטקע נאָך אַן ערגערע פֿונעם מאַן.

דאָס יאָטל האָט מען געזאָלט געוועזן אָפּגעבן אין אַ קינדער היים. נאָר דער זיידע מיט דער באָבען האָבן זיך ניט איינגעהאַלטן. זיי זיינען געקומען אין שטאָט און עס צוגענומען. דערוויל האָט זיך וויטשענקאָ מיט זיי אויך באַקענט. ער האָט זיך ליב באַקענען מיט פֿרישע מענטשן...

ביינאַכט גייט מען אום אויף דער וואַרטע, בייטאָג אַרבעט מען. יעדערער האָט זיין אַרבעט. יעדערער טוט עפּעס.

פֿריידקע אַרבעט אין וואָל־איספּאָלקאָם. אין איר רשות גייט אַריין די קינדער היים אויך. עס זיינען פֿאַראַן אַ סך שטוב־זיצער און אַמאָל, ווען מען דאַרף פֿוילט מען זיך נישט און מען שיקט נאָך זיי אַ מיליציאָנער. אַזוי איז אויך געוועזן מיט שיינדלען דעם קלייטניקס, מיט מיין נאָענטער חברטע. מ׳האָט נאָך איר צוגעשיקט אַ מיליציאָנער און זי איז אַ גאַנצן טאָג געזעסן און געגרייט זעק. מען האָט געדאַרפֿט זעק אויף צונויפֿשיטן ברויט, האָט מען לייוונט גע־קראָגן און בייען דעם לייוונט זיינען געגאַנגען מיידלעך, געוויינלעכע שטאָטישע מיידלעך, ווייל דער שניידער אַרטעל איז פֿאַרנומען מיט אַנדערע זאַכן.

— פֿאַרוואָס זיצסטו און טוסט גאָר ניט? און פֿאַרוואָס טשעפּעט מען דיך ניט? — פֿרעגט מיך שיינדל מיט פֿאַרדראָס און מיט אָפֿענער קנאה.

דאָס איז אַקוראַט געווען פֿאַרנאַכט. איך בין צו איר אַריין און זי איז נאָר וואָס געקומען אַ צעבעסטע פֿון די זעק.

פֿריידקע פֿרעגט מיך נישט אַזעלכע זאַכן. פֿריידקע ווייסט כסדר וואָס עס טוט מיר ווי און וואָס עס לאָזט מיך רוען. פֿריידקע ווייסט אויך, אַז מיין נישט אַרבעטן ציט זיך גאָר נישט אַזוי לאַנג, ווי מען קאָן עס אָפּמאַכן. גע־אַרבעט האָב איך ביי משהן אין האַרבאַרניע, ביי זלמנען אין האַרבאַרניע, און נאָך די אַכט שעה אַרבעט פֿלעג איך נאָך קומען אין פּראָפּאַראַיין און פֿירן דעם קולט־אָפּטייל און גיין אויף פֿאַרזאַמלונגען און שרייבן פֿאַרן טעאַטער פּיעסן... שרייבן אייגענע אָדער איבערשרייבן גרייטע געדרוקטע און זיי צעטיילן צווישן די אַרטיסטן.

וויטשענקאָ אַליין האָט אפֿילו געשפּילט אין איינער אַ פּיעסע, וואָס איך האָב אָנגעשריבן. ער האָט זיך נאָר געקלאָגט אויפֿן לשון.

— אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך, — פרעגט ער, — האָט איר עס געשריבן? איר האָט עס געוואָלט מן הסתם אָנשרייבן אין אוקראַיִניש?

ער איז אַ פריילעכער יונג, אַ קרעפּטיקער, אַ דרייסטער און אַ בראַווער. מיט פריינט האַלט ער זיך אַזוי פּראָסט און אַזוי היימיש, אַז ס'איז גאָר שווער צו דערקענען, אַז אַזאַ יאַט זאָל אָנוואַרפן אַ מורא אויף אַ גאַנצן ראַיאָן באַנדיטן און מיט אַזאַ אימפּעט חרוב מאַכן זייערע נעסטן.

— ווי אַזוי זאָל איך שרייבן? — האָב איך אים געענטפערט, — אַזוי ווי מען רעדט דאָ. אַלע רעדן דאָ אַזוי.

אין דער דאָזיקער פּיעסע האָט שיינדל געשפּילט אַ דאָרפישע כלה און פריידקע — אירע אַ שוועסטער. זיי האָבן אָנגעטאָן אויסגענייטע אוקראַיִנישע העמדער, האָבן זיך אָנגעפּלאָכטן פאַרביקע קאָסניקעס אין די צעפּ.

נאָר די פויערים האָבן סיִיווי דערקענט, אַז דאָס זיינען שטאָטישע.

— באַטש, באַטש! — מאַכט איין פויערטע, — צע מאַבוט איצקאָוונאַ!.. (זע, זע! דאָס דאַרף זיין איצקעס טאָכטער!...).

נאָך גוט, וואָס די מיידלעך האָבן זיך ניט צעלאַכט. איך בין געזעסן אין סופלאָרקע און זיי אַלץ אונטערגעזאָגט.

איצטער טו איך גאָרניט. איך ווייס אַליין אויך ניט, פאַרוואָס נעמען זיך ניט די הענט צו קיין זאַך, אָבער ווען שיינדל גיט מיר אָנצוהערן, אַז מען דאַרף שיקן נאָך מיר אַ מיליציאָנער, וואַכט זיך אויף אין מיר אַ פונק פון איינגע־ווירדע. צי איך זאָג עס איר צי ניט, נאָר אַזוי באַקומט זיך עס:

— חכמה (כאַכאָמע), נאָך קיין אייגענע מענטשן שיקט מען ניט קיין מילי־ציאָנער. אייגענע מענטשן, ווייסט מען דאָרט, וועלן אַליין קומען...

קאַפּיטל דריי

אין דער „ווייטער" וועלט

אַז פריידקע איז געקומען פון דער אַרבעט, האָב איך איר אויפגעגעבן, אַז איך וויל זיך דורכגיין קיין קראַסנע.

דער מיין פון דעם, כאָטש איך האָב אים ניט אַרויסגעזאָגט, איז קענטיק געווען אַ פּראָסטער: שרייבן שרייב איך צוביסלעך, אָנקוקן אַ וועלט דאַרף מען, טאָן, טו איך סיִיווי גאָרניט, טאָ וואָס וועט מיך אַרן, אַז איך וועל זיך אַביסל דורכפאָרן? איי, סע איז נישטאָ אויף קיין פור־געלט — קאָן מען גיין צופוס. — דאָס איז נאָך אפשר בעסער.

די אַלטע קאַטשקע, די מאַמע פון אַנדערסענס העסלעכן קאַטשערל, מאַכט צו די נאָר וואָס אויסגעפּירטע קינדערלעך צו אירע אַזוי:

— „איר קערט דאָך מיינען, אַז דאָס איז די גאַנצע וועלט. ניין, ניין, די וועלט ציט זיך נאָך העט ווייט פון דאַנען. אַהינצו פון יענער זייט סאָד און נאָך ווייטער פונעם גלחס פעלד. נאָר דאָרטן, דעם אמת געזאָגט, בין איך נאָך קיינמאָל ניט געווען...

מיר איז אויך געווען באַוואוסט, אַז די וועלט איז אַ גרויסע. פון יענער זייט סטאַרבעני און פון יענער זייט סענדעריוווקע, געפינט זיך אונדזער אויעזד־שטאָט קראַסנע. דאָרטן גייען שוין די מיידלעך אין היטעלעך, ניט אין קיין פאַטשיילקעס אָדער אין קיין שאַלעכלעך, ווי ביי אונדז. דאָרטן זיינען די הייזער מערסטנטייל געמויערט. דאָרטן אַרבעט אין אורעווקאָם טשאַבאָטאַריאָוו, אַ העלדישער הויכער מאַנספּאַרשוין אין די פערציקער יאָרן, וואָס פירט אַן שוין נישט מיט קיין איין וואָלאָסט, נאָר מיט אַ סך וואָלאָסטן. דאָרטן גייען רויטאַרמייער אַלע טאָג אויף אוטשעניע. יאָ, דאָרטן איז די וועלט אַ סך אַ גרעסערע, ווי ביי אונדז און זי ציט זיך נאָך ווייטער אויך. נאָר דאָרטן בין איך, דעם אמת געזאָגט, נאָך קיינמאָל ניט געווען.

פריידקע האָט מיך נישט געפרעגט, וואָס וועל איך דאָרטן טאָן אין קראַסנע. ווי אַלע מאָל האָט זי מיר נאָר דערציילט די נייסן, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין שטעטל פאַרן טאָג. אין קינדערהויז איז געווען אַ רעוויזיע. טאַקע פון קראַסנע אָנגעפאָרענע מענטשן, וויטשענקאָ איז אויך בייגעווען ביי דער רעוויזיע. נו, נישקשה, טייבל, אונדזער חברטע, אברהם שמואל דעם שוסטערס טאָכטער, אַרבעט טאַקע זייער גוט.

— דו האָסט געמעגט אָנקוקן ווי זי האָט געשיינט בשעת די רעוויזיע האָט איר פאַרן אַוועקפאָרן געמאָלדן:

— ס'איז אַ סברה, אַז אין אייניקע פּרטים וועלן די קראַסנער קינדער־הייזער נאָך האָבן ביי אייך זיך וואָס צו לערנען.

...צי דען וואָלט איך ניט געקאָנט אַרבעטן אין אַ קינדערהיים? איך וואָלט קאָנען לערנען מיט די קינדער גראַמאַטע, איך וואָלט קאָנען אַכטונג געבן אויף דער באַלעבאַטישקייט. דאָרט איז דאָ אַ פערד, צוויי בהמות, אַ הויף, אַ שטאַל, צוויי וואַרשטאַטן (אַ ניי־וואַרשטאַט און אַ סטאָליער־וואַר־שטאַט), וויינציק אַרבעט פאַר אַ מענטשן? נאָר עפּעס אַ מאָדנע אינעווייניקסטע אָפּהענטיקייט האָט זיך אין מיר אַריינגעזעצט. אַ געפאַלנקייט, וואָס פאַראַליזירט מיך, וואָס נעמט ביי מיר אָפּ דאָס מינדסטע ביסעלע מוט.

נו, מילא, איך וועל זיך דורכגיין קיין קראַסנע און דערנאָך וועלן מיר זען.

פריידקע האָט מיר עפּעס צוגעגרייט אויפן וועג (אויף הין און צוריק), וואָרים איך דאַרף זיך אַזוי קערעווען, אַז איך זאָל ניט דאַרפן אָנקומען צו דער קעשענע, וואָרים אויסער אַ קנעפּל אָדער אַן אַלט פּאַפּירל פון מיינע כתבים וועל איך דאָרטן גאָרניט געפינען.

אמת, איך האָב נאָך אַ זייט־קעשענע. אין זייט־קעשענע זיינען דאָ אַ פּאָר בייגעלעך פּאַפּיר פאַרשריבן מיט דריבנעם געפינטלטן כתב. אויב איך

וועל טרעפן עמעצן אין קראָסנע אַזאַ, וואָס האָט פאַרשטאַנד און ליבע צו אַזעלכע זאַכן, און איך וועל זיך פאַר אים ניט שעמען, וועל איך אים עפּעס לייענען.

ס׳וואָלט מיך ניט אַרן, ס׳זאָל זיך פאַרלויפן אויפן וועג עפּעס וואונדער־לעכס.

איך ווייס? די וועלט איז אַ גן־עדן. אומעטום פּיטערן זיך אויף די לאָנקעס פּעטע שאָף און רינדער. אַלע באַגעגנטע זיינען אָנגעגנערט און אָנגע־זעטיקט מיט גליק. דאָס פעלד אַקערט זיך, די הייזער בויען זיך, די שליאַכן ברוקירן זיך, די שולן אַרבעטן, די ישובים זיינען באַלויכטן, די טעאַטערן שפּילן, און איך? מן הסתם בין איך אויך עפּעס אַזעלכעס. נישט אומזיסט האָב איך חן ביי אַ וועלט אין די אויגן. ניט אומזיסט גיט מען מיר אַרויס פון די שטאַלן אַ ווייכע קאַרעטע און אַ געשמאַקע פּאַר פערד, וואָס רירט זיך כמעט נישט צו צו דער ערד. זיי פירן מיך אָן דער קלענסטער אָנשטרענגונג. ניט זיי לויפן, נאָר זיי שוועבן... וואו איך פאָר, וואַרט מען שוין אויף מיר. איך האָב זיי דאָרטן וואָס צו דערציילן און קענטיק אַז מען ווייסט, דער עולם ווייסט, אַז ס׳וועט זיין וואָס צו הערן.

ווי? ניט אַזוי?

נאָר דערוויַיל, אַז סע פאָרט דורך פאַרביי מיר אַ פור, שפּרינג איך אָפּ, דער שטויב זאָל מיך ניט פאַרהילן. דערוויַיל שטעל איך ניט קיין שטאַרק־גיכע טריט, ווייל די שיך האַלטן זיך קוים, מען מוז זיי אָפּהיטן, קיין נייע זעען זיך, אַזוי גיך, נישט פיר. נאָר סייווי איז מיר גוט אויפן האַרצן. איך שמייכל און אַלץ אַרום מיר שמייכלט. ניין! די וועלט קאָן נאָך זיין זייער אַ גוטע און איך זאָל אין דער דאָזיקער וועלט אויך ניט פאַרפאַלן ווערן.

מיין ערשטע סטאַנציע איז סטאַרבעני. וואוהין פאַרגייט מען דאָ? איך קאָן פאַרגיין אין דער דאַלינע, צו אַ משפּחה האַרבאַרעס. אַביסל זיינען זיי מיט אונדז מחותנימשאַפט און אַ חוץ דעם זיינען זיי גלאַט שטילע און ליבע מענטשן. זי, די באַלעבאָסטע, איז פּשוט און ליב — איך האָב ליב אַזעלכע יידענעס. איך קאָן עס איר נאָר מיט קיין זאַך ניט אַרויסווייזן. ער, דער מאַן, אויך דאָס זעלבע: אַ פּראָסטער ייד, קאָן קוים דאַווענען. איצט אַרבעט ער מיט די זין ביי זיך אין אַ קליין האַרבאַרניעלע. האָט אין שטעטל אַ גוטן נאָמען... אַמאָל, גאָר אַמאָל האָט ער געאַרבעט ביי יענעם. דוכט זיך, אַז ער איז געווען אַן אַרבעטער ביי יאַנטלען דעם האַרבער. פאַראַן ביי אונדז אין שטעטל אַ בלינדער אויף איין אויג, אַ געוועזענער גביר. יאַנטל הייסט ער און אָט דער אָ עליע־לייב, דער סטאַרבעניער אַרבעטער זיינער, האָט געהאַט אַ מנהג, אַלע ערב שבת אויפשטיין אַ גרויסן פאַרטאָג, זיך איינפּאָרן פאַרפרי מיט דער אַרבעט און אַוועקגיין נאָך האַלבן טאָג קיין סטאַרבעני אויפן שבת צו זיין וויַיב און צו די קליינע קינדער.

אויף פאַרגיין קיין סטאַרבעני ביי אַ גוטן וועג אין אַ שיינעם טאָג איז

געגוג צוויי שעה, אָבער וואָס טוט מען אין אַ בלאָטע, אין אַ רעגן, אין אַ שניי? נאָר וויבאַלד עס איז שוין אַריין אין אַ מנהג, האָט זיך עליע לייב פּאָר אַזעלכע זאַכן קיינמאָל ניט אָפּגעשטעלט. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט ביז איינמאָל איז ער אַרויס אין אַ פרייטיק צווישן פּורים און פּסח, ווען די שנייען האָבן געלאָזן, פון די בערג איז געלאָפן ליימיקע וואַסער מיט אַ רויש אויף טויב צו ווערן. די ריוועס, וואָס שטייען ביי אַ זייט, זיינען איבער דעם וואַסער נאָך מער צעפרעסן געוואָרן. ס'איז דווקא אַזוי זוניק אינדרויסן, אַזוי ליכטיק, אַזוי שיינענדיק, נאָר גיין איז שרעקלעך שווער. די נאַטור פייערט קענטיק אירן אַן אינעווייניקסטן יום־טוב און זי וויל ניט ליידן קיין זייטיקן אַרום זיך. דער פעלץ אויף עליע לייבן וועגט אפשר צען פּוד. עליע לייב פּילט ווי ער איז אָפּגעגאָסן מיט שוויס. און אָט איז פּלוצעם פּאַר אים אויסגעוואָקסן אַ מין קעסל־גרוב, וואָס ס'איז נישט מעגלעך נישט דורכצוגיין, נישט דורכצופאָרן, נישט אַהער, נישט אַהין. בלויז אָפּגעריסענע שטיקלעך זשערדקעס פון די פּלויטן דרייען זיך אַרום אינמיטן דער קאַלעמוטנער שוימיק־קאָכנדיקער וואַסער. קריכט ער איבער אין אַ גאָרטן און הויבט אָן זינקען אין טיפן האַלב־צעגאַנגענעם שניי. אויבן שטיקער שניי פאַרלאָפּענע מיט שוים און אונטן כליופּעט וואַסער. ער האָט שוין אָט אָט געזען דעם טויט פאַר די אויגן. רבונו של עולם — טראַכט ער — ס'דאַך טאַקע באו מים עד נפש! און ס'גאַר ניטאָ קיין לעבעדיקע נשמה אַרום!

... בשעת די חלבנע בענטש־ליכטלעך האָבן שוין געהאַלטן ביים אויסגיין איז ער קוים מיטן לעבן אַריינגעפאַלן אין שטוב אַריין. ערשט דאָ האָט ער פאַרשטאַנען וואָס הייסט אַ מענטש איז אַן עקשן.

שבת אינדערפרי ביים דאַווענען האָט ער געבענטשט גומל. ער איז ביי זיך גאָר געווען געפאַלן, וואָס ער קאָן אַליין ניט איבערלייענען די שווערע עברי און אפרים דער ליטוואַק האָט עס אים געדאַרפט פירזאָגן. ער האָט דערציילט פאַר די יידן אין שול און מער האָט ער פון דעם ניט גערעדט. ער האָט פשוט ניט ליב געהאַט קיין סך רייד.

אַלע מאָל ווען מיר קומט אויס פאַרגיין צו זיי אָדער אים טרעפן ביי אונדז אין שטעטל, דערמאָן איך זיך אין דער אַ מעשה. פונעם ערשטן בליק איז ער ניט קיין שיינער. אַ בערדל ווי אַ שמאָל פאַרטעכל פאַרן פּנים. פאות לאַנגע, גראָבע און גלייכע, וואָס ווילן זיך אפילו קיין קאַפּעלע ניט גרייזלען. די גראָבע פאַרגעלטע נעגל אויף די געלע פינגער גלאַנצן פון דער שווערער האַרבאַרסקער אַרבעט. און איך פיל צו אים אַ ליבשאַפט.

מען בעט מיך דאָרטן עסן. כ'האָב אַקוראַט געטראָפן צום וואַרמעס. איך וואַש זיך און זעץ זיך צום טיש. אַרום איז שטיל. פאַר פינף מינוט קאָן איך הערן איין וואָרט, וואָס ווערט אויך זייער שטיל און מיט אַ מאָדנער מין אויפגעהאַלטנקייט אַרויסגעבראַכט:

— וואָס מאַכט עפעס דער טאַטע?

אָדער.

— דו פֿאַרסט ערגעץ?

אויסגעהערט מיין ענטפֿער, עסט מען זיך ווייטער, און איך היט זיך, איך זאָל ניט זשלאָקען צו הויך פֿון דער לעפֿל דעם גרינעם באַרשטש, אָדער ניט שלינגען צו שטאַרק די וואַרניטשקעס, וואָס זיינען איבערגעטרייסלט מיט סמעטענע.

אין אַ היפּשער ווילע אַרום:

— ווערסט זיך אפשר מטריח זיין און מיטנעמען עפּעס אַ פּעקעלע... פֿאַר שלום דעם בראָקערס קינדערס וועגן...

איך ווייס. איך שטויס זיך שוין אָן פֿון וואָס סע רעדט זיך. שלומס קינדער, דאָס זיינען יענע מיידלעך, פֿון וועלכע מיר האָבן שוין ניט איינמאָל גערעדט. וואָווע זינגערס שוועסטער פֿון סענדעריוּוקע. דאָס האָט דאָך מיין שוועסטערקינד טאַקע אַ שידוך געטאָן מיט דער עלטערער, מיט דער סאַמע פֿאַרזעסענער. דאָרט אין שטוב איז קענטיק הונגעריקלעך און ער, עליע־לייב, וואָלט וועלן מיט וואָס ס׳ניט איז אַהער פֿאַרקוקן, זיי געהערן זיך, דוכט זיך, אָן ווייטע אייגענע.

און מען האָט מיר מיטגעגעבן אַ פֿריש פֿלעצל פֿון אַ צוויי־דריטהאַלבן פֿונט. אַ שטיקעלע פּוטער גוט פֿאַרפּאַקעוועט אין אַ בערעסטענער פּושקע און איינעווייניק, צוליב קילקייט וועגן, פֿאַרוויקלט אין אַ גרויסער בלאַט פֿון קרויט, און ענדלעך, אַ פּאָר שיך. פּראָסטע יוכטענע שיך פֿאַר דער קלענערער מיידלס וועגן.

ס׳מיר געוואָרן אַזוי גוט אויפֿן האַרצן פֿון די דאָזיקע זאַכן, אַז אפֿילו מיין שטאַמלען וועגן דעם, וואָס איך האָב צו טאָן אין קראָסנע האָט מיר שוין אויך ניט געשטערט. איך האָב זיי נאָר געזאָגט, אַז אויף צוריקוועגס וועל איך זיי ברענגען אַ קבלה־קוויטעלע.

— צו וואָס? — האָט דער עלטערער בחור קורץ און ווי פֿאַרשעמט אַ זאָג געטאָן.

און דער פֿאָטער האָט אים אונטערגעהאַלטן.

— ניט נויטיק.

ערשט שפּעטער, די מאַנסבילן זיינען שוין געווען לאַנג אויף דער אַרבעט און די באַלעבאָסטע האָט מיך אַרויסגעבאַגלייט פֿונעם נידעריקן שטיבל מיט די קליינע פֿאַרהאַנגענע פֿענצטערלעך, האָט זי ניט פֿאַרגעסן איבערחזרן:

— נאַ דיר גאָר אַ קבלה. נישקשה, מען מעג דיר פֿאַרגלויבן אַביסל בעסערע זאַכן אויך. זאָלסט זיי גריסן די יתומים דאָרטן. נעבעך, לייטישע קינדער.

אויפֿן וועג קיין סענדעריוּוקע בין איך געווען רייכער ווי אויפֿן וועג קיין סטאַרבעני. ערשטנס האָב איך געטראָגן מיט זיך אַ פּאָר שיך, וואָס זיינען ווערט אפשר פֿיר פּוד קאָרן, אַ קלייניקייט אַ פּאָר שיך?! אויסער דעם, אַ

פרישן געשמאַקן פּלעצל מיטן פּושקעלע היימישער פּוטער. צווייטנס האָב איך געטראָגן מיט זיך אַ גוט האַרץ, אַ האַרץ וואָס העלפט טאָן גוטע זאַכן.

עליע לייב, אַ פּראָסטער ייד, געדענקט זיינע אָרעמע ווייטע קרובים. און איך, אַ פּראָסטער יונגערמאַן, העלף אים דאָס אויסצופּילן. איך גיי טאַקע צופּוס, נאָר מיינע פּליצעס וואָלטן זיך פאַרגינען גרעסערע משאות טראָגן צוליב אַזאַ מין זאַך.

איצט, אַז מען וויל זאָגן, גיי איך שוין ניט אַזוי אומזיסט. אָט טו איך עפּעס. אָט האָב איך עפּעס אַ שליחות צום אויספּילן.

שטעלט זיך פאָר, אַז אַ מענטש, וואָס איז איינער אַליין, וואָלט אפילו געקאָנט אַזוי זיך דורכלעבן. ער גייט זיך פון שטעטל צו שטעטל. דאָ פּאָלגט ער אַ גאַנג. דאָ טראָגט ער עפּעס צו, גיט עפּעס איבער. גיט מען אים אָפּעסן. בעט מען אים אויס אַ געלעגער, און אין אַן אַנדערער, אַ פּראָסטערער שטוב, וואַשט מען אים אפילו אויס אַ העמד און ער גייט זיך אַזוי ווייטער און ווייטער און שלאָגט זיך דורך אַ וועג אין לעבן.

איצטער דריטנס, ס׳איז נאָך דאָ אַ דריטנס אויך! איך דאַרף שוין זיך ניט זוכן קיין אויסרייד אויף אַריינגיין אַהינצו, צו די דריי שוועסטער אין שטוב אַריין. אַז מען וויל, זיינען מיר שוין מיט זיי מחותנימשאַפט אויך. יאָ, יעקב־בער האָט דאָך געשטעלט חופּה פאַר דער עלטערער. ס׳נאָר וואָס מיט דערויף וואָלט מען זיך דאַרפן מעלדעווען און איצט, אַדאַנק עליע־לייבן און זיין גוטסקייט האָב איך אַן אַדרעס גלייך צו זיי אין שטוב אַריין און פאַרשפּאָר זיך זוכן אַן איבעריקן אויסרייד.

צו פאַרנאַכט צו בין איך שוין געווען אין סענדעריווקע.

פאַרנאַכט אין אַ פרעמדן שטעטל. די בהמות גייען זיך פון דער טשערעדע. אַ באָרוועס מיידל עמעצנס לויפט אין גאָרטן אַריין אָנשניידן קראָפּעווע. מיך דערזען, בלייבט זי שטיין און פאַר גרויס פאַרוואונדערונג בלייבט זי אַזוי ווי פאַרגליווערט עטלעכע רגעס דורכאַנאַנד.

געקומען צו דער שטוב, וואָס איז מיר שוין באַקאַנט אַביסל, בין איך אַריין אין אַ שמאָלן גלעזערנעם גאַניק, אַ גרויסער, אַ לאַנגער באַגלאָזטער גאַניק, נאָר ס׳גייט אים עפּעס אָפּ, וואָלט איך געזאָגט. ס׳גייט אים אָפּ פריי־לעכקייט.

איך בין דורכגעגאַנגען דעם פאָדער־צימער. און אינעווייניק אין שטוב איז שוין טאַקע געווען פינצטערלעך.

אינעם צווייטן צימער, וואָס מען קאָן עס אָנרופן עס־צימער, איז ביי אַ וואַכעדיק אָפּגעדעקטן און הוילן טיש געזעסן אַ מיידל — אַ וואָוקסיקע. זי איז געזעסן אַ פאַרטראַכטע. דוכט זיך — אפילו אַן אומעטיקע. דערזען דורך דער טונקלקייט אַ פרעמדן מענטשן עפּעס אַזוי אומגעריכט, האָט איר ענטפער אויף מיין „גוט אָוונט" געקלונגען ווי ניט צופרידן. ווייזט אויס דערפאַר, וואָס אויב אירע מחשבות זיינען אפילו געווען אומעטיקע, האָבן זיי דאָך געהאַט

זייער אייגענעם גאַנג, זיי זיינען זיך געפּלאָסן אויף זייער אייגענעם שטייגער. און דאָ איז זיך מיישב איינער אַזוינער און שטעלט זיך אַריין אומגעבעטענער־הייט צו פרעמדע מענטשן אין אַ פרעמדער שטוב אַריין.

— אַ גוט אָוונט אייך. איר וועט אַריינלאָזן אַ יידן ?..

— איר זייט דאָך שוין אַריין — איז דאָס מיידל אויפגעשטאַנען פון פאַרן טיש און ווי אַ קורצזיכטיקע מיך פון דער גרינג באַקוקט. ענדלעך האָט זי זיך אָנגערופן שוין אפילו מיט אַ שמייכל.

— איר זייט טאַקע, דוכט זיך מיר, אַ ייד, נאָך אַ מין ייד ! מען דערקענט עס אין דער פינצטער. נו, גוט, פאַר אונדזער פאָלק (ווייבער) איז דאָס גאָר ניט אַזאַ גרויסער חסרון... קומט אַריין.

וואָס האָט זי מיר געזאָגט אַזעלכעס ? דאָ אין דעם דאָזיקן וואָרט שטעקט בפירוש עפּעס אַ נעדעלע, נאָר סע וועט זיין ניט שווער זיך דערוויסן. דער עיקר איז דאָס וואָס איך דערפיל אין זיך אַ שטיק ממשותדיקייט. ווייל איך, ווער איך אַ באַלעבאָס איבער אַ גאַנצער שטוב. איר ווייסט ניט פאַרוואָס ? איך ווייס שוין. אָט זעט, ווייבער דאַרפן מיך אפילו אַזאַ ווי איך בין...

איין חסרון נאָר, די שטוב איז אַזוי ליידיק, אַז אפילו אַזעלכע דערוואַקסענע מענטשן ווי איך און ווי זי פילן זיך דאָ ניט אָן. אפילו אויף כי הוא זה. פון דעם ווערט אַ ביסל מאָדנע און אומהיימלעך. ביי עליע־לייבן איז די דירהלע אַ קליינע. כמעט אַ פּויערשע, נאָר אין דעם־אַ זינען איז זי שוין טייערער פון דער שטאָטישער שטוב, מיט די גרויסע חדרים, מיטן גלעזערנעם גאַנעק. דאָרטן פילט זיך אַן אָטעם פון וואַרעמע געקעכצן, פון שטילער האָרעוואַניע, פון אַ געמיטלעך לעבן. און דאָ איז ליידיק און ס'איז קאַלט. אפילו ניט קיל, וואָס זומער איז עס אַ מין אָפּפרישונג.

כסדר דאַרף זיך אַ מענטש צוקוקן צום ערשטן איינדרוק. ווייל דערנאָך, ממש אין אַ רגע אַרום, הייבט זיך דער מענטש אָן אומברחמנותדיק צופּאַסן צו דעם, וואָס ריגלט אים אַרום און אַ סך קרומע זאַכן הויבן ביי אים אָן ווערן רעכט און נאַטירלעך.

מיר האָבן זיך זייער גיך צערעדט, און צערעדט ביז גאָר היימיש. זי הייסט פּאַליע, אויף יידיש — פּערל, איך הייס — אייזיק. אויף רוסיש ? מן הסתם אויף רוסיש אויך דאָס זעלבע — אייזיק. דאָס איז זי, הייסט עס, די מיטלסטע פון די דריי שוועסטער. די עלטסטע איז טאַקע היינט אַוועקגעפאָרן צו אונדז אין שטאָט אַריין. פירן אַ לעבן. איך האָב זיך מיט איר ערגעץ אויס־געמיטן. איך ווייס אַליין ניט וואו. קאָן זיין, אַז אין סטאַרבעני. ניט נאָר צו אונדז אין שטאָט איז זי אַוועקגעפאָרן, און ניט נאָר צו אונדז אין ווינקל, זי איז פשוט אַוועקגעפאָרן אַזוי ווי צו אונדז אין שטוב אַריין. זי וועט זיין ביי מיין מומען אַ שנור, ביי יעקב־בערן אַ ווייב און ביי די פיר קינדער אַ מאַמע. מהיכי תיתי, זייער שיין... אייגנטלעך איז דאָס שוין גאָר ניט אַזוי שיין. ס'קאָן זיך טרעפן, ס'זאָל זיין אפילו זייער מיאוס, נאָר גאָרניט. דער עיקר איז,

וואָס קיינער האָט ביי דערביי ניט געהאַט קיין שלעכטן מיין. קיין בייזן כיוון. פאַראַן אַזאַ מין אַלטע טראַנטע. אַ שטיקל קרובה דער וועלטס, וואָס זי איז שוין אַלט ווי די וועלט אַליין, און איר נאָמען איז „נויט". אַט די דאָזיקע זקנה פאַרשטעלט זיך אָפט פאַר אַ שדכנטע און פירט צונויף אַ קאָסע מיט אַ לוח, אַ שליטן מיט אַ קאָטשערע. ביטע זייער! האַלט זיך און שטיקט זיך צוזאַמען. טאָמער איז אייך איינציקווייז געווען שלעכט, וועט אייך אם ירצה השם אין צווייען זיין נאָך ערגער.

נו, נו, גוט. זאָל שוין זיין אַזוי. איך ווייס נאָר ניט פאַרוואָס באַקומט זיך, אַז איך בין אויך פאַרמישט אינדערמיט? און פאַרוואָס פיל איך זיך שולדיק אינעם שידוך, וואָס איז פאַרביידן קיין מציאה ניט.

ביין, ווי די מעשה זאָל ניט זיין, האָט מיר דאָך מיין שוועסטערקינד דער בור און דער עזותניק, ניט געצילעוועטערהייט געטאָן אַ געפעליקייט. מיר האָט זיך אַמאָל געדאַכט, אַז כדי מיין אומגליק זאָל באַהעפט ווערן מיט נאָך אַן אומגליק, אפשר מיט אַ גרעסערן ווי מיינער, דאַרף איך קומען אַהער און ווערן דער אָנשפּאַר פון אַלע דריי שוועסטער. איצט זיינען געבליבן צווייִ, און אויך מיר זאָלן געדענקען, אַז די יינגסטע איז נאָך אַ קינד, פון וואָסערע זיבעצן־אַכצן יאָר און ביי דער גאַנצער היגער אָרעמקייט און אָפּגעלאָזנקייט איז זי דאָך פריש און צופּקע, שיין און שעמעוודיק, נויטיקט זי זיך בכלל ווינציק וואָס אין מיינע קרבנות. בלייבן מיר נאָר אין צווייען. איך — דער מענטש, וואָס טראָגט אויף זיך אַ האַק פון רחמנות אין טאָרבע און אָט דאָס־אָ גרויס און צעוואָקסן מיידל, וואָס איך האָב דאָס ערשטע מאָל דערזען אין דער פינצטער, אין אַ ליידיקן צימער ביי אַ הוילן טיש.

איך זע איצטער פאַליען צום ערשטן מאָל און זי מיך?

זי מיך האָט שוין, דוכט זיך, איין מאָל געזען. זי האָט מיך געזען דורכן פענצטער אַנהויב זומער, ווען איך האָב באַגעגנט מיין שוועסטער מיט די חברטעס אַרויסגייענדיק פון זייער טיר. און ביי מיין גאַנצן באַשיידענעם אויס־זען, האָט זי נאָך דענסטמאָל באַשטימט, אַז איך בין אַ „ייד" און נאָך פון יענע „יידן" . . .

דאָס וואָרט „ייד", ווי ס'האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, איז דאָ, ביי די מיידלעך אין שטוב און ביי זייערע חברטעס אין אַנדערע הייזער, געוואָרן אַ באַגריף פון אַ גאַנצער קאַטעגאָריע מענטשן.

אַנומעלטן, קיין חילוק ניט מיט וויפל יאָרן צוריק, איז אַ סטאַרבעניער אַלטער ייד געקומען קיין סענדעריווקע אָנקוקן אַ יידענע און פאַר איר חופּה האָבן. דער ייד איז געווען הויך ,אויסגעווייקט און דאַר. די באָרד אַ קאָזוניע, די וואָנציעס פאַרפּאַפּט מיט טאַבעקע. ער האָט זיך צוגעקוקט צו יעדער ווייבל און צו יעדער פויערטע, וואָס איז פאַרביי אים דורכגעגאַנגען (דענסטמאָל איז אַקוראַט געווען אַ מאַרק־טאָג), און אַז עמעצער פון די שטוביקע האָט אים אַ פרעג געטאָן צוליב וואָס גייט ער חתונה האָבן, ס'איז דאָך שוין ביי אים

די פינפטע אָדער די זעקסטע ווייב, דערצו איז ער שוין אַ מענטש קיין עין־הרע אין די יאָרן ?... האָט ער אַ קרעכץ געטאָן און געענטפערט:

— נו, יאָ. נאָר מע איז דאָך עפּעס אַ ייד!

דאָס זאָל באַטייטן, אַז יעדער ייד, פּונקט ווי ער טאָר קיין חזיר ניט עסן, פּונקט ווי ער טאָר ניט קוילענען קיין מענטשן, פּונקט אַזוי טאָר ער, נעבעך, ניט זיצן אָן קיין ווייב.

פון דענסטמאָלט אָן האָט זיך אָפּט אַרויסגעכאַפּט ביי די חברטעס דאָס וואָרט „ייד" אפילו אויף אַ באַקאַנטן קריסט און אַמאָל אפילו אויף אַ פּרוי. מעג זי זיין פון וועלכן גלויבן זי וויל זיך: „אוי, איז זי אַ ׳ייד׳!" און דאָס אַליין איז שוין גענוג געזאָגט. דאָס הייסט, אַז די דאָזיקע פרוי, קיין חילוק נישט, צי איז זי אַליין אָדער מיט אַ מאַן, צי איז זי אַ פּאַרנעם אָדער ניט, צי איז זי אַ שטאָטישע אָדער אַ דאָרפישע, נאָר זי איז — ביי־איר־בלייבט־עס — גע־בענטשט מיט וועלעניש. ביי איר איז יעדער מאַנסביל באַוואָרנט, אַז אויב דער מזל וועט אים אַהין פּאַרפירן, וועט ער שוין פון דאָרט קיינמאָל נישט אַרויס קיין דערפרוירענער און נויטבאַדערפטיקער.

האָט זי מיך דערקענט, הייסט עס, נאָך דענסטמאָל, און קיין ליגן ניט געזאָגט. נו, מילא, אַ דאַנק גאָט דערפאַר. פון דעם אמת קאָן מען ניט אַוועק־גיין און זיך אויסבאַהאַלטן פון לייטישע בליקן איז ניט שייך.

ס׳האָט זיך געעפנט אַ זייטיקע טיר און ס׳איז אַריינגעקומען אַ יונגע יאַטעכע. זי האָט זיך אין דער פינצטער איינגעקוקט ווער דאָס איז.

אָפּגעזאָגט אויף יעדן פאַל אָן אייליקן גוט אָוונט און שוין געוואָלט אַוועק־גיין, נאָר פאָליע האָט זי אָפּגעשטעלט:

— מילקעלע, דו זיצסט דאָרט אין די פּאָקאָיעס און וויסט פון גאָרניט. עליע־לייב האָט דאָך דיר געלאָזט גריסן.

— אָט אַ באַלד צעקראַץ איך זיך.

— נאַרעלע, די שוויגער האָט דיר צוגעשיקט אַ פּאָר קאַריקוזן ווי די שפּיגלען און טאַקע אַ גוטן איבערבייס מיט אַ ליבן פריינטלעכן גרוס פאַר אַ צוגאָב.

— איי גיי. סע הויבט זיך שוין אָן. — האָט זי אָנגעהויבן שיר ניט מיט אַ ווייַנענדיקן צעכעסטן קול.

— באַקען זיך, מילקעלע, דאָס איז אַ יידישער „ייד" אַזש פון סלאָוועשנע. און ער גייט קיין עין־הרע צופוס אין עושר און אין כבוד דורך סטאַרבעני און דורך סענדעריוווקע אַזש קיין קראַסנע. נו, האָט אים גאָט צוגעשיקט אויפן וועג אַ מצוה צו פאַרדינען און עליע־לייב מיט עליע־לייבעכן האָבן מיט אים צוגעשיקט אַהער אַלע גוטע זאַכן.

— טאַקע ? — איז מילקע געוואָרן לאַכנדיק און מיר בעת מעשה אַ שטעק געטאָן די האַנט. — ווייז נאָר אַ קוק טאָן.

— צווייִ שיך אַזוי ווי די צוויי שיינע גאָלדן! דער חתן האָט זיי אַליין אויסגעאַרבעט.

— אוי, וויי, זי רעדט שוין ווייטער. דו הערסט ניט אויף? אָט נעם איך און וואַרף זיי אַרייַנ גלייך אין אויוון אַריין.

— דער אויוון איז קיין עין־הרע קאַלט ווי אינעם גרעסטן פראָסט און ס׳וועט זיי גאָרניט שאַטן.

— נו, געגוג. גיב, וועל איך גאָר אָפּשניידן אַ שטיקל פלעצל און אַוועקגיין צו די חברטעס.

— רב ייד, — מאַכט זי שוין צו מיר. — אַז איר וועט זיי נאָכאַמאָל זען, לאָזט זיי גריסן. זאָלן זיי זיך ניט צעיאָגן מער מיט קיין פלעצלעך און מיט קיין שיך. וואָרים סע וועט סייווי גאָרניט זיין.

איך שווייג. ס׳מיר גוט אויפן האַרצן, וואָס כ׳בין אין אַ פרעמדער שטאָט, דאָס ערשטע מאָל ביי יענעם אין שטוב און פיל זיך אַזוי היימיש.

מילקע האָט באַשמירט אַ שטיקל ברויט און האָט מיט קינדערשן חן, עסנדיק אויפן וועג, זיך געזעגנט מיט אונדז און אָנגעזאָגט מיר זאָלן נאָך איר שטאַרק ניט בענקען. זי איז אַוועק טאַקע צו די חברטעס און מיר זיינען מיט פאַליען אַרויס אויפן גאַנעק און זיך אַוועקגעזעצט אויפן טרעפּל אַביסל שמועסן.

אָט דאָס איז די אַלטע יורדישע שטוב, פון וועלכער איך האָב אַ סך מאָל געהערט. די מאַמע איז שוין ערב פסח אַוועק אויפן עולם האמת. די פרישע פאַריתומטקייט שוועבט נאָך אַרום איבער די ווינקלען פון די הויכע חדרים און שלום בראָקער מיט דער געלער באָרד און הויכן שטערן, דער אָפּגע־שוואַכטער אידעלער ייד, וואָס איז אַמאָל פאַרטאָן געווען מיט גרויסע געשעפטן, זיצט גאַנצע טעג ביי דער אָפענער גמרא און לערנט מיט אַ ניגון, ווי אַ מענטש, וואָס איז אפילו גאָר גוט אויפגעלייגט, כאָטש אין אמתן איז ער שוין זייער אָפּגעשוואַכט אין זיין געזונט. ער גייט שוין ניט אַרויס פון צימער. אַז ער דאַרף אפילו אַ באַדערפעניש, ברענגט מען אים אַריין אַן עמער. וויפל וואָלט ער אָפּגעגעבן, אַז די ווינטן, מיט וועלכע די געדערעם זיינען ביי אים אָנגעבלאָזן, זאָלן אַזוי ניט הילכן איבער דער לוידיקער שטוב. נאָר דאָס איז שוין אַ פאַרפאַלענע זאַך. צו גאָט אַ האָפענונג, אַז אינגיכן וועט ער שוין פון דעם אויך פטור ווערן.

אַך, אַן אייניקל. ווען אַן אייניקל זאָל קומען צופאָרן, וואָלט ער זיך מיט דעם געשפּילט. ער וואָלט עס אפשר אפילו געהאַלטן אויף די קני, און אַ כמאַרע גייט אַרויף אויף זיין בלייכן פּנים. ער טוט אַזש אַ וויש דעם שטערן (פון יעדער פּיצעלע, אפילו פון אַ מחשבה, באַשלאָגט אים איצט אַ שווייס), און ס׳איז אים אַ גרויס רחמנות אויף איטלעכן... די סאַמע עלטסטע טאָכטער, ברכהקע, וואָס וואוינט אין קראַסנע, האָט אים געגעבן קיין עין־הרע עטלעכע אייניק־לעך. אַלץ געלינקע — דער פּאָטער אויסן אויג, נאָר ס׳איז איר נעבעך שלעכט. דעם מאַן האָבן באַנדיטן געהרגעט. זיי האָבן געהרגעט נאָך יידן. און ער,

אזאַ שיינער, אַזאַ זיידענער יונגערמאַן, איז, נעבעך, אַהין אויך אַריינגעפאַלן און זיין נאָמען איז איצט פאַרשריבן צווישן די, וואָס זיינען אַריין אינעם אייביק לעבן. איר, ברכהקען זיינער, איז איצט לעצט־שלעכט, עד ככר לחם (ביז אַ שטיקל אָרעם ברויט). דאָס הייסט, אַז זי פאַרגייט דאָרט מיט די קינ־דערלעך ממש אָן אַ קאַרטאָפל, אָן אַ ביסן ברויט און ווער שמועסט פון אַ לעפל מילך פאַרן פיצעלע וועגן. ווי געשריגן, מיר האָבן זיך אוודאי פאַר־זינדיקט צו דעם וואָס לעבט אייביק. אַז מיינע קינדער דאַרפן, נעבעך, אַזעלכס אויסשטיין. די ליידן פון הונגער זיינען פיל פיינקינדיקער ווי די ליידן פון שווערד. און ער רופט אַריין צו זיך דאָס מיטלסטע מיידל.

— פערעלע, ברכהקען איז שווער... מיט פיר קליינע קינדערלעך...

פאַליע זיצט און שווייגט. זי קערעוועט זיך נאָר אָפּ פון מאָל צו מאָל, אַז די טרער, וואָס שטעלט זיך אין אויג, זאָל אַראָפּפאַלן אומבאַמערקט.

— פערעלע, טאָמער דאַרף מען פאַרקויפן אַ האַלבע שטוב און ראַטעווען ברכהקען?

ער איז זיכער, אַז ער באַגייט דאָ אַ גרויסע רציחה. די שטוב איז ביי אים דער איינציקער אָנלעג, וואָס דאַרף העלפן די מיידלעך חתונה האָבן. ער איז אַנטקעגן זיי אַ גרויסער בעל־חוב. און איצט די פיר ווענט, די פיר ווענט וויל ער אויך ביי זיי אָוועקרויבן.

פערל ענטפערט שטיל, זי קאָן די טרער ניט פאַרהאַלטן.

— טאַטע, — ענטפערט זי — מע קאָן פאַרקויפן אפילו די גאַנצע, נאָר ס'איז ניטאָ היינט ווער ס'זאָל קויפן...

— ניטאָ ווער?

— אפשר אומזיסט, ווען מע לייגט עמעצן פאַר. אָטאָ די שוחטקע זי בעט זיך מיט איר פייגעלען אַהער פאַר אַ שכנה.

— די שוחטקע? זי וואָלט וועלן גיין אַהער צו אונדז אין אַלקער אַריין? ווען ס'ניט אַזוי הויל אין שטוב, וואָלט מען זי מעגן אַריינלאָזן פאַר פריי־לעכקייט וועגן. איין ביסעלע וועלן מיר נאָך אפשר צוואָוואַרטן.

און אַ באַהאַלטענע דאַנקבאַרקייט צום טויט, וואָס וועט זיך שוין לאַנג ניט לאָזן בעטן, קוקט ביי אים אַרויס פון די אויגן. זיי ווילן ניט קיין איבעריקע איינגייער, קיין איבעריקע פרעמדע מענטשן. סע איז אפשר נישט רעכט, אַז אַ פרעמד אויג זאָל זען ווי אַ שטוב מיט פיינע קינדער גיבן אויס אַזוי פיל כוחות אויף דורכצוקומען מיטן הונגער.

— און ווען מיר נעמען איבער וואָוועלען אַהער?

— דאָס קאָן מען! — ענטפערט פאַליע מיט אַ טאָן פון באַקלערטקייט. דאָ וועט אים אוודאי זיין בעסער ווי דאָרט. ער וועט זיך אַרומלויפן אין סאָד און אויפקלייבן אַ פּאָר שאַלקאָוויצעס.

— לאַנג לעבן זאָלסטו, טאַכטער! — און ער טוט זיך ווייטער אַ וויש דעם נאַסן שטערן מיט דעם אַלטן רויטן טיכל, כאָטש דאָס פנים איז צעשמייכלט.

ער פילט, ער האָפט, אַז אינעם קינדס מזל וועט גאָר די גאַנצע שטוב ווערן פריילעכער און ברכהקען וועט דאָרט אויך זיין גרינגער.

— גוט, — האָט זיך פּאַליע אויפגעהויבן אויף אַוועקצוגיין. — דער לערער פּאַרט, דוכט זיך, איבערמאָרגן קיין קראַסנע, וועל איך אַהין קאָנען איבערזאָגן, זי זאָל צושיקן וואָוועלען צו אונדז כאַטשבי אויף אַ חודש.

— דו גייסט שוין אַוועק?

— ניין, איך גיי אַ קוק טאָן, אפשר זיינען דאָרטן אויפגעזאָדן די עפּל, וועל איך דיר ברענגען.

און שלום בראָקער האָט די מידע אויגן ווייטער אַראָפּגעלאָזט צו דער גמרא.

גיי טרעף, אַז עפּל זיינען אַ נמאסע זאַך, אַ קללה, אַ מאכל וואָס מע שלאָגט עס קוים אַריין אין האַלדז און סע קריכט צוריק.

יאָ, יאָ, סע גיט אַזעלכס אויך אין לעבן, אַז עפּל זיינען אַ קללה. זעקס זומערדיקע טעג אין וואָך און אַמאָל אַלע זיבן, אַז סע קומט אויפן טיש נישט קיין שטיקל ברויט. נישט קיין ווייצנס, נישט קיין קאָרנס, אַז די טעפּלעך זעען אין זיך נישט קיין גרויפּ. און ס'נאָר דאָ אַ שפּענדל אויף צעפּירן פייער. ס'איז דאָ וואַסער, וואָס מע קאָן ברענגען פונעם שכנישן ברונעם און אַ פּאָר גרינגע ניט קיין צייטיקע עפּל, וואָס מען קאָן אָנקלייבן ביי זיך אין סעדל אונטער די בוימער. יאָ, אויב אַזוי, איז שוין קיין וואונדער נישט, וואָס די בוימער ווערן אָן זייער חן און די עפּל — זייער טעם.

נאָר אַזוי ווי דאָס אַלץ איז אַזאַ זאַך, וואָס מע צעקלינגט עס ניט פּאַר לייטן, דערום קאָן איך וועגן דעם ניט וויסן אויך. נישט עמעצער האָט עס מיר דערציילט, נישט עפּעס האָט עס מיר געשטופּט אין די אויגן. דער צימער, וואו דער טאַטע לערנט, איז אַ זייטיקער. קיינער געפינט ניט פּאַר נויטיק מיך פירן אַהין מיט אים זיך צו באַקאַנען. חוץ אַלע זאַכן בין איך פּאַר אים אַ קליינער יחוס. גאָרניט. אַז איך בין געקומען, בין איך געקומען.

זיצן מיר זיך מיט פּאַליען אין גאַנעק אויף אַ טרעפּל און מיר פּאָר־ברענגען. ס'איז אַ זומערדיקער אויפדערנאַכט און נאָר אַמאָל איבער אַ שאָרך, אָדער אַ סימן, וואָס איך באַמערק אים אפילו ניט, כאַפּט זיך מיין שכנה אויף, לויפט אַוועק אויף אַ רגע צום שלאָפן. אַמאָל גייט אַזוי אַוועק אַ יונגע מוטער אַ קוק טאָן צי איר קינד שלאָפט, צי האָט ער זיך נישט צעדעקט און זי איז באַלד אין אַ רגע אַרום דאָ צוריק און מיר קאָנען זיך פּאָרזעצן אונדזער גע־מיטלעכן שמועס.

די שטאָט שלאָפט שוין. און אפילו דאָס שוועסטערל, וואָס איז געקומען פון די חברטעס, האָט זיך שעמעוודיק דורכגעדרייט אין דער פינצטער, אַביסל זיך באַקאַנט מיט מיר, אַ ביסל נאָך ניט, און מען מעג קלערן, אַז זי שלאָפט שוין אויך.

דאָס פּלעצל, וואָס איך האָב געבראַכט פון עליע־לייבן, דאָס שטיקל פּוטער אינעם בערעסטן פושקעלע, ווי אויך די פּאָר פּראָסטע מיידלשע קאַריקוזן, האָבן ווירקלעך עפּעס אין שטוב אַריינגעבראַכט. אין אַ שטוב, וואו ס'איז אַלץ הויל, איז אַ ברעקל, איז אַ סקאָרינקע אויך אַ יש. און דערפאַר האָט מיך טאַקע אַביסל געאַרט, וואָס מיר איז ניט געקומען אַנטקעגן נישט די דער־פרייאונג, אויף וועלכער איך האָב זיך אַ גאַנץ וועג געריכט, נישט די וואַרעמע, זאָל זיין אפילו אויפגעהאַלטענע, דאַנקבאַרקייט, סיי צו דעם פּראָסטן יידן עליע־לייבן, סיי צו מיר.

נו, אויב ניין — איז ניין. אַז ס'איז נישטאָ, וועסטו עס פון זיך נישט מאַכן. מסתמא זיינען זיי אַזעלכע מענטשן. זי האָט זיך נאָר דערפרייט, פּאָליע, ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז איך גיי קיין קראַסנע, וועט זי טאַקע מיט מיר אַנזאָגן, אַז די שוועסטער זייערע זאָל צושיקן וואָוועלען אַהער. און אויך איך וועל גיין צוריק אויף סענדעריוקע, אויב ס'מיר נאָר ניט שווער, וואָלט געווען אפילו גוט, אַז וואָוועלע זאָל גיין מיט מיר צוזאַמען.

איצט האָבן מיר געגעסן אינדערפינצטער וועטשערע. אויפן טיש איז געלעגן אַ היפּש אָנגעהויבענער פּלעצל און אַ גרויס שטיקל פּוטער. וועדליק מיר זיצן דאָ נאָר אין צווייען, וואָלטן מיר זיך מעגן פאַרגינען שניידן גרויסע שטיקער פּלעצל און שמירן גראָב מיט פּוטער. ביי זיך פון טאָרבעלע האָב איך נאָך דערלאַנגט קעז.

— אָט דאָס איז פון יענער שוואַרצער בהמה — האָב איך געזאָגט. — פון וועלכער מיר האָבן גערעדט.

— ווען איך האָב אַזאַ בהמה, — האָט פּאָליע שטיל ווי אומגערן אַ זאָג געטאָן, — וואָלט איך געבעטן ראָזענשטיינס מיידלעך, זיי זאָלן זי מיר אַראָפּ־נעמען אויף אַ קאַרטע!

זי האָט עס אַ זאָג געטאָן אַזוי ווי אין אַ שפּאַס, נאָר דאָך איז אין דעם געווען אַ סך ערנסט. פון אונדזערע רייד האָט זי געוואוסט, אַז די בהמה איז ביי מיר עפּעס מער ווי אַ שטומע צונג. אָט די בהמה, וואָס גייט מיט אַלע בהמות אויף פּאַשע און עסט, דוכט זיך, גראַד גלייך ווי אַלע, האָט דאָך אין זיך עפּעס מער נשמה, מער גייסט. זי איז מיר געבליבן פון דער צייט, ווען איך בין געווען אינאיינעם מיט בוזיען. ווען ס'איז אונדז אינאיינעם געווען זייער גוט. דער זעלבער אייזיק האָט דענסטמאָל קיין שום מעגלעכקייט ניט געהאַט צו קלערן, אַז ער איז גאָרניט, אַז ער איז נישטיק, אַז ער קאָן עמעצן זיין נמאס אין די אויגן. און פאַרוואָס עפּעס עמעצן? פאַרוואָס ניט זיך אַליין!..

אַביסל האָבן מיר געמוליעט די שיך. 25 ווערסט, אפילו, אַז מען גייט זיי פּאַמעלעכן זיינען זיי אויך 25. ווייטער האָט זיך מיר געדאַכט, אַז טאָמער הערט זיך פון מיינע פיס: שוויס, דזשעגעכץ, שטויב. מיר האָבן ביידע געשוויגן וועגן גיין צוריק אויפן גאַנעק. ס'איז שוין טאַקע שפּעט אויך. אַן אַנדערש מאָל וואָלט יעדער פון אונדז שוין לאַנג געשלאָפן. נאָר איצטער

זשאַלעווען מיר, קאַנטיק, איינלאַזן אַזאַ געלעגנהייט, וואָס מאַכט זיך אונדז ניט אַזוי אָפט.

מיר זיצן שוין צוריק אויפֿן אינעווייניקסטן טרעפּל פֿון זייער גלעזערנעם גאַנעק. ס'איז קיל, טוליען מיר זיך איינס צום צווייטן און מיר שווייגן. מיר שווייגן, ווייל עפּעס אינעווייניק אין האַרצן איז אפשר יעדן פֿון אונדז ניט שיין, וואָס מיר טוען אַזוי. מיט אונדזערע שעפּטשענדיקע רייד, מיטן שטילן אויסדערציילן איינס פֿאַרן צווייטן אַלץ פֿון אונטערן האַרצן, האָבן מיר זיך אַוועקגעשטעלט איינע פֿאַרן אַנדערן ווי ניט אַבי ווער און איצט טוליען מיר זיך איינס צום צווייטן גאַנץ געוויינלעך. מיר וועלן געניסן פֿון וואַרעמקייט. מיר האָבן ערשט געגעבן דעם מויל עסן, איצט קאָנען מיר ניט אָפּזאָגן אונדזערע פֿאַרשעמטע לייבער אין אַ קאַפּעלע געגנבעטער וואַרעמקייט, וואָס שטראָמט פֿון מאַן צום ווייב און פֿאַרקערט. יאָ, נישט געקוקט אויף אַלע צרות, אויף אַלע אומברחמנותדיקע קלעמענישן בלייבן מיר אין לעצטן סך־הכל סיי ווי פּרוי און מאַנסביל, מיידל און יינגל.

ס'איז אפשר ניט שיין פֿאַר מילקעלען, וואָס מיר זיצןביידע אַזוי שפּעט אויפֿן גאַנעק. וואָס איז? זי איז אַזאַ קליינינקע. איר קאָפּטעלע איז נישט געענוג הויך און אויפגעהויבן לעם דער יונג־מיידלשער ציפּקער ברוסט אירע באַקן רויטלען זיך נישט פֿון אַ בחורישער אָנצוהערעניש. וואָס איז? 16 יאָר, 17 יאָר איז אַ קליינינקייט?

נאָר פֿאַליע, פֿילנדיק, ווייזט אויס, מיינע געדאַנקען, זאָגט מיר שטיל, זי רוימט מיך איין, אַז מילקע, מיר זאָל זיין פֿאַר אירע אברים, שלאָפֿט און סע חלומען זיך איר ליכטיקע חלומות. זי האָט זיך אָנגעלאָפֿן מיט די חברטעס און דערצו נאָך פֿאַרבלסן מיט אַ זאַטער וועטשערע.

— די עליע־לייבס זיינען דווקא וואוילע מענטשן, — הער איך ווייטער ווי איר קול גייט צו מיר ערגעץ פֿון אַנדערע, פֿון זייטיק־אינעווייניקסטע קעמערלעך. דאָס זיינען אַזעלכע קעמערלעך, וואָס לאָזן אַרויס דעם מענטשנס קול אַ צעחלשטן, אַן אָנגעדראָלענעם, מיט אַ סך אָפּהענטיקייט און מוטלאָזיקייט אפילו ביי פּראָסטע מענטשן.

— נאָר, — דערציילט זי מיר ווייטער שטיל און איך פֿיל איר אָטעם ביי זיך אויף מיין הוילן האַלדז און דערפֿאַר קלאַמערן זי מיינע הענט נאָך שטאַרקער אַרום. — נאָר, — דערציילט זי מיר שטיל — זיי וואָלטן ווען אונדזער מילקען פֿאַר אַ שנור. זיי האָבן יינגלעך, האָבן זיי. פּשוטע יינגלעך. ערלעכע און שטילע, אַזוי ווי דער פֿאָטער זייערער. זיי זיינען ווייטע קרובים אונדזערע און זיי שטאַלצירן מיט אונדזער יחוס.

איך האָב נישט געפֿרעגט, „פֿאַרוואָס זשע טאַקע ניט?", נאָר ס'איז געוועזן אַזוי ווי געפֿרעגט, און פֿאַליע האָט מיר דערציילט, אַז מילקעלע האָט זייער אַ גוטן קאָפּ און אַ גרויס גוסט צום לערנען. זי וועט ניט פֿאַרן קיין סטאַרבעני חתונה האָבן אין האַרבאַרניע אַריין. זי וועט זיך אויסטאַרען און אפשר וועט

זיך וואָווע — דער ברודער — אויסטאַרען, זי זאָל פֿאָרן אין אַ גרויסער שטאָט אַריין לערנען.

— זי איז שוין געווען, — הער איך ווייטער פֿאָליעס שטיל קול. — זי איז שוין געווען אין קראַסנע.

און איך הער עפּעס פּרטים איינצלהייטן אַזעלכע, וואָס כאָטש מען קאָן זיי אַמאָל דערציילן אויף אַ שטילן געוויינלעכן אופן, דאָך ווערט פֿון זיי זייער סטראַשנע און ס׳גייט דורך אַ גרויל איבערן לייב.

— מילקעלע איז געווען אין קראַסנע ביי דער שוועסטער, וואו איר וועט מאָרגן זיין, יענע איז נעבעך זייער אומגליקלעך.

און איך ווייס שוין. דאָס איז די שוועסטער, ביי וועלכער מען האָט גע־הרגעט דעם מאַן. אַ יונגן, אַן איבערגעגעבענעם טאַטן, און אין שטוב זיינען געבליבן פֿיר קינדערלעך. מילקע איז דאָרט געווען אַ פֿינפֿטע. לערנען האָט זי זייער ליב, נאָר ס׳ניטאָ וואָס צו עסן און ס׳ניטאָ וואָס צו געבן די קליינע קינדער. און אָט דאָס וואָס אין וויגעלע, איז זייער שלאַף און ברכהקע האָט עס ניט מיט וואָס צו זויגן. וואָס טוט מילקע, זי לערנט נאָך גאַנצע נעכט אין קיך אויפֿן אויוון לעם דעם טשאַדנדיקן קאַנעצל און אינמיטן ביינאַכט קריכט זי אַראָפּ און גנבעט אַרויס דריי פֿיר קאַרטאָפֿל פֿון אַ שכנהס קעסטעלע און לייגט זיי איבער צו ברכהקען אין קעסטעלע... אינדערפֿרי, ברכהקע שטייט אויף מיט אַ דערשלאָגענעם געמיט, וואָס וועט זי טאָן, אַז אומעטום איז הויל און אויסגעבלאָזן און אינמיטן דרינען דערזעט זי, אַז זי האָט נאָך אַן אוצר: אין קעסטעלע ליגט איר פֿיר קאַרטאָפֿל, וועט זי זיי צעשיילן, צעבראָקן אויף קליינע שטיקעלעך און אָפּקאָכן אַ קוליש, אויב אַ שכנה וועט נאָך לייען אַ טראָפּעלע זאַלץ אויף צוזאַלצן, וועט שוין גאָר זיין גוט.

— ביסט אַ מבין — זאָגט ברכהקע ביים אָנבייסן צו מילקען, — איך האָב גאָרניט געוואוסט, אַז בראָצקי איז צו מיר ניט גלייך. אין קעסטעלע האָבן זיך פֿאַרוואַלגערט גאַנצע פֿיר קאַרטאָפֿליעס. קום, וועסטו אָפּעסן אַביסל וואַרעמען געקעכץ...

נאָר מילקע קאָן זיך ניט אָפּרייסן פֿונעם ביכל. אינעם ביכל זעט זי, אגב, ניט די געאָמעטרישע פֿיגורן, נאָר זי זעט פֿאַר זיך קעסטעלעך מיט קאַר־טאָפֿל. און זי איז זיכער, אַז סע וועט אייביק ניט זיין אַזוי. די קינדער וועלן אונטערוואַקסן, ברכהקען וועט ווערן גרינגער. (אפשר וועט זי גאָר ביי זיך פֿועלן די קינדער אָפּגעבן אין אַ קינדערהויז און אַליין אַוועק אַהין פֿאַר אַ קעכין אָדער אויף אַן אַנדער אַרבעט). זי, מילקע, וועט אונטערוואַקסן און ווערן אַ דאָקטערשע אָדער אַ כעמיקערין. זי וועט גיין שיין אָנגעטאָן, צו איר וואָרט וועלן זיך די מענטשן צוהערן און דאַן וועט זי אַראָפּקומען אַהער קיין קראַסנע און פֿאַר יעדער קאַרטאָפֿל, וואָס זי האָט צוגעגנבעט אין די שפּעטע ביינאַכטן, וועט זי אומקערן לימענעס און מאַראַנצן פֿאַר די קינדער און אייניקלעך וועגן, און זי וועט זאָגן:

— נעמט איך אָפּ, מיינע טייערע, דעם חוב, ווייסט, אַז איך האָב נישט געגנבעט, איך האָב נאָר געליגן, און נאָך אַ זאַך זאָלט איר וויסן, אַז וויפל איר האָט דענסטמאָל געזען, אַז ס'איז אונדז שלעכט, האָט איר נאָך נישט געוואוסט אפילו קיין חלק. בייטאָג האָט איר געהערט ווי איך לאַך, ווי איך שפּאַס, ווי איך וויש דעם פּאָל, ווי איך שייער דאָס געפּעס, נאָר געוויינט האָב איך אויפן איווון לעם קאָנעצל. אוי, געוויינט. ביינאַכט, ווען קיינער האָט ניט געהערט. און נאָר מיינע ביכלעך האָבן איינגעזאַפּט אין זיך אַלע טרערן און זיי האַלטן זיי טייער. זיי וועלן זיי קיינעם ניט אָפּגעבן און פאַר קיינעם נישט אַרויסגעבן.

— און פון וואַנען ווייסטו עס אַלץ? איר רעדט אַמאָל פון דעם?

— רעדן, רעדן מיר פון אַלץ, נאָר נישט פון דעם. פון דעם איז זייער שווער צו רעדן... איך האָב עס אומגערן אויסגעלייענט אין אירע טאָג־ביכלעך.

פּאַליעס קול ווערט אָפּגעשוואַכטער. מיינע ליפּן טאַפּן אָן אויף אירע באַקן טרערן. כאָטש זיי זיינען נאַס און געזאַלצן, זיינען זיי דאָך געשמאַק פאַר זייער אמתדיקייט.

— און פייגל דעם רבס? — פרעג איך.

געווען דאָ אַ מיידל. איך האָב זי ניט געקענט, נאָר איר נאָמען האָט גע־קלונגען אויף דער געגנט. זי איז פיל מאָל געווען אַרעסטירט, ניט איין מאָל פאַרשיקט. איר טאַטן, דעם רב, האָבן פּאָליציי־לייט ניט איין מאָל אָנגעטאָן דעם כבוד און געקומען צו אים אַזש פון קראַסנע און אַמאָל אפילו פון זשיטאָמיר אַליין. אָט די אַ פייגל האָט זיך אָפּט געקריגט מיט דער וועלט. איצט, ווער ס'הערט פון איר, ווייסט, אַז איר שטים קלינגט שוין איינגאַנצן אַנדערש. די וועלט ווערט איבערגעמאַכט, אמת, נישט דורך אַזעלכע ווי איך און ווי פּאַליע. אָבער פייגל און אירע חברים, אַזעלכע ברענענדיקע מענטשן, האָבן אין דרינען אַ גרויסן חלק. ווען איר גלוסט זיך אויספרעגן אַלץ. זי האָט דאָך דאָ צווישן די היגע מיידלעך געלעבט און אפילו געווען חבר! נאָר דערויף האָב איך קיין ענטפער אין יענעם זומערדיקן פאַרטאָג נישט געקראָגן.

נישט געקוקט דערויף, וואָס איך בין קיין סך נישט געשלאָפן, בין איך דאָך אויפגעשטאַנען מיט אַ קלאָרן קאָפּ. איין זאַך האָט מיך נאָר אַביסל גע־וואונדערט. וועדליק מען זאָל מיך פרעגן, בין איך שוין מיט די מענטשן גאָר נאָענטע, אייגענע, פאַרוואָס זשע, האָב איך אינדערפרי געטראָפן די גאַנצע פרעמדקייט פון נעכטן פאַרנאַכט. אַ פרעמדקייט, וואָס דערמאָנט מיר, אַז איך בין נאָר אַ דורכגייער, אַ צופעליקער אורח אויף נאַכטלעגער. אַז ער וועט פאַרמאַכן הינטער זיך די טיר, וועט ער נאָך זיך גאָרניט לאָזן און מען וועט פון אים ניט געדענקען, ווי ער וואָלט דאָ קיינמאָל ניט געווען.

אין לייטישע הייזער דאַרף טאַקע אַזוי זיין. צי ס'איז נאָר אַן אָנשטעל?

אָבער ווי די מעשה זאָל ניט זיין, גיין דאַרף מען.

איך האָב געזאָגט אַ גוטן טאָג. פאַרמאַכט די טיר נאָך זיך. אויב סע וועט מיך באַגעגענען אויפן וועג אַ רעגן, וועלן זיי זיך אָדער דערמאָנען אין מיר, אַז איך גיי נאָר אין איין פּידזשאַקל און וועל זיך ניט האָבן וואו צו באַהאַלטן, אָדער זיי וועלן אין זייער טאָג־טעגלעכער שטוביקייט עס אינגאַנצן נישט געדענקען.

פונדעסטוועגן בין איך צופרידן, וואָס ס'איז כמאַרנע אין דרויסן. כאָטש ניט אַזוי הייס צו גיין.

דורכוואַנען גייט מען דאָ אַרויס אויפן שליאַך קיין קראָסנע, האָב איך זיך געשעמט אין שטוב צו פרעגן. און זיי איז אויך ניט איינגעפאַלן מיר עס צו זאָגן. איך בין אַוועק פּשוט מיט דער גאַס, וואו יענער לערער האָט גע־וואוינט, לענגאויס די פּלויטן. על פּי שכל קומט עס אויס ריכטיק. וויבאַלד איך וויל ניט גיין צוריק קיין סטאַרבעני, דאַרף איך גיין אין דער ריכטונג וואו איך דערווייטער זיך פון סטאַרבעני. על פּי שכל איז דאָס ריכטיק, נאָר אין דער אמתן איז דאָס געווען אַ טעות. דער וועג קיין קראָסנע ליגט גאָר פאַרביי דער שטוב, מיט וועלכער איך בין פונדעסטוועגן געוואָרן היימיש, און אפשר טאַקע אַביסעלע פריינט.

אויך פאַרביי זייער שטוב דאַרף איך גיין אין דער רעכטער האַנט און נישט אין דער לינקער, ווי איך האָב עס נאָר וואָס געטאָן.

איצטער גיי קער זיך אום. זיי מוחל און בעט גאָט, סע זאָל דיר אָפּגליקן, אַז קיינער זאָל דיך פון פענצטער ניט דערזען. אויף יעדן פאַל האָב איך דערוויל צוגעגרייט אַ תירוץ, אַז איך האָב זיך אומיסטן אומגעקערט, איך וויל פּינקטלעכער איבערפרעגן זייער שוועסטערס אַדרעס אין קראָסנע.

איך זאָל זאָגן דעם גאַנצן אמת, האָב איך שוין אַ ביסל אָנגעוואוירן דעם חשק צו דער נסיעה. ערשטנס, וואָס האָב איך דאָרטן צו טאָן? ווער קאָן מיך און וועמען קאָן איך דאָרטן? צווייטנס, האָב איך נאָך די שטוב, מיט וועל־כער איך וויל און איך קאָן ווערן פריינט, כמעט נישט געזען בייטאָג. געזען האָב איך זי נאָר ביינאַכט, און די נאַכט האָט אין זיך אָפּט אַזאַ טשאַד, אַזאַ פאַרמאַראַטשעטקייט, אַז אַ סך זאַכן, וואָס מען נעמט אויף ביינאַכט אַזוי, זעען אויס בייטאָג אינגאַנצן אַנדערש. נאָר איך האָב דאָך געזאָגט, אַז איך גיי קיין קראָסנע, מיינען לייטן, אַז איך האָב דאָרט אַ טועכץ. וועלכער קלאָ־רער מענטש וועט זיך דען לאָזן צוליב שלינג־און שלאַנג־זאַכן גיין וועלכע 35 אָדער 40 קילאָמעטער צופוס? כאָטש איצט, ווען איך וויל, האָב איך שוין דאָרטן אַ שטיקל ענין אויך. אמת, דער ענין האָט זיך מיר ערשט געמאַכט אונטערוועגנס, נאָר דאָס מאַכט ניט אויס: איך וועל דאָך ברענגען אַהער דעם קליינעם געלן יאַטעלע, דעם פלימעניקל זייערן... זיי האָבן מיך געבעטן, אַז איך וועל נאָר קאָנען . . .

ווידען? פּאַרוואָס זאָל איך עפּעס ניט קאָנען? איך האָב דען דאָרטן בילכערע געשעפטן? נישקשה, סע וועט שוין זיין רעכט.

אַביסעלע איז עס מיט מיר מאָדנע טאַקע. אויב אַנדערע מענטשן קומט אויס זאָגן ליגנס צוליב עפּעס, כדי עפּעס אויסנאַרן, עפּעס געווינען, עפּעס צוכאַפּן, קומט מיר אויס זאָגן ליגנס צוליב גאָרנישט. דער טאַטע וועט מיך קאָלט אַ פרעג טאָן, נאָך וואָס בין איך געגאַנגען קיין קראַסנע, וועל איך אים ענטפערן קורץ: „איך האָב געדאַרפט.״ ער וועט אוודאי מיינען, אַז איך האָב זיך געדאַרפט זען מיט אַ מענטשן וועגן דעם סאָיוז (פּראָפּאַראיין), ו.או איך האָב מיט חדשים צוריק געאַרבעט. און דעם סאָיוז האָט ער ניט ליב, וועט ער מער ניט פרעגן. באַקאַנטע, אַז זיי פרעגן מיך, קום איך אויך אָפּ מיט שיהע פּיהע. און צוליב וואָס דאַרף איך עס? אַבי אויסטראַטכן ליגנס, וועלכע איך האָב ניט ליב.

אָט איז מיר אָנגעקומען אַ דאָרף אַנטקעגן. איך קוק אים אין די אויגן. אַ גרויסער דאָרף, מיט אַ לאַנגער, לאַנגער גאַס, וואָס וויל זיך גאָר ניט ענדיקן און איך ווייס זיי אויך ניט וואָס צו ענטפערן. (אַ מיטגייער וועט מיך געוויס נעמען פרעגן):

— זוויטקעליאַ טשאָלאָוויק? (פון וואַנען איז אַ מענטש?)

— ז׳סלאָוועשני... (פון סלאָוועשנע).

— אַ קודי צע סאַמע אידעמאַ? (און וואוהין גייסטו?)

— דאָ קראַסנאַהאָ. (קיין קראַסנע).

ערשט דאָ ווערט יענעם אַ חידוש די מעשה. קיין קראַסנע האָב איך דאָך געקאָנט גיין דורך פּאָקאָליאָוו, וואָלט איך דאָך איינגעשפּאָרט כ׳ווייס וויפל וועג.

— נו, יאָ. — ענטפער איך, — נאָר איך האָב געמוזט פאַרגיין קיין סטאַר־בעני און קיין סענדעריווקע.

— אַהאָ! אויב אַזוי איז שוין עפּעס אַנדערש.

און איך ווער ביי יענעם אַ סך חשובער אין די אויגן, וואָרום דאָס, וואָס איך רעד, איז ניט פון וועג. איי, ס׳איז אַ ליגן? נו, דאָס וועל איך דאָך ניט גיין יענעם דערציילן.

דורך יענעם דאָרף, אַז איך בין געגאַנגען אין צווייטן איז מיר טאַקע געוואָרן פריילעכער. דערפאַר בין איך דורך שאָלאָמקע געגאַנגען איינער אַליין. איז מיר אַרויסגעפאַלן דאָס געזונט. פון דער זייט וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז איך האָב ניט קיין מורא פאַר קיין הונט, אַז ס׳שרעקט מיך קיין שטיינדל (וואָס אַ יאָטל וועט אַ וואָרף טאָן דורך אַ פּלויט גלייך מיר אין קאָפּ אַריין). איך מאַך דעם אַנשטעל, אַז אַזעלכס קומט מיר גאָר ניט אויפן זינען, אָבער דער פחדנישער געמיט טאַטשעט אין אַזעלכע רגעס ווי ער קאָן נאָר. פאַרוואָס נאָר אַ הונט? פאַרוואָס נאָר אַ שטיינדל? ס׳קאָן זיך נאָך טרעפן ערגערס. אין

אַן אַנדער דאָרף קאָן מען זיך נאָך אָנשטויסן אויף אַ רעשטל פון אַ באַנדע און דערנאָך זאָל מען שיין אויסזען . . .

איז שוין גוט? און פונדעסטוועגן בענקט זיך צום דאָרפישן הויף, צו דער טונקעלער הויז, וואָס שמעקט מיט תבואה און מיט פּראָסטן לייוונט. ווייטער דוכט זיך, אַז די מיידלעך און די בחורים דאָ אין די דאָזיקע ערטער האָבן אין זיך עפּעס אַ באַזונדער מין קרעפּטיקייט, אַ באַזונדער מין שיינקייט, פריילעכקייט, אויף וועלכער ס'איז גאָר ניט שווער צו מקנא זיין. אָט, אָט קענט איר ביי מיר פועלן, איך גופא זאָל זיך באַזעצן אין אַ דאָרף, זיך איינ־שרייבן צו זיי אין קהל און ווערן אַ דאָרטיקער תושב. נישט טרוימען וועגן קיין שטאָטישע באַקוועמלעכקייטן, מיט איין תנאי, אַז עמעצער זאָל מיר נאָר צוזאָגן, אַז איך וועל ווערן אַזוי פעסט, אַזוי קרעפּטיק, אַזוי זיכער און לעבנסטלוסטיק ווי זיי. סע קאָן זיין, אַז זי, אָט די דאָזיקע סענדעריוווקער מיידל, וואָלט מיר אויך מוחל געווען אַזאַ שריט און אפשר זי, די איינציקע, וואָלט עס ניט געהאַלטן פאַר קרום.

נאַריש, טאַקע נאַריש ביז גאָר. פאַרוואָס האָב איך ניט אויפגעגעבן פאַליען, זי זאָל גיין מיט מיר צוזאַמען קיין קראַסנע? זי וואָלט דאָך עס געקאָנט טאָן מיט אַלע כבודן און מיר וואָלטן אַצינד אַזוי רחבותדיק געשפּאַנט האַנט ביי האַנט איבער דעם ברייטן ליכטיקן שליאַך: איינס, צוויי! איינס, צוויי!

אָט אַ פליט אַ בושעל און ס'קומט אויס, אַז ניט ער פליט, נאָר ער רוט אין דער לופטן. ס'איז אין אים אַנגעצויגן עפּעס אַן אינעווייניקסטע פּרוזשינע און איצט פאַרשפּאַרט ער שוין מאַכן מיט די פליגל. עפּעס אַן אַנדער כוח פון דער אָנגעצויגענער פּרוזשינע העלפט אים זיך האַלטן אין דער לופטן. ניט נאָר זיך האַלטן, נאָר אפילו זיך באַוועגן אַהין וואוהין סע ציט אים. און ציען ציט אים איצט צו זיין חברטע. ווען פאַליע גייט איצט לעם מיר, וואָלטן מיר אפשר אַ סך זאַכן דערשמועסט וואָס מיר האָבן נעכטן נישט געקאָנט און נישט געהאַט די מעגלעכקייט אַרומצורעדן. אַז בוזיע זאָל מיט מיר גיין ביינאַנד, איז שוין ניט קיין מעגלעכע זאַך. דאָ איז שוין אַלץ פאַרפאַלן, און ס'וועט מיר גאָרנישט ניט העלפן, איך זאָל זיך אפילו אויסציען. וואָס זשע קאָן איך יאָ? איך קאָן גיין מיט פאַליען און רעדן פון בוזיען. פאַליע קאָן מיר דערציילן פון אירע אומגלויבלעכע מענטשלעכע ליידן, זי רעדט וועגן דעם אַזוי רואיק און שטיל, אַז אַ זייטיקער קאָן מיינען, אַז מיר רעדן גאָר פון איך ווייס וועלכע געמיטלעכע זאַכן.

איך, פון מיין זייט, וואָלט פונסניי דערציילט פאַליען פון בוזיען, פון מיין שוועסטער פריידקען, פון רחלען, פון מיין טאַטנס שטוב און . . .

אָט־אָ איר, בעסער ווי וועמען ס'איז, וואָלט איך מעגן אָפן און פּראָסט אויסזאָגן, ווי אָפּהענטיק און נישטיק איך פיל זיך די לעצטע צייט. מיט איר

האָבן מיר שוין פון די זאַכן צוביסלעך געערדט. דאָ איבערן ליכטיקן שליאַך, וואָלטן מיר זיך ביידע געשפּאַנט און ווער וואָלט צו אונדז גלייך געווען?

ס׳איז דאָך אַזוי גוט זיך באָדן מיטן גאַנצן וועזן אין אַזאַ פרייקייט און אַזאַ זאָרגלאָזער זומערדיקייט פון גאָלע דרויסן, פון גאָלע ליכטיקייט.

איינס, צוויי! איינס, צוויי! און אַזוי ביז די ברעגן פון דער אייביקייט, ביז די ענדלאָזע רחבותן.

לאָזט זיך אויס, אַז דער קאַזיאַנער רב באַרסקי (דאָס הייסט, דער געוועזענער קאַזיאָנער ראַבינער. איצט איז ער אַ לערער פון רוסיש אין דער זיבנ־יאָריקער שול) קאָן מיך, ער האָט געהערט פון מיר. נאָכמער. ער ווייסט אפילו, אַז איך שרייב. און וועגן שרייבן האָט ער מיר וואָס צו דערציילן. ער וויל מיר דערציילן וועגן די גרויסע טראַדיציעס פון גרויסע, טאַקע גאָר גרויסע שרייבער. ער אַליין קאָן אפילו פּערזענלעך איינעם אַ נישקשה פון אַ שרייבער. מילא, פון יענעם איז דאָך ניט שייך צו רעדן, יענער האָט זיך דאָך כסדר געדרוקט אין דער „ביוואַ״ . . .

— קומט, קומט! קומט אַריין צו מיר, מירן זיצן אַביסל. מיר שוין שמועסן אַביסל.

און איך גיי אַריין צום אַלטן מאַן מיט דער שטשעטינעדיקער באָרד, דעם ראַבינער, וואָס האָט אַמאָל געהאַט אַ פרוי, אַ שטיק יידישע פּריצע. (איצט האָט ער זי שוין ניט). ערגעץ ווייט אין דער וועלט זיינען ביי אים דאָ דערוואַקסענע קינדער. זיי פּאַרנעמען, — זאָגט ער, — ביי דער נייער מאַכט גאָר אַ גרויסן אָרט. נאָר ער גופא איז ביי היינטיקן טאָג אַליין און לעבט ווי אַ כאָלאָסטיאַק.

ביי מיר איז זייער אָנגעלייגט, וואָס ער רעדט מיט מיר, נאָר איין קליין שטיקעלע חשק סמט מיר אָפּ דעם פאַרגעניגן פון פאַרברענגען מיט אַן אַלטן געבילדעטן מענטשן.

מיר פאַלט איין אַ חשד, אַז ער דאַרף מיך נישט אַזוי צוליב מיר, ווי צוליב זיך. אים ווילט זיך כאַפּן אַן אויער, וואָס זאָל אויסהערן ווער ער איז, וואָס ס׳האָט פון אים געקאָנט ווערן, ווען ער וואָלט נישט געבוירן ווערן קיין ייד, און וויפל ער ווייסט. ער ווייסט דאָך טאַקע אַ וועלט. וואָס איז? אין גאַנץ קראַסנע קאָן ער דען געפינען אַ מענטשן, מיט וועמען מען זאָל זיך קאָנען דורכרעדן? אייסעך וואָס!

איך האָב מורא. מיר לויפט דורך אַ געדאַנק, אַז דאָ אין קראַסנע איז ער שוין איטלעכן גוט נמאס געוואָרן און מיינער אַ באַקאַנטער, וואָס האָט מיך דערזען גיין מיט אים, האָט אויף מיר געקוקט פּשוט מיט רחמנות: דו וועסט זיך שוין מירצעשעם אָפּנודיען די פּאָר שעה . . . נאָר מיך אַרט עס פונדעסט־וועגן ווינציק.

ס׳וואָלט גאָרניט געווען שלעכט, קלער איך, ווען אַזאַ מענטש, וואָס שלאָגט

זיך צו מיר אַליין אָן, ווען ער וואוינט מיט מיר אין איין שטאָט. ער וואָלט דאָך מיר זייער פיין צונוץ געקומען. אָט אפילו מיר זאָלן נעמען רוסיש. בין איך דען ניט אומגעגאַנגען אַ טאָג איבער אַ טאָג פּאַר פינף ווערסט קיין בעהון צום אַלטן לערער, וואָס אָן דעם פּוס, ער זאָל מיט מיר לערנען רוסיש? בפירוש געווען אַ גרויסער קענער און ער האָט בפירוש אַרויסגערופן צו זיך פיל אַכט. ער האָט מיך געלערנט געטריי און מיר געגעבן לייענען שרייבער, פון וועלכע כ׳האָב ס׳ערשטע מאָל געהערט. צום ביישפּיל בונינען.

ביי באַרסקין אין שטוב האָב איך געטראָפן אַ פּאָר סאַמעטענע האַלב־חרובע שטולן, אַ סך שטויב אויף די פענצטער און אויסגעבאַקטע רעדלעך פונעם זודיקן טשייניק אויפן אָפּגעדעקטן טיש. איין לעדל פון פענצטער איז געווען צוגעמאַכט און אויף דער וואַנט קעגנאיבער איז געהאַנגען אַ בילד פון עפּעס אַ גרויסן מאַן, אויך מן הסתם אַ ייד מיט אַ רוסישער פאַמיליע. זאָל איך זאָגן, אַז דאָ איז עס אַמאָל געווען די קאַנצעליאַריע, און דאָ איז אַמאָל מיין טאַטע געשטאַנען אָן אַ היטל (פאַר ניקאָלאַי דעם קייסערס בילד) און האָט פאַר אַ רובל מיט צוואַנציק קאָפּיקעס געלאָזן אויסשרייבן אַ מעטריקע, אַז ער גופא, ווי אויך זיין געליבטע פרוי ליבע מאַרדוכאָוונע גאַרבער, זיינען אַריין אינעם בונד פון הייראַט . . . האָט איר זיך איינמאָל אַוועק. איצטער — וויטער. אין איין יאָר אַרום איז דער טאַטע ווידער געקומען צופאָרן פאַר דרייסיק ווערסט אַהער און געלאָזן פאַרצייכענען אין די געשנורעוועטע ביכער מיטן קייסערלעכן שטעמפל געשטעמפּלטע, אַז ביי אים איז געבוירן געוואָרן אַ זון ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר מיטן נאָמען אייזיק־מאַרדוך. פון לייב מאַטוסאַ גערשכאַימאָוויטשאַ און ליבע ריסל מאַרדוכאָוונאַ.

זייער פיין. די וועלט וועט עס דאַרפן וויסן. איך האָב געוואָלט אפילו אַ פרעג טאָן וועגן דעם, טאָמער געדענקט ער עס, אָבער ער האָט דערווייל אַראָפּגעוואָרפן מעשה פריץ דאָס היטל פונעם האַלב ליסן קאָפּ, האָט אָן עפּן געטאָן אַ פענצטערל און גענומען רופן גאַנץ הויך מיט אַן אַלטן בורטשענדיקן קול:

— ווייבל, ווייבל! וואו זייט איר עס ערגעץ? איר האָט ניט געקאָנט אַ וואַש טאָן דעם דיל אין אַזאַ הייסן טאָג? וואַרט נאָר וואַרט... ווי אַזוי הייסט איר דאַרטן? אַ גלעזל טיי? יאָ, יאָ! אַ גלאָז טיי פאַר צוויי פערזאָנען וועגן!

אינטערעסאַנט צו וועמען רעדט ער עס?

נו, יאָ! דאָס איז דאָך דאָס זעלבע ווייבל, וואָס איז פריער געשטאַנען אין פאָדערצימער און געקוקט אויף אונדז. איצט האָט זי געעפנט די טיר און אַריינגעשטעלט אַהער אַן עמער קויטיקלעך וואַסער, מיט אַ שמאַטע. דערנאָך איז זי אַליין אַריין און אַנשטאָט עפּעס זאָגן, איז זי געבליבן שטיין און מיך גענומען אָנקוקן.

— הערט נאָר, דאָס זייט איר דער סלאָוועשנער, וואָס איז היינט ביי מיר געווען און מיך ניט געטראָפן אין שטוב?..

לאָזט זיך אויס, אַז דאָס ווייבל, וואָס האָט, נעבעך, אַזאַ פּאַרוויסטן אויסזען און וואָס דער געוועזענער קאַזיאָנער רב קאָן אויף איר בורטשען און שרייען „ווייבל“ (אפילו ניט אָנרופן זיביים נאָמען), לאָזט זיך אויס, אַז דאָס דאָזיקע ווייבל קער זיך מיט מיר אָן גאָר נאָענטע קרובהשאַפט. אינדערפרי, אַז איך בין דאָרט געווען, האָט מען מיר טאַקע געזאָגט, אַז זי איז אַוועקגעלאָפן אויף אַ פּאָר שעה אין דאָרף אַריין טאָמער וועט זי אויסבעטן אַ קאָפּ מעל צי אַ הייפל גרויפּן. און איצט, איצט איז זי שוין דאָ צוריק פון דאָרף. איך וואָלט זי ווייטער נישט געטראָפן אין שטוב, ווייל זי איז אַ פּאַרדינערין, זי איז פּאַרטאָן אין פּרנסה.

אַז באַרסקי האָט גענומען בורטשען און קאָמאַנדעווען, זי זאָל אויפהערן רעדן און גיכער אַריינטראָגן אַ גלעזל טיי, האָט זי אָפּגעלאָזן די פּאָלע פונעם פאַרשטעקטן קליידל און אַ זאָג געטאָן: „באַלד־באַלד“.

אינעם „באַלד־באַלד“ אין אירן האָב איך גלייך דערקענט, אַז דער פּאַטראָן האָט ביי איר גאָר ניט אַזאַ גרויסע ווערט.

דער ראַבינער האָט מיר מיט ביטולדיקן בורטשען איבערגעפּרעגט, אַז וואָס האָב איך ביי איר געקאָנט טאָן? מסתמא אַ בריוול פון עמעצן? נו, נו, אַ ווייבל! חוץ דעם, וואָס זי איז בכלל גאָרניט מיט גאָרניט, איז זי נאָך אומ־גליקלעך אויך צו אַלע מעלות. „זאַקאָנטשעני טשעלאָוויעק אי ווסיאָ!“ דער מאַן איז געהרגעט, קינדער — אַ פולע שטוב, טאָן עפּעס קאָן עס ניט... קאָנטשענאָ!.. — דאָס אַלץ האָט ער אָפּגעזאָגט מיט אַזאַ טאָן, ווי איינער וואָלט זיך קלאָגן, אַז דער סאַמאָוואַר איז קאַלט, דער קנויט פונעם לאָמפּ דרייט זיך ניט אַרויס. ס'איז אַ לאַד — אויף אַלע מיינע שונאים געזאָגט געוואָרן און גיי שריי חי וקים!

דאָס ווייבל האָט אַריינגעטראָגן צוויי מאָל טיי אין אַ קרומער גלאָז און אין אַ פּאָליווענער טשאַשקע. דער ראַבינער האָט אָנידערגעלייגט צוויי זער־נעלעך סאַכאַרין, איינס לעם מיר און איינס לעם אים (טאָמער ווילן מיר זיסע) און אויף אַ שאַל, וואָס פליגן האָבן געדיכט באַפּינטלט, זיינען געלעגן שטי־קעלעך מיט אָפּגעהאַקטן צוקער, שוין אַ סך מאָל איבערגעטאַפּטער מיט די פינגער און דאָך ניט קיין פאַרנוצטער, טאָמער וויל אַ גאַסט טרינקען „ווּפּרי־קוסקו“.

דאָס ווייבל האָט ניט געלייגט דעם מינדסטן אַכט אויף דעם ראַבינער און אויף זיין רוגזה. זי הערט אים פשוט ווי המן דעם גראַגער און זי פרעגט מיך היימיש און מיט אַ באַקאַנטער אויסשפּראַך. (אַזאַ אויסשפּראַך און אינ־טאָנאַציע זיינען דאָך ביי אונדז אין די שטעטלעך זייער געוויינטלעך).

— אויב אַזוי, — זאָגט זי — קאָנט איר דאָך וויסן, וואָס מאַכט עפּעס דאָרטן מיין שוועסטער, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַרן האַרבאַרניק? זי וועט דאָרט כאָטש ניט האָבן קיין וויסטע, קיין פינצטערע וועלט?

אָט דאָס האָב איך ליב. נאָך איידער עפּעס — טראַך! — מיט רעד וויסטער

און פינצטערער וועלט. אויב מען איז שוין אַלע פון פריער אַזוי אָנגעגרייט צו דער פינצטערער דאָליע און מען איז דערויף געגאַנגען, איז דאָך שוין גאָרניט קיין מוז אַרויסקוקן אויף קיין בעסערער?

און ס'איז מיר עפּעס ניט גוט. מיר קריכן שוין ניט אין קאָפּ די גרויסע ליטעראַרישע טראַדיציעס, מיט וועלכע דער ראַבינער וויל מיך אויפקלערן. איך בעט זיך ביי אים כמעט אָפּ. דאָס הייסט, איך אַנטשולדיק זיך און זאָג אים צו אַ צווייט מאָל זיך אַריינכאַפּן אויף אַ לענגערער ווײַלע און איצט, איצט האָב איך נאָך אַ סך ענינים צו דערליידיקן אין קראָסנע. זאַכן, נאָך וועלכע איך בין אומיסטן געקומען. אַלזאָ, מיר וועלן זיך נאָך זען.

— אַדיע!

נו? אין דרויסן האָב איך ערגעץ אין אַ זייט צוגעוואָרט ביז מיין נייע באַקאַנטע איז פאַרטיק געוואָרן ביים ראַבינער מיטן פאָל־וואַשן, און מיר זיינען פונסניי אָוועקגעגאַנגען צו איר אַהיים.

נו, איך האָב צו איר אַ גרוס פון דערהיים.

— הערט, וואָס זשע שווייגט איר? גיכער, דערציילט! וואָס זשע מאַכט דאָרט דער טאַטע? — איר האָט אים געזען?

— ניין, דעם טאַטן האָב איך ניט געזען. איך האָב פּשוט ניט באַוויזן. איך בין דאָרטן ווינציק געשטאַנען. איך ווייס נאָר, אַז ער האָט געבעטן, איר זאָלט צושיקן וואַוועלען. אַזוי, דאַכט זיך, הייסט עס, דאָס עלטערע פונעם קלענסטן?

— סע שוין, אַ דאַנק גאָט, דאָס קלענסטע. — שלאָגט מיך מיין קרובה איבער. — אינדעלע האָט זיך נאָך יענע וואָך, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר יענע קינדער געדאַכט, געפּעלט — און איר דאַרער פאַרחושכטער פּנים פאַרקרימט זיך ווי פון זיך אַליין און טרערן הויבן אָן לויפן פון די מאָגערע אויגן.

מאָדנע, דאָס ווייבל איז אַזוי פאַרוויסט און פאַרחושכט, אַז זי איז שוין גאָר ניט ענלעך אויף קיין מענטשן. נאָר אָט־אָ זיינען אָנגעקומען טרערן, שיינע מאַמעשע טרערן, און זי ווערט מיר נאָענט, כאָטש טוליע זי צו צום האַרצן. וואו האָט זיך אַהינגעטאָן די פרעמדקייט און דערווייטערטקייט, וואָס איך האָב געפילט צו איר ביים ראַבינער אין שטוב?

האָט זיך שוין דאָס קלייניגקע געפּעלט? און אינדערהיים ווייסט מען ניט פון דעם. ס'איז, נעבעך, פּשוט פאַרצערט געוואָרן און ס'האָט דעם ניט געסטייעט קיין כוחות זיך דערוואַרטן אויף גרינגערע צייטן.

איך קאָן שווערן, אַז ס'האָט מיר אין דער רגע אַ לויכט געטאָן פונדער־ווייטנס די צייט, ווען אונדזערע קינדער וועלן געקעכלט ווערן מער ווי אין דער גאַנצער וועלט! טאַקע נאָר אויף איין אויגנבליק האָט עס מיר אַ לויכט געטאָן. און אפשר איז עס נאָר אַן אָפּקלאַנג פון איצטער, פון דער רגע ווען איך שרייב די דאָזיקע שורות, ווען אונדזערע קינדער וואָלט מען לאַנג דאַרפן דערקלערן, וואָס הייסט אַזעלכעס סאַכאַרין.

אָט דאָס פּיצעלע האָט ניט ליב געהאַט קיין סאַכאַרין און ס'איז געשטאָרבן.

איצט איז שוין וואָוועלע דער קלענסטער. זי זשאַלעוועט אים אַהינצו לאָזן.

אָבער דער זיידע און פֿאַליע האָבן אים געבעטן אַהין צו זיי פּשוט צוליב פריילעכקייט וועגן, — האָב איך נאָכאַמאָל צוגעגעבן.

דערויף האָט מיר ברכהקע געענטפערט:

— אַבי רעדן . . . זייער גבירעשאַפט אויף אַלע מיינע שונאים! וואָס איז? איך ווייס דען ניט? זיי האָבן אַליין ניט מיט וואָס אַ טאָג איבערצולעבן.

און איצט האָט זי מיך אַריינגעפירט טאָקע צו זיך אין צימער אַריין.

וויפל איך האָב זיך פאַרגעשטעלט אָרעמקייט, איז עס קיין צענט־חלק ניט פון דעם, וואָס איך האָב דאָרט געטראָפן.

פינצטער, חושכדיק, הונגעריק און הייל!.. און זי בעט מיך זיצן. זי שטויסט זיך אפילו ניט אָן, אַז ס'דאָ ניטאָ וואו זיך צו זעצן. אויפן אייזערנעם, האַלב־צעבראָכענעם בעטל, וועל איך זיך דאָך ניט זעצן. ס'איז אַ געלעגער און ס'איז ניט באַקוועם.

— נו, וואַרט שוין צו, — האָט זי זיך גלייך געכאַפּט אין וואָס דאָ גייט און זי איז אַוועק און אַריינגעטראָגן אַ טאַבורעטל פון קיך.

— נאָך גוט, וואָס די שכנה איז ניט געווען, — טוט זי צו מיר אַ מאַך מיט אַ שפּאַסנדיקער מינע. — זי קאָן נאָך מאַכן אַזעלכע געשרייען, אַז מען זאָל איר דאַרפן אָפּטרעטן די שטוב אינגאַנצן.

— וואו זשע זיינען די קינדער?

— יאָ, די קינדער, — האָט זי זיך דערמאָנט. — סרוליק איז שוין ביי מיר אַ לייט. ער האָט ליב פערד, דרייט ער זיך אַרום לעם די באַלעגאָלעס. אַז ער טרייבט די קאָץ פון טיש, שרייט ער צו איר: „אַקאָטאַ, שטשאָב טעבע זשידי ז'ילי!‟ זאָל איך אַזוי געזונט זיין! איך ווייס גאָרניט, וואו האָט ער זיך אויסגעלערנט אַזעלכע ווערטער?!.. אסתר איז אין קינדערהיים. זי פּאָלגט דאָרטן אַ גאַנג און לערנט זיך אַביסל נייען. זיי וואָלטן זי אינגאַנצן צוגענומען, נאָר זי איז שוין אַביסל עלטער פון די יאָרן. מנשהקע מיינער, ווייסט איר דאָך, מן הסתם, איז אין פּלען ביי די פּאָליאַקן.

— וויפל איז ער אַלט?

— 16 יאָר דאַרף אים ווערן אָט־אָ דאָ היינטיקן תשעה באב. ערב שבת נחמו איז ער געבוירן געוואָרן. נאָר ער וועט שוין קומען. מען דאַרף זיי אַלע אָפּלאָזן. מיר האָבן שוין ידיעות.

— און וואָווע?

— וואָוועלע, מיר פּאַר זיין קאָפּ, וועט באַלד קומען. אויפן „מיידאַן‟ גיט מען די קינדער וואַרמעס. ווען ניט די וולאַסט, וואָס זי טוט אַ קוק אויף די קינדער, וואָלט איך מיט זיי שוין לאַנג פאַרשוואומען געוואָרן... ווען גאָט שיקט אונדז צו פּאַר פּאַליען עפּעס אַ גלייכן שידוך, — מילקע איז נאָך אַ קליינע, מיט איר האָבן מיט ניט קיין דאגה.

— מילקע וויל, מסתמא, לערנען?

— אוי, פרעגט שוין גאָר ניט. איך קאָן אייך גאָר ניט אויסמעלדעווען ווי אַזוי דאָס אַ קינד וואָלט ניט געגעסן און ניט געטרונקען... אַבי גיב איר ביכלעך. אָבער וואָס איז די פעולה, אַז זי האָט ניט געקאָנט צוזען אונדזערע צרות און האָט, נעבעך, געמוזט פון דאַנען אַוועקפאָרן. וויפל ביכלעך, מיינט איר, האָט זי אויסגעלערנט און איבערגעלייענט דאָ אָ אין דער קאַלטער קיך אויפן אויוון?

— פאַרוואָס עפּעס אין קיך?

— ביינאַכט, האָט זי געטענהט, איז דאָרטן שטיל און קיינער שטערט איר ניט לערנען.

— איך וויל איר זאָלט זיצן אַביסל, — האָט ברכהקע ווייטער אָנגעהויבן — איך וועל אייך מאַכן עפּעס עסן. איך האָב היינט געבראַכט פון דאָרף אַ גאַנצן מאַגאַזין מיט זאַכן. צוועלף קאַרטאָפל אַזוי ווי די הייפּטלעך קרויט די גרויס. און אָט איז נאָך אַביסל מאָן אין אַ פּאַפּירעלע. וועלן מיר אָפּקאָכן די קאַרטאָפליעס און זיי צערייבן מיט מאָן, וועט איר שוין זען, וואָס פאַר אַ מאכל דאָס איז. פאַליע אונדזערע, ווען זי ווייסט, וואָלט זי געקומען אַהער צופוס. אַזוי האָט זי עס ליב.

און איך דערצייל איר, אַז עס טוט מיר טאַקע באַנג, וואָס איך האָב ניט צוגערעדט פאַליען זי זאָל צוגיין, ד. ה. זי זאָל צופאָרן מיט מיר אינאיינעם אַהער כאָטש אויף אַ טאָג.

— איר הערט אַ מעשה, — זאָגט זי, — ס׳וואָלט דאָך געווען אַזוי ווי אין טאָג אַריין! מיר וואָלטן זיך אינאיינעם כאָטשבי גוט אויסגעוויינט! איר ווייסט, אין צווייען וויינט זיך בעסער!

איך וואָלט מעגן שווערן, אַז איך בין גרייט צושטיין צו זיי פאַר אַ שותפות. וואָרום פון די אַ פראָסטע ווערטער האָט מיך שוין גענומען שטיקן אין האַלדז און איך האָב נאָר אַ קלער געטאָן:

— „מענטשן! ווער איז נאָך אַזוי שטאַרק ווי מיר? מען זאָפּט אין זיך אַריין אַזוי פיל צרות מיט אומדערטרעגלעכע ליידן און מיר טויגן נאָך אַלץ צום לעבן. מיר זיינען אפילו אומשטאַנד אָפּקומען די ערשטע געריכט מיט אַ טרער און די צווייטע מיט אַ שמייכל.

אינעם קראָסנער טעאַטער בין איך ניט געווען. איך בין בלויז עטלעכע מאָל דורכגעגאַנגען פאַרביי אים און געזען אפילו גרויסע געדרוקטע אַפישן. פאַרוואָס קאָן איך נישט אַריינגיין אין טעאַטער אַריין? נאָך וואָס בין איך בכלל געגאַנגען קיין קראָסנע! צי האָב איך דאָרטן געבענקט נאָך עמעצן, צי האָב איך זיך מיט עמעצן בויטיק געדאַרפט זען?

נאָך אַ נס, וואָס קיינער וועט מיך ניט רופן צום געריכט פאַר מיין אומ-זיניקייט. קיינער וועט מיך נישט צווינגען ענטפערן פאַר מיינע נאַרישע געינג. ס׳איז מיין קאָפּ. וויל איך, קלאַפּ איך אים אין וואַנט, וויל איך, זעץ איך אים אָן אַ פּלויט.

איך בין אין קראָסנע דורכגעגאַנגען פאַרביי דעם קינאָ און אין קינאָ בין איך אויך נישט געווען. פאַרוואָס? איך האָב זיך געשעמט? איך האָב נישט געהאַט קיין פופצן קאָפּיקעס אויף צו באַצאָלן פאַרן בילעט? איך האָב זיך דאָרטן ניט געוואָלט טרעפן מיט קיין באַקאַנטע? איך האָב מורא געהאַט, אַז איך וועל דאַרפן שפּעט קומען און דאַרפן וועקן די באַלעבאַטים. אַז איר ווילט זייַנען עס מניעות, וואָס מען קאָן בייקומען. אַז איר ווילט זייַנען די אַלע אינאיינעם וויכטיק, נאָר אין קינאָ בין איך ניט געווען. ס׳איז אַן עוולה? ווערליך איך פאַר קיינמאָל נישט אַרויס פון דערהיים, איז עס אוודאי אַן עוולה.

אין קלוב? אין קלוב אין קראָסנע זייַנען געווען געמאָלדן טענץ מיט אַן אָרקעסטער. דאָרטן איז דאָ אַ סך מיליטער. דער אָרקעסטער איז אויך אַ מיליטערישער.

אין קראָסנער קלוב וועל איך אפשר זיין.

אין קראָסנע איז דאָ אַ מיידל כאַסעלע גאָלדפיין... אַז מען וויל זאָגן דעם אמת, קאָן איך זי. זי איז אַמאָל געווען מיט די קראָסנער בעזשענצעס ביי אונדז אין שטעטל. זי איז אפילו געשטאַנען ביי אונדז סטאַנציע. זי איז אַ גרויס־שטאָטישע און איך — אַ קליינשטעטלדיקער. אויפן פּאַפּיר האָב איך מיט איר גערעדט אַ סך מאָל. און אַזוי ניט. איך האָב איר אָנגעשריבן אַ ליד, „די בערעזקע". זי איז שלאַנק ווי אַ בערעזקע און זי איז אַ ליכטיקע, אַ העל בלאָנדע. זי וועט מסתמא טאַנצן הייַנט אין קלוב. דאָס האָב איך געהערט. געדענקען וועט זי מיך מסתמא אַזוי ווי גאָרניט, פונוואַנען זאָל זי מיך געדענקען?

אין קלוב, אינעם רויטן צוויי־שטאָקיגן, געמויערטן הויז, בין איך גע־שטאַנען פאַררוקט צווישן די צונויפגעשטופּטע בענק. איך בין געשטאַנען מיט נאָך אַ פּאָר דאָרפישע דורכגעפאָרענע מענטשן, וואָס זייַנען אויך פאַר־גאַנגען אויפן רוף פון די טרובעס און מיר האָבן צוזאַמען געקוקט אויף די טאַנצנדיקע. פאַרוואָס ניט? מייַנע שכנים האָבן אויך געשלונגען יעדן קלאַנג פון דער מוזיק, יעדע באַוועגונג פון די טענצער. כאַמעלע האָט געטאַנצט מער פון איטלעכן. איר מאַמע איז אַן אַקושאָרקע. איר מאַמע האָט מיר איינמאָל געטאָן אַ פּערזענלעכע טובה. אויב איר געדענקט מיין בוזיעלען, איז זי דאָרטן איינמאָל געלעגן ביי איר אין געבורט־הויז... איך האָב דערמאָנט בוזיען. טאָמער איז פאַר איר גאָר אַן אומכבוד, וואָס איך קוק דאָ אַזוי אויף דער דאָזיקער? האַ? טאָקע אַזוי? אָבער שטייט אַ רגע, וואָרט נאָר צו. אַנ־אַ טאַנצט דאָך איינע, איז עס בוזיע. ס׳זאָל פעלן אַ האָר. אַזוי יונג, אַזוי רירעוו־דיק און אַזוי איינפאַך אָנגעטאָן. ס׳ברינזלט אַזש פון איר ריינקייט. און דאָס נעזעלע, דאָס קליינע קירפּאַטע נעזעלע מיט די קלייענדלעך. כאַמעלע מעג זיך זיין כאַמעלע, נאָר נאָך דער וואָלט איך נאָכגעגאַנגען צו איר אַהיים. איך זאָל נאָר ניט מורא האָבן פאַר קיין בזיונות, פאַר מייַנע און פאַר אירע. איך וואָלט געשטאַנען ביי איר אונטערן פענצטער און איך וואָלט געקוקט ווי זי גייט

שלאָפן. איך וואָלט געקושט די שויב, וואָס לאָזט מיך זען אַזעלכע און איך וואָלט אפשר אויסגעגאַנגען אויף דער שויב הענגענדיק. ווי אַ פליג, וואָס לאָזט אַרויס איר הויך.

ס׳איז אָנגעגאַנגען אַ באַקאַנט מיידל פון די זינגערמאַנס.

— אַ־אַ! — מאַכט זי, — קומט נאָר אַהער, וואָס האָט איר זיך אַזוי ווייט פאַררוקט?

— ווען איך זאָל קאָנען טאַנצן... און אַזוי צוליב וואָס זאָל איך פאַרנעמען עמעצנס פלאַץ?

— זעט, איר זיינט שוין לאַנג דאָ? אויף וויפל זיינט איר אַהער געקומען?

— איך פאָר מאָרגן אַוועק.

— שוין צוריק?

— יאָ!

— איר אַרבעט נאָך אַלץ אין די פּראָפּאַראייגען?

— יאָ. דאָס הייסט אַזוי ווי יאָ...

— וואָס הייסט עפּעס אַזוי ווי?

— צייטווייליק בין איך איצט ניט דאָרטן. נאָר אָפיציעל בין איך נאָך פון דאָרטן ניט אַוועק.

— אַנטשולדיקט. איין רגעלע. כאַמעלע, כאַמעלע. קום נאָר אַהער. דו זעסט ווער ס׳איז ביי אונדז דאָ?

גאָט מיינער, נאָך וואָס בין איך אַהער פאַרגאַנגען? וועלכער שוואַר־צער יאָר האָט עס מיך אָנגערעדט פאַרקריכן אַהער אין אַזאַ וואַכעדיקן הילוך, אַזוי אַלט און אַזוי שלימזלדיק?

כאַמעלע איז צוגעלאָפן אַהער, אַ שלאַנקע, אַ שיינענדיקע, אַ צעהיצטע. מיר אַ דריק געטאָן די האַנט, אַ פרעג געטאָן, וואָס מאַכן מיינע שוועסטער און זיך גלייך אָפּגעבעטן אויף צוריק.

— אַנטשולדיקט. איין רגעלע.

אַ צווייט מיידל האָט זי גערופן אויף גיך, אויף גיך, און לעם יענער איז געשטאַנען אַ יונגער קאָמאַנדיר און אפשר גאָר ניט אַזאַ יונגער, נאָר זייער אַ שלאַנקער. כאַמעלע, אַז זי האָט אים אָנגענומען פאַרן פּאַסעקל פון דער פּאַרטופּע, איז זי אים געווען עטוואָס העכער פונעם אַקסל און איך האָב דערווייל געהאַט אומבאַגרינדעטן פאַרדראָס אויף זיי ביידן.

דערפאַר איז אָבער יענע, די קלייניקע, וואָס כ׳האָב אָנגענומען פאַר מיין נייער בוזיעלען, אַזוי ריין, אַזוי ציכטיק, און באַשיידן...

כדי סע זאָל זיך מיט מיר גאָרנישט ניט טרעפן, קיין טרערן, קיין שטאַמלעריי, קיין לעפּישע לאַגע, האָב איך זיך געזעגנט מיט דער זינגערמאַן און געזאָגט, אַז כ׳וועל ספּעציעל צו זיי אַריינקומען. און בשעת כאַמעלע איז געווען צוריק לעם מיין פריערדיק אָרט, בין איך שוין געווען פון יענער זייט טיר. פּטור און גאָר. נאָר... נאָר פאַרוואָס דוכט זיך מיר, אַז די קלאַנגען

פונעם אָרקעסטער לאַכן מיר נאָך הינטער די פּלייצעס. זיי יאָגן מיך נאָך מיט אַ מאָדנעם אויסגעלעכטער:

— שלימזל דו, דו פאַרדאַרבענער הויקער, — נאָכוואָס ביסטו אַהער געגאַנגען? מיינסט קיינער שטויסט זיך ניט אָן, קיינער ווייסט ניט? מען ווייסט. אַ וועלט איז ניט בלינד!..

און אַהין, וואו איך האָב געוואָלט און געדאַרפט גיין, בין איך ניט גע־גאַנגען. פאַרנאַכט האָב איך געקלערט פון דעם. זיך אַראָפּלאָזן צום הינטערן שטאָט אַהין, וואו די דאָלינע איז, איך ווייס אַן ערד וואו דאָס דאַרף זיין. דאָרטן בידעריקער געפינט זיך דער קראַסנער בית־עולם, דער שטאָטישער הייליקער אָרט. קראַסנע איז אַן אַלטע שטאָט. דאָרטן זיינען דאָ אַלטע מצבות און דאָרטן וואָלט איך זיך אמת אָפּגערוט. דאָרטן וואָלט איך זיך געפילט פריי. דאָרטן לאַכט פון מיר קיינער ניט. קיינע איבעריקע פאָדערונגען ווערן צו מיר ניט געשטעלט. שטילקייט און רו. רו איבער אַלעס.

אָט אַהין, אַהין דאַרף איך זיך לאָזן, און ווען סע קומט נאָר אַריין אַ געדאַנק דער נייער בוזיעלען, וואָס איז ריין און פאַרשייט ווי אַ קינד, ווען ס׳קומט איר אַריין אַ געדאַנק מיר נאָכגיין און קומען אַהער צו מיר און מיר זאָגן דווקא בלשון „איר": „איך ווייס, איך ווייס, איר זייט אַן אַנדער מענטש. נאָר מיך קימערט ניט, מיך אַרט ניט. אויב מען וועט אויף אונדז עפּעס זאָגן... האָלט איר, אַז איך דערמאָן אייך שטאַרק אייער בוזיעלען?.. און זי מאָסטעט זיך ליב און באַשיידן איין לעם מיר און ס׳ווערן ערגעץ פאַרשוואונדן מיין וואָכעדיקייט, מיין אָפּגעלאָזנקייט... בוזיע, די וואָס איז פון מיר אַוועק, וועט מיר פאַר דער אָ בוזיען גאָרניט זאָגן, ווייל דאָס איז זי אַליין, נאָר אַ מין באַנייאונג. אין אַ מין איבערבאַשאַפונג... געבענטשט זיינען, קינד מיינס, די עלטערן, וואָס האָבן דיך געבוירן און אויפגעצויגן. איך וועל צו זיי שרייבן לידער און לויב געזאַנגען. געבענטשט זאָל זיין די ערד, אויף וועלכער די פיס דיינע טרעטן. ווי ליב זיינען מיר די מענטשן, וועלכע ס׳הערן דיין קול. זונעלע, שיינעלע, לעבנדל מיינס, חיותל, אוצרל, מלאכל, זיי מיין גאָט און איך וועל צו דיר דינען.

אַ מאָדנע זאַך, פון קיין שלעכטס האָט מיין האַרץ אין דעם זעלביקן אָוונט מער נישט געוואוסט. מיין האַרץ האָט געוואוסט פון שיינע טרוימען, פון וועלכע ס׳איז מיר געווען אי גרינג, אי ליב...

אַהיים קיין סלאָוועשניע גיי איך טאַקע מאָרגן פון גאַנצפרי און דווקא נישט דורך סענדעריוקע, זאָל בעסער זיין פּאָקאָליאָוו, דאַן וועט זיך באַ־קומען אַ קרייז. ווייטער האָב איך אויף יענעם וועג באַקענטע דערפער, באַ־קענטע שליאַכן און מיר דוכט זיך, אַז אפילו אייניקע נעסטן אויף די ביימער, וואָס שטייען ביי די זייטן שליאַך, זיינען מיר באַקאַנט. און זאָל קיינעם ניט איינפאַלן, אַז איך בין געגאַנגען קיין קראַסנע אומזיסט. וויבאַלד איך בין געגאַנגען, האָב איך מסתמא באַדאַרפט, און טאָמער האָב איך פון אָנפאַנג

ניט געוואוסט, וואָס נעמלעך איך האָב אַזעלכעס באַדאַרפט, איז עס מיר אַליין געקומען אַנטקעגן. איך האָב דאָ געקראָגן שפּייז, אַזאַ שפּייז, וואָס מען פאַרשפּאָרט צו אים שיפלאָדן און פאַליצעס. דערצו האָב איך אים אַ סך אָנגעגעבן — אַ סך, אַ סך. איך וועל אים טראָגן אַהיים דורך סאָקאָליאָוו און דורך לעווקאָוויטש. אינדערהיים וועל איך טרעפן געזונט אַלע מיינע פריינט און וועל מיט זיי ריידן און דערציילן פאַרשיידענע זאַכן, נאָר אין די שעה׳ן ווען איך וועל זיין מיט זיך אַליין, וועל איך זיך געפינען אַ ווינקעלע אויף שטעלן דעם טינטער, אויף אויסשפּרייטן אַ בויגן פּאַפּיר, מיט אים, אַז איך טייל זיך, מאַכט ער מיך קיינמאָל ניט צום נאַר. ער זוכט אויף מיר קיינמאָל נישט קיין חסרונות. פאַרקערט. ער העלפט מיר זיך שטאַרקן. און נישט איין מאָל רוימט ער מיר איין גלייך אין האַרצן אַריין: נאַרעלע, קלער ניט אַזוי, פאַל ביי זיך ניט אַראָפּ. פאָלג מיך, דו ביסט ניט ערגער פון לייטן! — אונדז אַלעמען די גוטע יאָר, אין וויפל פּרטים דו ביסט נאָך בעסער... נאָר גאָר ניט, אַ מענטש דאַרף מען זיין.

קאַפּיטל פיר

צווישן זומער און ווינטער אָדער די גבורה פונעם שוואַכן

ביז ס׳וועט זיך עפענען די מלוכהשע האַרבאַרניע, איז ביי מיר געבליבן, אַז איך נעם צונויף עטלעכע אוראָקן און וועל לערנען רוסיש מיט אַזעלכע, וואָס קענען ווינציקער פון מיר. אָט וועלן זיך ביי מיר לערנען יוכבד שמואליקס, שפרה יאַנקלס, גדליה הערשל־גדליהכעס און ראובן חיהס.

אַנדערע זיינען יינגער פון מיר מיט אַ פּאָר יאָר, און ווער ס׳איז אין מיינע יאָרן.

איך האָב פון זיי ניט געלייקנט, און זיי ווייסן אַליין אויך, אַז איך קען ווינציק. נאָר איך בין פּאָרט אומגעגאַנגען אַ צייט קיין בעהון צום אַלטן לערער, און איך ווייס ווי אַזוי סע עפנט זיך אַ ביכל, ווי אַזוי מע דאַרף לערנען סקלאָ־ניעניעס, און זיי ווייסן דאָס אויך ניט.

מיט די תלמידים מיינע האָב איך זיך שוין כמעט ווי דעררעדט. מיר האָבן נאָר אין איין זאַך זיך ניט אויסגעגלייכט, צי זיי דאַרפן גיין צו מיר, צי איך זאָל אַריינקומען צו יעדן פון זיי. דאַן וואָלט איך שוין אויסגעזען טאַקע ווי אַן אמתער לערער, וואָס גייט אַרום אויף שטונדן. צוליב אַזעלכעס וואָלט איך שוין מעגן אָנטאָן אפילו אַ זייגער מיט אַ קייט און זיך איינקויפן אַ שטעקל, אַ קאַפּעליוש. איך האָב אַמאָל געזען ביי אונדז אָנגעפּאָרענע לערער, האָבן זיי אַזוי געטאָן.

נו, מילא, סע מאַכט ניט אויס, די מענטשן זיינען דאָ אַלע היימישע. די ערשטע פּאָר מאָל וועט עס פּאַר נייקייט אויסקומען מאָדנע. נאָר דערנאָכדעם וועט זיך עס איינפּאַרן. וואָס איך קען, דאָס וועלן זיי ביי מיר קענען.

שיינדל איז שוין אפילו געקומען צו מיר און מיך געגומען באַטראַכטן ווי אַזוי איך זע אויס אין דער נייער פּראָפּעסיע. זי האָט זיך געוויצלט און איך האָב איר געענטפערט מיטן זעלביקן.

ווי געזאָגט, האַלט מען זי אין שטעטל פּאַר אַ שלעכטער. איך בין געגויגט צו קלערן, אַז פון זייער זייט זיינען זיי גערעכט. נאָר איך פון מיין זייט בין אויך גערעכט. מיר איז מיט איר גוט, דערפאַר וואָס איך פאַרשפּאָר זיך פוצן אין איר אַנוועזנהייט און איך פאַרשפּאָר מיך פאַרבן. אַזאַ ווי איך בין, פּאַר אַזאַ נעמט זי מיך צו. דער טאַטע אירער, דער קרעמער, און די מאַמע, די שטאַלטנע און קילע יידענע, האָבן שוין עטלעכע מאָל מיט איר גערעדט האַרבע רייד, אַז זי שוואַרצט זיי דאָס פּנים און אויב זי וויל שוין יאָ מיט עמעצן אַרומגיין, זאָל זי זיך כאָטש געפינען עפּעס רעכטס און נישט „אָט דאָס אָ". און דאָ גייט אַוועק אַ צעטל חסרונות, וואָס מע מעג זיי נישט אויסרעכענען, וואָרום זיי זיינען דאָס רוב נישט קיין גערעכטע.

מיר דוכט זיך, אַז זי, פּאַר מיר, פוצט זיך אויך נישט. ניט איין מאָל זאָגט זי מיר אויס אויף זיך אַזעלכע זאַכן, וואָס זי וואָלט זיי אפשר אַן אַנדערן ניט דערציילט.

— זיי וועלן דיך פּאַר קיין איידעם ניט וועלן, — האָט מיר די מאַמע אַנומעלטן אַ זאָג געטאָן. — טאָ צו וואָס דאַרפסטו מיט איר אַרומגיין. אַבי אויפרייסן לייטן די אויגן.

ביי מיין מאַמען זאָל זיך אַזוי גרינג אַרויסריידן, אַז עמעצער וועט מיך ניט וועלן!.. דאָס איז שוין ניט אַזוי פּראָסט, דאָ מוז שוין ליגן באַהאַלטן עפּעס אַ ביי־געדאַנק. סע קאָן זייער זיין, אַז שיינדלס אַריינקומען צו אונדז זעט ביי איר אויס ווי אַן ענין, וואָס האַלט שוין צו נאָענט, און דער מאַמע מיינער זיינען דער פאַרגרעבטער קרעמער און די שטאַלטנע קאַלטע פרוי זיינע, מיט עפּעס ניט צום האַרצן. דערצו האָט זי מורא, אַז שיינדל איז טאַקע ניט קיין גוטע אויך. און אַזוי ווי זיך מישן אין קיין שידוך איז נישט פון די פיינע זאַכן, האָט זי עס אַ נעם געטאָן אַביסעלע פון אַ זייט.

טייערע מאַמע! וויפל וואָלט איך אָפּגעגעבן, אַז דו זאָלסט זיין די מאַמע און איך דער זון פון צוריק מיט אַ יאָר צען. דענסטמאָל פלעגט דיין זון זען אויפן הימל אַלערליי שיינע כמאַרעס, ווי די ווייסע זויבערע שוואַנען, וואו ניט וואו באַזוימטע מיט ראָז. ווייסע בערג באַשאָטענע מיט הורבעס שניי און אַמאָל אין אַ זומער פאַרנאַכט האָב איך זיך אָנגעזען אויפן הימל מיט אַזויפיל וואונדער: אַ קעמל מיט איין הויקער, אַ קעמל מיט צוויי הויקערס, אַ קאָפּ פון אַ לייב, אַ שטערן, אַ נאָז און אַ באָרד פון אַ גרויסן, גרויסן מאַן.

אַ מענטש, וואָס שטייט צו מיר מיט די פּלייצעס און אַ ביקס שטעקט אַרויס ביי אים איבערן אַקסל. דעם דאָזיקן מענטשן פּלעג איך כסדר באַגלייטן מיט בענקעניש, וואָס ער גייט אַוועק ווייט פון דערהיים און איך פּלעג אים נאָכ־קוקן אַזוי לאַנג, ביז ער פּלעג זיך פאַר מיינע אויגן אָנהויבן ענדערן, ענדערן און אומבאַמערקט איבערגיין אין עפּעס אַנדערש, אין אַ ווייסן אויוון מיט אַ גרויסן קוימען, פון וואַנען ס'גייט אַ ווייסער רויך. אין יענער צייט האָב איך ניט געוואוסט אַ וועלכער איך וועל זיין אין צען יאָר אַרום.

ניין, מאַמע, סע מאַכט ניט אויס. כדי שיינדלען זאָל זיך אָננעמען אַזאַ דאָליע ווי איך, וואָלט זי שוין דאַרפן זיין גאָר אַ שלעכטע, אַ ביטערע ווי גאַל. דערוויל האָט זי נאָך, גלויב מיר, ניט פאַרדינט אַזאַ שטראָף. זי איז אַ ציכ־טיקע, אַ געזונטע. די פּאַלן אין שטוב ביי איר זיינען געפּאַרבט און זיי גלאַנצן נישט דערפאַר, וואָס איר טאַטע האָט מער געלט פון אַ צווייטן, ניין, בלויז דערפאַר, וואָס איר טאַטע פאַרמאָגט אַ גראָטענע טאָכטער מיט גראָטענע צוויי הענט. זי האָט ליב ריינקייט, זי האָט אַ ציאונג צו שיינס און וויבאַלד זי האָט עס ליב, סטאַיעט ביי איר דערויף אי צייט אי כוח. איך האָב אַזוי ליב מענטשן, וואָס סע דינען זיי זייערע אייגענע הענט! און דיין זון איז דערוויל — עט! — אַזוי זיך. נישט אַזאַ גרויסע מציאה. ערשטנס, האָט ער געהאַט אַ ווייב, מיט וועלכער ס'איז אים געווען גוט. דאָס אַליין איז שוין אַ גרויסער חסרון צו אַ שידוך. צווייטנס, איז ער טאַקע צופיל אָפּגעלאָזן. אַ מענטש טאָר ניט זיין אַזוי אָפּגעלאָזן — טויט אָדער רויט! עפּעס דאַרף מען טאָן, ערגעץ דאַרף מען זיין. אָטאָ זיינע אָנגעפּאָרן צו וויטשענקאָן עטלעכע יונגעלייט רייטנדיק אויף פערד און וויטשענקאָ האָט זיי צעשטעלט, וועמען קיין בעהון, וועמען קיין טכאָרין און וועמען קיין בלופּליאַן. אַלע זיינען זיי קינדער ביי זייערע מאַמעס, אויף יעדערן פון זיי וואַרט זיכער זיין היים. און דאָך, אַז מען דאַרף, דאַרף מען. פאַרוואָס, זאָג, דערהערן זיי לעניגנס רוף גלייך פונעם ערשטן מאָל, און איך שטיי ביי אַ זייט און קוק עס אַלץ אָן מיט אַ צעעפּנט מויל, ווי ניט מיך מיינט מען. מע האָט אויף מיר געמאַכט פּאַגראָמען, מיין לעבן איז שטאַרק צעלאָפּטשעט געוואָרן פון דער איצטיקער פּאַגאָדע! אָבער ווער מאַכט די פּאַגאָדע? די פּאַגאָדע מאַכן דאָך מענטשן און זי וועט זיך אויסלייטערן. און אַז סע וועט זיך אויסטריקענען און אויסלייטערן אינדרויסן, וועט דאָך ווערן אַ לעבן פאַר אונדז איטלעכנס וועגן. דו ווייסט, מאַמע, וואָס איך וויל דיר זאָגן? ביי מיר נעמען אַזעלכע יונגעלייט ווי דיין זון ווינציק וואָס אויס. כאָטש ער איז ניט קיין שאָדן־ווינקל, ניין, ניין! אין אַ רואיקער צייט קאָן מען אים צושפּאַנען צו אַ גוטער קאָמפּאַניע, וואָלט ער זיך ערלעך אָפּגעטאָן זיין חלק אַרבעט. ער איז נישט קיין גנב, נישט קיין פּאַרקויפטער, נישט קיין פאַלשעוויניק, אפילו נישט קיין לא יצלח. ער איז נאָר אַ ביסל אַ פאַרחושטער...

איי, שיינדל? וואָס האָט זי אין מיר געפונען? נאָך וואָס קומט זי טאַקע אַהער אַריין און ס'אַרן איר אפילו נישט קיין פרעמדע רייד? דאָס ווייס איך טאַקע ניט, אויב ס'איז שוין יאָ געקומען וועגן דעם צו רייד, וואָלט איך עס אפשר

קאָנען דערקלערן מיט צוויי זאַכן: אַ מיידל, אַז סע קומט איר צייט, ווייל זי עמעצן האָבן לעם זיך. זי זאָל האָבן לעם דער האַנט עפּעס בעסערס, וואָלט זי אפשר מיך נישט באַדאַרפט. דאָס איז איינס, און דאָס צווייטע באַשטייט אָן ערך אין דרינען, וואָס ווי איר קוקט זי אָן, פון וועלכער שטוב זי זאָל ניט זיין, האָט זי דאָך ליב, זי גייט אויס נאָך אַ ביכל. און אַז מע לייענט איבער אַ גוט ביכל, וואוינענדיק אין אַ שטעטל מיט אַזאַ שיינעם הימל, מיט אַזאַ פיינער לופט, לויפט מען, מע קאָן ניט איינזיצן אויף קיין אָרט, און מע וויל מיט עמעצן אויסרעדן כאָטש אַ וואָרט. אירע און פריידקעס חברטעס, אונדזערע באַקאַנטע מיידלעך — צפּורה, גיטל, מלכה — לייענען אויך ביכלעך. זיי האָבן צייט און מע האָט זיי געלערנט לייענען. נאָר רעדן מיט זיי פון די דאָזיקע ביכלעך קאָן מען ניט. „פּאַן" איז ביי זיי געווען אַ שיינער, „עדוואַרד" — נישט איבעריקס — און שוין. אָט דאָס איז דער גאַנצער שמועס. און פאַר שיינדלען איז דאָס ווינציק. זי, אַז זי לייענט איבער אַזאַ מין ביכל, מוליעט שוין זי, זי קאָן שוין ניט איינשטיין און נישט איינזיצן אויף קיין אָרט.

צי בין איך אויף גאַנץ סלאָוועשנע איינער אַזאַ צי נייך. דאָס קאָן איך ניט וויסן. נאָר זי טרעפט דאָן גלייך צו מיר, אָדער איך אַליין גיי אָן אויף דער מינוט און זי קלאַפּט מיר אָן אין פענצטער, און מיר האָבן שוין אַביסל וואָס צו שמועסן.

און פאַר קיין מחותנים, מאַמע, זוכט זי אונדז ניט. דו וועסט זען, אַז זי וועט נאָך האָבן אַזאַ מאַן, וואָס אַנטקעגן אים וועלן זיך אַזעלכע יונגעלייט, ווי דיין זון, מעגן באַהאַלטן אין הרובע.

— קום, שיינדל, לאָמיר גיין אַביסל... רחלע, אַז מע וועט אויסמעלקן די בהמה, וועסטו אָפּעסן וועטשערע און זיך לייגן שלאָפן... יאָ, און אַז פריידקע וועט קומען, וועסטו זאָגן, אַז מיר זיינען אַוועק אויף דער שיניצע.

אונדזער שטעטל, אַז סע גייט אָפּ אַ ביסעלע פון די פּרעסט מיט די זאָווע־רוכעס, פון די פּעטליוראָווצעס מיט די באַלאַכאָווצעס, פון קרענק און פון אַנדערע אומגאַנגען, ווערט עס אַ שיין שטעטל. אַרום און אַרום איז גרינק. אָט איז דאָ אַ לאָנקע, אָט איז דער וואַלד, אָט זיינען די ווינט־מילן, אָטאָ זיינען די אַנטאָנאָוויטשער טויערלעך, אָט איז פּאָדאָלסקיס מיל מיטן שיינעם טייכל און אָט זיינען ביידע הייליקע אָרטן מיט די לאַנגע צוויי אַלייען פון קליאָנעוון און פון דעמבעס. פאַר איינע אָדער פאַר צוויי שעה גייען מיר אַרום דאָס שטע־טעלע פון אַלע זייטן.

סיי די פויערטע, וואָס פראַטשעט גרעט ביים טייכל, סיי דער דאָרפס־ייד, וואָס גייט שוין אַהיים מיט אַ שווערן זאַק אויף די פּלייצעס, סיי די פּאַסטעכלעך, וואָס שווינדלען דורך פונדערווייטנס, סיי דער רייטער, וואָס הויבט אויף אַ שטויב אויפן שליאַך — אַלע זיינען דיר ליב. ס'איז גאָרניט קיין פאַרברעכן, וואָס איך גיי איצט מיט שיינדלען, כאָטש איך בין פאַר איר קיין פאָר ניט און

ס׳איז אויך ניט קיין פֿאַרברעכן, וואָס איך האָב אָנגענומען אוראַקן. זיי, מײַנע תּלמידים, וועלן צו דעם בפירוש ניט דערלייגן. אַ דאַנק מיר וועלן זיי עפּענען אַ ביכל, אַ דאַנק מיר וועלן זיי זיך לערנען לייענען און שרײַבן. כ׳לעבן, אַז דאָס אַלץ גייט ניט צופוס. ווען בוזיע אַליין קומט צו מיר צוגיין אַ לעבעדיקע און אַ געזונטע, און זי זאָגט מיר, אַז דאָס איז דאָך קיין אַרבעט ניט, וואָלט איך איר פּשוט און אויפֿריכטיק געענטפֿערט:

ס׳איז דאָך נישט אויף שטענדיק.

איך בין נאָך נישט אַזוי נידעריק געפֿאַלן, אַז איך זאָל צו גאָרנישט ניט טויגן אין לעבן און דאָס וואָס חברים פֿאַרגלויבן מיר און ווילן זיך ביי מיר לערנען, כאָטש איך האָב פֿאַר זיי ניט געלייקנט און זיך נישט גערימעוועט, דאָס איז דאָך אַליין אַ סימן, אַז זיי ווילן זיך אויף מיר פֿאַרלאָזן. אָט זײַנען דײַנע ברידערלעך, אשר און שואל, אויבעט לערערס, מײַנסטו, אַז זיי קענען שוין אויף אַזויפֿיל מערער פֿון מיר?

מיר האָבן זיך אַנידערגעזעצט אויפֿן אויסגעבעטן בערגל לעם פּאָדאָלסקיס מיל. דאָס הייליקע אָרט אויפֿן באַרג זעט זיך אויס אַנטקעגן אונדז אַ גרינער, אַן אָפּגעפֿרישטער מיט די רען שטיבעלעך צווישן די גראָזן. שיינדל האָט געקוקט גלייך אַהין. זי האָט ניט אָנגערופֿן בוזיעס נאָמען און האָט געזאָגט:

— ווען דאָס איז אַן איינצל פֿאַל, וואָלט אַנדערש געווען. ס׳דאָך אָבער אַזאַ צייט ווען ס׳זײַנען געשטאָרבן און אוימגעקומען אַ סך, אַ סך מענטשן, און אַלע יונגע, פֿאַר־דער־צייט.

איך פֿאַרשטיי. איך פֿאַרשטיי זייער גוט צו וואָס זי זאָגט עס איצטער. ס׳איז איר גוט, וואָס מיר זיצן אַזוי אין צווייען אין אַזאַ מין שיינעם פֿאַרנאַכט און מיר לעבן. איך בין ניט אין כּעס אויף שיינדלען טאָמער האָט זי דאָ עפּעס אַ הינטער־מיין — לעבן, שטאַרבן, שטאַרבן, לעבן. איך ווייס שוין ניט אַקוראַט וואָס דאָס איז. אַן־אַ איז פֿון יענער זייט טייכל דער באַרג מיט ביידע הייליקע אָרטן. דאָרטן שלאָפֿט בוזיעלע מײַנע מיט אַ זיסן שלאָף און דאָרטן איז איר מאַמע נאָענט און נאָך אַ סך מענטשן, וואָס האָבן געקאָנט און געדאַרפֿט לעבן. און ווייל סע וואַקסן אַרום זייערע קברים אַ סך גרעזער, ביימער און קרייטעכצער, ווערט ביי מיר אויסגעוועפּט די גאַנצע גרויליקייט פֿונעם וואָרט „טויט״, און סע קרענקט מיך ניט פֿאַר מײַנע נאָענטע. מיר דוכט זיך, אַז זיי האָבן זיך זייער לעבן. סע נאָר, וואָס מיר גייען ניט אויף קיין איין סטעזשקע, מיר זיצן ניט ביי קיין איין טיש און מיר טרעפֿן זיך ניט אין דעם זעלבן קלוב, צי אין דעם זעלבן בית־המדרש.

זיי דאָרטן, און איך מיט שיינדלען דאָ, זײַנען אַלע דאָאיקע אינעם גלעטנ־דיקן ווייכן גראָז, צווישן צוויטשער פֿון פֿייגעלעך און צווישן די פֿאַרגייענדיקע ווייסע כמאַרעס, אַבי דו קאָנסט נאָר אויספֿירן אַ פּאָר מינוט דורכאַנאַנד, מיט אָפֿענע אָדער מיט פֿאַרמאַכטע אויגן ליגן מיטן פּנים אַרויף און פֿון גאָרנישט ניט קלערן.

אַ פּויער האָט געבראַכט צו אונדז אין שטוב אַריין אַ קאָרב מיט עפּל און אַ פּעל צום אויסאַרבעטן. ער זיצט געדולדיק און וואַרט, טאָמער וועט מען ביי אים צונעמען די פּעל אויף אויסאַרבעטן. פּאַרקויפן וויל ער זי ניט. ער וואָלט איבערגעלאָזן די עפּל פּאַר אַן אַדרויף און אַרבעט־געלט וועט ער באַצאָלן ווען די פּעל וועט ווערן פּאַרטיק. ס'ניט געווען ווער ס'זאָל אים ענטפערן. ער האָט געטראָפן אין שטוב נאָר דאָס קליינוואַרג. די חברה, סיי איגענע, סיי שכנישע האָבן אַרומגעשטעלט זיך אַרום אים, אַזוי ווי זיי האָבן קיין פּעל אויף זייער לעבן ניט געזען, אָדער אַזוי ווי אַ פּויער אַ דאָרפסמאַן וואָלט ביי זיי געווען אַ נייס.

דער פּויער איז געזעסן אָפּהענטיק און האַלב־פּאַרלאָרן. ער ווייסט, אַז די קינדער וועלן אים גאָרניט אָפּטאָן. נאָר אַזוי ווי קיין עלטערע האָט ער דאָ אין שטוב ניט געטראָפן, זיצט ער און וואַרט מיט אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט האָבן איינגעחזרט פעסט און אויף זיכער:

— אַז מען וועט צונעמען די פּעל, וועט ער איבערלאָזן די עפּל.

און דער עיקר, וואָס די באַדינגונגען קאָן ער ניט איבערמאַכן, קיין אַנדער וועג קאָן דאָ ניט געמאָלט זיין, מיט אַזאַ באַשלוס גייט ער פון דערהיים און ער האָט עס אַלץ גוט איינגעחזרט פּאַר די זיבן ווערסט גאַנג פון זיין דאָרף אַהער צו אונדזער שטוב, וואָס שטייט הינטער דער שטאָט און האָט לעם זיך אַ האַרבאַרניע.

איך האָב זיך צוגעקוקט צום פּויער און ווייטער אַמאָל געוואָלט טראַכטן וועגן זיך, אַז איך בין ניט אַזוי זינדיק און שולדיק, ווי איך מאַך עס ביי זיך אָפּ. סע זיינען פּשוט פּאַראַן אַזעלכע מענטשן, מיט הענט און מיט פיס, מיט לייב און מיט לעבן, מענטשן, וואָס וואָלטן בפירוש קאָנען אַריינטראָגן אויך זייער חלום אין דער וועלט־אויסקומעניש, נאָר זיי דאַרפן, אַז עמעצער זאָל זיי פירן פּאַר אַ האַנט. זיי דאַרפן האָבן אַן עלטערן איבער זיך, — יאַנקעלע, גיי פּאַר־לייג דעם פערד עסן. יאַנקעלע, טרייב אויס די ביטן, דערנאָך וועסטו קומען, וועלן מיר טרינקען טיי... מען דאַרף ברענגען דאָס פערד פון דער פּאַשע און צופּאַרן נאָך אַ פּעסל וואַסער. און יאַנקעלע (אָדער איך), וואָלטן ניט געגעסן אונדזער ברויט אומזיסט. און נאָכן טאָג אַרבעט, וואָלט יאַנקעלע זיך אויס־געוואַשן און אַוועק אין מאַרק שטיין אַביסל לעם די קלייטן און הערן נייס. זען פון וואָס מענטשן רעדן. איך, אויף יאַנקעלעס אָרט, וואָלט געלייענט אַ ביכל, וואָלט געשריבן אַ געדאַנק, אָדער איך וואָלט געוואַרט אויף אַ חבר. קיין השגה איז עס ניט קיין גרויסע, אָבער סע זיינען דאָ גענוג מענטשן, וואָס סע גליקט זיי גראָדע אָפּ אין אַזעלכע זאַכן און זיי לעבן זיך אָפּ אַ לעבן, וואָס איז פריי פון בזיונות, פון גנבה, פון שווינדל און פון אומכבוד. אַזעלכע מענטשן — חוץ דעם, וואָס זיי פאַרהאַרעווען ערלעך זייער וואָרעם ביסל גע־קעכץ, זייער געלעגער און זייער ריינעם ווינקל, האָבן נאָך אַ סך מאָל אומשול־דיקן שיינעם פאַרגעניגן. טאַקע ווי מיר האָבן נאָר וואָס גערעדט: פון אַ

ביכל, פון אַ פריינטשאַפט מיט אַ באַטעמטן חבר, פון שיינע טרוימען, פון בענקשאַפט צו אַ פרוי, וועלכע דו האָסט נאָך קיינמאָל נישט געזען און נאָר געהערט פון איר און דיר דוכט זיך, אַז אייערע וועגן דאַרפן זיך נאָך ווען עס איז צונויפגיין. אָט דאָס איז אַלץ געמאָלט אין רואיקע און אין איינגע־שטאַנענע צייטן. איצט אָבער איז אַ צייט, ווען די וועלט ענדערט זיך פאַר אונדזערע אויגן.

מיר וואָלט זיך וועלן עפּעס בוילעטער אויסקלאָרן פאַר זיך אַליין:

— אין פלוג געערדט, וואָס טוט זיך עס דאָ? וואָס קומט דאָ פאַר אַזעלכס?

— ענדליך האָט אַ פאָלק פון זיך אַראָפּגעוואָרפן דעם יאָך. סע האָט אַראָפּגעשליידערט פון זיך די „בעלי־טובות", די פאַבריקאַנטן און די גוטבאַזי־צערס מיט אַלע איבעריקע בלוטזויגערס, מע האָט זיי אָנגערופן ביי זייערע אמתע נעמען: גנבים, בלוט־זויגערס, פּיאַווקעס, באַטריבער!

פרעגט זיך: אויב מע האָט אייך שוין געכאַפּט ביי דער האַנט און ס'איז אַלץ אויפגעדעקט געוואָרן, טאָ שטייט זשע, זייט מוחל, אויף, פאַרלאָזט דאָס אָנגעראַבעוועטע און זאָלן קומען צום רודער די, וואָס ווייסן דעם פּרייז פון ערלעכער מענטשלעכער מי... איז ביין. לאָזט זיך אויס, אַז די הינט און טריפניאַקעס ווייסן שוין גראָדע פון לאַנג, אַז זיי זיינען בלאָטערס אויפן פאָלקס לייב. מע האָט פאַר זיי קיינע אַמעריקעס ניט אַנטדעקט און אַוועקגיין ווילן זיי ניט. פאַרקערט — זיי בריהן זיך נאָך און זיי האָבן זיך אַזוי איינגעזויגן אינעם לייב פון פאָלק, אַז אַראָפּרייסן זיי קומט אויס צוזאַמען מיט אַן אייגן שטיקל הויט, מיט אַ שטיקל לעבעדיקן לייב.

אויסוואָרצלען וועט מען זיי!

די וואונדן וועלן זיך פאַרהיילן. ס'וועט ווערן ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך. און אפילו דער דאָזיקער פויער וועט מער ניט דאַרפן קומען מיט דער קאַראַבקע עפּל און מיט דער פעל אַזוי אָפּהענטיק ביי זיך צו אונדז אין שטוב אַריין, ווייל שטיוול און שיך, אפילו העמדלעך און זאָקן פאַר שניר און טעכטער וועגן, וועלן טרעפן צו אים אין דאָרף אַריין און די עפּל, וואָס וועלן ביי אים איבער־בלייבן פון זיין גערעטעניש, וועלן אויך טרעפן צו אונדזערע מיילער אויף אַן אַנדער וועג. דער פויער וועט זיך דאַן נישט דערקענען, איך וועל זיך אויך נישט דערקענען אינעם געראַמען ליכטיקן בנין, וואָס אונדזער לאַנד וועט אין די נאָענטע יאָרן מיט זיך פאַרשטעלן.

קאַפּיטל פינף

קאַפּישטש און אומגעגנט

אונדזער שטעטל עוואַקויִרט זיך. די ווייס־פּאָליאַקן זיינען שוין גאָר נאָענט. וויטשענקאָ האָט שוין געדערט ווענגן דעם אָפּן. פאַרן קינדערהיים האָט מען אויסגעטיילט געלט און פּראָדוקטן.

פריידקע פאָרט ניט מיט איר אַנשטאַלט. זי בלייבט איבער מיטן קינדער־היים — ס'איז אַזוי אָפּגערעדט געוואָרן.

דאָס שטעטל ווערט צוביסלעך אויסגעליידיקט. מאַמעס טראָגן מורא אין די אויגן. ביי טאַטעס לאָזן זיך אָפּ די הענט. דער דרויסן, כאָטש ער איז נאָך אַ זומערדיקער, פאַלט ער דאָך אַריין אין אַן אומבאַשטימטן קאָליר, ווי מיר וואָלטן מיט אים וואָס אַ רגע ווייטער, געוואָרן אַלץ ווינציקער זיכער.

איך און נאָך אַ בינטל אַזעלכע בחורים און יונגעלייט לאָזן זיך צום אַרויס־פון־שטאָט, וואו ס'וואַרט אויף אונדז אַ פור.

סרוליק דער בעל־עגלה האָט אָנגענומען אַ פור מיט פאַרשוינען און ער פירט זיי אַזש קיין קאַפּישטש.

אַ וועג, וואו איך בין קיינמאָל אויף מיין לעבן נישט געפאָרן און קיינמאָל נישט געקלערט פאָרן.

אגב, בין איך שוין ביי סרוליקן אויף דער פור געווען אַן אָנגעוואָרפּענער. די דראַבינעס האָבן זיך שוין אַן מיר אויך גענוג צעשפּאַרט. נאָר סרוליק איז צו מיר גוט פאַר אַ סך זאַכן, וועט ער מיך לאָזן נאָכגיין נאָכן וואָגן. דאָרטן, וואו מע וועט קאָנען, וועל איך זיך אַרויפכאַפּן צו אים אויף דער קעלניע, אַז די פיס זאָלן אַביסל אָפּרוען.

דער וועג אַהין איז אַ ווייטער און אַ זאַמדיקער. אויך די אָנגעלייגטע פאַרשוינען טאָפּטשען דעם שיטנדיקן זאַמד, און גייען נאָך נאָכן וואָגן ווי די קאַטעקלעך.

מיט אונדז אינאיינעם איז געפאָרן משה־הערשל דעם קצבס. אַמאָל האָב איך זיך געחברט מיט זיין עלטערן ברודער. אַביסל זיינען מיר מיט משהן פונדערוויטנס, וויל ער האָט אַ שייכות צו מסחר, מעג זיין אפילו אָרנט־לעכער, איז עס מיר ניט צום האַרצן. ער פאַרענטפערט זיך אַליין, אַז ער טוט עס גאַנץ צייטווייליק. ער וועט עס וואַרפן און אפילו גאָר גיך. ער וועט בעטן ביים „זעם־אָטדיעל" אַ שטיקל ערד הינטער דער שטאָט. ער וועט זיך דאָרטן אָוועקשטעלן אַ שטוב און, אַז סע וועט זיך אים מאַכן מיט ווענען צו חתונה האָבן, וועט ער בלייבן ביי ערד־אַרבעט. מער וויל ער גאָרניט און צו קיין אַנדערע זאַכן ציט אים ניט.

ער האָט זיך אַ סך מאָל געשדכנט, אָט דער משה, צו מיין פריידקען.

זי כאַפּט זיך ניט אָן אָן אים, מסתמא דערפֿאַר, וואָס ער איז אַ ווייסער, אַ בעלאָבריסער, אַזוי האַלט זי גראַדע פֿון אים. אַ שטילער און אַ גאַנץ באַ־שיידענער מענטש.

איצט גייען מיר ביידע נאָך נאָך סרוליקס וואָגן, ס׳זאָל זיין די פֿערד גרינגער. ניט נאָר מיר — אַלע פֿאַרשווינען שלעפּן זיך איבערן זאַמד צופֿוס. ווער סע גייט מיט אַ שטעגעלע דורכן וואַלד און ווער ס׳שלעפּט זיך נאָך פֿונהינטן. אייניקע, די מער בראַווע, שפּאַנען אָן־אַ העט אַפֿריער פֿאַר דער פֿור. מיר ביידע האַלטן זיך אָן ביים זאַדאָק פֿונעם וואָגן און מיר שמועסן זיך געמיטלעך. מיר האָבן זיך אַריינגעצויגן אינעם אונטערוועגנס און מיר האָבן כמעט ווי אַרויסגעלאָזט פֿונעם געדאַנק דאָס, וואָס מיר גייען אַוועק פֿון דערהיים, ווייל סע דאַרפֿן אַהער קומען מענטשן, וואָס האָבן אונדז פֿיינט נאָך איידער זיי האָבן אונדז געזען אַוועלכע מיר זיינען. זיי גייען מיט גאָלדענע פּאַגאָנעס און זיי האָבן ליב שניידן ביי אַלטע יידן בערד און ביי יונגע די ציינגער פֿון די מיילער. אין כאַטשען (דאָס איז אַ דאָרף אַזאַ) האָבן זיי ביי אַלע דריי זין ביי וועלוולס אויסגעשניטן די ציינגער.

מיר האָבן שוין גערעדט מיט משהן פֿון דעם אויך. ער האָט זיך פֿאַרגינט זאָגן, אַז אפֿשר זיינען מיר אַ פֿאַסקודנע אומה אַזאַ, וואָס מע מעג אונדז טאָן, וואָס מע טוט קיין יידן ניט? האָבן מיר פֿון דעם געשמועסט. איצטער האָבן מיר זיך צוגעוואוינט צום וועג, און מיר מיינען, אַז מיר זיינען פֿון שטענדיק אָן אַזעלכע: אונטערוועגנס־מענטשן, וואַנדערער און גאַר.

אָט האָט זיך סרוליק גאָר געשטעלט פּאַשען די פֿערד, און מיר האָבן זיך אויסגעזעצט אין קופּקעלעך. יעדער בייסט איבער לעם זיין קאָמפּאַניע. משה האָט אַרויסגענומען אַ שטיק געבאַקטן לעבער פֿון אַ פּאַטשיילקע. ער האָט אָנגעשניטן מיטן מעסערל גרויסע ריפּטלעך. מיר זאַלצן אים צו און מיר עסן אים ביידע אָן ברויט. משה איז פֿעסט ביי זיך, אַז ער וועט פֿאַרפֿירן אָן אייגענע ווירטשאַפֿט.

— און איך וועל צו אייך קומען צוגאַסט, — זאָג איך. — איר וועט מיך פֿירן צו אייערע בינשטאָקן, אַ געלעגער וועט איר מיר געבן אין שייער אויפֿן פֿרישן היי.

— איר וועט דענסטמאָל זיין אַ באַוואוסטער שרייבער, — האָט מיר משה געענטפֿערט. — און איך מיט מיין משפּחה וועלן האַלטן פֿון אייערטוועגן אַ באַזונדער אויבער־שטיבל, וואָס וועט שטיין צוגעקליבן פֿון יאָר צו יאָר און וואַרטן נאָר אויף אייך.

איך בין געוועזן צופֿרידן, וואָס סע שוין טונקל אין דרויסן און משה זעט ניט ווי איך בין רויט געוואָרן. איך האָב געדאַנקט אין האַרצן אָט דעם אַ שטילן בחור. איך האָב זיך געוואָלט פֿאַרשטעלן זיין קומענדיקע ווייב אין האַלב־שטאָטישן, האַלב־דאָרפֿישן אָנטאָן, מיט אָפּגעבערענטע הענט אונטער די פֿאַרקאַטשעטע אַרבל. ער איז אויך אָפּגעבערענט, אַז אפֿילו די ווייסע ברעמען

זיינען ביי אים טונקלער געוואָרן און איך, פאַרוואָס לייגט זיך אים אַזעלכס אויפן געדאַנק, אַז איך קאָן ווערן אַ שרייבער און וואוינען אין די גרויסע שטעט? אין זיין אַרט רעדן פּילט זיך עפּעס אַזאַ שיינער אָפּשיי צו מיר... אויב אַזוי האָב איך צו אים אַן אַנדער בקשה. אויב ס'איז אמת, אַז ער האָט השגות פאַר שרייבער, וועלן זיי געוויס צו אים פאַרפאָרן דורכאַנאַנד און מיר, וואָלט איך וועלן, זאָל זיין דערלויבט אין יענער צייט צו אים קומען, זיך אַרומדרייען אין הויף, ווי אַן אייגענער מענטש. און נאָך האָב איך געקלערט, אַז ווען דער זעלבער משה נעמט זיך אָן מיט כוח און אָרגאַניזירט ביי אונדז אַ גרויסע ביי־שטעטלדיקע קאָלאָניע און אפשר גאָר אַ קאָמונע, וואָס האָט לעם זיך סאָד און פעלד, אַן אייגענע מיל, אַ סאַזשעלקע, אַ קוזניע, אַ טאַרטאַק. ווען ער טוט זיך אַ נעם, וואָלט ער עס ביי היינטיקער צייט אויסגעפירט. ער איז אַ גוטער באַלעבאָס און דאָרטן... דאָרטן וואָלט זיך אָפּגעזוכט אַן אַרבעט פאַר מיר אויך. מעג זיין אַ האַרבאַרניע, מעג זיין אַן אַנדער זאַך.

מען נעמט צונויף אַהינצו די אָרעמשאַפט פון שטעטל, מיט זייערע ווייבער און קינדער — אַרבעט, קינדערלעך! די קרעמערלעך, די קליינע הענדלער, די דאָרפס גייער, די בעל מלאכות וואָלטן זיך אויך אַ צי געטאָן צו אונדז, און מירן האָבן ברויט מיט קוילעטש און מיט דער הילף פון דער ראַטנמאַכט וועלן מיר אָפּטאָן פון זיך דעם אומחן, וואָס האָט זיך צו אונדז דורות לאַנג געקלעפּט.

אין קאָפּישטש האָט מען אונדז אויפגענומען פאַר געסט, ווי מיר האָבן זיך אַליין ניט געריכט. דאָס איז אַ גרויסער דאָרף מיט אַ פּאָר צענדליק יידישע משפחות, צעוואָרפן איבער דער גאַנצער גרויס און לענג פונעם פויערשן ישוב. די יידן זיינען דאָ אַלע באַזעסענע און פעסטע.

מיט אונדז איז געווען גוט די יוגנט און צו אונדז האָבן זיך אויך געשאַרט די אַלטע לייט. יעדערער האָט געוואָלט געווינען אַן אורח צו זיך אין שטוב אַריין. רו זיך אויס, עס, טרינק און דערצייל, דערצייל, ברודערקע, וואָס הערט מען עפּעס אויף דער וועלט?!

אייניקע פון זיי ווילן אפילו ניט גלויבן, אַז סע קומט אויס ציטערן ווי אַ לולב פאַרן אַנקומען פון אַ פּעטליורעץ, פון אַ באַלאַכאָוויטשן. ווייזט אויס, אַז דאָס דאָרף שטייט אַ ביסעלע באַזייט אויס פון דעם שליאַך און אַזוי אַרום אויך ווייט פון די געשעענישן. זיי הערן אויס די אַלע זאַכן ווי אַן אַלטע מעשה פון דער פּורימדיקער מגילה. כאָטש זיי שאָקלען אַביסל צו מיט די קעפּ, נאָר פון אַלץ איז צו דערקענען, אַז קיין אמונה האָבן זיי אין דעם ניט, ס'איז פּשוט אַ טשיקאַווע מעשה. געווען אַ המן, האָט ער געוואָלט פאַרטיליקן דאָס גאַנצע פאָלק מיט יידן... אייסעך וואָס! און ווי דער אמת איז, האָט ער דאָך דערנאָך טאַקע געקראָגן די מפּלה! איז דאָך אוודאי גוט, פאַרשפּאָרט מען דאָך אוודאי אַלע געשעפטן און דערום דאַרף מען נעמען צו ביסעלעך

בראָנפן. אויב ניט, אויב איר טרינקט ניט קיין סאַמאַהאָן, טאָ נאָט אייך אַביסל עפּל־ווײַן, וואָס איר האָט נאָך אַזאַ מתיקות און אַזאַ שטאַרקייט ניט פאַרזוכט זינט איר לעבט.

קלאָר. די קאַפּישטשער יידן קאָנען צונעמען אַ גאַסט, דער עיקר — שבת, ווען זיי האָבן צייט, ווען זיי זיינען מערער אין שטוב.

דערצו וואַקסן ביי די קאַפּישטשער יידן שיינע מוידן, געזונטע און נישט קיין פאַרשלאָפענע. דער איינער חסרון איז נאָר אין דרינען, וואָס אפילו די קאַפּישטשער מיידלעך, אַז זיי וואַקסן אונטער, האָבן זיי אַ נאַטור אַרויסקוקן אויף חתנים, נישט אַזוי זיי, ווי די מאַמעס זייערע... אַזוי, אַז אויף מיין חבר משהן האָבן זיך אַרויפגעוואָרפן בעלנים פון אַלע זייטן און ס׳איז שיער נישט אויסגעבראָכן קיין מחלוקת צווישן אייגענע גליד־שוועסטערקינדער..

מיר האָט דאָ באַזונדערס אָפּגעגליקט. איך האָב דאָ געטראָפן ביידע שוואָגערלעך, אשרן און שואלן, בוזיעס יינגערע ברידער, ביידע זיינען זיי דאָ לערער און זיי פילן זיך דאָ ווי גאַנצע שטאָט באַלעבאַטים.

קומט שבת נאָך מיטאָג, ווען די עלטערע לייגן זיך שלאָפן, שיט זיך אַרויס דאָס יונגוואַרג אויף דער גאַס. אשר מיינער איז דאָרט דער גאַנצער ראש וראשון, און סע גייט. די גאַנצע כאָפּטע גייט צו גיטלען דער אלמנה.

גיטל די אלמנה זיצט אין אַ נייער שטוב, נאָך אַ יונגע פרוי, וואָס דער מאַן איז ביי איר פרי געשטאָרבן, און ביי איר איז דאָ אַן איידל טעכטערל פון זיבעצן־אַכצן יאָר, אויב צוואַנציק איז שוין טאָקע אַ סך, און קיינער וועט ניט זאָגן, אַז ס׳איז אַ מאַמע מיט אַ טאָכטער — שוועסטער און געגוג! אַהינצו, אַז מע קומט זיך צונויף שבת ביי טאָג, נעמט מען אויף פון אַלעם ערשטן דעם עולם שטיל און בנעימותדיק. און דערנאָך, אַבי מע צעגייט זיך אַביסל, קען מען שוין טאַנצן און זינגען, שפּילן אין פאַנדן און צוקלערן אַלערליי פריילעכע פאַרווייַלונגען. קיינער וועט דיר קיין קרום וואָרט ניט זאָגן... אַמאָל נאָר אַ פויערטע שטעלט זיך אַריין ביי איר גאַנצער פאַרנומענקייט, טוט אַ וויש די ליפּן און רופט זיך אָן מיט אַ שמייכל... „או היטלי יאַק נאַ וועסילי, יעיבאַהו״, דאָס הייסט, אַז ביי גיטלען איז קיין עין הרע פריילעך, ווי אויף אַ חתונה, זאָל איך אַזוי געזונט זיין.

איך וואָלט געדאַרפט בלייבן אויף מיין אכסניא און זיך צעלייגן אַזוי ווי מיינע באַלעבאַטים טוען. אויב ניט שלאָפן, איז ליגן און אַריינקוקן אין אַ ביכל, אָדער אין אַן אַלט ספרל, אָבער אשר מיט שואלן ווילן עס ניט דערלאָזן און משה אויך. שלעפּט מען מיך נאָך זיך און איך זיץ ווי אַ געליימטער אי ביי גיטלען דער אלמנה מיטן איינציק איידל טעכטערל, אי ביי יצחק דעם אַלטן, וואָס ער האָט קיין עין הרע פיר מוידן, אַזוי ווי די דעמבן, און אַלע שוין צייט צו לייטן.

— פאַרוואָס זייט איר געקומען אַזוי ווינציק? — פרעגט ער, אָט דער יצחק, — סלאָוועשנע איז דאָך נישקשה פון אַ שטאָט.

ס׳איז ניט גאָר באַקוועם, אַז אַלע טאַנצן און זינגען און מאַכן זיך פריילעך

און דו זיצט ווי אַ זייטיקער עדות. אויב גיטל גייט ניט אַוועק פון שטוב, רעד איך נאָך מיט איר, כאָטש זי רעדט ווינציק און איינגעהאַלטן. אָבער אשר האָט זיך פונמיינעטוועגן אויך פאַסטאַרעט. אשר האָט, צי עפּנטלעך, צי בסוד אַרויסגעלאָזט דעם קלאַנג, אַז איך, דער שוואָגער זיינער, זיין געשטאָרבענער שוועסטערס מאַן, בין ניט אַבי ווער. איך שרייב. פון מיר וויסט מען שוין אפילו אין קראַסנע, אויב ניט נאָך ווייטער, און אַז היינט וועלן מיך אַלע בעטן, אַז איך זאָל פאַר זיי עפּעס פאַרלייענען.

משה האָט ערנסט און סאָליד צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ.

פון דעם מאָמענט אָן האָבן ניט נאָר די מיידלעך, נאָר אפילו די יינגלעך פון קאָפּישטש אָנגעהויבן קוקן אויף מיר גאָר אַנדערש. אייניקע, שוין גאָר פון די קלוגע, האָבן גענומען דרייען מיט די פּיסקעס און וואַרפן אפילו שטעכ־ווערטלעך, איינער מיינט צי קלייב איך זיך אָפּטמאָל זיי ניט באַשרייבן. וואָרום נישקשה. סע מאַכט ניט אויס, וואָס זיי זיינען דאָרפישע, זיי זיינען אויך מבינים אויף אַ טשאַד.

יצחק דער אַלטער איז שוין עטלעכע יאָר אַן אלמן. ער איז ניט קיין בייזער טאַטע ביי זיינע געדולדיקע פיר טעכטער.

ביי דעם דאָזיקן יצחקן בין איך איינמאָל אין מיטן דער וואָך געוועזן אין שטוב. ער לעבט טאַקע אָרעמער פון אַנדערע קאָפּישטשער יידן. והראיה, זיין שטוב, ווי זי איז גרויס, באַשטייט זי נאָר פון איין צימער און דער דיל איז אַן ערדענער און די טעכטער נייען קליידלעך פאַר די דאָרפישע מיידלעך און ווייבלעך.

ערגעץ וואו האָט מיר אויף זיי געריסן דאָס האַרץ. אַ קוק טאָן אויף זיי זיינען זיי דווקא געזונטע און פרישע, לעבעדיקע און באַרעדעוודיקע. נאָר אַז מיין גלוסט צום שרייבן איז געקומען צו מיר אַהער, אין מיין קאָפּישטשער גלות, און מיך גענומען אונטערשטורכען איך זאָל זיך ערגעץ פאַרשטעקן אין אַ ווינקל, וואו קיינער זעט ניט און זאָל שוין גיכער עפּעס נעמען פאַרציי־כענען.

און שרייבן — שרייבן אין קורצע שורהלעך, אין גרויסע און גרעסערע. מיט אַ פען צי מיט אַ בליישטיפט, אין העפט אָדער אויף אַ גלאַטן בויגן, אַבי שרייבן, האָב איך געזען פאַר זיך אַ בילד אַ ביסעלע מאָדנע און אַזאַ, פון וועלכער קיינער האָט דאָ אין מיין אָנוועזנהייט ניט גערעדט. איך האָב געזען אַ דאָרפישע שטוב. רופט עס, אויב איר ווילט, יצחקס שטוב, כאָטש זי מוז זיין אַ ביסעלע נידעריקער פון דער וואו איך בין געוועזן. איך האָב געזען אַ זומער פאַרנאַכט, ווען די זון פאַרגייט און גיסט רויטע שיין גלייך אַהער אין די פענצטער אַריין. נאָר פון אינעווייניק צו די פענצטער שלאָגט זיך צוריק אָפּ אַ שיין פון אַ סך ברענענדיקע ליכט, וואָס שטייען אין די לייכטער אויפן ערדענעם דיל אויסגעשטעלט און צווישן דעם ליכט־קרייז ליגט אַ מאַמע, אַ געשטאָרבענע דאָרפס־מאַמע, נאָך גאָר ניט קיין אַלטע.

דער ייד, זאָל ער הייסן יצחק, זיצט אין זיינע צעבראָכענע צעטריקנטע שטיוול אין דער קאַרענער קאַפּאָטע און ווי ער וואָלט זאָגן: „האָדי! הלוואי זאָל עס געווען אַלצדינג אויסגעכאַפּט און אויסגעריסן געוואָרן נאָך איידער איך בין צו מיין שכל געקומען... אַז וואָס וועל איך טאָן אָן איר?״

און פיר גרויסע מיידלעך אין ציצענע ברייטע קאָפּטעלעך ווייגען גע־שמאַק. אַזוי געשמאַק, אַזוי הייס, אַז די קליידלעך קלעפּן זיך צו זייערע לייבער.

די מאַשינעס שטייען צוגעדעקטע. ביי זיי איז היינט „שבת״. זיי נייען ניט און דער אַוועקגייענדיקער מאַמען איז עפּעס מאָדנע גוט פון דעם, און זי קלערט:

„מיר זאָל זיין פאַר מיינע טעכטער!״

צוויי קליינע פויער־מיידלעך מיט באָרוועסע פיסלעך און צעליאַמצעוועטע צעפּלעך ציען זיך פון דרויסן אויף די שפּיץ פינגערלעך. אָן־אָ האָבן זיי איינ־געקוועטשט בידע בעזעלעך אין איין טאַפּליע און זיי שטורכען איינע די צווייטע מיט די עלנבויגנס.

אַ טייערער ייד אָט דער יצחק. טייערע מיידלעך די טעכטער זיינע. ווען איך בין אַ גאָט, גיב איך אים אַרויס אין איין טאָג פיר אָרדערס אויף חתנים, יעדער חתן איז אַ מענטש, וואָס מען קאָן זיך אויף אים פאַרלאָזן און איז באַ־זונדערס צוגעפּאַסט צו איינער פון די שוועסטער. די שוועסטער וועלן זיך צעגיין אין פיר באַזונדערע הייזער, נאָר וואו וועלן מיר אַהינטאָן דעם אַלטן יצחק? די טעכטער וועלן דאָך אים וועלן יעדערע צו זיך?

איך האָב צוגעזאָגט די שוועסטער, אַז איך וועל זיך נאָך אַמאָל צו זיי אַראָפּכאַפּן אין זייער עק דאָרף, כאָטש פון יענעם פאַל אָן זע איך אַלע מאָל זייערע פענצטער באַגאַסן מיט יענער רויטער שיין און איך בין מיט עפּעס געגליכן צו די צוויי פויערשע מיידעלעך, וואָס ציען זיך אויף די שפּיץ פינגער און שיר וואָס זיי קוועטשן נישט אויס מיט די נעזער די אונטערשטע טאַפּליע פונעם פענצטער. איך וואָלט זיך אויך אַהין צוגעשטעלט. איך וויל אויך עפּעס זען.

„קנישעס מיט סימיע און סמעטענע מיט וואַל״, וואָלט דאָס דאָזיקע קאַפּיטעלע געקאָנט הייסן.

ניט נאָר איר און אייערע גלייכנס, נאָר אויך איך האָב קיינמאָל ניט געגעסן קיין סמעטענע, וואָס זאָל זיין געדיכט איבערגעמישט מיט לאַנגע דינע האָר פון שעפּעלעך, דאָס הייסט מיט וואָל, מיט שוואַרצער צי מיט ווייסער נאָך ניט קיין איבערגעאַרבעטער. דערפאַר האָט זיך מיר עס פאַרגעדענקט אויף לאַנגע יאָרן.

איך האָב זיך פיל מאָל געשובט מיט אָשרן און מיט גיטלען דער אלמנה (וואָס אָשר האָט צו זיי אַן אַריינגאַנג און דערום זיינען זיי געוואָרן אויך מיינע עצה־געבער) צו וואָס איך קאָן זיך דאָ נעמען. און ס׳איז געבליבן, אַז די

„וואָוונאָטשעסקעס", די וואַלדבערשטער, קאָנען מיר געבן עסן און טרינקען, דערפאַר, וואָס איך וועל לערנען מיט זייערע פיר אייניקלעך. קיין געלט וועלן זיי, אמת, ניט צאָלן (געלט וואָלט מען מיר געגעבן, ווען איך האָב אַ מעגלעכקייט אָנצונעמען נאָך אַ פינף אָדער זעקס קינדער). טאָ זאָל דערווייל זיין אָן געלט. אגב, צו קיין געלט בין איך ניט איבריקס געוואוינט געווען און האָב אָן דעם גרינג געקאָנט אויסקומען.

מיט די באַלעבאַטים האָט זיך צונויפגערעדט פאַר מיר אָשר אַליין. שואל איז נאָך אַ יונגער און זייער אַ שעמעוודיקער. קאָן זיין, אַז אויב איך וועל דאָ בלייבן, זאָל איך אים צולערנען אַביסל רוסיש. ער דאַרף עס נויטיק האָבן. און גיטלס טאָכטער, די שטאָטיש־איידעלינקע, וואָס איז נאָך קיין איין מאָל אייגנטלעך אין קיין גרויסער שטאָט ניט געווען, זאָל ביי מיר אויך נעמען אָן אוראָק.

די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבן זיך גערעדט וועגן מיינע באַלעבאַטים, בין איך ביי זיי קיין איין מאָל אין שטוב נישט געווען. אָשר האָט אַליין געפירט די אונטערהאַנדלונגען און מיר דערנאָך אַלץ איבערגעגעבן.

איצט ווייס איך שוין אָט וואָס: לערנען מיט די קינדער וועל איך ביי זיי אין שטוב, נאָר אין די פרימאָרגנס, פון ניין ביז צוועלף, און קעסט גיבן זיי מיר אַ קיילעכדיקע וואָך. שלאָפן וועל איך קאָנען ביי גיטלס שווער און שוויגער — צוויי אַלטע לייט, וואָס וואוינען אין אַ גרויסער און גרוימער דירה. דאָס איז אָן אַלטע אויסגעוואַרעמטע הילצערנע שטוב, און זיי האָבן גאָרניט קעגן אַזאַ שכן, ווי איך בין.

און פאַרטיק.

זונטיק אינדערפרי בין איך אין אַ גוטער שעה אַוועק צו מיינע נייע באַלעבאַטים.

יענע האָבן מיר קוים געענטפערט אויף מיין גוט מאָרגן. ניט ווייל זיי זיינען צו מיר שלעכט, נאָר ווייל זיי זיינען פאַרנומען. ביי זיי שטייען אין שטוב צוויי וואָוונאָטשעסקעס, וואָל באַרשטן, ווי די העלפאַנדן אין דער גרויס, און די פויערים ברענגען אַהער וואָל צום קעמען, אַזוי, אַז ווען האָבן זיי צייט אויסצורעדן מיט אַ מענטשן אַ וואָרט?..

אויב איך וועל וועלן מיט זיי רעדן, — האָט מיר אַ דיק פאַרשמאָלצן ווייבל, ווייזט אויס אַ שנור זייערע, אַ זאָג געטאָן אין מיטן דעם טומל — זאָל איך צו זיי קומען שבת.

— שבת, — זאָגט זי, — האָבן אַלע צייט. און זי שמייכלט. ווייזט אויס אַ ליטוועטשקע.

— שלמה, ברכהקע, חנה, כאַצקל! וואו זיינט איר דאָרט? דער נייער רבי איז געקומען!

דאָס איז געווען אַ מאָנסבילשע שטים, וואָס האָט זיך געגעבן אַ טראָג פון דעם רוים מיטן שטויב, וואָס די צוויי מאַשינעס האָבן אויפגעהויבן.

געזען האָב איך אים ניט און ווער דאָס איז איז מיר דערווייל שווער צו טרעפן. איך בין צוגעגאַנגען צום אָפּגעדעקטן באַשטויבטן טיש, — דאָס פאַרשטיי איך וועט זיין מיין ווערקשטאָט און איצט דאַרף מען זוכן דאָס געצייג.

שלמה, מיין עלטערער תלמיד, וואָס האָט זיך דער ערשטער באַוויזן מיט באָרוועסע קויטיקע צוויי פיס, האָט מיר תיכף אָפּגעשטעקט אַ קורצן און קאַלטלעכן שלום־עליכם... ער האָט נאָך קיין האַלב וואָרט מיר ניט געזאָגט און איך אים. ער איז גלייך אַרויפגעקראָכן מיט די באָרוועסע פיס אויף דער לאַנגער באַנק און גענומען עפּעס שלעפּן פון דער געקאַלעכטער ווינקל־פּאַליטשקע.

— שלמה, גיכער, דערלאַנג כאַלימאַנטשעכען אַ קוואָרט וואַסער, — האָט דער זעלבער מאַנסביל אַ רוף געטאָן.

און שלמה איז אַוועק אַ פריילעכער, שאַרכענדיק מיט די באָרוועסע צוויי פיס איבערן קויטיקן פּאָל, פאָלגן דעם טאַטן אָדער דעם זיידן אַ גאַנג.

איך האָב זיך ניט באַוויזן אומקוקן וואוהין מיין אייניציקער תלמיד איז פאַרשוואונדן געוואָרן, ווי אַן עלטערע יידענע מיט אַ טונקל געקנייטשטן פּנים האָט מיר צוגעטראָגן אַ גראָבן לייוונטענעם טישטעך און אַנידערגע־לייגט אויפן ברעג טיש און באַלד דערלאַנגט אַ האַלבן לעבל ברויט, אַ מעסער, גראָבע זאַלץ (אין אַן ערדן זעלצערל) און אַ טעלער סמעטענע. דאָס ערשטע מאָל זינט איך לעב, אַז מע גיט מיר עסן סמעטענע פון אַ גרויסן טעלער.

— גייט וואַשט זיך!

אָט דאָס זיינען געווען די דריי ווערטער, וואָס איך האָב פון איר געהערט.

און איך בין אַוועקגעגאַנגען אין קיך אַריין זוכן די קוואָרט, וואָס שלמה האָט מיר אין אַ רגע אַרום געבראַכט, ווייל ער האָט אין איר געטראָגן דער פויערטע אַ טרונק. ער האָט די קוואָרט אַוועקגעשטעלט, אָבער ער האָט זי גלייך צוריק אַ כאַפּ געטאָן, מיר אַנגעשעפּט אינעם הילצערנעם עמער אַ פולן שעפּ וואַסער און האָט מיר אַ קוק געטאָן גלייך אין די אויגן — אַ סימן, אַז ער איז מיט מיר געוואָרן היימישער.

— יענער רבי, — האָט ער אָנגעהויבן און מיך אין איין וועגס נאָכאַמאָל באַקוקט, — איז געווען אַן אַלטער, ער האָט שוין ניט געקאָנט אַרומגיין.

אויף די הענט האָבן זיך ביי מיר אָנגעצויגן הערעלעך וואָל, וואָס זיינען קענטיק אַרומגעשוואומען אין דער וואַסער. דער האַנטעך האָט אויך אויף זיך געהאַט ניט ווינציק וואָל. איך האָב געקוקט אויפן ברענענדיקן אויוון, אויף דער שטוב, וואָס איז פול מיט רעש און מיט פּאַרעך. כ'האָב נאָכאַמאָל, ווי אומגערן אַ וויש געטאָן די הענט מיטן נאָז־טיכעלע און בין אַוועק מיט שלמהלען צום טיש. אייגנטלעך האָב איך נאָך אפילו ניט געקלערט וועגן עסן, נאָר ווי באַלד די יידענע האָט עס מיר דערלאַנגט און געהייסן זיך גיין וואַשן, האָב איך זיך דערמאָנט, אַז דער אָפּמאַך איז דאָך ביי אונדז אַזוי געווען — קעסט אַ גאַנצן טאָג און לערנען מיט די קינדער נאָר אַ האַלבן טאָג.

אַן אַנדערש מאָל איז עס גאָרניט אַזוי שלעכט.

סע שאַדט ניט זיך אָפּקילן מיט אַביסל פרישער סמעטענע. ס׳מיר נאָר ניט באַקוועם, וואָס אַ גאַנצער טעלער. ווער ס׳ניט געוואוינט עסן סמעטענע אויף אַ טעלער קאָן עס אים נאָך פאַרשאַטן אויך.

שלמה איז אָוועקגעלאָפן צונויפקלייבן די איבעריקע קינדער און איך האָב אָפּגעטריבן פון זיך ערגעץ צו אַלדי שוואַרצע יאָר דעם „ניט שיין״.

— „יאָ שיין, ניט שיין. עס, אַז מען גיט דיר״.

איך האָב זיך אָפּגעשניטן ברויט און גענומען טונקען אין טעלער אַריין. נאָר וואָס טוט מען — צוזאַמען מיט דער סמעטענע שלעפּן זיך־נאָך לאַנגע זשמוטעס האָר, ד. ה. ניט קיין האָר, נאָר וואָל, אמתע שאָפענע וואָל. די סמע־טענע ווערט גאָר ווי שענער דערפון: ווייס, ווייס און אינמיטן אַ סטעזשקעלע שוואַרץ.

— נו, מהיכי תיתא. די שיינקייט בין איך שוין מוחל, אָבער ווי אַזוי עסט מען דאָס? ערשטנס גיט עס ניט צו קיין אַפּעטיט און צווייטנס איז עס שלעכט צום שלינגען.

נו, וואָס טוט מען איצטער? ווען איך האָב דאָ אָשרן וואָלט איך אים געפרעגט.

— עסן? צי ניט עסן?

עסן האָר געדיכט איינגעפּעסטיקט אין סמעטענע קאָן איך ניט. איך קאָן עס פשוט ניט אַראָפּשלינגען. וואָס וועלן אָבער מיינען די בייע באַלעבאַטים מיינע? זיי וועלן מיינען, אַז איך בין אַן איבערקלייבער און איך קאָן נאָך פשוט בלייבן אָן אַ שטעלע.

— אייזיק, — מאַך איך צו זיך אַליין, — פאַרמאַך די אויגן און עס. אויב ניט, טאָ טו אַ מאַניע צו זיך די קאַץ, וואָס זיצט אָן־אַ אַנטקעגן דיר אויפן פענצטער, רוף זי צו און טייל זיך מיט איר צו ביסלעך: דיר אַ לעפל, איר אַ לעפל. פאַר געדיכטער סמעטענע וועט דיר יעדע קאַץ זאָגן אַ דאַנק.

און די מאַשינעס טראַסקען אין שטוב און די פויערים דרייען זיך אַרום אויף און אָפּ און מיינע תלמידים זיצן שוין אַלע אַרום טיש. דעם אַלטן צע־בלעטערטן חומש, וואָס זיי האָבן מיר געגעבן, האָב איך באַטראַכט און ער געפעלט מיר ניט. איך וועל קריגן ביי אָשרן אַנדערע ביכער.

— גיט אַהער, קינדער, אייער פּאַפּיר, וועלן מיר דערווייל שרייבן.

נאָר פונעם טינטער שלעפּן זיך אַלע מאָל אַרויס גרויסע האָר און זיי טוען אַ פּיר איבערן פּאַפּיר, אַ קלעק אויף אַ האַלבער פערטל. פונדעסטוועגן לערנען מיר. מיר שרייבן. מיר שרייבן טאַקע אונדזערע אייגענע נעמען:

ש ל מ ה ,

ב ר אָ כ ק ע ,

ח נ ה ,

כ אַ צ ק ל .

שלמה איז אַלט 12 יאָר, כאַצקל 8. כאַצקל קאָן נאָך אַליין ניט שרייבן, שרייבט ער ביי מיר אויף קריץ. בראָכקע שמאָרעט צופּיל מיט דער נאָז און זי קוקט אַלע מאָל צום פענצטער. זי וויל אַרויסלויפן אין דרויסן, אַז זי חלשט. זי גייט אויס. דאָרטן שפּילן זיך אירע חברטעס פריסקע מיט האַנדזשען. זיי מאַכן ברויטלעך פון זאַמד. איך פיל איר מיט. איך וויל אויך אין דרויסן אַרויס. איך וואָלט זיך מחיה געווען. נו, אויף דערויף וועט אינגיכן זיין צוועלף אַזייגער. חנה קער שוין זיין דער צווייטער שנורס.
זי זאָגט ניט „קום", זי זאָגט „קים".

— רבי, — זאָגט זי צו מיר און שטעלט אָן אויף מיר אַ פּאָר אויגן מיט אַ צעעפנט מויל, — איך וועל באַלד קימען.

זייער אײדל פון איר זייט. אַזאַ קליינס זאָל שכל האָבן אָנשטאָט „איך וויל דאָס אָדער יענעס", זאָגן „איך וועל באַלד קומען". דאָס איז דאָך אַ חידוש אין דער וועלט. דאָס אַליין זאָגט עדות, אַז ביז מיר זיינען דאָ אויך געווען לערערס און תלמידים און זייער האָרעוואַניע איז ניט געגאַנגען אומזיסט.

ט'נאָך ניט געווען קיין פולע צוועלף, ווי די שנור, די ליטוואַטשקע, שוין ניט די שוויגער, האָט ווייטער געבראַכט צום טיש יענעם גראָבן טיש־טעך און דאָס זעלבע זעלצערל, דעם מעסער, דעם האַלבן ברויט און אויף וואָרמעס האָט מען מיר געגעבן הייסע, פרישע קנישעס מיט סימיע און ווייטער — סמעטענע.

איך האָב געהערט, אַז מען עסט סימיע. פויערים מאַכן פון אים פּאָר־שיידענע מאכלים. נאָר איך האָב נאָך ניט געזען ווי אַזוי מען עסט דאָס. דאָך האָב איך זיך גלייך אָנגעשטויסן, אַז ס'איז סימיע און איך האָב גע־נומען עסן. פון דעם טונקעלן ווייצענעם טייג און פונעם געפּילעכץ שלאָגט אַ פּאַרע, נאָר סע קומט מיר אויס שלעפּן פון מויל גאַנצע זשמעניעס האָר, און די סמעטענע איז כמעט ווייטער די זעלבע, וואָס אינדערפרי. ווייטער געשמאַקע קילע, ווייטער אין אַ גרויסן טעלער, נאָר ווי אַזוי קאָן מען אויספירן, אַז זיי זאָלן דערלאַנגען די סמעטענע באַזונדער און די וואָל באַזונדער?

— איר זייט ניט הונגעריק? איז דורכגעלאָפן די דיקלעכע שנור און מיך אַ פרעג געטאָן מיט אַ שמייכל.

— אָ, וואָס רעדט איר וואָס? — האָב איך איר געענטפערט און געפילט ווי עס קיצלען אין גאָרגל די ניט אַראָפּגעשלונגענע צעפּלעך וואָל. — אין שטאָט זעען מיר עס דען?

אין דער זעלבער רגע האָב איך אָבער געפילט, אַז איך מעג זיך שוין רעכענען אַרבעטסלאָז. און סע איז אַזוי געווען.

אויף מאָרגן בין איך צו דער קנעלונג ניט געגאַנגען.

אַז די שנור, די ליטוואַטשקע, האָט אין טעג אַרום באַגעגנט אָשרן, ביי זיי

אין געסל גייענדיק, האָט זי אים אומיסטן אָפּגעשטעלט. ביי איר גאַנצער פאַר־בומענקייט האָט זי דאָך פאַר אים געוואָלט אויסריידן דאָס האַרץ.

— אַניט, — זאָגט זי, — האָבן מיר פון דער אַדראַעזע ניט געזען, אַז ס׳ניט פאַר אונדז קיין רבי, אַז דער מענטש קוקט גאָר ניט אַהער. אים דאַרף מען אַוועקסטעלן אין אַן אַפּטייק, דאַרף מען אים אַוועקסטעלן.

אגב, ס׳טוען מיר באַנג די חברה, דער עיקר שלמהקע מיטן ברייטן נעזל און מיט די געזעצטע איברים. איך האָב בפירוש געזען, אַז מיט דער צייט וואָלט איך מיט אים געקאָנט ווערן חבר. און אַ חבר, אַז מען האָט אפילו אַ קליינינקן, איז עס זייער פון די גוטע זאַכן.

אַשרן האָב איך דערציילט, אַז איך גיי קיין וויקאָוויטש און קיין לעס־קעוויטש. דאָרטן שטייען רויטאַרמייאישע טיילן, איך וועל זיך אפשר צו־שלאָגן צו אַ טייל.

זיך געזעגנט און באַדאַנקט פאַר גאַסטפריינטלעכקייט.

יצחקן מיט די טעכטער אויך געזאָגט אַ גוטן טאָג.

— שוין? אַזוי גיך? האָבן זיי מיך אַלע ווי אין איין קול געפרעגט.

און איך האָב זיי געענטפערט, אַז אויב ס׳וועט זיין באַשערט, וועלן מיר זיך נאָך זען.

ס׳האָט מיר אָפּגעגאָלטן — ס׳האָבן מיך אָנגעיאָגט צוויי רויטאַרמייער, וואָס האָבן געטראָגן אַ פּאַקעט פון קאָפּישטש קיין וויקאָוויטש. איז מיר אי פריילעכער, אי איך פאַרשפּאָר פרעגן דעם וועג. איינער איז אַן עלטערער מיט אַ באָרד און דער אַנדערער איז נאָך גאָר אַ יונג בחורל, הלוואי — זיבעצן. אַ גאַנצן וועג האָבן מיר פריילעך פאַרבראַכט, נאָר ערשט שפּעטער, אַז איך האָב זיך דערוואוסט מיט וואָס זיי קערן זיך אָן איינס צום צווייטן, האָב איך ערשט באַמערקט ווי געראָטן זיי זיינען איינער אינעם צווייטן. ס׳מיר אַרויף אויפן געדאַנק וועגן זייער היים און איך האָב דערזען ווי לע־בעדיק, אַ פרוי, פילימאָנאַ הייסט זי. פילימאָנאַ איוואַנאָווגאַ און זי טוליעט אַזוי שטאַרק צום האַרצן די בריוו, וואָס זי דערהאַלט פון אָט די צוויי רויט־אַרמייער, וואָס איינעם געהערט זי זיך אַן ווי אַ ווייב און איינעם — אַ מאַמע.

זיי זיינען שוין צוויי יאָר אין דער רויטער אַרמיי. די גאַנצע צייט זיינען זיי געווען אין באַזונדערע ערטער און ערשט מיט אַ חודש צוריק האָבן זיי זיך צונויפגעטראָפן. איצט האַלטן זיי זיך אַזוי שטאַרק איינער מיטן צווייטן, אַז אפילו אַ געוויינלעכן גאַנג, אַז זיי האָבן געדאַרפט אויספירן, האָט דער פאָטער אויך געפועלט מען זאָל זיי שיקן אינצווייען.

די פעלדער זיינען אָפּגעשניטן און זיי ליגן ברייט און רחבותדיק. אַהין, ווייטער פון שליאַך איז אויך ווי אַ ליכטיקער שפּיגל איינגעפאַרעמט אַ קיילעכיקע אָזערע און ווייסע ברינזלדיקע גענזעלעך שווימען אויף איר אַרום — אַ סימן, אַז אַ דאָרף איז שוין ניט ווייט.

פלוצים האָט זיך דערהערט אַ טויבער שאָס און נאָך אַ שאָס און אַ כמאַרע האָט זיך גלייך אָנגעצויגן אויפן שיינעם דרויסן און מסתמא אויך אויף אונדזערע פּנימער.

דער טאַטע האָט אַ זאָג געטאָן מיט זיין רוסישן ברייטן אויסשפּראַך:

— יעטאָ דאַליעקאָ. (ס'איז ווייט).

דאָך האָבן זיי ביידע אַ צי געטאָן אויף די אַקסלען די רימענס פון די ביקסן און גענומען פעסטער שטעלן דעם טראָט.

איך האָב זיך איצט קלאָר אויסגעמאָלט, ווי אונטערן זעלבן הימל און אויף די זעלבע פעלדער, וואָס מיר טרעטן, איז פאַראַן „די זייט" און „יענע זייט". יענע זייט איז דאָרט, וואו די ווייסע פּאַליאַקן זיינען. און פאַר יעדן שאָס, וואָס ס'האָט געטאָן פון דאָרטן, האָט זיך מיר אָפּגעריסן אין האַרצן און איך האָב זיי געוואונטשן דעם אייביקן טויט.

זייערע שאָסן טראָגן מיט זיך פינצטערקייט, ווילדקייט און רציחה. און מיטאַמאָל. מיטאַמאָל איז מיר געוואָרן ליכטיק אין די אויגן. מיין האַרץ איז געוואָרן פול מיט טרייסט. יעדער שאָס איז פאַר מיר געוואָרן ווי אַן אויפגעעפנטער פענצטער צו גרעסערער ליכטיקייט, צו פרייערער לופט. און געוואָרן איז עס צוליב איין וואָרט, וואָס מיין שכן פון דער רעכטער זייט האָט נאָך אַ לאַנגער פויזע מיט אַ ברייטן שמייכל און הנאה אַרויסגעזאָגט:

— יעטאָ נאַשי ביוט! (דאָס שלאָגן די אונדזעריקע!)

מען טרייבט דעם פּאַליאַק אין האַלדז און נאַקן אַריין. ס'איז מיר פשוט געוואָרן ליכטיק אין די אויגן.

די דערפער מיט די שטעט, די נעענטערע און די ווייטערע, וועלן אַלע ווערן צוריק אונדזערע. די מענטשן, וואָס זיינען אונדז ברידער, וועלן צוריק אָן עטעם טאָן מיט אַ פרייער ברוסט. די מיידלעך מיט די בחורים וועלן ווייטער זינגען איבער די פאַרנאַכטן אוקראַאינישע לידער און די לערער וועלן צוריק רופן די קינדער אין די שולן. דאָס לעבן וועט ווייטער ווערן ווי אַ לעבן דאַרף זיין.

אויפן פעלד האָבן זיך געפיטערט אַ פּאָר פערדלעך. די האַרבסטיקע זון האָט געוויזן אויפן האַלבן טאָג און סע האָבן זיך שוין אויסגעזען די פּלויטן פון עם נאָענטן ניט באַקאַנטן דאָרף.

אין וויקאָוויטש האָב איך געטראָפן אַ קליינע רויט־אַרמייאישע טייל. איך האָב זיך געמעלדעט צום קאָמאַנדיר און איך האָב אים דערלאַנגט מיינע פּאַפּירן.

ער האָט זיי באַקוקט, מיר פאַרגעבן קורצע עטלעכע פראַגן און מיר געהייסן בלייבן. פאַררעכענענען אין טייל וועט מען מיך קאָנען ערשט אינעם נאָענטן דאָרף, ווייל דאָרט געפינט זיך די קאַנצעלאַריע און דער קאָמאַנדיר פון פּאָלק.

דער קאָמאַנדיר פון מיין „וזוואָד" האָט זיך מיט מיר געטיילט מיט זיין שינעל. איך בין מיט קיין זאַך ניט געווען צוגעגרייט צום האַרבסט און סע האָבן זיך אָנגעהויבן קאַלטע אויפדערנאַכטן — איז ער געבליבן אין זיין וואַרעמער אַרמייאישער גימנאַסטיאָרקע און אויף מיר האָט ער אָנגעפּיאַלעט זיין שינעל, ווייל איך בין נאָך ניט געווען אינגאַנצן קיין צוגענומענער האָב איך קיין אייגענע מונדיראַוואַניע ניט געהאַט, נאָר געגאַנגען זיינען מיר שוין אינאיינעם פון וויקאַוויטש קיין ליסקעוויטש. און אַז מיר זיינען גע־שלאָפן אין אַ יידישער שטוב, האָב איך שוין אויף זיך אַליין געמיינט, אַז איך בין שוין אַן אַרמייער, נאָר אַ פריש אַריינגעקומענער האָט מיך מערער אויפגענומען פאַר אַ שטוביקן.

מיין וזוואָדנער קאָמאַנדיר האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער ט'מיך לערנען שפּילן אויף אַ האַרמאָניע און איך זאָל אים לערנען שפּילן אויפן פידל. מיר זאָלן אינאיינעם גרייטן די פּאָליט־פאַרגעבונגען, אַז מירן האָבן צייט. אָט, אָט, האָט ביי מיר געדאַרפט געבוירן ווערן און אויסוואַקסן אַ גוטע חבר־שאַפט. אָט, אָט, האָב איך געמיינט, פאַל איך אַריין אין אַ גוטער שול, וואו איך וועל זיך אויסרייבן פאַר אַ שטיקל מענטש. אָבער אַ נישטיקע קרענק, אַ צוקילונג, אַ ביסל היץ, וואָס האָט מיך אָפּגעמוטשעט אַ קאַרגע וואָך צייט, האָט מיך אָפּגעריסן פון מיין נייעם וועג, אויף וועלכן איך האָב זיך געזאָלט געווען שטעלן. דער קאָמאַנדיר אַליין, אַ הויכער, אַ פעסטער מאַנספּאַרשוין, — פאַר וועלכן איך האָב זיך געפילט אַ ביסל אָפּהענטיק — איז געשטאַנען לעבן מיין קאַנאַפּע. ער האָט מיך היימיש און חבריש אַ טאַפּ געטאָן דעם קאָפּ און מיר אַנידערגעלייגט אונטערן קישן מיינע דאָקומענטן.

פאַרוואָס האָט ער עס געקוקט אויף מיר אַזוי מילד, גערעדט ווי מיט אַ גלייכן? פאַרוואָס האָט דער קאָמאַנדיר פון מיין וזוואָד זיך מיט מיר געהאַלטן אַזוי נאָענט? צי דען האָט מיין אויסערלעכער אויסזען ביי זיי געקאָנט אַרויסרופן גוטע געפילן?

אינדערפרי האָבן זיי מיט מיר גערעדט, זיינען לעם מיר געשטאַנען און וואַרעמס־צייט זיינען זיי אפשר געווען פונקט אין אַזאַ שטוב און פונקט אין אַזאַ דאָרף פאַר צען אָדער צוועלף ווערסט פון מיר. אָבער די צוועלף ווערסט זיינען שוין געווען ניט קיין צוועלף, נאָר פינף הונדערט, ווייל איך בין גע־בליבן צוריק אין מיין ציווילן וואַכעדיקן אָנטאָן און זיך אָפּגעשטעלט צוריק צווישן שטוביקע ציווילע מענטשן. צווישן אַזעלכע בין איך אויסגעוואַקסן און צווישן אַזעלכע וועל איך שוין מסתמא שטאַרבן.

איך זאָך האָט מיך נאָר אַזוי ווי געפרייט: סע האָבן מיך, דוכט זיך, פיינט געהאַט, די שטוביקע לייט און געוואָלט פון מיר פּטור ווערן... און אפשר גיב איך ניט אַזוי ריכטיק איבער דעם דאָזיקן געפיל, אפשר האָבן זיי נאָך נישט געוואוסט, אַז דאָס בין איך דער, וועמען זיי האָבן פיינט.

די מעשה דערפון איז גאָר פּשוט און איז כמעט אפילו ניט ווערט, מע זאָל זי דאָ ברענגען אויף פּאַפּיר.

אַט די אַ ליסקעוויטשער באַלעבאַטישע געזינד האָט קרובים און זייער פאַרמעגלעכע ביי אונדז אין שטעטל, און עמיצער פון די דאָזיקע פאַרמעגלעכע און פאַרפרומטע קרובים איז געווען דאָ אין ליסקעוויטש נישט לאַנג צוריק צוליב מסחר־זאַכן.

שבת ביים טיש האָט דער גאַסט זייערער, איך ווייס ניט אַקוראַט צי דאָס איז געווען זי אַליין, אונדזער ברײַנדל, די שניט־קרעמערין, צי איר מאַן פייטל די ציג, נאָר שבת נאָך וואַרמעס איז אַרויפגעגאַנגען אַ רייד וועגן סלאָוועשנער גוטע און שלעכטע „גייסטער" און מען האָט געשאָלטן איינעם אַן אייזיקלען, וואָס מאַכט אומגליקלעך די שטאָט, וואָס לערנט אַ שטאָט מיט קינדער מחלל שבת זיין בפרהסיא, וואָס שלעפּט די קינדער אין די טעאַטערס און אין די שקאָלעס אַריין און מען האָט שוין, דוכט זיך, באַלד צוגעמאַכט ביז איין חדר.

מילא, נו... לאָמיר זיך משער זיין, אַז די היגע שטוביקע דאָרפס־יידן ווייסן נאָך ניט מיט וועמען זיי ריידן און פון וועמען זיי ריידן, נאָר דערווייל שעלטן זיי מיך גאַנץ פיין, און בשעת מען זאָגט אויף מיר א י י ז י ק ל, זאָגט מען עס מיט יאַשטשערקעס... נו, אויב ס'איז אַזוי, אויב גבירים שעלטן מיך, בין איך דאָך שוין גאָר ניט אַזוי פּוסט און אויסגעליידיקט ווי איך מיין... און אויב ברײַנדל די שניט־קרעמערין און פייטל די ציג באַרעדן מיך, וואָלטן מיך וועלן דערטרינקען אין אַ לעפל וואַסער, איז דאָך שוין גאָר קיין עוולה ניט, וואָס דאַנילאָוו, דער קאָמאַנדיר, האָט אויף מיר געקוקט גוט. אַלנפאַלס, איך האָב זיך ניט וואָס צו פילן שולדיק דער־פאַר. און איך האָב פאַרשטאַנען, אַז פון דער שטוב מעג איך וואָס פריער אַוועקגיין, וואָרום דערוויסן זיי זיך, אַז דאָס בין איך דער, וועמען זיי און זייערע קרובים שעלטן, קאָנען זיי נאָך מיר אָפּטאָן דער רוח ווייסט וואָס.

און איך דער נאַר בין נאָך אַלץ אַזוי נאַאיוו און ס'איז נאָך ביי מיר אַלץ געפּועלט, אַז די גבירים, די פּיאַווקעס, די בלוט־זויגערס און די פרומע צורות האָבן זיך ניט וואָס צו ברוטשקען. מען האָט דאָך זיי שוין געכאַפּט ביי דער האַנט. מען האָט דאָך שוין פון זיי אַראָפּגעריסן די מאַסקע: אויס גאָטס גנבים, אויס פרומע צורות, כשרע בהמהלעך, נאָר פּשוטע גנבים. בלוט־זויגערס, זיך אָנגעקאָרמעט מיט פרעמדס. וואָס זשע קענען זיי מערער טענהן? זאָלן זיי ענטפערן ווי יעדער פּראָסטער גנב.

— ס'איז אייערס? נאַט אייך אָפּ.

ניין, דאַרפן זיי נאָך חדרים פאַר די קינדער. פאַר וועמענס קינדער? זייערע אייניקלעך האָבן זיי דאָך אָנגעטאָן אין קנעפּ און צעשיקט אין די גימנאַזיעס אַריין? איז פאַרוואָס זשע גייט זיי אַזוי שטאַרק אָפּ דער חדר. און איר זאָלט זיי אָנקוקן. איז ביי פייטלען אַ באָרד, ווי אַ בהמהשער ווידל און זי, ברײַנדל, גייט אין אַ פאַטשיילע מיט צוויי עקן און די פּאָליצעס האָבן זיך ביי זיי געבראָכן פון די בעסטע געוואַנטן און די בעסטע זיידנסן. אמת, זיי האָבן אַלע מאָל געגעבן אַ שיינע נדבה.

— אַט קוקט אונדז אָן אינמיסטן, מיר גייען נישט נאָר פאַר דער־וועלט, מיר ווילן זיך עפּעס איינשאַפן פאַר יענער וועלט אויך.

און זיי האָבן זיך בפירוש פאַרגעשטעלט יענע וועלט אין דעם זעלבן געמיטלעכן אויסזען ווי די היגע: אַ שטאָט מיט קבצנים, אַ שטאָט מיט משרתים און ער, פּיטל די ציג, כסדר מיט אַ גוט וואָרט, כסדר מיט אַ נדבה, מיט אַ גמילת חסד. קען דען זיין עפּעס לייטישער? און דאָ קומען מענטשן און מען וואַרפט אַראָפּ דעם קייסער, און נאָכן קייסער, דעם פּריץ מיטן גלח — פּיטל דער ציגס בעסטע קונים. אַראָפּ, אַראָפּ צו אַלדע שוואַרצע יאָר. וואָס זשע וועט ווערן מיט פּיטלס קלייט מיטן גאַנעק, וואָס איז אַזוי געוואוינט פון אַלע יאָרן, אַז שיינע קאַרעטעס זאָלן זיך לעם אים אָפּשטעלן?...

דערמאָנסט זיך נאָר אין פּיטלס גאַנעק, אַזוי וואַקסן אויס פאַר דיינע אויגן פּריצישע קאַרעטעס מיט ברענענדיקע פערד, מיט אָנגערינדעטע שמייסערס און אויבן־אָן זיצן פּריצים און פּריצטאַלקעלעך און דער מאַזשאַר־יער גלח גיט פּייטלען די האַנט. און דער פּעטרעטיער פּריץ בייט זיך איבער מיט פּייטלען מיט אַ גמילת חסד.

אַזעלכע פּיינע מענטשן! אַזעלכע איידעלע לייט און אין מיטן דריגנען ...

אויס!... ניע נאַדאָ!... מען דאַרף ניט קיין פּריצים, מען דאַרף ניט קיין געלט־זעק, מען דאַרף אויך ניט קיין שטעטלדיקע גבירים מיט קיין איידעלע שניט־קרעמער.

דענסטמאָל ווערט פּיטל פרום און פרעגט מיט אַ כשרער מינע, ווער זשע וועט געבן אַ נדבה דעם אָרימאַן, ווער וועט אויסהאַלטן דעם בית־המדרש?

זאָגט מען אים, אַז ביי מאַרקסן און ביי לענינען שרייבט זיך, אַז מען דאַרף ניט קיין נדבה, מען דאַרף ניט קיין רב, מען דאַרף ניט קיין תלמוד־תורה. דאָ ווערט פּיטל בלייך. די לאַנגע שמאָלע ווידלדיקע באָרד נעמט זיך שאָקלען ווי ביי אַ דערשראָקענער ציג. ער האָט געמיינט, אַז דאָס אַלץ וואַקסט נאָר פון די היגע סמאַרקעס. צום סוף הערט ער גאָר זאַכן, וואָס די אויערן ווערן ביי אים צעדויבעט: הייסט עס, אַז סע גייט פון גרויסע קעפּ און איצט ווערן איינגעפּלאַנצט אָט די דאָזיקע דינים אין לעבן.

— באַטיושקאָ! קאַק זשע וואַשי זאַקאָני? קאַק זשע וואַש באָג? — פרעגט פּיטל די ציג ביים מאַזשאַריער גלח.

אים וואָלט נישט אַרן סע זאָלן גילטן דעם גלחס זאַקאָנעס. דעם רב וואָלט ער אַריינגעשיקט נאָך אַ זעקל ווייצענע מעל, נאָך אַ פונט טיי און וואָלט עס אַלץ איינגעלאַדעט.

אָבער דער גלח שווייגט אַ ביסל און ענטפערט אים אין אַ היפּשער ווילע אַרום:

— פּאַניע פּיטעל. אַ וואַשי זאַקאָני? אַ וואַש באָג?...

אָבער אייער גאָט, דער יידישער, איז דאָך עפּעס אַ היפּש ביסל עלטער פון אונדזערן. אדרבא, זאָגט איר! ...

אוןביידע לייט צענעמען די הענט. וואָש באָג, נאָש באָג. — אַז סע גייט אָן, איז עס אַ סחורה און אַז ניט, איז כאָטש לייג זיך און לאַך.

אגב, אָפן האָט ער עס ניט אַרויסגעוויזן, פּייטל, אַז ער האָט אונדז אַזוי פיינט. איך הער פון אים כסדר:

— קום אַריין, אייזיקל, זיץ אַ ביסל. ס'הײנט סײ װי ניטאָ וואָס צו טאָן. דער מסחר איז געשלאָגן. אַלץ איז געשלאָגן.

דערנאָך האָבן אים די פּאָגראָמען אויסגעשלאָגן די פענצטער און ער האָט שטילערהייט אַרויסגעקוקט אויף די פּאָליאַקן. האָט ער די טאַפּליעס צוריק אַריינגעשטעלט. אין דער גרויסער שטוב האָט מען צו אים אַריינגעזעצט דעם „סאָיוז" (פּאַראייך) און אין די קלענערע חדרים, וואָס לעם קלייט, וואוינט ער אַליין. און דער מסחר איז ביי אים אַלץ געשלאָגן. די קינדער זיינען זיך ביי אים צעפאָרן לערנען און ער עפּנט נאָך אָפּ אַלע טאָג די קלייט, קוקט אַרויס. דער עיקר, וואָס אויסערלעך איז ער גוט, כאָטש לייג אים צו צו אַ מכה, און אינעווייניק איז ער פול מיט גאַל, און מיט קללות.

אַנומלטן האָב איך אים אין אַ שבת בייטאָג באַגעגנט, ווי ער איז גע־גאַנגען נאָכן שלאָף. איין הויז איז ביי אים געווען פאַרשטעקט איבערן אויער פון שטיוולעט און די ווייסע גאַטקעס האָבן זיך אַרויסגעזען. מיך דערזען, מאַכט ער:

— אייזיק, סערדצע, גייסט מסתמא אין בית־המדרש אַריין לערנען פּרק?

— איך גיי אייך דאָרטן אָפּ צו אַ מנין?

— פאַרוואָס טאָקע ניט? וואָס איז? דו קענסט חלילה ניט? דיין טאַטע האָט דיך ניט געלערנט?

ווען אַשר ווייסט, אַז איך בין ניט געזונט, וואָלט ער מיך אַליין ניט אָפּגעלאָזן. ער וואָלט מיר אָדער געדונגען אַ פור, אָדער ער וואָלט אויך מיטגעגאַנגען סע זאָל זיין פריילעכער. סיי ווי לאָז איך איבער ביי די היגע יידן אַ קוויטעלע, אַז זיי וועלן גיין קיין קאָפּישטש אין וואָלאָסט אַריין, זאָלן זיי עס אים איבערגעבן און אַליין פרעג איך דורך וואָגען מען גייט קיין סלאָוועשנע.

ביי אונדז אינדערהיים איז שוין צוריק שטיל. די פּאָליאַקן זיינען דענסט־מאָל אפילו ביזן שטעטל ניט דערגאַנגען.

זיי ווייזן מיר אָן דעם קירצסטן וועג. דאָס איז אויף וואָראָביאָוווער קרעטשמע.

פון וואָראָביאָוווער קרעטשמע האָב איך געהערט. ביי אונדז אין שטעטל זיינען פאַראַן צוויי משפחות וואָס מען רופט זיי די וואָראָביאָוווער. זיי זיינען פון דאָרטן אַריבערגעפאָרן צו אונדז און זיי זיינען געוואָרן אויס ישובניקעס.

איך זאָל אַמאָל אַליין אָנשפּאַרן אין דער דאָזיקער קרעטשמע האָב איך זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט, און דער עיקר איינער אַליין גיין טאָפּן אַ וואַנט און זיך דערפרעגן ווי אַזוי דערלאַנגט מען זיך קיין וואָראָביאָווער קרעטשמע?

אַמאָל גייסטו אַזוי איבער אַ פרעמדן ליידיקן שליאַך, און דיר דוכט זיך, אַז דו קומסט אַרויס פון אַ שטיין, דו האָסט ניט קיינס און קיינעם. אָט דאָ איז דיין וואוינונג, אָט דאָ אויפן שליאַך איז דיר באַשערט צו טאָגן און צו נעכטיקן און דער וועג איז לאַנג ווי די אייביקייט און די פיס דיינע שטייט נאָך פאַר אַ סך צו מעסטן און צו שפּאַנען, ביז דו וועסט צום סוף פון דיינע יאָרן, צום סאַמע זון־פאַרגאַנג דיינעם, זיך דערלאַנגען צו אַן אָפּשטעל און ווי אַ גאַסט אויף אַ סטאַנציע איבערזיין דאָרט אַ שטיקל צייט ביז דער טויט וועט צו דיר אַ קלאַפּ טאָן אין טיר און זאָגן:

— קום!...

אַ מידער און אַן אָפּגעשוואַכטער בין איך דערקראָכן צום ערשטן און בעסטן הויף אין וואָראָביאָווער קרעטשמע. איך ווייס ניט, צי האָב איך אַ קלער געטאָן וועגן אַן אויסוואַל צי ניט, איך בין שוין געווען צופיל מיד, איך זאָל צייט האָבן קלייבן, סיידן מען וועט מיך פון דעם הויף אַרויסטרייבן, אָדער ניט אַריינלאָזן, וועל איך שוין דאַן זיך לאָזן זוכן עפּעס אַנדערש.

די פאַרגייענדיקע זון האָט זיך געל געזעצט אויף די שייערן, ווי אויך אויף דער אָפּגעקאַלעכטער דאָרפישער שטוב. אַ הינטל, האַלב ווייס, די צווייטע העלפט צוגעמישט מיט לאַנגע טונקעלע האָר, האָט מיך פאַרזיכטיק־לעך באַשמעקט און פון זיין מינע האָב איך געקאָנט מאַכן אַן אויספיר: — דו ווילסט גיין אין שטוב, דאָרטן איז אַן דיר שוין אויך דאָ געענוג. נאָר גיי שוין, גיי, אַן אַנדער ברירה האָסטו...

פון דעם ערשטן קבלת־פּנים בין איך געווען ווי צופרידן. דאָס הייסט, פאַר אַ שטיל הינטל דאַרף מען זיך גראַדע היטן, ס'זאָל ניט אַ ביס געבן הינטן אַרום. אָבער פאַר דעם דאָזיקן הינטל אַנטשולדיק איך זיך. טאָמער איז מיר חלילה אַרויפגעקומען אַ צענטל מחשבה אַזאַ. ס'איז בפירוש ניט פון יענעם שניט און נישט אין אַזאַ שטוב איז עס אויסגעוואַקסן.

ווענדליק איך האָב זיך געפילט מיד און גלייכגילטיק צו אַלץ, האָב איך זיך צום אַלעם ערשטן געוואָלט אַ וואַלגער טאָן אויף דער פּריזבע. אָבער ערגעץ צאַנקט נאָך אַ שטיקעלע גלייכער געדאַנק:

מען דאַרף פריער אַ פרעג טאָן צי וועט מען דיך לאָזן איבערנעכטיקן, וואָרום סע ווערט דאָך שוין נאַכט אין דרויסן. אין דער פינצטער וועט מיר זיין ערגער אומצוגיין טאָפּן אַ וואַנט אין אַ פרעמדן דאָרף.

אין שטוב איז שוין געווען איינגאַנצן טונקל. אַ מאַטע רויטע שיין איז נאָר געפאַלן אויף די אָבראַזן. אינעווייניק האָב איך געטראָפן עטלעכע

מיליטער־מענטשן. ס׳האָט מיר אַ שלאָג געטאָן אַ מלאָש צום חלשן, צי בין איך אָפּטמאָל נישט אַריינגעפאַלן אין קיין בעץ; וועלכע ערטער אויסגעמיטן, פון וועלכע שלעק ניצל געוואָרן און דאָ נישט געוואַרט און נישט געריכט און דער עיקר ווען? בשעת איך האָב ניט קיין כוח פאַר קיין פליג.

— טאָוואַרישטשי — דערהער איך פון דער טונקל אַ קול, — וו נאַשעם פּאָלקו פּריבילא שטאָ־לי? — און איך דערזע שוין אַ רויט בענדעלע, אַ שטערנדל, און סע גייט מיר אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן.

— כ׳וועל ביי אייך קאָנען איבערנעכטיקן, באַלעבאַטים? — טו איך שטיל אַ פרעג.

— יאַקאָס פּאָמיסטעמאָס, — ענטפערט מיר אַ פויער אין אַ לייוונטענער העמד, וועלכן איך האָב נאָך אפילו גוט ניט געזען, און ער איז צו מיר שוין אַזוי גוט.

איצט גיי זוך אָפּ די וואַגשאַלן, אויף וועלכע מען זאָל קאָנען וועגן דעם מענטשנס גוטסקייט.

— פון וואַנען גייט אַ יונגערמאַן?

— איך גיין פון קאַפּישטש, פון ליסקעוויטש, קיין סלאָוועשנע גיי איך.

— פון ליסקעוויטש, נאָך היינט?

— היינט...

— ווער שטייט איצט אין ליסקעוויטש?

— זנאַמאַ נאַשי! — האָט אַ באַסאָווע שטים געענטפערט פון צווישן די רויט־אַרמייער.

איצט האָב איך אים שוין געזען גוט. אַ מענטש אין די מיטעלע יאָרן מיט צוויי שוואַרצע וואָנצעס, מען זעט גלייך, אַז ס׳איז אַ וואַיאַקע. ער איז געזעסן אויפן דיל און געריכטעוועט אַ זאָטל און אַ צווייטער אַ ייִנגערער האָט בשכנות מיט אים געסטרויעט דאָס ציימל.

— איך וואָלט וועלן וויסן, וואָס שלעפּט איר זיך אַרום פון ליסי קיין סטריסי, פּונקט איר וואָלט ניט געהאַט וואָס צו טאָן? — האָט דער וואַיאַקע זיך אויפגעהויבן מיט אַ קרעקטש פון דער ערד און זיך אויסגעקערעוועט צו מיר. — ווייז נאָר אַ קוק טאָן די דאָקומענטן דיינע. — און ער איז צוגע־גאַנגען צו מיר מיטן גרייטן.

איך האָב אים געוויזן מיינע פּאַפּירן, איינעם, דעם צווייטן, געהאָלפן איבערלייענען.

— מילא, זאָל שוין זיין אַזוי. — און אַז ער האָט אַ ביסל אויסגעגלייכט די איברים נאָכן לאַנגן זיצן אויפן דיל, האָט ער צוגעגעבן ווי מיט ביטול:

— נעכטיק יאָ, נעכטיק ניט!...

אַוודאי איז מיר געווען ליבער די באַציאונג פון דאַנילאָוון דאָרטן אין ליסקעוויטש און פון מיין ווזוואָדנעם קאָמאַנדיר. נאָר איך טאָר דאָ אויך ניט זינדיקן, בפרט איך בין קיין בעסערס ניט ווערט.

זיך אָפּגערוט אַ ביסל אין הויף אויף דער פּריזבע. דער פֿאַרגאַנגענער טאָג איז געווען אַ זוניקער אַזוי אַז אין דרויסן איז נאָך איצט אויכעט וואַרעמלעך, און די מידקייט האָט זיך צו ביסלעך אָפּגערוקט פֿון מיר. פֿאַר־קערט, איצט בין איך גרייט, ווען דאָס זאָל, למשל, זיין סענדעריווקע, זיצן מיט פֿאַליען, מיט דער מיטלסטער פֿון די שוועסטער, אויפֿן גאַנעק און אפֿשר אַריינשמועסן ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין. מיר איז ליב, וואָס האַלב וועג האָב איך שוין דורכגעמאַכט און דווקא צופֿוס געטראָפֿן דעם וועג, כמעט ניט פֿרעגנדיק ביי קיינעם. וואָס דאַרף מען מער. אפֿילו דער באַלעבאָס אַליין האָט באַמערקט, אַז איך בין גוט געגאַנגען...

אין גיכן האָט אַ שיין מיידלקעלע פֿון וואָסערע 15־16 יאָר, נאָר זייער אַן איידעלינקע, געבראַכט צוטרייבן די פּי פֿון פֿעלד און אפֿשר פֿון וואַלד. דאָ זיינען דאָביידע זאַכן. זי האָט מיך אַ רגע באַקוקט ווי עפּעס אַ נייע זאַך און דערנאָך פֿונדעסטוועגן שטיל אַ זאָג געטאָן: גוטן אָוונט!

אַ יונגיטשקער רויט־אַרמייער, טאַקע נאָך גאָר אַ יונגס, ממש בלוט און מילעך, איז אַרויסגעשפּרונגען פֿון שטוב און איר געהאָלפֿן פֿאַרטרייבן די פּי. ער האָט זי אפֿילו גוטמוטיק אָנגענומען פֿאַר די פֿינגער פֿון דער לינקער האַנט, וואָס זי האָט געהאַלטן אַראָפּגעלאָזן, און זי האָט אים אויך קינדעריש און חבריש געקוקט אין די אויגן אַריין. טאַקע צוויי שיינע חברים־לעך, — האָב איך אַ קלער געטאָן צו זיך, — יונגיטשקע, ליבינקע, נאָר זיי האָבן מיר אויסגעזען מערער ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. קאָן זיין, אַז דערפֿאַר האָב איך אַזוי געקלערט, וואָס איך האָב זי קיינעם ניט געוואָלט פֿאַרגינען. אָט דאָס־אַ קינד האָב איך געוואָלט טוליען צו זיך, האַלטן ביי זיך אויפֿן שויס, ביי זיך לעם בוזעם און זיך טישען מיט איר. צוויי שיינע בלויע אויגן. ליכטיקע, שיין אויסגעפּלאָכטענע צעפּ און אַזאַ איידלקייט איז ביי דעם אויסגעגאָסן אויפֿן פּנים, אַז כאָטש לייג זיך די רגע און שטאַרב צוליב איר.

אין שטוב, אַז די עלטערן האָבן געגעבן וועטשערע, האָבן זיי אויך אַזוי געמאַכט, אַז די טאָכטער זאָל זיצן לעם דעם יונגינקן רויט־אַרמייער. זיי האָבן זיך, ווייזט אויס, היפּש געקאָכעט אין זייער איינציק טעכטערל און פֿאַר פּאָטיעכע ווען האָבן זיי זיך געוואָלט צוקוקן ווי אַזוי וועט זי אויסזען, אַז זיי וועלן זוכה זיין און זי דערלעבן זען מיט אַ גלייכן. די מאַמע איז אויך אַן אָנשטענדיקע, אַ געשטעלטע און כאָטש זי איז געגנוג פֿאַרהאָרעוועט, אָבער ס׳איז דאָ אַ שיינקייט אין איר גאַנג און ס׳זיינען דאָ אויף איר פּנים סימנים פֿון יוגנט, וואָס ווילן זיך נאָך ניט אויסלעשן. מיר איז ניט שווער אויס־צומאָלן, ווי ליב ס׳איז מיר געווען די דאָזיקע שטוב צוזאַמען מיט אירע מענטשן. וואָס דאַרף מען מער. ס׳האָט זיך מיר די גאַנצע צייט אויסגעוויזן, אַז איך בין דאָ אַ היגער, אַ שטוביקער און ניט פֿון ערשט. אַלע ווינקעלעך זיינען מיר נאָענט און באַקאַנט. אָט וועלן זיך די רויט־אַרמייער אין אַ פּאָר

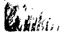
טעג אַרום צעפּאָרן, וועלן מיר זיך בלייבן אַליין, „דיד דאַ באַבאַ״ און מירן זיך טאָן אונדזערע טאָג־טעגלעכע, וואָכעדיק־באַשיינטע אַרבעט. איך וועל גיין מיטן ציפּ דרעשן אויפן שייער. דער שווער וועט פאָרן אין וואַלד אַריין אויסקאָסיען אַ ביסל פאַרשפּעטיקט גראָז. נאַסטיושקע מיינע וועט אַכטונג געבן אויף די פּי און מיר עפּעס פאַרנייען און פאַרשטשאָבען, וואָס מען דאַרף, און די שוויגער וועט אַכטונג געבן אויף דער שטוב, וועט וויקן פלאַקס, צום קעמען. אַרבעט, ניט פאַרשטערט זאָל ווערן, איז דאָ גענוג.

אַז דער יונגער רויט־אַרמייער האָט געזאָגט נאָכן עסן: אַ דאַנק, — האָט דער מיט די שוואַרצע וואָנצעס אים זייער גראָב איבערגעקרימט. ער איז, ווייזט אויס, אַ רובאַקאַ נאָר פון יענע. און דערפאַר האָט ער ניט ליב קיין סענטימענטן. נאָר סע מאַכט ניט אויס, זיינע חברים האַלטן פון אים סיי ווי, פינף פאַרשוין זיינען זיי, דוכט זיך, דאָ.

און נאָך וועטשערע זיינען אַלע געגאַנגען שלאָפן. מיך האָט נאַסטיושקע דורכגעפירט אין שטאַל אַריין, געגעבן אַ ריינעם זאַק אויפן פאַרשפּרייטן דאָס היי און אַ סוויטקע אויף זיך איינדעקן. דאָס הינטעלע איז איר געטריי נאָכגעלאָפן. דאָס הינטעלע, וואָס איז אַ שטומע צונג, האָט, ווייזט אויס, אויך ליב נאַסטיושקען מיטן גאַנצן הינטישן הערצל. הייִנט וואָס זאָל טאָן אַ מענטש, אַז ער דערזעט אַזאַ ליב און איידל קינד? מענטש, מענטש, פאַרוואָס ביסטו ניט ייִנגער אַ ביסעלע, ניט ספּריטנער און ניט געזינטער? דאַן וואָלסטו אפשר געקאָנט אויף עפּעס האָפן. ווי? און איך האָב זיך געטוליעט אונטער דער סוויטקע און געפילט, אַז איך גיי אויס, אַזוי וואָלט איך וועלן זיין איינס מיט דער־אָ קליינער נאַסטיושקען מיט מיינער. און איר טאַטע, און איר מאַמע, און איר שטוב, און איר בהמהלע זיינען מיר אַזוי נאָענט, זיי זיינען מיר אויף אַזויפיל מיינע, אַז איך ווייס טאַקע ניט ווי אַזוי בין איך ניט אויסגעוואַקסן אין אָט דעם וואַלד, מט די קאָראַווע דעמבעס, מיט די קוריניעס, וואו פויערים זומערן און ווינטערן דאָ לעם זייערע קור־שאַרעס. ניין, סע קאָן ניט זיין! איך בין געווויס אַ היגער און בין געוויס אויסגעוואָקסן אונטער איין הימל מיט נאַסטיושקען, זיך געקייקלט מיט איר צוזאַמען אויף איינע און די זעלבע לאָנקעס, וואָרום, אויב ניט, ווי אַזוי וואָלטן זיי מיך ליב געהאַט און ווי אַזוי וואָלטן זיי מיך געלאָזן, איך זאָל זי אַזוי געשמאַק אַרומנעמען און דריקן צו מיין האַרצן. אַ געזונט אויף דיר, מיין שיינס, מיין ציכטיקס און מיין איידעלינקעס.

נו, שלאָפן, שלאָפן.

און געשמאַק צונויפגעדריקט זיך אינעם היי, אַ סך ייִנגער ווי איך בין אין דער אמתן, מיט אַ באַטעמטער רו נאָך דער מידקייט, וואָס האָט גענאָגט אין די קני, ווער איך אַנטשלאָפן. נישט ווי אין דער פרעמד, נאָר ווי ביי זיך, אַנדערש געזאָגט, ווי די דאָזיגע פרעמד וואָלטן שוין פון לאַנג פאַרוואַנדלט געוואָרן אין מיינס אייגנס.

גאַנץ פרי האָב איך זיך ווייטער אויפגעכאַפּט מיטן געדאַנק וועגן נאַסטיען איך האָב צו איר געשמייכלט, און ס'איז מיר געווען גוט אויפן האַרצן.

אין שטוב האָב איך געטראָפן נאָר די מוטער. אָבער ס'איז געווען פרי. סע קאָן ניט זיין, אַז אַלע זאָלן זיך שוין האָבן צעגאַנגען. קאָן זיין, אַז די רויט־אַרמייער שלאָפן נאָך אין קאַמער אָדער אין שייער אויף דער פרישער שטרוי. די טיר האָט זיך געעפנט מיט אַ סקריפּ, און נאַסטיענקע, אַ פרישע, אַן אויסגעשלאָפענע, אַ טייערע האָט געבראַכט צוטראָגן צוויי עמער וואַסער און אַוועקגעשטעלט לעם דער דייזשקע. איך בין צוגעלאָפן און געהאָלפן אויסגיסן דאָס וואַסער. די מאַמע מיט דער טאָכטער האָבן מיך אָנגעקוקט מיט גוטע אויגן; דערנאָך האָט מיך די מאַמע געפרעגט ווי אַזוי איך קלייב זיך גיין. מיטן שליאַך, צי מיט דער סטעזשקע? ווייל מיט דער סטעזשקע איז אַ סך נעענטער.

און ס'איז געבליבן, אַז די מוטער אַליין וועט אַרויסטרייבן די בהמות און נאַסטיושקע זאָל מיך אַ ביסל דורכפירן און מיר ווייזן ווי צו גיין.

אַ גלאָז מילך געשמאַקע אויסגעטרונקען, מיט אַ שטיקל פרישן געשמאַקן הרעטשאַניק צוגעביסן און ווען איך קאָן נאָך פאַר דאַנקבאַרקייט צו דער שטוב און די באַלעבאַטים, וואָלט איך זיך גערן מיט זיי צעקושט.

— זייט געזונט. אַ דאַנק. אַז איר וועט זיין אין סלאָוועשנע, בעט איך אייך פאַרגיין צו אונדז.

—גייט געזונט, — ענטפערט מיר די באַלעבאָסטע הימיש, — און האָט קיין פאַריבל ניט. אַז איר וועט זען אונדזערע וואָראָביאָווער יידן, לאָזט זיי גריסן.

און ס'טוט מיר אַזוי באַנג, וואָס איך האָב זיך נישט גענוג איינגעקוקט אין הויף, אין די ווענט פון שטוב, וואָס איך האָב זיך נישט גענוג איינגעקוקט אין די שטריכן פון דער מאַמעס פנים, נישט איינגעזאַפּט אין זיך די ריינקייט, די שיינקייט און די ערלעכקייט פונעם קול פון אירן.

און נאַסטיושקע גייט אַפריער, און דאָס הינטעלע לויפט צווישן מיר מיט איר און מיר שפּאַנען איבער אַ פּלויט. אָט זיינען מיר אַרויף אויף אַ קלאָדקע פון גראָבע ברוסעס און איך דערזע נאַסטיעס פיסלעך אין אַ שפּיגל פון וואַסער און די צעפּ אירע די שיינע, און דאָס הינטעלע איז אויך דאָרט אָפּגעשפּיגלט און איך אויך. און פון ביידע זייטן קלאָדקע וואַקסט עפּעס אַזאַ מאָדנע טשערעט. אַהין, עטוואָס ווייטער אַ פּאָר בוימער געדיכטע, און אַלץ שפּיגלט זיך אָפּ אינעווייניק מיט אַזאַ ריינקייט, מיט אַזאַ צויבער. מיין טייער פיסעלע, רופן זיך דאָן מיינע מחשבות איבער מיטן קליינעם 16 יאָריקן מיידעלע. — אויב דיינע יונגע קרעפטיקע פיסעלעך טרעטן דאָ אַלע טאָג, איז דאָך קיין חידוש ניט, וואָס דאָ איז אַלץ אַזוי שיין. איך הייס אויף יידיש אייזיק, אויף רוסיש איסאַק. און דער יידישער יונגערמאַן, דער באַ־רימטער רוסישער קינסטלער — לעוויטאַן — האָט אויך געהייסן איסאַק.

גאָט, מיין גאָט! אַ ביסעלע, אַ קאַפּעלע גיב מיר כוח אָנצושעפּן כאָטש עטלעכע טראָפּנדלעך שיינקייט פון דאַנעט. שיינקייט, טיפקייט, לויטער־קייט, אייביקייט און אַוועקטראָגן מיט זיך אויף וויפל ס׳איז מיר נאָר באַשערט זיך וואָגלען איבער דיין וועלט, וואָס פאַרמאָגט אין זיך, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אויך גענוג העסלעכקייט, פּיין און אכזריות.

— נאַסטיושקע, ביי אייך איז דאָ אַלץ אַזוי שיין?! נאַסטיושקע, דו ביסט שוין אַמאָל געווען ביי אונדז אין שטאָט?

נאַסטיע, מיין קרוין, בשעת זי רעדט מיט אַ מענטשן, קוקט זי אים גלייך אין די אויגן. און אין אירע קינדערשע בליקן איז דאָ אַזוי פיל לויטערקייט, אַזוי פיל לויטערקייט, אַזוי פיל טעם און אַזוי פיל מענטש־לעכער פאַרשטאַנד.

— וואָס זאָגט איר, וואָס? זי קען נאָך ניט שרייבן, ניט לייענען? זי קאָן זיך אפילו ניט חתמענען? הערט שוין אויף, שעמט זיך צו זאָגן אַזעלכע זאַכן און דערצו ווען קיינער פרעגט ביי אייך ניט.

— אָט דאָ, — ווייזט מיר נאַסטיע — זאָלט איר גיין גלייך, גלייך, וועט איר לעם די ווערבעס אַרויסגיין אויפן שליאַך.

און שוין. איצט קאָן זי שוין גיין אַהיים. און דאָס הינטעלע פאַרקערעוועט ווי אַן אויטאָמאַטל און לויפט שוין צוריק. מיר זעען שוין נאָר דאָס ווידעלע זיינס.

הינטעלע, ווייסינקער, אפשר וועסטו מיט מיר מאַכן אַ בייט? דו גיי זיך קיין סלאָוועשנע און איך וועל נאָכגיין טאָג און נאַכט נאָך דיין יונגינקער באַלעבאָסטעלע. איך וועל אומעטום באַגלייטן איר די טריט און זיך איינ־שטעלן פאַר איר, טאָמער וועט מען דאַרפן. און אויב ניט? אפשר וועסטו צו־טראַכטן אַזוי, אַז מיר זאָלן אַלע דאָ פאַרבלייבן. איך קאָן אַריבערנעמען אַהער רחלען און די שוואַרצע בהמה אויך, און מיר זאָלן דאָ אַלע ווערן פריינט. קיין אַרבעט איז מיר ניט פרעמד, לאָמיך זיך נאָר צולערנען, וועל איך האָרעווען באַגלייך מיט אייך. זומער אויפן פעלד און ווינטער אין שייער. געבענטשט זאָל זיין די ערד, וואָס טראָגט אויף זיך אַזעלכע ווי איר זיינט.

אַנדערע מענטשן גייען, ווייל זיי דאַרפן ערגעץ קומען. איך גיי (אַזוי דאַכט זיך מיר איצט), ווייל איך האָב דאָ ניט וואָס צו שטיין. און דערצו איז דער מענטש אַזוי געבויט, אַז ער האָט צוויי פיס, און אַז מען לאָזט זיי אָפּ די ווישקעס טעלעפּען זיי זיך, זיי באַוועגן זיך און שלעפּן מיט אין איין גאַנג די איבעריקע טיילן קערפּער, די הענט מיט די פּלייצעס, די אויגן, דעם קאָפּ און אפילו די געדאַנקען.

אַ טאָרבעלע אויפן אַקסל, אַ שטעקן אין דער האַנט און פּאַמעלעך, שפּאַן נאָך שפּאַן, לאָזטו איבער הינטער זיך איין ווערסט געדיכטן וואַלד נאָכן צווייטן. וואו ניט וואו וואַרפט זיך דורך אַ פליך, נאָר וואָס מאַכט עס אים

אויס, דעם וואַלד, אויב ער איז אפילו וואו ניט וואו פליכעוואַטע, אַז די זון לייגט זיך אָפּ מיט אַזעלכע שיינע פלעקן און אַז פויגלען שפּאַצירן איבער זיינע געל־גרינלעכע לאַטעס מיט אַזאַ רחבות, מיט אַזאַ שטאָלץ, ווי אמתע באַלעבאַטים, וואָס אַז זיי גייען, גייען זיי אויף זייערס. אָן־אַ פּיקט אַ פּיק־האָלץ מיט אַזאַ פלייס די קאָרע פון אַ בוים און אַנדערע זאַגן, אַז דאָס איז גאָר זיין לשון, קיין אַנדער שפּראַך האָט ער ניט אויסער דעם, וואָס ער פּייקלט אויס מיטן פּיסקל איבערן האַרטן קליינגענדיקן האָלץ.

וויזט אויס, אַז ס'איז מיר נאָך ווייט צו גוט. ווען ניט, וואָלט איך דאָך גאָר אַנדערש הנאה געהאַט פון אַזאַ שיינעם דרויסן אין מיטן וואַלד. איך וואָלט ניט געדאַרפט קלערן פון דעם, וואָס איך האָב געלאָזן הינטער זיך און פון דעם, וואָס עס וואַרט אויף מיר פאָרויס. ווען איך בין ביי גאָט אַ בן־יחיד, וואָלט איך אי געגאַנגען צופוס אי געפאָרן אויף קאַרעטעס און וואָלט געשוואומען איבער וואַסערן און זיך געטראָגן אין דער לופטן. יעדעס מאָל וואָלט איך גענוצט אַזאַ מין אופן פון באַוועגן זיך, וואָס וואָלט געווען מער צוגעפּאַסט צו דער געגעבענער שעה. איצט, למשל, וואָלט איך געוואָלט זיצן מיט נאַסטיענקען אויף אַן אָנגעצויגענעם פליענדיקן טעפּיך. אַ גרינג ווינטעלע זאָל אונדז גלעטן און דער טעפּיך זאָל זיך שוועבן פון דער גרינג... נאַסטיענקע שפּילט זיך אויפן גרינעם טעפּיך, איך שפּיל זיך אויך. אַז מען וויל, זיינען מיר נאָךביידע קליינינקע.

וואו וואָלט איך נאָר ניט אַנגעשפּאַרט? סע זיינען דאָ וועלדער און פעלדער, ימים און מדבריות. אפשר וויל איך זען ווי אַזוי סע וואַקסט רייז. אפשר וויל איך זען ווי אַזוי מען טריקנט טיי? אפשר וויל איך זען די מענטשן, וואָס פלעכטן זיך אויף די בוימער וואוינונגען פון צווייגן? נאָר דערוויייל האָב איך ניט אַזעלכע מעגלעכקייטן, דערווייל אַז דער גבר מיט די וואָנצעס, מעג ער אפילו זיין אונדזערער, נאָר אַז ער קוקט אויף מיר פרעמד און וויל ביי מיר דאָקומענטן, מוז איך זיי אים ווייזן. זאָל ער וויסן, אַז מיין טאַטע הייסט לייב, און געבוירן בין איך אין האָצעקלאָץ, און קיין מענטשן האָב איך ניט געהרגעט און קיין שפּאָר־קאַסע האָב איך ניט באַגנבעט, און אַז ער קערט מיר אום די פּאַפּירן און זאָגט מיר „מילא", בין איך צופרידן, ווי איך וואָלט נאָר וואָס אָפּגעמאַכט אַ גוט געשעפט. ניין. ס'איז מיר נאָך ווייט צו גוט. אַ סימן האָב איך: אָט־אַ גייט צום ווינטער, און מען מוז קלערן וועגן פּשוטע זאַכן, ברענגען אין אָרדענונג אַ מאַנטל פאַר זיך און פאַר רחלען, אין זינען האָבן כאָרטש פאַר דער שוואַרצער וועגן, זי דאַרף אַוודאי ניט וויסן צי מיינע געדאַנקען פליען אָדער זיי גייען צופוס. איר דאַרף מען ווייזן היי אין שטאָל און פאַרפאַרעטע פּאָלאָווע אין צעבער.

ס'אַ טייערע זאַך ס'איז צו זיין אַ בהמה ביי אַ גוטן באַלעבאָס. דו קומסט אים אפילו מיט עפּעס צונויף, נאָר דערוויייל האָסטו ווער ס'זאָל פאַר דיר

זאָרגן און אפילו ווער סע זאָל דיר אויף מענטשן־לשון זאָגן פון מאָל צו מאָל אַ גוט וואָרט, אַ צאַרטס, אַ ווייכס און אַ האַרציקס.

קאַרג מאָל הערן מיר ווי אַזוי דער פויער זאָגט צו זיין פערדעלע „זדראַוו" בשעת יענער טוט אַ פאַרשקע מיט די נאָזלעכער אָדער אַ פשוטן ניס . . .

מחשבות, מחשבות און עסן גלוסט זיך. די זון ווייזט שוין באַלד אויף האַלבן טאָג. אָן־אַ שטייט אַ קושאַרע מיט בהמות. ווען איך גיי צו צו די פּאַסטעכלעך, וואָלט איך מיט אַ מענטשן אויסגערעדט אַ וואָרט, אַי מען וואָלט מיך אפשר צוגענומען צו אַ קאָמפּאַניע אויף איבערבייסן. אָבער צו אַלע גליקן בין איך נאָך אַ ביסל אַ שעמעוודיקער אויך. וואָס וועל איך זיי זאָגן? אַמער וועל איך אָט־אָ איבערזיצן אַ רגע אויף אַן אָפּגעהאַקטן קאָרטש, טאַקע נאָר אַ קליינער ווײַלע און דערנאָך אַפּלאָזן די רגלים זאָלן זיי ווייטער שפּאַנען.

ווי די מעשה זאָל ניט זיין, נאָר איך ווער וואָס אַמאָל נענטער צו דער היים.

. . . טו אַ קוק בוזיעלע, וואָס דו האָסט פון מיר געמאַכט! מיין מאַמעס שטוב איז מיר עפּעס געוואָרן פרעמדער זינט איך האָב דיך דערקענט. דו האָסט מיר געגעבן אַ היים אַן אייגענע, אַ פרישע און אַ יונגע מיט לייכטע פאַרהאַנגלעך אויף די פענצטער. דערנאָך ביסטו ניט פויל און מאַכסט דורך פאַר אַ גאַנץ קורצער צייט זייער אַ ווייטן וועג, פאַרגייסט אין דער אייביקייט און מיך לאָזטו איבער נישט אַהער נישט אַהין. די נייע היים צעבראָכן, די אַלטע — אָפּגעפרעמדט. ווי קלערסטו, טייערע, כ'וועל שוין אַזוי בלייבן אויף שטענדיק?

מיר דוכט זיך, אַז אומזיסט טראָג איך אַזאַ בייזע מינע אויפן פּנים. מיט וועמען, מיט וועמען. מיט דער מאַמען, מיט מיין אייגענער מאַמע, וואָלט איך זיך מעגן דורכשמועסן אָפענער און פראָסטער. פון דעם אַליין וואָלט מיר געוואָרן אַ סך גרינגער אויפן האַרצן. איין זאַך נאָר, וואָס עפּעס איז אין מיר איבערגעפירט געוואָרן אַזעלכעס, וואָס עס איז שוין ניט צום אויסלופטערן. אויפן פרישן דרויסן און צום אויסוואַרעמען אַנטקעגן דער ווייכער זון.

אַ קורצע צייט שפּעטער האָב איך ביי אַ גוטן דיכטער געלייענט, וועגן אַ שימל־פלעק, וואָס האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין זיין שאַצקאַמער אַריין. אָט דאָס בילד דעם דיכטערס איז אַ ביסל געגליכן צו מיין איצטיקן צושטאַנד, אָבער צו דעם רוגז מיט דער מאַמען האָט עס ניט. פאַרקערט, אַ מאַמע העלפט. דאָס וואָרט „מאַמע" אַליין איז עפּעס אַזוי פיל! יאָ, איך מעג מיט איר ריידן און דאַרף מיט איר ריידן און איך בין זיכער, אַז פונעם איינעם שמועס מיט איר וועט מיר דערנאָך ווערן אַ סך גרינגער.

די שטאַרקע מידקייט און די אָנגעקלאַפּטע פיס מיינע לאָזן מיר וויסן, אַז איך דאַרף זיך שוין אין גיכן טרעפן מיט אַ דאָרף, און ס'איז טאַקע אַזוי

געווען. איך האָב אים דערזען פון דער ווייטנס, ווי אַ לאַנג־געגאַרטע זאַך. אָן־אַ זײַנען די שפּיצן פונעם קלויסטער. אָן־אַ זעט מען שוין אַ רויך פון די קוימענס. אַט הויבן זיך שוין אָן די גערטנער מיט די באַשטאַנעס. יאָ, ס׳איז אַ דאָרף, וואָס דערמאָנט שוין מיר אַפילו די היימישע דערפער. אַ מין בעהון, וואָס איז אינגאַנצן פינף ווערסט פון דער היים, כאָטש פאַר בעהון איז עס נאָך צו פרי.

איך באַגעגן אַ פויערטע, איך באַגעגן אַ פויער, איך באַגעגן אַ יאַטל. איטלעכן גיב איך אָפּ אַ גוטמאָרגן, פון איטלעכן קריג איך אַ גוט־יאָר און אָן־אַ איז שוין אַ ייִד און זאָל איך אַזוי געזונט זײַן, ס׳איז טאַקע בעהון, ווארום דער ייִד איז אַ בעהונער.

בעהון איז שוין אַזוי ווי ביי מיר אין דער היים. קיין בעהון בין איך געגאַנגען אַ טאָג איבער אַ טאָג לערנען רוסיש צום אַלטן לערער (מיטן אײנעם פוס און מיט די געהאַקטע גלעזער אין די ברילן). קיין בעהון פלעג איך אַמאָל אין אַ שבת בייטאָג זיך פאַרשפּאַצירן מיט אַ חבר. בעהון האָב איך ליב, בעהון איז מיר געפעלן.

אמת, דער ייִד איז דאָ ביי זיך אין דאָרף אַ סך אַנדערש ווי אַלע פּרייטיק, ווען ער קומט צו אונדז אין באָד אַריין.

איך בין אַרייַנגעגאַנגען צום ייִדן אַהיים. זײַן הילצערנע קאַנאַפּע, וואָס די רויטע פאַרב איז שוין פון איר לאַנג אויסגעשאָבן, האָט מיר געגעבן אַ ביסל רו פאַר מײַנע גלידער. אמת, ס׳איז אַ ביסעלע שאָטנדיק, אַ ביסעלע קילבלעך. דער ייִד און די ייִדענע זײַנען צו מיר אויך נישט אַזוי וואַרעם, ווי איך וואָלט עס װעלן. דאָרפסלייט, דאָרפסלייט, וואו איז אייער גאַסטפרײַנד־שאַפט? כאָטש צו די דאָזיקע ייִדן קאָן איך קיין טענות ניט האָבן. ערשטנס קומט מיר פון זיי גאָרניט. צווייטנס, אפשר איז זיי עפּעס אָנגעזאָלצן אויפן האַרצן פון אַ שטוביקן ענין. אַמאָל צעקריגט מען זיך מיט אַ שנור. אַמאָל לאָזט זיך אויס, אַז אַן אייגענער שוואָגער האָט ביי דײַנעם אַ שכן אויסגעדונגען אַ בהמהלע, וואָס ער האָט בפירוש געוואוסט, אַז דו האָסט זי געוואָלט קויפן. ביי אַזאַ מין דרך, האָט עס טאַקע בפירוש געהאַלטן. פונדעסטוועגן, האָט מען מיך געפרעגט, צי איך קום נאָר וואָס פון סלאַוועשנע און דאָס האָט מיר געגעבן אַ מעגלעכקייט אײַנגיין אויף אַ ליגן. זייער אָפּט בין איך אַליין ניט פּעאיק צוצוטראַכטן אַפילו דעם פּראָסטן ליגן ביז דער פרעגער שטעלט מיר אים אַליין ניט צו. אין אמתן, וואָס קאָן נאָך פּראָסטער זײַן? איך האָב עפּעס געדאַרפט קיין בעהון, בין איך צוגעגאַנגען פון דער היים און באַלד גיי איך צוריק אַהיים. און אַדאַנק דעם פאַרשפּאַר איך דערוויל דערציילן לאַנגע מעשיות.

קאַלט און אָן איבעריקע רייד, האָט מיר די האַלב בלינדלעכע באַלעבאָסטע אַוועקגעשטעלט אויפן טיש און נאָכדעם נעענטער אַ רוק געטאָן צו מיר אַ ריינדעלע געבאַקטע קאַרטאָפל און זאַלץ אין אַ זעלצערל. האָב איך אָפּ־

געשיילט אַ פינף קאַרטאָפל מיט דעם געדאַנק, אַז איך וועל זיי וועןּ עס איז אָפּפאָלגן מיט אַזאַ מין זאַך, אַבי אין אַ גוטן אופן. דערנאָך האָב איך לעם דער דייזשקע אָפּגעזוכט דאָס קווערטל, געטאָן אַ גוטן טרונק וואַסער, באַדאַנקט און בין אַוועקגעגאַנגען.

ניט איין מאָל האָב איך געזען אַן אָרעמאַן אַ הייזער־גייער, וואָס טוט אויך אַזוי. נאָכן געשענקטן עסן, וואָס מען גיט אים אַמאָל, זוכט ער שוין אָפּ אַן יענעמס הילף דאָס קווערטל וואַסער און טרינקט זיך אָן געשמאַק. נאָר צו וואָס זיינען אַלע חקירות? ס׳איז פיין, ס׳איז זייער פיין, איך געפין זיך שוין אין בעהון און בעהון דאָס איז שוין מיין היים.

איך גיי מיר אַרויס פון דאָרף און זעץ זיך טאַקע גלייך אַוועק אויף אַ גרינעם, ווייכן בערגעלע אונטער אַ גרויסן קליאָן.

ווען איך האָב אַ שטיקל פּאַפּיר ביי זיך וואָלט איך אים פאַרשריבן:

„מענטש, צו וואָס זאָלסטו זיך קלאָגן אומזיסט? איצט איז אַ צייט, ווען די רעגנס דאַרפן שוין קלאַפּן איבער די צווייגן. ווען די קעלט דאַרף זיך שוין אַרויפציען אויף די פעלדער און טו אַ קוק, אָט־אָ האָט מען דיר מיטגעגעבן אויפן וועג אַ גוטן געשמאַקן וועטער. פּונקט ווי יענע פרוי פון וואָראָביאָווער קרעטשמע, וואָס האָט מיטגעשיקט נאַסטיושען, זי זאָל דיר ווייזן דעם וועג. מען האָט דאָך דיר מיטגעשיקט די זון פון סאַמע ליסקעוויטש אָן: „פיר אים דורך אַ ביסל, ער גייט, נעבעך, אַ היילער ,אַ וואָכעדיקער, אַ צעבראָכענער, אַ פאַרקלעמטער. זאָל אים כאָטש זיין וואַרעם דער וועג. באַזונדערס פאַר אַ מענטשן, וואָס פילט זיך אַ ביסל געפאַלן און וואָס שעמט זיך אַליין בעטן...

איצט קען איך זיצן דאָ אויפן זוניקן בערגעלע און אָפּרוען די פיס, אפילו אַ האַלבע שעה דורכאַנאַנאַד און דערנאָך גיין צו מיינע באַקאַנטע ערטער, וואָס איך קען אפילו מיט פאַרמאַכטע אויגן טרעפן דעם וועג. און אויב מיינע לייט וועלן נאָך זיין אַזוי גוט און וועלן מיך אין דער היים פריינטלעך באַגעגענען, וועט עס ביי היינטיקן טאָג זיין גענוג איבער גענוג.

אַז מען וויל איז עס אפילו שיין. איך גיי און גיי פון גאַנץ פרי אָן און פון נעכטן אָן. וויפל האָב איך שוין איבערגעזען, וויפל האָב איך שוין איבער־געקלערט און דאָ גייט עס קיינעם ניט אָן. דווקא אַ שטאָט מיט מענטשן און מען קאָן דווקא איינער דעם צווייטן אויסגעבונדן, נאָר יעדער איז אַזוי פאַרנומען מיט זיין ציג, מיט זיין קעלבל, מיט זיין שאָלעכץ, אַז זיי הויבן אפילו ניט אָן צו וויסן צי בין איך בכלל לאַנג פון דער היים. אַיי איך גיי פון דער דאָלינע, מסתמא זיינען עס מיינע אייביקע גייענישן אַהין צום בית־עולם, אָדער צום באַרג, וואָס איז בשכנות מיטן בית־עולם.

ניין, אַ גוטע באַציאונג וועמענס זי זאָל ניט זיין, איז ניט אָפּצושאַצן. אַז מען וויל איז עס נאָך אפילו בעסער. דאַן פאַרשפּאָר איך דאָך זיך

אָפּשטעלן לעם יעדן איינעם און אָפּגעבן דין וחשבון וואו איך בין געווען, וואָס איך האָב געטאָן און מיט וואָס איך בין געקומען.

און אָט איז שוין אונדזער געסל. אונדזער שטוב, די זעלבע, וואָס געווען. אַ ביסל פֿרעמדלעכער ווי אַמאָל. אָבער סיי ווי נעענטער ווי אַ סך איבעריקע, אויב מען זאָל ניט רעכענען די פֿויערטעס שטוב מיט די אויסגעקאַלעכטע ווענט פֿון דרויסן אין וואַראַביאָווער קרעטשמע.

אָן־אַ דרייט זיך אַרום דער טאַטע טיף אין הויף, ערגעץ לעם די שאָפּעס און איך ווייס ניט, צי זאָל איך זיך לאָזן גלייך צו אים, צי פֿריער פֿאַרגיין אין שטוב אַריין.

צי דען איז דאָ נאָך אַזוי פֿרי, אַז מען מעלקט ערשט די בהמות פֿאַר דער בייטאָגיקער פּאַשע? די מאַמע האָט מיך באַגעגנט מיט אַ פֿולן מעלק־שעפּל אויפֿגעשוימטע מילך און איז צוגעלאָפֿן צו מיר.

— זיין זאָלן מיר מיינע זין!

און כאָטש די הענט זיינען ביי איר פֿאַרנומען, האָט זי דאָך געטראָפֿן און מיר אַ קוש געטאָן גלייך אין שטערן אַריין.

אַ גרויסער זון, אַ גרויסער. שוין אַ צו גרויסער, אַז די מאַמע זאָל אים קושן, נאָר דאָך ווערט דערפֿון גרינגער.

רחלע איז געקומען צולויפֿן און גענומען טאַנצן אַרום מיר אַ דער־פֿרייטע. און אין אַ אַ פֿערטל שעה אַרום איז אפֿילו פֿריידקע געקומען פֿון אַנשטאַלט (עמעצער האָט איר געזאָגט). זי האָט זיך אָוועקגעזעצט אויפֿן ברעג פֿון מיין אייזערן בעטל, (וואו איך בין געלעגן און געפּראָוועט פֿאַר זיך דאַטשע). אינעם ווייטסטן אַלקערל האָב איך געהאָט מיין געלעגער אויף אַן אייזערן בעטל, וואָס סקריפּעט און פֿאַרט אַרום ווי אויף רעסאָרן. אַהינצו האָב איך זיך פֿאַרקליבן, כדי זיך אויסצורוען אונטער דער אייגענער סטעליע. פֿאַר היינט, פֿאַר נעכטן, פֿאַר פֿאַראַכטאָגן. אַהער האָב איך זיך אויך פֿאַרקליבן, כדי איך זאָל פֿאַרשפּאָרן אַ סך פֿאַרברענגען מיטן טאַטן. מיטן טאַטן איז גוט צו פֿאַרברענגען בשעת מען טיילט קוגל, וואָס ווערט סטאַיען פֿאַר איטלעכן. אויך ווערט דער טאַטע זייער גוט, קינדעריש און גוואַלדיק צוגעלאָזט, ווען סע שטייט פֿאַר אַ סכנה און מען דאַרף זיך ערגעץ זוכן אַ באַהעלטעניש. דערפֿאַר אָבער, אַז די צייט גייט נודנע און אַן פּרנסה איז בעסער זיך מיט אים האַלטן פֿון דער ווייטנס, וואָרום, אַז ער טוט עפּעס אַן אומצופֿרידענעם בורטשע, ענטפֿערסטו אים אָפּ מיט כעס, גיט ער דיר אַ מיאוסע אָנצוהערעניש, און אַז ער גיט מיר אָנצוהערן, אַז איך בין דאָ ביי אים אַן איינגעבעטענער שכן איז שוין ניט נאָר אויף מיר אַ רחמנות, נאָר ס'ווערט אויך אַ רחמנות אויף רחלען און אויף דער מאַמען און אויף די קלענערע קינדער. ס'איז אויף זיי אַלע אַ צער צו קוקן בשעת מיר קריגן זיך אין שטוב און מען רעדט העכער ווי געוויינלעך.

די איינציקע, וואָס פֿילט זיך אין שטוב מער תקיף ווי איטלעכער, איז

טאַקע פּאַרט פריידקע. און איך ווייס, איך ווייס זייער גוט פון וואָס דאָס נעמט זיך. זי אַרבעט. זי איז מיט עפּעס פאַרנומען. אַ מענטש, אַז ער איז מיט עפּעס פאַרנומען, קומט צו אים אַ פעסטקייט און אַ געשטעלטקייט, אַז ער ווייסט גאָר אַליין ניט פון וואַנען.

— נו, וואָס האָט זיך דאָ אין דער היים געטראָפן פאַר דער צייט? כמעט ווי גאָרניט. די ווייס־פּאָליאַקן האָבן ניט דערלעבט אַריינצוגיין אין שטעטל אַריין. מען האָט זיי באַצייטנס אָפּגעטריבן, און וויטשענקאָ, איציק שענק־מאַן און אַלע איבעריקע האָבן זיך גלייך אומגעקערט צוריק און מען האָט צוריק צעפּאַקעוועט די קאַנצעלאַריעס.

פּאָליעס שוועסטער ריוול, יעקב־בערס ווייב, איז געזעסן שבעה (אין סענדעריוווקע איז געשטאָרבן דער פּאָטער אירער משולם דער בראָקער). ס'האָט מיר דערלאַנגט אַ שטאָך אין האַרצן פונעם נייס. אים, משולמען דעם בראָקער מיט דער געלער דין־פּאַרמעטענער הויט אויף זיין פּנים קען איך ווינציק, נאָר איך זשאַלעווע אים אַ סך. נאָר דאָס איז נאָך ניט אינגאַנצן. גראָדע ער איז געגאַנגען צום טויט ווי צו אַ טיר, וואָס עפנט זיך אין ווייטע ליכטיקע ערטער. דער עיקר רייסט מיר דאָס האַרץ אויף די מיידלעך זיינע. ווער האָט זיי, אויסער חברה און קהילה־לייט, געהאָלפן באַוויינען און אַרויסטראָגן זייער יידישן טאַטן? וואו האָבן זיי אויף דער צייט אַהינגעטאָן זייערע אויגן? זיי האָבן דאָך זייער ניט ליב אַז מען האָט אויף זיי רחמנות! און אויב אָן אַ שיעור בליקן גייען דורך פאַר דיר מיט פּשוטער גלייכגילטיקער און קאַלטער נייגעריקייט, ווערט דאָך דאָס האַרץ נאָך מער צעפּליקט אויף שטיקלעך. איך שטעל זיך פאַר די שעה ווען זיי האָבן זיך אומגעקערט אינצווייען פון פעלד, זיך פאַרגנבעט אין די גרויסע ליידיקע הייזער אַריין, צוגעשפּאַרט אינדערגיך די טירן, אַז קיינער זאָל אַהער נישט גיין און זיך אַרויסגעראַטעוועט, פון אַלעמען. פּאָליע זיצט אין איין ווינקל, די הענט אַרום די אונטערגעהויבענע קני אַרומגענומען. און מילקע זיצט אינעם צווייטן ווינקל, דאָרטן צווישן שאַפע מיט דער וואַנט. זי שיסט פון מאָל צו מאָל אויס מיט אַ ברוסטיקן אַ קינדערשן געוויין, נאָר זי רייסט אים גלייך איבער, שיעור ניט מיט די ציין און צווינגט אים, ער זאָל טליען אינעווייניק און ניט דערוועגן זיך אַרויסרייסן אויפן דרויסן.

ניין, איך בין טאַקע מיט זיי קיינמאָל גאָרניט געווען, נאָר איצט דאַרף איך זיין לעם זיי. איך האָב זיי אַרויסגעגעבן אַ וועקסל נישט קיין געשריבענעם, אַז איך וועל קיינמאָל נישט בלייבן גלייכגילטיק צו זייערע צרות. אַ שותף. אַ שותף מעג זיין אפילו נישט אויף קיין גלייכע חלקים אָבער אַ שותף.

פריידקע פרעגט מיך, צי האָב איך אין די דערפער נישט באַקומען זייער בריוול, וואָס מען האָט מיר פון דער היים איבערגעשיקט? דער עיקר האָט פאַרשטייט זיך געשריבן פּאָליע און מילקע האָט נאָר צוגעשריבן אַ גרוס.

מיט דער אַ ידיעה האָט מיר פרײדקע צוגעטראָפן, וואָס בעסער דאַרף מען ניט. דעם בריוו האָב איך טאַקע ניט באַקומען (מסתמא וועט מיר אים אַשר איבערשיקן צוריק אַהער), אָבער דאָס אַליין איז דאָך שוין אַ סימן, אַז זײ װײסן אויך פון דעם, אַז זײ האָבן אין מיר דערקענט אַ חבר „אָח לצרה“ — איז דאָ אַ העברעאישער אויסדרוק, — דאָס הייסט, אַ ברודער אין אַ נויט.

— צו דיר איז אויך דאָ אַ גרוס? פרעג איך פרײדקען.

פרײדקע שמייכלט:

— ווידען? — זאָגט זי — ס'איז ניטאָ? אַז מען דאַרף דעם בעל־דרשן, דאַרף מען זײנע קלומקעס.

איך זע און דערקען אין פרײדקען אַז סע ווילט זיך איר זײער, איך זאָל פון זיך אָנהויבן האַלטן מער ווי איך האַלט פון זיך. איך זאָל סוף־כל־סוף אָנהויבן גלויבן, אַז עמיצער שטייט אין מיר, אַז עמיצער דאַרף מיך, אַז איך בין נאָך ווייט ניט קיין אָפּגעשלאָגענע הושענא, ניט קיין אָפּגעריסן צווייגל.

נו. מהיכי תיתי, זאָל זײן אַזוי. סע טוט מיר אויך הנאה.

— צו שײנדלען יצחקס, — דערציילט מיר פרײדקע, — האָט װײטער אָנגעהויבן אָנפאָרן דער אינסטרוקטאָר קאַלטאַנסקי פון קראַסנע. די עלטערן וואַרפן זיך און שמיצן זיך מיט אים. און זי, ס'איז אַ סברה אַז זי וויל אויך אויף אים ניט קוקן. אָ, אָט־אָ גייט זי אויף די רייד.

רחלע האָט שטיפעריש אַן עפן געטאָן די טיר און ווייזט עמעצן מיט איר קלוגן בליק וואו מיר זײנען.

שײנדל, אַז זי האָט מיך דערזען, איז זי געבליבן שטיין, האָט דורכן שמאָלן אַלקער־טירל זיך אַ בויג געטאָן צו אונדז אין צימער אַרײן און זיך צעלאַכט. איר לאַכן האָט דאָסמאָל באַדײט עטלעכע זאַכן:

ערשטנס:

צי קען מען אַרײן ?!

צווייטנס:

זעט אָומיסטן ס'אַרא חזיר איך בין! דאָס אייגענע האָב איך דאָך געקאָנט אַ ביסל צוואוואַרטן און קומען שפּעטער?

און ענדלעך אַן אייגענע רעזאָלוציע אויף די ערשטע ביידע ספקות:

— מילא, פאַרפאַלן. צווישן אייגענע וועט דאָס בלײבן. אַ יאָ?...

און זי גייט אַרײן און צעקושט זיך מיט מיר פאַר פרײדקען און פאַר די קינדער אין די אויגן.

— זיץ, שײנדל.

און רחלע שלעפּט שוין אַהער אַ הויכן און שווערן דעמבענעם בענקל. דעדאָ דער סטאָליער האָט זײ אַמאָל צו דער חתונה מיר געמאַכט און איצט זײנען זײ אין מײן טאַטנס שטוב־סקאַרב. די מאַמע האָט מיר ליב אָנצואווייזן אַלע רגע, אַז דאָס איז מײנס און דאָס איז נאָר מײנס. איך האַלט דאָ גאָרנישט

פאַר מיינס. מיינע איז נאָר רחלע און אונדזערביידנס איז די שוואַרצע, יונגע און ביסטרע בהמה. די בהמה, דאָס איז עפּעס אַנדערש. דאָס איז אונדז געבליבן פון בוזיען.

ווען שיינדלען גלוסט זיך מיר זאָגן נאָכאַמאָל, אַז איך בין איר בפירוש דאַנקבאַר פאַר אַ סך זאַכן. אָט קומט זי פון שטעטל אין שיניצע אַריין און וואַרט אויס מיר און די אַרומיקע, אַז איך בין דער, וואָס אינטערעסירט זי. איי עמעצער וועט מיר קומען און זאָגן, אַז זי האָט זיך אין זינען און ניט מיך, אַרט דאָס מיך אַוודאי ניט. ס'איז נאָך בעסער. ווי דען. רחמנות דאַרף איך? אָנשטעל דאַרף איך?

און אויף וויפל קאָנען סטייען רחמנות און אָנשטעל, אויב אַ מענטש זאָל מיך אפילו וועלן אויפהאַלטן מיט דעם?

וויפל מאָל ס'איז מיר אויסגעקומען זיך צוקוקן צו די פּרוכטן פון אָנשטעל און רחמנות, האָבן זיי די אייגנשאַפט פון שניי אין אַן אָטליהע — זיי ווערן וואָס ווייטער אַלץ קויטיקער און איינגעשרומפּענער.

שיינדל איז פריילעך און אויפגעלעבט, זי זאָגט, אַז זי האָט געהאַט פון מיר גרוסן, אַז איך בין דאָרט אומגעגאַנגען מיט אַ גאַנצער טשערעדע מיידלעך, אַ כמאַרע אַ גאַנצע.

דאָס איז אַן אמת. איך האָב זיך דאָרטן באַקאַנט מיט אַ סך מיידלעך און בחורים און בפירוש לייטישע חברה. זיי זיינען גאָר ניט אַזוי דאַרפיש ווי מען קען עס אָפּמאַכן. נאָר איין מיידל, וואָס וואָלט אייך אויך ביז גאָר געפעלן געוואָרן, איז נאָך איינגאַנצן אַ קליינינקע און זי וואוינט אין וואָראָ־ביאָווער קרעטשמע. איך ווייס ניט צי איר וועט זיך אַמאָל מיט איר באַ־קענען, און צי איך וועל זי נאָכאַמאָל ווען עס איז זען — נאַסטיענקע הייסט זי.

קאַפּיטל זעקס

ווינטער אין די גרויסע פרעסט

פרייטיק פאַרנאַכט איז די שטאָט געוועזן פול מיט נייס.

פייטל דער מאַנופאַקטוריסט, פייטל די ציג, ווי מען רופט אים, איז געגאַנגען קיין באַראַווע צו די פּוילן נאָך גאַזע. און מען האָט אים געכאַפּט. טאַקע די פּוילן אַליין האָבן אים געכאַפּט און מען האָט אים געטאָן געברענטע ליידן. ער האָט געטאַנצט אַ באָרוועסער אויפן פראָסט, און איצט טאָר מען זיך צו זיינע פיס ניט צורירן. ער איז קוים אַ לעבעדיקער געקומען אַהיים.

ברײנע, דאָס ווייב זיינס, איז אויך נאָר וואָס געקומען מיט איצלען דעם באַלעגאָלע פון אַ צווייטן אָרט. זי האָט זיך געדאַרפט דורכרייסן פון די דעניקינצעס, און זי האָט צו גאָט קיין טענות ניט. זי האָט אויפן וועג געבעטן

נדבות. לייטן האָבן איר געגעבן אַ שטיקל ברויט, אַ גלאָז זויערמילך אויף איבערכאַפּן דאָס האַרץ. אויף אַ וועג, וואָס מען מאַכט געווייגלעך דורך פּאָר צוויי מעת לעת, האָט זי איצט אָפּגעגעבן צוויי חדשים און איז אַריינגעפּאָרן פונעם זומער אין ווינטער אַריין. די פּויערים, וואָס האָבן זי אונטערגעפירט, האָבן איר אַלע מאָל אויסגעליען זייערע אַ סוויטקע אָדער אַ פּעלצל און אַזוי האָט זי זיך איבערגעפּעקלט פון איין אָרט צום צווייטן.

זי איז דאָסמאָל גראָד ניט געפאָרן צוליב ספּעקולאַציע זאַכן. איר האָט זיך געמאַכט אַ שטיקל חרפּה אויף דער עלטער. — אַ שווערער טראָגן — איז זי געפאָרן אין אַ גרויסער שטאָט צו אַ דאָקטער. אַז זי איז אָוועקגעפאָרן אַהין, האָט זי נאָך געהאַט אַ גאָרטן ניט קיין צוגעקליבענעם, אַ פּאָר קניפּלעך ערגעץ אין אַ באַהעלטעניש פאַרשטעקט אין צוויי גרויסע הייזער. אויפן וועג האָבן אָבער יענע ערטער איבערגעקרענקט מיט די דעניקינצעס און דאָס נייגעבוירן קינד האָט זי דווקא דערפירט אַ לעבעדיקס ביז בענדעריער סלאָבאָדע. אַלנפאַלס אין בענדעריער סלאָבאָדע האָט דאָס קינד נאָך געלעבט, ווייל זי האָט עס געהאַט איבערגעוויקלט און געגעבן זויגן. נאָר פון דאָרטן האָט זי אויף אַן איינגעבעטענער פור, שוין אַריינפאָרנדיק אין שבת אַריין, זיך דערלאַנגט קיין לאָכוויצע מיט אַ טויט פאַרהילצערט פּעקעלע אַנשטאָט אַ קינד.

דאָרטן האָט זי איבערגעשבתט, די לאָכוויצער יידן האָבן איר געהאָלפן ברענגען צו קבורה דאָס עופעלע און זי האָט אין פויערשע מלבושים, וואָס אַ פויערטע האָט אויף איר רחמנות געהאַט און אויסגעליען (ביז איר מאַן דער פורמאַן וועט זיר דאַרפן קערעווען צוריק) זיך דערלאַנגט קיין בעכיע, און פון דאָרטן אַהיים איז שוין מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. דאָרטן האָט זי שוין אומעטום געטראָפן היימישע מענטשן, וואָס וויסן ווער ברײַנע די ליסקאָוויטשער איז.

אמת, צווישן זיי זיינען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן זיך טאַקע געשטעלט צום חזיר אויך. נאָר אייניקע ווייטע און דווקא קליינע מענטשעלעך זיינען איר געגאַנגען אַנטקעגן. למשל, שמואל דער בעכיער שוסטער, האָט זי פשוט דערהאַלטן ביים לעבן, האָט איר געליען אַ פונט זאַלץ און האָט איר אַליין נאַראַיעט אַ פורמאַן, וואָס האָט זי איבערגעפירט קיין סוויעטשאַן. און די ווייב שמואלס האָט איר חוץ עסן און טרינקען נאָך געגעבן שטילערהייט אַ ריינע העמד און אַ פּאָר סגולות צו ווייבערשע זאַכן. זי איז דאָך דערווייל מער ניט ווי אַ קימפּעטאָרין (אַ געווינערין): די מילך שפּאַרט אין די בריסטן, און ס'האָט איר שוין אויסגעפּעלט אַ העמד אופן לייב.

הקיצור, אָרעמע מענטשן, — איז זי ענדלעך געקומען צום אויספיר, — זיינען אַמאָל לייטישער פון רייכע. יאָ, יאָ, ברײַנע, איר האָט קיין טענות ניט געהאַט. נאָר ביז מען דערוויסט זיך עפּעס נייס, דאַרף מען צאָלן רבי־געלט.

פון קראַסנע האָט זי שוין איצל פאַרפירט אַהיים אין זיין בורקע און אין באַסיע דער שוחטקעס וואַליענקעס, וואָס ער האָט געפירט אויף צוריק פון דער באַן. און זי איז איצט געקומען צו ליכט־בענטשן און זי איז שוין טאַקע פאַרפאַרן גלייך צו איצלען. מען האָט איר געזאָגט, אַז איר פייטל איז דאָרטן, ביי איצלען אין דער נייער שטוב, מען מונטערט אים און מען ראַטעוועט אים די אָפּגעפרוירענע פיס. אָט אויף דעם כיבוד איז זי אָנ־געקומען און האָט צום אַלעם ערשטן אָפּגעבענטשט ליכט, גנעסיע האָט איר געגעבן ערדענע לייכטערלעך און חלבנע קליינע ליכט, געשניטן אויף צווייען. און ערשט דערנאָך האָט זי גלייך געשיקט רופן סטעפּאַנידען, סידערקעס שנור. יענע האָט איר געמאַכט אַ מולטער וואַרעמע וואַסער, האָט זי זיך אַליין אַ שווענק געטאָן און דערנאָך האָט זי געלייגט וואַרעמע שמאַט־קעס פייטלען צו די פיס.

צי זיינען עס שלעכטע נייס? צי איז אַ רחמנות אויף מענטשן? ס'איז בפירוש אַ רחמנות אויף מענטשן. אָבער די שטאָט קאָן זיי פונ־דעסטוועגן ניט מוחל זיין די צוויי מויערן, וואָס זיי האָבן געהאַט, דעם גוטס, וואָס מען וואָלט געקענט באַטיילן מיט דעם אַ האַלב שטעטל. און ס'האָבן זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן אפילו געזאָגט, אַז אַ מענטש, וואָס טיילט אַלע יאָרן גרויסע נדבות, וואָס האָט אָן אָפענע האַנט, זאָל אַמאָל אַליין דאַרפן אָנקומען נאָך אַ נדבה. דעם טעם פון געבן ווייסן זיי שוין. דאַרף מען פאַרזוכן דעם טעם פון נעמען אויך.

און כאָטש די דאָזיקע ברײנע האָט מיך ניט ווינציק געשאָלטן ביי אירע פריינט אין ליסקעוויטש, מוז איך דאָך זאָגן, אַז איך קען זי. איך האָב מיט איר אַ סך מאָל גערעדט און זי איז איינע פון די ענערגישסטע פרויען אין דער געגנט. זי קאָן נייען, זי קאָן שטריקן, זי קאָן האַנדלען, זי קאָן וואַשן אַ פאַל, זי קאָן קאָכן און זי שפּאַרט אַליין אָן קיין פּיטערבורג, ווען ס'קומט אויס, כאָטש זי קען נאָך קיין טאַבליצע ניט איבערלייענען. זייער אָפּט פאַרדריסט מיך, פאַרוואָס גיט אָפּ אַ מענטש זיינע כוחות. זיין גוואַלדיקע ענערגיע אויף ספּעקולאַציע, אויף קאָנטראַבאַנדע: אויף זאַלץ און אויף טיכלעך, אויף גאַזע און אויף פוטער, אויף טאַקערס און אויף דאָלער.

ברײנע, ווענד איך זיך אָפּט צו איר אין געדאַנק, ווען איר טרעט מיר אָפּ האַלב פון אייער ענערגיע, וואָלט איך שוין איצט געהאַלטן אָ־האָ. אָט־אָ וואָלט מען דאַרפן אַוועקשטעלן די בילדונג ביי אונדז אין קרייז ווי סע באַדאַרף צו זיין. אויב סע רעדט זיך וועגן בילדונג האָט עס גראָדע אַ שייכות צו מיר. נישט דערפאַר, וואָס איך בין אַליין אַזוי געבילדעט. ניין, חלילה! נאָר בשעת איך האָב געאַרבעט אין פּראָפּאַראַיין, האָב איך פאַר־וואַלטעט מיט דער קולטור און בילדונג־אַרבעט און אַז איך בין געפאָרן

אַלס דעלעגאַט אויף אַ לערער־קאָנפערענץ האָב איך אין יעדן דאָרף זיך צוגעקוקט צו די שולן. געוואָלט, אַז סע זאָל דאָרטן זיין ליכטיק, געמיטלעך. דער דאַך זאָל ניט רינען. די לערער זאָלן זיין אויף זייער אָרט און ס׳זאָלן זיין געענוג „פּידרוטשניקעס״, דאָס הייסט לערנביכער.

אַ דאַנק דעם, וואָס איך האָב געקלערט און געשמאַק געקלערט וועגן די „פּידרוטשניקעס״, בין איך פון פּריביטקע, וואו די פור האָט מיך אַראָפּ־געלאָזט, פאַרגאַנגען צופוס קיין סטאַרבעני אין אַ בלאָטיקער, פינצטערער, סוף־ווינטערדיקער נאַכט און פאַרגעסן, אַז מען דאַרף מורא האָבן פאַר באַנדיטן. ערשט אין סטאַרבעני, אַז מען האָט מיך דערזען און אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם, האָב איך זיך דערמאָנט, אַז זיי זיינען טאַקע גערעכט, ווער גייט עס איצטער איינער אַליין אין מיטן נאַכט פון איין דאָרף צום צווייטן, ווען מ׳יאָגט דיך ניט אין האַלדז?

און ביכער פאַר די קינדער דאַרף מען טאַקע שטאַרק האָבן. איך דער־מאָן זיך ווי אַזוי איך, אַ יינגל פון צען יאָר, בין געגאַנגען צו פרעמדע יונגע לייט בעטן אַ זשורנאַל, אַ קינדערשן זשורנאַל און אויב איך האָב געפּועלט, אויב מען האָט מיר אים געגעבן, בין איך געגאַנגען צוריק אַזוי אויפגעלייגט, אַז קיין שום דימענט, קיין שום בריליאַנט וואָלט מיר אַזוי בישט געלויכטן, ווי דער געליענער זשורנאַל. מיט וואָס פאַר אַ פאַרגעפיל האָב איך אים געטראָגן אַהיים! ווי אַזוי האָט מיין גאַנץ וועזן געשמייכלט צו דעם ווינקל, וואו איך וועל זיך באַלד אָוועקזעצן און עפענען פאַרגאַפט איין בלעטל נאָכן צווייטן פון דעם זשורנאַל, וואָס איז געשריבן און געדרוקט געוואָרן שיעור ניט דירעקט פאַר מיר! נאָר מיין האַרץ זאָגט מיר„ אַז עס גייט צו דעם, אונדזערע קינדער וועלן האָבן גוטע ביכער אין שיינע געפּוצטע איינבונדן און אויסער „פּידרוטשניקעס״ וועלן ביי זיי זיין ביכער צום לייענען און צום פאַרוויילן זיך. ביכער וועגן העלדן, וואָס האָבן גע־שטעלט זייער לעבן פאַרן פאָלק. ס׳וועלן זיין באַשרייבונגען וועגן שטעט און לענדער, וועגן שבטים און פעלקער, וועגן געלערנטע און גבורים, ווי אויך וועגן חיות און פויגלען, וועגן ימים און טייכן. ס׳קאָן געבן, אַז מיר אַליין זאָלן האָבן אַ חלק אינעם צונויפשטעלן די דאָזיקע ביכער. ס׳קאָן אַמאָל געבן אַזעלכעס אויך.

אויפן פראָסטן קעסטלדיקן פּאַפּיר פון אַריפמעטישע העפטן שרייבט מיר פאַליע אירע בריוו. איך לייען זיי און דאַרף מודה זיין, אַז לייענען גלוסט זיך זיי צו עטלעכע מאָל. אַ שאָד נאָר, וואָס מיט דער „יידישער פּאָטשט״ קומען זיי אָן אי ניט צו דער צייט, אי צעקנייטשט פון לאַנגען ליגן אין פרעמדע קעשענעס. אַמאָל באַקומען זיי זיך אפילו אויפגעעפנט און קענטיק פריער גוט איבערגעלייענט, נאָר דאָס אַרט מיך בלויז אויף אַזויפיל, אויף

וויפל סע זאָגט עדות וועגן מענטשלעכער קליינלעכקייט און געמיינקייט, ווייל קיין איבעריקע סודות וועלן זיי דאָרט ניט אויסלייענען און שפּיז פּאַר רכילות און באַריידעריי וועלן זיי דאָרט אויך ווינציק געפינען.

איך ווייס ווי אַזוי די מיידלעךביידע לעבט זיך שווער, כאָטש וועגן דעם שווייגן די בריוו און ווילן זיך ניט אַרויסריידן אפילו מיט קיין איין וואָרט. איך ווייס ווי אַזוי פאַליע טוט אַמאָל אָן דאָס אַלטע סאַמעטענע זשאַקעטל, באַקוקט די שיך אירע צי וועלן זיי אויסהאַלטן אַ ווייטן גאַנג און זי גייט אַוועק פונעם ערשטן בליק אַ מונטערע מיט אַ ווערטל, מיט אַ שפּאַס.

וואוהין ?

אין דאָרף אַריין קיין זשאַשקאָוו אָדער קיין קראַסילאָווקע אויסבייטן אַ פּאָר אָפּגענוצטע שטוב־זאַכן פּאַר עפּעס צום עסן.

ס'איז איר אַזוי פריקרע אַריינצוקומען צו יענעם אין שטוב אַריין און צעלייגן פאַר זיי די „סחורה״, דאָס אַלטע שאַלעכל אין קווייטן, אָדער די פּאָר שפּיצן, וואָס מען האָט זיי אָפּגעטרענט פון אַן אַלטער ירושה־קאַפּטע, אַז זי האָט איינמאָל אין מיטן „מסחר״ מער ניט געקאָנט אויסהאַלטן און פשוט גענומען ברעכן מיט דער גרינער גאַל. איך ווייס. ס'איז געשען מיט איר איינמאָל אַזעלכעס. נאָר וועגן דעם אַלעמען האָבן די בריוו אירע קיין זאַך ניט דערציילט. די בריוו זיינען זיך געווען ווי בריוו. פאַליע איז, צום ביישפּיל, מקנא אונדז מענער פּאַר דערפּאַר און פּאַר דערפּאַר... מילקע וואָלט וועלן אַוועקפאָרן לערנען, נאָר זי זשאַלעוועט איבערלאָזן פאַליען אין דער היים...

—נאַרעלע, — מאַכט זי צו איר — פּאָר! עמעצער דאַרף דאָך אָנ־הויבן דער ערשטער!... איך וועל שוין דאָ אויך לאַנג ניט זיצן. ערגעץ וועט מען זיך מוזן רירן... פון מאָל צו מאָל פּאָרט זי אַריין מיט אַ שפּאַס, אַז ווערדליק זי קאָן מיך פּאַר אַ „יידן״, איז זי זיכער, אַז מיינע נסיעות האָבן מיך באַרייכערט מיט אַ פּאָר טשיקאַווע פּאַסירונגען.

אַזעלכע אָנדייטונגען אין די בריוו רופן ביי מיר אַרויס אי שמייכל ,אי פאַרדראָס. גוט, וואָס זי געדענקט אַ ווערלכער איך בין און וואָס זי האַלט עס אויפן זינען.

איך האָב פריידקען געגעבן אָנצוהערן, אַז איך קלייב זיך קיין סענדע־ריווקע און קומען מיט פאַליען צו אַ באַשלוס: אָדער זי פּאָרט אַריבער צו אונדז, אָדער איך בלייב ביי זיי.

פאַרוואָס האָט זיך פריידקע ווינציק געפרייט מיט מיין אויפטו, איז מיר געווען ניט אינגאַנצן קלאָר. עמעצער פון מיינע נאָענטע האָט אפילו אָפן, אָן איבעריקע אָנצוהערענישן, אַרויסגעזאָגט מיט אומצופרידנקייט: „צוויי מתים גייען טאַנצן״...

אפשר האָט פריידקע אויך עפּעס ענלעכס געזאָגט אין אַ צוגעדעקטער

פאָרם, נאָר ס׳ווערט זשוטקע און גרויליק, אַז מען טראַכט זיך אַריין אין אַזאַ מין זאַך: „צוויי מתים גייען טאַנצן״... פאַר זיך אַרט מיך ווינציקער. דער עיקר אַרט מיך פאַר פאַליען. צי דען איז פאַר איר אָנגעמאָסטן אַזאַ בילד? זי איז דאָך אַ וואוקסיקע, אַ שטאַלטנע און קלוג ווי צען רוחות. אמת, דער אומעט קוקט ביי איר אַרויס פון די אויגן, פון פּנים, פון די טריט וואָס זי שטעלט, פון די שטענדיק אַראָפּגעלאָזטע הענט. דאָס איז ריכטיק. דער אומעט קוקט אַרויס אפילו פונעם געלעכטער. נאָר איך וויל אין דעם ניט גלויבן. זי איז דאָך אַ מיידל, זי איז דאָך אַ פרוי. אַלע סיבות וואָס דרינגען אַרויס פונעם נאָר וואָס דערמאָנטן, קאָנען איר ניט זיין פרעמד. איי, דער אומעט? אפשר איז דאָס אַ צייטווייליקע אָנשיכטונג, אַ פּועל־יוצא פון געוויסע באַדינגונגען. די באַדינגונגען וועלן זיך ענדערן, וועט זיך בייטן דער געמיט. פאַר מיר, צום ביישפּיל, איז וויכטיק דאָס, וואָס זי קען מיך, זי ווייסט מיך. פאַר איר זיינען אַנטפּלעקט אַלע מיינע שוואַכקייטן.

אייניקע חולאתן מיינע קען זי זייער שיין און אויף איר אופן אויסלאַכן, אַנדערע קאָן זי מיר פאַרצייען און צו אַנדערע שוואַכקייטן מיינע האָב איך אפילו איר טיפן מיטגעפיל, איר פולע הסכמה.

אָט האָב איך איינע אַ שוואַכקייט, אַזאַ מין הייקערל, וואָס איז אָנגעוואַקסן אויף מיין נשמה און דאָס הייקערל הייסט דווקא מיט אַ שיינעם, מיט אַ ליבן נאָמען: — „בוזיע!״ —

איז וואָס זשע מיינט איר, וועט זי, פאַליע, מיר עצהנען? פאָרן צו אַ דאָקטער? צו אַ פּראָפעסאָר? זיך לאָזן מאַכן אַן אָפּעראַציע? ניין. אַ גרויסער טעות! ס׳הויבט זיך גאָר ניט אָן. פאַליע האַלט, איך האָב שוין מיט איר גערעדט, איך ווייס שוין איר קוק אויף אַזעלכע זאַכן. זי האַלט, אַזאַ הייקערל דאַרף מען טייער האַלטן, מען דאַרף עס צירן אין זיידנס און אין די איידלסטע שטאָפן!

זעט איר שוין, אַזעלכעס וועט עמעצער אַנדערש ניט קאָנען. אַזעלכעס קאָן דערוויייל איין מענטש און דאָס איז די סענדעריוקער מיידל, מיט וועלכער איך בין אַנומלט אָפּגעזעסן אַ נאַכט אין זייער אויסגעקילטן גלעזערנעם גאַנעק. אַ נאַכט אַ נאַכטיקע, געשפּייזט מיט נאָענטקייט איינס דעם צווייטן.

וואָס סע נוגע צו מיר, איז ביי מיר דער באַשלוס אַ פאַרטיקער. קיינע וואַקלונגען, קיינע נאָכקלערונגען. איך האָב שוין אפילו גרייט אויסגעאַרבעטע פּלענער: וועט אונדז זיין גוט, וועלן מיר דאָס אינאיינעם פאַרדייען. וועט אונדז זיין ביטער און פינצטער, איז מיט וועמען נאָך וועט מיר זיין אַזוי גוט גיין אין דער פאַר ווי מיט איר?

קורץ. ביי מיר איז אַלץ געפּועלט. און דאָס איבעריקע זאָל זי אַליין זאָגן. זי איז קליגער פון מיר.

פּאָליע, פּאָליע! צי זאָגט דיר עפּעס דאָרט דיין האַרץ אין מיטן ווינטער גרויסע וואַרעמע חדרים (נאָך נישט איינגאַנצן אָנגעטאָן)? דיינע באָרוועסע פיס באַטרעטן ווייכע, וואַרעמע טעפּיכער. פון באַגילדעטע ראַמען אויף די ווענט קוקן אַראָפּ באַקאַנטע באַטעמטע ווערק פון גרויסע קינסטלער. געשטיקטע גאַרדינען הענגען איבער די פענצטער. אין שטוב הילכט אומעטום און סע זינגט מיט פרימאָרגן. נאָר ביי דיר אין צימער איז נאָך שטיל. דו האָסט נאָך צייט. דו קאָנסט נאָך טרוימען, זיך אָנשפּאַרן מיט דיינע ווייכע נאַקעטע הענט אויפן אָנלען פון פענצטער און קוקן אויפן פאַלדיקן שניי ווי אויף אַ זייטיקער זאַך, וואָס האָט צו דיר קיין שייכות ניט. פעלט דיר דען אין אין דער רגע, אַז איך, דיין באַשערטער, האָב זיך אונטערן זעלבן שניי געלאָזן אין וועגן אַריין, אַז איך טראָג דיין גורל אַ באַשטימטן ביי זיך אין מיינע צעפּליקטע אויסגעבלאָזענע קעשענעס?

פּאָליע, טייערע! האָב קיין פּאַראיבל ניט. ניט קיין געשפּעט בין איך אויסן געווען מיט מיין לעפּישן שפּאַס. איך האָב פּשוט געוואָלט, ווי דו אַמאָל, אַ חוזק טאָן איבער זיך זעלבסט, נאָר מיר גיט זיך עס ווינציקער איין. לאָמיר שוין בעסער ריידן פּראָסט אַזוי ווי סע איז.

טייערע פּאָליע! ביי אייך אין סענדעריוווקע איז איצט אויך ווינטער גאַנץ פרי. אין די גרויסע, אין די אויסגעבלאָזענע הייזער אין אייערע, מיט די הוילע און קויטיקע ווענט איז איצט שטאַרק קאַלט. איר קלייבט זיך שוין דווקא אויפשטיין (דו און דיין יונג שוועסטערל) נאָר איר ווילט אויסשפּילן צייט און איבערליגן נאָך אַ ביסל אויף די ווי עס איז איינגעוואַרעמטע געלעגערס, כדי דער קליינער ווינטער־טאָג זאָל דורך דעם ווערן נאָך קלענער, ווייל מען דאַרף דאָך הייצן דעם אויוון, ווייל מען דאַרף עפּעס צו־שטעלן קאָכן און דער דלות פּייפט איבער דער גאַנצער הוילקייט פון אייערע גרויסע הייזער. איך ווייס עס, איך ווייס עס. איך ווייס עס אויף אויסנווייניק. און מער פון אַלץ קימערט מיך דאָס, וואָס איר האָט געזונטע הענט און אַ גאָלדענעם פאַרשטאַנד. פאַרוואָס זייט איר געקומען צו אַזאַ נעבעכדיקייט פון גאָרניט ניט קענען און גאָרניט ניט טאָן. מען קאָן דאָך זיך אַוועקזעצן אין אַן אַרטעל און שלייפן לעכלעך צו פּויערשע פּעלצן. מען קאָן דאָך זיצן ביי די קירזשנערס און שטעפּן דאַשעקעס צו היטלען. און אויב סע וועט אפשר ניט קלעקן צום עסן, וועט דאָך דער טאָג אַוועקגיין אין נוצן און נישט אין קיין פוילער קעלט און אין קיין איינגעגעסענער ליידיקגייערשאַפט?!

ליגט איר, מיינע ליבע, אויף די צעטויטשעטע געלעגערס און איר ווייסט ניט, ס'איז אייך אפילו ניט אַרויף אויפן געדאַנק, אַז אַ „ריטער" מיט צעלאָזענע פאָלעס שלאָגט זיך מיטן ווינט, מיטן שניי אין הוילן פעלד. אין אַנדערע ערטער קומט אים אויס אויסטרעטן אַ פרישן שטעג. און ער גייט,

נישט געקוקט אויף קיין שטערונגען צו אייך... צו אייך, צו אייך. ער גייט מיט דעם מיין, אַז מיט אים צוזאַמען וועט אייער שטוב ווערן ליכטיקער אפילו ביי די קליינע קאַנעצלעך אין די גרויסע ווינטער־נעכט, אַז צוזאַמען וועט ווערן אייער געמיט לינדערער. כ׳לעבן, ווען איר ווייסט עס, וואָלט איך שוין פון דעם אַליין געוואָרן פריילעכער. אייערע אויגן וואָלטן אַ בלישטשע געטאָן מיט מערער מוט און איר וואָלט... איר וואָלט זיך אויפגעזאָדן אַ גלעזל אָקרעפּ און אים אויסגעטרונקען מיט אַ פּיצעלע זאַלץ אָנשטאָט צוקער און סאַכאַרין. און דערנאָך, דערנאָך וואָלט איר אויס־געקערט די שטוב. אַרומגעווישט די שיך, אויב זיי קאָנען ניט גלאַנצן, זאָלן זיי כאָטש זיין טונקל, ווי פּאַר שוואַרצע שיך איז מערער אָנגעמאָסטן.

מיין טייערע פּאַליע און מיין טייערע ווילד מיידעלע מילקע, וואָס אויב דו ווילסט, ביסטו מיר שוין באַלד אַ שוועגערן. פריידט זיך, איך גיי צו אייך. איך בין אויך פעסט ביי זיך און מוטיק. דער ווינט צעבלאָזט מיר די פּאָלעס פון מיין מאַנטל. דער פראָסט רוקט מיר ערגעץ דינע שפּיזלעך אין לייב, נאָר איך לאַך פון זיי. איך בין אַ מענטש, און דער מענטש איז שטאַרקער, ער קאָן אויף זיך איבערטראָגן אויך שווערערע זאַכן, אַז עס קומט אויס.

פּאַליע, אַ שאָד, וואָס איר זעט מיך ניט, ווי איך שפּאַן אַזוי פעסט און פאַרכטלאָז איבער דער ווינטערדיקער וויס־באַדעקטער וועלט.

— הערט, מיר זאָלן געוועזן וויסן, אַז איר זייט אַזאַ גביר, איר גייט מיט אייגענע הירזש, וואָלט דאָך פּאַליע ניט געוועזן גיין אין אַזאַ קעלט אין דאָרף אַריין ?!

גאָר אַזוי :

איז מילקע, הייסט עס, איינע אַליין אין דער היים, און פּאַליע איז אַוועקגעגאַנגען „איינברענגען".

— איך קלער : אפשר אַרויסגיין איר אַנטקעגן ? אין וועלכן דאָרף איז זי אַוועק ?

— זעט, — מאַכט מילקע ווייטער, — איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז איר זייט אַזוי גרינג אויף דער פור ?

ווי אַזוי איך זאָל ניט זיין קיין באַרימער, ווילט זיך דאָך פאָרט פאַר איר אַ פליים טאָן :

ניין, איך מיין עס אָן ווערטלעך !... וויפל איז עס דאָרטן אַזויפיל דער גאַנג אין דאָרף אַריין ? דריי ווערסט, פינף ווערסט ?

נאָר אין דער צייט, וואָס מיר האָבן זיך געדונגען, האָט זיך געעפנט די טיר, און פּאַליע איז אַליין אַריין.

זי איז געוועזן זייער פאַרפרוירן, דאָס פּנים רויט, אַזש בלוי, די שיך פאַרהילצערט פון פראָסט. זי האָט אומצופרידן אַ שמיץ געטאָן דאָס גע־

בראַכטע און געוואָלט עפּעס אַ זאָג טאָן אויך, נאָר ווי זי האָט מיך דערזען איז זי געוואָרן... ניין, ניין, ס'איז טאַקע אַן אמת. איך מיין עס אָן באַ־רימערײַ, זי איז בפירוש געוואָרן פריילעכער. אַלנפאַלס זי איז געוואָרן אַנדערש. איך האָב דאָך שוין לאַנג געזאָגט, אַז מיר האָבן צווישן זיך אָן אָפּמאַך נישט קיין געשריבענעם און נישט קיין אָפּגערעדטן, אַז איך בין אַ שותף אַ גוטער און אַן ערלעכער, וואָס איז גרייט זיך טיילן מיטן שלעכטן פּונקט ווי מיטן גוטן און אַז מען דערזעט אָט דעם שותף, און דערצו נאָך אַזוי אומגעריכט, מוז ווערן בעסער אויפן האַרצן.

איך האָב גענומען איר קאַלטע האַנט און כאָטש איך בין געגנוג שעמעוו־דיק און די מענטשן זיינען פּאַר מיר אי ביי, אי ניט געוואוינט, האָב איך דאָך זיך געמאַכט אַ האַרץ און גערעדט מיט אַ טאָן שוין פון אַ בריה און אַן אַלטן, אַלטן באַקאַנטן.

— זאָל פאַליע אָפּרוען און איך מיט מילקען וועלן גיין הייצן דעם אויוון און עפּעס צושטעלן קאָכן.

— נו, נו, — האָט אויף מיר מיר מילקע זיך שיעור ניט צעשריען, — אָט באַלד צעיאָג איך זיך גיין שטעלן זיך קאָכן.

לאָזט זיך אויס, אַז מילקע איז זייער אַ קנאַפּע באַלעבאָסטע. זי אַליין ווייסט עס זייער גוט און סע אַרט איר ניט, אַז איך וועל עס אויך וויסן, נאָר איך זאָל שטיין און קוקן ווי זי קאַרדאַשעט די בולבע, דאָס ניט.

— נאַרעלע, — מאַכט פאַליע, — דו מיינסט, אַז באַלד נעמט ער און טראָגט עס אָפּ צו עליע-לייבן? ער איז דאָך נישט פון די.

— צו עליע־לייבן? אוי, ווי איז מיר! ס'אַרט מיך זייער שטאַרק! פון מיינטוועגן לויפט אפילו שוין די רגע און זאָגט זיי, אַז ביי מיר איז פּאַראַיאָרן אויסגעלאָפן אַ גאַנץ קריגעלע מילך אין אויוון! ס'זאָל מיך אפילו אָנהויבן אַרן!

דעם סך מילך וואָס זיי האָבן... טאָמער האָט מען געקריגן קוים אויף אַ רפואה אַ גלאָז מילך פונעם שלאָפן וועגן, איז עס אויך אויסגעלאָפן ביז אַ קאָפּ. נאָר מילא, זי וויל ס'זאָל אָפּגיין ווי אַ חכמה, ווי אַ שפּאַס, זאָל עס זיין אַ שפּאַס. נאָר פּאָר איין זאַך בין איך ברוגז, און שטאַרק ברוגז, וואָס האָט מילקע צו ריידן וועגן עליע־לייבן מיט אַזאַ נוסח. זי וויל צו זיי ניט גיין פּאַר קיין שנור? זי וויל בכלל אַזוי פרי ניט חתונה האָבן? דאָס איז איר זאַך, נאָר גרינגשעצן עליע־לייבס ערלעכקייט, עליע־לייבס גוטסקייט, וועגן דעם וועלן מיר נאָך אַ סך מאָל ריידן און גאַנץ אָפן. איך האָב ליב הענט, וואָס קאָנען אַרבעטן.

צוויי חדרים זיינען פּאַרקלאַפּט אויפן גאַנצן ווינטער. איצטער זיצן מיר אַלע אין אַ קליין אַלקערל, ביי אַ קליין טישל. פון איין זייט אַ בעט, פון דער צווייטער — אַ בעט. פּאַראַן אַ בענקל אויך. און מיר עסן אַ היר־

זשענעם קוליש מיט קאַרטאָפל. זאָגט אויף אים, אַז ער איז געשמאַק, זאָגט, אַז ער איז ניט געשמאַק, נאָר געקעכץ איז עס. פריש איז ער, עסן גלוסט זיך, נו, איז געגעסן זאָל ווערן!

מיר האָבן אפילו שיעור ניט געפּועלט ביי זיך מען זאָל אַלע עסן פון איין שיסל. נאָר דערנאָך איז פונדעסטוועגן געבליבן, אַז ניין. אויב יום־טוב איז יום־טוב. טאָקע פון דער אַלגעמיינער שיסל, נאָר יעדערער זאָל אָנגיסן צו זיך אין טעלער אַריין.

וואָס־וואָס, דאָס קען מען דאָך זיך געוויס פאַרגינען.

דאָס מיטאָג עסן, כאָטש סע פאַרנעמט זייער אַ גרויס אָרט אינעם מענטשנס לעבן, האָט דאָך אין זיך די מעלה, וואָס ס'פאַרביילופיק. ס'האָט זיך זיין שעה אין טאָג. איבערגעקומען די שעה און מען האַלט שוין נאָך מיטאָג! אַ בעסערער, אַן ערגערער — ס'שוין אַוועק! אגב איז ער געווען גאָר ניט אַזוי שלעכט אויך. וואָסער איז אין אים געווען? הירזש אויך? קאַרטאָפל אויך? אַ מאַטעלע זאַלץ אויך? האָט נאָר געפעלט אַ לעק שמאַלץ, אַ ברעקעלע פלייש, אַ פּאָר בלינצעס, אָדער כאָטש אַ ביסעלע קאָשע מיט האָניק אויפן צווייטן געריכט, נאָר דאַן, דאַן וואָלט עס שוין געווען פאַר מלכים צו שטעלן! צו גוט! אַ פולע גוט טאָר מען ניט.

געגעסן האָבן מיר שוין אין דער טונקל און איצט, איצט וואָלט מילקע וועלן, אַז פאַליע זאָל איר געבן אירע שיך (אָמער איך האָב גאָר ניט באַמערקט, אַז ביז איצטער איז זי געגאַנגען אין שקראַבעס), ווער זי צולויפן אויפן אוראַק.

איך האָב געמיינט אין אמתן עפּעס אַן אוראַק, לאָזט זיך אויס, אַז ביי אלקנה דעם סטאָליער אַרבעט אַ האַלב־שטום יינגעלע אויך ביי סטאָלעריי. איז איר געפעלן געוואָרן לערנען דעם יינגל שרייבן. און אַלע אָוונט, ווי סע גיט זיך איר נאָר איין אַראָפּרייסן ביי פאַליען די שיך, לויפט זי אַוועק אַהין און טוט אָפּ איר אַרבעט ערלעך. דאָרטן, ביי אלקנהן, זיינען דאָ טעכטער אויך. צוויי פון זיי זיינען אפילו חברטעס. איינע — פאַליעס און איינע — מילקעס. נאָך מער. די עלטערע פון יענע צוויי איז געווען אפילו חבר מיט פייגלען דעם רבס און אַ סך מאָל קען מען פון איר הערן: „פייגל? כ'וויס, פייגל וואָלט אויך אַזוי געטאָן". אָדער: — „איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסן, וואָס וואָלט פייגל געזאָגט אויף אַזאַ זאַך."

מילקע איז אַרויס. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז פאַליע ווייס שוין פון וואָס איך וויל מיט איר ריידן.

אָבער דאָ איז אַריין רייזל, טאָקע דעם זעלבן אלקנהס עלטערע טאָכטער.

— טוט נאָר אַ קוק! האָט איר שוין געסט אויך!... און מיר ווייסן אפילו ניט. ווען מיר ווייסן, וואָלטן מיר אפשר אָפּגעבאַקט אַ לעקעך „מיט־די־געסט".

— רייזעלע, — מאַכט פאַליע — וואָס ביסטו אַזוי הויך אַוועק?

— וואָס דען?

— אַ ציגעלע צוקער! — האָט איר פאַליע געענטפערט מיט אַ באַטאַנעני־דיקן שמייכל. — ווען דו ברענגסט אַ ציגעלע צוקער, וואָלטן מיר דאָ גע־עפנט אַזאַ מין באַל, אַז די וועלט וואָלט זיך צעלייגט.

— דערצייל זשע מיר נאַר, בחורל, אָדער יונגערמאַנטשיק (איך ווייס זייער ווי אַזוי מען רופט אייך דאַרטן), ווי אַזוי פאַלט מען עס אַראָפּ אַהער אין מיטן אַזאַ מין זאַווערוכע?

— ווער וואָלט זיך ריכטן, אַז ביי אייך שטייען אין די זאַווערוכעס? ביי אונדז איז אַ דאַנק גאָט שטיל...

— זעסטו, דאַרף מען אים דאָך אויך די צונג ניט פּיקן!

און איך בין צופרידן, וואָס איך האָב אומגעריכט און אַזוי גרינג אויס־געהאַלטן דעם עקזאַמען, כאָטש פאַליע קלייבט זיך ניט ביי קיינעם פרעגן וועגן מיר קיין מיינונג.

— ווייסט איר זשע וואָס? — האָט זיך רייזל מיטאַמאָל אויפגעהויבן פון אָרט, — טאָ שטעלט זשע, זייט מוחל טיי, אָדער אָקרעפּ, און איך טו אַ שפּרונג אַהיים. ערשטנס וועל איך אָנטאָן מיין שבתדיקן מלבוש און זיך טאַקע אַ ביסל פאַרקעמען אַנטקעגן שפּיגל אויך. הערסט אַ מעשה — אַלע מאָל טרעפט זיך אַזאַ געלעגנהייט. און אויב איך וועל קענען צושלעפּן ביי אונדזער גיטלען אַ שטיקל צוקער, אפילו אַ גרויסע שטיק, וועל איך עס טאָן מיט אַלע כבודן.

און זי האָט גלייך גענומען דעם וועג.

— זעט איר שוין, האָט מיר פאַליע שטיל און שמייכלענדיק אַ זאָג געטאָן, — מען „פוצט" ביי אונדז די שפּראַך, קיין עין הרע, יעדער ווי אַזוי ער קאָן.

און אָן איבעריקע מחזקות איז זי איבערגעגאַנגען אויף מיין זייט טיש און זיך אַנידערגעזעצט לעם מיר.

איך האָב זיך דערפילט געמיטלעכער. אָט זיצן מיר זיך אין צווייען אויג אויף אויג, וואָס ס'איז מעגלעך פאַר פיר אויגן, קאָן מען עס ניט אויס־פירן פאַר קיין זעקס.

ווי אַזוי זשע מאַרקירט מען אויס, פאַליע, אַז ס'זאָל אונדז זיין גוט אין צווייען? צי דען דאַרף מען, אַז ס'זאָל צוליב דעם כסדר זיין טונקל, זומער אין אייער באַגלאָזטן גאַנעק און ווינטער אָט דאָ אין צווייען, נישט ווייט פון דער וואַרעמער קאַכל?

אַזוי האָב איך געקלערט, נאָר איך האָב עס ניט אַרויסגעבראַכט אין דער הויך. כאָטש איך קלייב זיך פון פאַליען גאָרנישט ניט פאַרטייען. אַזוי פירט זיך עס. זי האָט אויך מסתמא געקלערט פון זאַכן און נישט אַלץ געזאָגט.

ס׳איז געקומען צולויפן רייזל אַן איבערגעטאָנענע, אַ פריילעכע, אַ פאַרסאָפּעטע. זי האָט נאָך געבראַכט צופירן מיט זיך ראָכצען.

— קום, קום, שעם זיך ניט, — טרייבט זי אונטער די ייִנגערע שוועסטער, אַז סע רעדט זיך וועגן אַ באַל, איז דאָך ניט שייך.

אינגיכן איז אויך מילקע אַריינגעקומען.

— אָ, — זאָגט זי — קיין עין הרע אַזויפיל געסט, אַז אַ בליץ־לאָמפּ וואָלט אויך געווען צו ווייניק.

פּאָליע איז געזעסן, ווי זי וואָלט זיך צוליב עפּעס ניט געוואָלט אויפ־הייבן פון אָרט. זי האָט אַ באַקלערטן שמייכל געטאָן און זיך אָנגערופן:

— פּאַכאָזשע, אַז מען וועט אויף אַן אמת דאַרפן אויסטראַכטן אַ גלעזל וואַרעמס. וואָס, מילקעלע, דו וועסט טאַקע זיך שטעלן קאָכן?

— אָט־אָ צעיאָג איך זיך. כ׳האָב מער ניט וואָס צו טאָן, — האָט מילקע אויסגעשאָסן — גיין אין דער פינצטערער קיך צו די שטשורעס!

זי איז בכלל געווען זייער אַ פלייסיקע בנוגע שטוב־אַרבעט, אָבער רייזל האָט ניט געלאָזט מען זאָל זיך נעמען פון אַזעלכע זאַכן צום האַרצן.

— פּנים! — זאָגט זי — געווען אין פּיפּס טאָן, ברענגען מיר אַהער אַ גרייטן סאַמאָוואַר, אַן אויפגעזאָדענעם. נאָר איצטער וועט ראָכצע ניט קליין זיין פאַרקאַטשען די אַרבל און אויפזידן אין קיך אַ ביסל אָקרעפּ. האָסטו געזען אַ ביסל אויף איר חתונה וועלן מיר זי אָפּפּאָלגן צען מאָל.

ראָכצע, אַ יונג מיידל, אַ גלייכינקע, עטוואָס אַ קלייעגדיקע, איז געוואָרן רויט. זי האָט אָבער נישט איבערגעקערט די צונג, זי איז נאָך קענטיק געווען צופרידן, וואָס זי האָט אַ געלעגנהייט זיך אַרויסצוכאַפּן אויף אַ רגע פון צימער.

— קום, — האָט זי שווייגנדיק אַ שלעפּ געטאָן מילקען פאַר אַן אַרבל און ביידע קלענערע מיידלעך זיינען אַרויס פונעם וואַרעמען אַלקער.

רייזל האָט אונטערגעהאַלטן די קאָמפּאַניע מיט אַ פריילעך וואָרט, מיט אַ ווערטל. זי איז אַ גוטע, רייזל. ווען האָב איך זי באַוויזן זען, און איך בין מיט איר שוין אַזוי געוואוינט. איך וואָלט שוין מיט איר פון אַ סך זאַכן געקענט ריידן זייער אָפן. סע גלאַט, וואָס איך בין געשטראָפט, — מיינע דערציילעכצן קאָן איך אַרויסברענגען ניט פאַר קיין סך מענטשן. מיר זיינען דאָ אינגאַנצן אין דרייען, נו, אָבער דריי איז שוין אויך אַ סך.

און ס׳ווייינט אין מיר בכלל דאָס האַרץ. פאַרוואָס — ווייס איך אַליין ניט. איך בין אויף זיך פּשוט בייז: — אָט זיץ איך צווישן מענטשן, וואָס זיינען פון מיר געגרן. מיר זיינען זיי אויך זייער צום האַרצן, טאָ נעכיי וואָלט זיך מיר עפּענען דאָס מויל, נעכיי וואָלט איך זיך פילן נעבן זיי, אַז איך בין נאָך ניט קיין ייִד פון זיבעציק יאָר? און אפשר?... אפשר האָבן זיי אויף

מיר אַזעלכעס ניט געזען. אפשר האָב איך ביי זיי אין די אויגן דעם זעלבן אויסזען, וואָס אין שפּיגל. אָבער דער שפּיגל נאַרט דאָך שטאַרק אָפּ.

אַז איך וועל אַמאָל ריידן מיט רייזלען באַזונדער, מיר וועלן מיט איר געוויס שפּאַצירן איבערן בריקל פאַרביי דער מיל און מיר וועלן געוויס ריידן און פאַרברענגען, וועל איך איר צווישן אַנדערע זאַכן זאָגן, אַז דער שפּיגל נאַרט אָפּ.

נאָר דערוויל, דערווייל האָט זיך דאָס קאַנעצל צעברענט אַזוי ווי ליכטיקער. די מיידלעך זיינען שוין דאָ אין שטוב מיטן אויפגעזאָדענעם אָקרעפּ און מיר טרינקען טיי מיט חכמות. אַ זופּ און אַ גלייכוואָרט — אַ טרונק און אַ ווערטל.

אפילו פאַליע האָט אין דער אַנוועזנהייט פון איר חברטע און פון די קלענערע מיידלעך זיך ניט געשעמט און דערציילט, און ס'האָט מיר גראָדע הנאה געטאָן, וואָס זי האָט עס אַזוי אָפן און פריילעך אויסגעברייטעט:

אַ דורכפאָרער, אַ באַקאַנטער זייערער, וואָס וואוינט ביי אונדז אין שטעטל, האָט זי אַנומלט פירגעהאַלטן צי ס'איז אמת, וואָס ער האָט געהערט, אַז עפּעס דרייט זיך ביי זיי מיט מיר, מיטן האַרבאַרניקס זון, איך בין דאָך זיינער אַ בן־עיר, אַ לאַנדסמאַן, נו, ווייסט ער זייער? ס'וואָלט אפשר אַלץ געווען גלייך, נאָר מען האַלט מיך אין שטעטל פאַר אַ שטיקל משוגענעם.

— אוי, גוט! — האָב איך אַנגעקוואָלן הויך אויפן קול מיט די מיידלעך צוזאַמען. — ס'איז מיר אמת געווען אי שיין, אי ניט שיין... און אפשר, ווען איך האָב שוין גערעדט מיט פאַליען ערנסטער וועגן דעם זעלבן ענין, האָט זיך מיר געוואָלט אַרויסזאָגן אַזאַ מין געדאַנק: טאָקע אַ קליינע שטאָט, אָבער אַ שטאָט איז עס און דאָרטן זיינען דאָ אַלערליי מענטשן. אייניקע בענטשן זיך מיט מיר און זיינען ערגעץ וואו גערעכט. אייניקע האָבן מיך אין דער לינקער פּאה. סע גייט זיי גאָר ניט אָן, צי לעבט אַזאַ מענטש אויף דער וועלט, און זיי זיינען גערעכט, און איצט, ווייזט זיך נאָך אַרויס, אַז ס'איז דאָ אַ דריטער צד, וואָס קוקט אויף מיר גלאַט ווי אויף אַ משוגענעם און זיי ריידן אויך ניט פון וועג.

נו, גוט, אַז איך וועל קומען אַהיים, וועל איך זיך אומיסטן צוקוקן מיט וואָס אונטערשיידן זיך די דאָזיקע מענטשן צווישן זיך, וואָס זייערע מיינונגען צעגייען זיך אַזוי ווייט.

פאַליע מיט מילקען שלאָפן פון איין זייט טיש און איך — פון דער צווייטער. מיר זיינען שוין ניט קיין פרעמדע. פאַליע קאָן אויספירן, אַז זי זאָל פון אָוונט אַ ביסל ליגן לעבן מילקען, און אַז מילקע וועט אַנטשלאָפן ווערן (זי איז נאָך אַ יונג קינד, זי שלאָפט שטאַרק), זאָל זי איבערגיין צו מיר. און דאָ האָבן מיר געטאָן, וואָס מיר האָבן טאָן ניט באַדאַרפט.

זי, פּאַליע, האָט עס געוואוסט פון פריער. אמת, זי האָט זיך ניט געקענט איינגאַנצן פאַרלאָזן אויף דעם, וואָס זי האָט געפילט, סע האָט איר געקלונגען אין די אויערן, ס׳האָט ביי איר געקלאַפּט אין קאָפּ, שטומע אומגעזעענע שליחים פונעם פאַרגעפיל, פונעם אונטערבאַוואוסטזיין, וואָס ניט ביי יעדן מענטשן זיינען זיי גלייך לויט זייער פאַרשאַרפטקייט, אַלע זיי האָבן געהאַלטן אין איין וואָרענען: טו ניט, גיי ניט, הער אים ניט! ער איז ניט קיין בייזער מענטש, ער איז אפשר לייטישער פון אַן אַנדערן, נאָר מיט דעם טאָט מיט דיינעם גייסטו פון אומגליק צו בראָך, פון פיין צו גרוילן, פון ליידן צו אומקום.

יאָ, די דאָזיקע אַלע אומגעבעטענע זעאונגען האָבן זי אַזוי געמאַטערט, אַז זי האָט אַזש געוויינט. זי וואָלט זיי וועלן אַרויסטרייבן פון זיך, נאָר זי קאָן ניט. און איך? איך האָב אויך קיין גוטס ניט געפילט. מיך האָט נאָך דערשראָקן אין אונדזער צוזאַמענטרעפונג, אָט די אומנאַטירלעכקייט, אָט די קעלט, וואָס האָט אונדזביידן באַגעגנט.

מתים, אַז זיי לאַכן, הערט מען קיין קול ניט. מתים, אַז זיי זיצן אפילו אין גן־עדן ביי די געדעקטע טישן און עסן שטיקער פונעם לויתן פאַר־טרינקענדיק אים מיט ווין פון די קפריסין, טוען זיי דערביי ניט קיין שמייכל, ווייל זיי פילן ניט קיין טעם אין דרינען. נאָר מיר ביידע? מיר לעבן דאָך נאָך. ווען מען שניידט ביי אונדז אין אַ פינגער, וואָלט דאָך נאָך פון אים געגאַנגען בלוט. פון וואַנען זשע נעמט זיך צו אונדז אַזויפיל טויטקייט?! און אויב שוין יאָ טויט, טאָ צו וואָס זאָלן מיר נאָכקרימען די לעבעדיקע? מיר זיינען דאָך אין אַלץ אַזוי ווי זיי, נאָר אונדזערע פּנימער זיינען פאַרפראָרן און לאָזן אויף זיך קיין שמייכל נישט אַרויף, און די בלוט איז פאַרגליווערט, ווי זי וואָלט שוין לאַנג טויט געווען.

צוויי שטילע, וואוילע, פיל ליידנדיקע מענטשן דערגייען פּלוצים צו געשפּעט און צו פייניקן איינער דעם צווייטן, אין דער צייט ווען זייער כוונה איז געווען העלפן איינער דעם צווייטן. אַרויסווייזן אין טאָט די אַכטונג, וואָס זיי פילן איינער צום צווייטן.

נישט געדאַרפט עס טאָן, נישט געטאָרט אַזוי טאָן. און טאַקע דערפאַר, וואָס מיר ווילן אַזוי איינער דעם אַנדערנס טובה.

אַלטע לייט ביי אונדז אין שטאָט האָבן ליב געהאַט זאָגן:

— אַ ווייב איז אַזוי ווי אַ פויערשע היטל, ווער ס׳טוט זי אָן, אויף דעם איז זי גוט.

אוי, נייך, ס׳איז נאָך אין דער וועלט נישטאָ די צווייטע זאַך, וואָס זאָל זיין אַזוי קרום, ווי דאָס, וואָס איך האָב נאָר וואָס געזאָגט.

אָט־אָ בין איך געגאַנגען 25 ווערסט צופוס צו איינער אַ מיידל, אַ פּולע, אַ שטאַלטנע, אַ לייטישע, אַ שטילע. מיר די מזלדיקע יאָר, אויף וויפל זי

איז לייטישער פון מיר און איך האָב ביי איר אויך זייער אויסגעגומען, נאָר זי איז נישט פאַר מיר קיין ווייב און במילא בין איך שוין נישט פאַר איר קיין מאַן ... איר ווייסט ניט פאַרוואָס ? איך ווייס אויך נישט. נאָר אונדזער נאָענטע באַגעגעניש איז געווען אַ טעות, און דערום וואָלט טאָקע פּאָליע אַליין, זי איז קליגער פון מיר, איר האַרץ נאַרט זי קיינמאָל ניט אָפּ, וואָלט זי די ערשטע געדאַרפט זאָגן :

— הערט מיך אויס, סלאָוועשנער. וואָס געווען איז פאַרפאַלן, נאָר ווייטער קריכן טאָרן מיר ניט. פאָלגט מיך, מיין האַרץ נאַרט מיך קיינמאָל ניט אָפּ.

אָבער זי האָט עס מיר ניט געזאָגט, כאָטש זי איז געווען זייער אַ אומעטיקע און איך האָב איר אויך ניט געהאַט וואָס צו זאָגן. מיר האָבן זיך קענטיק באַנוגנט מיט דעם, וואָס ס'איז סיי־ווי שלעכט אויפן האַרצן. און יעדער טאָג רוקט זיך אָן מיט זיין הירזשענעם קוליש, מיטן דריבנעם שנייעלע נאָך האַלבן טאָג, וואָס איז אַזוי כמורנע און לאַנגווייליק. און דערנאָך, דערנאָך זעסטו, אַז ס'ווערט שוין צוריק נאַכט, און מען מעג שוין גרייטן דעם קאַנעצל און אפשר, אפשר טאָקע דעם לאָטאָ אויך. דער טאָג איז דאָך שוין אַריבער און אין אָוונט, אין אָוונט האָט יעדערער די רעכט אָפּ־צורוען און זיך פאַרוויילן.

מילקען האָבן מיר גאָר ניט דערציילט, נאָר זי ווייסט פון אַלץ. אַמאָל טרעפט, אַז מילקע איז אויף מיר אין כעס און קאָן אַליין ניט זאָגן פאַרוואָס. אַמאָל פאַרקערט — ווען איך רוף זי אַרויס דערויף, טוט זי זיך מיט מיר אַ שפּיל און פּאָליע מאַכט זיך אַזוי ווי ניט ווויסנדיק. אין עקסטן פאַל קומט זי אָפּ מיט אַ ווערטל :

— מילקעלע, וואָס נעמסטו אים אַזוי אַרום. דו ווייסט ניט, אַז ער איז אַ ייד ?

און מילקעלע ווייסט וועגן וואָס עס גייט. דערום ווערט מיין בלוזע נאָס פון אירער אַ טרער. דאָס טרעפט זיך מערער פאַרנאַכט, ווען מען מעג נאָך אַ ביסל זיצן און ניט מאַכן קיין פייער. דענסטמאָל זיצט זי איינגע־טוליעט איר קאָפּ אין מיין ברוסט און מיר זינגען. מיר זינגען אַלע איינ־איינעם איינע און די זעלבע לידער :

„טראָגט זיך, טראָגט זיך
שוואַרצע וואָלקנס
אויף די פליגלען פון דעם ווינט ...‟

אַז נישט זינגען מיר :

„מאַמאָטשקאַ, כאַלאָדנאַ, מאַמאָטשקאַ, גאָלאָדנאַ,
מאַמאָטשקאַ יעסט מי כאָטים‟.

פאַראַן אַזאַ מין ליד וועגן קליינע קינדער יתומים.

אַלע מיר זינגען עס מיט טעם. אַלע מיר האָבן אַ סך מיטלייד אי אויף זיך, אי אויף די יתומים, און אָט די דאָזיקע שעהן זיינען אפשר טאַקע די בעסטע אינעם גאַנצן מעת לעת.

דערנאָכדעם האָט זיך מילקע ניט געפוילט לויפן נאָכן פידל צו גוסל אלקנהס ברודער, און כאָטש דער פידל האָט געהאַט אויף זיך נאָר דריי סטרונעס און אַנשטאָט קאַניפאָל האָבן מיר געקריגן אַ שטיקל אַלטע זשיוויצע און כאָטש איך האָב געוואוסט, אַז איך בין אַ קנאַפּער בריה אויף די זאַכן, דאָך האָב איך אָנגעצויגן די פלעקלעך, אַ פּרואוו געטאָן דעם סמיטשיק און געשפּילט. געשפּילט מיט דעם תנאי, אַז מען זאָל ניט אָנצינדן קיין שיין. פֿאַליע מיט מילקען האָבן שטיל נאָכגעזונגען און אויך רייזל אלקנהס איז דערביי געווען און זי האָט געזאָגט, אויף איר דינער האַלדז־און־נאָז שטים, אַז ס'זאָל מיר נאָר קיין עין הרע בישט זיין, אַז ס'איז דאָך אַ יונגערמאַנטשיק מיט אַלע מעלות.

אירע אָפענע רייד זיינען געווען ווייט פון ניט פאַרגינען און זי האָט טאַקע גלייך אַליין פאַרענדיקט:

— מיר גלויבן ניט און מיר ווען ניט גלויבן קיינעם, ווער ס'וועט אויף אייך קומען ליאַפּען. האָט איר געהערט אַ ביסל?

און מילקע האָט געענטפערט:

— און איך גלויב יאָ: באשר, ער שפּילט גוט, דאָס איז נאָך נישט קיין סימן.

פאַר אַזאַ מין וואָרט מוז איך זי כאַפּן, מילקען, דאָ ערגעץ אין אַ ווינקל, און זי אָנקושן אפילו פאַר איטלעכן אין די אויגן! זי רייסט זיך פון מיר און שלאָגט מיך כלומרשט מיט די פויסטן און איך קוש זי דערווייל שטאַרק־שטאַרק. איך האָב ליב, אַז מען זאָגט מיר אַזעלכעס אין פּנים אַריין. און אַז מען זאָגט עס אַזוי ווי זי, מילקע, זאָגט. נישקשה, מירן זיך נאָך שטעלן אויף די פיס און זי וועט זיך נאָך ביי אונדז לערנען אויך. צוליב איר זיינען מיר גרייט אַרויסצופאָרן אפילו אין אַ גרעסערער שטאָט, אַבי זי זאָל האָבן לעם ווערמען זיין, אַבי זי זאָל האָבן לעם וועמען זיך לערנען.

אָט אַזעלכע נאַרישע באַרימערישע געדאַנקען קומען אָפּט אין קאָפּ אַריין און ווערן אויך אַמאָל אַרויסגעזאָגט אין דער הויך. אָבער דער שאַרפער און פיינלעכער געפיל, אַז מיר טוען נישט דאָס וואָס מען דאַרף, איז נאָר איין מאָל געווען אַזוי שאַרף און זיך נאָר אין מאָל אַ ווייז געטאָן אַזוי בולט און קלאָר. און דערנאָך? איז עס שוין אַריבער אין דעם צושטאַנד פון צע־שוואומענקייט און אַזעלכעס, וואָס איז נאָענט צו געוואוינטשאַפט.

איך בין איינער אַליין געגאַנגען פון סענדעריוקע קיין סלאָוועשנע. און אין דרויסן איז ווייטער געווען ווינטיק און שנייאיק. איך האָב קיינעם

פון קיין באַקאַנטע אויפן וועג נישט באַגעגנט און וואָלט איך זיי באַגעגנט, וואָלט איך זיי אפשר אויך ניט געגאַנגען דערציילן קיין סך מעשיות. אין בעסטן פאַל וואָלט איך זיי געענטפערט:

— פון וואַנען איך גיי? פון סענדעריוועקע גיי איך... איך האָב דאָרטן געדאַרפט זיין אין איינעם אַן אָרט... וואָס הערט זיך עפּעס אין סלאָוועשנע? שטיל?... נו גוט... אַ גוטן טאָג.

מער איז ניט קיינעמס עסק. איך טאָפּטשע דעם סקריפּענדיקן שניי און אין האַרצן איז ניטאָ קיין פרייד אפילו אויף קיין האָר. איך פאַרלאָז זיך ווייטער אויף מיינע פיס, ווי אויף אַ מעכאַניזם, וואָס אַז מען ציט אים אָן, גייט ער. זיי שפּאַנען און מעסטן אויס איינציקע טריט־ווייס, ווערסט נאָך ווערסט, ביז סע קומט דיר אַנטקעגן אַ דאָרף און דערנאָך אַ שטעטל.

דאָרט אין שטעטל האָב איך זיך אויף ווענען צו פּאַרקוקן. דאָס איז עליע־לייב מיט זיין שטוב־געזינד: שטילע פאַרהאָרעוועטע מענטשן, און איך בין זיי מקנא, איך וואָלט זיך וועלן אַריינשרייבן צו זיי אין דער משפחה. דערנאָך גייט ווידער אַ דאָרף, וואו עס שטייען הייזער מיט פאַרפרוירענע פענצטערלעך, יעדער שטיבעלע טישקעוועט אין זיך אַ לעבן און ס׳גייט זיי קיינעם ניט אָן, צי שפּאַנטסטו איבערן פּראָסט אומזיסט, צי מיט עפּעס אַ ציל. דו גייסט, גיי זיך געזונטערהייט. דיין שאָטן האָט פאַר עמעצן פון זיי דורכגעשווינדלט אויפן שליאַך, אָבער נישט אויף לאַנג, און סע איז זיי ניט כדאי אויף דעם זיך אָפּצושטעלן.

אַן־אַ לייכטן שוין די פייערלעך פון מיין שטאָט. ביי מיר אין שטאָט איז שוין תחילת אָוונט. דער טאָג און דער אָוונט, ווי דער זומער און דער ווינטער, האָבן זיך זייערע געזעצן: זיי קומען ווען זיי דאַרפן קומען. זיי גייען אַוועק ווען זיי דאַרפן אַוועקגיין. איך איינער גיי נישט, ווייל איך דאַרף, נאָר, ווייל ס׳גייט זיך. איך קום, ווייל נאָך אַזויפיל און אַזויפיל באַוועגונגען, וואָס די פיס האָבן געמאַכט אין דער געגעבענער ריכטונג, איז שוין ווי געקומען די שטאָט אַנטקעגן, און אַז מיין שטאָט איז געקומען, גיי איך גלייך ווי אַ פערד צו דעם זשאָלאָב, אַהין, וואו מען פאַרשיט מיר אַמאָל עסן און וואו מען לאָזט פון מיינטוועגן איבער אַ שטיקל דאַך איבערן קאָפּ איבער־שלאָפן.

ס׳איז שוין געוועןן טונקל, אַז איך בין אַריינגעקומען אין שטוב. ס׳איז זייער מעגלעך, אַז די שטובלייט האָבן מיך אפילו ניט איבעריקס באַמערקט. די מאַמע פאַרעט זיך ביי עפּעס אין קיך. דער טאַטע טראַגט, דאַכט זיך, וואַסער פונעם אַרומגעפרוירענעם ברונעם. די קלענערע חברה זיצן אין אַ ווינקל און דערציילן זיך מעשיות. און איך בין ווי אַ שטוביקער און ווי אַן אייגענער, וואָס דאַרף זיך נישט אָפּשטעלן מיט זיין גוטנאָוונט ביי דער ערשטער טיר און בלייבן שטיין, ביז מען וועט אים בעטן זיצן. איך בין זיך

אַוועק אין לעצטן חדרל און דאָרטן איז פּונקט געווען וואַרעם. די הרובעס האָבן זיך שוין געהייצט און אָן קיינע רייד האָב איך אַראָפּגעצויגן פון זיך דעם פאַרווינטיקטן מאַנטל, אַראָפּגעשלעפּט די אָנגעפּראָרענע שטיוול, זיך אַריינגעוואָלגערט מיטן אָנטאָן אין בעט אַריין און דווקא מיט אַ גרייטן זאַפּטיק־אָנגעדראָלענעם געוויין, ווי סע פּאַסט ניט פאַר קיין איין מאַנצביל אין דער וועלט און אויך פאַר מיר.

— וואָס ווייַנסטו ? — וויל איך זיך אַליין אַ פרעג טאָן.

און ענדלעך, אַז די מאַמע איז אַריין און געפרעגט:

— אייזיק, סע דו ? וואָס איז דיר, מיין קינד, פאַר אַ גוטס ?

האָב איך זיך איבערגעדעקט שטאַרקער מיט דער קאָלדרע און געדאַנקט פריידקען, וואָס איז, דאַכט זיך, אין די רייד, אַריין און איטלעכן צוגענומען פון צימער.

איך באַוואונדער פריידקען, וואָס פאַר אַ מענטש זי איז און איך קלער, אויב זי קען מיר אַזוי העלפן אין טאָג־טעגלעכע קלייניקייטן, צי דען וואָלט זי ניט געקענט איינשאַפן פאַר מיר עפּעס מערער. פון איין ליכט צינדט מען אָן אַ צווייטן און דער פייער ווערט ניט געמינערט. אַ געבילדעטער מענטש גיט איבער אַ צווייטן זיין קענטשאַפט און ער ווערט דערפון נישט אָרעמער, קאָן זי דאָך, פריידקע, ווי עס איז אויך מיך אָנצינדן מיט איר ענערגיע, מיט איר לעבנס־לוסטיקייט.

אמת, מיט סענדעריוקע, מיט סענדעריוקע איז שוין אַלץ פאַרפאַלן.

איך בין געגאַנגען כלומרשט מיט אַן אייגענעם גאַנג, מיט אַן אייגענעם פאַרשטאַנד קיין סענדעריוקע און געטראָפן אין אַן אָרעמער שטוב צו אָרעמע מענטשן. יענע האָבן קיין גרויסע מציאה נישט געכאַפּט, אָבער אפילו אָט די מציאה, אַז איך וועל וועלן ביי זיי צונעמען אויף צוריק, וועט עס הייסן, אַז איך באַעוולה אָרעמע מענטשן.

איך געהער דאָך ניט צו אַזעלכע, וואָס זאָלן קאָנען און וועלן טראָגן באַליידיקונג צו מענטשן, וואָס זיינען שוין אָן מיר אויך גענוג געקריוודעט. קיינער האָט דאָך מיר ניט געטריבן אין האָלדז און נאַקן און קיינער האָט מיך ניט געשלעפּט. איך האָב דאָך געקאָנט צוואַרטן, געקאָנט באַקלערן.

איך האָב זיך גוט אויסגעווייַנט פאַר אַ סך יאָרן, פאַר אַ סך מאָל „אָנגעזאַליעטקייט אויפן האַרצן", און דערנאָך ערשט האָב איך אַ טראַכט געטאָן, פאַרוואָס זשע בין איך איצט ניט אין סענדעריוקע ? פאַליע קאָן דאָך מיט איין שמייכל אירן, מיט איין גרינגן וואָרט מיך אַרויספירן אויף פריילעכע געדאַנקען. און מילקע. מילקען וואָלט איך אפשר ווייטער געטוליעט צו זיך. אייגנטלעך בין איך דאָך שוין דאָרטן אַ סך היימישער ווי דאָ...

שפּעטלעך אין אָוונט האָב איך ביי זיך אין אַלקער געגעסן וועטשערע

און גערעדט מיט פריידקען וועגן דעם, אַז איך קלער שוין די טעג אַריבער־פאָרן מיט מיין ביסל באַלעבאַטישקייט אַהין, צו זיי קיין סענדעריוווקע.

דאָרטן איז ניט שלעכט. זיי זיינען זייער טייערע מענטשן.

פריידקע האָט מיר דערציילט, אַז אונדזער שכנה און גלידשוועסטער־קינד זלאַטקע, פייגלס טאָכטער, האָט זיך געקנסט פאַר עליע־לייבס עלטערן ייִנגל. זיי זיינען זייער וואוילע מענטשן די עליע־לייבס. ווייטער האָט זי מיר געזאָגט, אַז סע שטערט ניט, וואָס איך קלער אַריבערפאָרן קיין סענדע־ריווקע, נאָר דאָס זעלבע וואָלטן אפשר די סענדעריוווקער געקאָנט אַריבער־פאָרן אַהער.

הערט אַ מעשה — וועגן דעם האָב איך אפילו קיין קלער ניט געטאָן...

— און ווייטער, — האָט מיר פריידקע ווי אומגערן אַ זאָג געטאָן — ס׳איז שוין טאַקע צייט זיך צו עפּעס נעמען. עפּעס אָנהויבן טאָן.

ס׳איז אפשר דאָס ערשטע מאָל, וואָס פריידקע זאָגט מיר אַזעלכעס, אָבער זי האָט עס שוין אָפּגעזאָגט און ס׳איז, דוכט זיך, צו דער צייט אויך.

צווישן אַלע אָרטעלן אין שטעטל האָט זיך ענדלעך אויך געעפנט אַ גאָרבער־אַרטעל. דאָרטן שמעקט שוין מיט דוב, מיט וואַפּנע מיט טראָן און מיט דזשעגעכץ. און דער עיקר טראָגן זיך פון דאָרטן פריילעכע מענטשלעכע שטימען. אַ ביסל גראָבלעכע, נאָר אויפגעלעבטע און גוטע. אַז איך טראַכט זיך אַריין אין דעם כאָטש איין רגעלע, דערזע איך פאַר זיך זייער קלאָר, ווי אַזוי די אַרבעט האָט ליב — מענטשן, און דער מענטש — אַרבעט. אַרבעט. אַרבעט איז ביים מענטשן זיין צווייטע נאַטור. אינגיכן וועלן מיר שוין ענדגילטיק באַשליסן וועגן מיין מקום מנוחה: „סענדעריוווקע צי סלאָוועשנע״. און אפשר גאָר אַ גרויסע שטאָט, אַז מילקע זאָל לעם אונדז קאָנען לערנען און איך וועל זיך שוין אויך נעמען צו עפּעס אַ טועכץ. מעג זיין קאַמאַשן שטעפּן, ברויט באַקן, ביכער איינבינדן. עפּעס דאַרף מען דאָך טאָן. מען דאַרף זיך צוריק איבערבעטן מיטן לעבן. איצט זע איך קלאָרער, ווי ווען עס איז, אַז אָן אַרבעט איז דאָס לעבן קיין לעבן ניט.

ביז עפּעס וואָס נעם איך די קו אויף אַ שטריק און איך לאָז מיר מיט איר, אין איינעם אַ פרימאָרגן, קיין סענדעריוווקע. פריער וועל איך זי אַהין אָפּפירן און דערנאָך וועל איך קומען און איבערנעמען רחלען.

איך בין צופרידן, וואָס קיין שכנות דרייען זיך ניט אַרום אויפן ווינקל. עפּעס ווילט זיך מיר ניט פאַרפירן קיין לאַנגע שמועסן, צו וואָס איך פיר די בהמה? וואוהין איך גיי מיט דער בהמה? גענוג, אַז די היימישע ווייסן, מיט זיי האָב איך שוין אַזוי ווי אָפּגערעדט.

— מיט דיר וועט זי אפשר גיין רואיק, — מאַכט צו מיר די מאַמע אין הויף פאַרן אָוועקגאַנג, און זי זאָגט מיר ניט, אַז זי קוקט אויף דעם ווי אויף

אַ קרומער זאַך. זי קען מיך די לעצטע צייט פּאַר אַ מענטשן, וואָס ווערט גיך אין כעס, וואָס צעשרייט זיך אָפּט העכער ווי מען דאַרף, וואָס נעמט זיך צופיל צום האַרץ, זי זשאַלעוועט מיך.

רחלע און די קלענערע קינדער האָבן מיך אויך באַגלייט און מיר נאָכגעקוקט. זיי האָבן מיך אפילו געהאַלטן פּאַר אַ גרויסן איינשטעלער, וואָס פּאַר אים איז נישט קיין באַטרעף זיך לאָזן אַליין פון איין שטאָט אין דער צווייטער.

— אַ גוטן טאָג, — האָב איך אַ זאָג געטאָן אַנשטאָט דעם געוויינטלעכן „זייט געזונט".

און זיי האָבן געענטפערט:

— גיי געזונט!

אַליין, אַז איך גיי מיט מיינע צעלאָזטע פּאָלעס אַנטקעגן ווינט, ווייס איך שוין אַן ערך וויפל דער וועג דאַרף ביי מיר אָפּנעמען צייט. גיי איך אַרויס אינדערפרי, דאַרף איך אַהין טרעפן צו וואַרמעס. גיי איך אַרויס וואַרמעס־צייט, אויב די טעג זיינען גרעסער, דאַרף איך אַהין אָנקומען צו זון־פאַרגאַנג.

ווי אַזוי וועלן מיר עס איצט פאַרגיין מיט דער בהמה, ווייס איך ניט. איך בין, דעם אמת געזאָגט, נאָך קיינמאָל ניט געגאַנגען אַזוי.. איך האָב געזען, ווי אַ פּויער אָדער אַ דאָרפס־ייִד שלעפּט זיך איבערן וועג מיט אַ בהמה. נו, איז עס, דוכט זיך, נישט פון די שווערע אַרבעטן. עס שאַפט זיך ביי זיי אפילו אַ געוויסער טראָט פון שותפותדיקן גאַנג.

אַז מיר האָבן שוין אויסגעמיטן די שקאָלעס מיט די טויערלעך, האָט די שוואַרצע מיטאַמאָל זיך צו מיר אומגעקוקט, שוין אפילו גאָר ניט ווי קיין בהמה, און אינעם בליק אין אירן האָב איך געלייענט אַן ערך אַזעלכעס:

— שיינער באַלעבאָס, זאָג מיר נאָר. דיר דאַכט זיך נישט, אַז דו פלאָנטערסט מיך אומזיסט אין דיינע אומבאַטראַכטע גענג?...

איך האָב זי זייער גוט פאַרשטאַנען און איר אויך ווי געענטפערט.

— מאַנקע. ווי די מעשה זאָל ניט זיין, אָבער דו ווילסט דאָך מיר נישט מאַכן שווערער דאָס געמיט... איך פאַרזיכער דיך, אַז מירן זיך אַזוי לאַנג פלאָנטערן צווישן די אומבאַטראַכטע גענג, ביז מירן זיך סוף־כל־סוף אַרויס־שלאָגן אויף אַ וועג, דענסטמאָל וועלן מיר אויך האָבן שעהן פון אָפּרו און טעג פון רו. מירן אפילו פאַרבעטן צו זיך געסט און דענסטמאָל, פאַרזיכער איך דיך, וועלן מיר פאַרגעסן אפילו אין דעם טשאַד פון גאַרנישט ניט טאָן און אין ערגעץ נישט טויגן. ס'איז אַ טשאַד, זאָג איך דיר, וואָס דאַרף זיך אויסוועפן. דערוויילע גיי לייטיש און שיין. פּאַמעלעך, טרעט מיר ניט אויף די פיס. און נאָך אַ זאַך וויל איך דיך בעטן: פאַרנאַכטלעך וועלן מיר זיין אין אַן אַנדער שטאָט, ביי אַנדערע מענטשן. מענטשן, וואָס איך בין מיט זיי

פריינט. אַלנפאַלס וויל איך, אַז מיין פריינטשאַפט זאָל זיי איינגיין. און טאָמער וועט דיר ווערן די ערשטע צייט אומעטיק, זאָלסטו עס, פונקט ווי איך, נישט אַרויסווייזן. זיי זיינען שוין אויסגעשטאַנען אַ היפּש ביסל צרות אָן אונדז. און מיר, — באַהיט אונדז גאָט, אַז מיר זאָלן זיי פאַרשאַפן כאָטש די מינדסטע קימערונג. און דאָס איבעריקע איז ניט געזאָרגט... נאָ, נאָ, מאַנקע. אין לעבן, זאָלסטו וויסן זיין, אַז געוויינטשאַפט ניט פון די קלענסטע זאַכן. מען געוואוינט זיך צו. מיין מומע, דו קאָנסט זי דאָך, נו, דו שטייסט דאָך אַלע מאָל מיט איר גרויסער ראַבער בהמה און איר קייט צוזאַמען די זשויקע אויף דער זון. ביי דער גרויסער ראַבער קו איז אגב אויך געשטאָרבן אַ יונגע באַלעבאָסטע, זייער אַ שיינע, אַ בלאָנדע, אַ שטאַלטנע און דער עיקר זייער אַ לעבעדיקע. זי ליגט איצט ניט ווייט פון בוזיען. יאָ, יאָ. דאָרטן אויפן פאַרווייטן און פאַרשנייטן שטעטלדיקן בית עולם. איז אַנטקעגן וואָס זשע רעדן מיר עס, אַנטקעגן געוואוינטשאַפט, זאָגט זי כסדר, אַט די מומע מיינע:

— זאָל מען נישט געפּרואווט ווערן צו וואָס מען קאָן געוואוינט ווערן. נאָ, נאָ, מאַנקע, נאָ!

און מיר גייען זיך אונדזער וועג.

אין דער היים קערן זיי ערשט עסן אָנבייסן און איך מיט דער שוואַרצער זיינען שוין באַלד פון יענער זייט באַקיעווושטשינע. מיר האָבן שוין לאַנג איבערגעלאָזט הינטער זיך די שקאָלעס און אַלע פאַשע־ערטער, וואו די כודאָבע אונדזערע גייט אַלע זומער אַרום. מיר גייען דורכן איינגעפּראָרענעם שליטוועגס, פאַרביי דעם פאַרשנייטן ריוו. און קיין זאַך, אויסער די פאַר־שאָטענע בוימעלעך און די סטויפּטשיקלעך פון די צעמאָסטענע פעלדער גיבן ניט צו פילן, אַז דאָ איז פאַראַן פלאַץ פאַר זומער אויך. פאַר ברייטע צע־כוואַליעטע פעלדער, פאַר גרינע תבואות, פאַר שמעקענדיקער לופט, פאַר געזאַנג פון פייגעלעך. נייך, איצט ברינזלען נאָר אין די אויגן די דימענט־לעך פונעם פּראָסט און ער שפּילט אונטער די פיס מיט טויזנטער פידלען. ווי ס׳זאָל ניט זיין ליב די פרייע דרויסנדיקע רחבות, ווילסטו פונדעסטוועגן דערפילן אין דער נאָענט אַ פּאָר דאָרפישע פּלויטן, שטאַלן מיט שטרויענע סטריכעס און דערזען קוימענס פון וואַנען סע גייט אַ רויך. דאָרט לעם זיי ביסטו עפּעס פעסטער ביי זיך.

סע קאָן זיין, אַז איך וואָלט שוין מעגן אָפּלאָזן דער בהמה דאָס שטריקל. זי איז זיך שוין אַ ביסל איינגעגאַנגען און ס׳פילט זיך, אַז זי וועט שוין גיין די גאַנצע צייט אַהין וואו איך גיי. פּלוצים, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און אויפגעהויבן דעם קאָפּ. פון דער ווייטנס איז געפאָרן איין פערדל, און דאָס שליטל האָט זיך געשמאַק געגליטשט אויפן איינגעפּראָרענעם שליאַך.

— נו, מאַנקע! וואָס האָסטו דאָרטן ניט דערזען? קיין וועלף זיינען דאָ

ניטאָ און קיין מענטשן וועלן אונדז ניט טשעפּען. זיי גייען זיך זייער וועג און מיר — אונדזערן. נו, פֿאָשלי, פֿאָשלי! מיר זיינען אָפּגעטראָטן אַ ביסעלע אָן אַ זייט. זאָלן זיי גיכער דורכפֿאָרן.

אָבער די מענטשן, וואָס זיינען געפֿאָרן אַנטקעגן, האָבן זיך דווקא לעם אונדז אָפּגעשטעלט. זיי האָבן, ווייזט אויס, אַזוי געוואָלט. איך האָב זיי אגב גלייך דערקענט. דאָס איז געווען דער נייער וואָיענקאָם אונדזערער, טישטשוק הייסט ער, דוכט זיך! און דער רויטאַרמייער, וואָס פֿאָרט מיט אים. איך האָב אים געוואָלט אָפּגעבן אַ גוט מאָרגן, אַזוי ווי ווישטשענקען, אַזוי ווי אַן אַנדערן פֿון די וואָס איך קען, אָבער מיין גוט מאָרגן איז צעטראָטן געוואָרן אונטער זיין האַרטער און פֿרעמדער פֿראַגע:

— ווער זייט איר? וואוהין גייט איר? וואָס איז עס פֿאַר אַ בהמה?

איך שמייכל צו אים און דערצייל אים, אַז איך קען אים און ער וואָלט מיך אויך דאַרפֿן קענען, אַז איך בין דער און דער. די בהמה פֿיר איך איצט אינעם נאָענטן שטעטל. דאָרטן גיי איך צו אַזעלכע און אַזעלכע מענטשן... קורץ, — איך קלער זיך דאָרט באַזעצן.

— אייער אַנגעהעריקייט צו מיליטער־דינסט?

איך ווייז אים אַ פּאַפּירל.

— טשטאָ ווי? אויף וואָס האַלט איר עס?! אָט אַזוי שלענדערט מען זיך אַרום און מען דרייט זיך אויס מיט אַלע מיטלען פֿון דינען אין דער רויטער אַרמיי. געגאַנגען זאָל ווערן צוריק!

דער רויטאַרמייער קריכט אַראָפּ פֿון שליטן. ער גיט אָפּ דעם וואָיענקאָם די לייצעס און וויל נעמען די בהמה פֿאַרן שטריקל, אָבער די בהמה אונדזערע, לאָזט זיך אויס, איז גאָר ניט פֿון די ראַכמאַנעסקע און נישט פֿון יעדערן וועט זי זיך לאָזן פֿירן. האָט זי זיך געגעבן אַ דריי און אַ ריס אַרויס פֿון זיינע הענט, אַז דער בחור האָט זיך שיער ניט איבערגעקוליעט.

— לאָזט זי אָפּ — האָב איך אַ זאָג געטאָן. — זי וועט שוין טרעפֿן. זי וועט אַליין טרעפֿן דעם וועג אַהיים.

און די שוואַרצע איז ווירקלעך אַוועקגעלאָפֿן מיטן שליאַך צוריק צום שטעטל.

— אויב אַזוי, — האָט זיך דער וואָיענקאָם אָנגערופֿן, — טאָ קריכט אין שליטן אַריין!

דאָס שליטל איז שמאָל און קליין, אָבער מיר האָבן זיך אויסגעזעצט. איך מיטן רויטאַרמייער אויבן אָן, און דער וואָיענקאָם האָט פֿריי געהאַלטן די לייצעס און אָנגעטריבן.

אינטערעסאַנט. דאָס ערשטע מאָל פֿאַר דער גאַנצער צייט, אַז סע מאַכט זיך מיר אַ מעגלעכקייט אונטערפֿאָרן אָבער ניט אַהין, וואוהין איך דאַרף, נאָר אין דער פֿאַרקערטער ריכטונג.

ס׳וועלט מיר עפּעס ניט גוט אויפן האַרצן. בעסער געזאָגט, ס׳איז מיר ניט שיין. אפילו פאַרן דרויסן איז מיר ניט שיין. וואָס וועט מען זאָגן ביי מיר אין שטעטל? פאַרשטייער פון מיין מאַכט פירן מיך פונקט ווי איך וואָלט געווען פּייטל די ציג. אָדער עפּעס אַן אַנדער בלאָטער אויפן לייב פון דער רעוואָלוציע. איצט וואָלט מיר מער ניט געפּאַסט, אַז איך זאָל באַגעגענען שיינדלען יצחקס. זי וואָלט אין מיר פשוט געהאַט אַ נקמה. און פאַר איין זאַך, דערפאַר וואָס איך האָב זי אַלע מאָל פאַרזיכערט, אַז נאָך איר מוז קומען אַ מיליציאָנער (און זי רופן נייען זעק אָדער פאַנאַנדערטראָגן פּאַפּירן) און נאָך מיר — ניט. וועגן מיר — האָב איך זיך באַרימט — ווייסט מען, אַז איך וועל אַליין קומען.

די בהמה האָט אָנגעהויבן גיין אַ ביסל פּאַמעלעכער. דאָס שטריקל, וואָס האָט זיך געשלעפּט ביי די פיס, האָט איר געשטערט, נאָר סע איז דאָך שוין ניט וויט. אָט־אָ זיינען צוריק די טויערלעך און אָט־אָ זיינען די שקאָלעס. לעם די שקאָלעס האָב איך דערזען דעם טאַטן, ווי ער גייט אין אַרטעל אַריין, ווייזט אויס נאָכן צווייטן איבערבייס.

ער האָט זיך פון אָנפאַנג דווקא צוגעקוקט, געוואָלט זען וועך סע פאַרט, נאָר ער האָט, ווייזט אויס, סיי ווי ניט דערקענט, האָב איך שוין אַליין צו אים אַ הוקע געטאָן:

— טאַטע, פאַרטרייב אַהיים די בהמה און טו איר אויס דאָס שטריקל.

דער וואָיענקאָם האָט זיך צו מיר אומגעקוקט און דער טאַטע איז געבליבן שטיין אַ ווילע און ניט פאַרשטאַנען, וואָס דאָ טוט זיך. אָבער ער האָט זיך גלייך אומגעקערט טאָן דאָס וואָס איך האָב אים געבעטן. אַ מאָדנע זאַך, כאָטש מיר ריידן מיט אים אַזוי ווינציק די לעצטע צייט, האָט אים דאָך קענטיק אַ טיאָכקע געטאָן אין האַרצן, וואָס איך, אַזאַ „נאַטשאַלניק", בין גאָר ביי די אייגענע עלצטע אין די הענט... מילא, איך בין שוין געוואָרן ווייט פון דאַוונען, ווייט פון ידישקייט, פון תכלית, אָבער ביי די עלצטע, ווייסט ער, אַז איך האָב אַ שטיקל „פּאַטשאַט" (אָנזען). איצטער איז שוין דאָס אויך ניטאָ?

און ער איז באַלד נאָכן פאַרטרייבן די בהמה אַוועקגעלאָפן אין שטעטל אַריין צו איציק שיינקמאַנען. יענער ווייסט דאָך אַוודאי ווי אַזוי איך האָב אויפגעהערט פאָלגן טאַטע־מאַמע און ווי אַזוי איך האָב, טאַקע ווי דער אמת איז, טאָג און נאַכט געוויייקט אין „סאָיוז" (פאַראיין), טאָ זאָל ער גיין צו וועמען מען דאַרף און מיך אַרויסרוטשען (באַפרייען), דעם בעסטן חסיד זיינעם!

איך בין דערביי נישט געווען, איך האָב מיטן טאַטן וועגן דעם ניט גערעדט, נאָר איך קען געבן אַ חתימה אויף פּאַפּיר, אַז ס׳איז אַלץ אַזוי ווי איך האָב נאָר וואָס געזאָגט.

פאַרפאָרן זיינען מיר צום וואָיענקאָם אויף דער קוואַרטיר. אין אַ פּערטל

שעה אַרום איז איציק שיינקמאַן (וואָס וואוינט מיט זיין פאַמיליע ניט ווייט אָט דאָ אויפן שליאַך) געקומען צולויפן אַ פאַרסאָפּעטער, מיט מיר האָט ער זיך אפילו ניט געגריסט. איך בין געזעסן מיט די רויטאַרמייער אין פאָדער־שטוב און ער איז אַוועקגעלאָפן צום וואָיענקאָם אין צימער אַריין. ער האָט אפילו ניט אָנגעקלאַפּט אין טיר און איך הער ווי ער שיסט דאָרטן אויס:

— טישטשוק! וואָס טוט זיך עס מיט דיר?!... דו דערקענסט שוין ניט קיין מענטשן? דו ווייסט?...

איך פאַרשטיי שוין, וואָס שיינקמאַן רעדט וועגן מיר ווייטער: אַז דאָס איז אונדזער בעסטער קולטורניק אין שטעטל. אויף אים שפּאַרט זיך אַן די גאַנצע יוגנט. צוליב אַ פאַמיליען־בראָך און אַזוי ווייטער און ווייטער איז ער אַזוי און אַזוי, נאָר ער איז אונדזערער און ער וועט נאָך אַרבעטן מיט אונדז. ווייסטו שוין וואָס דו טוסט?!

דער וואָיענקאָם איז אינגיכן אַרויסגעגאַנגען אין דער צעשפּילעטער גימנאַסטיאָרקע און קאַלטלעך אַ קוק געטאָן אין מיין זייט:

ווי סוואָבאָדני (איר זייט פריי).

געזאָגט האָט ער עס מיט אַזאַ קול, ווי דער מענטש וואָלט נאָר וואָס אויפגעשטאַנען פון שלאָף.

און ער מיינט, אַז אַזוי איז עס שוין, ער שטעלט זיך ניט פאָר, אַז איך בין נאָך גענוג געפּענטעט, ניט געקוקט דערויף, וואָס איך גיי אַרויס פון דאַנען אַן אַ שמירה און וואָס איציק שיינקמאַן האָט אפילו באַזאָרגט פאַר מיר אַ פּאַפּירל, אַז ס׳זאָל זיך מיט מיר אַ צווייט מאָל אַזעלכעס ניט טרעפן.

אָט־אָ ער, שיינקמאַן, דאַכט זיך אַזאַ פּראָסטער יונגערמאַן און טוט אומיסטן אַ קוק, וויפל געדולד ער ווייזט אַרויס צו מיר און וויפל מענטש־לעכקייט. אָט איז ער צוריק אַוועק און זיך צו מיר כמעט ניט אָפּגערופן, פּונקט ווי מיר וואָלטן זיך גאָר ניט געקענט און ס׳איז בעסער. ער איז ניט קיין דאָקטער און דאָך ווייסט ער, אַז ביי אַזאַ חולאַת ווי ביי מיר, דאַרף מען ווי ווייט מעגלעך אויסמיידן איבעריקע רייד, מיט דער צייט וועט זיך עס אַליין פאַרהיילן.

איצטער וואָלט איך וועלן, אַז שיינדל זאָל מיך זען. כאָטש עס שטערן מיר אַ פּאָר קלייניקייטן. ערשטנס, ווייס איך ניט, ווי אַזוי איר דערציילן וועגן מיין שייכות צו סענדעריוּוקע. און זי ווייסט, אַז איך האָב ליב ריידן וועגן זאַכן אָפן און ניט פאַרשטעלט.

צווייטנס, האָב איך מורא, זי זאָל אויף מיר ניט דערקענען, אַז מיט סענדעריוּוקע איז עס ביי מיר צוגעגאַנגען צו איילן און צו ניט באַטראַכט.

אויב אַ מענטש געפינט פאַר מעגלעך, אָדער פאַר נויטיק מאַכן אַזאַ מין שריט אין לעבן, דאַרף ער זיך מיט עפּעס פילן באַנייט, און איך בין די

זעלבע פֿאַרשטויבטע און אָפּגעבליאַקעוועטע שטיקל סטאַריזשנע ווי געווען. אפשר נאָך ערגער. די אינעווייניקסטע געפֿאַלנקייט, וואָס האַלט דערווייל אין איין וואַקסן, ברענגט צו דעם, אַז די פֿאַרדאַרטע סטאַריזשנע זאָל ווערן גליטשיק און צעווייקט. ווי ביים שוסטער אין פּאָמיניצע.

אויף איין רגע טוט זיך מיר אַ דאַכט, אַז איך פֿיר מיט פֿאַליען אַ וויכוח. איך רעד און נעם זיך די רעכט צו ריידן מיט איר האַרבע ווערטער.

פֿאַליע, ביי אייך זיינען די דירות גרעסערע ווי ביי שיינדלען, פֿאַרוואָס פֿאַרבסטו ניט אויס די פֿאַלן אַזוי ווי זי ? פֿאַרוואָס וואַקסט ביי דיר ניט קיין בוימעלע אַנטקעגן פֿענצטער, נאָר פֿאַרקערט, דאָס סעדל, וואָס שטייט ביי אייך פֿון יאָרן הינטער דער שטוב איז אויך פֿאַרוויסט און פֿאַרלאָזן. פֿאַרוואָס מאַכסטו ניט, אַז די זון זאָל אַריין צו דיר אין שטוב. וואו זיינען אייערע הענט ?

נאָר ס׳איז אַ ליגן. איך קלער עס איר ניט זאָגן. ווען יאָ, וואָלט איך דאָך גלייך אין דער זעלבער רגע געדאַרפֿט ריידן די אייגענע רייד מיט זיך אַליין. איך האָב דאָך אויך הענט, וואָס מען קען מיט זיי קערן וועלטן. מען דאַרף זיי נאָר אונטערגעבן אַ ביסל מערער מוט און פֿריילעכקייט, דאַן וואָלט אין אונדזער גאָרטן נישט געווען אַזאַ פֿאַרלאָזנקייט און אויף אונדזערע פּנימער — אַזויפֿיל פֿאַרצווייפֿלונג.

שיינדל האָט זיך ווי אויף צו להכעיס ניט געוויזן, נישט אויפֿן גאַנעק, נישט אין פֿענצטער. זי האָט אָדער נישט געוואוסט, אַז איך קוק אויף איר אַרויס, אָדער זי האָט אומיסטן אַזוי געמאַכט איך זאָל זי ניט זען און אַליין האָט זי געשפּירט נאָך יעדן טריט נאָך מיינעם. אויף איר איז עס צו גלויבן. זי קאָן די מלאכה. ווען זי זאָל אָבער וויסן, אַז איך האָב נאָך איר דאָס מאָל געבענקט מער ווי ווען עס איז.

— אַ גוט העלף, צי ס׳איז שוין באַלד אַ גוט אָוונט. איר גייט אַהיים ? קומט, וועלן מיר גיין אינאיינעם.

איך האָב פֿון דער גרינג אַ ציטער געטאָן, ווי עמעצער וואָלט מיך געכאַפּט ביי ניט קיין כשרן ענין.

ווער איז די פֿרוי אינעם גרויסן ווינטערדיקן שאַל ? פֿאַר אַן אַלטער יידענע האָט זי נאָך אַ צו יונגע טאַליע און צו אַ גרינגן גאַנג. און פֿאַר אַ יונג ווייבל איז ביי איר צו אַלט דאָס פּנים און צופֿיל אויסגעלאָשן דער בליק.

אַנדערע ביי אונדז אין שטעטל קאָנען זי נאָך ניט אַקוראַט. מען ווייסט נאָך ניט ווער זי איז. נו, ס׳איז קיין חידוש ניט. זי איז דאָך ניט קיין היגע. דאָס איז דאָך יעקבֿ־בער דעם פֿאַרבערס צווייטע ווייב. אָט־אָ איך וואָלט שוין פֿון איר דאַרפֿן וויסן מערער. מיט מיר קער זי זיך עפּעס אָן. מיר זיינען מיט איר צוויי מאָל פֿריינט און אפשר דריי מאָל, אויב ניט מערער. ערשטנס, איז זי מיין שוועסטערקינדס אַ ווייב. צווייטנס, איז זי צו אים געקומען אַנשטאָט זיין יונג פֿאַרשטאָרבענער ביילקען און יענע איז געווען

שיין, לעבעדיק און הייס ווי אַ שטיק פייער. איך האָב לעם איר קיינמאָל ניט געקאָנט לאַנג אויסהאַלטן מיין גלייכגילטיקע מינע. איצט איז דאָס ווייבל אַ קאַנדידאַט אויף ביילקעס אָרט. און ווייטער. ווייטער איז דאָס דאָזיקע ווייבל סך־הכל אַן אייגענע שוועסטער פון די צוויי מיידלעך אין סענדעריוּוקע, צו וועמען איך האָב זיך היינט צוזאַמען מיט דער שוואַרצער געלאָזט גיין און ניט דערגאַנגען. איינע הייסט פאַליע, די צווייטע מילקע און זייער כבוד (וואָס־וואָס, נאָר זייער כבוד) דאַרף ביי מיר זיין אָפּגעהיט. פאַרוואָס זשע זיינען מיר מיטן דאָזיקן ווייבל אַזוי פרעמד צווישן זיך?

— איר זייט שוין לאַנג פון סענדעריוּוקע? — פרעגט זי מיך נאָך אַ קורצן שווייגן.

און איך ענטפער איר.

איך ענטפער איר, אַז איך קלייב זיך די טעג אַהינצו גיין.

אָבער דאָס זיינען נישט די ריכטיקע ווערטער, וואָס גייען פון מיר צו איר. פון מיר צו איר שפּאַרט זיך איינגעעקשנט אַ פראַגע אַ גראָבע, נאָר ביז גאָר אַ באַרעכטיקטע:

ווי? ער שלאָפט מיט אייך אין איין בעט, מיין שוועסטערקינד? און איר וועט ביי אים פועלן, ער זאָל אייך אַרומנעמען און נאָך אפשר חלילה קושן אויך נאָך אַזאַ ווייב, ווי ער האָט געהאַט. אמת, איר קאָנט זי אפשר ניט. אָבער מיר האָבן זי דאָך געקאָנט...

און איך פיל, אַז איך טאָר פון אַזעלכע זאַכן ניט קלערן. און דערום פרעג איך זי בעסער, צי מיין שוועסטערקינד אַרבעט שוין לאַנג אין אַרטעל און צי טראָגט עס אַריין צום לעבן.

זי ענטפערט מיר דאַרטן ווי זי קאָן און וויפל זי פאַרשטייט אין די זאַכן. און מיר זעגענען זיך ביי איר גאַנעק, וואָס איז צוויי טריט פון אונדזערן.

— קומט אַמאָל אַריין, — זאָגט זי מיר.

און זי האָט מיט מיר אַזוי ווינציק גערעדט פון אירע שוועסטער. בלויז די קלענערע האָט זי ווי דורך אַגב דערמאָנט. די קלענערע איז טאַקע זייער איטלעכנס ליבלינג און אפילו זי ווייסט, אַז זי דאַרף זיך לערנען.

— מילקע דאַרף זיך לערנען. ווי דען? ס'איז פאַר איר אַ תכלית זיך פאַרזעצן דאָ אין סלאָוועשנע?!

יאָ, יאָ. איך ווייס. אונדזער שטאָט געפעלט זיי קיינעם ניט. זיי האָבן אויף איר צונעמענישן און חסרונות און אַנשטאָט פאַרקערעוון אין שטוב אַריין, גיי איך צום שטאָל־טויער. דאָרטן דאַרפן שטיין ביידע בהמות — אי דער מאַמעס בהמהלע, די רויטלעכע, אי מיין בר־דעת — די שוואַרצע, מיט וועלכער מיר האָבן היינט געמאַכט ניט קיין געלונגענעם שפּאַציר.

די שטאָל איז אָבער געווען ליידיק. די בהמות, לאָזט זיך אויס, זיינען גאָר ביידע געווען לעם שטוב און געגעסן פוילע.

מיינע האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן און מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז אפילו זי ווייסט, וואָס סע קאָכט זיך ביי מיר אויפן האַרצן.

שוין צייט, כ׳לעבן זיך נעמען אין די הענט. איר זייט דאָך ניט קיין קליינינקער!

איך האָב אַ גלעט געטאָן איר וואַרעמע פעל און שיעור ניט צוגעזאָגט אי זיך, אי נאָך עמעצן, ווער ס׳איז ניט אינגאַנצן גלייכגילטיק צו מיין גורל:

אויף מיין וואָרט, איך פיל שוין אַליין, אַז ס׳וועט אינגיכן אַלץ איבער־גיין. סוף־כל־סוף בין איך ניט קיין בן יחיד ביי גאָט און אפילו ביי מיין מאַמען אויך ניט. נאָך אַ וואָך, נאָך אַ וואָך...

ווען איך וויל, קאָן איך זיך אַרויסקלייבן מיט די סענדעריוואָקער אַהערצו. איך וועל זיך באַמיען מיט אַלע כוחות, ס׳זאָל זיי דאָ ניט זיין שלעכט. איך קען אפילו דינגען אַ דירה, מיר זאָלן ניט דאַרפן וואוינען ביי די עלטערן.

כ׳האָב עס ניט געוואָלט עמעצן זאָגן, נאָר אין דער רגע איז אַרויס דער טאַטע מיט די ליידיקע עמער, מסתמא צום ברונעם נאָך וואַסער. ער האָט מיר גאָרניט ניט געזאָגט, איך אים אויך גאָר ניט. מיך האָט נאָר זייער פאַר־דראָסן, וואָס איך קען ביי אים ניט צונעמען די עמער און אַליין אַ שפרונג טאָן צום ברונעם. איצט פּאַסט שוין ניט, ער׳ט זיי מיר פשוט ניט געבן, נאָר וואו בין איך פריער געווען?

און איך בין פונסניי, ווי אַן אַנגעוואָרפענער און אַן איבעריקער אַוועק צו זיך אין שטוב אַריין.

דעם זעלבן אָוונט זיינען געקומען צו אונדז אי שיינדל, אי משה.

קאָן זיין, אַז משה איז געקומען טאַקע צו מיר. מיר האָבן זיך שוין לאַנג ניט געזען און אין שטעטל גלוסט זיך אויסריידן מיט עמעצן אַ וואָרט און אפשר האָט ער געוואָלט זען פריידקען אַן איבעריק מאָל. ס׳קאָרטשעט אים ווינציק?

ווען פריידקע קנסט זיך מיט עמעצן, וואָלט שוין משה אויך ווי עס איז חתונה געהאָט. ער וואָלט שוין געקאָנט לאַנג חתונה האָבן, נאָר ער וואָרט, ווייזט אויס, טאָמער, טאָמער וועט אים פריידקע ווייזן אַ גוטע מינע. קאָן זיין, אַז ווען ער איז ניט אַזאַ שטילער, וואָלט ער מערער געפועלט.

שיינדל איז אַדרבא געווען צופרידן, וואָס זי גייט מיט משהן: צו אונדז איז ווייט און אין אָוונט איז איינגענעם גיין אין צווייען. איר איז נאָר שווער ביז זי רייסט זיך אַרויס פון שטוב, קוים איז זי שוין אַרויס, גייט זי וואוהין זי וויל און מיט וועמען זי וויל. אַי, דער טאַטע קאָן איר דערנאָך וואַרפן אַ שטיוול אין קאָפּ, איז זי דאָך נישט שולדיק. מען זאָל געווען ביי איר פרעגן, ווער סע זאָל זיין איר טאַטע, וואָלט אַלצדינג געווען אַנדערש...

אונדזער אבי, ווי מיר פלעגן אים רופן (ד. ה. אונדזער טאַטע), האָט דווקא

ליב, אַז ס׳קומען צו אונדז אַמאָל יונגע לייט אין שטוב, זיך אויך אַריינשטעלן, ער האָט ליב אַמאָל זיך צוזעצן, אָנשטעלן אַן אויער, און אפילו אַריינוואַרפן אַ וואָרט. די לעצטע צייט האָט זיך ביי אים איינגעבירגערט איין פראַגע. אַז ער באַגעגנט מיינעם אַ חבר, אָדער גלאָט אַ יונגן מאַן, מעג עס זיין אַן אָנגעפּאַרענער פון דער ווייט, שטעלט ער אים אָפּ און פרעגט אים מיט אַ פאַרגעפּיל פון נצחון:

— זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, איך וויל אייך נאָר פרעגן איין זאַך: איר ווייסט שוין טאַקע אויף געוויס, אַז ס׳איז ניטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט?

און ער איז עפּעס אַזוי צופרידן מיט זיך אַליין און מיט דער פראַגע.

ער אַליין איז ניט איבריקס קיין פאַרפרומטער, פונדעסטוועגן קוקט ער אַריין דעם געפרעגטן גלייך אין פּנים אַריין און זאָגט אים אָפּ זיין לאַנג צו-געטראַכטן געדאַנק:

אַז די באָלשעוויקעס אַליין זיינען דאָך אויך פון גאָט!

די מאַמע רופט אים אָפּ אין אַזעלכע פאַלן.

— לייבל — זאָגט זי — קום, וועלן מיר אַרויסטראָגן די פּוילעס.

זי ווייסט, אַז די יונגע לייט זיינען ניט געקומען צו אים. און טאָמער קומט עמעצער אפילו צו אים, איז אויך נישט נאָך דערויף. איי, גאָט? איז ער דאָך דערויף אַ גאָט, ער זאָל אַליין זיין שטעטל באַשטיין.

פריידקע איז געקומען פון דער אַרבעט און אונדז איטלעכן אָפּגעגעבן אַ גוטן אָוונט. נאָך איידער זי האָט, אַ פאַרזשמורעטע פון דער שטוביקער שיין, פאַנאַנדערגעקליבן ווער סע זיצט ביי אונדז.

אַז פריידקע קומט, קומט רחלע אויך.

רחלע איז אין קינדערהיים דעם גאַנצן טאָג און אויף דער נאַכט קומט זי אינאיינעם מיט פריידקען אַהיים.

— אַ! — האָט רחלע אַ שפּרונג געטאָן צו מיר און מיר אַרומגענומען — דו האָסט אָפּגעפירט די בהמה און אַליין ביסטו געקועמן צוריק?

— ניין, — זאָג איך — מיר זיינען נאָך ביידע דאָ.

פריידקע האָט ניט פאַרשטאַנען און מיך אויך אָנגעקוקט.

אָבי מיר האָבן געמיינט, אַז די גאַנצע שטאָט און אפילו די שכנהשע שטעט ווייסן שוין ווי אַזוי מען האָט מיך היינט אומגעקערט.

אויב אַזוי קאָן זיך מאַכן, אַז שיינדל ווייסט אויך נישט פון קיין זאַך און משה אויך ניט. מהיכי תיתי. אויב אַזוי איז טאַקע נאָך בעסער.

די מאַמע האָט ליב מיט עפּעס מכבד זיין ווער סע זאָל ניט קומען. האָט זי אַרויסגענומען פון אויוון אַ טעפּל קייעכעס 1) אָפּגעזייט און אַוועק-געשטעלט דעם גאַנצן טאָפּ אויפן טיש. קייעכעס איז שוין אַזוי איינגעפירט,

1) קייעכעס — פּשעניטשקעס.

אַז מען עסט זיי גלייך פון טאָפּ. זומער זיינען די קייעכעס זיסע, ווינטער שמעקן זיי מיט טשאָלנט, נאָר סע מאַכט ניט אויס. ווען פאַליע מיט מילקען זיצן דאָ, וואָלטן זיי געזאָגט אַ ווערטל און וואָלטן אויך געגעסן.

און אַזוי זיצן זיי, נעבעך, דאָרטן אַליין און רעכענען אויס, וועלכע גוטע וועטשערעס קאָנען געמאָלט זיין אויף דער וועלט... סע קאָן זיין, אַז אין שטוב איז פינצטער און זיי ליגן שוין אין די בעטן — אַז סע ניטאָ וואָס צו עסן, זוכט מען זיך עצות ווי אַזוי מיט עפּעס צו פאַרקירצן די צייט...

ניין, קינדער, מען מוז עפּעס באַטראַכטן, אַז איר זאָלט זיך פאַרשפּאָרן לייגן הונגעריקע שלאָפן!

— פון וואָס זשע האָבן מיר זיך אַזוי פאַרקלערט? — האָט מיר שיינדל איבערגעשלאָגן די מחשבות.

— איך קלער, אַז ס'שוין דיר צייט, אַזאַ גרויס מיידל, קומען צו עפּעס אַ תּכלית.

— פריידקע, מען מעג אים אָנדרייען דעם אויער?

— וואָס פרעגסטו מיך? פרעג אים!

פאַרטיק געוואָרן מיט די קייעכעס, זיינען מיר אַלע אויפגעשטאַנען און מיר זיינען אַוועק אין מיין עקסטן אַלקערל. דאָרטן איז אפילו אָן אַ לאָמפּ אויך גוט צו פאַרברענגען און אונדזערע חברים ווייסן שוין פון דעם.

דאָרטן זיינען מיר איצט געזעסן אויף די אייזערנע בעטלעך און סע האָט זיך ביי אונדז אָנגעהויבן אַ שמועס. מיר האָבן זיך עפּעס גערעדט פון חנהקען, אָט די שיינע בלייכע מיידל, מיט וועלכער מיר זיינען פאַראַיאָרן געגאַנגען אינאיינעם קיין סענדעריוווקע.

איז זי טאַקע שלאָף, חנהקע, און שטאַרק שלאַף.

שיינדל דערציילט, אַז ס'זיינען שוין געווען טעג, ווען מען האָט זיך אויף איר נישט געריכט.

— פאַרוואָס זשע איז עס אַזוי, — פרעגט משה — פאַרוואָס איז אין אונדזערע קליינע שטעטלעך אַזוי איינגעפירט, אַז מען טושקעוועט אַזויבע זאַכן?

— וואָס ווייסט איר דאָ ניט? — האָט אים שיינדל מיט איר שטענדיקן קוויטש געענטפערט. — ס'קאָן שאַטן צו אַ שידוך!

— ברענגט מען צו איר ניט קיין דאָקטער און מען פירט זי ניט אויף קיין דאַטשע, אַלץ צוליבן שידוך.

און שיינדל דערציילט ווי אַזוי מען ברענגט אַמאָל צו איר אַ זנאַכערקע און מען פאַרשטעקט זיך מיט איר אין די ווייטע חדרים און מען סודעט זיך און מען שושקעט זיך, און חנהקע ליידט זיך אָן פון דעם וויפל סע גייט אין איר אַריין.

— טאָמער פעלט איר נאָך אַ צוגאָב צו איר קרענק!

אַ מאָדנע זאַך, מיר זשאַלעווען חנהקען, נאָר יעדערער ביי זיך אין האַרצן לעבט איבער באַנאַנד מיט די מיטלייד־געפילן עפּעס אַ מין באַפרידיקונג, וואָס מען איז אַליין אויסגעהיט פון די זנאַכערקעס, פון די הוסטנדיקע נעכט, פון די קליינע פאַרשאָלטענע מיקראָבן, וואָס צעפרעסן די לונגען. און אַליין איז דאָך אַזאַ שיינע, אַזאַ ערנסטע און אַזאַ בלייכע.

— וואָס מאַכט זי איצטער?

— איצטער איז זי נישקשה. ווינטער איז איר בכלל גרינגער.

אַזוי זיצן מיר אויף די בעטן, אַזוי רעדן מיר זיך, ווי מיר וואָלטן דעם רעכטן שמועס נאָך בכלל נישט אָנגעהויבן. און דאָ דערהערן זיך טריט.

— אַהער, קינדערלעך, אַהערצו צו — הערן מיר דער מאַמעס קול, און סע עפנט זיך די טיר און סע קומען אַריין סאַמע ווער? — חנהקע, מיט איר יינגסטן ברודערל מיט אהרעלען.

אַליין איז חנהקע אַ הויכלעכע, אַן אײדעלינקע. די באַקן אונטערן ווייסן שאַלעכל, זיינען פאַררויטלט, די אויגן — גרויסע, שיינע.

— זע נאָר, איר זייט אַלע דאָ?! — האָט זי אַ צופרידענע אויסגערופן מיט איר שלאָפלעכער דינער שטים. — ווייסט וואָס, אהרעלע? קאָנסט גיין אַהיים. איך וועל שוין האָבן מיט וועמען צו קומען.

און אהרעלע, דער זעכצן־יאָריקער בחורל, אויך אַ שעמעוודיקער און אַ וואוילער, האָט געענטפערט:

— גוט.

אָנשטאָט אַ גוטע נאַכט, האָט ער, דוכט זיך, געזאָגט „דאָסווידאַניע", און איז אַליין רויט געוואָרן. נאָר אַזוי ווי ס'איז געווען פינצטער אין צימער, האָט עס אים שוין נישט אַזוי שטאַרק געאַרט.

איך האָב געבעטן ביי חנהקען, זי זאָל אויסטאָן דעם מאַנטל, האָט זי געענטפערט:

— אַ דאַנק, מירן דאָ לאַנג ניט זיצן.

— פאַרוואָס עפּעס „מיר?" — האָט זי שיינדל איבערגעפרעגט.

און חנהקע, פאַרשטייענדיק איר גרייז, האָט זיך דאָך נישט געוואָלט אונטערגעבן און אַ זאָג געטאָן מיט אַ שמייכל:

— דערפאַר. וואָרום, אַז איך וועל אַוועק, וועט איך שוין ניט פּאַסטן בלייבן.

— אַזוי־וי־וי? — האָט שיינדל אויסגעזונגען מיט איר געוואוינטן קוויטש.

חנהקע איז דאָך ביי איר די נאָענטסטע חברטע, און דאָך וועט זי נישט איינלאָזן די געלעגנהייט זיך אויספּיינען אפילו אַנטקעגן איר.

חנהקע, ווען איך קאָן דיך צוטוליען נאָענט צו מיין האַרצן...

איך וואָלט איצט קיינעם ניט וועלן האָבן דאָ אין צימער. איך וויל זיצן מיט איר אין צווייען און אַרויסווייזן מיין גאַנצע וואַרעמקייט און איבערגעבנ־

קייט צו איר. אמת, זי מיר, האָט קיין איבעריקע צוגעלאָזנקייט קיינמאָל ניט אַרויסגעוויזן. אַ סך מאָל האָט מיך אפילו באַליידיקט דער געדאַנק, אַז זי האַלט פון מיר ניט און דערפאַר האָט עס מיך געקרענקט, ווייל זי איז איינע פון די געציילטע מענטשן, וואָס איך וואָלט גראַדע וועלן אַז זיי זאָלן פון מיר האַלטן.

שיינינקע, איידעלינקע חנהלע, מיר האָבן וועגן דיר נאָר וואָס גערעדט און דיך אפילו באַרעדט.

— איך בין געקומען צו אייך, — האָט חנהקע אַ זאָג געטאָן זיך ווענדנדיק צו מיר.

דאָס וואָס זי אירצט מיך, איז אויך אַ סימן, אַז זי האַלט זיך ווייט פון מיר, אָבער דאָך איז זי געקומען צו מיר און נישט צו עמעצן אַנדערש און מיר האָט פּלוצים אַ שמעק געטאָן יענער זומערדיקער אינדערפרי דאָרטן אין סענדעריוווקע. דענסטמאָל האָט זי ניט געדאַרפט קיין ווינטערדיקן מאַנטל און איך האָב אפילו ניט געוואוסט, אַז זי איז שלאָף.

— קומט, — האָב איך איר געזאָגט.

— אַ סוד? — האָט שיינדל ווייטער ניט אויסגעהאַלטן.

— און אויב אפילו אַ סוד, איז וואָס? — האָט איר חנהקע געענטפערט.

— און מיר זיינען אַרויס אין עס־צימער.

איך האָב אַ ביסעלע אויסגעדרייט דעם לאָמפּ, געגעבן חנהקען אַ בענקל און זיך אַליין אויך געזעצט.

און ערשט דאָ האָט זיך חנהקע פונסניי פאַררויטלט און זיך אָנגערופן:

— איר זאָלט פון מיר נאָר נישט לאַכן, און זיי דאַרף מען אויך ניט דערציילן גאָרניט. אַ דאגה, זאָלן זיי מיינען, אַז ס'איז אַ סוד... איך לייען איצטער נאָכאַמאָל גאָרקין, איצט זע איך, אַז מיר האָבן פריער געלייענט גלאַט אין דער וועלט אַריין... איצטער ווילט זיך שוין פאַרשטיין יעדע זאַך טיפער. אָט, צום ביישפּיל, „פּיעסן אַ סאָקאָלע", דווקא אַ קליינע זאַך... איר מיינט, אפשר, אַז איך פיל עס ניט? איך פיל עס אויך, נאָר ווען איך דאַרף וועגן דעם רעדן, וואָלט ביי מיר ניט געסטייעט קיין ווערטער. איר פאַרשטייט? — האָט חנהקע אַ זאָג געטאָן און אויף איר פּנים האָב איך דערקענט, אַז סע פעלט איר אָטעם. אָט־אָט צעהוסט זי זיך, נאָר זי האַלט זיך איין. זיך איינהאַלטן און ניט הוסטן פאַר יענעם, איז, ווייזט אויס, ביי איר געוואָרן אַ קענטעניש.

איך האָב געקוקט אויף חנהקען ווי אויף אַ קינד, וואָס פאַלט אַריין אין סאָלידקייט. איך האָב געשוויגן און זי געלאָזט שווייגן. פאַר מיר איז בפירוש געווען אַ גרויסער כבוד איר צוטרוי צו מיר און איר זיכערקייט, אַז ביי מיר וועט זי קריגן אַן ענטפער, אָדער אַ דערקלערונג אויף די ערטער, וואו איר אַליין איז שווער זיך פונאַנדערצוקלייבן. און אַז זי גייט צו מיר, איז זי דאָך

גאָר ניט אַזוי ווייט פון מיר, ווי איך האָב ביז איצט געמיינט. איך האָב שיעור ניט געוואָלט צו איר אָנהויבן ריידן אויף דו, און איר אפילו פאַרציען דעם נאָמען, נאָר איך האָב ניט געהאַט קיין רעכט אויף דעם.

— אויב איר וועט דערלויבן, — האָב איך געענטפערט, — וועל איך אָנשרייבן אויף פּאַפּיר ווי אַזוי איך פאַרשטיי, וואָס גאָרקי האָט געמיינט מיט זיין „פּיעסן אָ סאָקאָלע״... און איך וועל עס איך דערנאָך איבערגעבן. איך וועל עס אפילו קאָנען אַליין אַריינטראָגן.

און דאָס געדענק איך שוין ניט, צי איך האָב געזאָגט, צי נאָר געוואָלט זאָגן.

חנהלע, מיין קרוין, מיר ביסטו ניט קיין סאָקאָל, מיר ביסטו אַ ליבע טויב, אַ שטילע און אַ שיינע. ס׳נאָר אַ שאָד, וואָס דו וואַקסט אין סלאָוועשנע אין אַזאַ ענגשאַפט און האָסט ניט וואו צו פאַנאַנדערשפּרייטן דיינע פליגל.

אַז זי איז אַוועקגעגאַנגען, און אַז אַלע זיינען זיך צעגאַנגען, האָב איך שוין, ווייזט אויס, אויפן גלעגער געקלערט אַלערליי געדאַנקען.

„חנהלע, ווען איך מעג דיך אַרומנעמען און דיך טוליען צום האַרצן! ס׳קאָן ניט זיין זאָלסט ניט זיין קיין מיידלש־וואַרעמע; קיין צאַפּלדיקע און קיין ליבע... און געזונט?.. דאָס איז אמת, וואָס דיין טאַטע און דיין מאַמע האָבן פון דיר אים באַהאַלטן. זיי האָבען, נעבעך, געמיינט דיין טובה. ס׳זאָל דיר ניט שאַטן צו קיין שידוך. קעצעלע, ווען איך בין דיין ברודער, וואָלט איך דיר אפשר אָפּטער געעפנט אַ פענצטער, זאָלסט האָבן מיט וואָס צו עטעמען. אָטאָ האָב איך היינט געקוקט אויף דיר, ביסטו דאָך אַ קינד מיט אַלע אברים. איז צי דען שוין טאַקע אַזוי שווער אַריינצובלאָזן אין דיינע יונגע גלידער אַ ביסעלע מערער געזונט און מערער לעבן.

קאַפּיטל זיבן

אָ ן ט ע ם

פאַליע, איך גיי צו דיר.

איך בין איבערגעזעסן אין שטעטל מער ניט ווי צוויי־דריי טעג און איך גיי צוריק צו איך.

ווען איך פרעג ביים טאַטן און ביי דער מאַמען, וואָלטן זיי אויך געזאָגט, אַז איצט איז שוין פאַרפאַלן.

וואָס האָבן מיינע טאַטע־מאַמע אייגנטליך צו דערלייגן? דער יחוס איז פאַר זיי אפשר צו קליין? צי די כלה וועט זיי ניט געפעלן?

און איך אַליין? מיט וואָס האָב איך זיך צו וואַרפן? זיי זיינען דען ניט שענער און אַנשטענדיקער פון מיר אין אַלע פרטים? נאָר דאָ האָט זיך

אַריינגעמישט אַ געפּיל, וואָס דערציילן האָב איך וועגן אים געהערט, נאָר אַליין האָב איך אים קיינמאָל ניט פאַרשטאַנען:

„אָן טעם".

מיין נייע היים איז פאַר מיר אינגאַנצן אָן טעם.

פּאַליע און מילקע זיינען אויף מיר דווקא מבינים, און גוטע מבינים, כאָטש פּאַליע געפינט אויף מיר כסדר אַ זכות. פּאַליע, ווען זי האָט אַ צוטריט צו לענינען, צו גאָרקין, אָדער צו אַנדערע גרויסע מענטשן, וואָלט זי געמאַכט אַזוי, אַז מען זאָל מיך איבערנעמען אין אַ גרויסער שטאָט, מען זאָל מיר געבן גוטע לערערס און מיך לערנען וואָס איך וועל אַליין וועלן. אַ דאָקטער, זאָל זיין אַ דאָקטער. אַ שרייבער, זאָל זיין אַ שרייבער, און אויב אַ לערער מאַכט אויך ניט אויס. דערנאָך וואָלט זי ערשט זען, וואָס פון מיר וועט ווערן. פּאַליע האַלט, אַז די שטעטלעך האָבן אַוועקגעקוילעט אַ סך יונגע מענטשן. מילקע, אויב זי וועט בלייבן אין שטעטל, איז זי אויך אַ פאַרפאַלענע...

אויף איצטיקס מאָל האָבן קיינע פורן מיך נישט באַגעגנט און קיינע מענטשן ניט אָפּגעשטעלט. דער וועג איז שוין פאַר מיר אָן אויסגעטראָטענער. די ווערסטן בלייבן הינטער מיר ווי פאַרגעסענע, ווי אומבאַמערקטע און איך טאָפּטשע דעם שניי, ווי עמעצער וואָלט מיך געדונגען דערויף. אַזוי לאַנג, אַזוי גרויס ווי אָט איז שוין וויטער סענדעריוווקע אָט זיינען שוין די יידישע הייזער. נאָך אַ ווײַלע בין איך לעבן דער באַקאַנטער שטוב, וואוהין איך דאַרף, דוכט זיך, פאַרגיין. אינטערעסאַנט צי קוקט מען דאָרט אויף מיר אַרויס?

פּאַליע האָט מיך די ערשטע דערזען, און אויסגערופן אַ פריילעכע:

— מילקע, קום נאָר אַהער! וואָס האָב איך דיר געזאָגט? איך האָב דיר אָבער געזאָגט, אַז ער וועט היינט קומען?!

פּאַליע האָט זיך מיט איר געקושט, מילקע האָט זיך אויף צו כלומרשט ניט געלאָזן, נאָר מיר האָבן זיך מיט איר אויך צעקושט.

— איי, גייט, איר מעגט זיך שעמען אין אייער וויטן האַלדז. אומזיסט און אומנישט געכאַפּט אָן עבירה!

— אייזיקל, גלויב איר ניט. זי האָט דיך ליב אַזוי ווי אַ תורהלע. דער עיקר, אַז זי דערמאָנט זיך אינעם פידל. דענסטמאָל קאָנסטו מיט איר טאָן אַלץ וואָס דו ווילסט.

— אָט באַלד צעיאָג איך זיך!... אוי, גוואַלד. הערט שוין אויף דאָרטן פוצן די שפּראַך. טאַקע איר ביידע! סע שלאָגט דאָך אַ מינוט צום חלשן. ביסט אַ מבין ווי מע האָט זיך עס אַביסל צערעדט?!?

— אייזיקל, — מאַכט צו מיר פּאַליע, — מיר זיינען דאָך אַזוי רייך, ממש אָפּגעגאָסן! פאַראַן פּוטער, פאַראַן פּלעצל און אַפילו אַ גאַנצע הרודקע צוקער. וואָס? דו האָסט אויך געבראַכט צוקער? נו, אויב אַזוי זיינען מיר שוין באַזאָרגט אויף צוויי וואָכן דורכאַנאַנד! מיינסט, ווען מען האָבן מיר צו פאַר-דאַנקען? אָט קוק זי אָן! עליע-לייב האָט דאָך איר וויטער געלאָזט גריסן.

— שוין ווייטער! האָסט געהערט אַביסל?! אוי, איך טו, דוכט זיך, באַלד אָן די שאַל און גיי אינגאַנצן אַוועק פון שטוב. געקומען אַזאַ גאַסט, נעמט זי מאַכן אַזעלכע געשעפטן.

— ניין, אייזיקל, איך וועל דיר טאַקע זאָגן דעם גאַנצן אמת. מיר האָבן שוין געקלערט, אַז דו וועסט אינגאַנצן ניט קומען.

— זע נאַר, זע נאַר אַ לשון. אוי, מען קען חלשן. אַזוי ווי די קליינע קינדער. רעב אייזיק, הערט זי ניט. קומט בעסער זיך זעצן עסן און אָן עק.

— מילקעלע, וואָס ביסטו אים אַזוי געטריי? ער קאָן דאָך מיינען טאַקע מיט אַן אמת!

— נו, איז מיר אַ קראַנק. זאָל ער מיינען.

— קינדער, איר וועט מיך לאָזן צוואַשן די הענט?

— זע, זע, — האָט מילקע אויסגעשאָסן אַ פריילעכע פונעם גאַנצן געשפּרעך. — ער איז דאָך נאָך אַ ציכט אויך צו די צרות. ניין, ניין, איר זייט פשוט אַ קולטורעלער. קומט וועל איך אייך שוין אויפגיסן, מילא, זאָל היינטיקס מאָל מיינס איבערגיין . . .

אַ דאַנק עליע־לייבן, אַ דאַנק מיין קומען פון דער היים, האָבן מיר טאַקע געגעסן אַ גוטן וואַרמעס, כאָטש נישט קיין געקאָכטן. געקאָכט איז נאָר געווען די קאַווע, דאָס הייסט דער הייסער אָקרעפּ, וואָס מיר האָבן געטרונקען, אָן טיי און אָן צעקאַריע, נאָר דערפאַר מיט צוקער.

— איצטער, מילקעלע, לאָז ער זיך צוליינן אָפּרוען. ער איז דאָך ביי אונדז אַ בן־יחיד.

מילקע איז ערגעץ אַוועק מיט די ביכלעך און פאַליע האָט פאַרקייטעלט די טיר און זיך צוגעלייגט לעבן מיר אַ היפּשע, אַ קילע, נאָר דערפאַר אַ יונגע, און אַ געטרייע. זי האָט מיך אַרומגענומען, האָב איך פאַרמאַכט די אויגן און געקלערט, אַז אומזיסט זינדיקט אַ מענטש. ס'דאָך מיר גאָר ניט אַזוי שלעכט. און דאָס וואָס בוזיע שטייט מיר פאַר די אויגן און פון די לעבעדיקע — חנהקע — מאַכט אויך ניט אויס. אויב מירן נאָר איבערפאָרן קיין סלאַ־וועשנע, וועלן מיר חנהקען זייער שיין אויפנעמען. צו אונדז אין שטוב וועלן האָבן אַן אַריינגאַנג אַסך יונגע מענטשן און זי אויך.

— אייזיקל, דו קלערסט פון עפּעס, צי דו שלאָפסט? — האָב איך דער־הערט אַ שטיל פאַרשעמט קול.

— וואָס איז, פאַליע.

— איך וויל זאָלסט מיך אַ קוש טאָן. אַז מיר זיינען אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, געזעסן ביי אונדז אויפן גאַנעק, פלעגסטו מיך, דוכט זיך, קושן, דו ווייסט? איך האָב דיר דענסטמאָל ניט אויסגעזאָגט, נאָר ס'איז מיר געווען זייער געשמאַק.

— דו ווינסט ? — האָב איך זי אַ פרעג געטאָן. מיינע ליפּן האָבן אָנגע־רירט אַ נאַסע באַטרערטע באַק.

— אייזיקעל, וואָס דען ? מיינסט, אַז איך וויין ? מיין האַרץ וויינט . . .

— טאָ זאָל דיין האַרץ וויסן, אַז איך האָב עס ליב און זאָל עס דיר זאָגן פאַרוואָס עס וויינט.

— אייזיקל, מיין האַרץ זאָגט, אַז אים האָסטו טאַקע ליב, נאָר מיך וועסטו ניט ליב האָבן. דו וועסט עס קיינמאָל ניט קענען טאָן און ס׳ניט גוט, וואָס מיר נאַרן זיך.

איך האָב נאָכן קורצן שווייגן געוואָלט עפּעס ענטפערן, האָט זי מיר אָבער פאַרשטעלט מיט דער האַנט דאָס מויל:

— מען דאַרף ניט, אייזיקל, מען דאַרף ניט זאָגן, איך ווייס אַלצדינג. איך האָב אויף זיך זייער שטאַרק רחמנות און אויף דיר אויך. אָן דיר וועל איך וויינען, מיט דיר וועלן זיך ביי מיר די אויגן קיינמאָל ניט אויסטריקענען, איך ווייס אַלצדינג! דו ביסט ניט שולדיק. טאָמער וועלן זיי זיין אויף דיר פאַר מיר אין כעס, סיי מילקע, סיי ברכהקע (נו, ריוול, פון ריוולען רעד איך נישט. זי האָט איר אייגענעם אומגליק) זאָלסטו, מיין חיות, זיך צו זיי ניט צוהערן, וואָרום איך ווייס אַליין, וואָס ס׳וועט דערפון אַרויסקומען און קיינער נויט מיך ניט צו דעם.

— קומט אויס, לויט דיינע רייד, אַז איך בין אַזאַ שלעכטער ?

— אוי, מיין נישט, מיין פריינטעלע, אַז דו ביסט שוין אַזאַ גוטער. דו מיט דיין נאַטור וועסט גראָד לעבן טויזנט יאָר, נאָר אַנטקעגן מיר, ביסטו דערוויל, אין קיין זאַך ניט שולדיק... אַמאָל, אַז ס׳ווערט מיר שטאַרק שלעכט אויפן האַרצן, שעלט איך די סטעזשקע, וואָס האָט דיך פאַרפירט צו אונדזער שטוב. ס׳זיינען דאָ ביי גאָט נאָך הייזער און דו ביסט אַזאַ, וואָס וואָלט זיך קאָנען צולאָנטשען אומעטום וואוהין מ׳זאָל דיך נאָר ברענגען.

מילקע האָט אָנגעקלאַפּט אין טיר, האָט פאַליע אויסגעווישט די אויגן און איז אַוועק איר עפענען און איך האָב זיך געמאַכט אַז איך שלאָף.

ס׳טרעפן מינוטן, ווען איך פיל זיך, אַז איך בין אַ מענטש, ווי אַלע, דער עיקר דאַן, ווען מ׳רעדט מיט מיר ווי מיט אַ מענטשן. אָט האָט פאַליע מיט מיר נאָר וואָס אַזוי גערעדט. מיט איר צו ריידן מעג מען אַוועקלייגן דעם בעסטן בוך, כאָטש נישט יעדן בוך פאַרשטייט יעדערער גלייך. אַ קורצ־זיכטיגער קוקט אַמאָל מיט בײדע אויגן און שטעלט זיך ניט פאָר, אַז זיין שכן, וואָס שטייט לעבן אים זעט מיט איין אויג אַסך ווייטער, ווי ער מיט ביידע.

ביינאַכט איז ווייטער געוועזן דאָס אייגענע. מיין ווייב, וועלכע איז נאָך מיט קיין זאַך ניט מיין ווייב, רעדט מיט מיר ווייטער אַזעלכע ווערטער, וואָס קאָנען רירן אַ שטיין.

— אייזיקעל, — זאָגט זי — וועסט דאַרפֿן אויפשטיין אינדערפֿרי, אָפּגיסן נעגלוואַסער, אָפּעסן אָנבייסן, זיך אויסקערעווען מיטן פּנים צו סלאַוועשנע און אַוועקגיין געזונטערהייט. דו וועסט זען, מיין חיות, אַז ס׳וועט אַזוי זיין בעסער. איך וועל זיך גוט אָנוויינען, כ׳וועל אויסקושן די ערטער, וואו דו ביסט געשטאַנען און געגאַנגען און דו וועסט זיך אָפּזוכן אַ „פּרוכט״ דאָרטן אין די דערפֿער אַרום אייך און דו וועסט זיך לעבן גליקלעך.

די ווערטער פֿאַליעס זיינען געווען אַזלכע געשמאַקע און אַזעלכע ליבע, די טרערן אַזעלכע נאָענטע און אַזעלכע האַרציקע. און פֿונדעסטוועגן מיט וואָס פֿאַר אַ פֿליים וואָלט איך זי געפֿאָלגט. איך וואָלט אַפילו איצטער אין מיטן הלוכער נאַכט אַוועק. איך וואָלט זי אַ גוטן קוש געטאָן אויף אָפּשייד, איך וואָלט אויך געשמאַק אָנגעקושט די קלענערע, וואָס שלאָפֿט דאָרט אָנטקעגן, אין בעט, מיט אַ וואַרעמער צאָפּ פֿאַרוואָרפֿן איבער דער אַלטער קאָלדרע, אָבער איך וועל עס נישט טאָן.

נישט דאַן קאָן איך אַוועקגיין, ווען פֿאַליע וועט מיר זאָגן, אַז ס׳וועט מיר ערגעץ זיין בעסער. אַוועקגיין וואָלט איך מיט גרויס דאַנקבאַרקייט און איך וואָלט איר געבליבן אַ פֿריינט אויף אַלע יאָרן, ווען זי הייסט מיר מיטן פֿולן מויל דאָס טאָן — אַוועקגיין און מער ניט קומען.

זאָל זי מיר זאָגן:

— איך האָב זיך געדאַרפֿט אַוודאי אַרומקוקן פֿריער, נאָר איצט איז נאָך אויך ניט שפּעט. פֿאַרקלייבט זיך פֿון דאַנען געזונטערהייט, און וואָס גיכער, אַלץ בעסער.

אָט די ווערטער וואָלט איך פֿאַרשטאַנען. און שלאָפֿן זאָל זי לעם מילקען און ניט לעם מיר. דאַן וואָלט איך אפשר מערער געשוויגן, נאָר איך וואָלט זי געפֿאָלגט. איך וואָלט זיך אפילו ערגעץ אין דער טיף געפֿילט דער־שלאָגן, ווי דורכאויס פֿאַר דער לעצטער צייט. איך וואָלט אוודאי ווינציק אָנגעקוועלט פֿון מיין גרויען וווייטסטן אָלקערל ביי מיין טאַטן אין דערהיים, אָבער ס׳וואָלטן מיר געשיינט ווי די שטערן אַ פֿאַר ווערטער פֿון חומש, וואָס זייער טייטש איז אַזוי פּראָסט. „אונדזערע הענט האָבן ניט פֿאַרגאָסן דאָס דאָזיגע בלוט״.

די דאָזיקע צוויי קינדער זיינען איינגעטונקען אין אַזויפיל צרות און אַזויפיל פֿרישע נאָך ניט אָפּגעקילטע אומגליקן. פֿעלט מער ניט, אַז איך, וואָס בין אַ נאָענטער חבר, אַ פֿריינט — פֿריער פֿון אַלץ מיט אַזעלכע — זאָל איך דער ערשטער קומען און זיי אָנשפּייען גלייך אין האַרצן אַריין. מען קאָן דאָך פֿרעגן: ווער האָט מיך געבעטן איינגאַנצן קומען? ווער האָט מיך געבעטן, איך זאָל ביי ערנסטע זאַכן באַגיין גרויס איילעניש און גרויס ניט־באַטראַכט־קייט? פֿאַר דעם לייד אַליין, ליבינקער, און שלעפּ נישט אַריין די, וואָס זיינען אַמווינציקסטן אין דעם שולדיק.

לייד איך טאַקע. און מיר האָבן געריעדט און אַסך גערעדט. און איך האָב דערציילט פאַליען, אַז דער משוגענער בין איך און נישט עמעצער אַנדערש. משוגע ערשטענס, ווייל אויב מ׳וויל ליב האָבן און געדענקען בוזיען, גייט מען נישט צו עמעצן אַנדערש. און אויב דו גייסט צו עמעצן אַנדערש, האָסטו נישט וואָס צו שטופּן עמעצן דיין פאַרגאַנגענעם לעבן. דוכט זיך קלאָר, וואָס קלאָרער קאָן ניט זיין. משוגע איז אויך דער, וואָס לאָזט מיך צו זיך אין שטוב אַריין, אַזאַ מין ווי איך, דאַרף מען דערקענען פאַר אַ ווערסט, אַזוי, אַז ניט מיין, אַז ס׳וועלן זיך געפינען נאָך אַזעלכע בעלנים ווי דו. דאָס איז איינס... אויף קיין גוט לעבן ריכט איך זיך ניט, דאָס איז צוויי. נאָר אַרבעטן וועט מען סיי ווי דאַרפן — דאָס איז דריי. מירן זיך פאַרשרייבן, און מירן זיך זען צושלאָגן צו עפּעס אַ ברעג. דערווייל ביז עפּעס דאַרף מען נאָך אין זינען האָבן אי מילקען, אי רחלען. מיט וואָס מיר וועלן קאָנען וועלן מיר זיי העלפן, גוט?

און אַז רייזל אלקנהס איז צו אונדז אינעם נאָענטסטן פרימאָרגן אַריינגעקומען, האָט זי אונז געוואָלט זאָגן קלוגע טרייסט־ווערטער, און ווי איר כוונה איז ניט געווען קיין שלעכטע, האָבן מיר זי דאָך כמעט ווי ניט געוואָלט הערן, ווייל מיר האָבן אַלץ געוואוסט אַליין און אַלץ איז אונדז שוין געווען נמאס פון אונדזער אייגענעם אַרומריידן.

אָפּגערעדט האָבן מיר, אַז מיר פאָרן קיין קראסנע זיך פאַרשרייבן. און אַזוי ווי מיר האָבן ביי קיינעם גאָרניט געגנבעט, דאַרפן מיר פאַר קיינעם ניט אָפּגעבן קיין חשבון וואָס מיר טוען. און וואָס ס׳וועט אונדז זיין באַשערט ווייטער, וועלן מיר ווייטער זען.

אָרטשע דער גלעזער איז געפאָרן קיין קראַסנע נאָך גלאָז, האָבן מיר געהאַט אַן אומזיסטע פור.

אָרטשע דער גלעזער, אַז ער קומט קיין סלאַוועשנע, שפּאַנט ער אויס אָפּט זיין פערדל אָדער ביי אונדז אין הויף אָדער ביי דער מומען, און אַמאָל וואַשט ער זיך און עסט אָפּ אַ לאַטקע מיט אַ גלאָז מילך, אַזוי, אַז אַט דער הויכלעכער ייד מיט דער געלער ברייטער באָרד און קאָרענער קאַפּאָטע, וואָס שלעפּט אַביסל אַ פוס, איז אי פאַליעס צד, אי מיין צד. אים וואָלט זיך געוואָלט אין מיטן וועג אַ שמועס טאָן מיט אונדז פון וועלט־זאַכן, אָבער מיט זייטיקע מענטשן, און דער עיקר פון איר שטאָט, האָט פאַליע די לעצטע צייט זיך געמאַכט אַ מאָדע, אַז זי הענגט זיך אויף אַ שלאָס אויפן מויל. איז אויב ריידן, האָבן מיר שוין נאָר אין צווייען גערעדט: איך און אָרטשע, ווען מיר פלעגן נאָכגיין נאָך דער פור פון דאָרטן וואו דער שניי איז געווען צעמישט מיט זאַמד. און דאָ האָט מיר אָרטשע טאַקע אַ זאָג געטאָן:

— נעבעך, טייערע קינדער, אַ טייערע שטוב, נאָר מ׳פוכנעט צען מאָל אַ טאָג פאַר אַ נישטיקן שטיקל ברויט... נאָ, אויסגעריסן זאָלסטו ווערן!...

אין סלאָוועשנע אַרבעטן די הארבארניעס? מ׳לאָזט, מ׳לאָזט היינט אַרבעטן?

און אַזוי ווי ביי אונדז האָט זיך דער שמועס אויך ווינציק געקלעפּט, האָבן מיר שוין אַלע געשוויגן כמעט ביז סאַמע קראַסנע. דאָרטן האָט אונדז אָרטשע געפרעגט:

— ווען זאָל איך איבערגעבן, ווער איר זיין אינדערהיים? — ער האָט אונדז אָראָפּגעלאָזט פון שליטן.

— מירן נאָך אפשר זיין פריער פון אייך, — האָט אים פּאַליע געענטפערט.

— אַ, גאָר אַזוי? — האָט אָרטשע זיך אָפּגערופן פונקט ווי ער וואָלט זיך פון עפּעס געחידושט — ס׳קאָן זיין!

ער האָט אַ פּאַכע געטאָן מיטן בייטש־שטעקל, אָפּגעזאָגט דעם פערדל אַ פּאָר יידישע געוויינטע ווערטער און איז אַוועקגעפאָרן.

מיר שטייען זיך אַזוי מיט פאַרקליאַקנעטע פיס אויף דער ברוקירטער קראַסנער גאַס. פוןביידע זייטן גאַס גייען דאָ רויטע מויערלעך. אָן־אַ שטייט אַ ריי קליינע מיט שוואַרצע אייזערנע טירן. דאָ איז אַביסל ראַשיקער און טומלדיקער ווי אין אונדזערע מקומות, נאָר אויך דאָ איז גוט דעם, וועמען ס׳איז גוט, און מיר ביידע, הונגעריקלעך אַ ביסל און פאַרקלעמט שטייען און קלערן, ווייזט אויס, פון איין זאַך: — קיינער טרייבט אונדז ניט אין האַלדז, און דאָך גייען מיר טאָן דער רוח ווייסט וואָס.

ענדלעך האָט זיך פּאַליע צו מיר אויסגעקערעוועט און אָנגעהויבן מיט איר געוויינלעכן צוזינג:

— אייזיקל, איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז אין סלאָוועשנע זיינען דאָ אַזעלכע טייערע יונגערמאַנטשיקלעך ווי דו. גיב אַ קוק. ס׳אַ פלאָכינקער דו ביסט. כאָטש נעם דיך פאַר אַ הענטעלע און פיר דיך אָפּ אין חדר און נאָך בעטן דעם רבין ער זאָל אויף דיר חלילה קיין האַנט ניט הויבן.

— פון וואַנען ווייסטו? מיין טאַטע פלעגט טאַקע אָנזאָגן די מלמדים, מ׳זאָל מיך ניט שלאָגן.

— וואָס זשע, מען זעט דען ניט? איך ווייס נאָר ניט, וואָס וועט זי מיר אַ זינג טאָן, די מאַמע דיינע. כאָטש איך וועל דיך געוויס ניט שלאָגן.

מיר האָבן ווייטער ניט געוואוסט פון וואָס אָנהויבן און וואוהין גייט מען פריער. צי דאַרף מען גיין אין קאָנצעלאַריע זיך פאַרשרייבן, צי גאָר פאַרגיין צו ברכהקען זיך צוקעמען אַביסל, זיך אָרומבערשטלען פון דעם שליטן מיט דער שטרוי און זיך אַביסל אָפּרוען.

— ווען ס׳קומט אויף מיר — האָט זיך פּאַליע ווייטער אָנגערופן — וואָלט איך קיינעם אין די אויגן ניט געוואָלט זען. נאָר ס׳איז אַ רחמנות אויף ברכהקען. פאַר איר דאַרף מען מאַכן אַ פריילעכן פּנים, ס׳זאָל אונדז אַפילו „קאָסטן געלט". און וואָרן וואָלט מען אויך געדאַרפט זען. זאָל ער קומען אַהיים און מאַכן עפּעס מיט דער שטוב. מירן דאָך מסתמא דאָרטן ניט זיצן.

מיר איז שווער עפענען אַ מויל און איר עפּעס זאָגן. ס'טרעפט אַמאָל, אַז די ציין זיינען צונויפגעפרעסט ביז ווייטאָק און דו שוויַגסט.

פאַליע קען מענטשן און זי זשאַלעוועט מענטשן, באַזונדערס די, וואָס זיינען איר, מיט וואָס־נישט־איז ליב. ביז עפּעס וואָס, האָבן מיר זיך צוגעזעצט אויף אַ בענקעלע, לעבן אַ פרעמדן מויער. זי אין איר גרויעם שינעל־מאַנטל און איך אין מיינע אָפּגעניצטע בזיונדיקע קליידער.

דאָ האָט זי מיר געגומען דערציילן שטיל און מיט איר זינגענדיקן היימישן קול, וואָס איז איר ווי אומיסטן נאָכגעפאָרן אַהער קיין קראָסנע:

— מירן זיך אַפּרוען אַביסעלע, מיין מאַן, דערנאָך וועט אונדז דער בעל־אכסניא דערלאַנגען פרישע קיכלעך מיט קאַווע, וועלן מיר וואָס־ניט־איז איבערבייסן. דערנאָך וועלן קומען צו אונדז די מעקלערס און מירן מיט זיי אַוועקגיין אין די שניטקראָמען אַריין. די קרעמער וועלן פאַר אונדז צעלייגן די וואָלנס און די זיידנס. דיר וועלן מיר אָפּשניידן גוטן קאָסטאָר אויף אַ ווינטערדיקן פעלץ און שוואַרצן דינעם געוואַנט אויף אַ סורדוט מיט אַ זשילעט־הייזן. דערנאָך וועלן מיר גיין צו די שניידערס, צו מיינע און צו דיינע. דערנאָך אין די גאָלד־קראָמען. דיר נאָר אַ זייגער מיט אַ קייט און מיר אי אַ זייגערל, אי פינגערלעך, אי אַ בראַסליעט, אי שפּילקעלעך מיט שיינע בראָשקעס. און אין אָוונט וועט מען אונדז רופן אויף וויזיטן צו די ערקעסעס, צו די בלאַנק־מאַנס און צו די בערנהאָלצס. כאָטש ווען זיי ווייסן ווי מיד מיר זיינען פונעם גאַנצן טאָג אַרומגיין איבער די קראָמען, וואָלטן זיי עס אָפּגעלייגט אויף מאָרגן.

ווען זיי לאָזן אונדז איבער אַליין, וואָלטן מיר אויף דער אכסניא זיך אַ ביסעלע געשפּילט אין צווייען. אינדערהיים היט מען דאָך אונדז אָפּ יעדן טראָט.

— זעט נאָר, געפונען אַן אָרט וואו צו זיצן, און איך לויף אַרום און זוך זיי איבער דער גאַנצער שטאָט!

— ברכהלע!

פאַליע איז אויפגעשטאַנען, די אויגן האָבן זיך גלייך אָנגעפילט מיט טרערן און זיי האָבן זיך גענומען קושן. מיר האָט ברכהקע אויך געגעבן די האַנט.

— זעט, — זאָגט זי צו מיר, — פאַרוואָס זיינט איר דענסטמאָל מער ניט אַריין? קומט שוין, קומט! וואָווע וועט באַלד אויך קומען. דאָס הייסט ניט באַלד, ער וועט קומען פאַרנאַכט, ווען די קינדער וועלן גיין פון שול.

וואָס זשע מאַכן די קינדער? וואָוועלע איז שוין אויסגעוואַקסן? און חיה־אסתרל און סרוליק? יענער איז נאָך אַלץ לעבן די פערד? און מנשהקע, פון מנשהקען האָסטו עפּעס?

און מיך פאַרדריסט פון אַלע זאַכן איין קלייניקייט, אויב פאָרן אַהער, האָבן מיר געדאַרפט מיטנעמען עפּעס עסן. קריגן אַפילו אונטער דער ערד אַ ברויטל,

אַ ביסל הירזש, אַ שטיקל צוקער, און נישט קומען צו ברכהקען מיט קיין לײדיקע הענט. און איצט איז מיר אַ חרפה אַרײַנגיין אַהינצו אין שטוב אַרײַן — זי וועט דאָך גלײַך די ערשטע רגע פרעגן, צי ווילן מיר עפּעס עסן, און אויב זי האָט אין שטוב דאָס לעצטע, וועט זי עס אונדז תיכּף אָפּגעבן... נאָר ווי די מעשה זאָל ניט זײַן, אויפגעהויבען פון די ערטער האָבען מיר זיך שוין — דאַרף מען גיין.

און מיר דוכט זיך, אַז ווען איך מיט פאַליען זײַנען אַ יונגער אָרעמאַן מיט אַן אָרעמאַנעכע און מיר זײַנען אין אַ פרעמדער שטאָט און מיר גייען פּשוט אַרום איבער די הײַזער. ווער ס'גיט עפּעס און ווער ס'טרײַבט אַרויס אָדער לאָזט אײַנגאַנצן ניט אַרײַן אין שטוב און פאַרנאַכט קומען מיר זיך צונויף אין הקדש און מיר האָבן זיך ליב דאָס חיות, כאָטש מיר ווײַזן עס אויסערלעך מיט קיין זאַך ניט אַרויס, דענסטמאָל וואָלט מיר אוודאי געוועזן זייער גוט וואָס כ'בין ניט עלנט, וואָס כ'האָב אַ מענטשן, צו וועמען איך קאָן זיך אָפּרופן און דער־ציילן אַלץ, וואָס אויפן האַרצן. זי קלײַבט אַראָפּ פון מיר אַ לויז, נעמט אַרויס פון קלומעק אַן אַלט העמד און גיט מיר אויף איבערטאָן. וואָרום מאָרגן וועלן מיר קאַיאַר זיך לאָזן אין אַ צווייטער שטאָט. און ס'איז אונדז אַזוי גוט, וואָס מיר גייען איבער די שליאַכן אין צווייען. ס'איז אונדז אַזוי גוט, וואָס קיינער האָט אונדז ניט און מיר האָבן ניט קיינעם ניט. אַזוי אין צווייען איז אונדז דערוויַיל בעסער. טאַקע זי אינעם גרויעם שינעלענעם בורנעס און איך אין מײַנע אַלטע אָפּגעניצטע בגדים.

לעקאָך, זע נאָר, לעקאָך! ברכהקע האָט געקראָגן לעקאָך!

און אפשר איז עס ניט קיין לעקאָך, אפשר איז עס ברויט? אויב ברויט איז נאָך בעסער, און זי נעמט אונדז אויף ווי ס'פּאַסט פאַר דער־אַ שעה, אין וועלכער מיר געפינען זיך איצט. זי האָט אפילו איבערגעטאָן אַן אַנדער קליידל אַ ריינערס. וואו האָט זי גענומען? צי דען האָט זי זיך אײַנגעשטעלט און געבעטן ביי אַ שכנה? אוי, איז זי, נעבעך, פאַרוויסט. אינעם ריינעם קליידל זעט זיך עס נאָך שטאַרקער אָן. איצט טרינקען מיר טיי פון צעטראַסקעטע גלעזער און צעשטשערבעטע טשאַשקעס, און מיר פאַרברענגען מיט די קינדער. פאַליען האָט זיך געוואָלט אַביסעלע צעשטרייען די פינצטערקייט, מאַכן ליכ־טיקער דאָס געמיט, האָט זי זיך באַרימט פאַרן קליינעם וואָוועלען, אַז ביי אונדז איז דאָ אַ פידל און איך, איך קען אַליין שפּילן אויף אים.

— אָט דער־אָ? — האָט וואָוועלע מיט די קלייענדיקע בעקלעך און וואָס די האָר זײַנען ביי אים געל אַזוי ווי האָניק, אַ וויז געטאָן אויף מיר מיטן פינגער.

— אָט דער־אָ, אָט דער־אָ! — האָט אים די מוטער איבערגעקרימט.

— אַזוי ווי ס׳איז געוואַקסן געוואָרן אין אַ וואַלד. ער איז דאָך דיר אַ פעטער!... דער פעטער אייזיק!

— הער זי ניט, וואָוועלע, — האָט פאַליע געכאַפּט דעם יאַט אויף די הענט און גענומען קושן, נאָר ער לאָזט ניט, ער רייסט זיך פון אירע הענט.

— וועט איר מיר לאָזן האַלטן דעם סמיק? — פרעגט ער מיך און קוקט מיר גלייך אין די אויגן.

— איך וועל לאָזן — האָב איך געענטפערט. קום צו אונדז צופאָרן, וועל איך דיך אויסלערנען שפּילן.

איך וויס, אַז איך האָב ליב קינדער, נאָר איך שעם זיך פאַר זיי, אַפילו פאַר קלייניבקע, און דערום זיינען מיינע רייד גרוי, ווי דער גרויער ווינטער־דיקער טאָג, וואָס איז היינט פאַרביי אונדז דורכגעגאַנגען.

דערפאַר וואָס ער איז דורכגעגאַנגען — אַ שיינעם דאַנק אים. נאָר איצט שטייט אַנטקעגן און וואַרט אָפּ אויף אונדז אַ לאַנגע דושנע און פיינלעכע נאַכט... צי דען וועט זי אויך דורכגיין... ווען? זי הויבט זיך דאָך ערשט אָן!

אַנטקעגן מיר, פון יענער זייט טיש, זיצט ברכהקעס עלטער מיידל, אויך אַ געלינבקע, און איך האָב נאָך אַפילו נישט געהערט אַוועלכן קול זי האָט. זי קוקט אויף מיר מיט שיינע, מיט גוטע אויגן, נאָר דאָס שווער לעבן, וואָס זי זעט ביי איר מאַמען אין שטוב, האָט איר אויפגעהאַנגען אַ שלאָס אויפן מויל. אַפילו פאַליען איז כמעט ווי זי ענטפערט ניט.

און אָט איז געקומען וואָווע, פאַליעס ברודער אַליין. ער איז אַ גאַנץ שטשופלער, קלענער פון מיר אין וואוקס, ער האָט שוין אַ כלה, פייגל הייסט זי, אויך אַ קלייניבקע, און ער איז אַ לערער אין שול. איצט זעט מען, אַז ער איז אַ גרויסשטאָטישער מענטש. און אַז מען וויל זאָגן, זיינען מיר מיט אים שוין פריינט, נאָר דאָס לאָזט זיך דערוויייל ניט פילן. אַמאָל פאַרקלעפּט מען אַ קאָנווערט מיט שפּייעכץ, מיט וואַסער, מיט אַ ווייסל פון אַן איי און ער וויל זיך בשום אופן נישט פאַרקלעפּן. נאָר דער אונטערשייד איז, וואָס דעם קאָנווערט דאַרף מען ערגעץ אַפּשיקן און אונדזער פריינטשאַפט דאַרף מען אין ערגעץ ניט שיקן. זי וויל זיך ניט צוקלעפּן, זאָל זי בלייבן אַ צעקלעפּטע. מירן זיך סיי־ווי אין אַ האַלבער רגע אַרום צעגיין. וואָווע זינגער וועט אַוועק־גיין צו זיין כלהלע און דערציילן, אַז ער קען מיך. ווידען, ער קען מיך ניט? ער האָט מיך געזען נאָך דענסטמאָל, ווען זיי זיינען געלאָפן פונעם קאַזיר־זירקאָ קיין סלאָוועשנע.

— וואָס? — מע זאָגט, אַז איר שרייבט? צי דו שרייבסט? יאָ, מע מעג שוין זיך זאָגן דו.

פאַרוואָס איז מיר שווער פאַר אים אַ וואָרט אַרויסרעדן, הויב איך ניט אָן צו וויסן. עפּעס מוז איך דאָך אים זאָגן.

— וועמען פרעגט איר? מיך? אַנטשולדיקט. יאָ. איך האָב אַ פּראָ־פעסיע. איך אַרבעט געוויינלעך אין האַרבאַרניע, נאָר איך האָב זיך אַביסל אָפּגעריסן. איך האָב געהאַט אַ שווערע צייט. זי ווייסט. פאַליע ווייסט.

און איך האָב אַ קוק געטאָן מיט אויגן פון אַ נישט דערקווילעטן מענטש אויף פאַליען, טאָמער וועט זי מיר עפּעס אַרויסהעלפן.

פאַליע האָט זיך צעשמייכלט. זי איז אויפגעשטאַנען און צוגעגאַנגען צו מיר אין דער ענגשאַפּט פונעם צימער, האָט צוגעטוליעט מיין קאָפּ צו איר ברוסט און אַזוי ווי געזאָגט צו איר ברודער, וואָס איז אַליין אַ לערער, אַ זעלבסטשטענדיקער מענטש און שוין פון לאַנג אַ שטאָט־מאַן:

„אַז מען דאַרף מיט אים ניט רעדן אַזוי ביסטרע. ער איז ביי מיר אַ פלאַכער און אַביסל אַ שעמעוודיקער, נאָר דערפאַר זייער אַ וואוילער".

אויב ס'איז אַן אמת, אויב זי האָט אַזוי געזאָגט, האָט זי מיך ממש גע־ראַטעוועט.

אַז איך זיץ צווישן מענטשן, וואָס ווייסן שוין אויף געוויס, אַז כ'בין אַ נאַרישעוואַטער און אויב יענע זיינען נאָך אויף אַזויפיל איידל און מאַכן פון מיר ניט קיין שפּיל, בין איך דאַן געראַטעוועט. זיץ איך זיך שטיל און זע, וואָס מענטשן טוען, ווי אַזוי מענטשן פאַרברענגען און ס'איז מיר אפילו גוט.

און אַז וואָווע האָט אונדז דאָרטן עפּעס צוגעוואונטשן פאַרן אַוועקגאַנג האַלב ערנסט און האַלב וויצלדיק, פון וואַנען ס'איז צו דערקענען, אַז ער איז ניט קיין אַלטער ייִד, און פאַרקערט, ער איז אַ מענטש פון דער נייער וועלט, האָט ער נאָך אין איין גאַנג אָנגעזאָגט, אַז מילקע זאָל צו אים אומבאַ־דינגט קומען צו פאָרן.

וואָס דאַרף זי דאָרטן זיצן, וואָס וועט פון איר דאָרט ווערן?...

און דאָ איז שוין מיר אַלץ געוואָרן פאַרשטענדיק. אַז מענטשן, מעגן זיי אפילו זיין היינטוועלטישע, קאָנען זיי דאָך רעדן פּוסטע רייד און אַביסל אין דער וועלט אַריין. אויב ער קען אויף אַן אמתן צונעמען מילקען און איר העלפן זיך שטעלן אויף די פיס, איז קראַסנע ניט אַזוי ווייט פון סענדעריוווקע, און ער האָט שוין געקאָנט זיבעצן מאָל אָפּטאָן, און אויב ער ווייסט, אַז מע דאַרף עס טאָן און טוט עס ניט, בין איך שוין אַ געטרייערער ברודער פון אים. מירן עס מירצעשעם דערוויזן מיט טאַט, ניט מיט קיין רייד.

— אַז איר וועט עפּעס אָנשרייבן — שיקט צו, מיין איך שיק עס צו. אפשר וועלן מיר עס איבערגעבן אין אַ רעדאַקציע, איך מיין עס אָן אַ גלייכ־ווערטל.

איך האָב אַ קוק געטאָן אויף פאַליען, אסתרל האָט אַ קוק געטאָן אויף ביידע פעטערס אויף אירע — אויפן נייעם און אויפן אַלטן. און דער קליינער וואָוועלע איז אַרויפגעקראָכן צום גרויסן אויף די הענט און ביי אים גענומען

שלעפּן די ברילן. אויב אַזוי טאָ זאָל ער זיך מיט אים טאַקע כרוטשקען און איך פאַרשפּאָר דערווייל זוכן פון זיינעטוועגן אַן ענטפער. פונקט ווי ער האָט גאָר ניט געפרעגט.

... שלאָפן זיינען מיר געשלאָפן שלעכט. קיין חילוק ניט ווי אַזוי, אַבי די אונטערשטע שורה איז אַ קלאָרע, און דערפאַר איז טאַקע מילקע געווען אַ קלוגע, וואָס זי פלעגט שלאָפן אין קיך אויפן אויוון. און איך וואָלט אויך גאָר ניט געהאַט קעגן, ווען מע בעט אונדז דאָרטן אויס.

„פאָקיל סאָלנצע זידע, ראָסאַ אָטשי ווי איסט" — אַזוי שטייט דוכט זיך דאָרטן געשריבן, נאָר פאָליע האָט מיר איינגערוימט:

— אייזיקל, טייערער, אַז סע וועט אַוועקגיין די נאַכט, וועט קומען דער טאָג.

און אירע ווערטער האָבן מיר געזאָגט זייער אַ סך. איך האָב אפילו געזען דעם געלן וואָוועלען, ווי ער גייט אַרום אין אַ גרויסן ליכטיקן זאַוואָד, ריין אָנגעטאָן, אַן אינזשעניער, ווי אַלע אינזשעניערן, און ער געדענקט אפילו ניט אַז ער האָט ביי מיר געבעטן, איך זאָל אים געבן האַלטן דעם סמיק. ער גע־דענקט אויך ניט, ווי אַזוי ער האָט זיך צעפלאַמט און מיר דערציילט, אַז ווען ער וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער, וועט ער זיין אַ גרויסער גיבור, ער וועט זיך נאָכיאָגן נאָך די באַנדיטן, וואָס האָבן געהרגעט זיין טאַטן. ער וועט כאַפּן אַ גזלן אַ באַנדיט און אים אָפּרייסן אַ האַנט. כאַפּן אַ גזלן און אים אָפּ־רייסן אַ פוס. כאַפּן אַ גזלן און אים אויסרייסן די אויגן, דערנאָך וועט ער זיי אָפּלאָזן. זאָלגן זיי אויסגיין אָן הענט און אָן פיס און אָן אויגן...

ברכהקע האָט מיר געזאָגט, אַז מירן אַוועקגיין גאַנץ פרי, ווען אַלע וועלן נאָך שלאָפן, און מיר האָבן טאַקע אַזוי געטאָן. עפּעס אַ שכנה האָט אונדז גאַנץ פריאיק און נייגעריק נאָכגעקוקט ביים אַרויסגאַנג פון שטוב. אָבער פון וואַנען ווייסט זי וואוהין מיר גייען. אפשר איילן מיר טאַקע ערגעץ־וואו?

אויף דער פּעטאָגראַדער גאַס, איז אַזוי ווי לויט אַ באַשטעלונג, אָנגע־פאַרן אונדז אַנטקעגן אויף אַ פויערשן ווייך־אויסגעבעטן שליטן פייטל די ציג און מיר אָפּגעגעבן אַ ברייטן גוט מאָרגן.

— אָט ביי דעם, — האָב איך אויף אים אָנגעוויזן פאָליען — קאָנען מיר אָננעמען די טייערע חתונה־קליידער. דאָס איז אונדזער רייכסטער שניט־קרעמער, ער גיט דוכט זיך אויף אויסצאָלן אויך.

פאָליע האָט מיר אַ קוועטש געטאָן די האַנט. ס'איז איר קענטיק געווען ליב, וואָס איך בין געוואָרן באַריידעוודיקער. און מיר זיינען אַוועק און אַוועק.

אייניקע קראַסנער באַלעבאַטים זיינען אַרויס מיט בעזעמער און מיט לאָפּעטעס אַביסל צוקערן דעם שניי פאַרן הויף. און מיר זיינען זיך גע־גאַנגען צום אַרויס פון שטאָט.

ביי פאַליען איז, דוכט זיך, געלעגן אין קעשענע אַ מעטריקע, אַ חתונה־מעטריקע, וואָס האָט ניט געמאַכט ניט רייכער ניט אָרעמער. רייכער האָט אונדז געמאַכט דער פרישער קילער דרויסן. די טעג האָבן שוין גע־דאַרפט ווערן גרעסער. אַז מען וויל, שמעקט שוין אין דרויסן מיט פּורים און איך בין שוין אין צווייען, ניט אַליין. אין צווייען, אַז מען גייט, ציט זיך ניט אויס דער וועג.

— דו ווייסט, איציקל, — האָט זיך פאַליע מיטאַמאָל אָנגערופן. — מיר, מיר אויף צעפּיקעניש קאָן נאָך אונדז אַמאָל זיין גוט!

— אונדז ביידן?

— אונדז ביידן. דו מיינסט, ס'איז אַ מוז מיר זאָלן כסדר זיין די קלוגע, וואָס גייען צו פוס. סע גייט שוין צו דעם, אַז קלוגע וועלן אויכעט מעגן פאָרן אין קאַרעטעס. און די וועלט וועט צו דעם ניט דערלייגן.

— אויב מירן עפּעס טאָן.

— פאַרוואָס זאָלן מיר עפּעס ניט טאָן?... און אַז וואָוו וועט צו אונדז קומען צו גאַסט, וועלן מיר אים שטעלן טיי מיט צוקערקעס און זיין כלה וועלן מיר אויך צונעמען שיין.

איך האָב, דוכט זיך, פאַרשטאַנען, וואָס פאַליע מיינט מיט דעם. זי מיינט אוודאי, אַז איר ברודער האָט ניט אַרויסגעוויזן דעם נויטיקן פאַר־שטאַנד אויף מאַכן אונדז אַ שענער לעבן אין קראַסנע. קאָן זיין, אַז אַנט־קעגן איר איז ער טאַקע שולדיק. אַנטקעגן מיר — ניט. איך האָב צו אים גאָרניט. כאָטש איך בין אויך גרייט אים שיין אויפנעמען, ווען ער וועט צו אונדז קומען. מירן דענסטמאָל וואוינען ניט אין קראַסנע, נאָר אַהין ווייטער, וואוהין מען פאָרט מיט דער באַן, וואו ס'איז אַלץ שענער און די וועלט מעסט זיך אויס מיט גרעסערע אַרשינען.

מיר זיינען פאַמעלעכן פאַרגאַנגען אין אַ דאָרף אַריין. דאָס איז דאָס נאָענטסטע דאָרף נאָך קראַסנע. אויף אַ פּלויט האָט אומגעטאַנצט אַ וואָראָנע. גרינג, ווי זי וואָלט גאָר קיין וואָג ניט געהאַט. אין הויף האָט געקלונגען דעם הונטס קייט.

— מיר קאָנען באַשטיין, — מאַכט פאַליע, — און פאַרגיין אין אַ צווייטן הויף, וואו ס'איז ניטאָ קיין הינט.

און דאָרטן וואָלט איך זיך מעגן שטעלן שיין פאַר מיין ווייב, זי מכבד זיין מיט די בעסטע און שענסטע זאַכן. אַז מע האָט געלט אין קעשענע, רופט מען אַרויס די באַלעבאָסטע און מע פרעגט, צי ס'איז ביי זיי דאָ סמעטענע, צי ס'איז דאָ גוטער היימישער וואורשט, און פריש ברויט, און מילך, און אייער אַ צענדליק זאָל זי אויסגיסן אויף אַ סקאָווורעדע.. נאָר קיין געלט אין קעשענע האָבן מיר גראָדע ניט. מיר האָבן אַ מעטריקע, וואָס זאָגט עדות וועגן אַ גרויסער זאַך. זי זאָגט עדות, אַז מיר, אָט די צוויי דערוואַק־

סענע מענטשן, האָבן זיך געזעגנט, און ס'איז אונדז באַשערט אינאיינעם אויסלעבן אונדזערע יאָרן. קאָן זיין, אַז ס'זאָל נאָך אונדז זיין גוט אויך.

ווי אַזוי זשע איז מען זיך נוהג מיט עפּעס איבערבייסן?

לאָמיר זיך מאַכן סמנים, אין וועלכן הויף מיר מעגן אַריינגיין און אין וועלכן ניט. אין וועלכן הויז מען וועט אונדז פאַרלייגן אַן איבערבייס און וואו מיר קאָנען נאָר האָבן בזיונות.

— אָט דאָ, — מאַכט צו מיר פּאַליע, — שטייט אַ ברונעם אין מיטן פּלויט איינגעבויט, האַלב צו דער גאַס און האַלב צום הויף, אַ סימן, אַז דאָ וואַרט מען אויף אונדז. ווען זיי זיינען קאַרג, וואָלטן זיי צו דער גאַס ניט אַרויסגעשטעלט קיין האַלבן ברונעם. קום, איך גיי.

— קום...

אויפן הויף האָט זיך געפּאָרעט אַן אַלטער פּויער לעבן דעם אויסגעשפּאַנטן שליטן און אויף דער פראַגע, צי די באַלעבאָסטע איז אין שטוב, האָט ער אונדז רואיק געענטפערט:

— אין שטוב!

מיר זיינען אַריינגעגאַנגען אינעם טונקעלן פּירהויז, געפונען די קליאַמקע פון דער שטוב־טיר און זי געעפנט אין דער וואַרעמער שטוב אַריין.

— גוט מאָרגן, באַבעניו!

— אַ גוט יאָר זאָל אייך זיין, קינדערלעך, — און זי שטעלט צו די אויגן צום שטערן און באַקוקט אונדז ביידן. — זיצט.

— זאָל זיך אַלדעם גוטס ביי אייך זעצן.

— אוי, אַ דאַנק, אַ דאַנק, מיינע ליבינקע. וואָס־זשע האָט איר עפּעס געבראַכט גוטס? טיכלעך אָדער זאַפּאַלאַטש?

— ניין, באַבעניו, מיר האָבן מיט זיך גאָרניט. מיר גייען קיין סענדעריוווקע גייען מיר, זיינען מיר אַריינגעקומען זיך אָפּרוען און אפשר טאָן אַ טרונק וואַסער.

— וואַסער, מיינע טייערע, קאָן מען. אָטאָ שטייט אַ פּולער ברונעם. און ברויט, ברויט דאַרף מען אייך אויך געבן אַ שטיקעלע. ס'איז דאָך קיין פּעולה ניט. נאָר פאַרוואָס טוט איר אַזוי, וואָס איר גייט אין אַ דאָרף אַריין מיט ליידיקע הענט? אַ צווייטן מאָל, אַז איר וועט גיין, פאַרגעסט ניט מיטצונעמען כאָטש וואָס סע ניט איז. מען דאַרף היינט אַלצדינג: אַ פּאַטשיילע דאַרף מען, זאַלץ דאַרף מען, שרויט, שוועבעלעך, פּאַפּיר — אַלץ איז דאָ סחורה. דער חתן איז אויך אַ סענדעריווקער? עפּעס אין סענדעריוווקע האָב איך ניט געזען אַזעלכע?

— ניין, באַבעניו, ער איז אַ סלאָוועשנער. פון וואַנען ווייסט איר, אַז ער איז מיין חתן?

— ווער זאָגט דען, אַז איך ווייס? איך זע אַ קאָזאַק גייט מיט אַ מיידל,

זאָג איך אַזוי ווי אַלע זאָגן. דו זאָגסט אַ חתן, זאָל זיין מיט גליק. דאָרט ביי אים אין סענדעריווקע איז געווען אַ פיינער זשידאָק, זאָל ער דאָרט רוען אין גן־עדן. שילעם האָט ער געהייסן.

— געווען, געווען, באַבעניו.

— און ביי אים זיינען אויך געבליבן טעכטער, יתומים נעבעך.

— יאָ, באַבעניו, געבליבן.

ער האָט דעם מאַן מיינעם געטאָן אַ סך טובות אָט דער שילעם. ער האָט גאָרניט געקוקט, וואָס ניט קיין ייד, וואָס ניט פון זיין גלויבן. גאָט וועט אים אוודאי אויף יענער וועלט דערפאַר באַלוינען. און דאָס, נאָט, וועט איר אפשר פאַרטראָגן די טעכטער זיינע אַ לעבעלע ברויט און נאָט אייך אַ האַנטעך פאַר זייערטוועגן און אַ שטיקעלע וואַקס, טאָמער וועלן זיי אויף עפּעס דאַרפן. אַז איך וועל זיין אין סענדעריווקע, וועל איך פאַרגיין צו זיי. טאָמער וועט איר ניט אָפּגעבן, וועט אייך גאָט נאָך גאָט שטראָפן. זאָגט דעם אמת, איר וועט אָפּגעבן, צי ניט?

— מירן אָפּגעבן, באַבעניו, מירן אָפּגעבן.

איך האָב געמיינט, אַז פאַליע וועט איר זאָגן, ווי דער אמת: ס'איז שוין אָפּגעגעבן. שילעמס טאָכטער — דאָס איז זי אַליין. נאָר זי האָט עס ניט געזאָגט.

— און איצט נאָט איך צו קאָפּעלעך מילך מיט ברויט און זאָגט זיי שילעמס קינדער, אַז מירן נאָך צו זיי פאַרגיין און מירן זיי עפּעס ברענגען אויך. איך האָב געהערט, איך האָב געהערט, זיי לעבן, נעבעך, אָרעם.

מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט ביים דאָרפישן טיש און געזופּט די מילך מיט ברויט. דעם ברויט האָבן מיר אָנגעבראָקט אין שיסעלע, נאָר פאַליע האָט ניט געגעסן קיין ריינע מילך. פאַליע האָט געגעסן מילך צוגעמישט מיט טרערן. באַשערט געווען אונדז טרעפן פונקט אַהער.

און פונדעסטוועגן איז אונדז פון עפּעס ליב אויפן האַרצן.

— איך וויל אייך אַ קוש טאָן, באַבעניו, — האָט פאַליע געזאָגט פאַרן אַוועקגאַנג.

— פאַרוואָס, האלובקע, ווילסטו מיך קושן? דו ביסט דאָך ניט פון אונדזער גלויבן.

— יאָ, באַבעניו, — האָט איר פאַליע געענטפערט. — נאָר איך האָב ניט קיין מאַמע, און איר זיינט צו מיר און צו מיין מאַן גוט אַזוי ווי אַ מוטער. מיר האָבן ערשט נעכטן חתונה געהאַט און קיינער האָט אונדז נאָך ניט געבענטשט. איצט גייען מיר אַהיים, וועלן מיר דאָרטן אויך קיינעם ניט טרעפן, נאָר אַ קליין שוועסטערל, וואָס דאַרף נאָך אַליין עמעצנס אַ לאַסקע...

***

פון דער דאָזיקער שטוב זיינען מיר אַוועקגעגאַנגען מיט עפּעס גע־טרייסט און ווי באַנייט. אַ טייל פון פּאַליעס רייד איז אפשר ניט אַרויסגע־זאָגט געוואָרן. זי האָט נאָר געקאָנט געזאָגט ווערן. נאָר ס׳כמעט אַלצאיינס.

דאָס פּעקל האָבן מיר געטראָגן בשותפות, אַ ביסל — פּאַליע, אַ ביסל — איך.

אַן אַנדערש מאָל וואָלטן מיר זיך מעגן פאַרגינען אַזאַ שפּאַציר אין דער וועלט אַריין. צוויי יונגע מענטשן גייען זיך דורך צופוס פון קראסנע קיין סענדעריווקע. צייט איז אַ דאַנק גאָט דאָ. אויפן וועג רוט מען זיך אָפּ זומער אויף אַ זומערדיקן אופן און ווינטער קאָן מען אַנדערש. מע טראָגט מיט זיך אַ געשמאַקן בוך, אַ פּעקעלע שפּייז, עד, ווען מענטשן האָבן שכל, מאַכן זיי שיין זייער לעבן. אגב זיינען מיר צופרידן, וואָס מיר באַגעגענען ניט קיין סענדעריווקער אויפן וועג, ווייל כאָטש דערציילן האָבן מיר ניט, נאָך וואָס מיר זיינען געגאַנגען, דאָך האָבן וועגט אויערן און מע וועט צעטראָגן די בייס, אַז די שיינע פּאָר פּאָלק פאַרמאָגט אפילו ניט אויף דינגען קיין פור, זיינען זיי ביידע מחילה געגאַנגען פון קראסנע צופוס, מיט דער אייגענער פּאָטשט. ער איז, ווייזט אויס, דער שיינער פאַרדינער, דער שיינער ברויט־געבער. ווידען? וואו האָט איר געזען, אַז קיין סענדעריווקע זאָל זיך צו־שלאָגן עפּעס רעכטס?

אין מיטן וועג האָט זיך פּאַליע צו מיר אָנגערופן:

— אייזיקל, ווען מיר גייען זיך אַזוי אַלע טאָג צו ביסעלעך, וואָלטן מיר אפשר מיט דער צייט אָנגעשפּאַרט אין אַ וואַרעם לאַנד, וואו ס׳איז קיינמאָל ניטאָ קיין ווינטער. אַ קיילעכדיק יאָר איז וואַרעם. אַ קיילעכדיק יאָר וואַקסן אַגרעסן און קליינע באַרעלעך, פערשקעס און פיינע באָקסערלעך מיט פּאָמעראַנצן. און דאָרט איז אַלץ אָפּן פאַרן דורכגייער. איר זייט הונ־געריק, קינדערלעך? ברעכט זיך אָפּ אַ באָקסער, ער איז געשמאַק ווי אַ זיסע סקאָרינקע פון אַלט געבאַקענעם ברויט, אַ סקאָרינקע, וואָס מען טונקט איין אין צעפּירטן צוקער און מען פרישט אָפּ אין אַן אָנגעהייצטן אויוון... דו ווילסט אַ טרונק? רייס דיר אָפּ אַ מאַראַנץ און טרינק זיך אָן מיטן געשמאַקן זאַפט! דאָרטן נוצט מען לימענעס, מיין טייערער, ניט נאָר אויף פּסח.

פּאַליעס רייד האָבן מיך געמאַכט שמייכלען. וועגן וואַרעמע לענדער האָב איך געהערט און געלייענט, נאָר איך האָב נאָך קיינמאָל אַזוי ווי איצט ניט געפילט, אַז זיי קאָנען אונדז אַזוי גוט צונוצקומען. אוי, וואָלטן מיר נויטיק ווי אין לעבן דאַרפן פאַרגיין אין אַ וואַרעם לאַנד. דו ביסט מיין כלה, איך בין דיין חתן, מענטשן וועלן גאָר אויף אונדז אַנדערש קוקן, ניט אַזוי ווי אין סענדעריווקע. ביין, ביין. דאָרט זיינען כלות און חתנים דאָס שענסטע,

וואָס די וועלט פאַרמאָגט. דאָרטן וואָלט מען אונדז באַגעגנט מיט פּויקן און מיט טרומפּייטן, און טאָמער האָבן מיר ווייניק אייגענע, וואָלט זיך יע־דערער אויסגערופן צו אונדז פאַר אַ פריינט. און איך בעט זיך צו איר שטיל און אָן ווערטער, זי זאָל אונדז עפּעס דערציילן וועגן דעם וואַרעמען לאַנד. און כאָטש פאַליע האָט עס אַביסל פאַראַרעמט, אָבער ס'איז מיר סיי־ווי גע־וואָרן פון דעם גוט אויפן האַרצן. זי האָט געזאָגט, אַז דאָרטן קאָן מען זיך צושטעלן אין מיטן וועג לעם אַ ריטשקעלע, לעם אַ ברעג פון ים און זיך אויסוואַשן אין דער גיך אַ העמדל, אויף דער זון טרינקט זי זיך אויס פאַר איין רגעלע און מע טוט זי גלייך צוריק אָן. ווי גוט וואָלט געווען פאַר אַזאַ מין פאָר צו לעבן אינעם דאָזיקן וואַרעמען לאַנד, מע קאָן דאָך אַזוי לאַנג גיין, ביז מע זאָל אַהיים דערגיין צופוס. און דאָרט זיינען אויך דאָ מענטשן אי עלטערע, אי יינגערע און קינדער וואַקסן דאָרט קוטשעראַווינקע, ברוינינקע, פאַרסמאַליעטע פון דער הייסער זון. קאָן זיי, אַז ביז מירן פאַרגיין, זאָל שוין נאָך אונדז אויך נאָכלויפן אַ קליינינקס מיט שוואַרצע קוטשערן.

⁂

אַן עוולה האָט געטאָן מילקע, וואָס זי האָט זיך צעוויינט בשעת זי האָט אונדז באַגעגנט. אַ פרויען האַרץ קאָן אַלע מאָל האָבן אַ סיבה אויף צו פאַר־גיסן אַ טרער. אויף איר קוקנדיק האָט פאַליע (אַזוי, ווי צום וואַרעמען לאַנד איז נאָך פונדעסטוועגן געווען ווייט) זיך אויך צעכליפּעט און געהייסן גיכער פאַרשטשעפּען די טיר, ס'זאָל זיך קיינער, חלילה, ניט אָנכאַפּן אומגעבעטענער־הייט... און איך? איך האָב געפּרואווט געבן פאַליען איין קוש און מילקען צוויי. זאָל עס אויסקומען, אַז נאָך עמעצער דרייט זיך דאָ אַרום.

וואָס האָט זיך מילקע צעוויינט איז אַזוי ווי פאַרשטענדלעך. דאָס, וואָס מיר זיינען אומגעגאַנגען קיין קראַסנע, האָט, ווייזט אויס, קלאָר און ענדגילטיק אונטערגעשטראָכן, אַז מיר האָבן מילקעס וואָגאָן אָפּגעטשעפּעט פון אונדזער פּאָיעזד און זי בלייבט שטיין איינע אַליין אין מיטן פעלד.

מיר דוכט זיך, אַז ס'איז ניט אַזוי. מיר דוכט זיך, אַז איך בין אַ בעסערער ברודער אפילו פון דעם אייגענעם, איך מיין זיך ניט מיט דעם צו באַרימען, נאָר וואו מיר וועלן זיין, דאָרטן וועט אַלע מאָל זיין פלאַץ פאַר מילקען אויך.

איין זאַך נאָר, וואָס האָט מיר נאָך אַמאָל געוויזן די אָפּגעלאָזנקייט פון די דאָזיקע שוועסטער, מיט וועלכע איך בין געוואָרן איין משפחה, איז דאָס, וואָס מילקע האָט גאָר ניט אָפּגעקאָכט און ניט צוגעגרייט ניט פון אירעטוועגן און ניט פון אונדזערטוועגן. אפילו קיין ביסל הייסע וואַסער.

זי איז געלעגן אַ גאַנצן טאָג אַ הונגעריקע. אָן־אַ איז נאָך די בעט אַ צעטויטשעטע און פון דערפון נעמט זיך אַלע מאָל דאָס, וואָס זיי פוילן זיך ניט אַרויסטראָגן דער גאַנצער וועלט אַ באַשולדיקונג, ניט לויט אירע פאַר־

דינסטן נאָך. זיי זאָלצן זיך אַזוי איין אין זייערע אייגענע צרות און זאַפּן זיך אַזוי דורך מיט זיי, אַז זיי טוען פּלוצעם מיט גרויס דבקות אַ זאָג: אוי, ווען זי צעברענט זיך ליכטיק און העליש, טאַקע די גאַנצע וועלט!... און דענסטמאָל קומען זיי אַריין מיינע „סעקטאַנטן” אין גרויס עקסטאַז און זיי מיינען, אַז זיי און זייער אמת זיינען אַלץ, וואָס סע איז דאָ אין לעבן.

איך האָב גענומען אויף דער קיך די הילצערנע עמער און בין אַוועק דורך דער אויסגעטראָטענער סטעזשקע אין סעדל צום שכנהשן ברונעם. מיר איז ניט אַלע מאָל באַקוועם זיך דאָרטן אָנטרעפן מיט די שטעטלדיקע איינוואוינער, וועלכע קוקן מיך אָן, ווי אַ נייעם, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן פון דער לבנה. נאָר צו דעם איז אויך דאָ אַן עצה. מע מאַכט זיך ניט וויסנדיק די ערשטע פּאָר רגעס, ביז דער קרוק ווערט פריי. דאַן ציסטו אַרויס דיינע צוויי עמער וואַסער און אַז דו קערעוועסט זיך אויס צו יענעם מיט דער פּלייצע איז שוין פאַרטיק. וואָס קאָנען זיי אויף מיר דערזען? קיין טאַנצנ־דיקע מלאכים ניט. אלא וואָס דען? מיין הילוך קאָן זיי אָדער יאָ געפעלן, אָדער ניט. איז מילא, אין געריכט פירט מען דאָך ניט פאַר אַזעלכע זאַכן און מיך זידלען אין מיטן מאַרק וועלן זיי דאָך אויך ניט האָבן פאַרוואָס. גייסטו דורך צוויי טריט איז שוין דער דורכגאַנג צו אונדז אין סעדל מיט דער טונקל־אויסגעטראָטענער סטעזשקע, און אָט איז די הויז־טיר, און אָט איז די קיך.

ווילט איר, מיידעלעך, לאָמיר צושטעלן אַביסל אָקרעפּ. און אַזוי ווי די אַלטינקע אין יענעם דאָרף, וואָס מיר ווייסן נאָך אפילו ניט ווי אַזוי מע רופט זי, האָט אונדז באַזאָרגט מיט אַ געשמאַק לעבעלע ברויט און אַ שטיקל צו־קער איז דאָ נאָך פון דעם, וואָס עליע־לייב האָט צוגעשיקט. וועט איר זען, אַז אפילו מילקע אַליין וועט באַלד אויך ווערן פריילעכער.

און ס'איז טאַקע אַזוי געווען. זי האָט אָנגעהויבן שיטן מיט חכמות און מיט שטעכווערטלעך, אַז אַ רויך איז אַוועק.

איך האָב זיך אַ רייץ געטאָן מיט איר, האָט זי זיך גענומען ברוטשקען און זיך שיעור ניט געכאַפּט דראַפּן ווי אַ קעצל. נאָר דאָס איז אויך געווען אַן אופן פון שפּילן זיך. אַ סימן — פאַליע האָט עס ניט שטאַרק געוואָלט ליידן און זי האָט טיף אין האַרצן געהאַלטן, אַז מילקע איז אין דעם ניט ווינ־ציקער שולדיק פון מיר.

מיר האָבן געגעסן וואַרמעס אָדער וועטשערע און געדאַנקט יעדערן אויף זיין אופן: דעם ברונעם, דעם אויוון, עליע־לייבן און דער עיקר דער אַלטינקער, וואָס מיר ווייסן נאָך ניט ווי אַזוי מע רופט זי. און ווען מען פירט אונדז נאָכאַמאָל אַהינצו אין יענעם דאָרף אַריין, וואָלטן מיר אפילו ניט אַזוי גיך געטראָפן איר שטוב. אָבער זי איז ווערט, אַז מיר זאָלן צו איר קומען, זי געפינען און זיך טאַקע דערוויסן ווי אַזוי זי הייסט, ווי אַזוי איר מאָן

הייסט און זיך דערוויסן, צי זי האָט ערגעץ קינדער, ווייל זי איז געווען צו אונדז זייער גוט. אַזוי ווי אַ מאַמע.

ענדלעך האָט זיך מילקע גענומען אויספרעגן אויף ברכהקען מיט די קינדער, אויף וואָוען מיט זיין כלה.

אין די זאַכן האָב איך זיך געמישט וואָס ווינציקער. איך האָב נאָר געקוקט זיי אין די אויגן, געוואָלט זען וואָס זאָגן זיי. אָבער זיי האָבן דעם ברודער קענטיק ליב געהאַט. מסתמא איז ער עס ווערט אויך. און מיינע שוועסטער מיט מיינע עלטערן האָבן זיי דערווייל נאָך ניט ליב געהאַט. מען האָט עס דערקענט ניט אין איין וואָרט זייערן, אַמאָל אַ באַהאַלטענעם און מערער אָן אָפּענעם. קיין סיבות האָבן זיי ניט געהאַט דערויף, זיי זיינען פּשוט אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט, זיינען זיי צו מייניקע אויך געווען אַזוי (דער עיקר די קליינע). און זי שולדיק מאַכן קאָן מען אויך ניט. זי וויל זיך שטאַרק לערנען און זי האָט ניט קיין גאַנצע העמד אויפן לייב. אַנדערע מיידלעך, וואָס האָבן אַ קלענערן באַרוף לערנען זיך, און זי קריגט אַ פּאָר שיך, נאָר דאַן, ווען עליע־לייב שיקט צו. ווער ס'זאָל העלפן איז ניטאָ, און עפּעס אַליין טאָן קאָן מען ניט. קיינער האָט זיי ניט געלערנט דערויף. און זיך ווייזן פאַר לייטן אין אַזאַ מין הילוך איז ניט נאָר ניט שיין, ס'איז פּשוט ניט מעגלעך. און דער עיקר, דער עיקר פאַרדראָס ביי אַזאַ מענטש נעמט זיך פון דעם, וואָס זי פאַרשטייט פאַר דרייען און איר לעבן קאָן מיט גאָר ניט באַפרידיקט ווערן אפילו ווי ביי דעם מינדסטן פון די מינדסטע. זי קוקט אין פענצטער און לעקט דעם שוויס. דער מאָגן בעט עסן, די פיס ווילן אַ זאָק, דאָס לייב אַ מלבוש, די בלוט און דאָס האַרץ — אַ חבר. די קלעמעניש איז גרויס און די חרפה — נאָך גרעסער, אָט פאַרוואָס עס דאַכט זיך איר, אַז מיין שוועסטער איז אַ קלאָץ, וואָס גייט אָנגעטאָן אין זיידנס, און אַזאַ האַלט מען נאָך אין קינדערהיים אויף אַן אַרבעט.

ניין! מיין שוועסטער איז ניט קיין קלאָץ. זי איז אַ מענטש מיט אַ גוט געמיט און אַן איידל געפיל. זי גייט ניט אין קיין זיידנס איבער איין סיבה, זי האָט עס ניט. . נאָר אַ פּראָסט שטיקעלע מאַרקיזעט קליידט איר און זינגט אויף איר ניט ווינציקער ווי אויף עמעצן זייד. און דאָס וואָס זי אַרבעט אין אַ קינדערהיים, דאָס איז שוין ווייט ניט קיין חסרון. ווען מיר מיט אייך שטעלן זיך טאָן כאָטש וואָס ס'ניט איז, ווען מיר דראַפּען זיך אַרויס פון אונדזער נאָרע (דערווייל מיט לעכער און מיט לאַטעס) און מיר בעטן זיך אין כאָטש אויף וועלכער אַרבעט ס'ניט איז, שווער איך אייך, קינדער, אַז מיר וואָלטן זיך אויסגעגלייכט מיט לייטן. מענטשן וואָלטן ביי אונדז אין די אויגן קריגן אַ שענער פּנים, און מיר ביי זיי אין די אויגן — אוודאי.

קאַפּיטל אַכט

די אויסזיכטן אויף דער היים

אַלע אָפּשטימונגען האָבן געבראַכט צו דעם, אַז מיר פֿאַרלאָזן סענדע־ריוואַקע און פֿאָרן אַרויס קיין סלאָוועשנע. איך וועל זיך אָפּנים שטעלן אַר־בעטן אין אַרטעל. אַזוי ווי מע לעבט דאָ אין שטוב, טאָרן מיר ווײַטער ניט לעבן. זיצן און וואַרטן ביז עמעצער וועט עפּעס אַרײַנשיקן? מער איז דאָ שוין גאָר ניט געבליבן.

מע האָט שוין פֿאַרקויפֿט דאָס לעצטע שעבעלעצטע, דאָס בילכערסטע פֿונעם בילכערסטן. אין דאָס וואָס מען גייט איז שוין אַ חרפּה זיך ווײַזן פֿאַר לײַטן.

וואָס־זשע וועלן מיר טאָן? מירן אַרויסנעמען די שויבן פֿון די דאָפּלטע פֿענצטער — אויף גלאָז זײַנען גראָדע דאָ בעלנים, און דאַן וועלן מיר דינגען אַ פֿור, אַרויפֿלעגן די פּאָר אײַזערנע בעטן, די פּאָר קישנס, דאָס טישל, די בענקלעך און הײדאַ קיין סלאָוועשנע.

אויב טאַקע אויף אַן אמת קיין סלאָוועשנע, וואָלט מען זיך פֿריער דאַרפֿן אַראָפּכאַפּן אַהין, אַ שמעק טאָן, אַ קוק טאָן וואָס הערט זיך אין דער היים. אין איין וועגס טאַקע אָנקוקן אַ דירה, אָפּריידן וועגן אַרבעט, מודיע זײַן וועגן דעם די שטוביקע און אַז. וו.

ניט קיין סך געקלערט, גורט איך אָן מײַנע לענדן, „טו אַ קוש די מזוזה" און לאָז מיך אַוועק ווײַטער מעסטן די באַקאַנטע 25 ווערסט פֿון סענדעריוואַקע קיין סלאָוועשנע. אויפֿן וועג לעבן די סטאַרבעניקער קורהאַנעס האָב איך באַגעגנט יונה די ליפּ, פֿון אים האָב איך זיך דערוואוסט, אַז מײַנע לײַט זײַנען אַוועק אין דער אָזעראַנער רודניע.

אין אָזעראַנער רודניע וואוינען אונדזערע ווײַטע קרובים. אפֿשר האָבן זיי אונדז אײַנגעלאַדן אויף אַ חתונה. איך האָב מיט יונהן קיין סך רייד ניט געמאַכט. ער איז זיך אַוועק קיין סענדעריוואַקע און איך — קיין סלאָ־וועשנע.

פֿאַרנאַכטלעך, אַז איך בין אָנגעקומען צום שטוב, איז אויך דער טאַטע אָנגעגאַנגען פֿון אַ צווייטן געסל. ער האָט זיך מיט מיר דערפֿרייט מער ווי ווען עס איז. מיר איז עס, דעם אמת געזאָגט, געווען זייער ליב.

— דו ביסט שוין לאַנג דאָ? — פֿרעגט דער טאַטע.

— ניין. דאָס קום איך ערשט.

— דו קומסט אויך ערשט? טאָ לאָמיר כאָטש אַ קוק טאָן, וואָס הערט זיך אין שטוב.

איך ווייס נאָך ניט אַקוראַט פון וואָס מיר ריידן, נאָר וואָס הערט זיך אין שטוב ווילט זיך מיר אויך זען.

און מיר שטעקן אָפּ די קליאַמקע פון דער טיר און מיר גייען אַריין ניט אין קיין שטוב, נאָר אין אַ פּוסטקע. אי דאָס — אויב איך האָב געהערט אַמאָל דאָס וואָרט פּוסטקע, האָב איך נאָך אַזאַ פאַרפּוסטעוועטקייט זינט איך לעב קיינמאָל ניט געזען. פון די אָפּגעגאַנגענע ניט געהייצטע אויוונס שמעקט מיט גרויער ליים און מיט ווילגאַט. די קאַנאַפּע שטייט אָן אַרומגעריסענע און אָן אַרויסגערוקטע אין מיטן שטוב. די בעטן — אָן דעם בעטגעוואַנט און אפילו אָן די אינעווייניקסטע ברעטלעך, קיין טישטעכל, קיין פאָרהאַנגל, קיין טעפּל, קיין לעפל.

ערשט דאָ האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אַלע אונדזערע זיינען נאָך איצט אויך אין דער אָזעראַנער רודניע. נאָר ניט אויף קיין חתונה. סע האָבן זיך פלוצעם נאָכאַמאָל געלאָזט הערן די באַלאַכאָווצעס און מע האָט געגומען לויפן ניט קיין סטאַרבעניע, און ניט קיין קראַסנע, ווי אַלע מאָל, נאָר דער ווינט האָט זיי עפּעס געקערעוועט אָן אַ זייט. נאַ דיר גאָר אָזעראַנער רודניע!

ס'איז אַ געלעכטער צו דערציילן, נאָר ס'האָט מיר אפילו באַנג געטאָן, וואָס אַלע זיינע דאָ געווען פאַרנומען מיט אַזאַ אויסערגעוויינלעכן ענין, און איך בין גאָר צו יענער צייט געזעסן ביי אַרטשע דעם גלעזער אויף זיין פּורל און אין צווייען מיט פאַליען זיך געשלעפּט קיין קראַסנע. ניט געקאָנט אויסקלייבן קיין אַנדער צייט פאַרן זיך פאַרשרייבן. און איצט, ווען איך בין פריער מיט עטלעכע טעג אינדערהיים וואָלט איך דאָך געלאָפן מיט דער גאַנצער עדה קיין אָזעראַנער רודניע?! אַ ניי וואָרט און אַ ניי אָרט, „אָזע־ראַנסקע רודניע". איך בין דאָך טאַקע דאָרט קיינמאָל ניט געווען. און... אויב איך האָב דורכגעלאָזן אַזאַ גוטע געלעגנהייט, קאָן געבן, אַז איך וועל שוין דאָרטן קיינמאָל ניט זיין. אויך ווען איך בין אַביסעלע רירעוודיקער, דינג איך אַ פור און לאָז זיך מיינע לייט אַנטקעגן. אפשר וועל איך זיי נאָך דאָרטן כאַפּן. און דערוויל... דערווייל איז דער טאַטע אַראָפּגעקומען אויף אַ ראַזוועדקע. ער האָט זיך אַריינגעגנבעט ווי אַ גנב, נאָר מיך דערזען האָט ער זיך שטאַרק דערפרייט. מיין טאַטע מיט דער ברייטער שוואַרצער באָרד און מיטן מילדן געזיכט. ער איז דאָך אמת אַ גוטער מענטש. און איך? איך בין בפירוש שולדיק, וואָס מיר גייען אַרום כסדר אָנגעבלאָזן און אָנגע־רוגזט איינס אויפן צווייטן. אָטאָ איצט, איצט איז ער מיט מיר גוט, ווי נאָר אייגענע קאָנען זיין צווישן זיך. ער האָט זיך מיט מיר אמת דערפרייט. און וואָס דאַרפן מיר איצט טאָן? איצטער זיינען מיר אין אַ געוויסער מאָס צוויי ראָבינזאָנען. און אפשר איז דער טאַטע אַליין דער ראָבינזאָן און איך — זיין פרייטיק? וואָרום דער טאַטע וואָלט אין ראָבינזאָנס לאַגע קיינמאָל ניט פאַרפאַלן געוואָרן — ער קען אַלצדינג טאָן, מיט דער האַק און מיטן הובעל,

מיטן פֿאַלדז און מיטן מעסער. און איך? כאָטש איך בין אויך געוואוינט צו מלאכה, קאָן איך אָבער נאָר דאָס, וואָס ס'געהער צו מיר און ניט מער.

— קום! — זאָג דער טאַטע, — לאָמיר מאַכן אַ שטיקל לאַד, וועלן מיר האָבן וואו צו איבערשלאָפֿן.

און מיר האָבן אָנגעהויבן מאַכן אַ לאַד. דער טאַטע טוט, דער טאַטע שאַפֿט און איך העלף אים. איך בין ניט קיין שלעכטער אונטערהעלפֿער, ניט קיין געגאַרניק. לויטן טאַטנס אויפֿטראָג ברענג איך אַריין האָלץ אין שטוב און מיר נעמען הייצן די הרובע.

— ניין, ניט מיטאַמאָל, — זאָגט דער טאַטע, — ווייל די הרובעס וועלן צעטראַסקעט ווערן און סע וועט ווערן אין שטוב אַ פֿאַרע מיט אַ וויל־גאַט... צו ביסלעך דאַרף מען הייצן. זאָל זיך דערווייל צעגיין אַ ווילדע וואַרעמקייט.

— און די בהמות?

— די בהמות זיינען ביי אוליטען. מען דאַרף טאַקע צוגיין און נעמען ביי איר אַ ביסל מילך. אפֿשר אָן איינגעשטאַנענע לאַדישקע סמעטענע.

— מען דאַרף סיי־ווי צולויפֿן אַ קוק טאָן.

אַ סך זאַכן האָט מען מיט זיך נאָכגעפֿירט אין דער רודניע, אַ סך האָט מען צעשטעקט צווישן די שכנות און דאָס איבעריקע האָבן דאָ די שכנהשע קינדער אַליין צעשלעפּט. אָט־אָ צום ביישפּיל די אינעווייניקסטע ברעטלעך פֿון די בעטן, מן־הסתם צעהאַקט אויף שליטלעך.

איצט דאַרף מען אינדערגיך עפּעס צונויפֿשלעפּן, אַריינטראָגן פֿון שטאָל אַ ברעטל, אַ פּלאַנקע, אַן אַבאַפּאַלאָק, צעזעגן און מאַכן כאָטש איין בעט פֿאַר אונדזערביידנס וועגן.

מיר איז איצט אַלץ אַזוי ליב און ניי און טשיקאַווע, פּונקט ווי איך וואָלט אַלט געווען זעקס יאָר. (די איבעריקע צוואַנציק מעג מען דערווייל ניט רעכענען אַז מען וויל) און דער עיקר, אַבי מיטן לעבן, איז אַמאָל נאָך ליבער שטיין און צוקוקן, ווי אַזוי אַלץ הייבט זיך אָן אָן פֿונסניי.

דער טאַטע האָט זיך געשטעלט קאָכן אַ קאַשע. צווישן קוימען און די שאַפּקעלעך האָט ער אָפּגעזוכט אין אַ זעקעלע אויפֿן סאַמע דנאָ אפֿשר אַ האַלבע גלאָז הירזש.

— מער, — מאַכט ער צו מיר מיט אַ ראָבינזאָנישער פֿרייד, — דאַרף מען ניט. דאָס וועט זיין איבער גענוג.

— און וואו וועסטו נעמען אַ פֿענדל? — פֿרעג איך אים.

— אַ קונץ — זאָגט דער טאַטע — מיט אַ פֿענדל. מירן פּרוּוון היינטיקס מאָל זיך באַגיין אָן אַ פֿענדל... און ער האָט צעלייגט אויפֿן פּריפּעטשיק אונטערן קוימען די שפּענדלעך אַזוי שיין אַזוי ווי אַ ברונענדל און דאָס קריגעלע מיטן מילך, וואָס מיר האָבן געבראַכט פֿון אוליטען האָט ער קונציק אַוועקגע־

שטעלט אויף צוויי שטיקעלעך ציגל און סע ברענט אונטער דעם אַ פּייער און די מילך מיטן הירזש זידט שוין און סע קאָכט זיך אַ מחיה. איצט בלייבט נאָר מישן. די קאַשע מוז מען דאָך מישן, זי זאָל נישט צוגעברענט ווערן און מיטן פינגער מישן קען מען דאָך ניט און קיין לעפל איז אין שטוב ניטאָ. אינטערעסאַנט, וואָס וועט דאָ דער טאַטע באַקלערן. נאָר איך זע, אַז ער קלערט אפילו ניט. ער נעמט אַרויס דאָס מעסערל פון זשילעט־קעשענע און טוט מיר אַ ווייז אויף אַ גרויסן שפּענדל. איך דערלאַנג אים דאָס שפּענדל און דער טאַטע טוט עס אַ שניץ אַ מינוט און צוויי און מיר דערזעען פאַר זיך אַ שיין און אַ ציכטיק לאָפּעטקעלע. אַ ביסל איז עס אַ לאָפּעטקעלע און אַ ביסל איז עס אַ לעפל.

— איצט דאַרף מען דאָך פאַר דיר אויך איינע? — און ער קוקט זיך צו צו די שפּענדלעך, וועלכע איז פּאַסיקער.

— גיב, וועל איך אַליין, טאַטע, גיב, איך וועל אויספּרוּוון.

— נאַ, מאַכט דער טאַטע, — ס'ניט פון די שווערע זאַכן.

און איך פיל, אַז אַט דער טאַטע, ווען ער האָט צייט און ער האָט חשק זיך מיט אונדז פאַרנעמען, וואָלט ער אונדז אַסך זאַכן אויסגעלערנט. אי מיך, אי פאַליען, אי מילקען, אי ברכהקען אפילו. ס'איז אַ קונץ זיצן און וואַרטן אויף אַ לעפל, בשעת ס'איז ניטאָ קיין לעפל? וואַרטן אויף אַ שוך, בשעת ס'איז ניטאָ פאַרוואָס צו קויפן. אָט איז דער טאַטע יענער געוויינלעכער האַרעפּאַשניק, וואָס ווייסט ווי אַזוי די הענט דאַרפן שטיין דעם מענטשן אין זיינע נויטן. איך וואָלט אים אויסגעקושט פאַר אַזעלכע גוטע און קלוגע אַנווייזונגען.

דער טאַטע האָט אָפּגעוואַשן אַ שטיקל טיש און אויסגעגאָסן אַהין די קאַשע, וואָס איז געדיכט געבליבן ליגן ווי אויף אַ לאָקשן־ברעט. צוגעבונדן צום קריגעלע אַ שפּאַגאַטל איז ער מיט דעם ווייטער אַוועק צום ברונעם. מיר ווילט זיך ניט אַוועקגיין פון דער דעמפּנדיקער קאַשע, אָבער איך קאָן זיך ניט אָפּרייסן פון דעם טאַטן. איך לויף נאָך אים נאָך ווי אַ געטריי און צוגעלאָזט קעלבל. דער טאַטע האָט אָנגעשעפּט אַ ביסל וואַסער, אויסגעשווענקט גוט דאָס קריגעלע און אין דער ריינער כלי אָנגענומען פריש וואַסער. בעת מעשה האָט ער אַכטונג געגעבן, אַז דאָס קריגעלע זאָל זיך ניט אָפּקלאַפּן אין די צע־ברינעס — ס'קאָן זיך נאָך צעברעכן, און מען זאָל נאָר בלייבןביים שטריקל. אויסגעוואַשן לעם ברונעם שטייענדיק די הענט (פריער האָב איך אים אויפ־געגאָסן, דערנאָכדעם — ער מיר) האָט דער טאַטע אַרויסגעצויגן אַ פריש קריגעלע וואַסער.

— דאָס וועט זיין טיי, — זאָגט ער און מיר גייען מיט דעם אַוועק אין שטוב אַריין צום פריפּעטשיק און צום פייער.

מיר האָבן זיך רואיק גענומען צו דער געשמאַקער קאַשע. שמעקנדיקע סאָסנאָווע לאָפּעטקעס זיינען לעפל, דער טיש איז געווען אי אַ טיש, אי אַ

טעלער. בעת מעשה האָט דער טאַטע דערציילט ווי אַזוי זיי האָבן געהאַט אין רודניע אַ דערשרעק. נעכטן איז עס, דאַכט זיך, געווען; זיי זיינען געשטאַנען אינאיינעם מיט די רודניער יידן ביי טאַדעושן, מסתמא האָב איך געהערט פון אים.

— יאָ, איך האָב געהערט. ער פלעגט דאָך ברענגען אַמאָל פעל אין דער אַרבעט. אַ רייכער באַלעבאַטישער פויער.

— איז געווען אַרום האַלבער נאַכט — דערציילט דער טאַטע, — קומט ער צוגיין אין זאַלעכל, וואו מיר שלאָפן אַלע און נעמט וועקן איטלעכן, אַז מען זאָל זיך גיכער אָנטאָן און גיין אין וואַלד אַריין. די באַלאַכאָוצעס זיינען דוכט זיך, שוין איבעם צווייטן עק דאָרף. מען האָט זיך גענומען גיכער אָנטאָן, סע קלאַפּט אונדז איטלעכן אַ צאָן אין אַ צאָן. דער עיקר די מיידלעך און די קינדער — און מען גייט, מען גייט אַהין, וואוהין טאַדעוש האָט אונדז געוויזן.

דעם דאָרף קענען מיר ניט, דעם וואַלד אַוודאי ניט, נאָר מען גייט מיטן שליאַך. מיר גייען נאָר אַריין אין וועלדל, אַז סע האָבן זיך אָנגעצונדן אַנטקעגן אונדז עטלעכע פייערלעך מיטאַמאָל. אַזוי ווי די קליינע זובלינקעס.

— וועלף — האָט די מאַמע אַ זאָג געטאָן, און ס׳איז אויף איטלעכן אָנגעפאַלן אַזאַ אימה, אַז מען איז געבליבן ווי צוגעשמידט צום אָרט: פון איין זייט באַלאַכאָוצעס, פון דער צווייטער — וועלף!

שמחה דעם האָסטאָמעליערס מיידל, נעבעך, חנהקע, איז געוואָרן ווייס ווי די וואַנט און אונדזערע — אויך ניט בעסער. שיינדל איז אויך מיט אונדז געווען. מיר זיינען דאָרט געווען עטלעכע משפחות. איך האָב אַרויסגענומען דאָס מעסערל און שטילערהייט אָפּגעשניטן עטלעכע צווייגן און געגעבן יעדערן אין די הענט אַריין. די וועלף, אויב מירן צו זיי ניט קריכן, וועלן זיי צו אונדז אויך ניט קריכן... אין די אויערן הודיעט די שטילקייט, די ציינער קנאַקן ביי איטלעכן, און ס׳איז קאַלט און מען איז עפּעס אויסגעליידיקט פון אַלץ אין דער וועלט. די שעהן האָבן זיך אויסגעצויגן ווי גאַנצע יאָרן און מיר שטייען אַלע אויף איין אָרט. די פיס זיינען צעקאָליעט געוואָרן און מען שטייט אַלץ, מען האָט אפילו מורא אַ קרעכץ צו טאָן. פּלוצים, ס׳האָט נאָך אפילו גוט ניט גענומען שאַריען, דערהערן מיר אַ קול, טאַקע טאַדעושעס אַליין.

— זעמליאַקי, כאַדיטע סקאָריש דאָ דאָמו. (לאַנדסלייט, גייט גיכער אַהיים).

אַז מיר האָבן דערקענט זיין קול, האָבן מיר זיך אַזוי דערפרייט, ווי מיר זאָלן דערהערן משיחן. לאָזט זיך אויס, אַז אין דאָרף איז טאַקע ביינאַכט געווען חייל, נאָר דאָס זיינען געווען אונדזערע.

געשוויגן אַ ביסל האָט זיך דער טאַטע ווייטער אָנגערופן:

— ביז סע וועט פאַרטיק ווערן די טיי, וואָלסטו אפשר צוגעלאָפן אין שטאָט אַריין צו שמחה דעם האָסטאָמעליער און אים אָפּגעטראָגן אַ קוויטעלע פון זיין מיידל.

— מען קאָן.

— איך מיין, אַז אין שטאָט איז ספּאָקאָינע, ס׳ניטאָ וואָס מורא צו האָבן.
— איך מיין אויך.

אונטערן פרישן איינדרוק, אַז פון איין זייט זיינען געווען וועלף און פונעם צווייטן באַלאַכאָווצעס, נאָר מיטן געדאַנק, אַז אין שטאָט איז פּאָרט שטיל, האָב איך פאַרשפּיליעט די פּאַלטע און בין אַרויסגעלאָפן שוין אינעם טונקעלן סוף־ווינטערדיקן דרויסן און בין אַוועק איבער די שטילע אויסגעליידיקטע גאַסן. וואו ניט וואו באַגעגן איך אַן אומגעקערטן, אָדער אַזאַ, וואָס איז אפשר אינגאַנצן ניט אַוועק. יענער קוקט זיך אום ניט דרייסט אויף מיר, איך — אויף אים, ביז איך בין געקומען צו שמחהס שטוב. שמחה, חנהלעס טאַטע, איז אַ ייד אַ קרעמער, נאָר ער האָט אין זיך שיינע תנועות, אַזעלכע, וואָס זיינען ניט געראָטן אין קרעמער און ניט אין קיין אַנדערע מענטשן. דערצו איז ער מיר נאָך ליבער דערפאַר, וואָס ער איז דער טאַטע פון אַזאַ איידעלער בלייכער און צאַרטער מיידל, ווי חנהקע.

דאָס בריוועלע האָט מיר געבריט אין די הענט. ס׳איז ניט געווען פאַר־קלעפּט ס׳איז נאָר געווען צונויפגעלייגט און דאָך האָב איך עס ניט געלייענט. נישט געלייענטערהייט איז עס אַ סך גרעסער און אינטערעסאַנטער. בפרט, אַז זי האָט ניט געוואוסט, אַז איך וועל זיין דער שליח פון דעם. איך האָב אַן עפן געטאָן די טיר פון שמחה בענצלס נייער שטוב (נאָך דער שריפה האָבן זיי זיך אויסגעבויט נייע הייזער), די טיר איז געווען אָפן, נאָר אין שטוב איז געווען פינצטער. דאָ איז, ווייזט אויס, אויך קיינער ניטאָ. געלויכטן האָט זיך נאָר אין קיך.

איך גיי צו אויף די שפּיץ פינגער אַהין, זיצט, צו מיר מיט דער פּלייצע, שמחה בענצלס אַליין מיט זיין קליין קלעבלעך בערדל, מיט זיינע ווייסלעכע אויגן, וואָס טרערן אָפּט אויף דער קעלט און ער לערנט פון אַ גרויסער גמרא. אויפן פּריפּעטשיק ליגט פאַר אים צעעפנט די גמרא, אונטערן קוימען ברענען קינעלעך און וואַרפן אַ שיין אי אויף אים אי אויף די בלעטער. איך וועל שפּעטער, ווען־עס־איז דערציילן, פאַרוואָס איך האָב ליב אָט דעם דאָזיקן יידן. דאָס איז נישט נאָר דערפאַר וואָס ער איז חנהקעס טאַטע, נאָר איצטער איז ער מיר געוואָרן נאָך טייערער. פון הינטן — באַלאַכאָווצעס, פון פאָרנט וועלף און אין מיטן — אַ ייד לעם אַ ברענענדיקן שפּענדל אַנטקעגן אַ גרויסער גמרא. אַז ס׳וועלן קומען די באַלשעוויקעס און אפשר זיינען זיי שוין געקומען, וועלן זיי אויך אויף דעם דאָזיקן שמחהן קיין בייז וואָרט ניט זאָגן. גאָלד שיינט אַרויס פון בלאָטע, און אָט דער־אָ שמחה, איך בין איבערצייגט, אַז סיי די קלייט, סיי די פרומקייט זיינען נישט אומשטאַנד אים פאַרפלעקן.

— רבי שמחה, — האָב איך שטיל אַ זאָג געטאָן, ער זאָל זיך ניט דער־שרעקן.

נאָר ער קלייבט זיך אפילו ניט שרעקן, אַזוי ווי ס׳עקזיסטירן פאַר אים

ניט קיין בייזע שלעק און סע לויערן אויף אים ניט קיין שום סכנות.

— תיכף, — ענטפערט ער, און ענדיקט דאָרט אַ שורה אָדער צוויי, פאַרשפּרייט דאָס רויטע טיכל אויפן באַלויכטענעם שריפט און קוקט זיך ערשט אום אויף מיר.

— א, ס׳איז אייזיק, — מאַכט ער, — שלום עליכם, ווען קומסטו אָן?

איך שטעל זיך נישט פאַר אַקוראַט צי ער ווייסט פון וואַנען איך דאַרף אָנקומען, צי ער פרעגט עס גלאַט אַזוי.

— ר׳ שמחה, — ענטפער איך אים ניט אויף זיין פראַגע, — דער טאַטע איז געקומען פון דער אַזעראַנער רודניע און איך געבראַכט אַ קוויטעלע פון חנהקען.

— פון חנהקען? לאַנג לעבן זאָלסטו! און דיין טאַטע אויך דאָס אייגענע.

ער לייגט צו נאָך אַ שפּענדעלע צום פייער און נעמט לייענען. די גמרא ליגט ביי אים צוגעדעקט מיט דער רויטער פאַטשיילע. ער לייענט און שאָקלט זיך אַליין צו מיטן קאָפּ... און איך שטעל זיך פאָר אויף אויסנווייניק, וואָס דאָרט שרייבט זיך.

זיך צעזעגנט מיט שמחהן בין איך אַוועק שוין אינגאַנצן אַן אַנדערער. מיט דעם־אָ יידן איז מיר גוט. אַז איך רעד מיט אים, איז פונקט ווי איך וואָלט געהערט עמעצן שפּילן אויף אַ גוטער כלי. איך ווייס ניט ווי אַזוי עס צו דער־קלערן, נאָר איך בין איבערצייגט, אַז איך טרייב ניט איבער, אַז איך נאָר זיך ניט איך אים. ער איז ווערט די ליבשאַפט, מיט וועלכער איך האָב אים ליב. און דאָס איז נאָך ווינציק. ער איז ווערט מערער.

אין דער היים ביי אונדז איז געווען פינצטער, דעם טאַטן האָב איך גע־טראָפן וואַרטן אויף מיר אין סטאָלאָווע לעם פענצטער.

— נו, ווי? פרעגט ער, — אין שטוב פילט זיך שוין אַ וואַרעמקייט?

— יאָ, — זאָג איך. — ס׳שוין ניט קיין פּוסטקע, סע איז שוין צוריק אַ שטוב.

— נו, — זאָגט ער, — און איך האָב שוין אָנגעטראָגן היי אין בעט אַריין און פאַרשפּרייט מיט דער פּאַפּאַנקע, וואָס איך האָב געפונען אין שטאַל. איצטער וועלן מיר פאַרשטעקן די קוימענס (אפשר נאָר ביז האַלב) און מען מעג מאַכן נאַכט.

איך האָב זיך אַריינגעלייגט אין בעט לעם דעם טאַטנס רעכטער זייט. דאָס היי האָט זיך אונטער אונדז געגומען פּרעסן, פון דער פּאַפּאַנע האָט גע־שמעקט מיט שטאַל און מיט גנאַי, נאָר סע מאַכט ניט אויס. די לבנה האָט אַריינגעשיינט אין פענצטער. האָב איך דערזען אַז דער טאַטע איז אפשר ביז האַלב צוגעדעקט נאָר מיט דער באָרד אַליין. ער האָט זיך אָבער באַלד אויס־געקערעוועט אויף אַ זייט און האָט אַזוי ווי אַ קרעכץ געטאָן.

מיד, — האָב איך אַ קלער געטאָן צו זיך אַליין. — איך האָב ערשט דורכ־

געמאַכט אַ וועג פון 26 יאָר און פיל זיך שוין אַזוי צעשטרייט. ער האָט שוין אַ פּעקל פון 46 יאָר אויף די פּלייצעס און אַן עלטערן זון, וואָס האָט שוין דאָס צווייטע מאָל חתונה.

אַ רויטקייט פון חרפּה האָט מיך באַשלאָגן איבערן גאַנצן לייב.

מיין זיידע מרדכי און מיין זיידע הערש־לייב האָבן אָפּגעלעבט צו זעכציק און צו זיבעציק יאָר. זיי זיינען געווען מענטשן פון דער אַלטער וועלט. זיי האָבן נישט געלייענט אין די ביכלעך וועגן ליבע און זיי האָבן חתונה געהאַט נאָר צו איין מאָל. ס׳אַראַ טייערע מתנה דאָס איז פאַרן מענטשן אין זיין לעבן! ווען איך קלאָג זיך פאַר שמחהן, פאַר חנהקעס טאַטן, צי וואָלט ער מיר האָבן וואָס צו זאָגן? ער וואָלט מיר זיכער געזאָגט, אַז ניט דער מענטש פירט די וועלט, די וועלט פירט גאָט.

ליבער און טייערער מענטש, ווען ס׳איז אפילו אייער אמת, ווען ס׳איז אפילו דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָלט ער שוין קיין שענערע אַרבעט ניט געהאַט ווי זעצן און קריצן מיטן שטיפטל, אַז ביי געצלען זאָל לעבן דאָס ווייב און ביי גימפּלען זאָל זי שטאַרבן. און ביי שמחהן, ביי דעם גוטן און ליבן מענטשן, זאָל אויסוואַקסן אַ טאָכטער, אַן איידעלע, אַ חנעוודיקע, פול מיט פיינ־קייט און זי זאָל בכלל קיינמאָל קיינעמס ווייב ניט זיין, — זאָל זי בעסער צעפרעסן ווערן פון דער קרענק? ניין, מען דאַרף דאָס לעבן לערנען, עס טיפער פאַרשטיין. איר קענט עס אפילו נעמען גאָר פשוט: מען דאַרף אויס־ראַמען די שלעכטיקייטן פון דער ערד, אויסראָטן די עוולות, וואָס ווערן באַ־גאַנגען פון איין מענטשן קעגן צווייטן און דאַן וואָלט פאַר אומגליק געווען ווינציקער פּלאַץ.

ס׳זאָלן ניט זיין קיין גבירים, וואָלט ניט געווען קיין קבצנים, ס׳זאָלן ניט זיין קיין באַנדיטן וואָלטן ניט געווען קיין פּאָגראָמען. סע זאָל ניט זיין קיין נויט, וואָלט ניט געווען קיין טיפוס, וואָלט מיר בוזיע געלעבט און גאָט און לייט וואָלטן זיך געפרייט אויף מיר קוקנדיק. אָט האָסטו דיר דעם זיידן, וואָס האָט אָפּגעלעבט מיט איין ווייב אַלע זיינע יאָרן.

— פאַרוואָס שלאָפסטו ניט? שלאָף! — האָט זיך דער טאַטע אַ ריר געטאָן און זיך שטייפער איינגעדעקט מיט זיין לייב־פוטער.

קאָן זיין, אַז שמחה שלאָפט שוין אויך. און אפשר ניין, אפשר זיצט ער נאָך ביים פּריפּעטשיק און קוקט אַריין אין אַ צווייטן ספר. די סענדעריוּוקער שלאָפן שוין אויף געוויס. און אין דער אַזוראַנער רודניע? אין דער רודניע קערן זיי איצט זיצן אַלע און שפּילן אין לאָטאָ, דאָרטן טאַקע ביי טאַדעושן — אין זאַלעכל. ווען איך קאָן זיך אַליין אַהין אָפּשיקן, — אָט שלאָף איך דאָך סיי־ווי־סיי ניט — וואָלט מיר דאָרטן געווען פריילעכער. דאָרטן זיינען דאָך אַלע מיינע!

קאַפּיטל ניין

אַ פּ ש י י ד *)

אין דרויסן איז געווען זומער, אַ וואַרעמער גוטער זומער, וואָס זינגט זיך אַמאָל צונויף מיט שטאָט און מיט דאָרף און איז אמת גוט אויף יעדערן אויף וועמען מען טוט אים אָן.

ביי אונדז דערקענט מען דעם זומער אינעם גאַנג פון די בהמות אויף דער פּאַשע און פון דער פּאַשע, אין די צעגרינטע גערטנער, וואָס שטייען לעם יעדער שטוב. אויב ניט קיין גרויסער גאָרטן איז כאָטש אַ גערטל אָדער אַ בייט. וואו ניט וואו שטייען נאָך אין מיטן אַ ליסטווענער אָדער אַנטאָנאָוויטשער גאָס אַ פּאָר פויערשע הויפן און די דאָזיקע הויפן האָבן אַ נאַטור אַרויסשטעלן צו דער גאָס נישט דעם גאַנעק אָדער די פענצטער פון שטוב. פאַרקערט, דאָס גאַנעקל מיט דער שטוב אינאיינעם זיינען פאַררוקט ערגעץ טיף, טיף אין הויף און אַהער צו דער גאָס־צו שטעלט די פויערשע ווירטשאַפט אַרויס איר שיינע ברוסט, אָדער איר שיינעם קאָפּ האָר, וואָס איז באַשאָטן מיט קרענץ און מיט קוויטעלעך. צום ביישפּיל: ראַדיאָנס הויף קוקט אַהער צו דער גאָס מיט אַ סעדל, וואָס איז צעבליט און צעגרינט, אַז זיין שיינקייט און זיין ריח צעגייען זיך אין אַלע אברים. אָדער מיכטאָדס הויף שטייט אַהער צו דער גאָס מיט אַ ריינעם צוגעפוצטן שייער, וואָס לייַדיקט זיך אויס צו פרילינג און ווערט פול און טראָגעדיק צום סוף פון האַרבסט.

איין יידישע שטוב איז דאָ אין מיטן שטאָט, וואָס האָט אויך לעם זיך אַ סעדל מיט גאַנצע צוויי בוימער. אמת יונגע, זייער יונגע בוימלעך און צוליב זייער יונגשאַפט האַלטן זיי זיך שעמעוודיק און גאָר ניט דרייסט. אָבער דאָס אַליין שטערט זיי ווינציק, אַז זיי זאָלן זיך פאַרנעמען מיט דעם, וואָס אַלע בוימער פאַרנעמען זיך אין דער צייט. זיי פאַרנעמען זיך מיט ליבע. דאָס הייסט זייערע געליבטע זיינען אפשר ווייס איך וואו, נאָר זיי האָבן שליחים, די פאַרשייטע גאָלדענע בינעלעך, וואָס רוען נישט איין, טראָגן אום פון איינעם צום צווייטן בריוועלעך און קושעלעך און טאָמער דאַרף מען — נאָך עפּעס. אָט קוקט אים אָן דעם זשאַסמין ביי שיינדלען אין גערטל. ער איז טאַקע יונג און שעמעוודיק, אָבער וויפל פרייד פון געפועלטער ליבע איז דאָ אויף

*) מיטן דאָזיקן קאַפּיטעלע, איז דער חבר אייזיק פּאַרלאָפן דעם וועג און אַ ביסל אַ היפּער געטאָן אין זינען פון צייט. נאָר אין די ווייטערדיקע קאַפּיטלען קערט ער זיך צוריק אום צום סוף ווינטער, לעם וועלכן ער האָט זיך מיט אונדז דאָ אָפּגעשטעלט. — אי. ק.

זיין פּנים און אַרום זיין קרוין, אַז ער קאָן שוין גאָר אַליין אַזויפיל נישט אויס־באַהאַלטן, ווי סע שפּאַרט פון אים מיט ווייסן בליעכץ, מיט חן און מיט באַ־פרידיקטקייט. די בערעזקע יענע איז, אמת, מער אַ באַשיידענע און אַ שטילע, אָבער זי איז דאָך אויך איינגעליבט ביז אַריבער די אויערן און מיינט ניט, אַז זי דערלייגט עפּעס צו דעם, וואָס זי פּוצט זיך נישט אין אַזעלכע ראַשיקע און שרייענדיקע קאָלירן. מיט אירע גרינע יונגע בלעטעלעך, וואָס אַלע צוויגן זיינען מיט זיי צו דער מאָס באַדעקט און מיט דער פּאַפּיראָסל־דינער, ווייסער קאָרע אויף איר אײדעלן כרופקן שטאַם, איז זי פּאַר אַ מבין נאָך באַטעמטער פון עמעצן אַנדערש.

די זעלבע שיינדל, וואָס פוילט זיך נישט און פּאַרבט אַליין אויס אַלע פּאָלן אין שטוב, זשאַלעוועט אויך נישט אירע הענט מיט די פינגער אויף צו פּאַנאַנדערגראָבן די ערד אַרום די דאָזיקע צווייביימלעך, וואָס, אַז מען וויל זאָגן, זיינען זיי איינאונאיינציקע ביים יידישן שטעטל און בפירוש נישט קיין דערשאַצטע.

אין איינעם פון אַזעלכע זומערדיקע טעג בין איך גאַנצע צוויי מאָל געווען אין שטעטל און אין אוונט אפילו אַ דריט מאָל. (נישט אַלע טאָג טו איך עס. אַמאָל קאָן דורכגיין אַ גאַנצע וואָך ,אַז מיין פוס זאָל נישט אַרויס פון אונדזער ווינקל).

און געווען איז עס אַזוי:

בייטאָגלעך בין איך אין דעם וואַרעמען האַלב־אָנגעשראָקענעם דרויסן דורכגעגאַנגען פּאַרביי שיינדלס שטוב.

איך זאָג האַלב־אָנגעשראָקענעם, ווייל דעם טאָג זיינען מיר געווען אָן אַ מאַכט, און אונדזער שטעטל האָט עס ניט ליב געהאַט. אונדזער שטעטל האָט פּונקט ווי נאָך שטעט און שטעטלעך ליב געהאַט סע זאָל זיין אַ „וולאַסט״ און טאַקע נאָר איינע — אָט די נייע, די פרײלעכע, די פּאַרשייטע, וואָס האָט זיך גענומען אַלצדינג איבערקערן האָרע־קאָרע. מען פלעגט זיך מיט איר אַמפּערן, אי זיך דינגען, אי זיך נישט וועלן גלייכן אין אַ סך זאַכן, נאָר קוים האָט זי געוויזן אַ שלעכטע מינע, אַז ס׳איז איר עפּעס נישט גוט, אָדער אַז זי גייט גאָר אַוועק פון דאַנען, איז אויף איטלעכן אָנגעפאַלן אַ שרעקלעכע מרה שחורה.

— אַמער בלייבט שוין, — האָט דער אַלטער כיטריק איין מאָל אין אַ רעדל אַרויסגעזאָגט זיין שטעלונג צו דער מאַכט, (אַ מאָדנע מאַכט, וואָס האָט ניט ליב קיין קלייטן און קיין בתי־מדרשים), — אַמער בלייבט — מאַכט דער אַלטער כיטריק, מירן שוין אייך זען האָווירן מיט וואָס מיר וועלן נאָר קאָנען!

דעם־אַ טאָג איז דער דרויסן ביי זיין גאַנצער יונג־זומערדיקער באַ־

חנטקייט געווען אַ ביסל אָנגעשראָקן און דערפאַר בין איך קענטיק אַרויס אין שטעטל אַהער טאָן וואָס־ווער־וועז.

אַז מען גייט אַרויס אַ הער טאָן, הייסט עס נאָך ניט, אַז מען וועט זיך לעם עמעצן אָפשטעלן און ביי יענעם גלייך נעמען אויספרעגן וואָס דיך איב־טערעסירט. ניין, פשוט, אַז דו וועסט דערזען אַ רעדל, וועסטו פאַמעלעך צוגיין און אויכעט אָנשטעלן אַן אויער.

קיין רעדלעך האָב איך אָבער די ערשטע רגע ניט געטראָפן, נאָר איך האָב דערזען שיינדלען אָנגעבויגן ביים צופוסנס פון אירע יונגע בוימעלעך און צו מיר איז זי געווען אויסגעקערעוועט מיט איר גאַנץ ברייטן ווי־אַזוי רופט מען דאָס? דאָס קליידל האָט זיך פאַרהויבן און אָפּגעדעקט אירע פול־בלוטיקע ווייכשטיקער פון די פיס. דערהערט, אַז עמעצער איז דאָ אַרום איר, האָט זי זיך אויסגעגלייכט. די גאַנצע בלוט איז ביי איר געווען אין פּנים און זי האָט אַ זאָג געטאָן פון אָנפאַנג בייז און דערנאָכדעם ווייכער אַ ביסל:

— גיי, גיי. דו מעגסט זיך שעמען אין דיין ווייטן האַלדז!... ווער האָט דיך אַהער גערופן?

מיט דעם וויל זי קענטיק זאָגן, אַז זי שעמט זיך, זי פילט זיך ניט פויגל־דיק אין איר שטוביקן הילוך, נאָר די בוימלעך האָט זי סיי־ווי ליב.

— דו מיינסט, — זאָגט זי ווייטער, — איך וואָלט עס איצטער געטאָן? האָב קיין דאגה ניט. איך זוך זיך כסדר אָפּ אַ צייט, ווען קיינער וועט מיך ניט זען און קיינער וועט מיר ניט שטערן! נאָר איצטער קאָן איך פשוט קיין אָרט ניט געפינען אין שטוב. — און זי דערציילט, אַז חנהקען איז זייער שלעכט...

איך האָב נישט פאַרשטאַנען וואָס הייסט שלעכט. שלעכט, האָב איך געמיינט, הייסט, אַז זי הוסט, אַז זי האָט היץ, אַז מען דאַרף זי ערגעץ פירן. אָבער, אַז שיינדל האָט דערזען, אַז איך פאַרשטיי ווינציק, האָט זיך אויף איר גרויסן מיידלשן פּנים אויסגעגאָסן אַ ביטול־באַציאונג. די ליפּן האָבן זיך אַ קרים געטאָן. איינער מיינט, אייסעך וואָס, דו ביסט אַ נאַר, און ס׳מיט דיר בכלל ניטאָ וואָס צוריידן. חנהלע פינעט נעבעך און זי איז שוין היינט־מאָרגן אַ פאַרטיקע.

שיינדל וויל אַ וויש טאָן די טרערן, נאָר די פינגער זיינען אין ערד אויסגעשמירט. מאַכט זי עס מיט דער לינקער זייט פון איר ווייכער און רויטער האַנט. אַז זי דאַרף וויינען, האָט זי ליב כסדר אַ לאַך טאָן פריער, וויל וויינען, האַלט זי, איז ניט שיין.

ביי מיר האָט זיך עפּעס אויך אַ רודער געטאָן אינעווייניק. פון וואַנען פון וואָס זיינען ערגעץ פאַרטיק געוואָרן טרערן און בעטן זיך אַרויס, אָבער כ׳האָב זיי ווי עס איז אַראָפּגעשלונגען.

ווי סטראַשנע ס׳זאָל ניט זיין קוקן חנהקען אין פּנים, וואָלט זיך מיר דאָך

איצטער ווערן זיין דאָרטן וואו זי איז און איך וועל איר אפילו זאָגן, זי זאָל זיך פּאַר מיר ניט שעמען — ס׳איך.

און כאָטש איך אַליין האָב נאָך קיינמאָל ניט געפינעט, ווייס איך דאָך וואָס דאָס איז.

חנהלע. אַזאַ יונגיטשקע, אַזאַ אײדעלינקע. אירע ברוסטן האָט דאָך נאָך קיינער ניט באַרירט, אירע ליפּן האָבן נאָך אפשר קיינעם ניט געקושט. זי האָט דאָך נאָך אפשר געדאַרפט קומען צו אַ מאַן און האָבן מיט אים קינדער. צי דען איז זי צוליב דעם אויסגעוואַקסן אין אַזאַ שיינעם שטאַלט, דערגאַנגען צו אַזאַ שיינעם עלטער, אַז זי זאָל איצטער אינמיטן זומערדיקן וואָכעדיקן בייטאָג ליגן און פינען. און מאָרגן זאָל זי שוין ניט זיין?

איך פיל לעם שלונג און לעם האַרץ עטוואָס פון דער גרויליקער מאָסע. און ס׳איז מיר שלעכט. איך דערמאָן זיך אין איין אויגנבליק אין בוזיען און אין בוזיעס יונגער מאַמען. איך דערמאָן זיך אויך אין פאָליעס עלטערן. נאָר דאָס גייט שוין ניט אַהער.

איצט איז יונגער זומער. אפילו שיינדלס בערעזקע שעמט זיך פּאַר עפּעס. אָט איז זי דאָך אין אונדזער חנהקען געראָטן מיט איר וואוקס, מיט איר אײדעלן געשטאַלט, נאָר זי איז נישט אומשטאַנד איר שענקען קיין איין ביסעלע חיות, קיין איין ביסעלע געזונט און לעבנס־זאַפט. און שיינדל אַזאַ מין געזונטע און גרויסע (וואָס איז אויך מקנא אירע בוימעלעך אויף זייער יוגנט, וועלכע גייט ניט פאַרפאַלן), זי שטייט אָט לעם מיר פון יענער זייט פּלויט און בייסט דעם גראָבן פינגער פון דער לינקער האַנט און גייט אָפּ מיט טרערן.

— איך וועל שפּעטער צוגיין, — האָב איך אַ זאָג געטאָן שיינדלען, ווייל עפּעס זאָגן האָט מען געמוזט און זאָגן האָב איך נישט געהאַט וואָס.

איך בין אַוועק איבערן שטעטל אַרום און אַרום דעם מאַרק, דורכגעגאַנגען פאַרביי שמחהס שטוב.

אַמאָל, אַז מען גייט דורך פאַרביי אַ שטוב וואו אַ געווינערין גייט צו קינד און מען ווייסט דווקא וועגן דעם, נאָר מען ווייסט אויך אַז די שטוביקע ווילן עס ניט צעקלינגען. זיי טישקעווען עס ביז עפּעס וואָס. און דיר ווערט מאָדנע אפילו פאַר די ווענט פון דער דאָזיקער שטוב, ווייל אויסערלעך זעען זיי אויס ליגנעריש־שטיל, כאָטש זיי ווייסן גוט, אַז דאָרטן אינעווייניק קומט עפּעס פאָר.

דאָס זעלבע איז איצטער: ס׳איז שטיל אויפן מאַרק־פּלאַץ. ס׳איז שטיל ביי שמחה־בענצלס אין הויף פונקט ווי אַלע וואָלטן זיך צעפאָרן אויף אַ יאַריד... נאָר ווען איך קוק זיך צו צום קוימען, צום ציגלדיקן קוימען אויפן בלעכענעם דאַך, וואָלט איך, דוכט זיך, געכאַפּט אין די כוואַליעלעך וואַרעמע לופט ניט קיין רויך, ניין. אין אויוון הייצט זיך איצט ביי זיי ניט — נאָר

חנהקעס, חנהקעס — אַ לעצטן הויך, וואָס איז באַפּייכט מיט דינע שטויבעלעך פון איר לעצטער פינע.

אויב אַזוי, איז אונדז דאָרטן לעם בריק אונטער סענדעריוזקע אין יענעם שבת בייטאָג גאָר ניט געוועזן שלעכט. פאַרקערט, ס'איז אונדז געווען גוט, מיר זיינען געווען אַלע אינאיינעם.

ווי וואָלט געווען, ווען איך טרעף ביי איר, ביי חנהקען, אונטערן קישן, מיינע צוויי פערטל פּאַפּיר מיט די דערקלערונגען צו גאָרקיס „פּיעסן אַ סאָקאָלע״, אויב ניט אפשר גאָר מיינס אַ ליד, וואָס איז אָנגעשריבן טאַקע איר, אַט דער סלאָווענער מיידל, נאָר ס'איז איבערגעשריבן מיט איר האַנט. ווען איך געפינען עס ביי איר וואָלט אפשר ביי מיר מיט אירע ברידער אויס־געפּאַלן אַ קריג פאַר דעם — זיי וואָלטן עס געוואָלט פאַר זיך און איך — פאַר זיך . . .

לאַנג אין שטוב האָב איך זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַלטן.

דאָס מאָל בין איך שוין אַוועק לויט אַן אַנדער מאַרשרוט. איך האָב אויסגעפירט אַ קרייז פון ליסטווענער גאַס צום קליינעם געסל, ווייטער דורכן מאַרק און ווייטער פאַרביי שמחה־בענצלס שטוב. איך האָב געמיינט גיין אַזוי פּאַמעלעך און פאַרבייגיין ביז שיינדלס גלעזערנעם גאַניק. דאָרטן וועל איך זיך עפּעס דערוויסן. נאָר אַזוי ווי איך גיי מיר אַזוי מיט שטילע טריט און בין מיר פאַרטיפט אין ווייטע געדאַנקען, אַזוי גייט מיר אַרויס פון שמחהס שטוב די אַלטע מרים — יחיאל דעם קצבס ווייב — זי איז סך־הכל חנהקעס אַן עלטער־מומע און כאַפּט מיך אַן פאַרן אַרבל:

— ליבינקער, טייערינקער, קום וועסטו כאַפּן אַ מצווה. דוכט זיך אייזיק? לייבטשיק דעם האַרבאַרס? מען דאַרף אָפּהייבן אַ מיידל, נעבעך, אונדזער שרהלס, יאָ שרהלס. ווי צו מיין עלטער אוודאי, וואָס איך שלעפּ זיך נאָך דאָ אַרום און אַזאַ יונגער קווייט דאַרף גיין פון דער וועלט!

איך האָב זיך נישט געריכט אויף אַזאַ זאַך, אַז מיך וועט מען דעם ערשטן אַריינלאָזן צו חנהקען אין אַלקער אַריין. איך ווייס ניט ווי אַזוי חנהקע, זי האָט זיך אַ סך מאָל מיט מיר געהאַלטן פונדערווייטנס, נאָר ער, שמחה, אַט דער־אָ אויסערגעוויינלעכער מענטש, האָט מיר איינמאָל אַליין געגעבן אָנצוהערעניש, אַז ער וויל מיך פאַר אַן איידעם.

— זאָג איין וואָרט, שטעלן מיר אַ חופּה אפילו היינטיקע וואָך, — האָט ער מיר אָפּן און פּראָסט געזאָגט, ווי עלטערע מענטשן קאָנען אַמאָל אַ זאָג טאָן.

טייערער שמחה. ווען איר זאָלט כאָטש וויסן ווי אַזוי איר זייט מיר ליב.

גיי איך, הייסט עס, איצטער צו זיי אין די קדשי־קדשים אַזוי, אין מיין וואָכעדיקן גאַרניטער און אפילו די הענט ניט געוואַשן.

נאָר מען לאָזט מיך לאַנג ניט קלערן. מיר קומען אַריין אין אַן אָנגע־

הייצטן צימער. דאָס שיסעלע מיט לייכעץ איז נאָך פון פאַרן בעט ניט אַוועקגענומען און איך נעם אָן מיין מיידל נאָך אַ וואַרעמע פּאָר אירע אַקסלען, ווער ס׳האָט מיר געהאָלפן האָב איך ניט געזען און וואָס ס׳האָט זיך מיט מיר געטאָן, האָב איך ניט געוואוסט. איך האָב נאָר געוואוסט פון אַ בעט, וואָס איז נאָך נישט אָפּגעקילט און פון אַ שטילן, נאָר אַ האַרטן קלאַפּ אין דיל.

דאָס האָט זיך אָפּגעקלאַפּט חנהקעס קאָפּ.

גולם! טיפּוש! לעמעך! פאַרוואָס האָסטו נישט אונטערגעלייגט קיין האַנט?

חנהלע, איך האָב דאָך אין דער הייליקער צעטראָגנקייט, אויף דיר אפילו קיין רעכטן קוק ניט געטאָן. צי ס׳איז אין צימער געווען אַזוי טונקל, אַז איך האָב גאָרנישט ניט געקאָנט זען, צי מיר איז געווען פינצטער אין די אויגן.

אָט איז אונדזער גאָרבער־ווינקל. לעם שטוב אַרום גאַניקל איז די שוואַרצע בהמה געשטאַנען און געגעסן דעם צעבער. די קלענערע קינדער האָבן זיך געשפּילט אין דרויסן. פריידקע און צפּורה, אונדזער שכנס טאָכטער, אַ געזונט און יאָדערדיק מיידל, זיינען געשטאַנען אויפן גאַניק און פון עפּעס גערעדט. מיך דערזען האָבן זיי אין מיינע מאָדנע אַראָפּגעהאַנגענע הענט עפּעס ווי דערקענט.

— איר וועט מיר אַרויסטראָגן אַ קווערטל וואַסער?

פריידקע האָט מיר אָן רייד אַרויסגעטראָגן דער מאַמעס מעשן קווערטל אַ פולס מיט וואַסער. דאָ אויף די אויסגעפּלאָסטערטע שטיינער עסט די בהמה און דאָ ביים זייט, שוין לעם סאַמע גערטל, גיסט מיר פריידקע אויף, גאָס נאָך גאָס, פרישע געשמאַקע וואַסער, וואָס גלוסט זיך זי נעמען אין מויל אַריין.

און דעם שכנס מיידל האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן. זי איז אַראָפּ פון גאַניק, זיך צו מיר היימיש אָנגעבויגן און אַ שעפּטשע געטאָן אין וואָרט:

— חנהקע?

איך האָב אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ:

— יאָ!

חנהקעס מאַמע, שרהל, האָט פון מיר בפירוש ניט געהאַלטן פאַר מיינע עובדות. זי האָט בפירוש ניט געוואָלט לײדן, אַז חנהקע אירע זאָל זיך מיט אונדז באַגעגענען. זי האָט קענטיק אַלץ געמיינט, אַז דאָס איז אויך איינע פון די זאַכן, וואָס קאָנען איר שאַטן צו אַ שידוך.

שרהל איז טאַקע אַזויפיל יאָרן שמחהס ווייב, נאָר ס׳ניט שמחה... דאָך פיל איך אין אָט דער שרהלס בליק, אַז זי האָט ליב אי מיך אי פריידקען. און מסתמא נאָך דערפאַר, וואָס זי האָט אַלעמאָל געהערט ווי איר חנהקע שטעלט זיך פאַר אונדז כסדר איין. זי האָט מסתמא אויך געוואוסט, אַז

חנהקע אירע איז נישט איין מאָל אַריינגעגאַנגען צו אונדז אין שטוב. זי איז אַ פּראָסטע, זייער אַ פּראָסטע ווייבל אָט די שרהל, נאָר זי איז אַ מאַמע און חנהקעס מאַמע. און דערפֿאַר קאָן איך זי ניט ניט ליב האָבן.

אין אָוונט, קורץ פֿאַר דער לוויה האָב איך זיך אַריינגעגנבֿעט צו זיי אין שטוב אַריין, אין דער שטוב, וואו איך האָב אַנומלטן געטראָפֿן נאָך איין שמחהן, ווי ער איז געזעסן אין אַ ליידיקער שטוב, ביי אַ באַלויכטענעם פּריפּעטשיק און געקוקט אין אַ ספר אַריין.

איצט איז דאָרטן די שטוב פול. אויף דער ערד ברענען געדיכט צע־שטעלטע ליכט. אויף דער ערד ליגט עמעצער, איבערגעדעקט מיט שוואַרצן. איך ווייס, איך ווייס, ווער דאָס איז. איך דאַרף נאָר אַ פּאָר געציילטע רגעס דערויף, זי זאָל זיך איבערקלייבן פונעם שוואַרצן צודעק אין אַ ווייסער זומערדיקער קלייד, פונעם ליגנדיקן צושטאַנד אין אַ צושטאַנד פון זיצן, שמייכלען, גיין, שטיין און רעדן, דאַן וועט מיר זיין גרינגער אָנרופן דעם נאָמען. וואָס הייסט גרינגער — ס'וועט אפילו ניט זיין בויטיק.

איצטער שטיי איך ווי אַ פּויער אויף אַ יידישער חתונה און קוק זיך צו. איך שלינג מיט די אויגן זאַכן, וואָס זיינען מיר ניט באַקאַנט, נאָר זייער טשיקאַווע.

שמחה. שמחה שטייט אויסגעקערעוועט האַלב צו דער וואַנט און האַלב צו דער, וואָס אינעם ליכט־קרייז. דאָס איז געווען זיין האָפֿענונג, זיין נחת, זיין טרייסט. ער האָט עס נאָר אויף אַזויפיל ניט אַרויסגעוויזן. איצט שטייט ער און טוט תפילה: „ווי על הי־שופרא דבלי בארעה" — „וויי צו דער שיינקייט, וואָס דאַרף ליגן אין דער ערד!"

קיין ווערטער הערן מיר פון אים ניט. מיר הערן נאָר אַ קול, וואָס איז געקנאָטן אויף גאַלע טרערן און ער שאָקלט זיך ווי ביים דאַוונען און די ליפּן ריידן, נאָר נישט צו אונדז.

זיינע צוויי יינגלעך, די קלענערע ברידער חנהקעס, טוען אים נאָך, נאָר זיי ווײנען טאַקע אויף אַ קול. זיי וויינען אַזוי הילכיק און דרוזשנע, אַז ווען מען שטייט אונטער דער וואַנט, וואָלט מען מיינען, אַז עמעצער קוועלט אין דער הויך: הו־הו־הו! האַ־האַ־האַ!

ס'האָבן געוויינט פּריינט, ס'האָבן געוויינט ווייבער, ס'האָט געוויינט די מאַמע אַליין און אויך די אַלטע מומע מרים, מיט די בלינדלעכע אויגן, וואָס האָט מיר אין מיטן פֿאַרנאַכט צוגעשאַרט אַ מצווה... אָבער מער פון איטלעכן האָב איך געזען. ער, שמחה, איז שיין און באַטעמט, כאָטש אויסערלעך וואָלט קיינער אויף אים ניט געקאָנט זאָגן, אַז ער איז אַ שיינער. כדי זאָגן אויף אים, אַז ער איז שיין, דאַרף מען אים פֿריער דערקענען.

אין שטעטל זיינען מיר געווען אָן אַ מאַכט. ס'איז אָוונט און ס'איז זומערדיק, כאָטש אויפן האַרצן איז געגוג אָנגעזאָליעט. מיר זיינען אַלע אַרויס־

געגאַנגען לייכט אָנגעטאָן, ווער אין אַ פּידזשאַקל, ווער אין אַ העמדל. אָט גייען מיר אַרום אין פירן: — פריידקע, שיינדל, משה און איך. מיר שפּאַצירן אום הין און צוריק איבערן נייעם שפּיציקן שאָסיי. מיר רעדן ווייניק, כאָטש ביי יעדן פון אונדז גייט אַרום אינעווייניק און ס׳ברויזט גאַרניט קיין לייטיש געפיל: „אָבער איך לעב דאָך״. און אפשר זיינען משה מיט פריידקען פריי פון אַזעלכע געדאַנקען, אפשר רעד איך אויף זיי רכילות. נאָר שיינדל און איך? אַ, ניין. מיר זיינען ניט אַזעלכע. ביי אונדזער גאַנצער איבערגעגעבנקייט קאָנען מיר אַנדערש ניט!...

ביי אונדז אין שטעטל איז אַלץ נאָענט. אָט איז שמחהס שטוב, אָט איז די דאָלינע און אָט איז דאָס בערגל מיטן הייליקן אָרט. שפּאַצירנדיק דאָ אויף די ברוק־שטיינער האָבן מיר פאַר די אויגן אי די־וועלט, אי יענע־וועלט. אויב מיר גייען פאָרויס, זעען מיר אינעם ליכטיקלעכן אָוונט דאָס בערגל, גייען מיר צוריק — זעען מיר שמחהס שטוב און מיר האָבן זיך שוין קענטיק צוגעוואוינט צום ענין. פאַר אונדז איז עס שוין נאָר אַ זאַך פון איבערקומען. ווייל דער פרישער אָפענער קבר דאָרט, דער פירעקיקער, וואַרט נאָר אויף איין מענטשן — אויף חנהקען און מיר, די איבעריקע, קאָנען אַלע גיין צוריק אַהיים.

צו זיך אַליין טראַכט איך און איך וויל וויסן צי דאָס שטיבל, וואָס שטייט אויף בוזיען, קער זיך שוין עפּעס אָן מיטן פרישן ליידיקן קבר, צי זיי האַלטן זיך דאָרט ביז עפּעס וואָס פונדערווייטנס? אַ מחשבה לויפט דורך אַזאַ און ענטפערן וועט מיר אויף איר קיינער ניט. און אויב עמעצער וועט ענטפערן, איז נאָך אויך אַ פראַגע צי ס׳וועט זיין וואָס צו הערן.

שמחהס הויף האָט מיטאַמאָל, ווי אַ קוימען פון אַ נאָר־וואָס אונטער־געהייצטן אויוון, גענומען אַרויסשפּייען פון זיך אַ סך געדיכטע שאָטנס איינס נאָך איינס.

— קומט, — האָט עמעצער פון אונדז אַ זאָג געטאָן, און מיר האָבן זיך אַזוי אויסגעדרייט, אַז מיר זאָלן מיט אונדזער פירלינג שליסן די לוויה.

ביי אונדז אין שטעטל איז ניט אָנגענומען, אַז מיידלעך זאָלן נאָכגיין נאָך אַ לוויה, און יונגעלייט, וואָס גייען מיט מיידלעך, ווערן אין דעם פאַל אויך צוגערעכנט צו די ערשטע. נאָר נאָך דער רעוואָלוציע האָבן זיך די עלטערע מענטשן אויסגעלערנט ניט מאַכן קיין שאלות, ניט אין אַלץ זיך אַריינמישן. — מיר גייען, גייען מיר. בפרט, אַז מיר גייען נאָך די גאַנצע צייט פונדערווייטנס. מיר שטערן קיינעם ניט און קיינער שטערט אונדז ניט.

מיר פילן נאָר יעדערער באַזונדער די שווערקייט פון אַ ליגנדיקן מענטשן, וואָס לאָזט זיך טראָגן, דעם חלק, וואָס נעמט זיך אָן אויף יעדן שטאַנג אין די הענט פון די טרעגער. (ביי אונדז אין שטעטל טראָגט מען דעם בר־מינן, מען פירט אים ניט. מען טראָגט דעם מענטשן אויף אַ טוך, וואָס איז אָנ־

געצויגן אויף צוויי לאַנגע שטאַנגען. ביי יעדן ווינקל פון דער מיטה גייט אַ מענטש. אַז מען וויל, באַקומט זיך עס אפילו שיין. אַ שיינע סימעטריע). און דאָרטן אויפן בערגל, וואו די שטיבלעך שטייען, פּאַרעט מען זיך ביי אַ לאָמפּ אָדער ביי אַ לאַמטערן, וואָס הענגט אויף אַן איבערגעלייגטן דרענגל איבער דער סאַמע גרוב. די אַלטע יידן זאָגן אויף דער גרוב „קרקע״, כאָטש קרקע איז דער טייטש — ערד.

דער עולם מיט די שאָטנס, וואָס פאַלן פון זיי, לאָזן זיך שוין אַראָפּ אין דער דאָלינע. און דאָרטן אינעם צווייטן עק שטאָט, וואו די דאַמף־מיל שטייט, האָט זיך דערהערט אַ צאַקען פון רייטער, אַ טראַסקען פון רעדער. אַ סך רייטער און אַ סך רעדער. זינט מען האָט אויסגעברוקירט דעם שליאַך, דעם מאַרק און די דאָלינע איז אונדזער שטאָט געוואָרן אַ הילכיקע. אַז סע טוט עפּעס אַ טראַסק איבערן שטיין אין איין עק שטאָט, דערהערט מען עס תיכף אינעם צווייטן עק און מען דערקענט גלייך ווער ס׳איז. איז עס דעם באַלעגאָלעס פור, דערקענט מען. איז עס אַ יידיש פערד־און־וועגעלע, וואָס פאָרט פון דאָרף — הערט מען. און אויב אַ פויערשע פור מיט סנאָפּעס, אָדער אַ פּאַר־שפּעטיקטער יאַרידניק, פילט זיך עס אויך. און איצטער, איצטער איז קלאָר, אַז סע פאָרט וואָיסק, חייל פאָרט, מען וואָלט נאָר דאַרפן וויסן וועמענס?

פּאַמעלעך הייבן אָן אונטערקנאַקן די ציין אין מויל. מיר דערפילן גלייך, אַז ביז עפּעס וואָס דאַרף מען זיך אָפּרוקן יעדערער אַהיים צו זיך. די עלטערע מענטשן, וואָס גייען מיט דער לוויה זיינען זיך איינס און מיר, יונגעלייט, זיינען עפּעס אַנדערש.

מיר האָבן אָפּגעפירט שיינדלען, איבערגעלאָזט משהן לעם זיין שטוב און אין צווייען, איך מיט פריידקען, זיינען מיר דורכגעגאַנגען איבער דער שלעפּערדיקער גאַס פאַרביי ראַדיאָנס הויף מיטן סעדל, וואו די אַקאַציעס האָבן געשמעקט דווקא מיט דער זעלבער זיסקייט, וואָס כסדר, נאָר דאָך האָבן זיי אונדז ווי צוגעוואונקען:

— גייט אייך, גייט אייך אַהיים. אין דער היים איז רואיקער און ווער ס׳איז אַריין אין שטאָט, וועט איר שוין מאָרגן וויסן.

פאַרשוויצטע, פאַרסאָפּעטע און מיט קלאַפּנדיקע הערצער האָבן מיר זיך פאַרקליבן אַהיים, ווי די גנבים, און זיך פאַרגנבעט יעדערער צו זיין געלעגער. אַדרבא, הלוואי זאָל מען אַנטשלאָפן ווערן און די נאַכט זאָל דורכ־גיין ווי סע געהער צו זיין. חנהקען דאָרטן, אין דער פרישער און קילער דירה, איז שוין אפשר אַלצאיינס, כאָטש ווען איך פאַרמאַך די אויגן, דוכט זיך מיר, אַז חנהקע איז נישט אין קיין נאַסן קבר, נאָר אין אַ ליכטיקן שמאָלן צימערל. איר וועלטל איז אַרומגעשטעלט מיט געשמאַק: אַ ריין טישטעכל, אַן אָפּן בוך און קווייטן אויפן פענצטער. דאָס מוז דאָך ביי איר זיין. דערצו נאָך מיידלשע ריינע און שיינע געדאַנקען, וואָס ביי זייער גאַנצער לופטיקייט און דורכ־

זיכטיקייט, האָבן זיי דאָך אַ פאָרם. זיי זיינען שיין און שלאַנק. איך, ביי דער קלענסטער אָנשטרענגונג, קאָן זיי זען... איצט וואָלט געווען גוט דער שלאָף זאָל זיך ניט לאָזן לאַנג בעטן, ער זאָל קומען. און די וואָס זיינען אין שטאָט, אויך זיי האָבן זיך נאָר דאָ אָפּגעשטעלט. אוי, וואָלט געווען גוט, ווען דאָס זיינען די, וואָס מיר דאַרפן!

און אפשר זיינען זיי נאָר דורכגעפאָרן דורכן שטעטל. די רעדער האָבן דאָך געטראָסקעט לאַנג איבערן ברוק און די פערדישע פּאָדקאָוועס האָבן לאַנג געצאָקעט. זיך אין־ערגעץ ניט אָפּשטעלנדיק. אויב אַזוי ליגט דער וועג זייערער דורך דער דאָלינע פאַרביי דעם הייליקן אָרט, וואו חנהקע מיט בוזיען געפינען זיך... ווי מאָדנע די דאָזיקע מיידלעך האָבן זיך אָפּגעטיילט פון אונדז. זיי זיינען אי נאָענט, אי ווייט.

אָט־אָ שפּאַציר איך איבערן בית־החיים, אָט־אָ האַלט איך מיט דער האַנט דעם אָנגעוואָרעמטן האָלץ פון בוזיעס שטיבל. איך שפּיל זיך מיטן בוימעלע, די צווייגלעך זיינען באַשפּרינקלט מיט קלייענדלעך, די בלעטלעך גרין און שפּיציק. (דאָס וועט אויך זיין אַ בערעזע, אַז סע וועט אויסוואַקסן). און דאָס שטיבל איז נאָענט מיט בוזיען, און דאָס בוימעלע איז נאָענט מיט בוזיען, איך בין נאָענט מיט זיי און בוזיע איז ווייט פון מיר!

קאָן זיין, אַז איך שלאָף, קאָן זיין, אַז איך בין ערשט איינגעשלאָפן, נאָר אין דרויסן איז שוין גרויסער טאָג און דער טאַטע מיט יעקב־בערןריידן עפּעס הויך אינעם צווייטן צימער. זיי גייען אינאיינעם אין אָרטעל אַריין און יעקב־בער דערציילט מיט פליים (ווי ער האָט עס ליב פון כסדר), אַז די באַלשעוויקעס זיינען מאַלאָדצעס. זיי זיינען ביינאַכט דורכגעפאָרן דורך דער שטאָט. איצט שטייען זיי שוין צוריק אין בעהון און גייען אויף טוראָוו.

אין שלאָף האָב איך געוואוסט, אַז אינדרויסן איז זומער, אין שלאָף האָב איך געוואוסט, אַז מיטן זומער מעג מען זיך פרייען און ער מעג אונדז וואויל איינגיין: ביינאַכט זיינען דורך דער שטאָט דורכגעפאָרן באַלשעוויקעס. זיי שטייען שוין אין בעהון. זיי גייען אויף טוראָוו.

קאַפּיטל צען

משנה מקום

דער ווינטער האַלט שוין ביים סוף. נאָך אַ וואָך און נאָך אַ וואָך און מען וועט שוין מעגן פירן דעם הנאָי אויף די פעלדער.

מיינע שטובלייט זיינען איינגעגאַנגען דערויף, אַז איך זאָל זיך דינגען ביי אַנשלען דעם שוחט די צווייטע האַלבע שטוב, וואָס באַשטייט פון צוויי צימערן מיט אַ קיך, מיט אַ הויף, מיט אַ האַלבער שטאַל. ווער דאַרף דען

אַזאַ גרויסע דירה? נאָר אַז מען בעט פאַר איר ניט מער ווי פאַר אַ קלענער, דאַרף מען מיט זיי משווה ווערן. בפרט, אַז פאַר אַן אַדערויף איז דאָ געגנוג אַ וואָרט. אמת, פאַר אַ וואָרט איז מען פאַראַנטוואָרטלעך, נאָר דאָך איז גוט אויב ס׳גייט אָן, בשעת אין קעשענע איז אויסערן קעמעלע און אויסער די פאַרשריבענע פאַפירלעך גאָרנישט ניטאָ. אויף פאָליעס רייד, צי דאַרף זי עס טאָן, צי דאַרף זי זיך רירן פון אָרט, האָב איך געהאַט איין ענטפער, אמת זייער אַ פּריקרען:

— האָסט עפּעס בעסערס?

מילקע איז אומגעגאַנגען אַן אומעטיקע און זיך די גאַנצע צייט געבלאָזן, כאָטש דאָס האָט ניט געשטערט זי מאַכן לאַכנדיק, ווען איך האָב, מעשה האָן, זיך אַ שאַר געטאָן פאַרביי איר און אַ שאַרפע געטאָן בעת מעשה מיטן פליגל.

— פאָליע, נעם אים צו פון דאַנען! — האָט זי געשריגן אין צווייטן צימער אַריין, נאָר ווי אַלע מאָל האָט דאָס געשריי נישט געקאָנט אויסבאַהאַלטן די הנאה, וואָס אַ קינד האָט, ווען אַן עלטערער ברוטשקעט זיך מיט דעם.

פאָליע האָט אויך נישט אַלע מאָל געקאָנט אויסבאַהאַלטן ווי ס׳קווען זי אַזעלכע שפּילן, אַמאָל האָט זי עפּעס געזאָגט וועגן דעם און אַמאָל האָט זי מיט אַ זייטיקן שמועס זיך אָפּגעווענדט פון דעם.

— אייזיקל, זיץ, וועלן מיר זיך האַלטן אַן עצה. אוי, אייזיקל, דו ביסט דאָך שוין אַזאַ איבערגעוואַקסענער, ביי דיין בלייבעניש, און דאָס האַרץ איז דיר נאָך אַלץ לעם אַלערליי שפּילעכלעך. — מיינען מיינט זי דעם טונקעלן אַלקער מיט די צעוואָרפענע בעטן, וואו מילקע זיצט לעם אַ צעעפנט ביכל און וויל אין אים ניט אַריינקוקן. זי וויל בעסער וויינען, וואָס די לעצטע פאָרן שוין אויך אַוועק, און זי, וואָס איז נאָך קיין פולע אַכצן יאָר ניט אַלט, וועט בלייבן ווי אַ סאָווע אין אָט די ליידיקע הייזער. אַוודאי אַזוי, קיין סלאָוועשנע וועט זי פאָרן? נאָך וואָס וועט זי אַהין פאָרן?

און אַן עצה וויל זיך מיט מיר פאָליע האַלטן וועגן אַזאַ מין זאַך: מען וועט דאַרפן דינגען אַ פור אויף מיטנעמען די פאָר אייזערנע בעטלעך. (דאָס איז פאָליע גראַדע גערעכט. מיר וועלן בעסער שלאָפן אין אונדזערע קרומע פּראָסטע בעטלעך, איידער אין מיינע פריערדיקע, די דעמבענע און גע־וועקסלטע), מען דאַרף נעמען דאָס בעטגעוואַנט, אַ ביסל געפעס און מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר פור־געלט איז ניטאָ. און מיט וואָס צו פאַרפאָרן אַהין איז אויך ניטאָ. און איך קאָן אַלץ ניט כאַפּן אויף וואָס פאַר אַ ירושה־זילבער וויל איצט פאָליע הויבן אַ האַנט און אָנרירן די אומבאַרירטע פאַמיליע־הייליקייטן.

מיר האָבן אַזוי לאַנג זיך געשפּילט אין שווייגעניש און ניט־דערזאָגטקייטן, ביז פאָליע האָט ענדלעך זיך איינגעשטעלט און אָנגעהויבן ווייטער פון די דאָפּל־פענצטער, אַז מען דאַרף ניט קוקן אויף גאָרנישט, אַרויסנעמען די שויבן פון די דאָזיקע ראַמען און... זיך צעצאָלן פאַר דער פור, ווי אויך עפּעס פאַרפירן

אַהין, צו דער נייער היים. אַ טייל וועט מען אויסבייטן אויף קאָרן, וועט דער־ווייל זיין ברויט.

מיר האָבן פריער אָנגעמיטן וועגן דעם אַרטשען דעם גלעזער. אין סלאָוועשנע פלעג איך אים שטענדיק זען מיט אַ בייטש, מיט אַ פערד און וועגעלע, מיט אַ פּאַטשיילע קיט און מיט אַ קאַסטן גלאָז. דאָ זע איך אים אַמאָל אַ שבתדיקן, אַ פּראָסטן, אַ מענטשן, וואָס האָט אַ שטוב מיט אַ ווייב און עסט פון זיינע אייגענע געגלאָזטע שיסלען מילכיקן קוליש. סע גאָר אַן אַנדער אַרטשע. קאָן זיין, אַז אויך מיך זעט ער אַנדערש, ווי ער האָט מיך געזען אין סלאָוועשנע.

אַז איך האָב אים אָנגעמיטן וועגן דעם גלאָז פון די פּאַדוואָינע פענצטער, האָט ער מיך לאַנג און האַלב פאַרשלאָפן באַטראַכט, דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן, אַז סע וועט אונדז ניט לייגען פאַרקויפן אים דאָס גלאָז. ווערליך מיר זיינען אָרעמע קינדער, דאַרפן מיר דאָס גלאָז אַליין אַרויסנעמען פון די פענצטער און עס פאַרקויפן די פויערים. אויסבייטן אויף קאָרן און קאָרן איז היינט געלט.

און ס'איז געבליבן, אַז איך אַליין מיט מיין עלטער־כבוד פאַרקאַטשע די אַרבל און שטעל זיך אַוועק האַקן די ראַמען און אויסשיילן פון זיי די שויבן. פּונקט פאַרקערט, ווי איך האָב אַלע מאָל באַאָבאַכטעט, ווי אַזוי ראַמען ווערן באַהעפט און צונויפגעפורעמט און ווי אַזוי מען שניידט צו זיי צו טאַפליעס מיט אַ דימענט און מען גלאָזט און מען קיטעוועט. אָך, ס'אַראַ פרייד ס'איז בייזיין ביי אַ חנוכת הבית, וואו די ווענט זיינען נאָך נישט קיין געווייסטע, די ראַמען — נייע, די פרישע אָנגעגלאָזטע שויבן, נאָך אין אַנדערע ערטער ניט פאַרשמירט מיט קיין קיט. דער נייער אויוון באַקט חלות, קיכלעך און שטרודלען און די יונגע באַלעבאָסטע, כאָטש זי פילט שוין ניט די פיס אונטער זיך פון מידקייט, ווערט זי דאָך אָנגעקוואָלן פאַר נחת. אַזוי טוען מענטשן וואָס בויען.

וואָס טו איך? וואוהין שטופּט מיך דער גוטער יאָר? נעמען גאַנצע שטאַרקע ראַמען, וואָס ניט איך האָב זיי געבויט, ניט איך האָב זיי געמאָסטן און באַשטעלט, צעהאַקן, צעברעכן און אַרויסנעמען פון זיי די טאַפליעס, וואָס איז? מיר וועלן פאַר זיי אָפּעסן אַ פּאָר וועטשערעס, אָפּלעבן אַ פּאָר וואָכן צייט.

איך שטיי אינעם גרויסן פּוסטן זאַל מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל, מיט צווענגלעך, מיט אַ האַמער און מיט אַ דאָלאָטקע און באַווייז, אַז איך קען אויך עפּעס טאָן. אָבער די פאַרשאָלטענע פענצטער האָבן אַ נאַטור, אַז זיי הילכן און בשעת זיי צעהילכן זיך, ווייזט זיך מיר אויס, אַז מען וועט זיך באַלד צונויפלויפן פון דער גאַנצער שטאָט און מענטשן, די וואָס קאָנען און זיינען צו דעם באַרופן, וועלן מיר אָנהויבן וואַרפן פּעטש.

— דו, שמענדריק בן געץ! נאָך דערוועגן ביסטו אַראָפּגעקומען אַהער

אַזש פון סלאָוועשנע ? קיין שענערע אַרבעט האָסטו שוין ניט געקאָנט צו־טראַכטן ?

נאָר איך האָב כלומרשט אַ פאַרענטפערונג. איך טו עס נישט פאַר זיך, איך טו עס ווייל פאַליע האָט מיר אַזעלכעס אויפגעגעבן.

— דו האָרעוועסט ? — האָב איך פלוצעם דערהערט אַ קול לעם זיך. מיר האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעדאַכט, אַז ס׳איז וואָווע, פאַליעס ברודער, וואָס מיר האָבן געזען ניט לאַנג אין קראַסנע און ס׳האָט זיך מיר, דעם אמת געזאָגט, אָפּגעריסן אין האַרצן. גוט, וואָס ס׳איז געווען נישט ער. ס׳איז געווען רייזל אלקנהס. נאָר מיט איר איז מיר אויך ניט בעסער. אויף וואָס האָט עס פאַליע זי אַריינגעלאָזט ?

— אייער טאַטע וואָלט עס געמאַכט בעסער, — האָב איך זיך אָנגערופן.

איר טאַטע איז אַ סטאָליער, און ווען ער דאַרף עס טאָן, וואָלט עס ביי אים אַזויפיל נישט געקערשט. איך וויל נישט ס׳זאָל רעשן. איך דאַרף עס ניט. אָן־אָ, אינעם דריטן צימערל פון דאַנען זיצט מילקע. זאָגן, אַז איך האָב זי ליב איז ווינציק. זי איז מיר מיט אַלע אירע ווילדע און קינדערשע געגנג איינ־געבאַקן אין האַרצן. זיצט זי איצטער אַ פאַרשפּאַרטע ביי זיך אין אַלקערל, זי לאָזט אַהין קיינעם ניט אַריין, און יעדער קנאַק, וואָס איך טו דאָ אין די ראַמען, טוט איר אַ ריס אין מוח. איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט פון דעם, זי איז געזעסן און געקלערט צו זיך אַליין:

— אַ נייער סאָרט באַנדיט !

טאָ וואָס־זשע פאַר אַ קללה האָט זיך עס אויף מיר אָנגעזעצט, וואָס איך בין פאַרקראָכן און קאָן נישט אַרויס. מען וואָלט דאַרפן גאַנץ מאַכן די צעהרגעטע ראַמען, אָדער גיכער צעברעכן די געבליבענע. און דאָס טוט זיך נישט אַזוי גיך, ווי ס׳קאָן זיך דאַכטן. יעדע טאַפּליע מוז מען אַרויס־נעמען באַזונדער און דער קיט איז שטאַרק ווי אייזן.

נאָר דווקא רייזל אלקנהס האָט מיר געמאַכט גרינגער דאָס האַרץ. זי איז געשטאַנען אַ ביסל ווי אַ גוטע שכנה, וואָס כאַפּט זיך אַריין אויף אַ רגע אַ פּלאַפּל טאָן.

— איך בין אייך מקנא, — זאָגט זי, — קינדערלעך, וואָס איר פאָרט אַוועק פון דאַנען. זאָל זיין ווי ס׳ניט איז, אַבי ניט דאָ !

אייגנטלעך זיינען מיר פון סענדעריוועקע ניט אַוועקגעפאָרן, מיר האָבן זיך אַרויסגעגנבעט. מיר האָבן טאַקע מיטן פויער אַזוי אָפּגערעדט. פאַר־נאַכטלעך, אַז סע וועט ווערן טונקל, זאָל ער קומען מיט דער פור. אין הויף האָבן מיר אויפן וואָגן אָנגעפּאַקט דאָס ביסל אָרעמקייט, און אַז ס׳איז געוואָרן גוט פינצטער, האָט מען געעפנט דעם טויער און מען איז אַרויסגעפאָרן. איך מיט פאַליען זיינען אַרויסגעגאַנגען פריער היינטערן שטאָט, אַז ער וועט

אָנפּאָרן צו אונדז, וועלן מיר זיך זעצן אויפן פּאַרפּאַקעווען שליטן.

מיטן פויער, וואָס האָט אונדז געפירט, האָב איך אויפן וועג נישט גערעדט. טאָמער האָט ער זיך אָפּגערופן, האָב איך כמעט ווי ניט געענטפערט. צווישן אַלע קללות, וואָס זיינען דאָ אויף דער וועלט, זאָל איצט צוגערעכנט ווערן נאָך איינע — פאַרפרעמדקייט.

וויפל אַן ערך דאַרף מען פאָרן צו אונדז פון סענדעריווקע? דריי אָדער פיר שעה. ווינטער, דער אָוונט איז אַ גרויסער, וועלן מיר צען אַזייגער זיין אין דער נייער היים.

מיט מילקען וועט דערווייל נעכטיקן רייזלס קלענערע שוועסטער — ראָכציע.

וויפל מילקע האָט געוויינט אין קיך, וויפל לעם וואָגן בשעת מיר האָבן זיך געדאַרפט געזעגענען, וועגן דעם איז ניט שייך צו דערציילן, ווייל די דאָזיקע חברה וויינען נישט דענסטמאָל, ווען עמעצער זעט. אָט איז פאָליע אויך אַלע רגע אומגעלאָפן אין דער פינצטערער און לײדיקער קאָמער אין זייערער, פונקט ווי זי וואָלט דאָרטן עפּעס האָבן פאַרגעסן. אין דער אמתן האָט זי זיך דאָרטן נאָר אַלע מאָל באַוואַשן מיט טרערן.

ס'זיינען מסתמא דאָ אויף דער וועלט צרות גרעסערע און ווילדערע ווי די, וואָס איך זע פאַר זיך, נאָר זיי זיינען נישט פאַר מיינע אויגן, איך בין ניט קיין נאָענטער עדות... אָבער דאָ... וואָס האָב איך נאָר וואָס געזאָגט? אַן עדות? צי דען בין איך ניט מער ווי אַן עדות, ווי אַ מענטש פון דער זייט און נישט פון איין שטיק מיט די דאָזיקע צוויי קינדער, צו וועמענס ליידן איך האָב געוואָלט ברענגען לינדערונג?...

אויפן שליטן איז געווען גראַם צו קלערן, נאָר ענג צו זיצן. פאָליע זיצט אין איר שינעלענעם מאַנטל, און איך אין מיין מאַגערן בגד. ציט מען אַן די פאָלע אויף איין קני, דעקט זיך אָפּ די צווייטע. אויב אַזאַ פאָרן איז שוין אוודאי גלייכער גיין. ווי איך טו עס די לעצטע צייט כסדר. נאָר סע שוין ביינאַכט, ס'איז פינצטער, דער שניי איז קויטיק און זאַמדיק, קיין לבנה איז ניטאָ. דער דרויסן איז אַזוי ווי אויפן האַרצן. און אַז מען האָט זיך שוין אַנידערגעזעצט — זיצט מען.

טייערע פאָליע, ערגעץ האָבן זיך פון דער טיף פון דער געריסן צו איר ניט קיין אַרויסגעזאָגטע ווערטער. — טייערע פאָליע! מיר פאָרן צו אַ נייעם לעבן. דאָס גאַנצע לאַנד אונדזערס, אַלע מענטשן באַנייען זיך. מיט וואָס זשע זיינען מיר ערגער פון לייטן? צי דען זיינען מיר שטיפקינדער ביי דער ראַטנמאַכט אָדער אַנגעוואָרפענע? ניין! מיר זיינען מיט קיין זאַך ניט פאַר־פלעקט פון אונדזער געבוירן אָן און ביז איצטיקן טאָג. מיר דאַרפן נאָר פאַנאַנדערבינדן די הענט און דעם ווילן, צעשאַרן זיך די מוחות און זיך איינפּאַקן אין דער קאָרעטע צוזאַמען מיט אַלע יונגע, מיט אַלע גוטע כוחות

פון אונדזער לאַנד און טאָן אײן אַרבעט, לעבן מיט אײן לעבן. אויב ס׳בלײבט אַ וואונד, וואָס מען דאַרף זי אויסהײלן, איז דאָס, וואָס מיר האָבן זיך אַראָפּ־געלאָזט צו דער מדרגה פון קבצנים, פון קעסט־קינדער, פון וועלן קומען אויף אַלעם גרייטן. דער חשבון אונדזערער איז זײער ניט קײן געזונטער, ניט קײן ריכטיקער.

אָט דאָס האָט זיך מיר געוואָלט טענהן צו פּאָליען און צו זיך אַלײן. נאָר איך האָב געשוויגן. איך האָב געזען אַז זי שווײגט. כאָטש זי איז אַלעמאָל פּיל באַרעדעוודיקער פון מיר. און צום פורמאַן האָבן מיר זיך אויך ניט אָפּגערופן מיט קײן אײן וואָרט, כאָטש מיר האָבן שוין געזען אַז מיר בלאָנדזשען. וועדליק מיר פאָרן פון ווײסעך ווען. וועדליק סע האָבן זיך שוין אויסגע־לײטערט אײניקע שטערן אין הימל, האָבן מיר שוין לאַנג באַדאַרפט אויסמײדן סטאַרבעני. ביי אַ בעסערן וועג האָט מען געקאָנט זײן ביז איצט אין סלאָ־וועשנע, נאָר סע הײבט זיך אפילו ניט אָן. וואו האָט ער עס אָפּגעקערעוועט און וואו האָט ער אָנגעהויבן בלאָנדזשען, איז גאָר שווער צו טרעפן. דער וועג איז דוכט זיך אומעטום אַזאַ גלײכער.

צי דען איז מײן לעבן ניט געגליכן צו אונדזער איצטיקער נסיעה? ס׳זײנען דאָ פערד, ס׳איז דאָ אַ וועג, ס׳איז דאָ אַ פּונקט וואוהין מיר פאָרן, נאָר דאָך דרייען מיר זיך ערגעץ אויף אײן אָרט און מיר פרירן, ווי די הינט־לעך. און דאָס ערגסטע, דאָס ערגסטע איז, וואָס מיר זעען ניט קײן אויסוועג. אָט האָבן מיר גאָר אָנגעטראָפן צו אַ וואַלד, וואָס ניט פון דער זייט סטאַרבעני, ניט פון יענער זייט האָבן מיר קײן וואַלד ניט באַדאַרפט האָבן. זומער איז אַ וואַלד גוט. זומער זינגען דאָ פײגעלעך און מען וואָלט זיך גאָר געקאָנט צושטעלן נעכטיקן, אויסשפּאַנען און פּאַשען די פערד. אָבער איצט איז נאָך ווייט צום זומער. פּאָליע האָט מיך געבעטן, איך זאָל איר אַרומבינדן דעם קאָפּ מיט אַ פּאַטשײלע, מיט אַ האַנטוך, צי מיט וואָס ניט איז, און דערנאָך האָבן מיר זיך אַראָפּגעשלעפּט פונעם שליטן און געהרוזנעט אין קראָכקן זאַמדיקן שנײ. די ערשטע צײט האָט זי זיך קוים געהאַלטן אויף די צעפראַרענע פיס, דערנאָך האָבן מיר זיך אַ ביסל צעגאַנגען.

דער פויער האָט, דוכט מיר געזאָגט, אַז מיר זײנען אין פּריביטקער וואַלד. צו אַלדע צרות גלוסט זיך נאָך עסן אויך. ווען מיר האָבן עפּעס אויבן אויף. מעג זײן אַפילו אַ קאַלט שטיקל ברויט אַ פאַרפרוירנס.

ס׳איז אַוודאי געווען האַלב צוועלף דער זײגער, ווען מיר האָבן זיך צו־געשלאָגן צו אַ אומבאַקאַנטן דאָרף, וואָס שטײט וואָסערע 8 ווערסט פון סענ־דעריוקע און וואָסערע 16 ווערסט פון סלאָוועשנע. און דער וועג איז באַזײט־אויס פונעם טראַקט. דער פויער האָט אָנגעהאָדעוועט אַ ביסל די פערד און איז, ווייזט אויס, מסכים געווען פאָרן ווײטער.

שפּעטער האָט פּאָליע אײן אַ בריוו צו מילקען פאַרצײכנט, אַז ווי זי האָט

זיך געעקט מיטן לעבן אין דער פינצטערער פאַרבלאָנדזשעטער נאַכט, האָט זי דאָך בעסער געוואָלט, אַז סע זאָל זיך ציען די נאַכט און דער פרעמדער דרויסן, אַבי מען זאָל זיך ניט אָפּשטעלן און ניט קומען אַהין, וואוהין דאָס האַרץ האָט זי ניט געצויגן. קאָן זיין, אַז זי איז געוועזן נישט אומגערעכט. נאָר דאָך האָט זי זייער שלעכט אויסגעזען אין מיטן דער צאָרנדיקער נאַכט: עפּעס ווי אַ באַיאָרטע דאָרפס־פרוי מיט אַ פאַרבונדענעם שטערן און מיט קלאַפּנדיקע ציין אין מויל.

די מידע פערדלעך האָבן זיך קוים געשלעפּט און מסתמא אויך געשאָלטן מיין פאָליעס טייערן מזל, וואָס אפילו ביי אַזאַ גלייכן וועג, ווי פון סענדעריווקע דורך סטאַרבעני, האָט מען אויך באַדאַרפט בלאָנדזשען און אויסגעריסן ווערן. ניין! ווען זיי פירן עמעצן אַנדערש, נישט אונדזער קעסטל מיט די אויס־געשטעלטע טאָפּליעס, ניט אַזעלכע צוויי בריהס ווי מיר זיינען, איז גאָר קיין מעגלעכע זאַך ניט געווען, אַז מען זאָל אויף אַזאַ גלייכן וועג בלאָנדזשען.

קאַפּיטל עלף

שטובי־קייט

אָשר מיט שואלן, בוזיעס ביידע ברידער, זיינען צו יענער צייט אויך איבערגעפאָרן אין שטעטל און זיינען געווען ביי אונדז. ווען האָבן זיי דען נאָך?

רחלע, אַז זי פלעגט זיך אומקערן פאַרנאַכט פון קינדערהיים, פלעגט זי גלייך פאַרלויפן צו אונדז. פאָליע האָט אַזוי ליב באַקומען די חברה, אַז דאָס אַליין איז שוין געווען אַ גרויס געווינס.

מילקע האָט זיך אין סענדעריווקע לאַנג נישט געהאַלטן און איז אַריבער־געפאָרן צו אונדז. ווי אַזוי זי האָט זיך אויף דעם באַשלאָסן, וויפל עקשנות האָט זי באַדאַרפט בייקומען, וועגן דעם ווייסט נאָר זי אַליין און איר טאָג־ביכל...

פריידקע, וואָס האָט מער ניט געקאָנט אויסהאַלטן אויף זיך דעם טאַטנס עצות, אַז אַ מיידל קיין עין־הרע אין די יאָרן דאַרף חתונה האָבן, אַז ער דאַרף ניט קיין מיידלשע פּרנסות מיט קיין קינדער־הייזער, איז אויך איבערגעגאַנגען צו אונדז.

אויב נאָר ניט פאַרגעסן אין דער שוואַרצער בהמה, וואָס האָט פאַר אונדז איטלעכן מיט גרויס פלייס געטאַסקעט פולע אייטער מילך פון דער פּאַשע, וועט דאָס בילד פון אונדזער קאָלאָניע זיין אינגאַנצן פול. נאָר דאָך זיינען

די צווײ צימערן מיט דער קיך, וואָס מיר האָבן פֿאַרנומען געווען אַזוי גרויס און געראַום, אַז ווען ענגשאַפֿט איז ניט געווען שייך צו רעדן.

ווען איך פֿלעג קומען פֿון האַרבאַרניע עסן וואַרמעס, פֿלעג איך מערסטנס מער קיינעם ניט טרעפֿן אין דער היים ווי נאָר איין פֿאַליען און דערום האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט צו זען ווי פֿאַרקלערט זי איז.

זי איז מיר געווען טייער און נאָענט ווי אַ חבר, ווי אַ וויכטיקער מיט־גליד פֿון אונדזער גרויסער יונגער פֿאַמיליע. נאָר איך האָב זי ניט געקענט פֿאַר קיין ווייב, פֿאַר קיין געליבטער אָדער פֿאַר דער שטובס מאַמע. די שטאָט, וואו מיר האָבן איצט געוואוינט, האָט מיך שוין געזען מיט אַ ווייב און מיין ווייב האָבן דאָך אַלע געוואוסט הייסט בוזיע. אַלע שטעטלדיקע איינוואוינער זיינען דאָך היגע, סלאָוועשנער, און איך מיט בוזיען זיינען דאָך אויך סלאָוועש־נער. אַ מאָדנע זאַך, איך בין איינמאָל אין מיין צעטראָגנקייט אַזוי ווייט אַוועק, אַז ווען די שכנה אונדזערע פֿון אַנטקעגן — ביילע דעם גאָספּאָדאַרס, האָט צו מיר היימישלעך אַראָפּגעשריגן פֿון איר הילצערנעם גאַניק:
— אייזיק, גיי נאָר, דיין ווייב זוכט דיך אַ גאַנצן פֿרימאָרגן! — האָב איך אַ גאַנצע מינוט דורכאַנאַנד נישט פֿאַרשטאַנען וואָס זי זאָגט. ווי אַזוי קאָן מיין ווייב מיך זוכן, אַז זי איז געשטאָרבן?! זי געפֿינט זיך דאָך ווי אַלע מאָל, אָן־אַ אין דאָלינע אויפֿן פֿעלד אונטערן בערגל! און דער אַדרעס אירער איז פֿאַר מיר געווען באמת צו שטאַרק איינגעחזרט.

פֿאַרטאָג אין דער אַרבעט, בעסער געזאָגט — צווײ אַרבעטן, אין אַרטעל און אין פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין (צוריק זיך אַריינגעצויגן אין אַלץ מיט־אַנאַנדער) דערצו אין דער פֿריילעכקייט פֿון דער שטוב מיט עסערס קיין עין־הרע און דערצו גאָלע יונגע, גאָלע ליבע, האָב איך אפֿילו נישט באַוויזן קלערן, אַז עמעצן פֿון אונדז איז דאָ ניט אינגאַנצן גוט. אַז עמעצן פֿון אונדז (אַז מען וויל איז עס פֿאַליע אַליין) פֿעלט פּשוט אויס לופֿט צום עטעמען, אַז זי גייט איין ווי אַ ליכט און זי האָט זיך אויסגעלערנט ביי יעדער געלעגנהייט שלינגען די טרערן אַזוי קונציק, אַז קיין זייטיקער זאָל עס אפֿילו ניט באַמערקן.

ווען האָט זי מיט מיר געקאָנט אַ וואָרט אויסרעדן? — בשעת איך בין געקומען אַרום איינס אַזייגער נאָך האַלבן טאָג צעוואַשן די האַרבאַרסקע הענט און אויפֿגעגעסן אַ ביסל הייס געקעכץ? אין דרויסן איז זוניק־ליכטיק און אין שטוב אויך. דאָס זעלבע אפֿילו ביים טיש, ביי די זאַטע מילכיקע מאכלים האָט זיך געפֿילט דער זומער און ווער ווייסט מיר גלויבן, אַז איך וועל אויס־זאָגן, אַז עס איז מיר גוט. איך בין צוריק אָפּגעפֿרישט, מיינע הענט טוען אַלע טאָג אַ געוואוינטע אַרבעט ביז צום מיד ווערן. סע ווערן געשמאַק מיד ניט נאָר די הענט, נאָר אויך די אַקסלען, דער בויך (אויב איך שפּאַר זיך אָן אין דער קלאָץ מיט יוכטן) אויך די פּלייצעס, די פֿיס און אפֿילו דאָס האַרץ.

אָבער דאָס איז אַלע מאָל אַ געזעצלעכע מידקייט, וואָס דאַרף נאָך דער ערשטער שעה אָפּרו דורכגיין. און זעקס אַזייגער פֿאַרנאַכט בין איך שוין אין פֿאַראיין, וואָס פֿאַרנעמט פּייטל דעם שניטקרעמערס איינשטאָקיקע דירה. דעם גאָרטן, וואָס ביי דער שטוב, נוצן זיי נאָך אַליין. און איך זע ווי פּייטל טראָגט פֿאַרנאַכט קרייטעכץ פֿון די בייטן פֿאַר זיין בהמה וועגן. אַז ער דערזעט מיך קוקט ער אויף מיר און שיעור וואָס ער רעדט עס ניט אַרויס: איר וועט נאָך לאַנג זיצן ביי מיר אין שטוב? אָבער איך קוק אויף אים צוריק און שיעור וואָס איך טו אים ניט אַ זאָג: איר וועט נאָך לאַנג באַלעבאַטעווען דאָ אין גאָרטן? ס׳פֿאַר אייך קאַרג אין שטוב מיט אין גאָרטן, מען וואָלט באַדאַרפֿט דעם צווייטן גאָרטן איבערגעבן דער שול, וואָס געפֿינט זיך דאָ בשכנות. אַ שול מיט קינדער דאַרף האָבן אַן אייגענעם גאָרטן לעבן זיך.

אָשר אַרבעט אויך אין פֿאַראיין אויף אַ געצאָלטער שטעלע, ער איז אַ סעקרעטאַר. שואל אַרבעט אין פֿאַטשט. פֿריידקע, ווי כסדר, אין קינדער־היים. מילקע פֿאָרט, דוכט זיך, טאַקע אַוועק זיך לערנען. דערווייל העלפֿט זי, ווי זי קאָן, פֿאַליען אין שטוב, און האָט זיך צוגעזוכט אין שטעטל ביי אונדז אַ פּאָר שטילע חברטעס, ווי זי אַליין איז. און ס׳איז אַלץ עפּעס פֿיין, אומ־געריכט ניי און פֿריילעכער אָן אַן ערך.

שבת, וואָס איז נאָך אַלץ אין די אַרטעלן דער אַרויסגאַנג־טאָג, קומען צו אונדז צוגיין יינגלעך, מיידלעך, יונגע־לייט. פֿריי בין איך דעם טאָג אין אַרטעל און נישט אין פֿאַראיין. דאָס הייסט, אַז אָשר אַרבעט טאַקע דעם טאָג און איך, אַ ביסל אַרבעט איך און אַ ביסל באַלעווע איך זיך. אין אַזאַ טאָג האָב איך אפילו צייט אַריינגיין און אַ קוק טאָן וואָס טוט די מאַמע, וואָס טוען די קלענערע קינדער. די מאַמע נעמט מיך אויף אי צופֿרידן אי ניט איינגאַנצן היימלעך. וואָרום שבת אינדערפֿרי... אין דער צייט... פּאַסט מערער פֿאַר אַ מאַנסביל צו זיין אין קלויז צוזאַמען מיט אַלע חתונה געהאַטע יידן און יונגע לייט. דער טאַטע איז אפשר גאָר ניט אַזוי אומגערעכט, אויב ער איז ברוגז. לויט דעם אָנצוהערעניש קומט אויס, אַז די מאַמע וואָלט אויך ניט געווען אומגערעכט, ווען זי איז ברוגז, נאָר דאָ איז פֿאַראַן אַ קליינינקע מניעה — זי איז אַ מאַמע.

זי פֿרעגט זיך אויף פֿאַליען. פֿאַרוואָס גייט פֿאַליע ווינציק אַריין צו זיי. זי קאָן ניט וועלן ליידן, וואָס דער טאַטע איז אויף דיר ברוגז?...

דערנאָך דערפֿרעגט זי זיך אויף פֿאַליען, צי איז זי אַ באַלעבאָסטע און צי איז זי אין דער היים אויך אַזאַ שוויגערין?

יענע, זאָל זיין דער צו לענעגרע יאָר, איז געווען פֿריילעכער, באַ־רעדעוודיקער.

די מאַמע איז ניט אויסן געווען מיר דערמאָנען, חלילה, עפּעס ווייטאָק־דיקס, נאָר איך װער דערוויל רויט. זי און דער טאַטע זײַנען שוין אַלט צו די זעקס, צו זיבן און פערציק יאָר, גלייכט מען זיך אַמאָל מער, אַמאָל ווינ־ציקער, נאָר מען עלטערט זיך אינאײנעם. און ביים איצטיקן דור, איצטיקער דור איז עפּעס אַ קוואַלער דור.

ווען איך שעם זיך ניט, וואָלט איך זיך אויף עפּעס געקלאָגט לעם דער מאַמעס אַקסל. כ׳וואָלט זיך צערעדט ווי אַ וויבל. ס׳איז מיר אָבידנע אויף אַ סך זאַכן, וואָס איך האָב שוין לאַנג געפּועלט ביי זיך, אַז ס׳איז פאַרפאַלן. צוריק נעמט מען ניט. פון אַזעלכע און ענלעכע זאַכן וואָלט זיך וועלן ריידן מיט אַ מאַמע, ווען מען איז זאַלבענאַנאַד מיט איר, אָבער ווי אויף צו להכעיס צערעד איך זיך פון די סאַמע וואָכעדיקסטע זאַכן. אַז מען דאַרף, די מאַמע זאָל גיבן אויף פריידקעס חלק אַ פּאַסיע רימען, אַ פּאָר פּוד קאָרן. ביי מיר איז קיין עין־הרע אַזוי אויך אַ שטוב מיט עסערס.

די מאַמע ווערט מיר ניט, איך זאָל אפילו נעמען צוויי פּאַסיעס לעדער, זי ווערט מיר אויך ניט, אַז איך זאָל זיך אָנשיטן די אָנדערהאַלבן פּוד קאָרן פון דיישקעלע, וואָס שטייט אין צוגעבויטן ניט פאַרענדיקטן צימער, נאָר זי זאָגט, אַז פריידקע האָט ביי אייך ניט וואָס צו זיצן. אומזיסט מיינסטו, אַז דו טוסט איר מיט דעם אַ טובה. אַזעלכעס קאָן נאָר שאַטן צו אַ שידוך. דו פאַרגעסט, אַז זי איז קיין עין־הרע אַ מיידל צו לייטן. יאָ, יאָ. — און זי ווערט נאָך ערנסטער, ווי פריער. זי ווישט אפילו אָפּ אַ טרער פון אויג.

צו וואָס האָב איך עס געדאַרפט?

איך באַרואיק זי. איך זאָג, אַז סע ניטאָ וואָס צו זאָרגן, סע גייען אויף אונדז גוטע צייטן. און איך זעגן זיך.

די מאַמע עצהט מיר צו גיין מיטן קאָרן דורכן קליינעם געסל, ווייל ס׳איז ניט שיין פאַר מענטשן, וואָס איך שלעפּ זיך אומעט שבת מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס. זאָגן זאָגט זי אייגס, אָבער מיינען מיינט זי נאָך עפּעס. זי וויל ניט, איך זאָל זיך טרעפן מיטן טאַטן, ווען ער וועט גיין צוריק פון שול. „זאָל שוין זיין אַזוי. אויך געגוג אין גאַטס אויגן, ס׳פעלט נאָך מער ניט, אַז דער זון מיטן טאַטן זאָלן זיך געבן בזיונות אין מיטן גאַס פאַר דער גאַנצער שטאָט מיט מענטשן״.

איך לויף דורך די פּאָר גאַסן מיט דער מאַסע אויפן אַקסל און מיטן לעדער אונטער דער פּאַכווע. מיך באַגעגנט גראַדע קיינער ניט ביז דער סאַמע שטוב. פּאָליע העלפט מיר אַראָפּלייגן און זי זאָגט: „דו ביסט דאָך טאַקע דער אמתער גויטשיקל״, בישקשה. מען שעלט דיך גוט אין שטאָט. נאָר סע מאַכט ניט אויס. די וואָס שעלטן דיך, מעג זיך זיי עס שטעלן. איך האָב זיך שוין צו זיי צוגעקוקט. זאָל דיך גאָר ניט אַרן. דו ביסט לייטישער פון זיי אין

אַלע זאַכן. אפילו וועגן מיר, ווען זיי ווייסן, וואָלטן זיי אויך ניט געווען גערעכט״.

אָט אַזאַ איז זי, פאַליע.

איין מאָל בין איך געקומען אַהיים עסן מיטאָג. די שטעטלדיקע זון איז ווערט אַלע געלטן. אין שטוב איז ווי אַלע מאָל אין דער צייט נישטאָ קיינער חוץ איר, און ווי אַ ווייבל וואָס שאַרט צונויף איבערגעקליבענעם שטשאַוועל פון טיש אין אַ ריינעם זיפּ, אָדער אין פאַרטעך אַריין, האָט זי אין דער גיך צונויפגעשאַרט אַ סך פּאַפּירלעך אין דער פאַלע און אַז זי איז געקומען מיר אויפגיסן וואַסער אין דער קיך, האָט זי מיר געזאָגט:

— אייזיק... — פאַרוואָס מיינען אָשר מיט מילקען, אַז דו ביסט אין עפּעס אומגערעכט. דו ביסט דאָך אין קיין זאַך ניט שולדיק.

מיר האָבן געגעסן הירזשענע קאַשע מיט מילך. אונדזער טישל איז געשטאַנען ביים פענצטער, וואָס איז מיט קיין זאַך נישט פאַרשטעלט און נישט פאַרהאַנגען. די זון האָט זיך גרינג געשפּילט אויף אונדזערע פּלייצעס, אויף די הענט און אויף די לעפל, אויף די קיילעכדיקע ווייסע רעדער געדיכטע מילך ביי אונדז אין די טעלער.

און זי דערציילט מיר, פאַליע, אַז זי האָט היינט פאַר אַ נאָווינע אַ ביסל געוויינט, נאָר נישט אַזוי ווי אַלעמאָל. סע האָט איר געריסן דאָס האַרץ אויף אַ יונג מיידל, וואָס זי קען שוין אַזוי גוט. אויף בוזיען. אוי, אוי, אוי. זי האָט דאָך געקאָנט אָפּלעבן אַזאַ גוט לעבן.

—און דו, אייזיקל, ביסט אין קיין זאַך ניט שולדיק. זיי האָבן געזאָגט אויף דיר אַז דו ביסט אַ משוגענער, מעגן זיי שוין אַליין משוגע ווערן פאַר דיר.

און זי בעט איך זאָל אויף איר קיין פאַראיבל ניט האָבן, וואָס זי האָט זיך אָן מיין וויסן דערקליבן צו מיינע פּאַפּירלעך.

אַ גאַנצן פרימאָרגן, אַז זי לייענט זיי איינציקוויז און וויינט.

איך האָב זיך אַליין ניט גערעכט, אַז מיינע פּאַפּירלעך זאָלן זיין אַזוי פאַרפולט מיט בוזיען.

אָבער קיין סך טרייסט האָט עס פאַליען ניט געקאָנט פאַרשאַפן.

אָפּענער און מער האָט זי גערעדט וועגן דעם מיט פריידקען, מיט אָשרן, ווייל זיי זיינען אַלע געווען אויף איר צד. נאָר זיי האָבן זיך נישט געהאַט וואו אַריינצומישן, ווען צו לאָדן, ווייל מיר ביידע, איך מיט פאַליען, האָבן זיך קיינמאָל נישט געקריגט.

אַ סך מענטשן אין שטעטל טראַכטן, אַז איך בין אַ גוטער. איך בין אויך אַמאָל געגנויגט אַזוי צו קלערן, אָבער וואָס בלייבט פון מיין גאַנצער גוטסקייט,

אויב איך ווייס ניט ווי אַזוי און מיט וואָס פאַליע פאַרברענגט אירע טעג.

פאַליע האָט זיך צו מיר באַצויגן זייער גוט, נאָר דאָס הייסט ניט, אַז איר איז פון דעם געוואָרן גרינגער. ס׳זיינען געווען אַ סך, אַ סך טעג, אַ סך שעהן, ווען זי האָט געפּאַכעט מיט דער נשמה, זיך געעקט מיטן לעבן און ניט קיין חברטע, ניט קיין מאַמע, פאַר וועמען אויסריידן דאָס האַרץ.

די שוחטקע פלעגט צו איר אַמאָל אַריינגיין לייען אַ גלאָז הירזש, אַ קעלישיקל זאַלץ און זיך וועלן אַוועקשטעלן פאַרברענגען מיט איר, אַז פאַר־וואָס פוצט זי זיך ניט אויס און גייט ניט אַרויס אַ ביסל „גולאַיען”. אַט־אַ, מען זאָל נעמען אפילו זי. איז זי אַמאָל אין די יונגע יאָרן אויך געווען אַן אַנדערע.

און אַז פאַליע זעט, אַז זי וועט פון איר אַזוי גיך ניט פּטור ווערן, טוט זי זיך אַ כאַפּ:

— אוי, שוחטקע, האָט מיר קיין פאַראיבל ניט. איך האָב גאָר פאַרגעסן, אַז די בהמה שטייט ביי מיר ניט קיין געמאָלקענע.

זי כאַפּט טאַקע דאָס מעלק־שעפל און לויפט אַוועק אין שטאָל אַריין. נאָר ווער בהמה, וואָס בהמה? די בהמה איז שוין לאַנג אויסגעמאָלקן. זי ליגט און רוט זיך אָפּ אין קילן שאָטן. און די נייע באַלעבאָסטע אירע שפּאַרט זיך פשוט אָן אין דער וואַנט אָדער אין אַ סטויפּ און וויינט זיך אָן וויפל סע גייט אין איר אַריין.

די בהמה ליגט, קייט די זשויקע און דרייט אַלע מאָל דעם קאָפּ אין איר זייט.

ביי פאַליען גיט זיך פון מאָל צו מאָל אַ טויטשע דאָס האַרץ צו דער דאָזיקער שוואַרצער, צו דער דאָזיקער חיה, וואָס אפילו ז י איז ניט אירע, זי איז מערער בוזיעס.

און פאַרשטענדיק איז עס, סכנות, כאָטש סע רעדט ניט קיין סך.

— קוק ניט אַהער. סע ניט דיין עסק!

אַמאָל נאָר אין מינוטן פון גליקלעכן משוגעת בלייבט זי אַליין אין שטוב און נעמט פאַרברענגען מיט אַ יונג ייִנגל, וואָס קיינער האָט אים נאָך ניט געזען, אָבער זי זעט אים, דוכט זיך איר, זייער קלאָר.

דאָס איז אַ יונג אײדל בחורל, מיט רויטע באַקן, קוטשעראַווע האָר און ניט אַנדערש ווי אין שיינעם רויטאַרמייאישן אָנטאָן.

און פאַרשטענדיק איז עס, סכנות, כאָטש סע רעדט ניט קיין סאַך.

מיט אים וויל זי זיך אָנטאָן דאָס פאַרגעניגן און אויסריידן אַ ביסל דאָס האַרץ.

— אוי, מיין חיות! ווען דו ווייסט ווי אַזוי איך האָב זיך ניט היינט געדאַכט געגוודיעט גאַנצע טעג איינע אַליין אין דער היים?... דו ביסט נאָך דאַן אויף דער וועלט ניט געווען. און איך בין געווען אַזוי יונג און ניט געניט. וויי, וויי, וויפל באַליידיקונגען איך בין דאַן אויסגעשטאַנען! איך האָב געוואָלט,

די גאַנצע וועלט זאָל ברענען. דו ווייסט פֿאַרוואָס? דערפֿאַר, וואָס איך האָב דעם שולדיקן אינערגעץ ניט געקאָנט כאַפּן. און איצט, איצט, אַז איך האָב שוין אַזאַ זון, זיינען מיר אַלע צרות געשמאַק. אָט וועל איך דיר באַלד מאַכן וואַסער, וועסטו זיך אויסוואַשן די פֿיס, איך וועל באַלד צעלייגן די קיך און דיר מאַכן לאַטקעלעך מיט סמעטענע, אַזעלכע ווי דו האָסט ליב. זון מיינער. גיב אַ קוק אויף זיין קאַרטע, ביסט דאָך איינגאַנצן אין אים געראָטן. — — —

אין אַזעלכע שעהן, ווען איך פֿלעג קומען אַהיים, און אויב קיינער האָט אונדז ניט געשטערט, פֿלעגט מיך פֿאַליע באַגעגענען מיט שטילער פֿרייד און זאָגן:

— נאַרעלע, דו מיינסט, איך וועל זיך אייביק אַזוי מוטשען? איך וועל האָבן אַ שיינעם יינגעלע און אויב איך וועל נאָר ניט שטאַרבן פֿונעם קימפּעט, וועט דאָס יינגעלע ביי מיר אויסוואַקסן און מיר וועלן מיט אים ריידן אַלע מאָל און פֿון וואָס איך וועל נאָר וועלן... האָב קיין מורא ניט. איך וועל אויף דיר ניט אָנריידן קיין שלעכטס! דו האָסט גאָרניט פֿאַרדינט, איך זאָל דיך פֿאַר אים באַריידן... דו געדענקן נאָר איין זאַך. זאָלסט מיר דעם יינגעלע ניט איבערלאָזן אַליין. אַז ער וועט וואַקסן, זאָל ער וויסן, אַז ער האָט אַ טאַטן. זאָלסט אים ליב האָבן פּונקט ווי ער וואָלט זיין בחיעס קינד, ווייל ער איז דאָך געוויס אין קיין זאַך ניט שולדיק.

איך ווייס ניט, פֿאַרוואָס פֿלעג איך ביי אַזעלכע שמועסן זיך דערמאָנען אין מיין שוועסטער־קינד, אין דעם יעקב־בערן, וואָס איז איצט פֿאַליעס שוואָגער און ריוועס מאַן. ער האָט ניט דערלעבט קיין גרויס נחת אין זיין נייער פֿאַמיליע, נאָר ווען ער הערט אַזעלכע שמועסן, וואָלט ער אָנגעשטעלט זיינע גרויסע עזותדיקע אויגן מיטן טונקעלן יונגערמאַנישן בערדל און ווי ער וואָלט פֿרעגן:

— משוגע? צי מטורף?...

און ס׳ווערט מיר עפּעס קאָמיש פֿון דעם. וואָס, ווייס איך אַליין ניט.

דאָס איז נאָר איין רגע אַזוי און אַז די רגע גייט דורך, ווערט עס אינ־גאַנצן אַנדערש. איך בין אַפֿילו גרייט וואַרפֿן אַלע אַרבעטן און זיך זעצן עפּעס שרייבן. נאָך מער. ערגעץ טיף, טיף, וויינט אין מיר דאָס האַרץ פֿון אַזעלכע שווערע ליידן, פֿאַר אַזאַ גרויסן עלנט, וואָס אָט דער מענטש, אָט די חברטע מיינע שטייט אויס. מיט וויפֿל שטאַפּלען איז זי העכער פֿון מיר. וויפֿל דאַרף איך נאָך ביי איר הייצן די הרובע, אַז איך זאָל קומען צו איר געדאַנק, צו איר באַנעם. און איר איז באַשערט צו אויסטרינקען אַזאַ גרויסן כוס פֿון שפּלקייט און ביטערניש, וואָס טרינקט און טרינקט און מען זעט גאָר ניט קיין דנאָ. און פֿון וועמענס הענט האָט זי דעם דאָזיקן בעכער באַקומען — פֿון מיינע.

— פֿאַליע, — וויל איך אַמאָל זאָגן, — סע וועט אייביק אַזוי ניט זיין. ערשטנס, קאָן זיך נאָך מאַכן...

וואָס קאָן זיך נאָך מאַכן? אַז זי זאָל מיך אַוועקוואַרפֿן, אַז זי זאָל זיך

צונויפגיין מיט אַ שיינעם באַטראַכטן מענטן. אַט האָבן מיר ערשט נעכטן אויפן ספעקטאַקל באַגעגנט אַזעלכע צווישן די קאַמיסאַרן פון דער רויטער אַרמיי.

ס׳איז דורכגעגאַנגען אַ פאָלק דורכן שטעטל און דער דראַם־קרייז זייערער האָט געשטעלט אַ ספעקטאַקל. אַך, ס׳אַראַ שיינע, ס׳אַראַ פרישע מענטשן דאָס זיינען! גייט זי פון מיר אַוועק, פאַליע, מיט איינעם פון די קאַמיסאַרן, און איך בענק נאָך אירן אַ בריוו, נאָך אירס אַ וואָרט, נאָך אירער אַ שטילער עצה. יאָ, אַזעלכעס טרעפט זיך אויך אַמאָל.

וואָס זשע קאָן זיך נאָך מאַכן? ערשטנס, דאַרפסטו וויסן זיין, אַז איך האָב דיך נישט די ווערט. דו ביסט מיט צען קעפּ העכער פון מיר, און איך נייטיק זיך אַלע יאָרן, זינט איך לעב, נייטיק איך זיך אין אַזאַ מענטשן, וואָס שטייט העכער פון מיר. טאָ זאָלן דורכגיין נאָך אַ פּאָר יאָר, אַט וועלן זיך די קינדער צעפאָרן און מיר וועלן זיך אויפהויבן און אויך ערגעץ אַוועקפאָרן: אין אַ גרויסער שטאָט (אַזאַ ווייטער און נישט דערגרייכבאַרער חלום פאַר אַזאַ שטובזיצער ווי איך בין!) אַרויספאָרן אין אַ גרויסער שטאָט, לעבן אַ ביסל מיט אַן אַנדער לעבן. דו זאָגסט, אַז וועסט האָבן אַ זון. אפשר וועלן מיר קיינעם נית האָבן. עפעס גלויבט זיך מיר ניט, אַז מיר וועלן האָבן קינדער, נאָר מיר וועלן אַכטונג געבן און פעשטשען איינס דעם צווייטן — איך דיך ווי אַ טאַכטער, דו מיך — ווי אַ זון.

מירן וואוינען אין אַ ציכטיקן צימער, וואָס וועט זיין אַרומגעשטעלט מיט אַ סך ביכער. נאָך דער אַרבעט וועלן מיר לייענען. מיר וועלן לערנען, מירן שרייבן, מירן אויפנעמען חברים.

פאַליען געפעלן אַזעלכע חלומות, נאָר זי האָט ליב, אַז סע חלומען זיך איר ייִנגעלעך אויך. אויב נישט קיין גרויסע, זאָל דערווייל זיין קליינע, קוטשעראַווע מיט רענצלעך אויף די אַקסלען, וואָס דאַרפן אָט־אָט קומען פון שול און זי גרייט שוין פון זייערטוועגן צום טיש. אַך, וועט זי זיין דענסטמאָל גליקלעך. און אויב אפילו עס ווערט שלאָף איינס פון אירע קינדער און זי זיצט לעם דעם מיט ציטער און מיט שרעק. זי זעט ווי ס׳אָטעמט צו אָפט און ווי סע האַלט פאַרמאַכט די אויגעלעך. די דינע האָר גלאַנציקע זיינען פאַרשאַרט לעם דעם גרויסן שטערן. זי איז זיך גרייט אַליין פאַר דעם אויסציען און שטאַרבן. נאָר אויך דאַן„ אויך דאַן איז איר בעסער ווי איצט.

און ס׳איז ריכטיק: דאָרטן איז דאָ אַ ציל, אַ פאַרוואָס... און אָן דעם איז זי צופיל עלנט און פאַר גרויס נודאָטע, גייט איר אויס דאָס חיות מיטן געזונט. זי קוקט מיט קנאה אויף די שטיבלעך, וואָס שטייען אין שורות אויס־געשטעלט אויפן הייליקן אָרט. אַ שטיבל און אַ מצבה. אַלע אַזוי ציכטיק און ליב. לעם חנהקעס שטיבל שטייט שוין אויך אַ מצבה מיט זייער אַ קורצן אָנ־שריפט:

„הבתולה חנה בת רבי שמחה״.

איך האָב איר אַ סך דערציילט וועגן חנהקען און זי זאָגט, אַז זי שטעלט זי זיך פאָר. זי שטעלט זי זיך פאָר ווי אַ לעבעדיקע און סע רייסט איר טאַקע דאָס האַרץ אויף איר אויך.

אין סענדעריוווקע האָבן מיר איבערגעלאָזט אַ שטוב, אַ הויף און אַ סעדל הינטערן שטוב. בשעת די מיידלעך זיינען געווען הונגעריק, פלעגן זיי אומגיין גאַנצע שעהן אונטער דער שאַלקאָוויצע מיט פאַרמורזעטע מיילער, פאַר־שמירטע הענט און קלייבן די שוואַרצע, די גרינלעכע, די בלוילעכע שאַלקאָווע־צעס און וואַרפן אין מויל ביז סע פלעגט זיי נעמען נודיען צום ברעכן.

ס'איז קלאָר, פאַרוואָס איך געדענק אַזוי ווינציק דאָס סעדל און סע טוט מיר ניט באַנג. אַמאָל דוכט זיך מיר, אַז זיי, די מיידלעך, טוט עס אויך ווינציק וואָס באַנג. זיי האָבן זיך דאָרטן אָנגעגעסן מיט אַ סך צרות. נאָר דאָך זיינען זיי מיטן סעדעלע אויסגעוואַקסן, פאַרוואָס זשע זאָלן זיי עס ניט געדענקען, באַזונדערס איצט, ווען ס'איז זומער?

זומער, אַ פּאָר גרינע בוימעלעך לעם הויף, אַ ווייכער שטילער שאָטן — איז אַ מחיה. איך גופא האָב פונעם סעדעלע ניט געדענקט. איך האָב קוים געדענקט פון די טאָפּליעס, מיט וועלכע איך האָב זיך אַזוי פאַרמיאוסט און איצט זע איך ווי איבעריק זיי זיינען געווען. איך האָב זיך נאָר געשטעלט אַרבעטן — עסן מיר אַלע טאָג געשמאַקן וואַרמעס. אָבער קוים וואָלט איך זיך צו גאָרנישט גענומען, וואָלטן אַלע טאָפּליעס פון דער גאַנצער שטאָט הייזער אויך ניט געהאָלפן.

איצט שטייען די דאָזיקע שויבן אין די צוויי פּסחדיקע קעסטלעך פאַר־פּאַקעוועט און פאַררוקט צווישן דעם אויוון. קונים פרעגן זיך גראָדע אויף זיי, נאָר ביי אונדז איז געבליבן, אַז מען דאַרף זיי ניט פאַרקויפן. אפשר וועט מילקע זיך ערגעץ דאַרפן איינאָרדענען לערנען, אָדער אפשר וועט אַזוי קומען אַ בויטיקע שעה, דענסטמאָל וועט מען זיך קאָנען ווענדן צו די טאָפּליעס.

שיינדל האָט זיך פאַמעלעך געמאַכט אַן איינגאַנג צו אונדז אין שטוב אַריין. און אַז איך גיי צו דער אַרבעט איז זי ניט פויל מיך גיין באַגלייטן דורך די גערטנער, און אַמאָל קאָן זי מיר אַרויסגיין אַנטקעגן, ווען איך גיי פון דער אַרבעט און מיך באַגלייטן אַהיים.

שיינדל שעמט זיך ניט וויזן פאַר מיין גאַנצער משפחה, אַז זי איז מיט מיר היימיש, אַז זי האָט זיך מיט מיר געקושט נאָך ווייס איך ווען. אַהער קומט זי אויך ריידן וועגן אַן איבערגעלייענטן ביכל, אָדער וועגן דעם ספּעק־טאַקל, וואָס די שול מיט די לערערקעס און מיט די לערערישע ווייבער גרייטן.

זי האָט ביי אונדז אַ פולע שטוב מיט היימישע מענטשן: פריידקע, אָשר, איך און טאָמער קאָן דאָרטן פאַליע צו איר ניט אַזוי אַ לאַך טאָן, איז זי מסתמא בכלל אַ מענטש, וואָס לאַכט ווינציק. און טאָמער קוקט מילקע אויף איר אַ ביסל קרום, איז מילקע נאָך יונג, זי זאָל זי לערנען. און חוץ דעם איז

דער קוק ביי איר, דוכט זיך, סיי ווי אַ ביסל אַ קאָסאָקער. וואָס? ניין?

אָט־אָ זיינען מיינע קלענערע שוועסטערלעך מיט איר גוט. אַז זיי דער־זעען זי צי אין גאַס, צי אפילו ביי מיר אין שטוב, הענגען זיי זיך דאָך אויף איר.

אָט דאָ האָט איר זיך שיינדלס חשבון.

נעמט זשע אָבער פאַליען, באַקומט זיך דער חשבון אינגאַנצן אַנדערש: דאָס וואָס זי קען קוים מוחל זיין מילקען, קאָן זי בשום אופן ניט מוחל זיין שיינדלען, כאָטש זי ווייסט זייער גוט, אַז שיינדל וועט מיך ניט אויסכאַפּן — זי האָט עס ניט געטאָן פריער און וועט עס איצט ניט טאָן. דאָך דוכט זיך פאַליען זייער אָפט, אַז... נעבכי וואָלט עס געגאַנגען אינגאַנצן אין דער ערד אַריין. און אויב ס'איז דאָ אַ גאָט, איז חוץ דעם, וואָס זי האָט אים פּיינט פאַר אַלע אַנדערע שיינע גענג, אַן אַלטער, אַ קאַרגוטש! אַ נח־אָשר דער פּראַצענטניק מיט דער ווייסער באָרד, געל פון טאַבעקע, און אַנשל דער שוחט, וואָס זיינע פינגער קלעפּן זיך כסדר אין פעדערן און אין בלוט! ניט גענוג, וואָס ער האָט ביי איר אַזויפיל חן פון פריער, האָט זי אים נאָך איצט פּיינט מיט אַ שמיטשיק דערפאַר, וואָס ער לאָזט, אַז סע זאָלן זיך פּאַשען אויף דער וועלט אַזעלכע געזונטע סטוהעס, ווי אָט די שיינדל מיטן קוויטש און מיטן געלעכטער, וואָס זי מיינט, אַז סע איז שיין, אַז סע איז אַ צירונג און צום סוף פּיליעט עס ביים האַרצן.

און פאַרוואָס האָט איר דער גאָט, וואָס שפּיגלט זיך גראַד אין אַזעלכע טעלעצעס, פאַרוואָס האָט ער איר געוויזן אַ וועג פּונקט אַהער צו איר, צו פאַליען אין גאָרטן אַריין? אויב סע שוין אַ מוז, אַז ער זאָל זי פירן אין שאָדן אַריין, זי אויספּאַשען אויף פרעמדע מעזשעס, זיינען קאַרג דאָ אַנדערע פּלויטן? פאַראַן לערער דאָ אין שטאָט, פאַראַן אינסטרוקטאָרן, פאַראַן אַ שפּיטאָל מיט דאָקטוירים. פאַרוואָס איז אויסגעפאַלן דער גורל אויף איר? אַז זי זאָל איר קירצן דאָס לעצטע ביסל חיות. וואָס האָט זי בכלל אַזעלכעס דערזען אין אייזיקן? סע גייט איר אָפּ זיך אַ ביסל אָנשטעקן מיט האַרבאַרניע?

מילא זי, אַז זי האָט באַשלאָסן פאַרבינדן איר לעבן מיט דעם מענטשן, איז איר נישט שווער קיין האַרבאַרניע אויך. אָבער יענע, מיט די געפאַרבטע פּאַלן, מיטן בוימעלע פאַרן פענצטער. אויף וואָס דאַרף זי עס? זי האָט שוין קיין שענערס ניט געזען?

פאַליע רעדט אָבער וועגן דעם ווינציק. אַמאָל, נאָר אַמאָל טוט זי זיך אַ רייץ מיט מיר אין אַ לייכטן טאָן, ווי ס'וואָלט זי דאָ כ'לעבן ניט אָנגערירט קיין זאַך.

— אייזיקל, קום נאָר אַהער. די גראָבע פּיס האָבן דאָך דיר געלאָזט גריסן!

ביי שיינדלען זיינען די פּיס טאַקע צו גראָב. זיי זיינען אויך ווייס און נישט אָפּגעברענט, ווען מען זעט זי אַמאָל באָרוועס.

ביי אונדז אויפן טייך קלייבן זיך אָפט אויף אין אַ וואָכעדיקן זומערדיקן

פרימאָרגן מיידלעך, מעג זיין אפילו כלה־מיידלעך. איינע צעשווענקט אַ קליין געוועשל גרעט, איינע שייערט אויס דעם סאַמאָוואַר, אַז ער בליאַסקעוועט אַנטקעגן דער זון ווי אַ שטיק גאָלד, און אַן אַנדערע, די וואָס וואוינט באַענט, קומט אַרויס אפילו מיט לעפל און גאָפּל און מען פאַרשטעקט הויך די קלייד־לעך, אַז סע זעען זיך אַרויס די פּולקעס און מען וואַשט און מען שווענקט. מען רעדט זיך אויס דאָס האַרץ, אַז סע לאָזט זיך, באַרעדט מען עמעצן אַ נאָענטן און מען לאַכט אויף אַ קול, אַז דער געלעכטער צעגייט זיך איבעם וואַרעמען אינדערפרי, ווי אַ ריינער געשמאַקער פויגל־געזאַנג, ווי סעדער־געדרוך.

קענטיק, אַז פאַליע האָט אויך איין מאָל געמאַכט אַן עקסקורסיע צו אונ־דזער טייכל און ס'איז איר פּונקט באַשערט געווען זיך אַנטרעפן מיט איר סימפּאַטיע, מיט שיינדלען. פון דענסטמאָל אָן, אַז זי וויל מיר זאָגן, אַז זי האָט ערגעץ געזען מיין חסידה, זאָגט זי: „אייזיקל, די גראָבע פיס האָבן דיר געלאָזט גריסן".

אַמאָל דוכט זיך מיר, אַז ס'איז אַ שאָד, וואָס פאַליע קוקט אויף שיינדלען אַזוי שלעכט. יעדער מענטש האָט חסרונות, זיינען דאָך אָבער דאָ מעלות אויך. ס'איז דאָך גאָר ניט אַזוי נויטיק, אַז שיינדל זאָל זיך ביי אונדז פילן שלעכט. ביי אונדז דאַרף זיין אַ שטוב, ווי יונגע לייט און מיידלעך, מעג עס זיין אָשרס חברים, אָדער מילקעס, אָדער פריידקעס ,צי אפילו רחלעס, נאָר אַלע דאַרפן זיך פילן ווי ביי זיך אין דער היים.

אַזוי וואָלט איך וועלן און ס'וואָלט אפשר געווען גוט אַזוי. אָבער אין דער פּראַקטיק באַקומט זיך עס איבגאַנצן אַנדערש. שיינדלען האָבן אָנגעהויבן האָסן אין שטוב ניט נאָר פאַליע מיט מילקען, וואָס קוקן אויף איר ווי אויף אַ הפקר־מויד, ווי אויף אַן אומפאַרשעמטן מענטשן (און ס'איז גראַדעביידע זאַכן אַ ליגן). אויף שיינדלען קוקן שוין שלעכט אי אָשר, אי שואל און אפילו טיילוויז פריידקע, ווייל זיי זיינען אַלע פאַליעס גרויסע גוטע פריינט. און פאַליען, ווייסן זיי, איז אומעטיק. דער אומעט אירער לייגט זיך אַמאָל אויפן האַרצן, ווי א געדיכטער טומאַן. און אויב דאָס וואָלט געווען די איינציקע סיבה פון איר אומעט, וואָלט עס דוכט זיך גאָר ניט אַזוי שווער געווען צו באַזייטיקן. מען קאָן בעטן אפילו מיך אַליין אַז איך זאָל אויפהערן פירן שיינדלען אַהער אין שטוב אַריין. און שוין. אין ערגסטן פאַל וועט זיך אָפּ־זוכן עמעץ אַ דרייסטער און וועט זי, שיינדלען גופא, מאַכן אויפמערקזאַם דערויף, אַז זי טוט אַ קרומע זאַך און פאַרשאַפט אַן אומשולדיקן מענטשן גרויס עגמת נפש.

עצות זיינען דאָ גענוג.

און שיינדל האָט עס טאַקע גאָר גיך דערפילט, אַז אין איר זאָרגלאָזן קוויטש, אין איר הויכן געלעכטער האָט זיך איצט אויך אַריינגעכאַפּט אַ ווערעמל פון צווייפל און ניט זיכערקייט, און אונדזער שוועל האָט זי וואָס ווייטער גענומען אַריבערטרעטן מיט מער איינשטעלעניש. איר קול האָט שוין אין

זיך מער ניט געהאַט זיין נאַטירלעכקייט, ווען זי פלעגט זיך אָפּשטעלן לעם סאַמע טיר און אַ פרעג טאָן מיט איר איינגעוויינטן שיינדלשן ניגון:
ניטאָ איציק אין דער היים?
און שוין אויף די טרעפּ, צוריק גייענדיק איבער דער פינצטערער האַלבער הויז, האָט זי זיך געביסן די ליפּן און זיך אַליין געשעלמעוועט, אַמאָל אפילו ביז טרערן:
— איך האָב דיר אָבער געזאָגט אַז מען דאַרף אַהער נישט גיין?!
איינמאָל האָב איך זי אַקוראַט אין אַזאַ צושטאַנד באַגעגנט אַרויסגייענדיק פון אונדזער טיר און איך האָב זי אמת געזשאַלעוועט.
ניט געענוג, וואָס זי לייזט אָפּ פון מאָל צו מאָל אַ חלק ביי אירע גראָבע טאַטע־מאַמע, דאַרף זי נאָך דאָ פאַרבייסן מיט אַזויפיל פאַראַכטונג צו זיך. מיט פשוטער שנאה.
— „שיינדל, — קלער איך אַמאָל צו זיך אַליין און זע פאַר זיך אַ גרויס־וואוקסיק נאָך געענוג יונג מיידל, — אפשר זיינען זיי, די לייט מיינע, אין עפּעס וואָס געערעכט, נאָר ניט אַנטקעגן דיר. אַנטקעגן דיר זיינען זיי קיין קאָפּ ניט געערעכט. דו קומסט ביי זיי גאָרנישט אָפּנעמען. דו קומסט געניסן דעם טראָפּן ליבשאַפט, חברשאַפט, וואָס איז פון דיינטוועגן דאָ אָנגעצייכנט געוואָרן אפשר נאָך פריער איידער זיי אַליין האָבן מיך געקענט.

קאַפּיטל צוועלף

ס'איז אַוועק דער זומער און קומען דאַרף דער ווינטער
אָדער
אונטערוועגנס

איציק שענקמאַן אויסער דעם וואָס ער איז אַ מלוכה־מענטש און מען מעג זיך פאָרשטעלן, ווי ער איז טאָג און נאַכט פאַרנומען, האָט ער אין זיך אַ סך היימישקייט. ער געדענקט פּרטים פון אַ חברס היימישן לעבן און אַמאָל אפילו פון אַ גאַנץ זייטיקן מענטשן, וואָס סע חידושט דיך, פון וואַנען קאָן ער עס גאָר אָנגעדענקען? אָט האָט ער דעמאָלט געוואוסט, אַז מיך דאַרף מען ניט טשעפּען. אַז איך וועל איבערפּאָקן, איבערמאָזלען און דערנאָך וועל איך ווערן צוריק ווי געווען.
און ער האָט זיך געפירט ווי דער בעסטער פּעדאַגאָג, אפילו דאַן, ווען ער האָט מיך אָפּגענומען ביים „וואָיענקאָם", וואָס אַרויסגייענדיק פון דאָרטן, האָט ער זיך צו מיר ניט אָפּגערופן, ווי ער וואָלט זיך מיט מיר אינגאַנצן ניט אָנגעקערט.

איצט, זאָגט ער, אַז די יאַטן — רחלען, אָשרן און שואלן — האָבן מיר דאָ ניט וואָס צו האַלטן, אַז מען דאַרף זיי אָפּלאָזן צו זייער פֿאָטער קיין קאַנאַדע. ער האָט שוין, ווייזט אויס, וועגן דעם געקלערט און אַז ער זאָגט, ווייסט ער. די חברה זיינען אַזעלכע, וואָס זיי וועלן זיך אַליין צו קיין תכלית ניט צושלאָגן. ווען זיי האָבן כאָטש די מוטער (און ביי מיר צעגייט זיך אַזאַ וואַרעמקייט אי פֿון בענקשאַפֿט, אי פֿון רחמנות, ווען איך דערזע אין געדאַנק דעם שטילן, חנעוודיקן שטאַלט פֿון דער מוטער, מיינער, בוזיעס און די קינדערס) און די קינדער אַליין האָבן דעם אמת געזאָגט אויך געקלערט פֿון דעם און די בריוו יואַליקס פֿון אַמעריקע האָבן געהאַלטן אין איין מאָנען דעם „יתר הפליטה", דאָס קאָפּעלע, וואָס איז אים געבליבן נאָך די פּאָגראָמען, נאָך יענע ביטערע און צאָרנדיקע טעג.

און ס'איז אַזוי געבליבן, אַז די קינדער פֿאָרן טאַקע איבער דעם נאָענטסטן ווינטער פֿריער צו פּסח־אהרנען, צום פֿעטער צו זייערן קיין סאַרנע און פֿון דאָרטן וועלן זיי מיט די פּאַפּירן, וואָס דער פֿאָטער האָט זיי אַהין אַרויסגעשיקט, זיך לאָזן איבערן ים.

זיי זיינען אַלע דריי אַזעלכע פּשוטע און אַזעלכע ליבע, אָשר, שואל און רחלע און מיטאַמאָל וועלן זיי זיך אויפֿזעצן אויף אַ שיף און וועלן שווימען צו ווייטע אומבאַקאַנטע ברעגן. און דאָ אויף דעם ברעג וועלן בלייבן די ליבע פֿאָטערלאַנד, די היימישע פֿעלדער, די נאָענטע פֿריינט און אַפֿילו די קברים פֿון די נאָענטסטע און טייערסטע, וואָס זיי ריידן פֿון זיי אַזוי ווינציק אונמיסטן, בכדי מיט קיין איבעריקן וואָרט נישט פֿאַרשווערכן די ריינסטע געפֿילן צו זיי.

אָט איז געווען אַ שבת בייטאָג, אַ ווינטערדיקער שוין. איך בין געווען פֿריי פֿון אַרטעל און אָשר איז געקומען פֿון פֿאַראײַן אויף דער וואַרמעס־שעה. אין שטעטל איז דאָך אַלץ נאָענט. אין שטעטל קאָן מען פֿאַר איין שעה זייער אַ סך באַווייזן. מיר זיינען נאָך וואַרמעס אַרויס אין גאַס. איך בין פּשוט אַרויס־געגאַנגען אים אַ ביסל דורכפֿירן. נאָר דער טאָג איז געווען אַ בייזער און נישט קיין שיינער. ווי אַזוי קאָן זיין אַ ווינטער־טאָג נישט קיין שיינער? איך פֿאַר־גלייך עס צו צו אַ מענטשן. ס'מאַכט זיך אַמאָל אַן עלטערער מענטש, וואָס אַלט איז ער, בייז איז ער און אַנשטאָט דער שיינער באָרד, וואָס באַפּוצט אַמאָל די עלטער, זיינען ביי אים אָפּגעבריטע אויסגעקראָכענע באָקן און הוילע לעכלעך אין די רויטע אויסגעלאָשענע אויגן. סע איז געווען אַ ווינטער טאָג אָן שניי, אָן פֿראָסט־טוי אויף די בוימער, נאָר אַ גרויע נאַקעטקייט אומע־טום, אַ ביטערע קעלט און אַ שרעקלעך איינגעגעסענער ווינט, וואָס באַקט, בריט און צופּט ביי אַלע אברים, וואָס קריכט אונטערן מלבוש, וואָס פֿייפֿט אויף די ביידעמער און איז אויסן וואו אַ לאָך. דערפֿאַר איז טאַקע אין דעם־אָ שבת בייטאָג חוץ אונדז צווייען נישט געווען צו זען אַפֿילו קיין משוגענעם הונט אויף דער גאַס. און דאַן פֿאַלט מיר איין אויפֿגעבן אָשרן, אַז אַזוי ווי ער האָט נאָך אַ האַלבע שעה צייט, טאָ לאָמיר אַרויפֿגיין אויפֿן הייליקן אָרט.

אָשר האָט זיך פון דער ערשטער רגע אַ קווענקל געטאָן. ס׳איז אים פּשוט קאַלט און סטראַשנע. ס׳איז האַלבער טאָג און אויסזען זעט אויס דער דרויסן ערגער ווי אין מיטן ביינאַכט. און אויסער דעם האָט ער אין דער דאָזיקער ריכטונג עפּעס ווי נישט געטראַכט.

— פאַרוואָס נישט געטראַכט? אַז דו פאָרסט אינגיכן אַוועק?

— יאָ, האָט אָשר געענטפערט, — נאָר אַז איך וועל אַוועקפאָרן, וועל איך גיין אַליין, אפילו אָן שואלן און אָן רחלען.

די ווערטער האָבן מיר ליב אַ שניט געטאָן ביים האַרצן... ווי מיט אַ שאַרפן חלף, וואָס בשעת ער גייט דורך, הערט מען ניט. מען דערהערט נאָר אין אַ רגע אַרום. ווען דאָס האַרץ באַוואַשט זיך שוין מיט בלוט. ער ווייסט גוט דעם חשבון, אַז זיך געזעגענען מיט דער מאַמעס קבר פאַר עמעצן אין די אויגן איז אַ זינד, ס׳איז אַ גרויסע זינד.

— נו, גוט, — זאָגט ער, — אויב דו ווילסט, קום! אַזוי צוגיין שטערט ניט.

און מיר האָבן געמאַכט אַן איילעקן שפּאַציר אויפן פעלד אין מיטן שבת ביי־טאָג. מיר זיינען ממש דורכגעלאָפן פאַרביי די באַקאַנטע שטיבלעך, וועלכע מיט מצבות און וועלכע אָן מצבות, בלויז מיט שטיקלעך אָנגעשריבענעם בלעך. אָט איז צוגעשלאָגן מיט איין טשוועקל אַ שטיקל בלעך צו אַ שטיבל און אויפן בלעך איז מיט ווייסער פאַרב אָנגעשריבן וועמענס נשמה עס רוט אונטערן דאָזיקן קבר. אַלע גלייכע, אַלע גוטע, אַלע ריינע...

מיר זיינען דורכגעלאָפן פאַרביי אונדזערע (און ניט אונדזערע שטיבלעך). מיר זיינען געוועזן לעבן חנהקעס שטיין מיטן ווייסן קאַרגן און באַשיידענעם אויפשריפט: „הבתולה חנה בת רב שמחה — זי זאָל רוען אין גן־עדן״. און דער פראָסט סמאַלעט, צופּט, כאַפּט ביים פּנים, כאַפּט ביי די פינגער. דער ווינט לאָזט אונדז נישט שטעלן קיין טראָט וואו מיר ווילן. ער קריכט גאָר צום הוילן האַלדז אונטערן קאָלנער אַרונטער, און מיר פאַרכליניען זיך מיט אים. מיר קאָנען קיין וואָרט ניט אויסריידן און אויסער זיין פייפן און גרילצן האָט ער זיך נאָך געמאַכט אַ שפּיל מיט די בלעכלעך, וואָס זיינען צוגע־קלאַפּט צו אייניקע שטיבלעך. מען דאַרף האָבן געזונטע פינגער אויף אָפּבויגן אַ בלעכל און טראַסקען מיט אים איבערן הילצערנעם ווענטל. לאָזט זיך אויס, אַז דער ווינט קאָן עס מאַכן אָן פינגער אויך און די בלעכלעך האָבן אונדז אַזוי אָנגעגרילצט אין קאָפּ, אַז אַ גאַנץ וועג צוריק האָבן מיר שוין מער גאָר ניט געהערט נאָר דעם קריטשען און דאָס גרילצן פון די בלעכענע אָנשריפטן, ווי זיי וואָלטן דעם ערשטן מאָל אין לעבן באַקומען לשון און גערעדט ניט מיט די ווערטער וואָס דער פרומער מצבות־שרייבער האָט אויף זיי אָנגעשריבן, נאָר מיט זייער אַן אייגענער שפּראַך אַ פיל באַדייטנדיקע און אַ פיל איבער־צייגנדיקערע.

ער איז געגנוג סענטימענטאַל אונדזער אָשר. אין חדשים אַרום, ווען זיי

זיינען שוין געווען אין וועג, אפילו העט שפּעטער, ווען זיי זיינען שוין בשלום אָנגעקומען אַהין צום פֿאָטער, האָט ער דאָך אין די בריוו אין זיינע אַזוי אָדער אַנדערש דערמאָנט אָט דעם־אָ ווינטערדיקן שפּאַציר, דעם טריבן קאַליר פֿונעם ווינטיקן פֿאַרפֿרוירענעם שבת־בייטאָג און דעם געקלאַנג פֿון די בלעכלעך, וואָס לאָזן אים נאָך ביז היינט צו טאָג ניט קומען צו זיך.

אין יענע טעג האָבן מיר גראָדע גערעדט מיט אָשרן אַזוי ווי פֿון זייטיקע זאַכן. מיר האָבן גערעדט פֿון פֿאַראיין, וואָס אין אַ סך זאַכן קומט אים אויס גייַן אין קאָנטאַקט מיטן וואָלרעווקאָם. מיר האָבן גערעדט פֿונעם גלחס בענאָק, אַ בוכהאַלטער ביי אונדז אין פּראָפ־סעקרעטאַריאַט, וואָס אַלע האָבן זיך געוואונדערט, פֿאַרוואָס ער זיצט אַזוי לאַנג אומבאַשטראָפֿט. ער האָט דאָך בפירוש געהוליעט אויפֿן סלאָוועשנער פּאָגראָם. פֿאַראַן מענטשן, וואָס זיינען דורך אַ נס געבליבן דאָן לעבן און האָבן געגוג וואָס צו דערציילן. יענע וואָס האָבן גערעדט האָבן זיך אומזיסט געזאָרגט. ס׳איז דאָ אָן אויג וואָס קוקט און אַ האַנט וואָס שרייבט. לאָזט זיך אויס, אַז מען האָט אים נאָך יענע־וואָך אַרויסגערופֿן קיין קראַסנע און געגומען אונטער אַ וואַך. ער איז טאַקע אַ בוכהאַלטער אין פֿאַראיין, נאָר ס׳איז דאָ נאָך אַ בוכהאַלטעריע, וואָס שטעלט אים צו אַ חשבון פֿאַר איין קלייניקייט, פֿאַר אַ פּאָר צענדליק שיכורע נעכט, ווען ער איז וואָוילינוגעריש אומגעלאָפֿן מיט אַ מעסער איבער די גאַסן און געקוילעט אויף רעכטס און אויף לינקס.

— איצט, — זאָגט אָשר, — דאַרף דער פֿאַראיין אַ בוכהאַלטער. אפשר וואָלסטו געוואָרפֿן דעם אַרטעל און געגאַנגען צו אונדז אַרבעטן? איינגיכן באַ־פֿרייט זיך אויך דאָס אָרט פֿונעם סעקרעטאַר. דאָס מיינט ער זיך אַליין. און איך זע, ווי עס ווילט זיך אים ניט געזעגענען מיט זיין פֿרייער היימלאַנד סאַמע אין די טעג, ווען סע שטייט שוין אויף דער גוטער גרענעץ: די שווערע טעג גייען אַריבער און די ליכטיקע קומען אָן.

— פֿאַר וואָס זשע? פֿאַרוואָס דאַרפֿן מיר זיך איצטער אויפֿהויבן און אָוועקפֿאָרן. נעכיי וואָלט דער טאַטע זיך בעסער געלאָזן אַהער?!

— אייזיקל, — מאַכט צו מיר פֿאָליע, — פֿאַרכאַפּט זאָלסטו ניט ווערן. דיין בהמה איז דאָך נאָך ערגער פֿון דיר! דו האָסט מיך פֿיינט, שלאָגסטו זיך כאָטש ניט, און זי האָט מיר דערלאַנגט אַזאַ זעץ, ווייס איך ניט ווי אַזוי איך בין אויפֿגעשטאַנען. און די מילך האָט זיך אַזוי ווי אויף צו להכעיס ניט אויס־געגאָסן. נאַ טרינק, טרינק אויס אפילו אינגאַנצן.

— און דו?

— איך וויל ניט. איך דאַרף ניט קיין מילך פֿון אַ בהמה, וואָס האָט מיך פֿיינט.

— ווי אַזוי קען אַ בהמה פֿיינט האָבן?

— אוי, רעד גאָר ניט, אייזיקל. זי קאָן מיך ניט פֿאַרליידן, אַז איך גיי

אפילו דורך פאַרביי, טיקעט זי זיך. איך גיי גאָר נאָך אַ בערעמאָק האָלץ, איך האָב זי גאָר ניט אין זינען און זי שטעלט שוין אָן די הערנער.

— איך הער דאָס ערשטע מאָל אַזעלכעס.

—וואָס זשע מיינסטו, אַלע מאָל וועל איך דיר גיין אָנריידן אויף דיין בהמה? איך ווייס דען ניט ווי אַזוי זי ווערט ביי דיר דערמאָנט אין אַלע דיינע פּאַפּירלעך. איך האָב צו איר סיי־ווי גאָרניט. איך, אויף איר אָרט, וואָלט אפשר אויך אַזוי געווען.

— דו האָסט שוין אַזאַ מזל, — האָט זי ווייטער צוגעגעבן, — אַז אַלע האָבן דיך ליב. אָט־אָ איך, וואָלט שוין דיך אודאי ניט געדאַרפט ליב האָבן... בין איך אויך גרייט אויסרייסן די אויגן יעדערן, ווער סע זאָגט אויף דיר אַ קרום וואָרט. איך האָב זיך ערשט נעכטן שיעור ניט צעקריגט פאַר דיר מיט דיין ליבן טאַטן.

אגב, האָט דער טאַטע אָפּשיי פאַר פּאַליען. ער זאָגט איר אפילו „איר”. דאָך האָט ער זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן, ער זאָל איר ניט שטעלן די גע־וויינטלעכע פראַגע זיינע „צי ווייסט זי שוין אויף געוויס, אַז ס׳איז ניטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט?”

איר ענטפער איז פאַר אים געווען גאַנץ אומגעריכט. זי האָט געענטפערט, אַז ווען זי ווייס אפילו אויף געוויס, אַז ער איז דאָ, וואָלט ער ביי איר נישט שטאַרק אויסגענומען.

דאָ האָט זיך ערשט צעברענט דער גרויסער וויכוח און ס׳האָבן אין איין גאַנג אָנגעהויבן פליען אויף מיר די שיינע „קאָמפּלימענטן”: דער העכט שטינקט פון קאָפּ. ער ווייסט, ער ווייסט שוין גוט פון וואַנען אַזעלכע רייד קומען...

און ס׳איז שוין איר ניט איינגעגאַנגען די טיי מיט די ברוסניצעס, וואָס מען האָט איר דערלאַנגט. זי האָט זיך מחיה געווען, זי האָט זיך מחיה געווען, אַז זי האָט זיך אַרויסגעריסן פון דאָרטן און איז גיך אַנטלאָפן געוואָרן.

ביין. מען קאָן ניט זאָגן, אַז פּאַליע זאָל האָבן ליב באַקומען מיין טאַטנס שטוב.

באַזונדערס האָט זי זיך פאַר אים דערשראָקן נאָך יענעם פרימאָרגן, ווען ער איז געקומען צולויפן אָן אָנגעצונדענער ביי מיר טרייסלען דעם פוד קאָרן און די צוויי פאַסיעס פּאָדעשוועס, וואָס איך האָב ביי זיי צוגענומען פאַר פריידקעס וועגן. ער איז געקומען צולויפן מיט אַזאַ אימפּעט, אַז אָט־אָט צע־טראָגט ער די שטוב. נאָר אָפּט קומט אָן די רפואה פאַר דער מכה: וויטשענקאָ איז אַקוראַט אַריינגעקומען צו אונדז. ער האָט באַדאַרפט לייען אָדער אָפּנעמען אַ ביכל, אונדזער טאַטע האָט מער ניט באַדאַרפט, ווי דערזען פאַר זיך אַזאַ גרויסן נאַטשאַלניק. ער האָט גענומען כאַפּן אויף צוריק. ס׳איז אים געוואָרן עפּעס ניט שיין און ער האָט זיך אָנגעהויבן פאַרענטפערן.

— „אַז אדרבא, — ווען וויטשענקאָ האָט צייט אים אויסהערן, וואָלט ער

אים פּשוט דערציילט, אַז פאַרקערט. ער שטאַלצירט גאָר מיט זיינע קינדער, וואָרום ווער האָט נאָך אין שטאָט אַזעלכע קינדער ווי ער? אָבער, גוואַלד געשריגן, ווי אַזוי באַגייט מען זיך מיט אַ טאַטן, אַזוי ווי מיט אַ פרעמדן. וואָס הייסט, מען נעמט אַן זיין וויסן? ער וואָלט דען אַליין ניט געגעבן צען מאָל מער? ער פאַרמאָגט דען, חלילה, ניט? און בכלל, פאַרוואָס זאָל מען בכלל לעבן באַזונדער? אינאיינעם וועט פאַר זיי זיין אַן אומכבוד?

אָבער וויטשענקאָ, אָט דער שיינער רוסיאַווער בחור, קאָן שוין אַ ביסל די שטעטלדיקע לייט. האָט ער עפּעס אַ לאַך געטאָן, זיך אַ ווערטל געטאָן און זיך גיכער אָפּגעטשעפּעט פונעם שמועס, וואָס וואָלט זיך געקאָנט זייער אויף לאַנג אַוועקציען. איך בין אַרויסגעגאַנגען אים דורכפירן. און צו פאַליען האָט זיך דער אַלטער אָפּגערופן:

— אַמער, גיב שוין עפּעס אַזעלכעס, וואָס מען קען אָנגיסן אין אַ קעלישעקל, וועל איך מאַכן קידוש. אפשר איז דאָ אַ קאַרזשיק, אַ ביסל איינ־געמאַכטס אויף פאַרבייסן, טאָ גיב אַהער, — און דער סקאַנדאַל איז אומ־גערעכט צעריבן געוואָרן. סע זיינען שוין אפילו געשטאַנען אויף דער גאַס ליידיקגייער און שכנים, וואָס זיינען גרייט געווען אָנקוקן אַ „טעאַטער”, נאָר זיי זיינען, נעבעך, אַוועק אויפן ניכטערן האַרצן.

אויף צוריקוועגס, אַז זיי האָבן איבערגענומען דעם טאַטן, האָבן זיי פון אים געהערט דאָס זעלבע, וואָס וויטשענקאָ:

— אָט דאָס איז דאָך די גאַנצע טענה מיינע, — האָט ער איבערגעחזרט שוין אַ ביסל דרייסטער, — וואָס איז? ביי מיר זיינען דען, חלילה, שלעכטע קינדער? נאָר זיי האָבן קיין שכל ניט ווי אַזוי אָפּהיטן זייער אייגענעם כבוד.

פון דענסטמאָל אָן איז שוין שווער געווען צו פאַרנאַרן פאַליען אָדער מילקען צו מיינע עלטערן אַהיים. סיידן צוליב גאָר אַ נויטיקער זאַך.

ס׳פלעגט מיך ניט וויִנציק חידושן ווען פאַליע פלעגט פאַר מיר נעמען חלומען וועגן גרויסע שטעט. מיך, דעם אמת געזאָגט, האָט די שטאָט געשראָקן פונדערווייטנס. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז געוויקסן, וואָס זיינען צוגעפּאַסט צו אַיין באָדן, וועלן אומקומען אין דעם צווייטן. מיר וועלן ניט איבערטראָגן דעם רעש פון דער גרויסער שטאָט, דעם גערודער, היינט גיי קעמף זיך אויס אין שטאָט דיין טאָג לעבן. דאָ אין דער היים איז אַזוי: אויב דו האָסט, האָסטו. אויב ניט — וואַקסט אויס אין גאָרטן אַ קאַרטאָפל, אפילו ביי אַ פרעמדן פלויט רייסטו אָן שטשאַוועל אויף אַ באָרשטש — איז שוין דער טאָג ביי דיר באַזאָרגט. דו קלייבסט אָן אַ ביסל טרוקענע צווייגן אין וועלדל אויף די ניוועס, האָסטו שוין מיט וואָס דאָס געקעכץ אָפּקאָכן און ווינטער מיט וואָס זיך דערוואַרעמען, היינט ווען ס׳גיט זיך איין אָפּשפּאָרן אַן אייגענע בהמה, איז מען דאָך שוין גאָר באַזאָרגט! גיי אָבער, פיר עס אַלצדינג אין שטאָט? וואו מען דאַרף אוודאי קויפן מילך אויף דער גלאָז, האָלץ אויפן פוד

און קאַרטאָפל אויפן פונט. ניין! מיך האָט די שטאָט זייער געשראָקן פון דער ווייטן. און אויב איך האָב אפילו געוואוסט פון די ביכער מיט די צייטונגען, אַז די גרעסטע מאָסן אַרבעטער געפינען זיך אין די שטעט, האָב איך זיך עס דאָך ניט קלאָר פאָרגעשטעלט. אין שטאָט, האָב איך געמיינט, וואוינען לויטער אַריסטאָקראַטן און נאָר וואו ניט וואו אונדזערס אַ פריינטל, אַן אָרעמער עקס־טערנער. די לעצטע פאַר יאָר האָבן שוין די שטעט זיכער אַן אַנדער פנים, אָבער שטעט בלייבן דאָך שטעט!

— זאָרג ניט, אייזיקל, — פלעגט מיך פאָליע אין אַזעלכע פאַלן אויסלאַכן. מירן די שוואַרצע קו ניט פאַרקויפן. מירן פון אירטוועגן דינגען אַ וואַגאָן און זי דיר אַראָפּברענגען גלייך קיין קיעוו. און דאגה ניט. מען וועט איר דאָרט צוגרייטן גאָר אַ גוטע באַגעגעניש. און פאַשע? פאַשע וועלן מיר אויספירן מען זאָל אונדז צושיקן פון סלאָוועשנע. אין יעדן בריוו, וועלן די קינדער אונדז אָנרייסן אַ ביסל גראָז, און צושיקן.

— אַז מען קאָן גאָר אַנדערש! — האָט שוין מילקע אונטערגעכאַפּט דעם שמועס, — מען קאָן דורכציען פון דער בהמה פון אייערער אַ „וואָדאָ־פּראָוואָד" גלייך קיין קיעוו! טאָמער פאַרווילט זיך איך אַ גלעזל מילך, גייט איר צו צום קראַן און מען צאַפּט זיך אַן מילך.

— ע, — מאַך איך זיך אַ האַרץ. און אַזוי מיינט איר זיצן שוין די קיעווער לייט אַן אַ טראָפּן מילך און קוקן נאָר צו ווי אַזוי מיר עסן. נישקשה, קיעוו האָט געענוג דערפער אַרום זיך און די וואָקזאַלן שטעלן צו אַלע אינדערפרי גענוג מילכיקעריגס!...

און ווי קאָמיש דאָס זאָל ניט אויסזען, נאָר שפּעטער, אַז ס'איז מיר אויס־געקומען אַריינפאַלן אין דער גרויסער שטאָט אַריין, פלעג איך אַמאָל אין די גאַנץ־פריען אָפּשטיין שעהנוויז אויף דער גאָס און ציילן די מילכיקערינס, וואָס ציען זיך פון וואָקזאַל צו, צי פון האָפן, מיט די בעראָנען מילך אויף די קאָראָמיסלעס. זיי זיינען מיר געווען טייער דאָ וואו איך זע זיי, — און נאָך טייערער — דאָרטן, וואו איך שטעל זיך זיי פאָר: אין פעלד און אין גאָרטן, אין סאָד און אויפן באַשטאַן, לעם די גרינע לאָנקעס, לעם די שיינע קי זייערע, וואָס גייען דאָרט אַרום.

אין דער גרויסער שטאָט, האָב איך געוואוסט, זיינען פאַראַן רייכע ביבליאָ־טעקן און אוניווערסיטעטן אונטערן אויפזיכט פון גרויסע, גאָר גרויסע גע־לערנטע. אין די גרויסע שטעט זיינען דאָ גרויסע זאַוואָדן און פאַבריקן. אָט, אויב מירן וועלן — שטעלן מיר זיך גאָר אויף אַ זאַוואָד אַרבעטן.

מיט די פויערשע שכנים וואָס אַרום אַנשל דעם שוחטס דירה בין איך געווען ווינציקער אויפגעלעבט און ווינציקער באַקאַנט, ווי מיט די שכנים, וואָס אַרום דעם טאַטנס שטוב, דערום האָט מיך ווי איבעראַשט דער שטייגער לעבן פון גרעגאָרס שטוב, בשעת איך בין פאַרטאָג אַריינגעגאַנגען צו זיי.

אָשר מיט שואלן מיט רחלען האָבן געדאַרפֿט פֿאָרן מיט גרעגאָרס פֿור. און איך בין דאָס צווייטע מאָל געגאַנגען זיך צונויפֿרעדן וועגן דער צייט פֿון פֿאָרן.

מילא, אַ פֿור ווי אַ פֿור. ער וועט פֿאָרן און קומען און מירן זיך צעצאָלן און פּטור. נאָר די רגע וואָס איך בין געזעסן ביי זיי אין שטוב, האָט מיך מאָדנע איבעראַשט: די ווענט און די איקאָנעס, דאָס וויגעלע, דער אויוון און אפילו די פּנימער פֿון די מענטשן האָבן אויף זיך אַ רויטן אָפּשיין פֿון דעם ברענענדיקן קין.

די שטעטלדיקע לייט שלאָפֿן נאָך צו מיינסטנס, נאָר דער באַלמעלאָכע און דער פֿויער זיינען שוין וואַך.

גרעגאָר זיצט און פֿלעכט זיך רואיק אַ פּאָר פּאַסטאָלעס, די אַלטע וועבט אויפֿן וועב־שטול און לייגט אַלע מאָל צו אַ קינעלע צום פֿייער אונטערן קוימען־דיקן זאַק. און די טאָכטער שטויסט פּראָסע אין אַ סטאַמפּ. ניטאָ אַרום מיר קיין טונקעלע פֿאַרבן: איר אַנדאַראַק איז געל־רויטלעך, אירע האָר זיינען ליכטיק, די גלאַטע סטאַמפּ און דער טוקאַטש זיינען ווי געוועקסלט פֿון גלאַטקייט און די הירזש מיט דער פּראָסע אַליין זיינען טרוקן, שיטיק, און אויך מיט אַזאַ מין פֿריילעכער עטוואָס גאָלדענער פֿאַרב. דער אויוון איז שוין איינגעהייצט. נאָר די קלענערע קינדער שלאָפֿן נאָך. ס'איז ווינטער. די בהמות דאַרף מען ניט טרייבן אויף דער פּאַשע, די גענדז און די חזירים אויך ניט.

מיר האָבן זיך דערריידט וועגן דער עגלה און ס'האָט מיר באַנג געטאָן, וואָס איך דאַרף שוין אויפֿשטיין און אַוועקגיין פֿון דאַנען. פּונקט ווי דאַן האָט זיך מיר ניט געוואָלט שיידן מיט דער שטוב אין וואַראַביאָווער קרעטשמע, האָט זיך מיר אויך איצט ניט געוואָלט פֿון דאַנען אַוועקגיין. קאָן מען דאָך מיינען, אַז מיר זיינען אַזוי ווייט איינס פֿון צווייטן, ס'הייבט זיך גאָר ניט אָן. נאָר איבערגיין דעם וועג, שטייט אַנטקעגן אונדז עליע דעם האָספּאָדאַרס שטוב און געאָרעמט מיט עליעס הינטערהויף שטייט גרעגאָרס הויכער טויער. דער טויער, ווי ער איז הויך און שווער, עפֿנט ער זיך דאָך גרינג. אין הויף שטייט אַ שטיבל מיט קליינע פֿענצטער און אַ נידעריקע טיר. בויגסט נאָר אָן אַ ביסל דעם קאָפּ, טרעטסטו אַריבער דעם שוועל און דו ביסט שוין דאָרטן. איך ווייס ניט, צי האָב איך אַזוי פֿיל הנאה פֿון אָפּזיצן אַן אָוונט אין טעאַטער, ווי איך האָב מיר הנאה פֿון זיך געפֿינען אַ רגעלע מיט שכנים, פֿויערים, אונטער איין דאַך.

אין שטאָל האָט מען ביי אונדז אַנגעטריבן ביי אַ צוויי הונדערט שאָף.

צי ס'איז געגאַנגען לויט דער ליניע פֿון פֿלייש־פֿאַרגרייטונג, צי אַזוי עפּעס, נאָר די בהמה האָבן מיר שוין איבערגענומען צו זיך אין דער הויכער פּירהויז אַריין. היי האָבן מיר אויך אַהער אונטערגעטראָגן, וואָרום דער שליסל פֿון שטאָל איז געווען ביי אַ הויכן פֿרעמדן בחור, וואָס איז געגאַנגען ניט אין קיין שינעל, נאָר אין אַ פּעלץ און אויף דער באַראַשקענער היטל איז ביי אים געווען אַ קליין שטערנדל.

אַ פּאָר טעג האָבן די דאָזיקע שעפּעלעך פון פאַרשיידענע הויפן און טשע־רעדעס געקוואַרטירט ביי אונדז אין שטאַל און האָבן געמעקעט בייטאָג און ביינאַכט.

איך בין געגאַנגען צו דער אַרבעט און בין געקומען פון דער אַרבעט און די שעפּעלעך מעקען נאָך אַלץ. איך האָב זיך אַפילו ניט געפּוילט אַרויפ־קריכן מיט די פיס אויף דער אונטערשטער לייסט פון טויער, זיך אָנהאַלטן אין אַ ברעטל און גענומען אַריינקוקן אין דער טונקלקייט פון שטאַל. איך האָב געוואָלט זען, וואָס זיינען עס פאַר אַ באַשעפעניש, נאָר פונקט אין דער רגע איז אָנגעגאַנגען דער בחור אינעם פעלץ צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע רויטאַרמייער, האָבן אָפּגעשלאָסן די שטאַל און אַרויסגעלאָזט די כאַליאַסטרע.

מיר איז געווען מאָדנע, וואָס די דאָזיקע בחורים קוקן אויף מיר, ווי אויף אַ זייטיקן פאַרשוין, כאָטש איך בין אייגנטלעך דער באַלעבאָס פון דער שטאַל.

די דאָזיקע שעפּעלעך האָבן מיר זיך פאַרגעדענקט אויף אַ לענגערער צייט קענטיק דערפאַר, וואָס זיי האָבן זיך דורכגעדרייט ערב אַ גרויסער געשעעניש אין מיין לעבן. דעם זעלבן פאַרנאַכט האָט איציק שיינקצאַן מיך פּלוצים, ווי פון דער העלער הויט אַריינגערופן צו זיך אין קאַבינעט אַריין און מיר גע־זאָגט:

— אייזיק, ס'מאַכט זיך פון דיינטוועגן אַ שטיקל נסיעה, וואָס אָדער דו וועסט מיך בענטשן אַלע יאָרן, אָדער דו וועסט מיר פאַרשילטן מיין געביין.

— זאָג, וואָס?

— אָט איז דאָ אַ „פוטיאָווקע״ קיין קיעוו פאַר איין מענטשן אין פאָלקס־אוניווערסיטעט...

— מיר פעלט אָבער די נויטיקע צוגרייטונג, — האָב איך אַ זאָג געטאָן, דערפילט ווי ס'האָט זיך מיר מיטאַמאָל אָפּגעריסן עפּעס אין האַרצן, וואָרום מיר דוכט זיך, אַז די כוואַליע האָט מיך שוין אַ שווענק געטאָן פון אָרט און טראָגט מיך שוין. איך זע, אַז איך וועל זיך שוין ניט קאָנען אויפהאַלטן.

— וועגן קיין צוגרייטונג האָסטו ניט וואָס צו ריידן, — האָט מיר איציק מיט זיין שטענדיקן אויטאָריטעט און זיכערקייט אין דער שטים געענטפערט. דערויף הייסט עס פאָלקס־אוניווערסיטעט, ווייל ס'ניט אויסגערעכנט אויף פאַרענדיקטע גימנאַזיסטן, ס'איז אויסגערעכנט אויף מיר און אויף דיר. אמת, דו ביסט געלערנטער פון מיר. קורץ, די „פוטיאָווקע״ האָט צייט וואַרטן אינגאַנצן דריי טעג. עצה זיך אויס מיט דיין ווייבל, מיט די שוועסטער און גיב מיר מאָרגן אַ תשובה. ניט דיך, וועט מען דאַרפן שיקן עמעצן אַנדערש. וועלן וואָלט איך געוואָלט, אַז די „פוטיאָווקע״ זאָל אַריינפאַלן אין גוטע הענט.

איך האָב געוואָרפן אַלע אַרבעטן און בין אַוועקגעלאָפן אַהיים. פאַליע האָט זיך דערשראָקן, זי האָט געמיינט, ווער ווייסט, וואָס ס'האָט זיך געטראָפן. דערהערט אַזאַ מין זאַך, האָט זי זיך צום ערשטן דערפרייט, נאָר זי איז

זייער גיך געוואָרן אויסגעלאָשן און אפילו אומעטיק. ס׳חאָט איר גלייך אַ שווינדל געטאָן אין קאָפּ די סיבה, וואָס דערלויבט מיר אַזאַ אָפּגערוטן איינ־געזעסענעם מענטשן זיך אויפהויבן הענדום־פּענדום, פּאָר צוויי טעג זיך צערעכענען מיטן שטעטל און אַוועקפאָרן. און זי, פאַליע, וועט בלייבן דאָ אין דער פרעמד. אפילו ניט אין איר סענדעריווקער אויסגעבלאָזענער הויז (וואו די סענדעריווקער שוחטקע, די אלמנה, וואוינט אַצינד מיט איר טאָכטער און מיט די אייניקלעך).

זי האָט מיר אַ גאַנצן טאָג נאָכגעגעבן, אַז איך פאָר. אַז זי איז שטאָלץ פון מיין דרייסטקייט. ס׳איז איר נאָר אַ חידוש, וואָס אַזוי, אָן קיינע האָרעוואַניעס, אָן קיינע איינרעדענישן בין איך גרייט זיך אויפצוהויבן און פאָרן.

— איך מיין, — זאָגט זי, — אַז פריידקע וועט דיך אויך ניט אָפּריידן פון אַזאַ מין זאַך.

נאָר פריידקע איז אין קראַסנע. זי וועט ניט באַווייזן קומען ביז מיין אַוועקפאָרן.

און פון די קינדער האָבן מיר דערווייל ניט קיין ידיעה. מיר ווייסן ניט ־ צי האָבן זיי זיך דערלאַנגט צו זייער פּעטער פּסח־אהרנען קיין סאַרנע אָדער ניין. און דאָס וואָלט מען גראָדע זייער דאַרפן וויסן. נאָר דאָס פּאַפּירל איז שוין ביי מיר אין קעשענע. מיט אַזאַ פּאַפּירל זיצט מען ניט אין דער היים. האָבנדיק אַזאַ פּאַפּירל איז פּונקט ווי דו וואָלסט געזעסן אין אַ נייעם אויס־געפּאַרבטן וואַגאָן און מיט יעדער רגע ווערסטו ווייטער פון דער היים און אפילו פון זיך זעלבסט.

איך האָב זיך צערעכנט אין אַרטעל. איך האָב איבערגעגעבן מיינע עניינים אין פּאַראַיין. אין פּאַראַיין קומען איצט צו פרישע מענטשן, און ערשט נאָך וואַרמעס אין דער היים, האָט מיך פּאַליע באַגעגענט מיט אַ שלעכטן פּנים.

— דו ווייסט, — זאָגט זי, — איך האָב באַגעגנט די, מיט די גראָבע פּיס איז זי, ביי איר בלייבט עס, אויך זייער אומעטיק. מירן דאָ מיט איר בלייבן צוויי לעבעדיקע אלמנות.

— אייזיקל, — האָט זיך פּאַליע אין אַ רגע אַרום ווידער אָנגערופן, — ווייסטו גאָר וואָס ? פּאָר ניט אַוועק. איך וועל דיר באַקן אַלע טאָג לאַטקעלעך אַזעלכע ווי דו האָסט ליב און איך וועל לאָזן זאָלסט זיי כאַפּן גלייך פון דער סקאָווראָדע, דו ווייסט ? ס׳איז אונדז דאָ גאָר ניט אַזוי שלעכט. מירן זיך ווי עס איז אַדורכלעבן אָן די אוניווערסיטעטן...

און ס׳האָבן זיך איר פּאַר אַ נאָווינע געשטעלט טרערן אין די אויגן.

ס׳איז געקומען צו מיר די מאַמע. דאָס איז בפירוש געווען ניט קיין אונטערגעשיקטער מענטש, נישט קיין משגיח אויף פרעמדע עוולות, נאָר אַ מאַמע. און דאָך...

איך האָב זי געבעטן זיצן — איך זע זי דאָך ביי זיך די לעצטע צייט אַזוי זעלטן.

אין די ווינטער־קעלטן, אַז מען שטעלט אַ סאַמאָוואַר פון פרישן וואַסער און נאָך אין הייזל, גייסטו אַרויס אַלע מאָל געוואויר ווערן, טוסט אַ קוק אין רער, אין פייער־רער צי ס'איז דאָ פייער: ס'איז דאָ! די קוילן גליען? יאָ. טוסטו אָבער אַ טאַפּ די ווענטלעך פונעם סאַמאָוואַר און דערשרעקסט זיך: זיי זיינען קאַלט, אַזש פאַרשוויצט פון קעלט.

וועט עס שוין אייביק זיין אַזוי? ניין. אָבי צייט און געדולד, וועט זיך דער סאַמאָוואַר צעוואַרעמען און אפילו זידן אויך.

וואָס האָט זי געוואָלט פון מיר, די מאַמע? זי איז געקומען אַ ביסל זיצן? גלאַט אַזוי? — זייער פיין.

ניין? יאָ?

דאָס הייסט, זי איז געקומען, זי האָט געהערט... — און זי וויינט שוין. דער פּנים האָט זיך פאַרקרימט, די אויגן ווערן מאָדנע אויפגעקנייטשט און לאָזן פייכטקייט. — זי האָט געהערט, אַז איך פאָר אַוועק און מען ווייסט ניט וואו.

— וואָס הייסט, מען ווייסט ניט וואו? דו האָסט ניט געהערט וועגן אַזאַ שטאָט ווי קיעוו.

— מען האָט געהערט קיעוו, מען האָט געהערט נאָך שטעט, נאָר דאָס פאָרן איז אָן אַ תּכלית און אָן אַ געדאַנק, אָן אַ געדאַנק און אָן אַ חשבון. אַזוי ווי... אַזוי ווי, פּראָסטי האָספּאָדי, דיינע אַלע טועכצן די לעצטע צייט.

נו, דאָ וועט איך ווער שוין אין כּעס, וואָלט שוין אויך ניט געווען פון די איבעריקע עוולות. און איך הייב טאַקע אָן:

—אַזוי איז ניט מען הערט דיך און ניט מען זעט דיך. נאָר אויף באַוויינען ביסטו דאָ. אַזוי ווי עמעצער האָט דיך אויף דעם גערופן?!

פאַליע האָט זיך אָפּגערופן צו דער מאַמען און מיט איר גערעדט פּונקט דאָס פאַרקערטע פון דעם, וואָס זי האָט איצט געקלערט.

זי האָט איר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז סע קאָן זיך פון דעם אויסקאַטשען גאָר אַ גרויסער תּכלית. מען זאָל זיין אַ הילף אי פאַר זיך אַליין, אי פאַר די קלענערע קינדער, אי אפילו פאַר זיי, פאַר די עלטערן אויך. אַ גרויסע שטאָט האָט נאָך אין זיך אַנדערע מעלות.

די מאַמע האָט, ווייזט אויס, מער ניט געקאָנט איינטענהן. ס'איז איר אפּליו געווען ניט ליב, וואָס פאַליע רעדט ניט צו דער זאַך, האָט זי נאָר ביים אויפהויבן זיך אויף אַוועקצוגיין אַ זאָג געטאָן:

— דער טאַטע, כאָטש ער וויל זיך ניט מישן אין די זאַכן, האַלט אויך, אַז מען דאַרף אין ערגעץ ניט פאָרן. — און זי איז כּמעט אָן אַ גוטן טאָג אַוועקגעגאַנגען.

איך האָב עפּעס אַרויפגעכאַפּט אויף זיך און בין אַרויס צוזאַמען מיט

איר. איך מעג אויף איר זיין ברוגז, נאָר איך וויל ניט, זי זאָל זיין אַ פּאַר־ווייַנטע אָדער אַן אומעטיקע.

מיר זייַנען געגאַנגען און כמעט געשוויגן. און ערשט אינעם קליינעם געסל, וואו סע זייַנען שוין ניט געווען קיין הייזער, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט:

— נו, מאַמע, איך גיי... שוין אַוועק.

די מאַמע האָט אָנגענומען מייַן האַנט, ווי עפּעס אַ זאַך, וואָס געהערט אינגאַנצן איר, און וואָס איז ביי איר זייער טייער, זי האָט ווי אַ פריש פּלעצעלע עס געדרייט און געדריקט פון אַלע זייטן. דערנאָך האָט זי גענומען קושן מיט איר ווייכן מאַמעשן מויל. זי האָט זיך אַ צי געטאָן צו מיר און מיך אָנגעקושט אין באַק, אין קאָפּ, און אין שטערן. און זי איז אַוועק מיט גיכע קליינע טריט.

טייערע מאַמע...

איך בין געבליבן שטיין אַ רגע אין אַזאַ מאָדנער, קינדערשער אומבאַ־האָלפנקייט, אַז כאָטש נעם און יאָג זי אָן און רעד פּאַר איר אויס דאָס האַרץ ביזן סוף. איך וואָלט נאָך אַזוי געשטאַנען און געשטאַנען, נאָר איבערגעשלאָגן האָט מיר אַ ביסל אַ יונגער מענטש מיטן נאָמען שיינדל. זי איז ערגעץ גע־גאַנגען און זיך דערפרייט, וואָס זי האָט מיך פּלוצים דערזען...

מייַן מוח זאָל געווען זיין אַ ביסעלע רירעוודיקער, וואָלט איך זיך גלייך אויפן אָרט אָנגעשטויסן, אַז געגאַנגען איז זי ניט ערגעץ און דערזען האָט זי מיך ניט פּלוצים. זי האָט פּשוט געזען פון גאַנעק, אַז איך גיי מיט דער מאַמען, איז זי אַוועק נאָך מיר מיטן מיין, אַז זי וועט מיך אָדער איבערנעמען, אָדער אויף מיר אויסוואַרטן.

אייגנטלעך אין דעם איז אויך ניטאָ קיין שום בייז. מיר זייַנען סיי־ווי ליב די מענטשן, וואָס ווילן מיך און דאַרפן מיך.

מיר זייַנען אַרויף מיט שיינדלען אויף מיקיטיכעס גאָרטן. ווינטער מעג מען גיין איבער די גערטנער אויך, און מיר האָבן אים איבערגעמאָסטן הין און צוריק דורך זיין גאַנצער לענג אַמאָל פופצן אַוודאי. געגאַנגען זייַנען מיר פּאַמעלעכל, ניט געאײַלט.

שיינדלען איז געווען שלעכט אויפן האַרצן, נאָר זי האָט זיך געשעמט פּאַר מיר קלאָגן. זי האָט געוואוסט, אַז איך האָב עס ניט ליב. אין פלוג גערעדט, בין איך איר גאָר מקנא. אַ געזונטע שטיק, אַ ציכטיקע, אַן איין־איינציקע ביי טאַטע־מאַמע. אַז זי טוט אַ גיי ביי זיך איבער די צימערן, זינגט אי פון די צימערן, אי פון איר. און דערצו דאַרף זי נאָך אינערגעץ ניט פאַרן זיך שוואַרצן דאָס פּנים... וואוהין פאָר איך דען? נאָך וואָס פאָר איך? עמעצער וועט מיך צונעמען? איך קען עפּעס? איך וויים עפּעס? אין בעסטן פאַל וואָלט איך זיך קאָנען שטעלן אין אַ בעקערייַ, פּאַנאַנדערפירן ברויט און בולקעס אין די קראָמען. איז אויך מיט פערד וועט מיר אין דער גרויסער שטאָט זיין שווער זיך אַן עצה געבן. אַ פערד קאָן איך דווקא אָנטרייבן, נאָר ניט אין אַזאַ ענג־

שאַפּט ווי דאָרטן. איז מיט אַ האַנט־וועגעלע וואָלט מיר געווען בעסער פּאַ־נאַנדערפירן די קוישן ברויט... אָבער אין קיעוו, זאָגט מען זיינען גרויסע בערג.

— דו מיינסט סע איז גרינג, — זאָג איך צו שיינדלען, — אַרויפשלעפּן אַ וועגעלע ברויט אויף אַ גרויסן בארג?

זי האָט מיך אַ בייזן קניפּ געטאָן העכער דעם עלנבויגן, אפילו דורכן גראָבן מאַנטל האָב איך געפילט, אַז זי האָט מיר שיעור ניט אויסגעריסן קיין שטיק פלייש און ס'האָבן זיך איר געשטעלט טרערן אין די אויגן. און גראַדע נישט פון דעם, וואָס זי האָט מיך געזושאַלעוועט, וואָס זי זעט מיך זיך שלעפּן איבער קיעווער בערג מיט אַ וועגעלע ברויט. ניין! אויף מיר האָט זי געקוקט ווי אויף אַ מאַגנאַט, ווי אויף אַ בעל־כוח, ווי אויף אַ מענטשן ביי וועמען סע וואַקסן גרויסע און מעכטיקע פליגל. נאָר זי? זי בלייבט דאָ אין אַזאַ דערשטיקעניש, איז ווי אַזוי פאַרגין איך זיך פון דעם ניט געדענקען?!

נו, אויב אַזוי זיינען מיר דאָך געוויס שלום. טאָ לאָמיר זיך כאָטש גוט אָנגעזעגענען דאָ ביי מיקיטיכען אויפן גאָרטן.

אינעם פאַרנאַכטיקן סוף ווינטערדיקן פרעסטל, ווען די שנייען ווערן ווינציקער און די לבנה אויסגעלייטערטער, זעען אויס די מינוטן פון אָפּשייד באַטעמט און פאַרשלייערט.

— שיינדעלע, ברענען זאָלסטו, ווי אַזוי הייבט מען זיך אויף און מען פאָרט אַוועק פון אַזעלכע געשמאַקע פיסקעס?

— ניין, ניין. פאָר. — האָט זי זיך אָפּגעריסן פון מיר מיט אַזאַ אימפּעט און שיעור ניט מיט שרעק. פאָר! זאָלסט ניט איבערקלערן אפילו אויף קיין איין רגע.

— און מיך?... — האָט זי אין אַ רגע אַרום צוגעגעבן שטיל און האָפנונגסלאָז, וואָלסטו אויך מיטגענומען מיט זיך. איך וועל דיר ניט מאַכן שווערער. איך וועל דיר מאַכן גרינגער. דו וועסט צו מיר פאַרשפּאָרן אַ דינסט. אָט די־אָ הענט מיינע קאָנען און ווילן פון דיינטוועגן אַלצדינג טאָן: קאָכן, וואַשן, באַקן, אויסדרייען די גרעט, איבערשרייבן פּאַפּירן. אַלץ וואָס דו וועסט דאַרפן...

ווען איך קאָן זיך אַזוי איבערטאָן, אַז פאָליע זאָל מיך ניט דערקענען, איך בין איר ניט קיין שונא. איך וול נאָר זיין לעם אייך. מיט וואָס איז זי מזלדיקער פון מיר?

זי איז ניט מזלדיקער, שיינדעלע. פאָליע איז בכלל ניט קיין מזלדיקע, נאָר איך דאַנק איר, וואָס זי איז צו מיר גוט...

— זאָלסט אָבער וויסן ווי אַזוי זי איז צו מיר שלעכט?!

— נישט איבער דיין שולד.

— אָבער דו אָנערקענסט אויך, אַז ניט איבער מיינער?

— ניין, ניין. ניט איבער דיינער. פאָליע וויל ניט אויסלאָזן צו קיין

בעענטערע, לאָזט זי אויס צו דיר. אונדז, אירע גאָענטע, האָט זי צופיל ליב זי זאָל אונדז וועלן מיט עפּעס קומערן.

ביי די רייד האָבן מיר דערזען, ווי עפּעס אַ שאָטן ציט זיך באַרג אַרויף אַהין, צו מיינע עלטערן צו. אַמאָל קאָן עס זיין מיין טאַטע, וואָס האָט זיך פאַרשפּעטיקט ביי מנחה־מעריב, און טאָמער איז עס פאַליע אַליין? קאָן זיין, אַז זי גייט מיך זוכן ביי מיינע עלטערן. אויב איך פאַר מאָרגן גאַנצפרי, דאַרף מען זיך פּאַקעווען.

— ס'איז זי?

— ניין. עמעצער אַנדערש.

— לאָמיר זשע זיך גיך נאָך אַמאָל אָפּגעזעגענען, שיינדל, און זאָג מיר צו, אַז דו וועסט מיך געדענקען.

— צי איך וועל דיך געדענקען?

לעם שניטעס טונקל־באַלויכטן קלייטל האָבן מיר אַרויסגעלאָזן די הענט איינע פונעם אַנדערן און זיך שטיל צעגאַנגען יעדערער באַזונדער. און ס'איז מיר ווידער אַמאָל וואַרעם פון שיינדלס באַציאונג. זי דאַרף מיך נישט פאַר קיין מאַן. איך בין פאַר איר ניט קיין שפּייזער און קיין אָנשפּאַר. זי איז אויך נישט אָט דאָס אויסגעלאָסן גביריש מיידל, וואָס דאַרף האָבן אַ געליבטן פון די אונטערגעסלעך, אַ יאַט מיט ברייטע אַקסל און געזונטע אברים. וואו זיינען דען מיינע ברייטע אַקסל און מיינע געזונטע אברים?

און דאָך איז זי מיט מיר גוט. זי ציט זיך צו מיר מיטן גאַנצן האַרצן.

פאַליע איז געזעסן ביים אַכטער לעמפּל און גאָרנישט ניט געטאָן. מיך דערזען, האָט זי ניט געביטן די פּאָזע — זי האָט מיך נאָר אַ פרעג געטאָן:

— נו, וואָס מאַכן עפּעס די גראָבע פּיס? ס'טוט זיי שטאַרק באַנג, וואָס דו פאָרסט אַוועק.

— פון וואַנען ווייסטו?... אַזוי גיך און מען האָט דיר שוין צוגעטראָגן?

— קיינער האָט מיר גאָרנישט צוגעטראָגן, אייזיקל. איך זע אַליין מער ווי איך וויל (פאַר יאָרן און פאַר מיילן). און כיי וואָלט איך עפּעס גוטס געזען, אייזיקל...

איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אַנטקעגן פאַליען לעבן דעם זעלבן אַכטער לעמפּל, און פאַליע האָט מיט מיר גערעדט פונקט ווי דאָס וואָלט געווען העכער אַ יאָר צוריק אין סענדעריוווקע. מיר האָבן גערעדט ווי אַ באַקאַנטע מיט אַ באַקאַנטן. מיר האָבן זיך געטיילט מיט געפילן און מיט איינדרוקן, און פאַליע האָט מיר דערציילט וועגן אַ פאַרשאָלטענער ברכה, מיט וועלכער זי איז געבענטשט. אַז זי האָט זיך מיט מיר באַגעגנט, האָט איר ווי אין אַ שפּיגל אויף אַ רגע זיך אַ וויז געטאָן דער גאַנצער וועג פון אונדזער לעבן.

— און דו ביסט דערויף געגאַנגען?

— איך האָב דען אַ בעסערן מזל?

ס'האָט זיך געעפנט די טיר, און איציק שיינקמאַן איז צו אונדז אַריינ־געשפרונגען.

— איך ווייס ניט, — זאָגט ער, — צי איך וועל זיך מיט דיר מאָרגן קאָנען זעגענען . . . איך זע, אַז עס לייכט זיך ביי אייך, בין איך אַריינגעלאָפן.

— איציק, — האָב איך אַ פרעג געטאָן, — וואָס וועט דאָ פערל טאָן?

איציק האָט געשוויגן אַ רגע, ניט געקוקט אין קיינעמס זייט און געענט־פערט: אַרבעט איז דאָ גענוג! אָט דאַרף מען אין קינדערהיים אַ מענטשן בויטיק ווי אין לעבן. פריידקע וועט מסתמא אַוועקפאָרן צוזאַמען מיט דיר. זי וועט דאָ ביי די עלטערן ניט וועלן זיין. דאָרט וועט איר זיך ביידע לערנען און גענוג. ווי אַזוי זיינען די „אַמעריקאַנצעס" פאַרפאָרן? גוט?

דער פורמאַן האָט געבראַכט פון זיי אַ קוויטעלע.

אַז איציק איז אַוועקגעגאַנגען, האָט פּאַליע אַ זאָג געטאָן, ווי אין דער וועלט אַריין:

— איך וואָלט אַ בעלן זיין צו וויסן, וואָס סטאַרעט ער זיך אַזוי?

אים טוט באַנג, וואָס ער אַליין קען ווינציק, וואָלט ער וועלן, אַז עמעצער זאָל כאָטש צו עפּעס קומען. עס זיינען פאַראַן אַזעלכע מענטשן, וואָס עס קלעקט זיי ענערגיע אי פאַר זיך, אי פאַר יענעם. נישקשה שיינקמאַנס האָבן מיר ניט קיין סך. די שטאָט האָט אים אַ סך צו פאַרדאַנקען.

אין שטוב איז ביי אונדז געוועזן שטיל ווי נאָך אַ יאָריד. מילקע איז געוועזן אין סענדעריוועקע, געדאַרפט דאָרט עפּעס צונעמען זאַכן. מיט פריידקען וועל איך זיך טרעפן אין קראַסנע. פון אָשרן מיט שואלן און רחלען וועל איך אפשר שוין באַקומען בריוו ערשט אין קיעוו. זיינען מיר איינ־צווייען אין שטוב „דיד־דאַ־באַבאַ". מיר האָבן אַ מעגלעכקייט זיך שיין און וואַרעם געזעגענען און אַלע רגע גייט מיר איבער אַ געדאַנק — צי דען פאַר איך? צי דען וועל איך מאָרגן, שוין אויף דעם געלעגער נישט שלאָפן?

פאָליע האָט מיך געטריי און דאַרשטיק אַרומגענומען. איר לייב איז געוועזן הייס ווי פייער און זי האָט מיר וויינענדיק געזאָגט:

— זאָלסט נאָר וויסן ווי אַזוי איך וועל דאָ טעג און נעכט בענקען!

איך נעם אַרום פּאַליען. איך ווייס, אַז קוים האָב איך עמעצן, איז זי די נאָענטסטע. און אויב דער קאָפּ איז איר אַזוי פאַרמאַראַטשעט, טאָ ווער קאָן זי נאָך אַזוי שאַנעווען ווי איך?

פּאָליע פאַרפירט מיט מיר אַ לאַנגן שמועס. איצט האָבן מיר נאָך צייט צו רעדן. מאָרגן גאַנץ פרי וועל איך אַוועקפאָרן, אַזוי ווייזט עס אויס. און מעגלעך, אַז אויף לאַנג.

פאָליע איז עפּעס ברוגז אויף איציקן — ער איז אַן ענערגישער מענטש. ער, איציק, וועט נאָך זען, אַז מילקע זאָל אויך אַוועקפאָרן לערנען.

יאָ, אויף אים איז צו גלויבן.

— אייזיקל, מיין חיות, פאַרוואָס זשע זאָל ער ניט מאַכן, אַז איך זאָל אויך פאָרן צוזאַמען מיט דיר? דו מיינסט, ס׳איז אים אַזוי שווער? צי דאָס בין איך אַזוי שטאַרק איינגעוואָרצלט אין סלאָוועשנע און קאָן פון דאַנען ניט אָוועקפאָרן? דאָ האָב איך דען מיינע דירות, מיינע פּריינט, מיינע חברטעס ... מיינע קינדער, וואָס לערנען זיך אין די שולן און איך קאָן זיי ניט איבערלאָזן?

— איך ווייס ניט וואָס דו רעדסט, פאַליע.

— איך ווייס אַליין ניט, וואָס איך רעד, מיין קליינינקער נאַרעלע. מאָרגן ועסטו זיך אָוועקשלעפּן אין דער פרעמד. ביי דער סאָוועטסקער „וואָלאָסט״ וועסטו ניט פאַרפאַלן ווערן. דו וועסט אפילו אויסוואַקסן אויך. נאָר פאַרוואָס איז מיר איינער באַשערט איטלעכן איבערוואָרטן?

פאַליע האָט געגליט ווי פייער. זי האָט מיך געקושט, זיך געטישעט מיט מיר. איך האָב זי אויך ליב געהאַט, נאָר ערגעץ ווייט, ווייט אין דער נשמה האָב איך געפילט, ווי מאָדנע אומבאַהאָלפן און פאַסיוו מיין לעבן איז. אַז מען הרגעט מיך ניט, בלייב איך לעבן. שיינקמאַן שיקט מיך לערנען,
— פאַר איך. איך קען עס נאָר אַזויפיל ניט אַרויסגעבן.

פאָרן איינשלאָפן האָט פאַליע אַ זאָג געטאָן:

— גאַנץ פרי וועט צופאָרן די פור פונעם פאַראיין.

און איך, דעם אמת געזאָגט, וויל גאָר ניט קיין פור. איך קאָן נאָר פאַר קיינעם אַזויפיל ניט אַרויסגעבן, ווי אַזוי איך וויל גאָר איינגאַנצן ניט פאָרן. איך האָב גאָר מורא פאָרן איינעם וואָרט — פאָרן. ווען איך פאַרנאַר זיך צו בוזיען צי צו חנהקען, וואָלטן זיי מיך שוין אין ערגעץ ניט געלאָזט. און דאָ לאָזט מען ניט, מען לאָזט ניט און מען לאָזט דאָך פאָרן.

ביינאַכט, אין מיטן שלאָף, האָב איך זיך אויפגעכאַפּט עטלעכע מאָל: טאָמער פאָרט מען שוין.

פאַרטאָג האָט מיך פאַליע אויפגעוועקט.

ס׳האָט מיך געקעלטערט. ס׳איז מיר געווען אומהיימלעך, דאָך האָב איך זיך אָנגעטאָן. אַגב איז גוט וואָס די פור איז געקומען אַזוי פרי. ס׳איז נאָך בלוי אינדרויסן. איך האָב זייער ניט ליב זיך לאַנג זעגענען און זיך זעגענען מיט אַ סך מענטשן.

ס׳איז שוין נאָך שליטוועגס. מען מוז שוין פאָרן מיט אַ וואָגן. דער פורמאַן, ווייסט ניט פון קיינע זאַכן. ער מיינט, ווי באַלד דער פאַראיין האָט אים געשיקט, פירט ער עפּעס אַ נאַטשאַלניק. און אייזיקל זיצט טאַקע ווי אַ „נאַטשאַלניק״ איינער אַליין אויף דער אויסגעבעטער „סידיעניע״ און ער פאָרט.

ער פאָרט, ווייל סע פאָרט זיך. די רעדער דרייען זיך און די פערד לויפן אַהין, אויף אַרויס פון סלאָוועשנע. די פלייצע פונעם פורמאַן איז מיר אַ

פלייצע, דער געשפּאַן פון די פערד איז מיר אויפן אָרט און איך בין, דוכט זיך, אויך אויפן אָרט. אַ ליב אָרט פאַר מיר פון אַלע יאָרן. אָט־אָ פאַרקערעוון מיר אויף לינקס און מיר וואָלט זיך זייער וועלן איבערלאָזן דעם פורמאַן. זאָל ער פאָרן, און אַליין זיך אַרויסגנבענען, אַראָפּשפּרינגען אויף אַ רגעלע פון וואָגן. מיך וואָלט ניט אַרן אפילו אַריינלויפן אַ קוק טאָן, וואָס טוט זיך איצט ביים טאַטן אין דער היים. ווי אַזוי ס'איז דאָרטן אַלצאיינס אי פאַר מיין אַוועקפאָר אי נאָך מיין אַוועקפאָר. זיך פאַרגנבענען צו יצחקן דעם קלייטניק. די קלייט איז נאָך דאָרטן ניט געעפנט, נאָר שיינדל איז שוין אויף, זי וואַשט אוודאי די מעלק־שעפל לעם מילכיקן טאַפּטשאַן און קלערט. פונקט אין דער רגע קלערט זי ניט פון מיר, נאָר פון ווילדע זייטיקע זאַכן, ווי זייער שכנה, צום ביישפּיל. ריווע די אַלטע איז אַ בייזע יידענע. וואָס איז איר עסק קריכן איטלעכן אין דער נשמה אַריין? איך וואָלט זיך אויך ניט איינגעהאַלטן און אַוועקגעלאָפן צו אַנשלעגן דעם שוחט אין דער צווייטער העלפט, וואו סע וואוינען ביי אים שכנים. נו, דעם האַרבאַרניקס זון, וואָס האָט חתונה געהאַט דאָס צווייטע מאָל מיט שילעם סענדעריוועקעס אַ מיידל. אָ, דאָרטן, דאָרטן איז שטיל אין שטוב. און דאָס ווייבל, פאַליע, הייסט זי, זיצט איינע אַליין גאַנץ פרי ביים טיש. די הענט ווילן זיך צו גאָרנישט ניט נעמען. צו איר וואָלט איך זיך וועלן פאַרגנבענען און שטיל, שטיל אָנרופן, כדי זי ניט דערשרעקן:

— פאַליע, וואו בין איך איצטער, אין דער היים, צי אויפן וואָגן?

אויב אויפן וואָגן, בין איך שוין הינטער ווערפּי.

יאָ, ס'הייבט זיך שוין אָן דער ווערפּיער באַרג.

— ווזשע כאַלאָדיוו נע בודע, — האָט זיך דער פויער געגעבן אַ קאַטשע אַראָפּ פון וואָגן. די פערד זאָל זיין גרינגער צו שלעפּן און שוין גייענדיק נאָכן וואָגן האָט ער מיר אַ וויז געטאָן מיטן בייטש־שטעקל צום הימל.

דאָרטן איבערן וואַלד זיינען געפלויגן פויגל. די פויגל זיינען איבער עפּעס געפלויגן צו מיר אַהיים. און איך לאָז די דאָזיקע היים איבער און פאָר פון איר אַוועק. צוליב וואָס זשע מייד איך זיך אויס מיט זיי? איך האָב זיי דען פיינט? צי האָב איך דאָ בכלל עמעצן פיינט?

פריידקע האָט זיך זייער גרינג געלאָזט איינריידן.

אויך פאַר איר איז מיין פאָרן, און באַזונדערס איר פאָרן, געווען אינגאַנצן אומגעריכט. אָבער זי איז געפאָרן קיין קיעוו אַזוי ווי אויף אַ יום־טוב. בפרט אַז זי האָט פאַרענדיקט זיך נייען אין קראַסנע איר ליכטיקן קאָסטיום מיט די בערעלעך, וואָס זעט אויס ווי אַ מין באַראַשקע. אויף פרילינג וועט עס זיין אַ קאָסטיום איינס אין דער וועלט.

אין קינדערהיים, האָט זי שוין געוואוסט, וועט אויף איר אָרט אַרבעטן פאַליע.

זיך זעגענען מיט דער מאַמען און אין קינדערהיים, אָט דאָס וואָלט זיך

איר זייער געוואַלט, נאָר ס׳איז שוין צו אַ גרויסע איינשטעלעניש. ווייזט זי זיך נאָר אַריין מיט איין פוס קיין סלאָוועשנע. אַזוי וועט זי זיך פון דאָרטן נאָך אין צען יאָר אַרום ניט אַרויסרייסן. אויף דער מאַמען איז טאַקע אַ רחמנות. פאַר איר וועט עס זיין אַ קלאַפּ. סאַמע פריידקען אָפּלאָזן ניט חתונה־געהאַטערהייט, גאָט ווייסט וואוהין?! נאָר איר ווייסט וואָס הייסט יונג זיין? דער חשק צו פאָרן, צו זען עפּעס, האָט גובר געווען אַלע איבעריקע בענקשאַפטן. הכלל, מיר פאָרן. לעם דער באַן האָבן מיר געטראָפן פייטלען די ציג.

— קינדער, וואוהין פאָרט מען עס עפּעס?...

אין זיין קול האָט בפירוש געקלונגען אַ גוטפריינטישע נאָטקע, פאָרט אַ זעמליאַק, דאָך האָב איך אים געענטפערט:

— צו גאַסט.

פונקט אים האָב איך ניט פאַרגונען זאָגן, אַז איך פאָר אַוועק פונעם שטעטל. פריידקע האָט זיך ווי אַ קינד אַ כאַפּ געטאָן אויפן ליגן, וואָס איך האָב געזאָגט, אָבער זי האָט זיך באַלד דערפרייט:

— יאָ, יאָ, איר זאָלט אָפּגעבן אַ גרוס דעם טאַטן און דער מאַמען. זאָגט זיי, אַז איר האָט אונדז געזען. מיר זיינען ביידע געזונט.

— —

ווי?

אין דרויסן איז נאָך ווינטער? ניין, ס׳שוין ניט ווינטער. בפרט, אַז מיר זיינען יונג און ס׳איז אונדז פון עפּעס גאָר גוט אויפן האַרצן.

אויף דער באַן האָבן מיר ניט געוואַרט לאַנג. סך־הכל אַ שעה פיר אָדער פינף. אַנדערע זאָגן, אַז ס׳איז אַ גליק. מען קאָן אַזוי אָפּוואַרטן אַן אַנדער־האַלבן מעת־לעת אויך און דערצו ניט וויסן אויף קלאָר, וויפל ס׳איז נאָך געבליבן צו וואַרטן. ס׳האָט אונדז אָפּגעגליקט אויך מיט אַ וואַגאָן. ערשטנס, זיינען מיר מיט פריידקען צוזאַמען. אָט זיינען מיר שוין פון אויבן און מיר האַלטן זיך פאַר די הענט, מיר זאָלן וויסן אויף זיכער אַז קיינער האָט אונדז ניט צעשיידט. מיר שטייען מיט נאָך הונדערט מענטשן אוודאי. ס׳איז אַ טאַפּטשאַן אויף רעדער, אַ „פּלאַשטשאַדקע״ אַזאַ, אויף וועלכער מען פירט בוימער, ברעטער, שטיינער און זאַמד. און קיינער קומט אונדז ניט טרייבן פון דאַנען און קיינער פרעגט ביי אונדז ניט ווער האָט אונדז געגעבן דאָס רעכט צו פאָרן אָן בילעטן. ס׳איז חי געלעבט. אויף מיין וואָרט. און נישט נאָר מיר אַליין פאָרן. אונדזער באַגאַזש איז אויך מיט אונדז. פריידקע האָט זיך אַ רענצעלע מיט אירע שמאַכטאַלאַיעס. און איך, איך פיר אין אַ פּראָסטן לייוונטענעם ליילעך צוויי קישנס. אַ גרויסע און אַ קליינע. קיין קיעוו, אַז מען פאָרט, איז גוט, אַז מען האָט אייגענע בעטגעוואַנט. אפילו אַז מען פאָר־פאָרט צו פריינט, איז אויך גוט, אַז מען רייסט ביי יענעם נישט אַרויס דעם קישן פון אונטערן קאָפּ. ווידער האָב איך געפירט אין אַ סטאָליאַרסקן פוטליאַר פון ניט געפאַרבעטע ברעטלעך — מיין פידל. אָן אים, אָן דעם פידל, ווייס

איך ניט צי וואָלט אפילו איציק אַליין ביי מיר געפּועלט איך זאָל אָוועקפאָרן. ס'איז ביז גאָר אַ פּיין שטיקל מעבל, אפילו אין וועג איז מיט אים אויך פריילעכער. אויף וואָס האָב איך אים געדאַרפט, דאָס ווייס איך עד־היום ניט. נאָר דענסטמאָל איז עס געווען פאַר מיר אַזוי נאַטירלעך. וואָס דאַרף מען מער, — ווען ס'איז קרום, וואָלט דאָך מיר פריידקע איבערגעפרעגט, ניין. ס'איז נאַטירלעך. ס'איז אַמפּלאַץ. און וואָס נאָך? מער גאָרניט. מער האָב איך גאָרניט געהאַט ביי זיך אויסער די עטלעכע העפטן מיט מיינע כתבים. איך מיין, אַז ניט נאָר איך האָב זיך געשעמט אויסזאָגן פאַר עמעצן, אַז זיי זיינען מיט מיר, נאָר אפילו זיי אַליין האָבן זיך געשעמט, וואָס איך פיר זיי. אָט־אָ, צווישן די פּאַפּירן איז דאָ איינע אַ פּיעסע, וועלכע איך אַליין האָב אָנ־געשריבן און אַליין דאָרטן געשפּילט. אָט דאָס, קאָן זיין, איז גראַדע יאָ אַ קאַפּיטאַל. און ווייטער, ווער ווייסט זיי דאָרטן, די קיעווער מבינים, וואָס זיי וועלן דערויף זאָגן? איך קלער צום אַלעם ערשטן אריינגיין מיט איר אינעם גרעסטן קיעווער קינדערהיים. אויב אין קראָסנער קינדערהיים זיצן די קולטורעלסטע מענטשן, קערן אין קיעוו אין די קינדערהיימען זיין הוילע שרייבער און הוילע געלערנטע. איך וועל פריער אָנהויבן פון די יונגע דער־ציער און דערציערינס און דערנאָך, אויב זיי וועלן מיך ניט אָפּריידן, וועלן מיר שוין דערגיין צו די גרעסטע. אינעם לײלעך, וואו די קישנס ליגן, טאָפּ איך אַלע מאָל אָן דאָס אָרט, וואו איך דערפיל אַ גלאַטקייט און אַ האַרטקייט פון פּאַפּיר. יאָ, מיין ביסל גוטס איז דאָ.

און די באַן פאָרט גאַנץ פריילעך. דער ווינט פּאַטשט אין די פנימער. איך האָב ליב מענטשישע פנימער. איך האָב ליב זען מיט וועמען איך געפין זיך אין קלוב, אויף דער גאַס, אין סטאָלאָווע אָדער וואו סע מאַכט זיך נאָר. דאָ בין איך געווען עפּעס אַזוי פאַרשיכורט מיט זיך אַליין, אַז קומענדיק צו דער ערשטער סטאַנציע, וואו מיר האָבן געדאַרפט בייטן די באַנען, האָב איך ערשט אויפן וואָקזאַל זיך געכאַפּט, אַז איך האָב גאָרניט געזען אַקוראַט מיט וועמען מיר זיינען געפאָרן. ייִנגלעך? מיידלעך? יונגע? אַלטע? און ס'איז שוין פאַרפאַלן. מיר וועלן עס שוין צוריק ניט כאַפּן.

פון דער קנופּ־סטאַנציע זיינען מיר ווייטער אָוועקגעפאָרן ניט שלעכט. כאָטש דאָס האָט זיך שוין געטאָן אַ ביסל בײנאַכט און פאַרפירט האָט מען אונדז ביז אירשאַ. ווייטער גייט ניט די באַן.

אין אירשאַ האָט זיך ביי אונדז געטראָפן אַ גנבה: אַ גאַנצע טאָרבע מעל האָט מען ביי אונדז געגנבעט. די טאָרבע מעל איז געווען ניט אונדזערע. עפּעס האָבן אין דער נאָענט געברענט פייערן. אַרום די פייערן זיינען געזעסן מענטשן... עפּעס איז לעם די וואַגאָנעס, וואו מיר זיינען געשטאַנען, געווען טומלדיק. עפּעס האָט אונדז אַ ייִד געבעטן, מיר זאָלן צוהיטן זיינע קלומ־קעס און ער האָט זיי איינציקווייז געטראָגן. ער איז געקראָכן מיט זיי אונטער די וואַגאָנעס, און וואוהין ער האָט זיי געטראָגן ווייסן מיר ניט. דערנאָך האָט

ער זיך אַ כאַפּ געטאָן, אַז איין טאָרבע מיט מעל האָט שוין דאָ עמעצער צוגעכאַפּט. נאָר אַ דאַנק אים, דעם ייִדן, וואָס ער האָט פון דעם קיין גרויסן רעש ניט געמאַכט און מיר זיינען שוין ווייטער אַליין מיט אונדזערע אייגענע פּעק.

אירשאַ איז פאַר אונדז אַ ווינציק באַקאַנטע סטאַנציע. ווען מיר גייען אַזוי אַוועק מיט די רעלסן גלייך־גלייך, וואָלטן מיר אפשר פאַר צוויי מעת־לעת פאַרגאַנגען קיין קיעוו. אָבער פריידקע איז אַ קנאַפּע גייערין און מען דאַרף זיך בכלל נישט קליגלען! — האָבן מיר באַשלאָסן וואַרטן אַ נאַכט, אַ פרימאָרגן, נאָך אַ האַלב שעה. אָן־אָ טוט זיך שוין עפּעס. וואָס אַלע טוען, טוען מיר אויך. וואוהין אַלע דראַפּען זיך, אַהין דראַפּען מיר זיך אויך און מירן פאָרן.

און אָט זיצן מיר שוין אפילו אין אַ וואַגאָן. אָבער פאַרן סאַמע אָפּפאָרן קריכן אַרויף מיליטער און מען בעט אונדז איטלעכן פאַרלאָזן די טעפּלושקע. אונדז אויך. אַבי איך בין ביי זיך אַזאַ מיוחס... צום סוף טוט מען אַ קוק אונדזערע פּאַפּירן און איך בין טאַקע אַ מיוחס. איך פאָר אין אוניווערסיטעט, ניט אין קיין פּראָסטן, נאָר אין אַ פאָלקס־אוניווערסיטעט. נאָר דער עלטסטער רויטאַרמייער אָדער קאָמיסאַר קוקט אויף מיר מיט גוטע אויגן. מיר זעען זיך ס'ערשטע מאָל און ער איז מיר שוין אַ פריינט. פּלוצים קוקט ער זיך אום אויף פריידקען.

— און די בירגערין?

— די חברטע איז מיינע אַ שוועסטער. פריידקע הייסט זי. זי פאָרט מיט מיר אויף איינע פּאַפּירן. זי האָט צוויי יאָר געאַרבעט אין אַ קינדערהיים.

— האָב איך גענומען האַלב דערשראָקן שיטן ווי אירער אַן אַדוואָקאַט.

איך טענה מיט היץ, ווי איך וואָלט שוין לאַנג געווען גערעכט. אין האַרצן האָב איך אָבער מורא, טאָמער וועט מען איר ניט דערלויבן בלייבן. דאָס האַרץ קלאַפּט. איך ווייס גוט, וואו איך בין אין דער וועלט, נאָר דער סכסוך האָט זיך פּלוצים ליקווידירט פון זיך אַליין. ערגעץ האָט מען פון די רויטאַרמייער איינעם אַוועקגערופן, דער צווייטער איז אַליין אַוועקגעגאַנגען און דערווייל פאָרן מיר שוין. מען האָט מיך געלאָזן צורו און אַז מען וויל, איז שוין קיעוו ניט ווייט.

אָט דאָס האָט איר אייך. אַ סטאַנציע אירשאַ מיט אַ פאַרטשעפּעניש, מיט אַ ביסל האַרץ־עסעניש און ווער ווייסט ווי אַזוי סע וועט זיך נאָך אויסלאָזן.

— זעסטו שוין, פריידקע, — קלער איך אין האַרצן, — ווי אַזוי מען טאָר נישט זיין קיין קלוגער. אָט וועל איך דיך פאַרפירן קיין קיעוו. קאָן עפּעס פאָרקומען אַ צעשיידונג און וועסט נאָך בלייבן אַליין אין אַ ווייטער גרויסער שטאָט. וואָס? ווער? ווען? און דערנאָך. מיט וואָס, זאָג, וועל איך זיך קאָנען פאַרענטפערן פאַר דער מאַמען?

איך האָב זייער געוואָלט, ס'זאָל זיך פאָרן גיכער ווי סע פאָרט זיך און אין דער זעלבער צייט האָב איך געקוקט צום פידל אינעם הילצערנעם שײדל, צום פּעקל קישנס. וואו וועלן מיר זיך מיט זיי אַהינטאָן אין אַ ווייטער, פרעמדער שטאָט?

אויפן וועג זײַנען אײניקע רויטאַרמייער אַרויף, אײניקע אַראָפּ, אַנדערע זײַנען איבערגעגאַנגען פון איין וואַגאָן אין צווייטן, און דאָ איז אונדז אומגעריכט אָנגעגאַנגען אַנטקעגן קיעוו — אַ שיינער, אַ וואַרעמער, אַ באַרגיקער, אַ ליכטיקער. נאָר ווי אַזוי וועט ער עס אונדז בײדן באַגעגענען? דאָס איז דערווייל ניט באַוואוסט.

דער לאָקאָמאָטיוו האָט זיך אָפּגעשטעלט. די וואַגאָנעס האָבן זיך געגעבן אַ שטופּ צונויף, זיך צעבוטשקעט, זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען און ווידער אַמאָל באַראַנבוץ. ס'באַקומט זיך פון דעם געקלאַנג אַ שיינע אייגנענעמע מע־לאָדיע... עפּעס אַ מין היילונג פאַר דער נשמה.

די חברה רויטאַרמייער שפּרינגען פון דער טעפּלושקע, מען איז פריי־לעך. איך מיט פרײדקען קריכן אַראָפּ די לעצטע. איך העלף איר אַראָפּ־קריכן. זי איז מײַנע אַ שוועסטער. איך האָב זי ליב. אונדזערע פּעק זײַנען לעם אונדז. מיר וואַרטן אַ רגע טאָמער באַדאַרפן מיר זיך נאָך זעגענען מיטן לעצטן טרעפּל, וואָס פירט אַריבער פון יענעם לעבן מײַנעם צו אַ נייעם, אַ ליכטיקערן, אַ רוישיקן, אַ ברייטן — גייען מיר.

איך שפּיל די ערשטע פידל. איך בין דער מאַנספּאַרשויך. אַ סימן — אָט־אָ דערפרעג איך זיך ביי איטלעכן דרייסט, וואו איז „דער פּאָדאָל" וואוהין מיר דאַרפן, וואו מיר האָבן, דוכט זיך, קרובים.

אונטער די פיס — אַ געפּלאַסטערטע ערד. פאַר די אויגן פריילעכע טויערן און טויערלעך, דראָשקעס, טראַמווייען, פורן און פורלעך. גאַסן ברייטע און ליכטיקע און דער עיקר — מענטשן אויף און אָפּ. און מײַן סטאָליאַרסקער קאַסטן פונעם פידל און דער פּאַק קישנס אינעם לייוונטענעם ליילעך, רוקן זיך באַנאַנד, מיט אונדז און פונקט ווי מיר בײדע, האָבן זיי אַ מונטערן און זיגערישן אויסזען.

אָט איז קיעוו און אָט זײַנען מיר. ווער וועט עס איצט דערוועגן פרעגן, צי האָבן מיר רעכט, צי מעגן מיר וואוינען אין קיעוו. אָט יענע מאַכערס, וועלכע האָבן אונדז אַמאָל אַזעלכעס געקענט פרעגן, זײַנען שוין לאַנג אויף דער וועלט נישטאָ און די, וואָס זײַנען געבליבן, האָבן איצט מורא זיך אַרויסשטעקן פון זייערע לעכער. זיי ציטערן איצט פאַר אונדזער דוך. מיר זײַנען דאָס פאָלק און זיי זײַנען דאָס וואָס זיי זײַנען און אפשר נאָך ערגער.

— פרײדקע, ס'איז אונדז דאַכט זיך גוט?

און פרײדקעס יונג און גוט פּנים שיינט מיט זיבן שײַנען. זי קוקט אויף מיר און זי לאַכט. זי פאַרשפּאַרט מיר גאָר ענטפערן.

— וועמען דען איז שוין גוט, אויב ניט אונדז?

אין דער שטוב, ביי וועמען מיר זיינען שוועסטער־קינדער, האָט מען אונדז ליב.

פון וואַנען ווייסן מיר? מיר האָבן זיך דאָרט ניט געפילט ווי קיין פרעמדע. זיי האָבן פשוט ליב דער מומע ריסלס קינדער...

מיר טרעפן זיך אין שטאָט מיט מיידלעך, בחורים און יונגע לייט, וואָס זיינען, ווי מיר, געקומען פון שטעטלעך קיין קיעוו צו לערנען. אַלע ווילן זיי איצט לערנען, און אַזוי ווי מיר, גייען זיי אַרום און פּרוּאוון אָנקומען אויף קורסן, אין אוניווערסיטעט...

און אָט האָט פריידקע אָנגעגעבן אַ מעלדונג אויף קורסן. קורסן, וואו סע לערנען זיך דערציער פאַר קינדערהיימען. ווען איך וויל, קען איך אויך אַהין אָנגעבן. איך האָב אויך ליב קינדער און סע מעג מיר אָנשטיין זיין אַ דערציער.

מיר עצהנען זיך, טומלען זיך, מיר גייען אום. מיר ווייסן שוין וואוהין מען דאַרף אומגיין, ביז סע בלייבט ביי אונדז אָפּגערעדט, אַז מיר גיבן טאַקע אָן ביידע און ס'איז ביי אונדז באַשטימט, אַז מיך וועט מען אַהין געוויס צונעמען. איך האָב דאָך אי אַ „פּוטיאָווקע", אי אַ סטאַזש פון פּראָפּ־פּאַראַיין. דערצו אַ ביסעלע מערער קענטעניש אויך... ווייטער איז בעסער איך זאָל אָנגעבן, ווייל צוליב מיר, צוליב מיר קאָן זיין, זאָל מען פריידקען אויך צונעמען. איך וועל פאַר איר פאַרוואָרפן אַ וואָרט און סע וועט שוין זיין גוט.

דערווייל טאָפּטשען מיר אַלע טאָג צופוס אויף קאַראַלענקאָ גאַס, פון קאָראָ־לענקאָ אויף קוזניעטשנע און פון קוזניעטשנע אויף טאַראַסאָווסקע. דאָרטן אין אַ צווישן־געסל, ניט ווייט פון וואָקזאַל וואוינט פּאַליעס אַ קרובה, באָפּאָ רופט מען זי — אַ שיין, שעמעוודיק ווייבל מיט אַ גרויסן צאָפּ אויף די פּלייצעס. קוקנדיק אויפן צאָפּ גלייבט זיך ניט, אַז זיין באַזיצערין איז אַ מאַמע פון צוויי געזונטינקע מיידעלעך.

אָט אַזוי טאָפּטשען מיר אויס פאַרן טאָג אַ האַלבע שטאָט און מיר שטויסן זיך ניט אָן, פאַרוואָס טוען אונדז צו־נאַכט־צו ווי די פיס און פאַרוואָס ווערן מיר די ערשטע רגע אַנטשלאָפן.

מען קאָן דווקא פאָרן מיט טראַמווייען אויך, נאָר צופוס ווייסן מיר בעסער דעם וועג און צופוס, אַז מיר גייען, קאָנען מיר ריידן צווישן זיך. מיר ריידן פון אַלצדינג און ס'איז אונדז גוט אויפן האַרצן.

אין קיעוו איז שוין וואַרעם. אַ סך וואַרעמער ווי אין אונדזערע געגנטן און די טראָטואַרן זיינען טרוקן און מיט זון באַלויכטן. ס'איז עפּעס דאָ זייער געמיטלעך. גרינג און פריידיק.

אָט־אָ האָבן מיר דערזען אויפן וועג אַ קלוב מיט אַ יידיש שילדל. אויף דער נאַכט קאָנען מיר גיין אַהין. יידישע שרייבער און פּאָעטן וועלן דאָרט פאָרלייענען זייערע ווערק. הערסט אַ מעשה, עפּעס האָב איך גאָר פאַרגעסן,

אַז איך דאַרף טאָקע צו זיי האָבן. צו די פּאָעטן, הייסט עס. איך האָב צו זיי אַ פּערזענלעכן ענין, נאָר מען דאַרף זיך ניט אײַלן. זאָל פֿריער ווערן קלאָר מיט די קורסן...

ענדלעך איז געקומען דער טאָג פֿונעם אויפֿנעם.

אויף די קורסן האָבן אונדז אויפֿגענומען אַ סך מענטשן. נאָר איינע פֿון זיי, נאָר די, צו וועלכער מיר האָבן זיך געדאַרפֿט אַלע מאָל ווענדן מיט פּאַפּירן, מיט מעלדונגען, מיט ידיעות א. אַז. וו. איז געווען אַ שוואַרצינקע, אַ שטאַטישע, אַ חנעוודיקע. זי האָט גערעדט יידיש (לאָזט זיך אויס, אַז די קורסן וועלן אויך זײַן יידישע — דאָס איז דאָך שוין גאָר געהויבן). האָב איך זיך אין יענער חברטעלע אַזוי געשפּיגלט, האָב איך זיך אין איר אַזוי גע־טישעט, אַז סע בײַ מיר טיף אין האַרצן געווען אָפּגערעדט — לאָמיר נאָר ענדיקן די קורסן, לאָמיר נאָר ווערן אַ שטיקל מענטש, וועל איך מיט איר וויסן וואָס צו ריידן. און וואָס איז מיר נאָך מער געפֿעלן, וואָס זי פֿאַרשטייט אַלץ, זי שטויסט זיך גלײַך אָן און זי שמייכלט צו מיר כסדר ווען סע קומט מײַן ריי אויף איר אָפּגעבן די אַנקעטע, אָדער עפּעס אויפֿקלערן.

די קורסן האָבן אין זיך אַ גרויסע מעלה: אויסער בילדונג, אויסער גוטע לערער און לעקטאָרן, וואָס אייניקע פֿון זיי האָבן מיר שוין דאָ געזען, אויסער די אַלע זאַכן גיט מען נאָך אַ דירה און — עסן. דאָרטן דאַרף מען זײַן אַליין דעזשורנע. איינמאָל אין צען אָדער אין וויפֿל טעג דאַרף מען אַרבעטן אויף דער קיך, וואַשן די פּאָלן, גיין נאָך פּראָדוקטן. ס׳איז דווקא טשיקאַווע... און דאָ האָט זיך דערווײַל געטראָפֿן אַ מעשה, וואָס איז געווען שטאַרק אומגעריכט פֿאַר אונדז ביידן.

איך מיט פֿריידקען זײַנען שוין געגאַנגען לייענען די צעטלען, די רשימות הייסט עס, פֿון די אָנגענומענע, און מיר האָבן געפֿונען אונדזער פֿאַמיליע־נאָמען. יאָ. געפֿונען צווישן די אָנגענומענע און זיך דערפֿרייט, נאָר די איניציאַלן זײַנען דאָ געווען פֿריידקעס.

איין פֿריידקעס.

און וואו בין איך?

ס׳איז ניט קיין טעות? איך בין געלאָפֿן צום שוואַרץ־חנעוודיק גרויס־שטאָטישן מיידל, וואָס פֿירט אָן מיט דער קאַנצעלאַריע. זי האָט צו מיר איצט אויך געשמייכלט און כאָטש זי האָט פֿריער געוואוסט, אַז ס׳איז ניט קיין טעות, דאָך האָט זי מיר געהאָלפֿן זוכן אין די פּאַפּירן.

— יאָ, צום באַדויערן, איז אײַער ביטע דערווײַל ניט באַפֿרידיקט געוואָרן.

— מ־הם... אַנטשולדיקט...

— ביטע זייער!

— מען קאָן, דוכט זיך, נאָכאַמאָל אָנגעבן?

— יאָ, מען קאָן. די זיצונג וועט זײַן דעם און דעם טאָג.

און ס׳איז מיר אַ ביסל ניט שיין פֿאַר די איבעריקע קורסאַנטן, צווישן וועלכע איך האָב זיך שוין געפֿילט ווי אַ תושב. איך האָב זיך אויך ניט געוואוסט ווי צו האַלטן אַנטקעגן פֿריידקען. אייגנטלעך בין איך צופֿרידן. יאָ, איך בין זייער צופֿרידן, וואָס מען האָט זי אָנגענומען. נאָר זי. זי איז אָבער ניט אינגאַנצן צופֿרידן, וואָס מען האָט מיך ניט צוגענומען. (און פֿאַר־וואָס, פֿאַרוואָס בין איך עס געווען אַזוי זיכער: אַז גראָדע איך בין שוין באַוואָרנט. נו, מילא, פֿאַרפֿאַלן). איך האָב נאָך אַמאָל אָנגעגעבן, אָבער עס זיינען שוין געווען קאַלטע פּריפּאַרקעס. פֿריידקע קלייבט זיך שוין אין צוזאַמענוואוינונג. איך, פֿאַר געוואוינטשאַפֿטוועגן, גיי אויך מיט איר. איי, וואו וועל איך שלאָפֿן? איז די ערשטע צייט געווען עפּעס פֿריי אַ בעטל פֿון אַ קורסאַנט, וואָס דאַרף ערשט קומען. דערנאָך... דערנאָך איז דאָרט דאָ ווייך מעבל. אין אַ ווייכן פֿאָטעל, אַז מען זעצט זיך צו, מעג עס זיין אפֿילו אין פֿאָדער־צימער, קאָן מען אַזוי איבערשלאָפֿן די נאַכט און דערנאָכדעם — דערנאָכדעם האָב איך זיך געמוזט צוזוכן אַ ווינקל.

נאָר וועגן דעם וועלן מיר ריידן אַ ביסל ווייטער.

קאַפּיטל דרייצן

זמן חרותנו

ס׳איז פֿאַרגאַנגען פּסח.

ביי די אָנגעפּאַרענע ייִדן פֿון די פֿאַגראַמירטע שטעטלעך און ביי אייניקע קיעווער אפֿילו, האָט זיך נאָך געפֿילט יום־טוב. אונדז גופֿא איז אויסגעקומען זען אַזעלכע ייִדן, אפֿילו זיין ביי זיי אין שטוב. נאָר ביי אונדז, ביי דעם גרעסטן טייל קורסאַנטן, ווי אויך ביי מיר מיט פֿריידקען, איז עס געווען דער ערשטער פּסח אין לעבן מיט דער גרויסער לוסטע ברויט אין האַנט.

יאָ, ס׳איז ריכטיק. דער יום־טוב פּסח איז פֿאַר די קינדער אַלע מאָל געווען זייער אַ שיינער יום־טוב. אונדזערע עלטערן און עלטער־עלטערן האָט ער אָפּט געקאָסט אַ סך געזונט און בלוט. ס׳זיינען געווען צייטן, ווען מען האָט אים דערנאָך אויסגעקרענקט אַ גאַנץ קיילעכדיק יאָר. אָבער די קינדער האָבן געזען אַ יום־טוב מיט אויסגעשאַבענע, געכשרטע טישן, מיט ריינע טישטעכער, מיט נייע קאָלירטע כוסהלעך און מיט פֿרישע כראָמ־טשעדיקע מצות. די, וואָס האָבן פֿאַרמאָגט, האָבן נאָך געגעסן הייסע קאַר־טאָפֿל מיט פּסחדיקן גריוון. און די נייע הייזלעך קנאַקן און די נייע שטיוולעטיקלעך בלישטשען פֿון דער צוגעטריקנטער בלאָטע אַרויס. און אויף יעדן העכער־אָפּגעטריקנטן פּלאַץ שפּילן קינדער אין ניס. ניין און פֿערציק וואָכן זיינען גאַרנישט און די איין וואָך — צווישן ווינטער און פֿרילינג

— איז פסח. אין דער־אָ וואָך געפינט זיך ביי יעדן מינדסטן באַלעבאָס, ביי יעדן קבצן אפילו — פסחדיקער באָרשטש, ניס, כוסהלעך וויין, מצות, חרוסת.

ביי יעדן פון אונדז זיצן איצט אין דער היים טאַטע־מאַמע. ווער ביי סטעאַרינאָווע ליכט און ווער ביי חלבנע. זיי פּראַווען זיך דאָרט דעם סדר און די מאַמעס דערמאָנען אונדז מיט אַ זיפץ. די קינדערלעך, נעבעך, וואָס זיינען פאַרוואָגלט געוואָרן פון זייערע אויגן.

יאָ, סע זיינען געווים דאָ מינוטן, ווען ס׳בענקט זיך נאָך דער היים, נאָך די אייגענע. לייקנט עס ניט. נאָר באַנאַנד מיט די־אָ שטיקלעך פאַרגנבעטער בענקשאַפט, צעברענט זיך אין יעדן פון אונדז אַ מין ליכטיקע פרייד, אַ מין טיפער שטאָלץ, אַז מיר קענען עס, ווירקלעך, אָנרופן מיטן אַלטן, מיליאָנען מאָל איבערגעחזרטן וואָרט „זמן חרותנו" — די צייט פון אונדזער באַפרייאונג.

יאָ, יאָ. אָט דאָס וואָרט האָבן די יידן און זייערע קינדער געחזרט טויזנטער יאָרן מיט פאַרבונדענע באַקן, מיט אונטערגעזעצטע אויגן און מיט צעקלאַפּטע שויבן אין די פענצטער. נאָר זיי האָבן סיי־ווי־סיי געקייט די אַלטע זשויקע: „זמן חרותנו". מען האָט עס געזאָגט, ווייל די זיידעס און די עלטער־זיידעס האָבן אין דעם דאָזיקן אָונט אַזוי געזאָגט. אָבער מיר איצט, אָט דאָ, אינעם ליכטיקן זאַל אויף גאָרקי גאַס 21, פילן אַזאַ פרייהייט, וואָס אונדזערע זיידעס האָבן אפילו אין חלום ניט געזען. מיר גופא האָבן זיך ערשט מיט פיר יאָר צוריק אויף דעם ריכטן נישט געקאָנט, און אפילו דער פּרט, וואָס מיר קאָנען אין דעם אָוונט עסן פראַנק און פריי די גרויסע לוסטעס ברויט, דערנאָך פאַרטרינקען מיט טיי, וואָס אונדזערע דע־זשורנעס האָבן אַליין געמאַכט. אפילו דאָס אַליין איז שוין אַ גוטער סימן. און דאָ וועט שוין ביי קיינעם ניט זיין קיין וואונדער, וואָס באַנאַנד מיטן טראָפּעלע פאַרגנבעטער בענקשאַפט האָט זיך אין אונדז אין איטלעכן צע־ברענט אַ גרויסע ליכט פון פרייד. מיר האָבן געזונגען לידער, יעדער ווי אַזוי ער האָט געקאָנט, מיר האָבן געטאַנצט, געשפּילט און זיך געטישעט וויפל דאָס האַרץ האָט אונדז געגלוסט. ס׳זיינען פאַרגאַנגען צו אונדז אייניקע לעקטאָרן אונדזערע (זיי האָבן דערזען, אַז ס׳איז ביי אונדז ליכטיק), ס׳איז אָנגעקומען די פאַרוואַלטערין (זי איז אַקוראַט געגאַנגען פון טעאַטער) און זייענדיק שוין מיט אונדז, האָבן זיי זיך גאָרנישט געחידושט, וואָס מיר פאַרברענגען אַזוי פריילעך. זיי האָבן זיך אויך אַריינגעצויגן אין אונדזער פרייד. זיי האָבן פאַרשטאַנען, אַז אין אָוונט קאָנען מיר אין אייניקע פּרטים נאָך שאַרפער און אויסדריקלעכער דערפילן ווי פריי און גליקלעך מיר זיינען.

קאַפּיטל פּערצן

גלייך נאָך פּסח

איך האָב געזאָגט די גאַנצע צייט „מיר", ווייל אין האַרצן דוכט זיך מיר כסדר, אַז די קורסן זיינען מיינע, די לערער — מיינע, די קורסאַנטן — דאָס זיינען מיר. נאָר איך גופא האָב גראָדע געליטן אויף אַ פּעלער, וואָס אפילו קיין דאָקטאָר האָט אים ניט געקענט צוטרעפן: מיר האָט געפעלט אַ פּאַפּירל, וואָס זאָל עדות זאָגן, אַז איך בין עס. מיר האָט געפעלט, אַז די פּאַרוואַלטערין, די חברטע אידוס זאָל עדות זאָגן, אַז איך בין פאַרעכנט אין צעטל פון די צוהערער.

די קורסאַנטן האָבן מיך געהאַלטן ווי אַן אינעווייניקסטן מענטשן, ווי אַ זייעריקן. אייניקע לעקטאָרן האָבן מיך שוין געקענט אין פּנים און זיך מיט מיר געגריסט. איך האָב מיט גרויס הנאה געהערט זייערע לעקציעס און דאָך האָב איך זיך געדאַרפט זוכן אַ ווינקל אויף נעכטיקן און איך האָב זיך געזוכט אַרבעט — מען דאַרף דאָך מיטלען צום לעבן.

פון מאָל צו מאָל פלעגט זיך דורך אַ געלעגנהייט דורכרייסן אַ בריוול פון דער היים, די פּאָטשט האָט נאָך דאַן ניט רעגולער געאַרבעט. און דאָס בריוועלע, אַן דעם קאָנווערט, דאָס צעקנייטשטע און צעריבן פּאַפּירל, פלעגט מיך אַמאָל ווי אָנכאַפּן ביים קאָלנער:

— אַ־אַ, — שיינער מענטש! ביסט דאָ? גוט, וואָס מיר האָבן דיך געפּאַקט!

איין גאָט ווייסט דעם אמת, אַז איך האָב ניט איבערגעלאָזט אין דער היים קיין קליינע קינדער. אַ ווייב האָב איך דאָרט, איז זי גראָד אויף מיין צד און זי קלייבט זיך מיר ניט מאַכן קיין פינצטערע סטעזשקעס. נאָר דאָך פלעגן זיך אויף מיר אָניאָגן די יאָרן און די דורכגעמאַכטע צרות און צוזאַמען מיט דעם דאָזיקן בריוול מיר דערמאָנען, אַז איך בין שוין נישט קיין ייִנגעלע. איך האָב שוין עפּעס דורכגעמאַכט אַ לעבן, דערום... דערום האָב איך עס ניט וואָס צו פאַרגעסן, און יעדער שפּור פון לוסטיקייט, פון לייכטן געמיט אין מיין שטימונג אָדער אין מיין בליק פּאַסן מיר אינגאַנצן ניט.

יאָ, אין דעם דאָזיקן בריוועלע האָט זיך אויך געשריבן וועגן פּסח. סע איז געווען סוף אַפּריל אָדער אָנהייב מאַי. אין קיעוו זיינען די דאָזיקע טעג אַזוי שיין און אַזוי וואַרעם. איך בין אַריין צו מיין שעמעוודיקער שלאַנקער קרובה מיטן שיינעם צאָפּ און מיט די שיינע געפּאַקטע מיידעלעך און אַזוי ווי די טירן זיינען אומעטום אָפן, בין איך צוזאַמען מיטן גוט־מאָרגן אַרויסגעגאַנגען גלייך אויפן באַלקאָן. אַנטקעגן זיינען געשטאַנען בוימער מיט די צעלאָזענע יונגע בלעטעלעך, און אַזאַ יונגשאַפט האָט פון זיי

געווייעט, אַזאַ פרישקייט, אַזאַ צאַפּלדיקייט און די זון שיינט, כאָטש טו זיך אויס און גיי אַוועק טאַנצן. און דאָ טראָגט מיר די באָבע צו מיט מאָדנער ניט ווילנדיקער צוגעפרעמדקייט אַ בריוועלע.

— נאָט אייך, ס׳איז, ווייזט אויס, פון פּערלען.

און די זון איז מיר געוואָרן אויסגעלאָשן. די יונגע בלעטלעך אויף די בוימער — דערווידער, מיין שיינע יונגע קרובה — ווי צולהכעיסדיק און קריטיש געשטימט. איך האָב געעפנט דאָס בריוועלע. נו, יאָ. ס׳איז פון פּאַליען... זי האָט צו מיר גאָרניט, זי קלייבט זיך ניט אָנרירן מיך מיט קיין קרום וואָרט, ס׳איז איר גאָר אויפן זינען אַזעלכעס ניט געלעגן. זי קלייבט זיך מיר אין קיין זאַך ניט באַשולדיקן, נאָר זי מיינט געוויס, אַז איך בין אַ נאָענטער מענטש, וויל זי זיך אַ ביסעלע פאַר מיר אויסוויינען.

זי איז איינע אַליין אין אַ פרעמד שטעטל, ס׳איז ערב פּסח. מען האָט זי איינגעלאַדן צו שווער און שוויגער, נאָר וואָס איז זי פאַר זיי, אַז דער זון איז נישטאָ. אין איין גאַנג האָט זי זיך דערמאָנט, ווי ערשט ניט לאַנג איז אויך געווען אַן ערב פּסח און זי האָט געשליאָפּעט אין דער לויזער בלאָטע אַ פאַרוויסטע, אַ פאַרפינצטערטע פונעם שטעטלדיקן בית־עולם. אַהינצו גייענדיק איז זי נאָך געווען מיט דער מאַמען. מען האָט זי געטראָגן אויף אַ מיטה. צוריק זיינען זיי שוין געגאַנגען אינגאַנצן אַליין. זי און מילקע. די בלאָטע גוואַדזשעט אונטער די פיס, אין די אויגן איז פינצטער... איצט איז זי אויף פּסח אין סלאָוועשנע. זי איז פאַרבעטן צו שווער און שוויגער, כאָטש זי ווייסט ניט, צי זי וועט אַהין גיין, זי וועט גיכער זיין אין קינדערהיים, נאָר ביז עפּעס וואָס האָט זי זיך פאַרקליבן אין קיך צווישן דער לעזשאַנקע אין אַ ווינקעלע און האָט זיך דאָרטן גוט אויסגעוויינט. זי האָט זיך פאַרגעשטעלט אַלץ, אַלץ. ווי אַזוי זי האָט אויסגעזען פאַראַיאָרן און ווי אַזוי ס׳איר איצטער נאָך אויך ניט בעסער.

— איר לייענט, צי איר זייט אַנטשלאָפן געוואָרן? — פרעגט מיר די קרובה מיינע, און דערלאַנגט מיר אויף אַ שאָל יונגע פרישע קאַרטאָפּעלעך מיט אַ שטיקל פוטער.

— ס׳האָט זיך נאָר־וואָס אָפּגעקאָכט. איר וועט עסן אויפן באַלקאָן, צי איר וועט גיין אין שטוב אַריין?

איך וויל איר זאָגן: — אַזוי פרי יונגע קאַרטאָפל? — נאָר איך קאָן איר ניט ענטפערן. ביי מיר איז דאָס גאַנצע האַרץ פאַרקלעמט און דער האַלדז פאַרשטשעמעט.

אַ מאָדנע מין זאַך: צי דען רוקט זיך די צייט אַזוי לאַנגזאַם, צי דען איז פון פאַראַיאָרן ביז איצטער מער ניט אַוועק ווי איין יאָר?

קאַפּיטל פֿופֿצן

אַ קילאָ ברויט — אַ פֿוד פֿאַרגעניגן

אין קיעוו איז גוט. איך קאָן קריגן אי שטענדיקע אַרבעט, אי צייט־ווייליקע און אַן אַרבעט אפילו גאָר אַ גרינגע. אין דעם איז אויך קיין מניעה. צום ביישפּיל, ביז איך וועל אָנקומען ערגעץ לערנען — גיב איך שטונדן. זיסיע דעם בעקערס צוויי ייִנגלעך. זיסיע דער בעקער און זיין ווייב לעבן זייער גוט. אי זיי באַקן ברויט, אי זיי פֿאַרקויפֿן אים אַליין. זיי זיינען אַזעלכע שטעטלדיקע מענטשן ווי איך. ס'איז מיר ביי זיי ניט שלעכט. ווידער לערן איך מיטן וואָזאַקס קלענערן ייִנגל. דאָס הייסט, דעם וואָזאַק אַליין קען איך ניט. ער איז דאָ ניט לאַנג געשטאָרבן, נאָר ס'איז דאָ זיין שטוב, זיין פּלאָש־טשאַדקע מיטן פֿערד, זיין ווייב, דאָס מיידל און ביידע ייִנגלעך. דאָס עלטערע ייִנגל, כאָטש ער גייט נאָך אינעם סטודענטישן היטל, פֿאָרט דערוויל אויף דער פּלאָשטשאַדקע. ער וויל ניט, אַז די מוטער און די קינדער זאָלן זיך דערפֿילן מיטאַמאָל פֿאַריתומט און די שטוב, ווערליק איך האָב זי געטראָפֿן אויף קליין־טאַראַסאָווער, אויפֿן צווייטן שטאָק, איז זיך אַ גאַנץ וואוילע שטוב מיט ריינע פֿאָלן און מיט פּיקוסן. די מוטער, אַ ביסל אַ טויבלעכע, אַ פֿול־בלעכע, נאָר נאָך געגוג יונג איז ביי זיך זייער אַפּהענטיק, נאָר זעט אויס צו זיין אַ וואוילער מענטש. די קינדער — אויך וואוילע. דאָס קליינע פֿריי־לעכע קאָרובטשיקל, מיין תלמיד פֿון וואָסערע ניין־צען יאָר, איז פֿול מיט חן. צוויי גרויסע שטיפֿערישע פֿלוימען־אויגן. כאָטש ער איז גראָב און געפּאַקט, איז ער דאָך לעבעדיק און זשוואָווע. אין הויף איז ער, ווייזט אויס, צווישן דער חברה דער גאַנצער טאָנגעבער. נאָר, אַז איך קום צוגיין, וואַרפֿט ער אָוועק די שפּיל אַפילו אינמיטן ברען און לויפֿט אַ פֿאַרסאַפּעטער אויף די טרעפּ. אָט איז דאָס ביכל, אָט איז די העפֿט און אָט זיצט ער שוין ביים טיש מיט דער פֿען אין האַנט. אמת, ער האָט זיך נאָך ניט אָפּגעסאָפּעט, נאָר ער איז שוין גרייט מיך צו הערן.

קאָן זיין, אַז ער פֿילט, ווי איך האָב אים ליב.

אין שטוב ביי זיי איז קיל, פֿריש און דאָ האָב איך טאַקע די ערשטע צייט געקראָגן אַ ווינקל — אַהער קום איך ביינאַכט שלאָפֿן, אַהער קום איך בייטאָג אויף אָפּגעבן אהרעלען די שטונדע און אין די איבעריקע שעהן פֿון טאָג בין איך ניטאָ אין דער היים. איך בין אויף די איבעריקע שטונדן אָדער אויף די קורסן, אַז ניט איז אין אַ ביבליאָטעק אָדער ביי די פֿריינט.

פֿאַליע שרייבט מיר:

— „אייזיקל טייערער, איך בין זיכער, אַז דו ביסט דאָרט קיין לייזעכץ

ניט זשעדנע. דו באַגייסט זיך אַפילו אָן די גראָבע פּיס אויך. קיעוו איז אַ גרויסע שטאָט און אַזעלכע יונגע־לייטלעך, ווי דו, וואַלגערן זיך ניט אויף דער גאַס".

צי דען זײַנען שוין דאָ אַזעלכע, וואָס פירן איר אַזוי גיך אָפּ די פּאַטשט?

מײַנע שטונדן גיבן מיר אַלץ, וואָס אַ מענטש דאַרף. ביי זיסיען קריג איך אַ קילאָ ברויט אַלע טאָג און עס איז ניט אויף אײַנגאַנצן. ביי פריידקען אויף די קורסן איז מיט ברויט אַ ביסעלע שוואַך, ברענג איך איר אויך אַ חלק, און לעם איר עסט נאָך אַמאָל אירע אַ חברטע אויך... די צווייטע באַלע־באָסטע גיט מיר געלט און אַ ווינקל. די דריטע באַלעבאָסטע גיט מיר אַלע טאָג אַ פלאַש מילך... אַזוי, אַז מיטן לעבנס־מיטל בין איך באַזאָרגט איצט האָב איך שוין צייט אין זײַנען האָבן אַנדערע זאַכן אויך.

מיט מײַן פּיעסע בין איך שוין געוועזן אין איין אָרט — דאָס אָרט הייסט „קולטור־ליגע", דאָרט זיצט אַ מענטש מיט אַ שמאָל געשוירן בערדל, מיט אַ מאָגער בלאַס געזיכט און גרויסע אויגן. ביי אים איז אַ קול, וואָס כאַפּט זיך אַלעמאָל אויף צוריק, ווייל אין ברוסט איז, ווייזט אויס, נישטאָ אַזויפיל אָטעם, וויפל אַ מענטש דאַרף האָבן. מיר איז אָט דער קיעווער מענטש דווקא געפעלן. צו אַלע מעלות פאַרמאָגט ער נאָך אַ מעלה. ער האָט אין זיך אַ טאַלאַנט אויף אויסצוזוכן טאַלאַנטן. ס'איז אַי אַ טאַלאַנט אי אַ פּרנסה. מען צאָלט דאָך אים געלט דערפאַר. ווען איך זאָל אַהין ניט קומען, טרעף איך דאָרטן ביכער און פּאַפּירן און קולטור. אייניקע פון זיי נעמט מען אפילו אַרויס פון אַ פייער־קאַסע, וואָס עפנט זיך און פאַרמאַכט זיך מיט אַזעלכע קונציקע שליסלען. און מענטשן קומען אַהין צוגיין אַ סך. דאָרטן האָב איך די מעגלעכקייט צו יעדערן זיך צוקוקן. דאָרטן האָט מען מיר אפילו איינמאָל אויסגעצאָלט אַ גרויסע סומע געלט, דערפאַר, וואָס איך האָב איבערגעשריבן מיט מײַן כתב אַ בוך, אַ גע־דרוקטן בוך, ווייל זיי האָבן עס געוואָלט אָפּגעבן נאָך אַמאָל אין דרוק.

פון דעם קאָן מען דרינגען עטלעכע זאַכן מיטאַמאָל. ערשטנס, אַז זיי האָבן נאָך ניט געהאַט קיין יידישע שרייב־מאַשינקע. צווייטנס, אַז זיי האָבן נאָך ניט געקאָנט אַוועקגעבן אין דרוקעריי דאָס איינציקע ביכל. (אפשר האָבן זיי עס גאָר אויסגעשריבן פון אויסלאַנד?) דריטנס, אַז זיי האָבן געוואָלט צושאַרן אַ פאַרדינסטל אַזאַ שטעטלדיקן בחורל, ווי איך בין.

אָט לאָמיך עס נאָר איבערשרייבן, אַזוי וועלן זיי עס גלייך איבערגעבן אין דרוק און דערנאָך וועל איך אין ביבליאָטעק, וואוהין איך גיי אַריין, קאָנען זען ווי מײַנע גלייכנס נעמען עס מיט פאַרגעניגן און האָבן וואָס צו לייענען. איר הערט אַ מעשה? אַ בוך, וואָס איך האָב אַליין איבערגעשריבן. דווקא אַ שיינער אויפטו, און דאָס מאַכט אַלץ די קיעווער „קולטור־ליגע" און איך בין דאָרטן אַן אַריינגייער.

אַז דער קיעווער ייד מיטן בלאַסן פּנים האָט געלייענט מײַן פּיעסע, האָט

ער געלאַכט. איך האָב אויך געלאַכט. מיר האָבן ביידע פאַרשטאַנען, אַז סע נאָך דערוויל גאָרניט מיט גאָרניט. ס'איז פּשוט אַ געלעכטער. נאָר דער ייד האָט מיר געזאָגט אינטערעסאַנטע ווערטער. ער האָט מיר געזאָגט, אַז סע קומט אַריין צו אים אַ בחור אין מיינע יאָרן. אפשר ייִנגער פון מיר מיט אַ פּאָר יאָר. אויב איך קען אים ניט, זאָל איך זיך מיט אים אומבאַדינגט באַקענען. שפּאַרבער איז זיין פאַמיליע, ברענגט ער אויך אַריין לידער. ניט קיין שלעכטע לידער און פיין אָפּגעשליפענע, וואָרום מיינע קאָן מען נאָך אין די הענט ניט נעמען. אייניקע פון די דערמאָנטע לידער דרוקן זיך שוין פון מאָל צו מאָל אין די צייטשריפטן, און פונדעסטוועגן זעט ער אין מיינע רויע שורות, אַז איך האָב מער טאַלאַנט פון אים, פון שפּאַרבערן, הייסט עס.

נו, אַז איך גיי זיך באַלד באַקענען מיט שפּאַרבערן, וועגן דעם איז דאָך שוין גאָר קיין רייד ניטאָ! אמת. ער דרוקט שוין זיינע זאַכן אין די צייט־שריפטן און ביי מיר איז דערוויל נאָר דאָ אַ טאַלאַנט. נו, איז וואָס? איז עס דען אַזוי שלעכט? פאַרקערט. ס'איז נאָך בעסער. צו וועמען זשע לויפט מען עס גיכער דערציילן?

פאַרשטייט זיך, אַז ניט צו קיין פרעמדן און בכלל צו קיינעם ניט, אויסער פריידקען. און אפילו פריידקען איז אויך נישט מיט קיין אימפּעט. נאָר מיט אַ סך אויפגעהאַלטנקייט אַזוי ווי דענסטמאָל, ווען איך האָב איר אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ, אַז יאָ, אַז חנהקע איז געשטאָרבן. מען האָט שוין מיר ניט איינמאָל באַמערקט וועגן מיין מאָדנער נאַטור, אַז וועגן וויכטיקע געשעענישן קאָן איך ניט מאַכן קיין גרויסן רעש. הלמאי איך בין אַמאָל געקומען אַהיים צו בוזיען, און בוזיע האָט מיר בשום אופן ניט געוואָלט גלויבן, אַז ס'איז אמת, אַז אונדזער בהמה האָט זיך אָפּגעקעלבט. וואָרום, ווען ס'איז אמת, וואָלט איך דען אַזוי שטיל און פאַרשלאָפן גערעדט וועגן דעם? ריכטיק. אין האַרצן איז ביי מיר אַ גרויסע פרייד! — אַ קעלבעלע! אַ לעבעדיק און אַ שיין קעלבעלע — „נאַ סיר אי נאַ מאַסלאָ" (אויף קעז און אויף פּוטער). אָבער אויפן פּנים איז ניט אַלע מאָל דערקענט מען עס אויף מיר. כאָטש דער ייִד אַליין, בשעת ער האָט מיט מיר גערעדט, האָט יאָ געקאָנט דערקענען, אַז ס'איז מיר פון עפּעס גוט אויפן האַרצן.

— זאָגט נאָר מיר, — מאַכט ער צו מיר ווי שוין גאָר אַ נאָענטער פריינט, — איר האָט כאָטש געלייענט אַזעלכע דיכטער אונדזערע ווי...

עפּעס מאָדנע ניט קיין געוואוינטע נעמען רעדט ער אַרויס: שוואַרץ־מאַן, מאַר־קיש, האָפּ־שטיין, קוויט־קאָ...

הער נאָר. ס'זיינען פונדעסטוועגן שיינע נעמען! נייע אַזעלכע. מן הסתם, אַז ער זאָגט, ווייסט ער.

— אין אַ ביבליאָטעק וועל איך זיי געפינען?

— אַ שאלה אַ ביסל.

מיך פֿאַרדריסט, פֿאַרוואָס פֿרעגט ער מיר ניט אויף מער באַקאַנטע נעמען, וואָס רעדן זיך אַרויס אַזוי גרינג, ווי שטיינבערג, נאַדסאָן, ספּעקטאָר, ביאַליק, רייזען, ברייניז, נו, מילא, מסכים. איך וועל שוין היינט זיין אין ביבליאָטעק און זיך אַלץ דערוויסן.

איך האָב אַ גאַנצן טאָג אויף מיינע שטונדן סיי אין בעקעריי, וואו איך האָב געקריגן ברויט, סיי ביי די ליבע פֿורמאַנעס אויף זייער ריינעם און פרישן צווייטן שטאָק, וואו ס׳איז ביינאַכט אויף מיין היים, סיי אין דעם אָרט, וואו מען צאָלט מיר מיט מילך — אין אַלע דריי ערטער האָט מען געזען, אַז מיין קאָפּ איז מיר היינט ערגעץ אַנדערש:

— זעקס אַזייגער עפֿנט זיך די ביבליאָטעק. זעקס אַזייגער וועט מיר זיין גוט.

און אין אָוונט האָב איך ביי דער ביבליאָטעקערן, וואָס קען מיך שוין גוט, אַ בעט געגעבן: מאַר־קיש... שוואַרצ־מאַן... האַפּ־שטיין... קוויט־קאָ...

— אַלע מיטאַמאָל?

— יאָ, יאָ, — האָב איך זיך געפֿרייט און געשראָקן, ווי אַלע מאָל, ווען איך שטיי שוין לעם אַ לאַנג געגאַרטן נאָר ווינציק באַקאַנטן גליק, אַז טאָמער, טאָמער גליטשט ער זיך גאָר אַרויס פֿון אונטער די סאַמע הענט.

אַ מין ברכה, אַ מין פֿרייד די רעוואָלוציע איז. קאַרג, וואָס זי האָט מיר געגעבן פֿרייהייט, רואיקן געמיט, ברייטע השגות, האָט זי נאָך מיר אונטער־געטראָגן אַ געראַמע וואַרעמע ביבליאָטעק, אַ באַלויכטענעם טיש: און נייע פֿינקלענדיקע דיכטער:

— נאַ, אייזיקל, לייען, כאַפּ, שלינג, האָב הנאה און זאָל דיר וואויל באַקומען!

קאַפּיטל זעכצן

נייע באַקאַנטשאַפֿט

דריי בחורים האָבן געזוכט זיך צו באַגעגענען מיט פֿריידקען. אַ הויכער, אַ שוואַרצער, אַ הויכער אַ בלאָנדער, און אַ בלאָנדער אַ נידעריטשקער.

דער הויכער דער שוואַרצער האָט געטראָגן אַ גרויסע, יחוסדיקע פֿאַ־מיליע. ער איז געווען אַזוי געשטעלט און איינגעפּונדעוועט, אַז ניט האָבן פֿאַר אים קיין דרך ארץ איז גאָרניט שייך. מירן אים רופֿן ביים נאָמען. (ווען מען באַגייט זיך מיט אים אַזוי אין די אויגן, וואָלט ער עס בפירוש ניט געוואָלט ליידן) זיאַמע הייסט ער. אגב, געהערט ער זיך אָן אַ ביסל מחותנעשאַפֿט מיט אונדזערע קרובים פֿון פֿאָדאָל און אַזוי אַרום האָט זיך די דאָזיקע באַקאַנטשאַפֿט צו אונדז דערקייקלט.

מעלות האָט ער אַ גוזמא: אַן ערנסטער, אַ געשעפֿט־מענטש, קיין סימן

פון לייכטזין. נאָך קיינמאָל ביז איצט נישט חתונה געהאַט און נישט געוועזן געקנסט, כאָטש ער איז שוין נישט יונג. און איין מעלה, דאָס האָט ער אַגב אַליין געהאַלטן פאַר אַ געוואַלדיקער פיינקייט פון זיין זייט, איז דאָס, וואָס ער קוקט ניט וואָס לייטן וועלן וועגן אים זאָגן. אים אַרט ניט אויב ער וועט חתונה האָבן פאַר אַ יונג מיידל. סע שאַדט ניט, זי זאָל אַרויסקומען פון אַ פיינעם אָרט, מעג זי זיין אפילו פון אַ קליין שטעטל און אפילו ניט האָבן קיין קאָפּיקע ביי דער נשמה, אַבי שיין, יונג און אָנשטענדיק, נעמט ער זי אַזוי ווי זי שטייט און גייט!

אָט ווי ווייט דער דאָזיקער מענטש איז אַוועק!

און דערום האָט ער טאַקע ניט שלעכט געקוקט אויף פריידקען. דאָס הייסט, אַ קוק איז ביי אים געווען אַ פינצטערער, אַ פאַרדעכטלעכער. דאָס הייסט, מיט אַ שטענדיקן קנייטש אויפן שטערן, נאָר ער האָט פאַרמאָגט אַ שמייכל אויך. מיטן שמייכל האָט ער זיך געסטאַרעט דאָס אַלץ פאַרלינדערן. איינער מיינט, שרעקט אייך ניט, שרעקט אייך ניט. מיר זיינען ברוך השם געננוג אינטעליגענטנע...

אמת, קוים קלערט פריידקע ווערן זיין ווייב, אַזוי דאַרף ווערן אויס מיט די קורסן און מיט די קינדערהיימען...

מיט מיר האָט זיאַמע געזוכט באַקאַנטשאַפט, ווייל, ערשטנס שאַדט ניט וויסן וואָס פאַר אַ כלי איך בין. צווייטנס, אויב יאָ, אויב נישקשה, וועט ער זען אין מיר געווינען אַ צד. אייגנטלעך, וואָוינט ער דאָך אַליין אין אַ צימער. אָן עלטערן, אָן משפחות, און גייט אַרויס ריין אָנגעטאָן. קורץ: וואָס דאַרף מען דאָ אַ סך, מען ווייסט אים, זיין נאָמען איז גוט באַקאַנט אין דער קיעווער סוחרישער וועלט.

גיי ווייס, אַז אין קיעוו זיינען נאָך דאָ סוחרים און זיי האָבן אַ וועלט, וואָס פּרעטענדירט נאָך אויף אייגענער מאָראַל און אויף איר באַזונדער מין שטייגער! דערפאַר איז טאַקע די גרויסע שטאָט געגליכן צו אַ גרויסן טייך, וואו סע שווימען אַלערליי פיש. אַזוי וואָלט מיין טאַטע געזאָגט הויך אויף אַ קול, אַזוי זאָג איך זיך אין דער שטיל, ווען קיינער הערט ניט און קנייטש בעת מעשה מיט די פּלייצעס.

פאַרוואָס האָט פריידקע בכלל דערלאָזן, זי זאָל זיך פון אַזעלכעס ריידן?

פּשוט: פריידקע איז אינגאַנצן עטלעכע וואָכן פון סלאָוועשנע און דאָרטן איז נאָכגעגאַנגען און געזוכט איר נאָענטקייט משה דעם קצבס מיט די בע־ליאַווע ברעמען. דאָרטן איז צו איר געקומען אַ שדכן פונעם רב אַליין פאַר זיין מיטלסטן זון, פאַר משהלען מיט די גאָלדענע ברילן. זיי האָבן זי גראָדע געוואָלט פאַר אַ שנור... קורץ, פריידקע איז, ווייזט אויס, אין דעם פּרט נאָך ניט ווייט אַוועקגעפאָרן פון דער היים.

דער צווייטער, נאָר לאָמיר דערוויל ריידן פריער פונעם דריטן.

דער דריטער איז געווען אַ בחורל פון סיבירער געגנט. אַ ליכטיקער אויפן אויסזען, זייער אַ שטילער, קענטיק — אַ שעמעוודיקער. נישט קיין ייד, אַזעלכעס טרעפט זיך היינטיקע יאָרן. אַז ער פלעגט קומען אין די אָוונטן צו פריידקען אויף די קורסן און זי רופן שפּאַצירן, אָדער מיט איר דאָרטן אַ ביסל פאַרברענגען, פלעגט ער זיך האַלטן אַזוי שטיל, אַז די זייטיקע האָבן אפילו ניט געהערט, וואָס פאַר אַ קול ער האָט. דערפאַר אָבער האָט ער מיט פריידקען גופא זייער אָפן און פול פאַרבראַכט. ער האָט איר דערציילט, אַז ווען ער ברענגט זי אַראָפּ צו זיין מאַמען אַהיים, סאַר אַ מין גאַסט זי וואָלט דאָרט געווען. דריי מעת לעת דורכאַנאַנד וואָלט דער טישטעך ניט אַראָפּ פון טיש. מענטשן ביי זיי געווען אויף און אָפּ. מען וואָלט געבאַקט לאַטקעס, די פּעלמענעס וואָלטן געשוואומען אין פעטס, מען וואָלט גענומען צו גלעזלעך און זיך געפרייט מיט איר צוזאַמען. וואָס אמת איז אמת. דאָרטן וויסן מענטשן ווי אַזוי צו לעבן.

ער האָט איר שטיל און אָן באַרימעריי דערציילט אַ סך שיינע זאַכן, וואָס האָבן מיט אים און מיט זיינע חברים פּאַסירט אויף די פראָנטן, ער איז דאָך נאָרוואָס פון דער רויטער אַרמיי.

און אויב איך בין געקומען צו פריידקען און זי האָט מיר דערציילט: — וואַסיליעוו איז ביי מיר נעכטן געווען, — האָב איך שוין גלייך פאַרשטאַנען, פאַרוואָס זי איז אַזוי באַזונדערס גוט געשטימט.

דער צווייטער, מיר רעכענען אים צום לעצטן ווייל ער האָט זיך צו־געשאַרט אַ ביסל שפּעטער, איז געווען אונדזער אַלטער גוטער באַקאַנטער — שפּאַרבער. אָט דער־אַ הויכער, טונקל בלאָנדער, באַרעדעוודיקער און גוטער בחור.

— דו ביסט ניט קיין שפּאָרבער, — האָב איך אים אַנומלטן געזאָגט, — דו ביסט אַ טויב.

מיט אים האָבן מיר זיך באַקענט טאָקע ביים יידן פון דער קולטור. שפּאַרבער איז שוין דאָ געווען אַ תושב און נישט נאָר דאָ. ער האָט שוין בכלל סטאַזש פון וואוינען אין גרויסע שטעט: אַ ביסל גראָדנע, אַ ביסל ווילנע, אַ ביסל כאַרקאָוו און איצט — קיעוו. ער האָט שוין געזען אויף זיין לעבן גרויסע מענטשן, גרויסע שרייבער און ווייל ער איז יונג, און ווייל ער שרייבט און דרוקט שוין אפילו פון מאָל צו מאָל זיינע לידער, וואַרעמט אים זיכער ערגעץ די שיינע האָפענונג, אַז ער וועט אינגיכן אויך זיין איינער פון זיי. דערפאַר קוקט ער אויף דער וועלט מיט אַזעלכע גוטע אויגן. (אמת, סע זיינען פאַראַן נאָך אַ פּאָר קלייניקייטן פון וואָס אַ מענטש קען זיין פריילעך. ער האָט אויף זיינע פּלייצעס איבערגעטראָגן דייטשע אָקופּאַציע. ער האָט אין כאַר־קאָוו פאַרזוכט אַ ביסל דעניקינשטשינע. און נאָך פריער האָט ער געהאַט אויף זיך ישיבות, מוסרניקעס און נאָך אַזעלכע זאַכן.) איצט האָט ער אויס־

געגלייכט די פּלייצעס, ער האַלט הויך דעם אַנטבלויזטן קאָפּ זיינעם מיט דער בלאָנדער טשופּרינע און נישט פאַר גאווה, חלילה, ניין. בלויז פאַר פרייד — פאַר ריינער חדווה און גוטן געפיל צום נייעם לעבן

אויף פריידקען, זאָגט ער, אַז זי איז דאָס געזאַנג אַליין.

אַ סך זאַכן פאַרשטייט זי נאָך ניט, אַקוראַט וואָס ער רעדט, נאָר זי פילט ווי ער איז צו איר צוגעזאָגטן געוואָרן. און אַמאָל, אַז סע שרעקט זי, טאָמער איז ער אַ גרויסשטאַטישער און זי — ניט, צעלאַכט ער זיך און הייבט איר אָן לייענען אויף אויסווייניק בריוו פון זיין מאַמען, וואָס וואוינט ערגעץ אין אַ שטעטעלע ניט ווייט פון גראָדנע. זיינע עלטערן האָבן אַ גאָרטן, זייען זיי אויף אים טוטין. אַז זיי האָבן פון אים וואַסער אויף קאַשע, זאָגן זיי אַ דאַנק גאָט. און זיין מאַמעס בריוו זיינען אַזוי ענלעך אויף אונדזער מאַמעס בריוו, אַז סע זאָל פעלן אַ האָר. דערנאָך לייענט ער איר לידער, וואָס זיינען ביי אים געשריבן צו דער מאַמען. איז וועז זי שעמט זיך ניט, פריידקע, וואָלט זי זיך אונטער זיי אונטערגעשריבן און זיי אָפּגעשיקט צו אונדזער מאַמען אויך. און אומזיסט האָט דער קולטור־ייִד געזאָגט אַז שרייבן שרייבט שפּאַרבער שענער פון מיר, נאָר טאַלאַנט האָט ער ווינציקער. ס'איז ניט ריכטיק! קאָן אַ מענטש שענער שרייבן, האָט ער מער טאַלאַנט. און סע ציטערט עפּעס אין מיר אינעווייניק. קאָן דאָס זיין, אַז איך בין געקומען קיין קיעוו, נאָר כדי אויסצושדכענען פאַר פריידקען אַ שיינעם, יונגן בחור?! דאָס אַליין, וואָלט איך, כ'לעבן, געוועזן ניט אַזוי שלעכט, אָבער ווי אַזוי איז מיט מיין שרייבן? איך האָב דאָך עפּעס וואָס צו טאָן?! שפּאַרבער אַגיטירט מיך, ער האַלט, אַז מיר דאַרפן וואַקסן און דערום געפינט ער, אַז כל זמן סע וועט זיך ניט שאַפן קיין גרעסערער קרייז, זאָלן מיר זיך ביידע צונויפנעמען צוויי מאָל אָדער דריי מאָל אין דער וואָך און לייענען מאַרקסן און לענינען און גאָרקין, און בעלינסקין, לייענען היינען, געטען, שעקספּירן מיר דאַרפן זיך פאַרגעבן זעלבסט־פאַרפליכטונגען און אַרבעטן, אַרבעטן און אַרבעטן. איין מאָל אין צען טעג וועלן מיר לייענען אונדזערע אייגענע ווערק פאַר חברים. ער וועט מיך שוין באַקענען מיט עטלעכע עלטערע און יינגערע שרייבער, וואָס שטייען, קאָן מען זאָגן, מיט אַ גאַנצן קאָפּ העכער פון אונדז.

ס'ווילט זיך שוין וואָס גיכער אָנטרעפן מיט די דאָזיקע מענטשן. איר קאָנט זיך ריידן וואָס איר ווילט, נאָר ס'איז אינטערעסאַנט!

קאַפּיטל זיבעצן

עק שטאָט. נעכט און חלומות

דאָס געסל, וואו איך נעכטיק און וואו איך האָב איינע פון מיינע דריי לעקציעס האָט אַ סך מעלות. זי איז אין אַ סך זאַכן דער היפוך פון אַ גרויסער שטאָט און דערמאָנט מיר בילדער, מיט וועלכע איך בין אויסגעוואַקסן. דאָ גייט אין ערגעץ ניט דורך נאָענט קיין טראַמוואַי. דאָ וויזן זיך אָפּט אויף דער גאַס בהמות, ציגן, הינער. דאָ זיצן ווייבער אויף די טרעפּלעך, אַנדערע הויפן עפּענען זיך מיט הילצערנע טויערן. די גרעסטע הייזער זיינען פון צוויי שטאָק, ניט מער. און אויב איך וויל זיך פון עפּעס אָפּרוען, דאַרף איך קומען צוריק אין דעם־אָ ווינקל. ניט נאָר פריידן, אויך אומגליקן ווערן דאָ אויפגענומען אויפן שטעטלדיקן אופן.

איינע אַ נאַכט, נישט גאָר קיין רואיקע, האָט זיך מיר איינגעקריצט אין זכרון.

איבער דער וואַנט, וואו סע וואוינט דער שלאָפער שוואָגער זישעס, איך פלעג אים דאָ זען אָפט אין הויף, ווי ער וואַרעמט זיך אויף דער זון און נודיעט זיך אַ קראַנקער גאַנצע שעהן. קיינער גייט צו אים ניט צו, סיידן אַמאָל אַ הינדל אַ ווייסינקס. לאָזט זיך אויס, אַז ער האָט עס געוואוינט ביי מיר איבער דער וואַנט, נאָר ווי אַזוי איז ביי אים געווען אין שטוב ווייס איך ניט. פּלוצים, אינמיטן ביינאַכט, האָט זיך פון יענער זייט וואַנט מיטאַמאָל אַנגעהויבן אַ גייעניש מיט אַ קלאַפּעניש. מען רוקט דאָס מעבל, סע שאַרפּען טעפּ, סע כליופּעט וואַסער און ענדלעך האָט עמעצער אויסגעשאָסן אַ הויך געוויין.

אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפּט און זיך אַ ביסל ראַשטשאָמעט, איז מיר געווען אי סטראַשנע, אי קלאָר:

— „שוין פאַרטיק, יענער מענטש מיט דער שטעכיקער שטשעטינע אויף די מאָגערע באַקן, מיט די אויסגעהוסטע פּלייצעס, וועט שוין מער ניט זיצן לעם דער באַלעבאָסטעס אויסגעשפּאַנטער פלאַשטשאַדקע ער וועט שוין מער ניט וואַרטן אַז אַן עוף זאָל צו אים צוגיין. איך ווייס ניט אַקוראַט אין אַ וועל־כער פּאָזע ער געפינט זיך איצטער, צי ליגט ער נאָך אויפן בעט, צי שוין אויפן דיל, צי זישע מיט זיין ווייב איז שוין דאָ, צי זיי וועלן זיך ערשט דערוויסן פאַרטאָג. נאָר אַ מאָדנע זאַך. דאָס געוויין, מיט וועלכן דאָס ווייבל זיינס האָט אויפגעריסן די נאַכט, איז געווען אַזוי געזונט, אַזוי זאַפטיק און אָנגעגאָסן מיט לעבן.

אמת, איך פלעג זיך טאַקע וואונדערן פריער אויך, ווי אַזוי קאָנען זיך עס פּאָרן ביי עמעצן אין געדאַנק אַזעלכע צוויי מענטשן: — זי אַ פעסטע, אַ

בליענדיקע, אַ געזעצטע, אַזאַ ווי אַ שיינע טיראָלער קו (נאָר בשום אופן ניט קיין צעפּלאָסענע, אַ געפּאַקטינקע אַזאַ) און ער — אַזאַ דאַרער, אַ חושכ־דיקער — אַ מת.

נו, צי דען פּילט זי איצט אין איר הילכיקן ברייטן געווין (וואָס האָט זיך צעלאָזן ווי אין פּרילינג סע צעלאָזט זיך אַ טייך), צי דען פּילט זי איר אויסלייזונג? זי ווײנט אַזוי רייך און פּרעכטיק. איר רעוועריי רייסט זיך אַרויס פון אַזעלכע געזונטע טיפענישן. אַך, איז זי איצטער צעהיצט! און וואָס וויל זי מיט איר געווין? צי וויל זי ביי עמעצן איינמאָנען אירע יונגע יאָרן, וואָס זיינען פאַרדאַרבן געוואָרן לעם אַזאַ שלאָפן מאַן, צי ס׳טוט איר טאָקע אויף אַן אמת באַנג, וואָס אין דעם מענטשנס סוף (ווען ער זאָל נישט קומען) איז סיי ווי דאָ עפּעס שרעקלעכס און אומגעריכטס?

ווירקלעך, נעכטן האָט ער נאָך געקאָנט אָנשרייען אויף די יינגלעך, וואָס שלאָגן זיך אין הויף און קאָמאַנדעווען צו שטאַרק. איצט — אויס! אַ פּאָר טשאַדנדיקע ליכט, צוויי שטרויעלעך אונטערן קאָפּ, אַ ביסל געוויינען פון אייגענע, אַ פּאָר קרעכצן פון באַקאַנטע און .. אַ נאַסע פינצטערע גרוב.

ווי די מעשה זאָל ניט זיין, נאָר דאָס דאַזיקע ווייבל (מלכה הייסט זי) האָט ניט געוואוסט, און זי וועט ניט וויסן אויך,ווי אַזוי זי האָט אין איינער אַ נאַכט אַרויסגערופן מאָדנע געפילן ביי איינעם אַ יונגן מאַן, וואָס קומט גאָר אַרויס נישט פון דער היגער געגנט, און ער האָט געשלונגען, געשלונגען ביי זיך אויפן געלעגער איר יעדן אויסגעשריי, איר יעדן רעווע, וואָס זי האָט געטאָן פון איר געזונטער ברוסט אַרויס.

יוחנן און יאָסל, די עלטערע צוויי תלמידים מיינע, זיינען געווען פריילעך פאַרהאָוועט, זיי האָבן זיך אַ טאָג ניט געלערנט, און איך בין אויך אַזוי אַרום געווען פריי און געקאָנט שלאָפן שפּעטער. ביי מיין באַלעבאָסטע, דעם וואַזאַקס ווייב, איז זומער שטיל און קיל אין די צימערן און צו מיר באַציט זי זיך ערלעך און געטריי. איך האָב איר מיט מיין אָנוועזנהייט ניט דער־קוטשעט אפילו אויף אַזויפיל־אַ. אַז די ביבליאָטעקערין אויף רויטאַרמייער גאַס 27 האָט מיך געפרעגט: פאַרוואָס בין איך עפּעס היינט אַזוי אויסגערוט און אויפגעלייגט, האָב איך אַ קנייטש געטאָן מיט די אַקסלען, ווייל איך האָב אַליין ניט געדענקט אַקוראַט — און אַז איך האָב שוין זיך דערמאָנט, האָב איך איר ניט געקאָנט דערקלערן די סיבה. וואָס וועל איך איר זאָגן? — ווייל ס׳איז די נאַכט געשטאָרבן אַ ייד, וועלכן איך קען כמעט ניט? — אָט אַזוי איז עס שוין.

אין איינער פון די נעכט אויף קליין־טאַראַסאָווער האָט זיך מיר אויך געחלומט אַזאַ ליבע זאַך, וואָס פאַרגעסן דאַרף איך זי ניט, און איך וועל עס געוויס געדענקען. אַמאָל נייט מען זיך אויס אַ מין צאַצקע, אַ וויניק בוציקע,

נו אַ מין בייטעלע אָדער קישעלע און מען האַלט עס אויף אַן אָנדענק יאָרן לאַנג.

...איך בין ביי זיך אין שטעטל, ניט ווייט פון ברוך כיטריקס שטוב. דאָס איז געווען כמעט די איינציקע שטוב אין שטאָט, וואָס איז געווען אַרומ־געלייגט מיט ציגל, אַזוי, אַז פונדערווייטנס איז עס געווען ענלעך אויף אַ מויערל (דאָרט איז די לעצטע יאָרן געווען אַ שטיקל אַיינפּאָר. די לוהינער באַלעגאָלעס פלעגן אַהין פאַרפאָרן) איז עס ניט ווייט פון ברוך כיטריקס שטוב, און איך טרעף דאָרטן אינעם וואַרעמען זומערדיקן אינדערפרי אַ מיידעלע, אַ גרויסינקס, און איך ווייס אויף געוויס ווער דאָס איז ... ס׳איז בוזיע! — וואָס טוט זי דאָרטן? צי איז זי דאָרט אַ דינסט אינעם איינפאָר, צי אירע אייגענע האָבן דאָרטן אַ שטיקל שותפות, נאָר זי שטייט אַ זומערדיק באָרוועסע מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל און זי שייערט עפּעס אַזעלכע קופּערנע קעסלען נישט קיין גרויסע און נישט קיין קליינע... קופּערנע קעסלען זיינען שיין, ווען זיי זיינען אויסגעשייערט, אַנטקעגן דער זון, און ווערליק ס׳איז אַן איינפאָר־הויז, איז אפשר ניט קיין חידוש, וואָס דאָרטן זיינען דאָ קעסלען נאָר פאַרוואָס דערוועג איך זיך נישט צוגיין צו בוזיען נענטער און זי אַ קוש געבן (כאָטש דאָס בין איך שטענדיק גרייט צו טאָן, באַזונדערס אין אַזאַ מין רואיקן און וואַרעמען פרימאָרגן) אָדער זי צודריקן צו זיך. איך האָב זי דאָך אַזוי ליב. פאַרוואָס טו איך עס ניט? אַ ביסל איז דאָס מיר קלאָר... בוזיע איז מיט מיר פאַר עפּעס, אָט איך געדענק ניט אַקוראַט פאַרוואָס און איך געדענק ניט אַקוראַט פון ווען, נאָר זי איז טאַקע, דוכט זיך, אויף אַ כלומרשט מיט מיר ברוגז און איך מוז אויסהאַלטן כאַראַקטער... און אפשר, אפשר זיינען מיר איבער עפּעס אין אַ שלעכטער לאַגע. ביי מענטשן זיינען דאָך ניט אַלע צייטן גלייך. אפשר האָט זי אין מיין אָפּוועזנהייט זיך פאַרקויפט, זיך פאַרקאָנטראַק־טירט און איך האָב ניט קיין רעכט צו איר צוגיין נאָענט. זי זעט מיך, נאָר זי דאַרף זיך מאַכן, ניט זעענדיק, אָבער... ס׳איז דאָך נאָך קיין זאַך ניט פאַר־פאַלן! איך וועל זי קאָנען אויסקויפן! ווי באַלד איך בין שוין לעם איר דאָ (איך האָב שוין געפּאַקט אַ שפּור) ווי באַלד מיר זיינען שוין אַזוי נאָענט איינס צום צווייטן, וועט דאָך אַלץ אָפּגעטאָן ווערן אין דעם גיכסטן טערמין? ריכטיק... און איך האָב אַזוי טייער געהאַלטן די מינוטן, די ליבע, שיינע מינוטן, אַז דאָס וואָס מיר ליב איז, און וועמען איך בין טייער, איז אָט־אָ מיט די הענט צו דערלאַנגען, אַז די צייט פון דער צווישנזייטיקער אויס־לייזונג איז נאָענט .. אוי, ווי גוט ס׳איז. און דאָ הייב איך זיך אָן פאַנאַנדער־צוּוואַכן און איך הייב אָן פילן, אַז ניין. די מינוטן פון אויסלייזונג זיינען ניט אַזוי נאָענט, ווי איך האָב זיך נאָר וואָס פאָרגעשטעלט ... נו, יאָ, ס׳גייען דאָך נאָך פראָגנטן! גיי זיי אַ בריה און רייס זיך דורך דורך זיי... אָבער, אַז איך וועל זיך אַ נעם טאָן ווי עס באַדאַרף צו זיין? וועלן מיר קיינע פראָגנטן

ניט פאַרהאַלטן און קיינע גרענעצן אויך ? ... וואָס ? פאַרשלאָסענע גרענעצן ? ניין. קיין גרענעצן זיינען אויך ניט קיין פאַרהאַלטונג פאַר אונדזער גליק. (נאָר דאָס גליק צערינט זיך אָבער גלייך פאַר די אויגן, און דאָס האַרץ ווערט מיר פאַרקילט און איך הייב זיך אָן (מעג זיין גאַנץ נעפּלדיק) דערוויסן, אַז דער גרענעץ, וואָס איז איינגעשטעלט צווישן מיר מיט בוזיען האָט אין זיך אייגנשאַפטן אינגאַנצן אַנדערע. אייגנשאַפטן, וואָס האָבן צו טאָן מיטן שיקזאַל, וואָס זיינען אין אַ געוויסער מאָס פאַרבונדן מיט אייביקייט, אָ —יאָ. און דאָס געזונט ווערט מיר אַנטפּלעקט. דער גרענעץ, וואָס איז געשאַפן געוואָרן צווישן מיר מיט בוזיען איז צו אייביק, איך זאָל אים זיין אומשטאַנד בייצו־קומען. ריכטיק! וועל איך דעם דאָזיקן גרענעץ איבערגיין, וועט מיר שוין מער קיין גליק אינגאַנצן ניט אָפּגיין! ... איך וועל שוין גאָר ניט פילן...

און ס'האָט מיר אַזוי באַנג געטאָן, וואָס איך בין ניט געשלאָפן נאָך אַ ביסל. אויב נישט דאָס גליק אַליין, איז כאָטש די האָפענונג... אָך, ווי שיין ס'איז געווען די האָפענונג און ווי קאַלט ווערט דעם מענטשן, ווען ער דער־וויסט זיך, אַז אָט דאָס ליכטיק פעדעמל איז ערגעץ־וואו איבערגעהאַקט און ס'איז אַלץ אויס. פאַרפאַלן און האָפנונגסלאָז אויף אייביק און אייביק.

אין מיין נאַרישקייט האָב איך דעם דאָזיקן חלום געוואָלט דערציילן מיין מאַמען. נאָך מער, איך האָב געוואָלט האָבן אַ לעבעדיקע בוזיע און בוזיעס מאַמע און אויך זיי עס אַלץ אויסדערציילן.

און אין דעם איז דאָך טאַקע באַשטאַנען די נאַרישקייט: וואָס וואָלט מיר אָפּגעגאַנגען, ווען איך האָב בוזיען אַליין אַ לעבעדיקע, פאַרשפּאַר איך דעם חלום וועגן איר.

אָט יענעם טאָג בין איך אומגעגאַנגען, ווי אין אַ טאָג פון חול־המועד, האַלב וואָכעדיק און האַלב יום־טובדיק. און די געסלעך, אַרום מיין קליין טאַראַסאָווער, זיינען מיר געווען נאָך ליבער מיט זייער הינטערשטאָטישקייט.

פון אַלע אַרבעטן האָב איך זיך גאָר פאַרקליבן צו באָפען און זיך אַוועק־געזעצט שרייבן אַ בריוו. באָפע, ווען זי איז מיר ניט קיין קרובה און איך האָב צו איר אַזאַ פרייען איינגאַנג ווי איצט, וואָלט איך עס געהאַלטן אפילו פאַר אַ אַ שטיקעלע געווינס. זי איז נישט קיין גרויסע באַלעבאָסטע. דער לאָמפּ שטייט ביי איר אויף אַן איבערגעשפּרייטן טישטעכל. נאָר דעם טיש אונטערן טישטעכל האָט זי פאַרגעסן אָפּווישן, די אַרבל פון איר וויס קאָפטעלע זיינען אַלע מאָל אַ ביסעלע פאַרשמאָלצעוועט, נאָר אונטער די דאָזיקע אַרבל גע־פינט זיך אַ יונג צאַפּלדיק לייב פון אַ שיינעם און צאַרטן מענטשן.

זי, דאָס ליב און יונג ווייבל מיטן מיידלשן צאָפּ, האָט אויך פאַרדרוסן אויף עמעצן, נאָר זי וויל פון דעם ניט ריידן. זי קומט אָפּ מיט אַ זייטיקן אויסרייד:

— וואָסי, מיר קענען איך ניט? מיר קענען איך גוט.

דער „איך", דאָס זיינען מיר, די מאַנספאַרשוינען, די נאָענטסטע באַ־

גלייטער זייערע און אין דער זעלבער צייט — דער קוואַל פון אַלע צרות.
יאָ. די קליין טאַראַסאָווער און אירע איינוואוינער זיינען מיר שטאַרק נאָענט צום האַרצן. איך וואָלט וועלן מיט זיי שליסן אַ פריינטשאַפט אַ לענגערע און אַ מער דויערהאַפטע.

קאַפּיטל אַכצן

היימישע גרוסן

גיי איך מיט שטאָט, מיט גאַס און מיט זון, עפּעס בין איך...
לאָזט זיך אויס, אַז איך בין טאַקע געגאַנגען באָרוועס איבער קיעווער גאַסן און אַנגעקוועלט פון דעם, וואָס איך לעב אויף דער וועלט.

„איך האָב נאַסע אַספאַלטן געטראָטן
מיט באָרוועסע פיס ווי די ליכט".

די באָרוועסע פיס קומען אויס, ווי צוויי סטעאַרינאָווע ליכט אַנטקעגן דער טונקלקייט פון די אָונטיקע נאַסע אַספאַלטן.

ווען פייטל די ציג זאָל מיך באַגעגענען, וואָס וואָלט איך אים געענטפערט, ער ווייסט דען וואָס הייסט „ליריק"?

ער וועט קומען צופאָרן אַהיים און דערציילן מיט בייזער נקמה־פרייד פאַר אַ רעדל יידן אין שול:

— אַ שיינער תכלית פון אים געוואָרן. טאַקע פון אייזיקלען! ער דרייט זיך אום ביי־אים־בלייב־עס אַ באָרוועסער איבער די קיעווער גאַסן. איך האָב אים אַליין באַגעגנט, ווי איר זעט מיך אַ יידן! אין קיין מקום־קדוש וועל איך ניט זאָגן קיין דבר שקר.

אַ נאַרישער מענטש. ער מיינט, אַז קוים גיט ער איבער, וואָס ער האָט געזען, איז עס שוין אמת. אדרבא! עס איז גאָלע ליגן. איך גיי טאַקע איבער די קיעווער גאַסן באָרוועס, נאָר פילן פיל איך, ווי איך וואָלט געגאַנגען אָנ־געטאָן אין טייערן גאָלד.

די מאַמע האָט מיר געשיקט פאַר אונדזערטוועגן אַ האַלבן „מיליאָן" געלט, אַ קריגעלע פוטער און אַן אונטערגעניטע פאַר שטיוול. (אונטערגעניטע שטיוול הייסט, אַז די כאַליעוועס מיט די פידקלייקעס זיינען אַלטע און נאָר די קעפּלעך, דער דאַקלאַד און די פּאַדעשוועס — נייע). האָט מען אויפן וועג, ביי רחלען דעם קצבס טאָכטער צוגעגנבעט דאָס פעקל און זי האָט מיר נאָר געבראַכט דעם האַלבן „מיליאָן".

די מאַמע שעלט אין די בריוו רחלען. סע קען ניט זיין, אַז אַזעלכע שטיוול, וואָס זיינען איר אַזוי שווער אָנגעקומען, זאָל עמעצער קאָנען צוגנבענען. און אָנגעקומען זיינען זיי איר שווער, דאָס איז געוויס. זי דאַרף אַלץ גנבענען פונעם טאַטן. דער טאַטע איז אויף מיר אָנגעצונדן אש־להבה! שוין נישט

אַזוי פֿאַר מיר אַליין, ווי פֿאַר פֿריידקען. איך האָב ביי אים אַרויסגעגנבעט — טענהט ער — אַ קינד פֿון אונטערן האַרצן. איך בין שוין ניט נאָר קיין כופר בעיקר, אַן אפיקורס, נאָר פּשוט אַ גנב. איך האָב ביי אים צוגעגנבעט אַ טאָכטער און זי אַוועקגעפֿירט אין מיינע דרכים. זי קער שוין דאָרט געוויס ניט וויסן פֿון קיין שבת, פֿון קיין כשר עסן און בכלל פֿון אַלץ, וואָס אַ יידיש קינד דאַרף וויסן.

קלאָר, אַז ער טאָר מיר מיט גאָרנישט ניט העלפֿן, ווייל דאָס וועט הייסן, אַז ער גייט, ניט נאָר אַנטקעגן זיך אַליין, אַנטקעגן זיין נאַטור, נאָר אַנטקעגן זיין באַשעפֿער אויך. אַנטקעגן גאָט ברוך הוא.

די מאַמע, אַז זי וויל אונדז עפּעס שיקן, גנבעט זי פֿון אים. און מיר ווייסן פֿון דעם און בעטן, זי זאָל עס ניט טאָן. דער עיקר איז דאָס, וואָס מיר דאַרפֿן ניט, זי זאָל אונדז שיקן. מיר זיינען טאַקע הויל און נאַקעט, נאָר מיר זיינען זייער רייך אין דער דעה. וואָרום איינדעראַמתן, ווער איז צו אונדז גלייך?! אַז מיר הערן „קניאַז איגאָר" און „סאַדקאָ" אויף גאַליאָרקע דריטע ריי, האָבן אַנדערע אפילו קיין צענט־חלק ניט קיין הנאה אפילו אין דער דריטער ריי פּאַרטער זיצנדיק. נאָר די מאַמע וויל ניט וויסן פֿון קיין זאַך. ס'גייט איר דאָרטן ניט איין דער ביסן אין מויל, ווען עס גייט איר איבער אַ צענטער געדאַנק, אַז מיר זיינען דאָ הונגעריק. זי בעט זיך צו אונדז ווי צו גזלנים, אַז מיר זאָלן גיכער קומען אַהיים.

און מיר שרייבן, אַז מירן קומען. זאָל נאָר ווערן שטיל אויף דער וועלט, וועלן מיר קומען. מירן פּשוט קומען צו גאַסט.

אין אונדזער שרייבן אַליין דאַרף זי דערקענען, אַז ס'איז אונדז גוט. און רחלען דעם קצבס דאַרף מען ניט שעלטן. נישט געטוג, וואָס זי האָט זיך נישט אָפּגעזאָגט שלעפּן אויף זיך פֿרעמדע פּעקלעך, שעלט מען זי נאָך פֿאַר אַ צוגאָב. און באָרוועס גייען מיר דאָ, ס'איז אַזאַ מאָדע. אין קיעוו גייען אַ סך מענטשן באָרוועס. און אַז מיר ווילן גייען מיר אין אַזעלכע „באָסאָ־נאָזשקעס" מיט הילצערנע פּאָדעשוועס, אויף לעדערנע זאַוויסקעס (קיין הילצערנע פּאָדעשוועס בויגן זיך ניט, מוז מען זיי איבערזעגן אויף צווייען). אָך, קלאַפּן זיי שיין איבער די טראָטואַרן. און די פֿיס וואַשן מיר אַלע מאָל.

פֿונדעסטוועגן, אַז איך באַגעגן אַ סלאָוועשנער, אָדער אַ סענדעריווקער ווייבל, פֿאַרשעם איך זיך. איך פֿאַרשעם זיך, ווייל זי איז מיר אַ גוטער פֿריינד, ווייל זי גיט מיר איבער אַ גרוס פֿון פֿאַליען.

— אַזוי, — זאָגט זי, — איז זי דווקא נישקשה פֿאַליע. זי אַרבעט דאָך אין קינדערהיים, נאָר ס'איז איר נעבעך סקוטשנע.

אינטערעסאַנט, פֿאַרוואָס רעד איך מיטן ווייבל און שעם זיך ווי אַ גנב. איך בין דען אַנטלאָפֿן פֿון פֿאַליען? איך בין דען געקומען קיין קיעוו חתונה האָבן פֿאַר אַן אַנדערער?

קענטיק, אַז די חרפּה נעמט זיך פֿון אַן אַנדער זאַך.

איך שעם זיך, ווייזט אויס, וואָס איך האָב פֿאַרגעסן אין מיין שווער געמיט. עפּעס בין איך צופּיל זאָרגלאָז און צעכראַסטעט, צופיל יינגליש. איך בין דאָך שוין ניט קיין קינד.

דערמאָנט מיר עמעצער, אָדער עפּעס אין דעם איז — מילא, אויב אָבער ניט, בין איך נאָך ייִנגער פונעם יינגסטן קינד. מיין קאָפּ איז מיר פריי פון אַלע זאָרגן. ברויט גיט מיר דער אוראָק. אַ צימער האָט מיר געגעבן דער „קאָמכאָז". איך בין אַזוי שיעור ניט ווי אין אַ געלעכטער אַריינגעגאַנגען אין „קאָמכאָז" און געוויזן מיינע פּאַפּירן. איך וויל אַ צימער וויל איך. איך וואוין דאָ מיט אַ שוועסטער וואוין איך. אַ פאַמיליע? — יאָ, איך האָב, הייסט עס, אַ פאַמיליע אויך, נאָר ניט הי.

— גוט, — ענטפערט מען מיר, — קומט אַריין די טעג. סע זיינען מחויב זיין צימערן.

און מען גיט מיר אַן אַדרעס: טאַראַסאָווער פּערציק, דירה זיבן, פערטער שטאָק.

איך בין גרייט זאָגן, אַז ס'איז מיר שוין געפעלן. ס'איז דאָך ערגעץ נאָענט לעם מיין קליין טאַראַסאָווער. נאָר איידער איך האָב געזען, פּאַסט עס עפּעס ניט. גיי איך אַפּריער אָנקוקן און גיב מיין הסכמה. שרייבן מיר מענטשן אויס אַן אָרדער אויף אַ צימער.

אַ ביסל איז מיר ניט פאַרשטענדיק די שטאָטישע פּירונגען. פּאַוולאָ מיטרעס, מיין טאַטנס שכן, אַז ער האָט זיך געבויט אַ שטוב, האָט ער אַליין געפירט קלעצער, אַליין געפירט ליים און שטיינער. צוזאַמען מיט דער וויב געזעגן ברעטער, געהאַקט און געטעסעט, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז ער האָט זיך אַליין אויסגעבויט אַ שטוב. אַליין מיטן וויב אויסגעגרייזעט דעם הויף מיטן גאָרטן. אַליין אפילו אויסגעגראָבן אַ ברונעם. מיין טאַטע, אַז ער האָט זיך עפּעס געוואָלט בויען, האָט ער אויך נישט ווינציק געהאָרעוועט און אַריינגעלייגט שוויס. און דאָ בין איך געוואָרן אַ באַלעבאָס פון אַ דירה־מלוכה. אַ גרויסע הרובע פון שיינעם קאַכל. אַ דיל פון דעמבענעם פּאַרקעט. אַ גרויסער זוניקער פענצטער, טרעפּ, טירן, הענטלעך ביי די טירן און אפילו אַ שלאָס מיט אַ שליסל. איך האָב געשריבן צו פּאַליען, אַז איך האָב אַ צימער און זיך געשעמט.

ווער ווייסט נאָך מער פון איר, ווי סטראַשנע די גרויסע שטאָט איז מיר געווען פונדערווייטנס. חוץ דעם קאָן איך פאַר פּאַליען ניט דערציילן, ווי גוט מיר איז דאָ, ווייל זי וויל אויך. זי וויל כאָטש אַ קאַפּעלע, אַ טראָפּנדל פרייד, און פון אירטוועגן האָב איך, אַזוי ווי אויף צו להכעיס, דאָ גאָרניט פאַרגרייט. אפילו אויפן שפּיץ מעסער. פון וואַנען נעמט זיך עס, וואָס אַהער איז אַזאַ שפּע, און אַהין — אַזאַ קאַרגשאַפט? אָט דאָס ווייס איך ניט. איין זאַך ווייס איך נאָר, אַז ווען פּאַליע קומט אַהער אַליין, ווען זי בויט זיך אויס איר לעבן זעלבסטשטענדיק, וואָלט איך צו איר אַלע מאָל געלאָפן צו גאַסט. איך וואָלט

ביי איר געטאָגט און גענעכטיקט. איך וואָלט איר אַזויפיל זאַכן דערציילט וועגן זיך. איך וואָלט זיך מיט איר וועגן אַזויפיל זאַכן געעצהט.

אפשר זיך אויפהויבן און אַוועקפאָרן מיט האַק און פּאַק קיין סלאַוועשנע?

פריידקע ניט. פריידקע פאָרט שוין ניט. סיידן מען וועט זי שיקן אַהינצו אַרבעטן. דאָס איז שוין עפּעס אַנדערש. אָבער איך?

און דאָ הער איך אַ קול, וואָס גייט פון אַ יונגן אייזיקן, פון אַ באָרוועסן, פון אַ גליקלעכן, וואָס האָט אַלץ און דאַרף גאָרניט:

מיין פרייד,
מיין ערשטע קלייד צום לייב,
מיין יונגע זינגענדיקע פּאָר!
איינס, וואָס איך טו:
איז נאָר איך רים דיך
דעם גאַנצן טאָג.

דאָס געזאַנג גייט צו אים פון איינעם אַ מיידעלע מיטן נאָמען בוזיע, וואָס זי איז שוין נאָר דערמאָנונג. איך וועל שוין לעם איר קיינמאָל ניט זיין און דאָך לויפן צו איר שורות, וואָס זינגען זיך אַליין אויס.

פאַרוואָס איז עס? פון וואַנען זאַמלט זיך עס אַזאַ פרייד? אַזאַ מיין זומערדיקע זוניקע ליבשאַפט?!

קאַפּיטל ניינצן

פ אָ ר ג ע פ י ל

זאַכן, אַן וועלכע איך פלעג זייער פריי קאָנען אויסקומען דעם גאַנצן טאָג, פלעגן אָפּט קומען און מיך דערנאָך אָפּמוטשען אַ גאַנצע נאַכט.

איינמאָל בין איך שפּעט אויף דער נאַכט געקומען צו זיך אין קאַבינעטל אויף טאַראַסאָווער פערציק נאָך אַן אָוונט פאַרברענגען מיט שפּאַרבערן און מיט זיין חבר רויטקרויט, וואָס איז אַ ביסל אַ פּאָעט, אַ ביסל אַ זשורנאַליסט. יענעביידע חברה האָבן זיך די גאַנצע צייט געאַמפּערט וועגן צוויי דיכטער, וואָס איך קען זיי נאָך ניט. און אויב זיי האָבן אפילו גערעדט וועגן זאַכן, וואָס איך האָב קוים געהערט און געוואוסט, האָב איך זיך אויך ווינציקער געשטופּט מיט אַ זאָג. זיך אַנגערעדט אַ ביסל, האָבן מיר דערנאָך געקויפט קישקע, ברויט, קעז, און עפּעס אַ קלייניקייט טרינקעכץ איז געשטאַנען ביי שפּאַרבערן אין שאַפע פון אַ פריערדיקן מאָל. אָט אַזוי האָבן מיר בחברותא אָפּגעקנאַקט אַ וועטשערע. און איך ווייס ניט, צי דאָס גלעזל האָט אַזוי אויף מיר געווירקט אָדער וואָס. נאָר ווי איך האָב אין דער היים צונויפגעפירט די אויגן,

אַזוי האָט מיר דער שר־החלומות אַ נעם געטאָן אין דער אַרבעט: סאיז ראש השנה דער צווייטער טאָג אינדערפרי. וואויבען וואוין איך אין קראָסנע. די גאַס איז פּוסט, ווייל דער דאַווענער־עולם איז שוין פון אַ שעה אין שול... וואו ניט וואו גייט דורך אַ יידענע, וואָס דאַרף אָנזויגן אין דער היים דאָס קינד אָדער צוזען אַ חולה. ניט איינע פון זיי איז ענלעך אויף בוזיען. אַז זי טוט צו מיר אַ שמייכל פון דער ווייטנס, ענטפער איך איר מיטן זעלבן. אַ ראָטע סאָלדאַטן מאַרשירט איבער דער גאַס צו דער ווייסער טורמע צו, און ס'איז ווייטער שאַ.

מיך פירט מען אין טורמע אַריין (שוין נישט דאָס ערשטע מאָל, דערפאַר בין איך ניט איבעריקס דערשראָקן) אַ קירפּאַטער סטראַזשניקל, וואָס איז אויסן פנים איינגאַנצן אַ סריס, נאָר ער גייט אין אַ פאָרמע.

אין שטאָטישן פּאַרק זיינען די בלעטער געל. די זון קלעפּט זיך צו זיי זייער מאָדנע, זי האָט דעם אויסזען פון אַ מיוחסדיק ווייבל, וואָס מונטערט זיך אין אַ שווערן תענית. ווען־ניט־ווען טוט זי אַ בלישטשע מיט שלאָפן חן, נאָר אָט ווערט זי צוריק בלייך און אומהיימלעך. מיין „נאַטשאַלניק״ טרייבט מיך אונטער, איך זאָל גיין אַ ביסל גיכער, נאָר איך גיי אומיסטן פּאַמעלעך. וואָס האָב איך קיין צייט ניט?... יענער מאַכט זיך אַ האַרץ און גייט מיר נאָך. אויף זיין קורץ איינגעשרומפּן נעזל, איבער זיין אַלטן סריסדיקן פּנים איז צו דערקענען, אַז לויט דער טבע איז ער גאָר ניט אַזאַ גרויסער קפדן... פּלוצים דערזע איך אַ מאָדנע בילד: אַ פור מיט רויטע צוויי אָקסן. דער פּויער, וואָס טרייבט אָן, זיצט פון פאָרנט אויפן סאַמע ברעג דראַבינע. אינעם אויסגעבעטן וואָגן ליגט איבערגעדעקט אַ גרויס און אַ לענג פון אַ מענטשן. ס'איז אַ פרוי. ס'איז פּאָליע. נאָר מיט מיר קען זי זיך ניט. איך בין דאָך ניט איך. איך בין אַ קראַסנער. נאָך דער פור גייט נאָך אַ ייד מיט אַ שוואַרצער באָרד אין אַ וואָכעדיקן לעטניק. פון מיין טאַטן איז ער, דוכט זיך, אַ ביסעלע בידעריקער אין וואוקס, נאָר בעסער און צוגעלאָזענער לויט דער נאַטור. דערצו איז ער פאַרשעמט, וואָס ער איז איצט ניט אין קלויז צוזאַמען מיט אַלע יידן.

דער אַלטער האָט מיט אַ געפאַלענעם קול אַ פרעג געטאָן ביי מיין עלטסטן, וואו איז דאָ ערגעץ דער געבורט־הויז. אויב דאָס ווייבל איז זיין ווייב, בין איך אים פונדעסטוועגן מקנא. אַ שיין ווייבל אין גוטן לייב מיט אַ פיינעם פּנים. זי איז נאָר איצטער היפּש פאַרקלעמט, וואָס דאָס האָבן גייט איר ניט כשורה. און אָט פירט מען זי אין דער גרויסער שטאָט צו אַ דאָקטאָר. איך האָב חרטה אויף מיין פאַרנומענקייט. ווען איך בין איצט פריי, וואָלט איך דאָך געהאַט אַ ים מיט אַרבעט. דהיינו: לויפן פאַרן וואָגן און ווייזן וואו איז דאָ דאָס געבורט־הויז. אָנטרייבן די אָקסן, זיי זאָלן גיין גיכער. העלפן אַראָפּ־טראָגן דאָס ווייבל. איצט האָט זי זיך ניט וואָס צו שעמען. ווי באַלד זי איז אַ שלאָפע, איז זי ביי אונדז אין די הענט. בכלל האָב איך די רעכט זי אָפּ־

ריידן פונעם אַלטן. זי איז מיר געפעלן. סע געפעלט מיר, וואָס איר יונג פּנים איז אַן אָפּשפּיגלונג פון אַ סךליידן. איך קען אויסקומען מיט אַזעלכע מענטשן. מיט אַזעלכע מענטשן איז מיר פּשוט גוט...

וואָס איז ווייטער געווען, געדענק איך ניט אַקוראַט. איך געדענק נאָר, אַז איך זוך איבער גאַנץ קראַסנע אַ באָד. נאָך מיין פאַמיליע־דראַמע בין איך צו אַ סך זאַכן געוואָרן גלייכגילטיק אויסער אומריינקייט. איך קאָן ניט זען אין שטוב קיין מיסט אויפן דיל. איך קאָן ניט ליידן, טאָמער קריכט אויף מיר עפּעס אַרום. איך זוך אַ באָד. איך בין שוין, דוכט זיך, געווען אין איינער, אין דער צווייטער, שוין אפילו אַ ביסל געשוויצט, נאָר זיך ניט געוואַשן. אין איין באָד איז צו ענג. אין דער צווייטער טו איך זיך ניט אויס, איך ווייס ניט פאַרוואָס. און לעם איין באָד טרעף איך ווייטער יענע פור מיט די רויטע אָקסן און דאָס ווייבל אויף דער פור. יענער אַלטינקער צוזאַמען מיט נאָך אַ יידן האָבן געבראַכט צו פירן דאָס ווייבל פון געבורט־הויז אין מקווה אַריין.

זי איז אַזוי לייביק, יונג און שיין. איך זע זי אַ נאַקעטע, כאָטש איך ווייס, אַז זי איז טויט, ווייזט זיך אַרויס, אַז ס'איז געבליבן אַ שיינער מנהג טובלען די טויטע. זיי מטהר זיין דאָ אין דער אַלגעמיינער מקווה, וואו אַלע באָדן זיך. איך בין זיך אויך מתעסק מיט איטלעכן און איך פיל צו איר גלוסטונג, מענער־גלוסטונג. אינטערעסאַנט. וויל איך וויסן, וואָס האָט זי געבוירן און צי וועט דער אַלטינקער נאָך איר שטאַרק וויינען, ווען מען וועט איר אָפּטאָן איר רעכט. ווען ער וועט שוין קומען צו זיך אין שטעטל אַריין אַליין?

מיר פאַלט איין אַ געדאַנק זיך טובלען צוזאַמען מיט איר און מען וועט אונדז אפשר צוזאַמען מיט איר באַהאַלטן.

איך האָב מורא פאַר אַ בילבול, דאָך זוך איך דעם פורמאַן, איך זוך דעם בעדער, איך וויל עפּעס דערגיין. רירן ריר איך זיך זייער צעקראָכן, און ווייס ניט פאַרוואָס. נאָר דאָ קומט איינער איציק שענקמאַן, איך קען אים, ער איז אַ סלאָוועשנער, און ער גיט אַ זאָג מיט זיין באַפעלערישן טאָן: „שטעלט זיך אָפּ, קינדער! גענוג געבאַלעוועט. איר וועט פאַרן קיין קיעוו זיך לערנען!"

איך כאַפּ זיך אויף. אין צימער איז שוין ליכטיק (זומער ווערט פרי טאָג), מיך ציט נאָך צום שלאָף, נאָר אויפן בענקל לעם מיין אייזערנעם בעטל ליגט אַ בריוו. אַ צונויפגעלייגט גראָב ברייטל אַן אַ קאָנווערט מיט אַן אָפּגעריבענעם אַדרעס פון לאַנג ליגן אין אַ סך קעשענעס.

נו, יאָ, ס'איז פון פאַליען אַ בריוו. געוויס אָנגעקומען מיט עפּעס אַ געלעגנהייט. די באַלעבאָסטע האָט עס מן הסתם פאַר מיין קומען אַוועקגעלייגט אַהער אויפן בענקל. ליגט עס און סע שוויגט. סע וויל ניט דערמאָנען וועגן זיך, ביז איך וועל זיך אַליין אַרומקוקן. און איך, איך האָב ניט געוואָלט אין דער רגע קיין דערמאָנונג וועגן קיין צווייטע היימען. אַ היים דאָ אויף טאַראַ־סאָווער גאַס, דאָ צווישן די בייזע חברים, און אַ היים דאָרטן ביי אַנשלען דעם שוחט אין דער דירה, וואו פאַליע איז געבליבן איינע אַליין פון אַזאַ יאַריד. פון אַזאַ מין שטוב מיט מענטשן. איך וואָלט זיך וועלן אויסדינגען מיט עמעצן.

האָב איך ניט מיט וועמען. ריידן אַ ביסל מיט שפּאַרבערן, ער איז אַ וואוילער בחור, ווייסט ער נאָך ביי מיר בכלל פון גאָרניט, סיידן פריידקע האָט אים עפּעס אַמאָל אַ זאָג געטאָן. און ביי מיר איז געפּועלט, איך זאָל אינגאַנצן ניט אויפשטיין. איך וויל ניט. אין מיין נייעם צושטאַנד וויל איך ניט ליידן אפילו די מינדסטע זאַך, וואָס קאָן מיך קימערן, וואָס קאָן מיר פּאַרטונקלען מיין לעבן. און איציק שענקמאַן, פון וואַנען האָט ער זיך גענומען אין מיטן דרינען? ער האָט זיך געמאַכט אַ מאָדע — איטלעכן שיקט ער זיך לערנען! נאָר ער אַליין זיצט אין דער היים. מילקע פאַרט דאָך שוין אויך קיין קיעוו. זי איז מחויב היינט־מאָרגן זיין.

קאַפּיטל צוואַנציק

פּאָליעס בריוו

פריידקע איז געקומען צו מיר, ווייזט אויס, זיך עצהנען וועגן שפּאַרבערן, נאָר זי הייבט ניט אָן גלייך פון דער זאַך. ס'איז ניט אַזוי גרינג. דערווייל האָט זי איבערגערייכט פּאָליעס בריוו. פריידקע כאַפּט זיך אָן אין אַ בריוו פון דער היים מיט גרויס אימפּעט.

פּאָליעס בריוו איז אגב געשריבן צו איטלעכן: צו מיר, צו פריידקען און צו מילקען. לויט איר חשבון דאַרף שוין מילקע זיין אין קיעוו. אין דער אמתן אָבער, האָט זיך מילקע פאַרהאַלטן אין קראָסנע ביי די אייגענע.

פּאָליע שרייבט:

— „טייערער אייזיקל! איך וועל שוין מער ניט גיין צו דיין טאַטן עסן קיין שבתדיקן וואַרמעס, וואָרום ער האַלט דיך אין איין שעלטן און דאַן קריכט מיר דער וואַרמעס אויף צוריק. יעקב־בער האָט אים סך־הכל אַרייַנ־געגעבן אין די אויערן, אַז איך האָב דיך געמאַכט פאַר אַן אפּיקורס. אַז ווי דו ביסט נאָר אַוועקגעפאָרן, האָב איך פאַרקויפט דעם טלית דייַנעם פאַר זעכציק טויזנט רובל סאָוועטסקע געלט. אַ ליגן אויף אַ ליגן און מיט אַ פּאָר ליגונים צוגעסטריגעוועט. די מאַמע איז דווקא בעסער צו מיר. זי גיט מיר אַמאָל אַן איי, נאָר איך בין זיי דאָס אויך מוחל. איך האָב אַליין געקויפט אייער און פּוטער האָב איך אייגענע און וואַרמעס עס איך אין קינדערהיים. די שוחטקע פּוצט זייער די שפּראַך, סע מעג דיר באַנג טאָן, וואָס דו הערסט ניט. יאָ, אייזיקל, זיי פריילעך. דיין אַוועקפאָר איז געווען מזלדיק צו די טאַפּליעס. כ'האָב פאַרקויפט די טאַפּליעס און דווקא טייער. צו צען פונט אַ טאַפּליע. און אַזוי ווי דער ייד האָט ניט קיין קאָרן, האָט ער מיר באַצאָלט מיט געלט. איך וויס גאָרניט, וואָס מען טוט מיט דעם, איך דאַרף עס אויף גאָרניט ניט האָבן. ווי דו ווייסט, האָב איך קיינמאָל אַזעלכע געלטער ניט פאַרמאָגט. 500 רובל אַלטע ניקאָלאַיעווסקע געלט און דער עיקר נאָך אין איין פּאַפּירל. און

דערום בין איך ניט געווען פויל און גיכער אַוועקגעטראָגן דעם ת״קער (500 רובלדיקן) צו דער מאַמען. זאָל די מאַמע אויף דעם אַכטונג געבן. איז וואָס זאָל איך דיר זאָגן, אייזיקל? ס'שוין אויף אים דאָ אַכציק פּלענער. דיין מאַמע איז געקומען צו גיין צו מיר, איך זאָל בעטן גאָט, אַז די האַרבאַרניעס זאָלן אָנהייבן אַרבעטן, וועט זי קויפן פאַר די געלט עטלעכע פּעלכלעך און וועט זיי אַריינגעבן אין דער אַרבעט און די פּעלכלעך וועלן האָבן נאָך פּעלכלעך. בקיצור, מיר וועלן ווערן די אמתע נגידים. איך וויל זיך אַזש אירצן. ווי איך פיר אויף מיט די אויגן, אַזוי זע איך פאַר זיך די טויזנטער, וואָס ליגן שוין ביי אונדז באַהאַלטן, און אויף כפּרות, אייזיקל, דאַרפן מיר די קורסן, אַז מען איז רייך, מעג מען שוין זיין ווינציקער געלערנט. כבוד וועלן מיר שוין סיי־ווי האָבן. אויב אַזוי איז שוין אפשר אַ סברא, אַז דו זאָלסט קומען אַהיים און געענוג. נאָר, אייזיקל, כאַפּ זיך נאָך ניט. ס'איז ערגער געוואָרן אין די אויגן. מען זאָגט אַז ת״קער גייען ניט אָן. דריבנע איז בעסער. נאָר... דיין מאַמע טרייסט מיך. זי זאָגט, אַז ס'איז גאַרניט. הלוואי האָבן מיר אַ טויזנט ת״קערס אַזעלכע! — הערסט? — איז דאָך שוין צוריק גוט. אויב דו ביסט נעענטער צו גאָט, בעט אים דו פאַרן ת״קער, וואָרום איך אַליין ווייס ניט פאַרוואָס פריער צו בעטן. צי זאָל איך בעטן, אַז דיין מאַמעס האַר־באַרניע זאָל זיך עפענען. צי זאָל איך בעטן, אַז איציק שענקמאַן זאָל מיך אַ ביסל ווינציקער ליב האָבן, צי דו זאָלסט מיך גיכער איבערנעמען קיין קיעוו און איך זאָל פּטור ווערן פון אַלע צרות.

אוי, אייזיקל, ווען איך גיי מיט דיר צו אַ רב, וואָלסטו ניט האָבן וואָס צו טענהן. עפּעס מיט מיר דערלויבסטו זיך מער, ווי דו וואָלסט זיך דערלויבט מיט וועמען ס'ניט איז. דו ביסט גאַרניט קיין שלעכטער, נאָר דו קלערסט אוודאי — זי האָט שוין פאַרזוכט אַזויפיל צרות אויף איר לעבן, וועט זיך ניט אָנזען אויב זי וועט האָבן נאָך אַ ביסל. אוי, אייזיקל, — דו ביסט גאַרניט ווערט, איך זאָל נאָך דיר אַזויפיל בענקען. נאָר ווען מען קאָן שטעלן אַ סטאַראָזש אויפן האַרצן! און איציק שענקמאַן האָט מיך דווקא ליב. ער איז לייטישער פון דיר טויזנט מאָל. קומט נאָר דער אָוונט אַזוי כאַפּט ער זיך אַריין, זעצט זיך אַוועק אַנטקעגן מיר, שפּאַרט זיך אָן אויפן טישל און נעמט שיטן מיט פילאָסאָפיע. אַזוי איז ער דווקא אַ בעריאַק, אַז די גאַנצע שטאָט ציטערט פאַר אים און דאָ בלייבט ער זיצן אַזוי, אַז איך האָב אויף אים אַזש רחמנות. איך בין אַ נאַרישער פּנים. ווען איך ווייז אים אַ שיינעם פּנים וואָלט איך געווען געהויכט און געקרוינט און די גאַנצע שטאָט וואָלט מיר אָפּגעגעבן כבוד. עפּעס אַ קלייניקייט? שענקמאַנס אַ מקורב, און אַזוי בין איך פאַרשעמט און פאַרשטויסן, אַז עטל די אלמנה מיט די זיבן קינדער איז שוין ראַטשילד אַנטקעגן מיר... זאָג מיר, אייזיקל — שעם זיך ניט. דו קלערסט מיך דאַרטן טאַקע איבגאַנצן אַוועקוואַרפן? קאָפּ דיר אין קישן. איך וועל סיי־ווי פאַר קיין אַנדערן ניט חתונה האָבן, כאָטש ס'האָט זיך שוין אָפּגעזוכט אַ בעלן און אַ פיינער בעלן, וועמען איך בין שיין אין די אויגן. ווען איך בין דיר כאָטשבי

אַ צענט־חלק אַזוי געפעלן, וואָלסטו מיך געהאָלובעט און געקושט און וואָלסט קיינמאָל אָן מיר אין ערגעץ ניט אַוועקגעפאָרן.

טייערע פריידקע, ווען דו ביסט דאָ, וואָלט מיר אייזיק אָפּגעגאַנגען נאָר האַלב, און אַזוי גייט ער מיר אָפּ אינגאַנצן. זאָלסט וויסן, אַז דיין מאַמע איז גאָרניט אַזאַ גוטע. איך האָב זי געבעטן, זי זאָל שיקן צו מיר מערעלען נעכטיקן, האָט זי טאַקע ניט געשיקט. און מיר איז דאָ פריילעך צו שלאָפן אויף אַזעלכע צווויי זאַלן מיט אַ קיך, מיט אַ שטאָל. און פון יענער זייט טיר ביי די באַלעבאַטים שלאָפט נאָך יאַנקע מיט זיינע 21 יאָר און מיט דער פאַלנדיקער קרענק!... הער נאָר, דו קערסט שוין זיין אַ גאַנצע קיעווער באַרישניע. זאָלסט כאָטש זען, ווי די גראַבע פיס זיינען דיר מקנא. סע פאַלן פון איר שטיקער ממש. זאָלסט זען ווי זי לאַשטשעט זיך צו מיר. איך וואָלט מיט איר דווקא קאָנען ווערן חבר. זי איז אויך אַ ביסל אַן „אלמנה". זי האָט אים אויך ליב, דעם ברודער דיינעם. פרעג זי — פאַרוואָס.

נו, און שענקמאַן האָט שוין צוגעהאָלפן, אַז מילקע זאָל אויך אַוועקפאָרן. מיך אַרט ניט. זאָל זי זיך לערנען. פאַר אייך איז אויך גלייכער זיין דאָרטן. איר וועט צו עפעס קומען. איך ווייס נאָר ניט פאַרוואָס איז אויף מיר אויסגעגאָסן געוואָרן די שטראָף, איך זאָל זיצן און היטן סלאָוועשנע. וואָס קער איך זיך אָן מיט אייער שטאָט? שענקמאַן איז דיר עפעס געפעלן, פריידקעלע? מיר געפעלט ער קיין קאָפּ ניט. די שטאָט רעדט שוין וויפל זי וויל אַליין, נאָר מיר אַרט עס ניט. ס'מיר סיי־ווי אַלצאיינס.

זינט איך אַרבעט אין קינדערהיים, האָבן מיר אָנגעהויבן באַקומען אַ סך מער פּראָדוקטן און מאַטעריאַלן צו באַנייען און באַקליידן די קינדער. איך וואָלט וועלן אויפנייען אייזיקן אַ העמדל. בין איך געווען אין פאַראיין, האָט מען געגעבן פאַר מיר פיר אַרשין זומערדיקע סחורה און פאַר אים וויל מען ניט געבן. ווערסטו אפשר זאָגן, אַז זיי זיינען ניט קיין חזירים? ער האָט קאַרג געאַרבעט?... נאָר, אַז איך וועל דאָרטן טרעפן שענקמאַנען, וועל איך סיי־ווי איינמאָנען. איך וויל אים אויפנייען אַ העמד און צושיקן. זאָל ער וויסן מיין גוטסקייט.

מילקעלע, ווי דו וועסט קומען קיין קיעוו, זאָלסטו מיר אָנשרייבן און איבערשיקן דורך קראַסנע — וועט אָנקומען. זאָלסט וויסן, מילקעלע, ווי דו גייסט מיר דאָ אָפּ. דו ביסט כאָטש אַ מבין ווי איך בין געבליבן היטן סלאָ־וועשנע?... ווי קלערסטו, אפשר האָט זי געמעגט ברענען, איידער איך האָב זי דערקענט? כאָטש, אַז איך קום צו די קינדער אין קינדערהיים, ווער איך אינגאַנצן אַן אַנדערע. דאָרטן זיינען דאָ אַזעלכע ווי וואָוועלע, אונדזער ברכהקעס און ווי רחלע. ווער אָן אַ מאַמען, ווער אָן אַ טאַטן און מיט זיי בין איך שטאַרק חבר.

איך האָב אייך ניט געשריבן, קינדער, אַז פון אָשרן מיט שואלן מיט רחלען איז געווען אַ בריוו. זיי זיינען פאַרפאָרן בשלום. איך האָב אייך אים

געווען איבערגעשיקט מיט רחלען דעם קצבס, נאָר ער איז פֿאַרפֿאַלן געוואָרן מיט דער גאַנצער פֿאָסילקע״...

פֿריידקע האָט לאַנג געשוויגן. זי מישט זיך ניט אין מיינע ענינים. זי איז שטאַרק אָנגעהאַנגען אין מיר. דאָרטן, וואו זי וואָלט געהאַלטן יעדן איינעם פֿאַר אומגערעכט, מיינט זי אויך, אַז איך בין מן הסתם ניט שולדיק. נאָר איינס צום אַנדערן האָט ניט. פֿאַר פֿאַליען טוט איר ווי דאָס האַרץ.

און דעם שמועס נאָך וועלכן זי איז געקומען, האָט זי שוין, ווייזט אויס, נישט ווילנדיק אָפּגעלייגט אויף אַן אַנדערש מאָל.

געשטאָרבן אַ מענטש — אַוועק אין דער אייביקייט. ווען דער מענטש זאָל ניט האָבן צו דיר קיין מינדסטע שייכות, וואָלט זיין נאָמען געוויס געווען צווישן נאָך טויזנטער נעמען, וואָס דו קענסט ניט און ווייסט ניט און האָסט וועגן זיי קיינמאָל ניט געהערט.

ניט וויסן, ניט קענען, ניט געדענקען, ס׳איז אַ גרויסע היילונג פֿאַרן מענטשנס נשמה.

פֿאַליע איז געגאַנגען האָבן דאָס יינגעלע צי דאָס מיידעלע, מיט וועמען זי וועט זיך אויסטענהן, אויסריידן דאָס האַרץ, בשעת סע וועט אויסוואַקסן. זי האָט שוין מיט דעם פֿיל געטענהט אין די איינזאַמע נעכט (ביי אַנשל דעם שוחט אין די דירות), נאָך איידער זי האָט עס געבוירן. און אַז עס איז געבוירן געוואָרן אַ קינדעלע מינט הענטעלעך און מיט פֿיסעלעך, אַ מיידעלע, אַ טאָכטער — האָט זי זיך אַליין געוואָלט אָנהייבן אירצן: אָט, קומט די פֿרייד אין איר האַרצן. נאָר ביי איר, ביי פֿאַליען, משולם דעם בראַקערס טאָכטער, איציק דעם האַרבאַרס ווייב, גייט עס ניט צו אָן מניעות. דאָס קינד האָט זי געהאַט אַ געזונטס און אַ שיינס און דאָס אָרט, דאָס אָרט וויל דער בויך נישט אַרויס־לאָזן. קומען איר צו פֿרישע ווייטיקן, קומט איר צו גרויסע היץ. מען סודעט זיך, מען לויפֿט אום ווי די פֿאַרסמטע, מען טוט אַלערליי סגולות און גאָרנישט העלפֿט ניט. ס׳ניטאָ קיין אַנדער עצה, סיידן שפּאַנען פֿערד און זי פֿירן ראַטעווען קיין קראָסנע. פֿאַרט אַ שלאָפֿע קינפּעטאָרין, פֿאַרט מיט אַ פּיצינק עופֿהלע ביי דער זייט. און נאָכן וואָגן גייט נאָך אַ ייד מיט אַ סיווער באָרד, מיט אַ געשלאָגענעם געמיט — דאָס איז מיין טאַטע. ער גייט פּאַמעלעכע טריט. ער קלערט פּאַמעלעכע מחשבות. פֿאַר דרייסיק ווערסט קען מען אָנ־קלערן גאַנצע פּעק. ער האָט אַ דין תורה מיט אַ זון, וואָס איז שוין ניט קיין חדר־ייִנגל, נאָר אַ בר־דעת, אַ מענטש מיט געדאַנקען. אדרבא, דו ביסט דאָך אַ היינטיקער, איר שלאָגט זיך פֿאַרן אמת. וואו איז דיין אמת? און אָט איז שוין קראָסנע.

פֿאַליע ליגט פֿיר טעג אין קראָסנער געבורטס־הויז. אַהינצו לויפֿט אום מילקע, ס׳קומט אַמאָל וואָווע. סע וויינט מיט ביטערע טרערן ברכהקע. און דער טאַטע מיט מיין קלענערער שוועסטערל זיינען אויך דערביי.

אויפן פינפטן טאָג האָט דער קראָסנער געבורט־הויז אָפּגעגעבן די קרובים דאָס קינד אַ לעבעדיקס, די געווינערין מיט צוגעמאַכטע אויגן, ווי ביי אַ מענטשן, וואָס האָט ענדלעך דערוואָרבן רו און מיט אַ פּנים — וואָס האָט דאַכט זיך, געוואָלט נאָך עפּעס זאָגן, נאָר זיך גלייך צוריקגעהאַלטן: ווי איינער מיינט, מילא, סיי־ווי וועט מיינס מוזן איבערגיין.

אויף דער גאַס לעם דעם געבורט־הויז האָבן זיך צונויפגעקליבן אַ סך מענטשן. אפילו זייטיקע און פרעמדע האָבן זיך אָפּגעקערט און געווישט די אויגן, נאָר איינער אַ נאָענטער, אַן אייגענער, וואָס האָט געמוזט זיין נויטיקער ווי אַלע, איז דאָ אָפּגעגאַנגען. מענטשן זאָגן, אַז מען האָט אים אפילו געגעבן צו וויסן און ער איז ניט געקומען.

אויב ס׳איז ריכטיק, וואָס מילקע האָט איינמאָל ניט ווילנדיק אויסגערעדט, האָט זי די שוועסטער צוגערופן אַ מינוט פאַרן אויסגיין און איר געזאָגט:

— מילקעלע, גלויב ניט קיינעם. ער איז אין גאָרנישט ניט שולדיק, האָב אים ליב.

דעם יונגן בר־מינן האָט מען באַהאַלטן אין קראָסנע אויפן אַלטן פעלד. אָן אַ מצבה, אָן אַ שטיבל, אָן אַ סימן אפילו. און דאָס ברעקעלע געדעכעניש פון דער ליבסטער שוועסטער האָבן מילקע, וואָווע און בראָכקע פאַרגלויבט מיין טאַטן מיט דער סיוועך באָרד און מיין מיטלסטער שוועסטערל. זיי זיינען מיט דעם אַוועקגעפאָרן אויף אַן ענגן באַלעגאָלישן וואָגן, אַהיים צו זיך.

קאַפּיטל איין און צוואַנציק

איך באַזוך סלאָוועשנע

חוץ באָפען האָב איך קיינעם נישט דערציילט, וואָס סע איז געשען. איך בין געגאַנגען אויף ליטעראַרישע אָוונטן, געשריבן לידער, געקריגן בריוו פון די אייגענע און זיך געשעמט אומקערן אַהיים.

די מאַמע שרייבט מיר:

„מיין געטרייסטער זון, אייזיקל, לעב גליקלעך ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, אָמן. איך שרייב דיר די בריוו זונטיק איינדערפרי, דעם צווייטן זונטיק נאָך פּסח. דיין שוואַרצע האָב איך ערשט דורכגעטריבן אויף דער פאַשע און ברכהלע די קליינע זיצט אויף דער סאָפּקע און שפּילט זיך מיט דער קאַץ. זי וויל שוין זייער זען דעם טאַטן און איך וויל עס נאָך בעסער. קום צופאָרן”...

דאָס יינגסטע שוועסטערל באַדאַנקע שרייבט:

„מיינע טייערע קינדער, וואָס מאַכט איר עפּעס? אייזיק שרייבט, אַז ער בענקט נאָך קאַרטאָפליעס מיט זויערמילך. איך בין דאָס דווקא ניט זשעדנע. איך זאָג צו ברכהלען דער קליינער — לאָמיר זיך קוקן אין די אויגן. לאָמיר

זען וועמענס טאַטע איז אַ גנב. לאַכט זי און זאָגט מיט די אויגעלעך: 'מיין טאַטע איז אַ גנב, ער האָט אַמאָל אָוועקגעגנבעט ביי דעם זיידן קאָרן'. פון רחלען און פון אָשרן די בריוו האָבן מיר אַוועקגעשיקט צו דיר מיט רחל שיפּרעס. דער טאַטע אַרבעט אין זאַוואָד. מען האָט אים שוין געגעבן דריי פּוד מעל און צוויי פונט צוקער. דער טאַטע האָט דיך ליב, אַז דו אַרבעטסט מיט אים אינאיינעם. נאָר אַז דו זיצסט אין קיעוו, הייסט ער דיר שרייבן שלעכטע ווערטער. שרייב אים אָן אַליין. אפשר וועט ער זיך מיט דיר איבערבעטן. אייזיק, איך זיץ אין אַלקער ביים טיש. אויפן טיש ליגט דיין פּושקע מיט סאָדע. דער האַלבער שפּיגל. דאָס קינד שלאָפט און סאָפּעט געשמאַק. פריידקע, איך וועל דיר שרייבן אַ ביסעלע, ווייל דו שרייבסט מיר אַ קאַפּעלע. איך קריך יעדן מאָל מיטן עמער אינעווייניק אין ברונעם און שעפּ אָן מיט אַ שערבעלע אָן עמער וואַסער.

פריידקע, דער טאַטע איז אויף דיר ברוגז. ער זאָגט, אַז דו דאַרפסט ניט קיין קורסן. דו דאַרפסט זיצן אין דער היים, אַזוי ווי אַלע לייטישע מיידלעך טוען... שיינדל יצחקס איז ביי אונדז פריער אַ ביסל געווען. זי האָט זיך געשפּילט מיטן קינד. אַז מיר האָבן זי דורכגעפירט מיטן קליינעם געסל אַהיים, האָט זי מיר מיט סערעלען געגעבן אַ קוש. איך שרייב אייך מאַנטיק אויפדער־באַכט. פון מיר אייער שוועסטער באַדאַנע".

מערעלע וועט אַליין שרייבן:

„טייערע קינדער, — שרייבט מערל, — ס'אַרט מיך גאָרניט. ס'אַרט מיך נאָר, וואָס איר קומט ניט אַהיים. ביי אונדז איז אַלעס אין אָרדענונג. שיינדל, יצחק דעם קלייטניקס קומט צוגיין אַלע מאָל און לייענט אייערע בריוולעך. זי איז זייער גוט מיט דער קליינער ברכהלען. זי זאָגט, אַז זי איז אַ שייניקע מיידעלע. פאַרבלייבט געזונט. אין נאָך אַ בריוו וועל איך אייך שרייבן אַלעס פּאַדראָבנע. נאָר בעסער קומט צופאָרן. פון מיר אייער שוועסטער, וואָס וואַרט אויף אייער קומען, מערל. מילקע איז געווען אין סלאָוועשנע. קאָן זיין, אַז זי זאָל זיך באַשטעלן פּאַר אַ לערערין".

דער קלענסטער, דער מיזיניק, פילט זיך אויך ניט שרייבן. ער איז אַ שוואַרצינקער, אָן איידעלינקער, נאָר די אויגן בלישטשען.

„מיין טייערער ברודער, — שרייבט ער, — און מיין טייערע שוועסטער. איר פרעגט אין בריוו וואו איך לערן. איך גיי צו כייעסן לייטשקיס און איך קען אייך אַרויסשרייבן, וואָס איך לערן: שמואל ב' תנ"ך און פּרקים ראשונים, חלק שני. וואָס מאַכט איר דאָרט? ביי אונדז איז געווען מילקע. קאָן זיין זי זאָל זיך דאָ באַשטעלן פּאַר אַ לערערין".

איך באַקום בריוו און איך ענטפער אויף בריוו. סע זיינען אויך דאָ בריוו פון מילקען. סע זיינען דאָ בריוו פון שיינדלען. אַמאָל שרייבן זיי צו פריידקען, אַמאָל צו מיר. אָבער מען מיינט סיי־ווי אונדז ביידן.

מיר קומט שוין האָנאָראַר. מען האָט שוין גענומען ביי מיר זאַכן.

אין „קולטור־ליגע״ האָב איך אַנשטאָט האָנאָראַר גענומען ביכער. ביכער זיינען געלט (אין קראַסנע וועל איך זיי אָפּגעבן אין אַ ביכער־קראָם, וועל איך האָבן אויף דער הוצאה) און איך בין אָוועקגעפאָרן זיך זען מיט דער היים.

פריידקע האָט מיך באַגלייט. שפּאַרבער האָט מיר געליען זיין ליכטיקן רעקל און איז אויך געווען ביי דער באַן. ער זאָגט, אַז ער איז מיר מקנא, וואָס איך פאָר צו היימישע ברעגן.

ס׳איז טאַקע גוט צו פאָרן. מיט גרויס פאַראַד האָט מיך באַגעגנט אויפן קראַסנער וואָקזאַל אַנשעלע דער בעל־עגלה. אַ יונגער חברה־מאַן, אַ קלוגער, אַ דורכגעטריבענער. ער האָט גראָדע אַ געפיל אין מענטשן.

— אייזיק, — מאַכט ער, איך האָב דיך געזען אין בלאַט: אַזאַ יאָר אויף מיר, ווי דו שרייבסט קלוג.

און שוין אויפן וואָגן, פון וואָקזאַל אין שטאָט אַריין האָט ער מיר דער־ציילט:

„דו מיינסט מיר האָבן ניט דערקענט פּיטלען די ציג אַן אָפּגעשונדענעם, כאָטש דו האָסט אים איבערגעמאַכט דעם נאָמען. הערסטו, אייזיקל, דו ביסט אַ נאַש־בראַט, זאָלן דיר קיינמאָל די הענט ניט וויי־טאָן!

אַנשלס קאָמפּלימענט איז מיר געווען צום האַרצן. ס׳זיינען מיר אויך געווען צום האַרצן די קראַסנער באַקאַנטע. איך באַגעגן שוין אויך סלאָוועשנער. מען נעמט מיך אויף פאַר אַ גאַסט.

אַ מאָדנע זאַך. קיינער רעדט מיט מיר ניט פון דעם, וואָס איך האָב אַ גאַנצן וועג מורא געהאַט, אַז מען וועט מיט מיר ריידן.

מיר איז ליב און באַקאַנט דער שליאַך פון קראַסנע אַהיים. די ווינט־מילן, די קרעניצעס, די דערפער אין מיטן וועג און די ברייטע גריבע פעלדער, פון אַלץ טראָגט זיך עפּעס אַ לויטערער געזאַנג און כוואַליעס אַזעלכע צעגייען זיך איבער אַלע איברים.

די מאַמע און די קלענערע קינדער האָבן זיך געפרייט מיט מיר. דער טאַטע האָט זיך כלומרשט געהאַלטן פון דער ווייטנס. אָפּגעגעבן שלום און זיך ווינציק וואָס דערפרעגט.

דאָס מיידעלע איז אַ גראָבס און אַ שווערינקס. זי גייט צו מיר אויף די הענט, כאָטש זי זעט מיך דאָס ערשטע מאָל. און פאַלט צו מיר צו זייער צאַרט.

שבת נאָך מיטאָג זיינען געקומען קרובים. אַ פּאָר פון זיי האָבן אפילו צוגעשיקט קוגל און לעקעך „מיט די געסט״. איך האָב געוואָלט זען אַ סך און אַלץ, וואָס ס׳טוט זיך איצט אין דער היים. איך האָב אויך געדאַרפט גיין צו שענקמאַנען מיט אַ וויזיט און דאָך האָב איך צוליב געוויסע אומבאַק־וועמלעכקייטן עס אַלץ אָפּגעלייגט אויף אַ צווייטן טאָג.

די בעטן מיינע, זאָגט די מאַמע, האָט אָפּגעקויפט פּיטלס יונג פּאָר־

פֿאַלק. די טאָכטער זייערע האָט זיך דאָך געגומען מיטן יונגן פערדהענדלער. צי וועל איך ניט זיין ברוגז, וואָס זי האָט זיי פאַרקויפט די בעטן און ביי מיר ניט געפרעגט?

די זעלבע פראַגע האָט מיר פֿאַרגעבן דיניע די פּעטשעריצע. איך האָב זי ליב אָט די אַלטע. איך האָב ליב לעם איר זיך אָפּשטעלן און מיט איר ריידן: זי, אַז זי דערזעט מיך פֿאַר אַ ווערסט, שרייט זי צו מיר: „מענטש, מענטש! שאַ דען טאָ מענטש" — אויף אונדזער לשון דאַרף עס הייסן: „קוק ניט, וואָס דאָס לעבן מאַכט דיר אַזעלכע שטיק. לעב און געגוג, וואָרום מיט יעדן דורכגעלאָזענעם טאָג ווערסטו אָרעמער.

איר מאַן איז געווען אַ מחבר. איצט טוט מיר ערשט באַנג, פֿאַרוואָס האָב איך זיך צו אים אַמאָל ביי זיין לעבן ניט גענוג צוגעקוקט. עפּעס אַ קליינינקייט, אַ מענטש איז אַליין אַ מחבר. איך געדענק זיין ספר מיט די ראָזע טאָוועלעך, „מקרא מפורש" האָט דער ספר געהייסן...

באַדאַנקען און יענע צוויי קינדער האָב איך געזאָגט, אַז אינגיכן וועלן מיר זיי אויך נעמען קיין קיעוו. נאָר מיר־זאָל־זיין פֿאַר דער מיטלסדיקער, ס'אַרא שעמעוודיקע זי איז: שבת נאָך מיטאָג, ווען אַלע זיינען שוין געשלאָפֿן, זע איך ווי זי זיצט און קוקט אַריין אין אַ בוך. איך גיי צו, ס'איז דער זשורנאַל, וואָס ס'איז דאָ מיין ערשטע זאַך. זי האָט עס שוין גענוג מאָל געלייענט, נאָר זי האָט מיר געוואָלט אָנטאָן פֿאַרגעניגן. זיצט זי זיך מיט די צוויי אויסגע־פֿלאָכטענע צעפּלעך און קוקט אַזוי שטיל אין די צעעפּנטע בלעטלעך, און אַז איך האָב געזאָגט, אַז מירן זיי נעמען קיין קיעוו, האָט זי גאָרניט געענטפֿערט. ס'האָבן זיך איר נאָר געשטעלט טרערן אין די אויגן.

זי האָט אויף מיר רחמנות, נאָר זי וויל ניט איך זאָל עס זען.

זי האָט פֿאַר מיר דרך ארץ, נאָר זי דאַרף עס מיר נישט אַרויסווייזן.

זי לייגט אויף מיר האָפענונגען, נאָר זי דערוועגט זיך וועגן דעם ניט צו ריידן.

די מאַמע האָט זיך ניט געריכט, איך זאָל אַזוי גיך אַוועקפֿאָרן, נאָר איך האָב איר געזאָגט, אַז איצטיקס קומען איז נאָר אַן אַדערויף אויף אַ צווייט מאָל. איך וועל זיך אינגיכן אַראָפּכאַפּן און שוין פֿאַרברענגען פיל מער.

איך האָב געקושט דאָס קינד און זיך פֿאַר אים מיט גאָרנישט פֿאַרענטפֿערט. און אַז די מאַמע איז אַוועק מיך באַגלייטן צו דער פור, האָב איך זי קוים איינגעבעטן, זי זאָל זיך אומקערן. איך האָב איר אויפגעגעבן, אַז איך גיי דורך די גערטנער אַהין צום שליאַך, לעבן משהן דעם ווערפֿיער וועט אויף מיר וואַרטן די פור. זי האָט מיר נאָכאַמאָל געקושט און נאָכאַמאָל זיך געווישט די טרערן, אָבער איך גיי שוין אַליין אָן באַגלייטערס און דאָס איז גוט. וואָרום, ס'איז מיר געווען ניט שיין פֿאַר די עלטערן, וואָס איך מוז גיין קיין קראַסנע צופוס. איך בין דאָך עפּעס אַ קיעווער. איך דרוק זיך שוין אין די ביכלעך און דאָ האָב איך ניט מיט וואָס צו באַצאָלן פֿאַר דער פור. אויסזאָגן שעם איך

זיך. בעטן אין שטוב — גאָט באַהיט! און דאָס וואָס מיר איז געבליבן פון די קולטור־ליגישע ביכער וועט קוים קלעקן אויף צו באַצאָלן פאַר דער באַן. און די 30, 35 וועדסט ביז דער באַן, — מחילה צופוס.

איך בין אַרויס מיטן פּעקל אויף די פּלייצעס דורך דער שיניצע, דורך די גערטנער און דורך דעם וועלדל צום ברייטן שליאַך. אַליין אַז איך גיי בין איך צוריק מלך. איך בין שטאָלץ מיט מיינע רחבותן און איך זינג:

האָבן וועגן מיך באַגעגנט,
יונגע וועגן מיינע!

און ווירקלעך. וויפל האָב איך דאָ קינדווייז און יינגלווייז אומגעטאָפּ־טשעט און וויפל שיינע געדאַנקען האָבן מיך דאָ אונטער די דאַזיקע כמאַרעס באַזוכט. נאָר דאָס וואָס ס׳איז איצטער, איז פיל שענער, ווייל ס׳איז פאַר מיר אומגעריכט אינגאַנצן.

איך בין שוין דורכגעגאַנגען מאַזשאַרי און האָב זיך נאָך קיינמאָל ניט אָפּגערוט. דער טאָג איז אַ הייסער, נאָר אַ גוטער. איך בין נאָך אַזוי נאָענט פון מיין היים. נאָר מאָרגן וועל איך זיך געפינען פאַר הונדערטער מיילן פון דאַנען און איך וועל וויטער זיין אין דער היים. דאָרטן בין איך טאָקע אינ־גאַנצן אין דער היים. איך מייד אויס די באַקאַנטע דערפער. מיר איז גוט, וואָס איך טרעף זיך ניט מיט קיין באַקאַנטע.

לעם פאָקליעוווער ברונעם האָב איך זיך צוגעזעצט און איבערגעביסן מיט דעם, וואָס די מאַמע האָט מיר מיטגעגעבן פון דער היים. דערנאָך האָב איך אָפּגערוט. איך בין אפילו האַלב געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן און ס׳האָבן זיך ביי מיר פלוצים גענומען פלעכטן ווערטער ניט קיין געגראַמטע.

— וואָס קלייבט איר זיך אין מיינע בעטן? אין מיינע געוועקסלטע דעמ־בענע בעטן, פון וועלכע מיין ווייב איז מיר געשטאָרבן?... איר האָט כאָטש באַפוילן דעם טישלער זיי איבערוועקסלען און זיי איבערשטעלן די שרויפן, זיי זאָלן ניט סקריפּען? נאַראָנים, וואָס איר זייט. ווי אַזוי פוצן עס מענטשן זייער חתונה־צימער מיט צעשטשערבעטע כלים?

ווען איך בין אויף זייער אָרט, וועדליק דו ביסט אַ יונגער פערד־הענדלער און דו — דעם שניטקרעמערס טאָכטער (וואָס מעסט בונטן זייד אויף איילן), איך, אויף אייער אָרט און בוזיע, אויך דאָס זעלבע, וואָלטן זיך געבויט בעטן פון פראָסטן ווייסן האָלץ, פון ברעטער ניט געפּאַרבטע, אַבי נייע. מיר וואָלטן זיי מיט בלעטער מיט פרישע באַשפּרייט, פון בערעזע צי פון קליאַן. מיר וואָלטן מיט אַ געפלאָכטענעם קראַנץ פאַרהאָנגען די טיר, אַז קיינער זאָל אַהין אַ צייט ניט אַריין...

ס׳האָט זיך דערהערט אַ קנאַק פון רעדער און פון קאָפּיטעס.

איך עפן אויף די אויגן: אויף אַ פור מיט ציגיינערשע צוויי פערדלעך זיצן אין זומערדיקע שטויב־מאַנטלען דער אידעם און דער שווער, זלמן דעם קצבס זון און פייטל די ציג.

— טפר־ר־ר — האָט זלמנקע מיט קוראַזש אָפּגעשטעלט די צעהיצטע פערדעלעך מיט די אונטערגעבונדענע עקן.

— וואוהין איז, איציק? קיין קראַסנע אודאי? קום אויפן וואָגן!...

— ניין, אַ דאַנק! איך בין אומיסטן אַזוי אַוועק... דאָרטן בענקען מיר נאָך די היגע ערטער! וויל איך זיך אַ ביסל מער אָנקוקן מיט זיי.

— אַלץ צוליב די גאַזעטן? צוליב די ביכלעך? — האָט פייטל צוגעגעבן.

— נו, נו, פאַרבלייב געזונט...

און זיי האָבן אַוועקגעשמיסן ווייטער.

איך האָב זיך אויפגעהויבן. איך האָב אַ קוק געטאָן אינעם ברייטן ברונעם. שפּיגלדיקע וואַסערן און אַז מען טוט אַ הוקע, הילכט ווי אומעטום. נו, גע־גאַנגען זאָל ווערן!...

לאַנגלעך, לאַנגלעך ציען זיך די ווערסטן. דער טאָג רוקט זיך. די שעהן גייען. די פּיס טוען ווי. נאָר אָן־אָ האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן פון דער ווייטנס די שפּיצן פון די שטאָטישע קלויסטערס. דאָס איז אַ סימן, אַז ס׳מיר נאָך געבליבן פיר ווערסט. אָט הייבן זיך שוין אָן די ווינט־מילן. דאָ קאָן מען שוין גיין ניט מיטן שליאַך, נאָר מיט אַ סטעזשקע. פייטל ציג מיטן איידעם — מיינע בעלי־טובות האָבן זיך שוין דאָרט מן הסתם לאַנג אויסגערוט, אָפּגעגעסן און אָפּגעטאָן זייערע געשעפטן און ביי מיר נאָגן די קני פאַר מידקייט, דאָס פּעקעלע האָט מיר שוין אָנגעמוליעט די אַקסלען. אונטערן קאָלנער פונעם העמד פיל איך אַ סך שטויב מיט שוויס געמישט. מען וועט זיך דאַרפן אַ סך וואַשן, ווישן, פּוצן און בערשטלען און אויסזוכן אַ פרישע העמד אויף איבער־טאָן.

נאָר קיינער איז דאָס מיר ניט שולדיק. אויב איך האָב אַזוי ליב, אויב איך ווייס, אַז אַזוי איז מיר בעסער...

סוף

פון די יונגע יאָרן

.1

אין דעם דאָרף, וואוהין איך פאָר (איצט איז עס אַ ראַיאָן), בין איך צוריק מיט יאָרן געווען אַ לערער. איך האָב דאָרט געלעבט אַ זומער. איצט, דעם 16טן מאַי 1925טן יאָר, בין איך שוין אויף צוויי מאָל אַזויפיל עלטער ווי דענסטמאָל, און פאָר אַהער דורכפירן אַ פּאָר געריכטס־ענינים.

דער קרייז־געריכט פאָרט אַרויס אויפן ראַיאָן!

אַ גוטע פור, מיר זיינען געפאָרן ניט מער ווי דריי־פיר שעה.

מיין פאַרשלאָפענער מלאך, דער סעקרעטאַר, איז געזעסן אויפן וואָגן, געמאַכט מיטן קאָפּ יאַ־יאָ אָן אָן אויפהער און פלעגט זיך נאָר אויפכאַפּן דאַן, ווען די ראָד האָט געגעבן אַ גוטן קנאַק אין אַ שטיין אָדער אין אַ קלאָץ. דער וועג איז מיר מיטאַמאָל אויסגעוואַקסן פריש פאַר די אויגן, אַזוי ווי איך וואָלט דאָ ערשט נעכטן דורכגעפאָרן, און ס׳האָבן מיר געקלונגען אין די אויערן אָן אַ שיעור „דו געדענקסט". איך האָב שוין ניט געוואַרט אויף מיין חבר, ער זאָל מיך עס איבערפרעגן, נאָר איך האָב אַליין זיך אַלצדינג געפרעגט:

דו געדענקסט, מענדיק, ווי אַזוי דו, דער ייִנגסטער פון די ברידער, האָסט זיך צעקריגט מיטן טאַטן און געוואָלט גיין אין דיין אייגענעם וועג?

דו געדענקסט, ווי אין איינעם אַ פרילינגדיקן טאָג, וואָס האָט געמאַכט איטלעכן ליכטיק אויפן האַרצן, האָסטו גענומען אַ נעבעכדיק פעקעלע אונטערן אָרעם און זיך אַוועקגעלאָזט (ניט וויסנדיק, וואוהין בעסער) גאָר קיין סאַנדאָמיר. דאָרט ביסטו דאָס מאָל צום זיידן ניט פאַרפאָרן, נאָר צו אַ מעקלער מיט וואָנצן און קויטיק געפּעס...

דער מעקלער האָט אַ טרייסל געטאָן דעמאָלט מיינע אַלע טאַלאַנטן, האָט מיר צוגעזאָגט הונדערטערליי געשעפטן, ביז אין אַ טאָג אַרום האָט ער מיך אַוועקגעפּעקלט קיין ביי־ציגלינקע פאַר אַ לערערל, הונדערט צוואַנציק רובל אַ זמן מיט קעסט.

...און אָט־אָ שטייען פאַר מיר אויף די בילדער פון יענע טעג, וואָס ס׳ווילט זיך, אַז די מחשבות זאָלן זיי ציילן וואָס פּאַמעלעכער און ס׳זאָל געדויערן לאַנג, לאַנג, וואָרעם די טעג זיינען געווען פולע, אָנגעגאָסענע מיט זאַפט און האָבן געבליט (איצט צייטיקן זיך שוין פרוכטן).

ניט נאָר אַ מענטש בייט זיך, אַ דאָרף בייט זיך אויך. זלמן דעם קצבס

שטוב איז שוין ניטאָ. דאָרט שטייט אַ גאָרטן. וואו כאַצקלס שטוב מיט דער קרעטשמע זיינען געשטאַנען, שטייען צוויי קלענערע דירהלעך. לעם איינער שטייט אַ ברונעם מיט אַ זשוראַוול, און אויף דער צווייטער הענגט אַ שילדל, אַזוי ווי מיט אָפּגעמעקטן קרייד אָנגעשריבן: „ניי־ציגלינקער געברויך־קאָאָפּעראַטיוו".

אונדז האָט מען פאַרפירט צום גלח אין שטוב אַריין (היינט איז זי ניט דעם גלחס), קליינוואַרג האָבן געגומען באַקלעפּן מיט זייערע פּנימלעך דאָס פענצ־טער. אויפן טיש איז געלעגן דער רעוואָלווער, האָבן זיי ניט אויפגעהערט וויזן אַהין מיט זייערע קליינע פינגערלעך און מיט די פאַרמורזשעטע נעזעלעך.

.2

נעכטן איז געווען ביי מיר דער סעקרעטאַר פון דער סעלראַדע, ס׳וועט זיין באַרימעריי פון מיין זייט, נאָר איך קאָן שווערן, אַז איך האָב אים גלייך פון דער ערשטער רגע דערקענט. ס׳איז איליושקע.

זינט איך קען זיך מיט אים, בין איך די גאַנצע צייט פון אים עלטער אויף צוועלף יאָר.

ביי אונדזער ערשטער באַקאַנטשאַפט איז ער נאָך כמעט געגאַנגען אָן פלודערלעך. ער איז געווען אַ קינד פון ביילוניעס באַלעבאָס פון דירה, און ער האָט אונדז ליב געהאַט.. אַזאַ צאַרט און פאַרטרוימט קינד האָב איך זעלטן ווען געזען.

איצט איז ער אויסגעוואַקסן, ער קען שוין שרייבן און איז סעקרעטאַר פון סעלראַדע.

איליושקע פלעגט אָפּרייסן פון אונדזערטוועגן אַ פּאָר ווייַנשל דאָרט אין סאָד ביי זיי און אַ קוק טאָן מיט זיין בלייך פּנימל און צאַרטע גרויע אייגעלעך, צי מיר זיינען צופרידן מיט דער מתנה. אויב יאָ, קען ער אַוועקלויפן און אונדז ברענגען נאָך. אַזאַ צאַרטע באַציאונג האָט ער צו אונדז געהאַט.

ביילוניע פלעגט דענסטמאָל פרעגן, ווער איז אין וועמען מער פאַרליבט, מירביידע איינס אין צווייטן, צי ער אין אונדז?...

אַזוי קריכט ער זיך איבערן הויף אַרום אָן אַ פריילעכער מינע און, ווי ער דערזעט אונדז, — אַזוי טראָגט ער אונדז שוין בלומען אַנטקעגן, טראָגט אונדז זון־רויזן. מיר שעמען זיך צו נעמען, וואָרעם... וואָרעם ער שטרייכט, וויזט אויס, צופיל אונטער ביי אונדז דאָס, וואָס ס׳דאַרף נאָך אַ צייט שפּילן און יוירן אויסגעבאַהאַלטענערהייט אפילו פאַר אונדז אַליין.

.3

אין שול־געביידע גערעדט פאַר די פּויערים וועגן דער נוץ פון שפּאַר־קאַסעס. נאָכן פאַרטראַג האָבן זיך אַ שאַט געטאָן פראַגן: וועגן מעליאָראַציע,

ערד־מעסטערס, דער וועטערינאַר איז אַוועקגעפאָרן און קומט ניט, און פּאַר־וואָס גיט מען ניט דעם קהלשן בוהיי, ער זאָל שטיין ביי יעדן כאָזייאין אין שטאַל ? . . . אמת, גערעכטע פאָדערונגען.

אַהיים בין איך אַרויסגעגאַנגען דער לעצטער, און איך ווייס ניט, פאַרוואָס איז מיר נאָכגעגאַנגען אין געדאַנק די גאַנצע צייט מיין פאַרשטאָרבענער טאַטע.

איך האָב אויפגעריבן אין איילעניש אַ פּאָר שוועבעלעך איינס נאָך איינס און אָנגעצונדן די ליכט אויפן טיש. אויף אָט דעם־אָ טיש האָט אַמאָל דער גלח געשוויצט גאַנצע נעכט לעם די קאָרטן מיט די „קנעפּלעך" פון דאָרף . . . פּלוצעם האָט מיר געדאַרפט אַרויפשווימען מיין בייזער טאַטע וואָס האָט פון זיך זעלבסט פאַרקיילעכיקטע ווינקלען, אַ ווייכע, פּוכקע באָרד,
וואָס האָט פון זיך זעלבסט פאַרקיילעכיקטע ווינקלען, אַ ווייכע. פּוכקע באָרד,
אינדערמיט אַ ביסל אויפגעגאַנגען און מיט אַ ליכטיקן אומבאַמערקטן פלעק אויפן טשוביקל, וואָס אונטערן מויל (ביי אַ סך קומט עס פון אַ סך רויכערן), טאָ וואָס־זשע וויל ער פון מיר איצט, מיין גאָר נאָענטער קרוב ?

אַ ייד האָט זיך פאַרגינט אָפּצולעבן אַלע זיינע יאָרן מיט אַזויפיל ביטול צו דער גאַנצער וועלט. אַ הויכער ייד מיט אַ שוואַרצער ווייכער באָרד, וואָס דאַרפן וואָלט זי גאָר געדאַרפט טראָגן אַ שוחט, וועלכער קען אַרבעטן מיט אַ חלף.

קומט אַהער, ר׳ ישראל־משה, זיצט, שרעקט זיך ניט פאַרן רימען־שיידל מיטן בראַונינג, וואָס ליגט אויפן טיש. קומט זיצט, וועל איך אייך דערציילן, ווי אַזוי אַ פּיצל בלייך ייִנגעלע, אילױשקע, האָט אַרויסגעוויזן פאַר אייער זון מערער צאַרטקייט, בשעת מען האָט זיך אין איר געניטיקט, ווי דער ייד מיט דער ווייכער שוואַרצער באָרד.

אַ גוטע נאַכט, ר׳ ישראל־משה, איר וועט, מן־הסתם, אויף מיר קיין פאַראיבל ניט האָבן, מענדיק איז שוין אַ גרויסער, שוין אַליין אַ טאַטע פון קינדער, איז אים צייט צו גיין שלאָפן. כאָטש וועדליק מיר האָבן אַזאַ לאַנגע צייט ניט פאַרבראַכט צווישן זיך (אָדער בכלל אפשר קיינמאָל אַזוי געמיטלעך ניט געשמועסט), מעגט איר אַ ביסעלע זיצן, איך וועל עטוואָס אַ דרעמל טאָן, און איר זיצט, זיצט לעם מיר אַ ביסעלע.

.4

. . . ניי־ציגלינקע קומט אויס צוועלף ווערסט פון סאַנדאָמיר. סאַנדאָמיר אַליין איז אַ כרך, וואָס איז מערער ענלעך אויף אַ צעוואָרפן דערפל ,און ניי־ציגלינקע איז אַ העק, וואו ס׳געפינען זיך צוויי הונדערט פויערשע הויפן, און אין צענטער אַ צענדליק יידישע פאַמיליעס : שוסטער, שניידער, קירזשנער, פערד־הענדלער, דאָרפגייער, פי־הענדלער, איין שפּרעכערן און איין שמיד.

אין דער זעלבער ניי־ציגלינקע האָט אין פֿויערשן עק דאָרף געוואוינט אַ וויבל, וואָס קיינער ווייסט ניט, פֿונוואַנען זי קומט אַהער, זי מיט איר מיידל. צום מנין איז זי ניט געקומען ניט שבת און ניט יום־טוב, אינדערוואָכן האָט מען זי אויך ווינציק געזען אַרום די יידישע הייזער, סיידן אַמאָל אין אַ יובל צו לאַנצוצקין אין קלייטל נאָך אַ פֿערטל גאַזע, נאָך אַ פֿלעשל אייל אָדער נאָך אַ פּאָר אַרשין שניט־סחורה.

קיין פּאַרהאַסטע איז זי אפֿשר ניט געווען אין דאָרף, דאָס וויבל, אָבער קיין געוואונטשענע אויך ניט. מ׳האָט זיך ניט געפּוילט אויף איר אונטער־ריידן אַמאָל שבת ביים מנין און אַמאָל אַזוי אויף דער פּריזבע. און זי האָט זיך, ווייזט אויס, געהערט אַלעמען אין פּיאַטע.

— אַן־אַ גייט די לאַמעדוואָוניטשקע, — פֿלעגן זיך מיינע שילער אַ לאָז טאָן צום פֿענצטער.

בין איך שוין אויך ניט פֿויל און קריך אויך אַרויף מיט די פּיס אויף דער קאַנאַפּע, וואָס פֿאַרן פֿענצטער. איז זי שוין אָבער ניטאָ. נאָר אַ שטיק קווייטנדיק קרעמאָווע טיכל האָט מיר אַ פֿינקל געטאָן אין די אויגן אויף דער טיר פֿון קלייט, און איך זע ניט קיין לאַמעדוואָוניטשקע. קלייב איך זיך פֿון מאָל צו מאָל זיך אַראָפּכאַפּן אין צווייטן עק דאָרף פֿון יענער זייט הרעבליע און זיך אַריינאַרן נאָך עפּעס צו דער מאָדנער משפּחה אין שטוב אַריין אַ קוק טאָן אומיסטן, וואָס זיינען עס פֿאַר אַ מענטשן. קומט עס אָבער אַלץ ניט אויס.

.5

איך האָב דאָרט געהאַט בין־השמשותדיקע שעהן, וואָס פֿלעגן מיר אַראָפּ־פֿאַלן אַזוי פֿון פֿון הימל אויף זיין אַליין מיט זיך. אין איינער פֿון אַזעלכע שעהן האָב איך זיך גוט אויסגעבאָדן אין טייכל. דער טייך אין ניי־ציגלינקע איז מיט אַ זאַמדיקן דנאָ און זייער אַ דערפֿרישנדיקער. פּלוצעם דערזע איך פֿונדערווייטנס אין טייך: אַ מיידל שווימט אייגנקע אַליין און שפּילט זיך אין וואַסער. איך בין אַרויס פֿון טייך און אַ טראַכט געטאָן אין דער גיך, אַז ווער זאָל עס זיין און וואוהין וועט זי גיין פֿון דאַנען? רעכטס מיטן שליאַך האָט זי ניט וואוהין צו גיין, ווייל ביז אַלט־ציגלינקע זיינען פֿאַראַן וועלכע פֿינף ווערסט. איז זי דאָך געוויס אַ היגע, און אויב אין דאָרף אַריין... איז ביז דער ערשטער סטעזשקע, וואָס קערעוועט אָפּ, וועט זי גיין מיטן שליאַך. האָב איך אַ פּאַכע געטאָן מיט מיין רוטל און בין אַוועק ביזן גרויסן שטיין, וואָס אונטער גרישקעס באַרנבוים. אין אַ צען טריט אַרום הייבן אָן קערעווען סטעזשקעס איבער די גערטנער און פֿעלדער אויף פֿאַרשיידענע עקן דאָרף.

איך האָב זיך צוגעזעצט וואַרטן, און מיין חשבון איז ניט געווען קיין פֿאַלשער, — אין אַ פֿערטל שעה אַרום איז מיר אַנגעגאַנגען אַנטקעגן אַ מיידעלע, אין ווייסן אָנגעטאָן, מיט שיך און מיט זאָקן, אַ דינינקס, אַן איידלינקס, אַז

נאָר אויף די הענט נעמען און אַוועקטראָגן ערגעץ אין עק וועלט אַריין. האָב איך גענומען טראַכטן, פון וואַנען זאָל קומען אַזעלכעס: דעם גלחס זאָל זיי זיין, איז ניט, ווייל דאָרטן זיינען מוידן קלעצער,ביים אַפּטייקער איז פאַראַן נישקשה פון אַ מיידעלע, איז עס אויך ניט די, יענע איז אַ צו טונקעלע. איז דאָ נאָך פאַראַן אַ „פּאָסעלניק" אין דאָרף, טאָ זאָל זי אפשר זיין פון דאָרטן? ביי די מחשבות איז זי דורכגעגאַנגען פאַרביי מיין שטיין, האָב איך קיין סך ניט געקלערט, איר פאַרשטעלט דעם וועג און זי אַ פרעג געטאָן אויף פּויליש, ווער איז זי דאָ אַזעלכע, וואָס איך קאָן זי ניט? לאָזט זיך אויס, אַז מיין טירחה צו פּוצן די שפּראַך אין פּויליש איז אינגאַנצן אומזיסט. וואָרעם זי איז ניט פּויל און ענטפערט מיר אויף פשוט יידיש, אַז זי איז די און די, און פון מיר ווייסט זי אויך. איך בין דאָ דער לערער פון דאָרף.

ניט אין דער ערשטער רגע, נאָר אין ערשטן הונדערטל רגע האָט זי מיר געעפנט אַ ליכט אין די אויגן, און איך האָב זיך איבערצייגט גרינג, וואָס גרינג הייסט, אַז דאָס איז מיר ניט סתם אַ מיידעלע, וואָס איז מיר דורכ־געגאַנגען מיין וועג, נאָר דאָס איז מיין פריינט פון „אייביק", וועלכן איך האָב נאָר וואָס דערזען.

— בין איך אייך געפעלן פאַר אַ לערער? — פרעג איך זי.

זאָגט זי: — מיין עסק?!

— און איר וואָלט ניט וועלן זיך ביי מיר לערנען?

טוט זי אַ קוק אויף מיר און צעשמייכלט זיך. ווי איינער מיינט: אַזוי איז ער עס איבערצייגט אין זיך, אַז ס'וועט סטייען וויסן און קענטעניש פון מיינעטוועגן!

—ניין, — זאָגט זי, — איך וועל זיך ביי אייך ניט לערנען.

— אָבער אין שטוב אַריין צו אייך מעג איך אַריינקומען?

— מיר טרייבן ניט קיין מענטשן... — האָט זי מיר געענטפערט.

לעם דער ערשטער סטעזשקע האָבן מיר זיך צעשיידט...

אָט דאָס אַלץ האָט זיך געטאָן פּונקט מיט פופצן יאָר צוריק. אין דעם־אָ זעלבן דאָרף. און איצט איז שוין אַכט אַזייגער, מ'דאַרף בעטן ביי דער קאָוואַליכע אָנבייסן און גיין אויספילן רעוואָלוציאָנערע אַרבעט.

6.

מאָרגן וועלן דאָ גיין עטלעכע סאַנדאָמירער ענינים, און די זיצונגען וועלן זיך פירן אויף יידיש: באַשערט איז, ישראל־משה שענקמאַנס זון זאָל קומען איבערשלאָגן דעם רב זיין פרנסה...

אינטערעסאַנט, פאַרוואָס לאָדן זיך יידן: אַ זון מאָנט אַרויס ביים טאַטן אַ חלק שטוב, ער האָט געהאָרעוועט. אַ מאַמע קלאָגט צו די קינדער, וואָס זיי גיבן איר ניט פון וואַנען צו לעבן. אַ ווייבל מאָנט אַ גט ביי איר מאַן, דער

סאָוועטסקער סוד זאָל איר צופּסקענען אַ יידישן גט. און אָט איז אַ מאָדנער ענין:

אַ מאַן קלאָגט אָן זיין ווייב, וואָס זי האָט אים אָוועקגעוואָרפן און גיט אים אפילו ניט אָפּ זיין קינד. עבדיה לעמעלעוויטש שערמאַן.

אויב ס'איז דער זעלבער עבדיה, וועלכן איך קען, וועלכן איך קען פון מיין שטעטל, איז עס זייער אַ מאָדנער פּאַרשוין. אין סאָנדאָמיר האָב איך קינדוויז געזען אַ פּאָר מאָל עבדיהן, און נאָכאַמאָל האָב איך אים געזען טאַקע דאָ, אין ניי־ציגלינקע, בשעת דער פאַרפּלייצונג. עפּעס אַ קלייניקייט עבדיה? איך בין אַמאָל געווען איינער פון זיינע בעסטע מקורבים.

מיט אַ כישוף־שטעקעלע גלוסט זיך אַרויסרופן די פריע קינדער־יאָרן. אין סאָנדאָמיר שטייט אַ לעדער־זאַוואָדל, ניט ווייט פון זאַוואָדל איז לעמל נאָקעטס סאָד פון עפּלביימער (די שטוב איז אין מאַרק, און דער סאָד — הינטערן שטעטל). אין סאָד פלעגט זיין שיינדעלע מיט די געלע צעפּעלעך. אונדז איזביידן געווען צו זעקס יאָר, האָבן מיר געשפּילט אַ ליבע. די ליבע האָט זיך ביי אונדז געשפּילט אַזוי: שיינדעלע האָט אַ שטעק געטאָן דעם קאָפּ פון גאָרטן־טירל און אַ פרעג געטאָן:

— מענדיק, שוין?

דאָס דאַרף הייסן, צי איך האָב שוין אָפּגעגעסן אָנבייסן. און איך האָב אַרויסגעשטעלט דעם קאָפּ פון הויף און געענטפערט:

— שוין.

— טאָ נעם די שטעקנס און קום!

האָב איך אָנגענומען אַ סך שטעקנס ביים זיידן אין הויף, און מיר האָבן געמאַכט ביי מיר אין סאָד אַ קורין, און אין קורין האָבן מיר געגעסן פון קליינע שיסעלעך שטיקעלעך אָנגעבראָקטן עפּל פאַר וואַרמעס. און ס'געווען גוט. ביי דער־אַ שיינדעלען איז געווען אַ פעטער עבדיה, וואָס איז געווען אַ חרפה פאַר דער גאַנצער משפחה. נאָר איין מעלה האָט עבדיה געהאַט: ער האָט כסדר געווייקט אין די דערפער און אין די וועלדער. אין שטאָט פלעגט ער אַראָפּקומען איין מאָל אין אַ יובל. ער האָט געקענט כאַפּן פיש מיט אַ נעוואָד, פלעכטן פאָסטאָלעס און פאַשען ביי די פויערים די בהמות זומער (שוין דווקא אַ ייד מיט אַ באָרד), און ער פלעגט נאָך האַנדלען מיט פעל אויך. דער האַנדל איז ביי אים אָנגעקומען זייער מאָדנע.

ער פלעגט געפינען, צום ביישפּיל, אַ געפגרטן הונט ערגעץ אין אַ בלאָטע. פלעגט ער אים אָפּשינדן און ברענגען פאַר פופצן ווערסט אין שטאָט אַריין צום זאַוואָדל און אָפּנעמען פאַר אים אַ גאַנצן גילדן, און אויב אַ סך, איז אַ פערציקער (20 קאָפּיקעס).

גערעדט האָט ער, עבדיה, אויף אַ הויכן רייש, דער קול איז ביי אים געווען עפּעס אַזוי ווי אַ געלער, די נאָז אַ פאַרלייגטע און אַ ביסל אַ קרומע.

די אויגן מיט דער באָרד — ליכטיק דערשראָקענע, פון אַ מענטשן, וואָס כאַפּט אַפּט קלעפּ אין די דערפֿער פֿאַר קריכן צו די פּויערטעס. נאָר ער מאַכט זיך טאַמעוואַטע און קריכט ווייטער.

איינמאָל קומט ער אַראָפּ צו שיינדעלען אַהיים מיט באָרוועסע פּיס און מיט אונטערגעבונדענע לייוונטענע קאַלאַשעס. שיינדעלע איז די איינציקע, וואָס שעמט זיך ניט מיט איר פעטער.

זי גיט אים עסן. עסט ער ביים ברעג טיש זייער דרייסט, אפשר האָט ער מורא, אַז לעמל נאָקעט וועט זיך באַלד אַריינכאַפּן און אים שלאָגן מיט אַ שטעקן איבערן קאָפּ. אָבער עסנדיק, פאַרגעסט ער ניט און טוט זיך פאַר מיר אַ באַרים (ער האָט זיך זייער ליב באַרימען), אַז „זיינע" וועט שוין זיין אַזוי ווי אָט די־אַ אין דער גרייס.

וועלכע „זיינע" ווייס איך ניט.

ערשט אין יאָרן אַרום האָב איך זיך דערוואוסט, שיינדעלע אַליין האָט עס מיר טאַקע דערציילט, אַז אַמאָל האָט מען אים פון ערגעץ אַראָפּגעבראַכט אַ ווייב, שוין דווקא איינמאָל אַ לייטישע, אָבער זי האָט דערזען אַזאַ נחת, איז זי די ערשטע וואָך פון אים אַנטלאָפן געוואָרן. דער זיידע מיט דער באָבע, — דערציילט זי, — האָבן זי געוואָלט אָפּגילטן, אָבי זי זאָל דאָ בלייבן. און דער נחת איז איר נאָכגעפאָרן עטלעכע מאָל מיט אַן אוראַדניק — נאָך אַ גליק, וואָס ער האָט זי ניט געקאָנט אָפּזוכן...

און עבדיה האָט אַרומגעווישט די וואָנצעס פונעם עסן און רופט מיך, איך זאָל גיין צום זאַוואָד, אפשר וועט מען ביי אים קויפן פעל.

איך בין אַוועק מיט עבדיהן און מיט „זיינע פעל" אין האַרבאַרניע. עבדיה קלאַפּט מיט די באָרוועסע פּיס אין די שפּיציקע שטיינער פון דרויסן, און איך פרעג ביי אים, ווי אַזוי ס'הייסט זיין מיידעלע, וואָס איז כמעט אַזוי ווי שיינדעלע אין דער גרייס.

טוט ער אַ קלער, טוט אַ קלער און זאָגט, אַז זי הייסט... זי דאַרף אויך הייסן... שיינדל, אַזוי ווי די, זי איז נאָך אַ שענערע פון דער, זי שיינט אַזוי ווי די זון.

— טאָ וואו־זשע איז זי איצטער?

זי איז ערגעץ אין באַראָוואַיע מיט דער מוטער (אָט דאָס איז זיין לשון. אויב אַלע זאָגן באַראָווע, זאָגט ער באַראָוואַיע, און אויב אַלע זאָגן ווערסט, זאָגט ער וויאָרסט).

— אין וואַלד? — פרעג איך אים.

זאָגט ער:

— זייער טיף אין וואַלד! איין שטוב! זי איז זייער אַ שיינע, זי קען שוין לייענען, שרייבן און אַלדאַסדינג.

— גייט איר אַמאָל אַהינצו?

ענטפערט ער מיט אַ פאַרשפּעטיקונג, אַז: „ער ווייסט? אַמאָל אַז

ס׳פֿאַרגלוסט זיך אים, גייט ער אַהין. אַהין איז זייער ווייט, אפשר צוויי הונ־דערט וויאָרסט״.

די געלע שטימע זיינע זע איך אַזוי ווי היינט, אַ געלע שטימע און אַ פּייכטע. ווייזט אויס, אַז איך בין קליינוווייז געווען ניט גאָר קיין געשטעלטער מענטש, וואָרעם איך האָב גלייך פֿאַרלאָזן די היגע ליבע און זיך פֿאַר־אינטערעסירט מיט זיין טאָכטער דער „וואַלד־שיינהייט״. איך בין אים נאָכגעלאָפֿן ביז דער האַרבאַרניע און געוואָלט, אַז ער זאָל נאָך עפּעס דער־ציילן פֿון יענער שיינדעלען, וואָס איז נאָך שענער פֿון דער און וואָס וואוינט אין „באַראָוואָיע״.

אַז מיר זיינען געקומען אין שטוב אַריין, האָט ער אַרויסגענומען „זיינע פּעל״ פֿון זאַק. איז עס געווען אַ ראָב היגטיש פּעלכל. נאָר ער זאָגט, אַז אַבי מ׳זאָל אים צאָלן ווי געהעריק, קען ער זיי ברענגען וויפֿל דו ווילסט. ער קען פֿאַרשיטן די האַרבאַרניע מיט פּעל. אָט דאָס איז ער, דער עבדיה לעמעלעוויטש שערמאַן. אַלע מאָל טוט ער אָן אָפּגעהאַקטן לאַך מיט אַ ביטער געלעכטערל. ער לאַכט, ווען די באָבע רעדט מיט אים פֿון כּלות און פֿון מסחר, און ער לאַכט, בשעת מען פֿרעגט זיך ביי אים אויף די ביקלעך, וואָס פּאַשען זיך ביי אים ערגעץ. דעם הונט וויל ער גאָרניט פֿאַרקויפֿן, ער וויל אים אויסאַרבעטן און אויסבייטן. ער וועט אַזוי לאַנג בייטן, ביז ער וועט דערנאָך אַליין ווערן אַ מענטש...

טאָ זאָל מען אים אפשר אויסאַרבעטן דעם הונט מיט די האָר. ער האָט אַ פֿריץ לעם דעם טשערוואָנקען טייכל, וועט ער עס אָוועקטראָגן אַהין.

דער פֿריץ האָט אים אַליין אָנגעמיטן, אַז ער דאַרף אַזאַ הונט; ער וועט אַנידערלייגן אין שלאָפֿצימער דער פֿריצטע פֿאַרן בעט.

לסוף ישובט ער זיך אויס, אַז ער קען אָפּנעמען פֿאַרן הונט אַ זילבערנעם גילדן. און ער קען אונדז ברענגען הינט אָן אַ שיעור, און אַנדערע פּעל קען ער אויך ברענגען. ער זאָל נאָר צייט האָבן, איז „סקאַלקאַ ווגאַדנאַ״!

און אַז ער קלייבט זיך שוין אויס אַוועקגיין צוריק אין וואַלד, גיי איך אים נאָך אַ ביסל באַגלייטן. זאָגט ער מיר, אַז פֿונעם פֿריצס וועגן וועט ער בעסער אויסאַרבעטן אַ הערש אָדער אַ לאָס. וועט אים דער פֿריץ אָפּגילטן דערפֿאַר.

— און וואו וועט איר נעמען אַ לאָס? — דערפֿרעג איך זיך ביי אים.

זאָגט ער, אַז אין אַ לאָס זאָל נאָך ביי אים זיין אַ מניעה?... טפֿו, לאָסן קען ער אונדז ברענגען „סקאַלקאַ ווגאַדנאַ״. ער האָט אין כוטער אַ ביקס ביי אַ באַקאַנטן „פּואוועער״, גייט ער אַרויס מיט אים אין וואַלד און מאַכט פּוי אַהער, פּוי אַהין, קען ער פֿאַר איין נאַכט אויסהרגענען וועלכע צוואַנציק וועלף, אויב ניט מער, — און פֿאַר יעדן וואָלף גיט מען אים אין דאָרף אַ נאַגראַדע, — „אַבי פּאָדאַוויי״!

אַזוי האָב איך זיך אין יענע צייטן באַפריינדעט מיט עבדיהן און האָב ניט איינמאָל גוט געקלערט פון זיין ווילד מיידעלע, וואָס וואוינט מסתמא מיט איר מאַמען אין „באַראַוואָיע".

7.

פאַרוואָס־זשע האָב איך זיך קיין איין מאָל ניט דערמאָנט צולויפן אויף דער האָטישטשע צו יענעם שטיבעלע, צו איליושקען אַהיים? ער קען שוין זיין אַ מענטש מיט אַ פאַמיליע, איליושע. געוויס, האָט ער אַ צאַרט ווייבעלע, אַ שעמעוודיקס, מיט אַ פּאָר רוסיאַווע קינדערלעך. וואָלט איך דאָרט אַ קוק געטאָן, כ'וואָלט אַ זוך געטאָן שפּורן פון יענע טעג. מענדיק מיט ביילוניען זיינען דעמאָלט אַלט געווען צו פופצן יאָר, און מ'איז שוין געווען מענטשן, גאַנצע מענטשן! איצט...איצט האָט זיך צוגעקלעפּט עפּעס אַ פויל בלעטל צום היפּטל קרויט, אַ פאַרשמירטס מיט פעך, מיט רעדער־שמירעכץ.

וואָס־זשע טוט מען?

נעמט מען אַ שאַרפן בלאַנקענדיקן מעסער, מ'האַקט איין לעם סאַמע קאָטשען. איינס — פאַלט אָפּ דאָס אומריינע בלעטל; נאָר ס'נאָך דאָ אַ פלעק, וואָס איז דורכגעגאַנגען אויף דורך און דורך. טאָ האַק אָפּ צוויי, און ס'שוין ריינער. האַק אָפּ דריי, שייל אַראָפּ, איז שוין זויבער־ריין אַ קליידעלע אויף אַ קליידעלע. אַ שיין געוויקס — קרויט, זי האָט אַ באַטעמטע אויסבאַהאַלטענע ריינקייט אינעווייניק.

איינס!

איז וואָס־זשע דענסטמאָל געווען? איך בין געווען אַ לערער אין ניי־ציגלינקע און האָב דאָרטן דערזען ביילוניען, אַ קווייטעלע אַ צאַרטינקס, און האָב זיך זייער גיך דערוואוסט, אַז דאָס וואַקסט פון מיינטוועגן.

די לאַמעדוואָוניטשקע האָט מיך באַטראַכט ביים ערשטן באַזוך אין דער שטוב פון די צוויי אַלקערס. אַ שטוב מיט גראָבע נידעריקע באַלקנס און מיט מעשענע לייכטער אויף דער פּאָליצקע אין ווינקל. און ס'איז עפּעס אויסגעקומען, אַז איך האָב ניט צו טאָן מיט קיין מאַמע און מיט קיין טאָכטער, נאָר מיט צוויי באַזונדערע פרויען, וואָס ווען איך האָב ניט אין זינען די איינע ביי מיין אַריינגאַנג, וואָלט איך אין זינען געהאַט אפשר די צווייטע, אַ יונג ווייבל, ניט קיין הויכע, מיט אַ קרעמאָווע טיכל, און באַקן יונגע, פולע מיט לעבן און חן.

ווער איז זי, פון וואַנען קומט זי אַהער? ווער האָט איר געגעבן אַזאַ איידעלינקע טאָכטער?

איך גיי אום מיטן טעכטערל איבערן גאַנצן וואַלד, און איך פרעג זי ניט גאָרניט. איך יאָג זיך ניט וויסן. איך פרעג זי נאָר אַמאָל, צי די מאַמע קוקט אויף מיר גוט... ענטפערט זי מיר:

— אויף איר איז שווער צו דערקענען.

— און צי שרייט זי אויף דיר ניט, פֿאַרוואָס איך, פֿאַרוואָס דו... פֿאַר־וואָס מיר זיינען, הייסט עס,ביידע אינאיינעם.

— אויף מיר האָט נאָך קיינער קיינמאָל ניט געשריגן, — זאָגט זי, — און מ׳וועט ניט שרייען קיינער קיינמאָל אויף מיר.

— דו ביסט אינדרינען זיכער? — דריק איך צו שטייפֿער איר האַנט אונטער מיין אָרעם.

זאָגט זי:

— און איר צווייפֿלט דען אין דעם?

— אָט האָסטו דיר אַן עקשן!

זי האָט מיר געזאָגט איר, און איך האָב איר די ערשטע צייט אויך געזאָגט איר.

דעם וואַלד האָבן מיר אויסגעטאָפּטשעט פֿאַר די ערשטע צוויי וואָכן אין דער ברייט און אין דער לענג. פּרייטיק, אַז איך פֿלעג זיך באַפֿרייען נאָך האַלבן טאָג, פֿלעג איך זיי אָנהאַקן האָלץ, פֿלעג זיי העלפֿן זיך איינפּאַרען מיט דעם טשאָלנט און אַוועקנעמען די קליינע. פֿלעגן מיר ביז וועטשערע האָבן צען ווערסט אויסגעגאַנגען. דערנאָך איז אַוועק צום זיידן קיין סאַנדאָמיר אַ מסירה, אַז זיי זיינען ניט קיין ערוב פֿאַר זיין אייניקל. זיי האָבן אים גע־וואָרנט, הערט ער זיי ניט. ער האָט זיך געמאַכט אַן איינגאַנג הינטערן דאָרף צו איינער אַ לאַמעדוואָוויטשקע, זעלדע הייסט זי, וואָס מ׳וויסט ניט, פֿון וואַנען זי קומט אַהער, מ׳ווייסט ניט, מיט וועמען זי האָט צו טאָן און פֿון וואָס זי לעבט, מען אסרט אפֿילו אירע כלים, און ביי איר איז נאָך דאָ אַ בתולה פֿון פֿופֿצן יאָר — גייט ער מיט איר אום אין וואַלד כסדר אָן אַ שומר.

דעם בריוו האָט מען געשריבן אין אַ מסיבה פֿון פֿינף־זעקס מאָן, און דער קרעטשמער אַליין, וואָס האָט געקענט לערנען, האָט אויסגעטאָן דאָס היטל, איז געבליבן זיצן אין דער יאַרמלקע און האָט אויף לשון־קודש אָנגעשריבן אַלץ איידל, וואָס אײדעלער קאָן שוין ניט זיין.

און אַנדערע, גרעבערע מענטשן האָבן געזאָגט, אַז דער לערער איז ניט שולדיק, שולדיק איז זי, די לאַמעדוואָוויטשקע, זי פֿאַרפֿירט מיך אומיסטן, מען דאַרף איר געבן אַ התראה, אויב ניט וועט מען איר אויסזעצן די פֿענצ־טער, וועט מען זי מסרן דער פּאָליציי, וועט מען איר אונטערבינדן פֿלעדער־ווישן און אַרויסטרייבן פֿון דאָרף.

דענסטמאָל איז מענדיק געווען אַ זעלבטשטענדיקער מענטש. האָט ער אויסגעזאָגט דעם גאַנצן דאָרף באַלעבאַטים זיינע, אַז ער איז ער, און זיי זיינען זיי. אויב זיי ווילן, אַז ער זאָל פֿאַרענדיקן דאָס לערנען, טאָ זאָלן זיי זיך ניט מישן אין זיינע עסקים. אויב ניט האָט ער זיי אויף אַ ריינעם אָרט.

און מענדיק האָט ווייטער געפּרעגט ביי ביילוניען, צי וויל זי ביי אים

לערנען, האָט זי אַ קוק געטאָן אויף אים, זיך אַרויפגעזעצט ביי אים אויפן שויס, אים אַרומגעפלאָכטן מיט אירע רירעוודיקע איידעלע הענט און געזאָגט:

— דו מיינסט עס מיט אַן אמת, אַז לערנען קענסטו בעסער פאַר מיר?

אָט איז עס. פאַרוואָס־זשע האָט זיך צוגעקלעפּט פּלוצעם דאָס פאַרשמירטע בלעטל צום ציכטיקן היפּטל קרויט?

8.

אין אַלט־ציגלינקע, בשעת איך בין נאָך געווען אַלע טאָג אַ לערער, האָט דער טייך זיך אויפגעהויבן און פאַרגאָסן דאָס דאָרף.

געטאָן האָט זיך עס אויף וואַסערע פינף ווערסט פון אונדז און נידעריקער, אין אַלט־ציגלינקע. ס'האָט געהאַלטן אַ וואָך צייט אין רעגענען, נאָר קיינער האָט זיך ניט געמאַכט קיין צימעס. ס'קאָן אפשר שאַטן צו די ברויטן אויף די פעלדער, נאָר ביי אַ גוטן וועטער איז עס ניט קיין גרויסע סכנה. טרעפט זיך אַ מעשה, אַז אין אַ שיינעם פרימאָרגן שטייט מען אויף אין אַלט־ציגלינקע און מ'זעט, אַז די פאַסטעכלעך קערן זיך עפּעס אום צוריק מיט דעם פי.

וואָס איז?

דער טייך איז פול, דער בריק וויגט זיך, אַזוי ווי אַ פּאַראָם, די בהמות האָבן זיך מורא אויף אים צו שטעלן. זיי מוקען און דרייען די קעפּ אויף צוריק. יעדער הויף האָט זיך באַזונדער איבערגעפרעגט אויף דער טשערעדע און יעדער איז באַזונדער געלאָפן צו דער מיל מיט דער הרעבליע אַ קוק טאָן. קוקט מען, און ס'גלייבט זיך אַליין ניט, אַז דער טייך זאָל זיין פול, אַזוי ווי אַ גלאָז, פול און מוטנע, און די הרעבליע איז שוין פאַרגאָסן פון אויבן מיט טייך־וואַסער.

פאַרנאַכט איז געווען דאָס דאָרף אַ פּולס מיט וואַסער. נאָר די ערד איז אַ זאַמדיקע, איז מען אומגעגאַנגען באָרוועסע איבער די קנעכל אין אַ קאַשע פון זאַמד מיט וואַסער און מ'האָט זיך אפילו ניט גערן אָפּגערופן איינער צום צווייטן.

אין אָוונט האָט מען איבער דעם בריק ווייטער ניט אַרויסגעפירט די פערד אויף דער פּאַשע, און ביינאַכט איז געוואָרן אַ טומל אין די שטאַלן, די בהמות, די פערד און די שאָף האָבן זיך צערודערט. האָבן זיך די מענטשן אויפגעכאַפּט אויף דיי־אַ קולות און וואו־וואַר ס'האָט געעפנט אַ טיר, האָט מען זיך אַ ריס געטאָן אויף צוריק, דערזעענדיק דעם מורא־גלאַנציקן גאַסט פאַר די שוועלן. און ביי וועמען דער שוועל איז געווען אַ נידעריקער, האָט שוין דער גאַסט אפילו געגומען קריכן אין שטוב אַריין.

פּאַרטאָגלעך איז דאָס בילד געוואָרן נאָך גרויזאַמער. קליינינקייטן אין שטוב און אין הויף האָבן זיך שוין געלאָזן שווימען, און אומעטום, אין שטאַל, אין שייער, אין שטוב, אין הויף גלאַנצט דער גאַסט מיט אַ קאַלט אויג, גלאַנצט,

הערט זיך ניט צו צו די באַלעבאַטימס אומצופרידנקייט און נעמט זיך צע־שפּרייטן און זיך מאַכן באַקוועם. די בהמות מיט די מענטשן זיינען אינאיינעם געשטאַנען אין די הויפן און זיך שטאַרק דערגענטערט צווישן זיך אין דער מורא און אין דער אומבאַהאָלפנקייט. ביז די מענטשן האָבן זיך אַ ריר געטאָן פון אָרט און גענומען טרייבן די בהמות פון די הויפן אַרויס, יענע זאָלן קאָנען אַוועקשווימען אין דער ענגסטער שעה. און די מענטשן — די ווייבער מיט די קינדער אויף די הענט, די מאַנסבילן, די עלטערע און די ייִנגערע — האָבן זיך געלאָזן לויפן, ווער אין דער טיפקייט פון דער סכנה, און ווּעמען דער געדאַנק האָט נאָך געדינט, איז געלאָפן פון דער סכנה און וויטער.

די געשעדיקטע זיינען געלאָפן אַ סך דורך אונדזער דאָרף. דער רעגן האָט זיך פּונקט איינגעשטילט, און ס'איז אַרויס אַ זון, אָבער די שרעק האָט געדויערט און זיך גיך איבערגעגעבן צו אונדז אויך, און מ'איז געשטאַנען מיט פּעק גרייט צו לויפן. ניט קוקנדיק, וואָס אונדזער שטוב איז געווען ביי זייט־אויס אין סאַמע עק דאָרף, זיינען פונדעסטוועגן פאַרלאָפן מענטשן צו אונדז אויך און געקריגן צו שטיקלעך ברויט, זיך אומגעקוקט אויף דער אייגע־נער חשכותדיקער הוילקייט און געלאָפן וויטער. די גרעסטע טייל געסט אונדזערע זיינען געווען קאַטוילישע, אָבער צווישן זיי האָט זיך אָפּגעזוכט אַ ייד אויך, אַ ייד מיט אַ קינד.

דעם יידן האָב איך דערקענט פון דער ערשטער רגע. ס'איז געווען עבדיה. ער האָט געהוילן מיט זיין געלער שטים ,ווי אַן אומגליקלעכער הונט, וואָס פאַרלירט אין יאַריד זיין באַלעבאָס. זיינע גלעזערנע אויגן האָבן גע־גלאָנצט און ער האָט געהאַלטן אַן איינציאַריק קינד אויף די הענט. ביים קינד איז דאָס קעפּל געווען דווקא אַרומגעבונדן מיט אַ רויט שטיקל שמוציק צייג, אָבער דאָס גאַנצע לייבעלע איז געווען נאַקעט און אין פיל ערטער געדיכט באַשאָטן מיט קרעץ.

איך האָב עבדיהן דערקענט, ער מיך — ווייזט אויס, ניט. נאָר ס'איז ניט געווען קיין צייט אויף זיך וואַרפן מיט ווערטער. איך האָב אים געגעבן עסן און אים דערלאַנגט אַ פּאָר טרוקענע הויזן, אָבער ער הערט ניט, וואָס מ'רעדט צו אים. די קליינע נאַסע אויגן זיינען ביי אים חיהש־צעשראָקן. ער האַלט אין איין הייבן דאָס קינד מיטן נאַקעטן לייבעלע און מיטן שמאַטקעלע אויפן קאָפּ העכער פון זיך, אַזוי ווי דאָס וואַסער וואַקסט לעם אים פאַר די פיס, און קיין וואַסער איז דאָ, פאַרשטייט זיך, ניט געווען צו זען. פאַרקערט, די זון האָט שוין זייער ליב אַריינגעשיינט אין די אָפענע פענצטער און גע־וואַרעמט, געטרייסט, געוואָלט אומקערן ס'פאַרלאָרענע. און ער וויינט, אַזוי ווי עמיצער לאַכט, און צום קינד רעדט ער: — וואו איז די מאַמע? בישטאָ שוין קיין מאַמע, זי איז אַוועקגעשוואומען, זע נאָר, זע נאָר, זי שווימט, די מאַמע דיינע שווימט!

מיין אַלטער באַקאַנטער, עבדיה, זע איך, לעבט איבער אַ גרויס אומגליק. דאָס רויטע שמאַטקעלע אויפן קינדס קאָפּ מאַכט עפּעס בולטער ס׳נאַקעטע צעקרעלטע לייבעלע. ער מיט די באָרוועסע פיס און אַ נאַסער ביז העכער אַ האַלבן גוף וויינט, אַזוי ווי אַ חיה אַן „ער״ לעם זיין טויטער „זי״.

ביילוניע האָט אים אָנגעקוקט מיט שרעק און אים מורא געהאַט דער־לאַנגען. זי האָט געקוקט פריער אויף אים, דערנאָך געטראָגן דאָס עסן, דאָס ברויט און דאָס אָנטאָן צו מיר, אַז איך זאָל דאָס אים געבן.

דערנאָך איז אַריין די לאַמעדוואָווניטשקע פון גאַס, האָט זי פריער גענומען צו אים ריידן אויף פּויליש (ווייל דער גרעסטער טייל איינוואוינער פון די ביידע דערפער זיינען קאַטאָליקן). ער האָט אויף איר אויך אַ הייב געטאָן דעם קאָפּ. אַ רגע האָט זי אים אָנגעקוקט, אַזוי ווי אַ פּאַריקטע, און זיך פּלוצעם געגעבן אַ וואָרף אינעם צווייטן חדר אַריין.

פאַר אַזאַ בילד זיך דערשרעקן, האָב איך געקלערט, איז שוין גאָר ניט פון די שווערע זאַכן. ביילוניען האָט זי אין אַ רגע אַריינגערופן צו זיך און זי שוין פון דאָרט ניט אַרויסגעלאָזט.

ס׳האָט אויף איר שוידערהאַפט, קלער איך, געווירקט דער אויסזען פונעם נאַקעטן קינד. איך בין אויך אַריינגעלאָפן צו איר אין צימער אַריין. איך זע, אַז אַלע קאָלירן זיינען איר אַריין אין פּנים, און דאָס האַרץ קלאַפּט ביי איר, אַז ס׳פאַלט שיעור ניט אַרויס. האָב איך זי גענומען מונטערן:

— וואָס האָט איר זיך דערשראָקן? — פרעג איך זי. — גאָט איז מיט אייך, ער איז דאָך אַ סאַנדאָמירער משוגענער, איך קען אים (וואָס עפּעס „משוגענער״, ווייס איך אַליין ניט). —

און זי איז געל און גרין און רויט. דאָס האַרץ, זע איך, ווי ס׳טיאָכקעט ביי איר, אַז אָט שפּרינגט עס אַרויס.

האָב איך שוין משלח געווען עבדיהן מיטן קינד. איך האָב אים אָנגע־שטופּט גענוג עסנוואַרג מיט טרוקענעם אָנטאָן.

און אין דאָרף האָט זיך נאָך געטומלט ביי אונדז אַ גוטע וואָך צייט מיט די חורבנות פון דער פאַרפלייצונג. אין די דערפער נידעריקער פון אַלט־ציגלינקע האָט מען געשלעפּט דערטרונקענע און פי, און חפצים. מענטשן האָבן אַזוי לאַנג געקלאָגט, ביז זיי האָבן זיך אַריינגעצויגן אינעם וויינען, און ס׳האָט זיך שוין ביי זיי געגאָסן אַליין פון זיך, ווי אַן איינגעחזרטער ניגון.

.9

אָט די ביילוניע, דאָס זעלבע ווייב מיינע, וואָס מענטשן שטעלן זיך נאָך איצטער אָפּ אין גאַס אויף איר קוקן, איז דענסטמאָל, ווי געזעדט, געווען אַ קליינס, און איך מיט איר אין איינע יאָרן.

גייען מיר איינמאָל ביידע צום ברונעם נאָך וואַסער אויף טיי שטעלן.

זוכן מיר כסדר אויס דעם ווייטסטן הויף מיטן ווייטסטן ברונעם. דערציייל איך איר און דערצייל פון זאַכן, וואָס וועלן זיך טאָן, בשעת איך מיט איר וועלן זיך אַמאָל באַזעצן זעלבסטשטענדיק אין דער גרויסער, גרויסער שטאָט. פּלוצעם רופט זי זיך אָן:

— מענדיק, וואַרט נאָר, די מאַמע האָט נאָך דיר ניט געזאָגט גאָרניט פונעם נייס?

— פון וועלכן?

— ווייסטו נאָך ניט, טאָ האַלט זיך אַ רגע איין, וועסטו שוין באַלד וויסן.

דעם סאַמאָוואַר שטעלן איז געווען מיין אַרבעט, און ווישן די גלעזער אויך, און דערלאַנגען צום טיש אויך. די טאָכטער פלעגט זיך מיט מיר מיינסטנס שלאָגן פאַר דעם כיבוד, דערפאַר פלעגט אָבער די מאַמע זיך קיינמאָל ניט מישן, זי פלעגט זיצן און טאָן איר אַרבעט, העפטן קרוזשעוועס און נייען פאַר די דאָרפישע מיידן יום־טוב־זונטאָגדיקע הלבשה. איצטיקס מאָל, אַז מיר זיינען געקומען מיטן קאַראַמיסלע וואַסער, איז זי אַליין געשטאַנען און איבערגעווישט די גלעזער. די ניי־מאַשין, האָב איך זיך אַרומגעקוקט, איז צענומען און פאַרפאַקט ערגעץ, אַזוי ווי אויף אָפּשיקן. און זי רופט זיך אָן צו מיר:

— זיצט, מ׳וועט איינלאַדען די קיך אָן אייך. אַ מאַנספּאַרשוין מאַכט זיך אַ נאַטור נאָר קריכן צו די טעפּלעך. ביילוניע האָט אייך שוין געזאָגט?

— זי האָט מיר ניט געזאָגט, זי האָט מיך געפרעגט.

— וואָס האָט זי אייך געפרעגט?

— צי איר האָט מיר ניט געזאָגט.

און איך זע, אַז ביילוניע פאַרעט זיך לעם סאַמאָוואַר אין הייזל, און ס׳שטופּט זי צום לאַכן פון אונדזער שמועס.

— נו, איז די מעשה דערפון אַזוי, לערער (אַזוי הייס איך ביי איר כמעט ביז היינטיקן טאָג), מיר פאָרן אַרויס פון דאָרף, איך וויל זיצן צווישן מענטשן, אפשר וועלן מיר זיך באַזעצן אין נאָוואָגראַד, קען זיין, און איר... איר, ווי איר ווילט זיך.

זי איבערפרעגן וואָס און ווען — איז ניט שייך, וואָרעם אויב ניט, וואָלט זי דאָך ניט געווען קיין לאַמעדוואָוניטשקע. ס׳גלאַט, וואָס דער טאָן פון אָפּרוקן מיך מיטאַמאָל אויף צען מייל ווייט — „איר" און „ווי איר ווילט זיך" — אַזעלכעס פלעגט מיך אונטערצינדן ערגער פון איך ווייס וואָס...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואָס פאַר אַ פליג ס׳האָט זי דאָ פּלוצעם אַ ביס געטאָן, מיין לאַמעדוואָוניטשקע, ווייס איך ניט. אָבער איך האָב שוין געוואוסט, אַז קוים האָט זי געזאָגט, זיינען מיר שוין מאָרגנדיקן טאָג אַלע ניט קיין היגע. מיר האָבן אָפּגעטרונקען טיי. דער יונגער שוויגער מיינער האָב איך איינגעהאַלטן אַ

זאָג געטאָן, אַז איך בין גרייט אין וועג יעדע שעה. און מיטביילוניען האָבן מיר זיך גענומען פאַר די הענט און זיינען אַרויס פון הויף.

איליושקע האָט אויף אונדז געוואַרט אין דרויסן, אַזוי האָב איך דערקענט אין זיין פּנים, און אונדז צוגעטראָגן אַ זשוק, וואָס די הערנער זיינען גרעסער אפשר דריי מאָל פונעם זשוק אינגאַנצן. ביילוניע האָט ביי אים צוגענומען ד׳עם זשוק. איליושקען האָט זי דערפאַר אַ כאַפּ געטאָן אונטער ביידע הענט און אים אַרומגעדרייט אַרום און אַרום אַ מאָל דריי, און מיר זיינען אַרויס פון הויף.

ס׳איז געווען אַ וואָכן צוויי נאָכן געוויסער. אויף די שטאַמען פון די ביימער זיינען געווען אָנגעקלעפּט בלאָטיקע סימנים, וואו דאָס וואַסער איז געשטאַנען, אָבער אויף דער ערד איז שוין ניט צו דערקענען. מיר זיינען אַוועק טיף אין הויף, דורכגעגאַנגען דעם באַלעבאָס שטוב, אַריבערגעקראָכן איבער דער זאַסאַוועקע אין צווייטן הויף מיט שייערן און פון דאָרט איבער אַ ברעטל־טרעפּעלע אין אַ גאָרטן אַריין. דאָרט איז דאָ אַ ברייטע סטעזשקע פאַר צוויי מענטשן, און דאָרט האָבן מיר כסדר ליב געהאַט גיין אינצווייען.

באַזונדערס דאַן, ווען ס׳דאָ עפּעס וויכטיקס פון וואָס צו ריידן.

איצט האָט מיך די קליינע געפירט פאַר דער האַנט. איך בין שוין געווען ניט קיין היגער. מיר האָט געקלאַפּט אין קאָפּ אַ נסיעה אין אַ פרעמ־דער שטאָט און מיט פרעמדע מענטשן. אָבער ביילוניע איז מיר געקראָכן אין האַרצן אַריין און אין דער נשמה אַריין און אפילו אונטער די נעגל אויף די שפּיץ פינגער, אומעטום האָב איך געפילט איר נאָענטקייט.

לעם קוואַל האָט זי אָנגעהויב ריידן:

— מענדיק, — זאָגט זי, — ביסט ניט אין כעס אויף דער מאַמען?

— פאַרוואָס זאָל איך עפּעס זיין אויף איר אין כעס?

— נו, גוט, אַ ביסעלע, זע איך. ביסטו אויף איר אין כעס, אָבער דאָס איז גאָרניט. איך וועל דיר פרעגן אַ זאַך, פון וואָס איך האָב נאָך מיט דיר קיינמאָל ניט גערעדט.

זי האָט זיך אַוועקגעזעצט צו מיר אויף די הענט, מיר פאַרוואָרפן די הענט אַרום האַלדז, מיר אַ קוק געטאָן גלייך אין די אויגן, און זי האָט זיך מיט מיר צערעדט פון דעם, אויף וועלכן איך האָב זיך ניט געקליבן קיינמאָל צו פרעגן.

זי האָט זיך צערעדט וועגן דעם, וואָס די מאַמע אירע באַהאַלט אויס פון איר דעם סוד פון איר געבוירן. זי האָט ניט קיין טאַטן. מיר איז זי מקנא אויף דעם, וואָס איך האָב אַ טאַטן, זאָל זיין אפילו אַ שלעכטן. די מאַמע, אַז זי רעדט מיט איר פון דעם איין מאָל אין אַ יובל, זאָגט זי איר, אַז דער טאַטע איז געשטאָרבן, אָבער זי ווייסט, אַז ס׳איז אַ ליגן, אפילו נאָר צוליב דעם אַליין, וואָס זי הייבט זיך אויף אַזוי פּלוצעם און לויפט איבער פון איין אָרט אויפן צווייטן, ווייסט זי, אַז ס׳איז אַ ליגן.

איך האָב נאָר געקוקט אויף איר און זי אַזוי שטאַרק ליב געהאַט, אַזוי אַריינגעקוקט אין זיך, אַז מיר איז ניט געווען קיין חילוק, פון וואַנען זי קומט צו אונדז, צי מען האָט זי פון הימל אַראָפּגעלאָזן אַזאַ, צי די מוטער האָט זי פון ברונעם אַרויסגעצויגן. אָדער אפשר איז זי, די לאַמעדוואָוניטשקע, קליינוויז אַנטלאָפן פון דער היים מיט הייסער ליבע, און צום סוף האָט זי עמיצער גאָר באַעוולהט און אָפּגענאַרט. וואָס גייט עס מיר אָן? זי איז מיר שיין, זי דערפרייט מיך, זי באַרייכערט מיך, זי רופט ביי מיר אַרויס אָרנטלעכקייט און מוט צו שיינקייט. אָט דאָס איז ביילוניע, דער וואונדער, אויף וועלכן איך האָב זיך צופעליק אָנגעשטויסן אין אַ דאָרף ניי־ציגלינקע אויף דעם און דעם מערידיאַן, דער און דער פּאַראַלעל, אין אַ פּינטל פונעם ערד־קיילעך, וואָס אויף דער מאַפּע איז אים ניט צו געפינען — אין ניי־ציגלינקע.

.10

זיינען מיר געקומען, הייסט עס, אין אַ פרעמדער שטאָט אַריין? יאָ, מיר זיינען געקומען.

האָב איך זיך געדונגען אַ צימער, די אַנדערע שטוב פון דער לאַמעדוואָוניטשקע?

יאָ, יאָ.

האָב איך געגעבן שטונדן און אַלע טעג געמוזט זען אַ מיידעלע אַ שלאַנקע, אַ דינינקע, מיטן נאָמען ביילוניע? אַ מיידעלע וואָס נייט אַ גאַנצן טאָג און פאַרנאַכט איז זי ערשט פריי?

יאָ, איך האָב איר געגעבן נייען און זי האָט גענייט.

האָב איך זיך ניט געקענט אומטרייבן פון דער מענגע בחורים, וואָס האָבן זיך אויף איר אַ שאָט געטאָן? האָב איך געמיינט אַלעמאָל, אַז איך בין ווינציק שיין, ווינציק שטיף, ווינציק געלערנט, ווינציק אויסגעאַרבעט?

און אַלע אָוונט האָב איך געהאַט זי לעם זיך, און זי האָט זיך געשפּילט אין איר יוגנט, אַזוי ווי אַ פויגל אין לופט ביי אַ קלאָרן זומערדיקן וועטער. און איך, איך האָב אָנגעקוואָלן פון דעם, וואָס אַלע אָנערקענען אונדז פאַר גלייכנס און זיינען נאָך אונדז די כפרה?

יאָ.

11

צי ס'איז דעמאָלט אָנגעקומען גרינג דאָס באַזעצן זיך אין נאָוואָגראַד? פונעם ערשטן קוק — גרינג.

מ'דינגט זיך אַ דירהלע אין עק שטאָט. גרינס איז דאָ ניט אין הויף גופא, איז אין צווייטן הויף איבערן פּלויט. די שוויגער זעצט זיך גלייך פונעם ערשטן טאָג נייען. די קליינע געפינט זיך אויך אַרבעט אין אַ מאַגאַזין. זי געפינט

אומעטום חן פון דער ערשטער רגע אָן, און אַרבעט אויך. ביי איר זיינען גאָלדענע פינגערלעך. שיקט מיך די שוויגער, איך זאָל אַריינקומען אַ פּאָר מאָל זען, וואָס פּאַר אַ מענטשן דאָרט זיינען. זיינען דאָרט לעת־עתה קיין סך מענטשן ניטאָ: אַ דאַמע פון אַ יאָר פופציק, וואָס האַלט צוויי מיידלעך בייטערינס, אונדזערע — אַ דריטע, און ביי דער דאַמע אַ זון, אַן איין־און־איינציקער, דוכט זיך, מיט קנעפּ, אַ געפּאַקט בחורל און אַ פּריצל...

אַלע פּאַרנאַכט, אַ מינוט פינף, אידער מען ענדיקט די אַרבעט, טרעף איך דעם יאַט מיט די קנעפּ זיך אַרומדרייען פאַר דער טיר: איר ווייסט ניט, וואָס אים גלוסט זיך?

ניין, איך ווייס ניט.

און איך קום אַריין גליך אין מאַגאַזין, פאַרנעם מיר מיין שנירעלע פּערל, און היידאַ.

מיטן בחור מיט יענעם בין איך נאָך ניט באַקאַנט, אָבער ער מיך קען שוין גוט. איך זיץ אים שוין, דוכט זיך, אַזוי־אַ אין האַרצן.

12.

איינמאָל אין אָוונט טרעף איך ביי מיין שוויגער אַ יידן מיט אַ קאַפּעליושל. מען סודט זיך אין אַלקערל, מיין שוויגער איז רויט. מ׳קען מיינען, אַז גאָט ווייסט וואָס. (מיין שוויגער איז דאָך מער ניט אַלט ווי וואָסערע דריי און דרייסיק יאָר, אויב פינף און דרייסיק, איז שוין אַ סך). דאָס געפּאַקטע יידל איז אויך רויט ווי אַ צוויק. דאָס געשווירענע בערדל איז דין און קיילעכיק פאַרשפּיצט, ווי אַ זאַסטעפּל, און די אויגן שפּאַרן פון דער געשווירנקייט אַרויס מיט רויטקייט.

איך בין ניט קיין משגיח אויף מיין שוויגער, נאָר וואָס איז עס און פאַר־וואָס אַרט עס ניט ביילוניען?

אין אַ שעה אַרום מעלדעט מיר ביילוניע, אַז זיי האָבן שוין פּעסער. זי מיט איר מאַמען. זיי האָבן פריער אויך געהאַט פּעסער, נאָר איר מאַמע האָט אַלע יאָרן געוואָלט אַנדערע פּעסער. איצט האָט זיי אָט דאָס יידל אַ טובה געטאָן.

אַזוי גאָר. איז עס אַ יידל פון פּעסער, און מיין שוויגער האָט פון דעם מיט מיר קיין סך ניט גערעדט. זי האָט נאָר געזאָגט:

— לערער, מיר ציען זיך אַרויס אין צווייטן עק שטאָט אַריין, זאָרגט זיך ניט, מירן זיך מער ניט אַרומריפּען.

און זי איז געוווען אויפגעלייגט, ווי זעלטן ווען. זי האָט זיך געדרייט איבער דער שטוב גרינג, גאָר ניט אַזוי ווי אַ מאַנאַשקע און גאָר ניט אַזוי ווי אַ לאַמעדוואָווניטשקע.

— און איר וועט פירן צו מיר וואָס ווינציקער מענטשן, — האָט זי געזאָגט.

— גוט?

— אַוועלכע מענטשן? — קוק איך זי אָן, און איך בין אויך פרײלעך, וואָס איר איז אַזוי גוט אויפן האַרצן.

— אַוועלכע מענטשן? — פרעגט זי מיר איבער, און זי איז פאַרנומען אַלץ מיט אירע אייגענע זאַכן. — איך האָב געזען אײערן אַ ברודער אומגײן איבער דער שטאָט.

— מײַנעם אַ ברודער?

— יאָ... אויב איר ווייסט ניט, אַז ער איז דאָ, גלייב איך אייך. נאָר ער איז דאָ, איך האָב אים געזען. ס'איז אײערער אַ ברודער, אַן עלטערער פון אייך.

פאַרוואָס בין איך געוואָרן פּלוצעם בלייך, ווייס איך ניט.

נאָר איך וואָלט אויך וועלן דערזען פּלוצעם אַ ברודער מײַנעם דאָ אין שטאָט. אָדער אפילו דעם טאַטן, אָדער דעם זיידן.

און וואָס האָט ביילוניע געטאָן? ביילוניע האָט מיך אַוועקגעפירט אין צווייטן צימער, מיך אַנידערגעזעצט אויפן באַנק. אַליין זיך אַוועקגעזעצט צו מיר אויפן שויס און מיט אַ צונויפגעשנירעוועטן פּיסקל גענומען קוקן אויף מיר.

— וואָס איז? — שווייגט זי, שווייגט. דערנאָך קוקט זי אַלץ, און דערנאָך זאָגט זי:

— אַלעמען האָסטו! דו האָסט אַ טאַטן, דו האָסט אַ זיידן, דו האָסט אַ שוויגער... דו האָסט זיך אַליין, דו האָסט מיך! איצט האָסטו שוין אַ ברודער, און איך האָב נאָר דיך אַליין...

— איז דיר ווינציק?...

האָט זי מיך אַרומגענומען מיט אירע ספּרונזשינקעלעך, האָט מיך אויפגעטראָטעוועט ביי איר אין דין שטאַלטעלע, און איך האָב געוואוסט, אַז ס'איר ניט ווינציק. ניין, ס'איר ניט ווינציק, נאָר זי וואָלט אויך וועלן נאָך.

.13

אין יענעם נאָוואָגראַד, אין יענעם פאַרמלחמהדיקן נאָוואָגראַד, האָב איך זיך געלאָזן זוכן מײַן ברודער (וואָס מײַן שוויגער האָט ערגעץ דערקענט), ווי אַמאָל די ברידער האָבן זיך געלאָזט זוכן יוספן. איך האָב די וואָכעדיקע טעג ניט אויפגעהערט קוקן יעדן מאַנסביל אין פּנים אַריין, און די זונטאָג־טעג האָט מיר ביילוניע אויך אונטערגעהאָלפן. ביז איינמאָל אין אַ זונטאָג־טאָג גייען מער דורך גרויס־זשיטאָמירער גאַס. אין אַ פענצטער שטייט אַ פּאַר־פאָלק, אַ יונגערמאַן מיט אַ ווייבל, לעם פענצטער איז דאָ אַ טיר, אַ רויט־געפאַרבטע, און אויף דער טיר הענגט אַן אויסגעשייערט מעשן שילדל: „זובנאָי וראַטש שענקמאַן".

איך האָב זיכער, דאָס שילדל טויזנט מאָל געזען און קיין איין מאָל ניט געלייענט און ניט געלייגט אויף דעם קיין אַכט.

נאָר איצטער איז מיר שוין אַלץ קלאָר, ס׳שלמה. און ער איז דאָ אין שטאָט אַ תושב.

מיט שלמהן זיינען מיר געווען ווינציק וואָס חבר. ער איז אויף אַ סך עלטער און איז יאָרנווייז ניט געווען אין דער היים. ער האָט זיך געלערנט אין וואַרשע.

— קום, זאָג איך צו איר, — לאָמיר אַריינגיין.

— וואוהין? — פרעגט זי מיך.

— טאַקע אָט אַהער!

און איך בין עפּעס מאָדנע אָפּהענטיק. אָבער פון ניט אַריינגיין איז ביי מיר קיין מחשבה ניטאָ.

(ערשט דערנאָך האָב איך פאַרשטאַנען, אַז בשעת מיין שוויגער האָט מיר אַ קלאַפּ געטאָן פלוצעם מיט אַ ברודער, האָב איך זיך פאַרגעשטעלט אַ ברודער אַ פאַנטאַסטישן, אַ מעשהדיקן, טאַקע נאָכאַמאָל איינעם פון יוספס ברידער, און ניט פון מיינע, וועלכע איך האָב ווינציק געקענט, ווייל איך בין געווען דער קלענסטער, און צווישן מיר מיט די עלטערע זיינען געווען די שוועסטער).

אַז מיר זיינען אַריין האָט מען אונדז געזאָגט:

— סעוואָדניאַ פּרייאָמאַ ניעט, — און דערנאָך, אַז ער האָט מיך דערקענט, האָט ער ערשט געמאַכט אַ וויוואַט מיט פאַלן אויפן האַלדז און אַזוי ווייטער. און זיין פרוי, אַ וואוקסיק, הויך ווייבל, אין ווייסן אָנגעטאָן, האָט געהייסן דערלאַנגען צום טיש, און ער האָט ניט אויפגעהערט קוקן אויף מיר מיט ביילוניען... ער — אַ שיינער געגאָלטער מאַנסביל. פאַר קליינשטעטלדיקע מיידלעך, וואָס קומען נאָך אינטעליגענטנע היילונג, איז ער אַ דאָקטאָר, פאַר מיר — אַ פרעמדלעכער באַלעבאָס פון צימערן, פון גלאָז־געפעס מיט זילבער־נע לעפעלעך...

און איך האָב געמיינט, אַז לאָמיר נאָר אָפּזוכן מיין ברודער, וועל איך אים שוין איינמאָל באַגעגענען...

איז ער טאַקע אַזוי ענלעך אויף מיר, וואָס די לאַמעדוואָוניטשקע האָט אים דערקענט?

מיר זיינען געזעסן ביים טיש און געגעסן.

דערנאָך האָט ער איבערגעלאָזן די ווייבער פאַרברענגען און מיך גענומען אין זאַל אַריין, מיך אומגעפירט, פאַר דער פלייצע האַלטנדיק, און זיך ביי מיר דערפרעגט אויף ביילוניען, און מיך געפרעגט, צי בין איך ניט אַ בעלן זיך דערשלאָגן מיט אייגענער מי און ווערן אַ מענטש, אַזוי ווי ער. און ער האָט מיר ניט דערציילט, אַז ביי אים ליגט אַ בריוו פונעם זיידן, אַז איך,

דער מיזיניק, בין ערגעץ נעלם געוואָרן, און לויט ידיעות בין איך ערגעץ אַנטלאָפן מיט פאַרדעכטיקע צוויי פרויען. אים אַרט ניט, שרייבט ער, דער זיידע, קיין יחוס, משפחה, אים אַרט ניט קיין צושטאַנד, אים אַרט נאָר, טאָמער איז עס עפּעס אַזוי ניט מיט אַלעמען, חלילה, און ער ווייסט ניט וואָס איבער־צוקלערן.

דערוואוסט האָב איך זיך וועגן דעם בריוו אין אַ צייט אַרום. און ליב באַקומען דעם זיידן נאָך מער. ווען ער וואָלט געווען לעבן נאָך אַ ביסל, וואָלט ער געווען האָבן מיך מיט ביילוניען פאַר געסט ביי זיך, און ער וואָלט זיך באַרואיקט. כאָטש איר יחוס המשפחה איז פאַר מיר אַליין אומבאַוואוסט, און סע הייבט מיך גאָר ניט אָן אַרן.

.14

ביילוניע זאָל גיין צו מיר אַהיים — האָט אונדז די שוויגער מיינע קיינמאָל ניט געוועדט, פלעגט זי קומען, און מיר פלעגן עסן נאַשערייען, און מיר פלעגן לייענען ביכלעך, און מיר פלעגן ליגן, און מיר פלעג זיצן, און מיר פלעגן גיין אויף פאַרזאַמלונגען, אין פאַראיין ,אין טעאַטער. ביילוניע האָט נאָך עד־היום ליב טעאַטער.

איינמאָל אין אוונט, ווינטער איז עס געווען, גייען מיר ביידע מיט גרייטע איינגעקויפטע בילעטן אין דראַמע אַריין; און זי רעדט מיר אָפּ, אַז וואָס זי וועט היינט נאָר טאָן, זאָל איך זי ניט איבערפרעגן, און אויך טאָן דאָס זעלבע.

פאָלג איך זי.

— און דו זאָלסט זיך ניט מישן.

גייען מיר אַרויס און קומען צו די טירן פון דראַמע. שטייט אַ יינגעלע און פאַרקויפט פּאַפּיראָסן, שטייט אַ מיידעלע און פאַרקויפט איריסלעך. גייט זי צו, גיט אָפּ איר בילעט דעם יינגעלע, און מיין בילעט הייסט זי אָפּגעבן דעם מיידעלע.

— מיר גייען, — זאָגט זי, — היינט אויף אַ קאָנצערט, איז אָן עבירה, די בילעטן זאָלן פאַרפאַלן ווערן.

— פאַשלי?

— פאַשלי!

גייט זי מיט מיר אין קאָנדיטערייי און קויפט און קויפט.

גייט זי מיט מיר אין אַ גאַסטראָנאָמישן מאַגאַזין און קויפט און קויפט.

האָב איך זיך אָנגעשטויסן, אַז היינט קער זיין אָדער איר געבורטסטאָג, אָדער מיינער (וועלכן איך געדענק ניט, ווייל אין מיין דערציאונג האָט עס קיין גרויסן ווערט ניט געהאַט), אָדער איר מאַמעס...

— שיקט עס אונדז אָפּ אויף דעם און דעם אַדרעס. — (זייער פיין. דאָס מיינט מען מיין צימער).

אַוועק.

וואוהין? צו מיין ברודער. דאָרט האָט זי זיך זייער פריילעך געשפּילט מיט מיינע פּלימעניקעס, האָט געשטיפט אַליין אָן אַ שיעור, דעם ברודער מיט דער שוועגערין האָבן מיר ניט געטראָפן אין שטוב. זיי זיינען ערגעץ געוועזן אין געסט.

דערנאָך אַהיים.

דערנאָך צו מיר אַהיים...

— לאָמיר פאַרשפּרייטן דעם צימער אין ווייסן, — זאָגט זי, — לאָמיר אָנצינדן ליכט. איך וויל, ס׳זאָל זיין ליכטיק!

— אונדזער שטוב, — גיט זי ווייטער אויף, איז איינע אַליין אין אַ גרויסן, גרויסן וואַלד! אַרום איז דאָ קיינער ניטאָ. מיר זיינען יעגער, וואָס זיינען ערשט געקומען, איבערגעטאָנענע פון שטאָט, און ס׳איז אונדז גוט אויפן האַרצן. לאָמיר עסן, לאָמיר טרינקען.

— —

און לאָמיר אַראָפּוואַרפן פון זיך אַ ביסל אָנטאָן, וועט אונדז זיין ליי־

— —

און אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר האָט זי געבייט, און איך האָב געגעבן שטונדן. נאָר איצט, איצט איז אַלץ פאַרברענט געוואָרן, איצט זיינען מיר נאָר יעגער, זייער מעכטיקע, דרייסטע — ניטאָ וואוהין דעם כוח אַהינצוטאָן.

ליכט! ליכט! וואָס מער ליכט!

לאָמיר זיך קושן.

לאָמיר זיך נאָך מער אויסטאָן.

מיר זיינען צוויי יעגער. ביי אונדז איז איצט אַ יום־טוב.

מיר גייען מיט כוח.

מיר גייען מיט מוט.

מיר גייען מיט איידלקייט.

און ס׳שוין ניטאָ אויף אונדז קיין מלבוש, ניטאָ אויף אונדז קיין זאָק, ניטאָ קיין העמד, ניטאָ קיין אין פאָדעם קיין פרעמדער.

און ס׳ליכטיק און ס׳ שיינענדיק, און ס׳גאָלע ליכט, גאָלע טאָנץ, גאָלע געזאַנג.

מיר זיינען צוויי ווילדע יעגער...

ליכט גייען אויס, פייער צעברענט זיך, בעכערס ליידיקן זיך אויס, הערצער פילן זיך אָן.

מיר גייען אום אויף אויסגעשפּרייטער ערד, מיר זיצן אויף אויסגע־שפּרייטער ערד, מיר קייקלען זיך אויף אויסגעשפּרייטער ערד.

מיר זיינען צוויי ווילדע יעגער...

— —

אַז די נאַכט האָט געהאַלטן ביים ענד, האָבן מיר זיך שוין ניט געוואָלט פאַרהאַלטן, און מיר האָבן חתונה געהאַט.

געשלאָפן זיינען מיר שפּעט אויפן טאָג.

מיר האָבן זייער יונג חתונה געהאַט. איך האָב זי ניט געפרעגט, וואָס ווייס וועגן דעם אַלעם מיין שוויגער. ביילוניע איז געווען צופיל זעלבסט־שטענדיק, איך זאָל זי פרעגן וועגן אַזעלכע זאַכן. מיר זיינען דעם גאַנצן טאָג ניט געגאַנגען צו דער אַרבעט. מיר זיינען דעם גאַנצן טאָג געווען אינאיינעם. מיר זיינען דעם גאַנצן טאָג געווען אומעטום. מיר האָבן זייער שיין חתונה געהאַט. מיר האָבן קיינעם קיין האַלבן וואָרט ניט דערמאָנט פון גאָרניט. אויב איר זייט קלוגע און איר שטויסט זיך אַליין אָן, איז אייער גליק.

מיט וויפל יאָר איז עס געווען צוריק, ווייס איך ניט. ס׳האָט זיך אָנגעהויבן איינמאָל ווינטער אין אָוונט.

15.

מיט ביילוניען האָבן מיר יאָרן נאָך יענעם אָוונט געוואוינט אין באַזונדערע צימערן.

מענטשן האָבן אונדז אויפגענומען פאַר נאָענטע פריינט, און מער ניט. און בחורים, בחורים. ביילוניע מיינע וועט מיך אפשר איפּערן צו יענער ביילוניען, נאָר, ווי גערעדט שוין, איז אויב איצטער האָבן מיר פּרוכטן, איז דענסטמאָל געווען בליאונג.

און ווען איך וויל שרייבן פון יענער צייט כסדר, וואָלט איך פיל שעהן אויף דעם געדאַרפט אויסגעבן און פיל בלעטלעך פּאַפּיר, אָבער אַזוי ווי איך וויל ענדיקן מיט ניי־ציגלינקע, וועל איך שרייבן קורץ און וועל זיך ניט אָפּשטעלן אויף די מלחמה־יאָרן און רעוואָלוציע, וועלכע האָבן מיר דענסטמאָל באַשטימט מיין עלטער און מיין כאַראַקטער אפילו.

איך וויל דאָ נאָר פאַרשרייבן, אַז אין די יאָרן נאָך דער רעוואָלוציע האָט די שוויגער חתונה געהאַט קיין סיביר. פאַר איר איז דאָס וואָרט חתונה גע־האַט זייער באַנאַל, אָבער אַזוי רעדט זיך עס דערווייל. נאָך דער רעוואָלוציע, ווען ס׳האָבן זיך צעבראָכן און צעשוואומען אַ סך אויסגעטראַכטע פּלויטן, איז פון איר אויך עפּעס אָראָפּגעפאַלן (אַ צוים, אַ פאַרבאָרגענער פאַר אירע נאָענטסטע אפילו), און זי איז אַוועק פון אונדז שטיל און רעטענישפול, פּונקט ווי אומפאַרשטענדלעך זי איז געווען פאַר אונדז די גאַנצע צייט.

און איך וואָלט איר רעטעניש ניט געוואוסט קיינמאָל, ווען ניט מיין אַמט און ווען ניט ניי־ציגלינקע נומער 2, וואָס איך בין אַרויסגעפאָרן אַהינצו אַלס ריכטער און וואו צווישן אַלע ענינים איז געלעגן פאַר מיר אַן ענין פון עבדיהן.

עבדיה לעבט נאָך, עבדיה לאָדט זיך מיט איינער פון זיין קאָלעקציע ווייבער.

שלום־שלמה דעם אָרעמאַנס ווייב, וואָס די אונטערשטע העלפט איז ביי איר צוויי מאָל גרעבער פון דער אויבערשטער און די פיס זיינען ביי איר ביידע לינקע, איז איר האָט ער עס צוגעזאָגט אַלע גליקן, זי האָט ער עס פאַרפירט דאָס מאָל אין דאָרף אַריין צו זיין גבירעשאַפט, איז עס ניט געווען קיין דאָרף, נאָר אַ חורבה פון פיר חושכדיקע ווענט הינטערן סאַמע וואַלד. די בהמה, וואָס זי האָט פאַרפירט אַהינצו, האָבן וועלף אויפגעגעסן, און אַליין האָט זי זיך אויפגעהויבן מיט איר טאָכטער און איז קוים אַ לעבעדיקע אַנטלאָפן געוואָרן צו זיך קיין סאַנדאָמיר.

וואָס וויל עבדיה? עבדיה וויל צום קינד, וואָס זי האָט אין אַ צייט אַרום פון אים געהאַט, און ער דערציילט, אַז מ'לאָזט אים ניט אַריין אין שטוב אַריין, אַז מ'דערזעט אים נאָר גיין, פאַרשליסט מען פאַר אים די טיר, און דאָס קינד לערנט מען, ס'זאָל אים שטופּן פייגן און אויף אים שפּייען.

איך קוק אויף דעם עבדיהן. אַ פּנים האָט ער פון אַ שלממזלדיקן צאַפּ ביי אַ באַלעבאָס אַן אָרעמאַן. ניט יעדערער קוקט זיך אויף אים אום, נאָר אַ נאַטור האָט ער פון אַן „ער”. זיין באַרוף טראָגט ער אַרום אין זיין בלוט, און חרפה מיט קוועלענישן ליידט ער איבער דעם אַלע טאָג. נאָר אַמאָל, אַז גאָט העלפט, און צו זיין ברעג שווימט אויף עפּעס צו, דענסטמאָל גורט ער אָן זיינע לענדן, טוט מיט דער נאַטור, שרעקט זיך און באַלעקט זיך ביז גאָר. דערנאָך ווערט ער פאַרהוילן אין זיינע אייביקע בלאָנדזשענישן און וואָג־לענישן איבער וועלדער מיט די בלאָטעס. נאָר ער איז שוין ווידעראַמאָל אַ טאַטע.

— איר הערט, זאָגט ער, גאָספּאָדין סודיאַ, ווי איך בין אַ ייד, אַז אַ לאַכניצער יידענע וויל מיך נעמען. איך וועל קאָסען היי און כאַפּן פיש. זי האָט אַן אייגענעם סינאַקאָס, האָט זי, און זוכט אַזאַ מענטשן, ווי איך.

איך האָב זיך געוועזן פאַרטראַכט און אים צופיל געלאָזט ריידן.

— דאָס וויפלטע מאָל, — זאָג איך, — האָט איר איצט חתונה געהאַט?

— דאָס פערטע, — האָט די יידענע מיט די צוויי לינקע פיס פאַר אים געענטפערט.

— וואו זיינען אייערע ווייבער?

ענטפערט זי ווייטער:

— איינע איז דערטרונקען געוואָרן. ס'געווען דענסטמאָל, ניט דאָ געדאַכט, אַן אומגליק, וואו ס'זיינען דערטרונקען געוואָרן אַ סך מענטשן. די צווייטע איז געשטאָרבן, אויך אַ יתומה, די דריטע בין איך אָט־אָ.

— און די פערטע?

— די ערשטע, — האָט ער פאַריכט.

— נו?

ער האָט אַ מעקע געטאָן, אַזוי ווי מען וואָלט אים פּלוצעם פירגעהאַלטן וועגן אַן אַלטער גנבה, און איז אפילו אַ ביסל געוואָרן רויט.

לאָזט זיך אויס, אַז די ערשטע איז אַנטלאָפן געוואָרן אפשר אַ וואָך נאָך דער חתונה. דער פאָטער האָט אים ניט פאַרגינט. די ברידער האָבן אים ניט פאַרגינט. האָט ער זי דווקא דערנאָך אַנגעשמעקט אין אַן אָרט מיטן קינד, איז זי אָבער פון דאָרט ווייטער „אַנקלאָפּן" געוואָרן און ניט געוואָלט צו אים גיין.

— וואָס פאַר אַ קינד? אַ ייִנגעלע צי אַ מיידעלע?

— אַ מיידעלע.

— ווי אַזוי האָט זי געהייסן, שיינדל אוודאי?

— ניין.

— ווי אַזוי־זשע?

— ער געדענקט ניט אַקוראַט. מ'האָט איר אַ נאָמען געגעבן אָן אים. אין דאָרף, וואו ער האָט זי אָפּגעזוכט, האָט זי געהייסן ביילוניע.

— ביילוניע??? — — —

— —

— יאָ, זי האָט שוין אוודאי געקערט ערגעץ חתונה האָבן אויך.

— און אייער פאַמיליע איז שערמאַן?

— יאָ, עבדיה לעמעלעוויטש שערמאַן.

— און ווי אַזוי האָט די פרוי געהייסן, געדענקט ער?

— פאַרוואָס זאָל איך ניט געדענקען, זי האָט געהייסן זעלדע!

— —

כמעט אינגאַנצן.

לאָזט זיך אויס, דער ייִד אינעם פּעלצל, דער־אַ ייִד מיט די אידיאָטישע גלעזערנע אויגן, דער־אַ משוגענער, וואָס טאַנצט אין דאָרף אין די גאַסן, בשעת חברה דאָרפישע בעטן עס אים טאָן, און דערנאָך שלאָגט מען אים, דער־אַ קהלשער צאַפּ, האָט פולע רעכט אויף מיר אָנגעבן אין געריכט. ער איז שוין אַלט, ביי אים איז ניטאָ קיין איין צאָן אין מויל, קען ער ביי מיר בעטן אַלימענטן, וואָרעם ס'איז אַ סברא, ס'איז אַ גרויסע סברא, אַז דער־אַ פּאַרשוין איז מיין שווער. איך זאָג, ס'איז אַ סברא, ווייל איך פאַרלאָז זיך אויף דער לאָמעדוואָוניטשקע און קלער טאָמער איז עס ניט אַלץ, טאָמער איז צו דעם־אָ סוד דאָ נאָך אַ סוד? טאָקע דער מנובל האָט זי געזוכט מיט אוריאַד־ניקעס און זי געטריבן פון איין באַהעלטעניש אין צווייטן, אָבער טאָמער איז עס ניט אינגאַנצן.

נאָכן געריכט האָב איך זיך געפילט זייער צעבראָכן. ס'איז מיר זייער שווער געוועזן אָנטאָן אויף מיין ווייב אַזאַ טאַטן, אויף מיינע, אויף אונדזערע קינדער — אַזאַ זיידן. עס איז מיר זייער שווער געוועזן.

אַז איך בין דענסטמאָל געקומען אַהיים, האָט מיך ביילוניע אויפגענומען אַזוי צאַרט, אַזוי איידל, ווי זי טוט עס כסדר (נאָר זי איז מיר אײביק ניי).

די קינדער האָבן מיך אויך באַפאַלן. דער עלטערער מײנער האָט מיר אַראָפּגעשלעפּט די שטיוול, ווײל ער האָט מיך געטראָפן זיצן אויפן בעט. איך האָב זיך אַרײנגעוואָרפן אין מאַטראַץ אַרײן, ווײל ער האָט מיר אויסגעטאָן די שטיוול.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַז איך האָב אַרײנגעגראָבן דעם קאָפּ אין קישן און (וואָס ס'האָט זיך ביי מיר געטויטשעט אין קאָפּ, ווייס איך ניט) איך האָב מיט פאַרמאַכטע אויגן אויסגעטאָן אין געדאַנק מיין ווייב, די מאַמע פון מיינע קינדער, און זי צענומען אויף איינציקע דינע בלעזעלעך, און יעדעס בלעזעלע איז געווען אַזוי זויבערלעך־ריין — האָב איך אויפגעעפנט די אויגן און זי דערזען אַ נייע, פרישע.

און אפילו, אַז יאָ, טאָ וואָס איז דאָ, ווער איז דען שולדיק? און וואָס אַרט עס מיך? האָב איך זיך אַרויפגעוואָרפן אויף איר און אויף די קינדער. איך האָב ניט געקאָנט מיט זיי זיך זאַט אָנקושן. דעם עלטערן מיינעם האָב איך געהאַלטן ביי זיך אויפן קאָפּ, דעם ייִנגערן האָב איך געוואָרפן אין בעט אַרײן, ווי אַ האַלעשקע, און אים אַלע רגע אומגעוואַלגערט, ווען ער האָט זיך געפּרואווט אויפהייבן, און ביילוניע מיינע, די חברטע שיינקמאַן, מיין איידעלע און שיינע, האָב איך מיט טאָפּלטע כוחות צוגעדריקט און צוגעשמידט צו מיין האַרצן.

אָבער זי האָט זיך פון צייט צו צייט אויף מיר גערוגזט, פאַרוואָס דערצייל איך איר ניט, וואָס פאַר אַ שעה איז אויף מיר פּלוצעם אָנגעקומען. טאָקע מער ניט ווי איין שעה. שיינדעלע, האַרצעלע מיינס, קלער איך זיך אין האַרצן, ביילעניו, שאַין מיינע, איך ווייס ניט, איך ווייס אַליין ניט. איך האָב נאָר געהאַט פון דיין מאַמען אַ גוטן גרוס. דאָס יאָ. אויפן וועג האָב איך זיך באַגעגנט מיט איינעם אַ נע־ונעדניק, ער איז, ווייזט אויס, איינגעשטאַנען ביי דיין מאַמען סטאַנציע. לויט אַלע סימנים, וואָס ער דערציילט מיר, איז עס זי, און זי איז אַ גאַנץ אויסגעהאַלטענער מענטש.

אויסגעוואַקסן

(די געשיכטע פון אונדזער גערטל)

1. אַ פרישער ווינט

ס׳אַראַ מין געשמאַק ווינטעלע ס׳האָט זיך דאַן דערפילט אויפן גאַנצן אַרום און אויך ביי אונדז.

באַלד ווי מיר זיינען אויסגעלייזט געוואָרן פונעם פריסטאַוו מיטן קאַנטשיק און פון פריץ מיט זיינע הינט, האָבן מיר פריי אָפּגעאָטעמט. די פויערים האָבן אָנגעהויבן טיילן די ערד צווישן זיך. אַ סך יידן פון דער אָרעמשאַפט זיינען איבערגעגאַנגען אויף ערד־אַרבעט, און מיר האָבן פאַר גרויס פרייד אויך פאַרנומען אַ שטיקל ערד פאַר דער שטוב.

אין אַ פרייען פרימאָרגן איז אַרויסגעגאַנגען דער טאַטע אין שטאַל. ער האָט אָפּגעקליבן צווישן דעם אַלטן האָלצוואַרג אַ דרייסיק־פערציק דרענג־לעך און האָט גענומען פאַרצוימען פאַר די פענצטער פון שטוב אַ מין הויפל אָדער גערטל, וואָסערע זעקס קלאָפטער די לענג און צוויי די ברייט.

מיר, חברה, זיינען אַרומגעלאָפן העלפן דעם טאַטן. ווער עס טראָגט אים אונטער דעם גראָבאייזן, ווער עס האַלט אים אונטער דעם סטויפטשיק אין גריבל און ווער עס דערלאַנגט דעם טאַטן אַן אַלטן, אויסגעגלייכטן צוויאָק אויף צו פאַרקלאַפּן דעם לאַנגן, שווערן דראַנג.

דער טאַטע טוט זיין אַרבעט שווייגנדיק. די מאַמע קוקט זיך אום אַלע־מאָל מיט מורא, אַז טאָמער האָבן מיר זיך נאָך צו פרי אַ לאָז געטאָן אָפּצוימען „אייגענע ערד״. און מיר, קליינוואַרג, קוקן זיך צו צו די עלטערן און סטאַרען זיך, מיר זאָלן ניט טומלען מערער, ווי סע פאַסט אין אַזאַ ערנסטער שעה.

ס׳איז צוגעגאַנגען דער שכן אונדזערער מיראָש — אַ הויכער פויער, זייער אַ פאַרמעגלעכער. ער האָט פינף זין, איז יעדערער די הייך אַזוי, ווי ער, און אפשר נאָך אַ קאַפּעטשקע העכער.

— דאָברי דען, פאַני לייבקאָ, — זאָגט ער צום טאַטן.

— דאָברע זדאָראָוויע, פאַני מיראָש, — ענטפערט אים דער טאַטע מיטן זעלבן און ער טוט זיך ווייטער זיין אַרבעט.

געשטאַנען, געשטאַנען אַ ביסל מיראָש. דערנאָך האָט ער פאַרויכערט די ליולקע, אויסגעשפּיגן מיט שיטערן שפייעכץ און איז אַוועקגעגאַנגען.

די מאַמע איז אַרויסגעלאָפן און האָט גיכער אַ פרעג געטאָן:

— וואָס האָט ער געוואָלט דער באַלעגוף?

— גאָרניט, — האָט דער טאַטע קורץ געענטפערט.

— ער האָט זיך דערשראָקן, ער מיינט, ס'וועט אים זיין קאַרג.

— ווער הערט אים?! — האָט דער טאַטע געענטפערט.

אין אַ קורצער ווײַלע אַרום איז צוגעגאַנגען צו אונדז כוועדער דיאַמ־טשיכעס, אויכעט אַ שכן אונדזערער. נאָר ס'איז שוין ניט מיראַש. ער האָט אַ זון מיט אַן איידעם, דינען זיי ביידע אין דער רויטער גוואַרדיע, און אַז מען קומט אויף אַ סכאָד, שעמט ער זיך ניט, כוועדער, און רעדט אַלץ, וואָס ער וויל. ער קוקט ניט, וואָס די רייכע בלאָזן זיך אויף אים.

— ד־אָ־ברי! — האָט ער זיך האָפערדיק אָנגערופן צום טאַטן און אַרויסגענומען פון מויל דעם נאָסן ציבעק.

— דאָברע זדראָוויע, סוסידע, — האָט אים דער טאַטע געענטפערט. דערביי האָט ער זיך אויסגעגלייכט אויף אַ ווײַלע, האָט אַוועקגעשטעלט דעם גראָבאייזן אַן אַ זייט און גענומען פאַרדרייען זיך אַ ציגאַר פון מאַכאָרקע.

— אַז דו צוימסט שוין, — האָט כוועדער אַ וויַיז געטאָן מיט דער האַנט אַרויף צום וויהאָן צו, — האָסטו דאָך געמעגט פאַרנעמען אַ ביסל ברייטער.

— איך דאַרף ניט קיין סך, — האָט דער טאַטע געענטפערט. — מיר איז גענוג, אַבי קיין חזירים זאָלן ניט שטופּן די מאָרדעס אין פענצטער אַריין.

— דער טאַטע האָט צוגערויכערט ביי כוועדערן דעם ציגאַר זיינעם, האָט אָנגעשפּיגן פריער אויף איין האַנט. דערנאָך אויף דער צווייטער, און זיך אַוועקגעשטעלט גראָבן. כוועדער איז געשטאַנען אַ ביסל און געפּיפּקעט די ליולקע. דערנאָך האָט ער אַראָפּוואָרפן זיין קוצאַק (אַ קורצע סוויטקע) און האָט אויכעט גענומען העלפן דעם טאַטן צוקלאַפּן די דרענגלעך .

— נישקשה, ס'איז ניט מיראַש, — האָט די מאַמע שפּעטער איבער־גערעדט.

— נו, האָט איר דער טאַטע געענטפערט, — מיראַשקע האָט דאָך אַזוי ליב די מלוכה, מעג אים אַזוי ליב זיין דאָס העמד אויפן לייב.

— ער זאָל קאָנען, — זאָגט די מאַמע, — וואָלט ער איטלעכן דערטרונקען אין אַ לעפל וואַסער.

מיר האָבן געקוקט אויף די עלטערן און זיך געוואונדערט, — אַבי מיר האָבן געמיינט, אַז אַלע, אָן אויסנאַם, זיינען צופרידן מיט דער רעוואָלוציע.

2. אַ ייד צו אַ יידן איז ניט גלייך

דאָס שטיקל אָפּגעצוימטע ערד פאַר די פענצטער האָט אויסגעזען זייער מאָדנע. ס'האָבן געשטאַרצעט עטלעכע שיטערע גרעזעלעך. וואו־ניט־וואו האָבן זיך געוואָלגערט שטיינער, שטיקלעך גלאָז, קופּקעלעך אַש און מיסט.

— וואָס איז עס? — אַ גערטל? — ניט קיין גערטל... אַ הויפל? —

ניט קיין הויפּל. לאָזט זיך אויס, אַז ס׳איז טאַקע געווען אַ גערטל. דער טאַטע האָט צוגעסטרויעט אַהין אַ טירעלע, און אַלע פּאַרנאַכט, אַז ער קומט פון דער אַרבעט, קלייבט ער אויס און גראָבט אויס פון דאָרטן די שטיינער. אַנדערע שטיינדלעך זיינען דריבנינקע, ווי די קאַרטאָפּעלעך די גרייס, קלייבט זיי דער טאַטע אין אַ קערבעלע, און אַנדערע זיינען גרויסע און לאָזן זיך ניט אַרויסנעמען, פּונקט ווי מיראַשעס זין, וואָס לאָזן זיך ניט איינרעדן, אַז די רעוואָלוציע איז אַ גוטע זאַך.

— טאָ צע טאַבי, לייבקאָ, ווזשע זעמלי זאַכאַטילאָסיאַ? (האָט זיך דיר שוין גאָר פאַרוואָלט, לייבקע, ערד, אײַנמיטנדרינען?) — טוען זיי אַ זאָג מיט אַ שטאָך.

איינמאָל איז דורכגעגאַנגען חיים־יונה דער שניטקרעמער. זיין קאָזוניע־בערדל האָט ביי אים זייער מאָדנע אַרויסגעקוקט פון אונטערן שאַליק, מיט וועלכן עס זיינען ביי אים געווען אַרומגעבונדן די באַקן (די ציין האָבן אים, ווייזט אויס, ווי געטאָן, און אַ סך פון די שטאָט־לייט, אַז זיי גייען אין שפּיטאָל אַריין, קומט זיי אויס דורכגיין פאַרביי אונדזער שטוב).

— זע נאָר, לייבקע, — שטעלט זיך אָט דער חיים־יונה אומיסטן אָפּ פון יענער זייט פּלויט. — דו ביסט דאָך עפּעס אַ יידיש קינד, טאָ צו וואָס זאָל זיך דיר גלוסטן אַזעלכע זאַכן?

דער טאַטע האָט אויף אים אַ מאָדנעם קוק געטאָן. ווייזט אויס, אַז ער האָט אים פאַר עפּעס ניט ליב געהאַט, אָט דעם חיים־יונהן, און ער זאָגט צו אים:

— רב חיים־יונה... איך בין שוין ניט קיין קינד...

— הער נאָר, הער נאָר, — האָט זיך שוין יענער מיט פאַרדראָס אָנגערופן און זיך אַזש צוגעהאַלטן פאַר דער אונטערגעבונדענער באַק, — ווער זאָגט עס, חלילה, אַ קינד? אדרבא... אָבער אַ ייד ביסטו דאָך?!

דער טאַטע האָט ווייטער לאַנג, לאַנג אָנגעקוקט דעם רייכן יידן. מיט איין פוס איז ער געשטאַנען אויף דער ערד, און מיט דער צווייטער האָט ער אָנגעשפּאַרט דאָס הענטל פון דעם גראָבאײַזן.

— איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, רב חיים־יונה? — האָט זיך דער טאַטע צו אים אָנגערופן, — אַ ייד צו אַ יידן איז ניט גלייך...

אָט דאָס־אַ דערהערט, איז יענער אַוועקגעלאָפן ווי אַן אָפּגעבריטער. פונדערווייטנס האָבן מיר געהערט, ווי ער בורעט און רעדט צו זיך אַליין די גאַנצע צייט:

— גלייך!... ניט גלייך!... האָסטו געהערט אַ ביסל? סע שטייט אים ניט אָן... איך האָב אים אָנגערירט דעם טאַטנס יחוס. נו, נו! קיינער האָט צו דיר ניט! ווילסט ניט, דאַרף מען ניט... דאַרף מען ניט... דער־לעבט יאָרן מיט באַלמעלאָשקעלעך. שוין די אמתע באַלמעלאָשקעלעך גע־וואָרן!...

אונדז האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז אפשר האָט אים דער טאַטע ניט געדאַרפט אָפּענטפערן אַזוי גראָב. אָבער אַז מיר האָבן געזען, מיט וואָס פאַר אַ חשק דער טאַטע האָט זיך צוריק געכאַפּט צו דער אַרבעט און ווי אַזוי די גאַנצע צייט זינגט ער זיך מיט אַ שמייכל אין דער באָרד, זיינען מיר שוין אויך געווען צופרידן מיט דער מעשה. וואָרעם מן הסתם ווייסט ער שוין, דער טאַטע, וואָס ער האָט צו טאָן. מיר האָבן נאָר אָפּגערעדט צווישן זיך, אַז מיר ווילן אים עפּעס בעטן אַ זאַך.

פאַר די שטוב־פענצטער וויל איך אַנזעצן קווייטן, — האָט זיך הינדע איינגעשטעלט און איז צוגעגאַנגען צום טאַטן די ערשטע.

— קווייטן? — האָט זי דער טאַטע איבערגעפרעגט, — גוט, קענסט אָנזעצן קווייטן.

— און פאַרן אַלקער־פענצטער וויל איך איינפלאַנצן אַ בוים, — האָט זיך שוין הערשל אויך אַרויסגעכאַפּט.

— אַ בוים?... גוט, קאָנסט איינפלאַנצן אַ בוים, — האָט דער טאַטע אים געענטפערט מיט דער זעלבער פאַרטראַכטקייט.

— בעסער צוויי, האָט זיך הערשל גלייך פאַרכאַפּט, — איינעם אַן עפּל־בוים און איינעם אַ באַרנבוים.

— פונמיינטוועגן קענסטו אפילו דריי...

— אויב דריי, וויל איך אין ביימל אַריינזעצן פון בעז, — האָט הינדע אויסגערופן מיט פרייד און זיך אַליין ניט געגלייבט, אַז דאָס איז עס.

3. מירן שוין וויסן...

הינדע און הערשל האָבן זיך געלערנט אין דער אַלטער שול, וואָס האָט זיך שוין איצטער גערעכנט פאַר אַ נייער.

דאָרטן איז נאָך אַלץ געווען פאַרוואַלטער זאַגרודאָוו, דער לערער מיטן פירעקעכיקן צוגעשאָרענעם בערדל, וואָס איז שוין געווען גרוי אַרום און אַרום. דער זעלבער זאַגרודאָוו מיט די באַנקעוואַטע אויגן, וואָס האָבן אויך געהאַט אַ גרויען קאָליר. שוין אפשר פערציק יאָר, אַז ער וואוינט אָט דאָ אין שול גופא, און ס'איז שוין אפשר פערציק יאָר, אַז ער איז דאָ אין שול פאַרוואַלטער. נאָר איצט איז ער שוין אויך געוואָרן אַ נייער. ער האָט נאָך איידער עפּעס אַראָפּגעכאַפּט דעם קייסערס בילד פון וואַנט און עס פאַרשטעקט אויפן בוידעם ערגעץ. אַ ניי בילד פון דער רעוואָלוציע האָט ער צוגעזאָגט אויפהענגען דאָך, ווען ס'וועט זיך שוין איינשטעלן די נייע מאַכט.

— ווען מען וועט שוין וויסן, — זאָגט ער, — אַז דאָס איז עס.

און אויף אונדזער שטעטל פלעגן טאַקע אין יענער צייט אַלע מאָל אָנפאַלן באַנדעס מיט פּעטליוראָווצעס.

די באָלשעוויקעס אַט־אָ קומען זיי — ווערט אונדז פריילעך, און אַט־אָ גייען זיי אַוועק — ווערט צוריק אומעטיק.

האָט שוין אויך הינדע נאָכגעזאָגט זאַגרודאָווס ווערטער:

— מען זאָל שוין וויסן, — זאָגט זי, — אַז דאָס איז עס.

וואָס זי האָט געמיינט מיט די־אָ ווערטער, איז ניט יעדערן פאַרשטענדלעך. אָבער מיר, קינדער אין שטוב, האָבן גוט געוואוסט, וואָס זי מיינט.

ס׳זיינען געווען עטלעכע פּויערים־בעלי־גופים אין שטעטל — זייער ביי־טערע און זייער שלעכטע. איז אַלע זונטיק פלעגן זיי זיך אָנשיכורן און נעמען אומגיין איבער די הייזער צו די מענטשן, וואָס האָבן זיך אָפּגעצאַמט אַ שטיקל ערד. זיי קומען צו גיין און שרייען און קלאַפּן אין טיש, אַז ס׳איז ניטאָ מאַכן אַליין קיין „סאַמאָפּראַווסטוועס״, סע ניטאָ זיך צוימען אַליין ערד.

און שרייען האָבן געשריגן אַזעלכע בעלי־גופים, וואָס האָבן געהאַט ערד מערער פון איטלעכן, וואָס האָבן די ערד אי געירשנט, אי אָנגעגנבעט, אי אויסגענאַרט פאַר אַ קלייניקייט ביי זייערע אָרעמע שכנים.

און ווי די באָלשעוויקעס פלעגן אַרויסגיין פון שטאָט, אַזוי פלעגט אָט די קאָמפּאַניע אַלע זונטיק זיך אָנשיכורן און אָנטאָן איטלעכן צרות, דערפאַר וואָס מען האָט ניט געפרעגט ביי אַזעלכע „אָנגעזעענע שטאָט־באַלעבאַטים״, ווי זיי זיינען, צי מען מעג זיך צושטעלן אַ שטעלכל צום שטוב, צי ניין; צי מען מעג פאַראַקערן נאָך אַ בייט ערד אויף צו פאַרזייען קאַרטאָפל, צי ניין.

דאָס גערטל אונדזערס איז שוין געווען צעגראָבן. די אויסגעוואָרצלטע שטיינער זיינען אַלע געלעגן פון יענער זייט פּלויט ברוגזע און צעכעסטע, אַזוי ווי די צעכעסטע בעלי־גופים, וואָס פלעגן זיך אויפקלייבן אין אַ רעדל און שווייגן דענסטמאָל, ווען די באָלשעוויקעס זיינען געווען אין שטאָט.

זיי שטייען אַלע אינמיטן מאַרק־פּלאַץ, גרויע, ווי די דאָזיקע שטיינער, וואָס ביי אונדז פון יענער זייט פּלויטל, מען רויכערט, מען כעסט זיך און מען שווייגט.

און אַז דער טאַטע טוט אַ פרעג ביי אונדז:

— וואו זיינען אייערע ביימעלעך ? . . . אייערע קוויטן ? . . .

ענטפערט הינדע מיטן לערער זאַגרודאָווס ווערטער:

— ווען מיר זאָלן שוין וויסן, — זאָגט זי, — אַז דאָס איז עס . . .

הערשל איז ייִנגער פון איר. קוקט ער הינדען אין די אויגן און זאָגט איר אויך נאָך כמעט דאָס זעלבע:

„מירן שוין וויסן, — זאָגט ער, — און דאָס איז עס״.

וואָס זיי האָבן געמיינט מיט זייערע ווערטער איז זייער קלאָר:

הינדע האָט געמיינט, אַז פאַרזעצן קוויטן וועט זי דענסטמאָל, ווען זי וועט שוין וויסן, אַז „דאָס איז עס״. דאָס הייסט, אַז די באָלשעוויקעס וועלן שוין קיינמאָל ניט פאַרלאָזן אונדזער שטאָט, און דאַן וועט זי ניט דאַרפן ציטערן.

און הערשל האָט איבערגעחזרט די זעלבע ווערטער אירע, נאָר אַ ביסל אַנדערש:

„מירן שוין וויסן — זאָגט ער, — און דאָס איז עס!"

קענטיק, אַז הערשל איז געווען איינגעגלויבט מער פון איטלעכן, אַז ווען די באָלשעוויקעס וועלן זיך איינפּאַרען מיט אַלע שונאים, וועלן זיי שוין בלייבן ביי אונדז די גאַנצע צייט. די בעלי־גופים מיט די באַנדעס וועלן שוין מער קיין קאָפּ ניט הייבן. וואָרעם ער זאָגט עס טאַקע, ווי אַ געוויסע זאַך:

— מירן שוין וויסן, — זאָגט ער, און דאָס איז עס.

4. אַ כמאַרע מיט אַ טאַנץ

ביי אונדז איז געשטאַנען אַ פּיאַטעריק בראָנפן באַהאַלטן אין שאַפּע שוין אפשר דריי חדשים צייט, און אַלע מאָל, ווען מיר האָבן זיך אין אים אָנגעשטויסן, האָבן מיר ניט געוואוסט, צו וואָס דאָס איז, וואָרעם דער טאַטע אונדזערער איז ניט קיין שיכור, די מאַמע ניט קיין שיכורטע, און מיר, קינדער, האָבן אַוודאי ניט ליב געהאַט קיין בראָנפן — סע ביטער.

איינמאָל אין אַ ווינטער־טאָג. איך געדענק נאָך אַזוי ווי היינט, אַז יענעם אינדערפרי האָט אונדז די מאַמע געגעבן געווייקטע סקאָרינקעס מיט זויער־מילך אויף אָנבייסן.

געווייקטע סקאָרינקעס פלעגן מיר עסן דאַן, ווען ס'פלעגט ביי אונדז אויסגיין ברויט און ביי די שכנים איז אויך ניט געווען קיין ברויט אויף צו לייען, און דעם פרישן ברויט וועט מען אַרויסנעמען פון אויוון ערשט שפּעטער, אַרום איינס אָדער צוויי אַזייגער בייטאָג. דאַן פלעגט זי אָוועקלייגן באַזונדער, וואו ערגעץ אַ סקאָרינקע. די צוגעברענטע פלעגט זי אַוועקלייגן באַזונדער, און די גוטע פלעגט זי אָנווייקן אין וואַסער און דערנאָך באַגיסן מיט זויער־מילך. האָבן מיר עס געגעסן אויף אָנבייסן. ס'איז דווקא געווען ניט אַזוי געשמאַק, נאָר דערפאַר, וואָס עס איז אַנדערש ווי אַלעמאָל, און דערפאַר, וואָס עס איז ווינציק, פלעגן מיר אויפעסן די „וואָרעניקלעך" און בעטן נאָך.

איז עס געווען ווינטער און ס'געווען זונטיק, ווייל ברויט פלעגן מיר מערסטנטייל באַקן זונטיק אויף אַ גאַנצער וואָך... געדענק איך, ווי איך גיי אין מיין ברודערס פּאַלטע מיט די לאַנגע אַרבל און אינעם טאַטנס שטיוול, וואָס שניידן מיר אין בויך און אין די קנעכל. שלעפּ איך זיך איבערן טיפן שניי פון מלכה רינטשיקס הויף, — איך האָב געזען, ווי זיי קלייבן זיך עסן וואָרמעס, האָט זיך מיר אינמיטנדרינען אויך פאַרגלוסט עסן, און כאָטש ס'מיר געווען אומעטיק אַוועקצוגיין, האָב איך דאָך פאַרמאַכט מיטן לאַנגן אַרבל ביידע טירן דער שכנהס — די קיך־טיר מיט דער הויז־טיר — און איך שלעפּ זיך אַהיים.

אויפן וועג באַגעגן איך פינף פויערים. הויכע, גרויסע, בייזע. ביי איינעם

איז די באָרד אַ געלע, די אויגן געלע. די באָרד אַ שטעכיקע, די אויגן — שטעכיקע. דאָס מויל — אַ נעסט פון בייזע צעכעסטע זידלערייען, וואָס פליען פון דאָרט אינמיטן דער דרויסנדיקער קעלט. האָב איך שוין פאַר זיי זייער מורא. אָבער איך שלעפּ פון שניי די אַראָפּפאַלנדיקע שטיוול און רוק זיך פונדעסטוועגן נעענטער צו דער היים. די בעלי־גופים רעדן הויך, און איך האָב מורא: אָט־אָ גייען זיי טאַקע, די בעלי־גופים, צו אונדז אין שטוב אַריין. זיי לאָזן אָפּן — אינמיטן ווינטער — אַלע טירן. שיקט די מאַמע אַ קינד אונדזערס אויף פאַרמאַכן גיכער די טיר. גיי איך שוין מיט אים אינ־איינעם אַריין.

דער עלטסטער מיט דער געלער באָרד און מיט די געלע אויגן פרעגט:

— דער כאָזיאַין (וואו איז דער באַלעבאָס)? — כאָטש ער זעט דווקא זייער גוט, אַז דער טאַטע וואַשט לעבן מולטער די הענט; ער איז ערשט געקומען פון דער אַרבעט וואַרמעס עסן.

— כטאָ דאָוו יעוורייאַם פּראַוואָ אָפּטשעסקו זעמליו זאַניאַטי? (ווער האָט עס געגעבן די יידן רעכט, זיי זאָלן פאַרנעמען די ערד, וואָס געהערט צו דער געמיינדע?).

דער טאַטע האָט געשוויגן. די מאַמע און די קינדער זיינען געוועזן בלייך ווי די וואַנט.

פון אָט די פינף הויכע און ברייטע, ווינטערדיק־אָנגעפּעלצטע בעלי־גופים איז גאָר מיטאַמאָל געוואָרן פינצטער אין שטוב. עס האָט זיך אָנגערוקט אויף דער שטוב אונדזערער אַ גאַנצע כמאַרע.

— די ערד איז געוועזן פּריצישע, — ענטפערט דער טאַטע איינגעהאַלטן.

— ניט פאַר די יאַווריייעס אָנגעגרייט געוואָרן, — מאַכט סטאַדהאָט מיט דער שטעכיקער באָרד, און זיין מויל איז אַ בייזע נעסט פון זידלערייען: ווי ער צעעפנט עס נאָר, אַזוי נעמען פון דאָרט פליען זידלערייען, ווי די מיאוסע פייגל, איינס נאָך איינס מיט אַ קראַקעריי, און זיי מאַכן שטיקנדיק די לופט.

— יאַווריייעס, — מאַכט ווייטער סטאַהדאָטקע, — פאַר זיי איז אַן אָרט אין פּאַלעסטינע. דאָ גיט איך קיינער קיין ערד ניט!

דער טאַטע איז געוואָרן אין כעס און געוואָלט עפּעס ענטפערן. אָבער די מאַמע האָט אים אָנגענומען פאַרן אַרבל און געזאָגט האַלב אויף יידיש און האַלב אויף אוקראַיניש, כדי זיי, די בעלי־גופים, זאָלן פאַרשטיין:

— טראָג אַריין, — זאָגט זי, — טשאַלאָוויטשע, אַ אוהאָשטשעניע פאַר די שאַנאָוונע כאָזיינעס וועגן.

די בעלי־גופים זיינען גלייך געוואָרן ווייך — כאָטש לייג זיי צו צו אַ מכה, חוץ איין סטאַהדאָט. — דער, אפילו ווען ער לאַכט, שטשירעט ער אויס די ציין, ווי אַ וואָלף. און איצט לאַכט ער דאָך נאָך ניט, איצט זאָגט ער,

אַז אַ ייד האָט קיין רעכט ניט צוצובויען עפּעס צו דער שטוב. אפילו קיין צוויאַק אין וואַנט טאָר ער ניט פאַרקלאַפּן פון דרויסן.

— און טאָמער איז ענג, — רופט זיך שוין איינער אָפּ מיט אַ שמייכל, ווייל ס׳האָט אים אַ שמעק געטאָן פון דער מאַמעס ווערטער מיט אַ גוטן טרונק בראָנפן.

— אויב ס׳איז זיי ענג, וועלן זיי זיך אַ ביסל צוענגען, יידן האָבן רעכט בויען נאָר אויפן קוימען.

און סע זידט פון אים, פון סטאַהדאָטן, און ער קלאַפּט אַלע מאָל מיט די קולאַקעס אין טיש, ציטערט דאָס גלעזל אויפן הענגלאָמפּ, ציטערן די שויבן אין די פענצטער, און ביי אונדז, קינדער, קלאַפּן די ציין אין מויל.

דער טאַטע האָט ניט געוואָלט טראָגן די „אוהאָשטשעניע" פונזייערטוועגן. איז די מאַמע אַליין אַוועק צו דער שאַפע און האָט אַרויסגענומען דעם פּיאַטעריק בראָנפן.

אַ פּאָר בעלי־גופים האָבן זיך גענומען ווישן די וואָנצעס און זיך אויסזעצן אַרום טיש.

סטאַהדאָט האָט נאָך ניט געענדיקט זיינע אַרויסזאָגעכצן וועגן יידן, פאַרוואָס מען דאַרף זיי יאָ געבן רעכט און פאַרוואָס ניט, אָבער ער איז שוין אויך געוואָרן מילדערביים אויסזען פונעם ביטערן און לויטערן געטראַנק, וואָס בויטעט זיך אין די ליכטיקע גלעזערנע ווענטלעך.

און זיי האָבן זיך אַנידערגעזעצט טרינקען און פאַרבייסן מיט געזייערטע אוגערקעס, מיט אָנגעשניטענע ציבעלעס און מיט פרישן ברויט, וואָס די מאַמע האָט נאָרוואָס אָפּגעבאַקן.

זיי טרינקען אויס דעם בראָנפן, טוען אַ קרעכץ מיט פאַרמאַכטע טרערנדיקע אויגן, און מעפּאָדי דער לאַנגער זאָגט:

„בישקשה! לייבקע איז אַ גוטער „זשידאָק", זאָל ער אַוועקשטעלן ביים שטוב אַ פּלויטל".

דעם טאַטן פאַרדריסן אָבער אַזעלכע גוטע רייד, און ער ענטפערט, אַז אַזוי ווי ס׳זיינען דאָ קריסטן אַלערליי, אַזוי זיינען דאָ יידן אַלערליי; דעם רייכן, — זאָגט ער, — דאַרף מען אַוועקשטעלן צום רייכן און דעם אָרעמען צום אָרעמען — ערשט דענסטמאָל וועט מען וויסן פון אַ חשבון.

אין שטוב האָט זיך איינגעשטילט אויף אַ ווילע. די בעלי־גופים זיינען געוואָרן פריילעכער, זיי האָבן אָנגעהויבן ריידן פון וועלט־זאַכן. הינדע זאָגט שטילינקערהייט און מיט האַרץ:

— אָט דעם דאָזיקן, — זאָגט זי, וואָלט איך דערשטאָכן, — און זי וויזט אויף סטאַהדאָטן. אָבער סטאַדהאָט שטייט אויף מיט זיינע גרויסע פּיס און גראָבע שטיוול. ער הייבט אָן זינגען מיט די צוגעמאַכטע אויגן אַ ליד זייער הויך, העלפן אים די באַלעגופים אונטער.

פון דער שכנהשער שטוב קומט מען אַריין קוקן... אין אַלקער אויף דער וואַנט איז געהאַנגען דער שכנהס אַ גיטאַרע, האָט מעפּאָדי זי אַראָפּגענומען מיט זיינע האַרטע הענט, וואָס ווילן זיך ניט בייגן, און ער האָט גענומען טרומקען אויף איר. — ביי סטאַהדאָטן איז פון דעם ווילדן, שטעכיק־באַוואַק־סענעם פּנים געגאַנגען אַ זידל־געזאַנג. ער האָט געהויבן די געזונטע און גראָבע שטיוול האָפּ־האָפּ איבערן דיל, און מיר האָבן שוין אַזוי געוואָלט, אַז זיי זאָלן אַוועקגיין, אַז אפילו דאָס פּלויטעלע לעבן שטוב איז אונדז ניט געווען ליב.

מעפּאָדי דער לאַנגער איז געקראָכן צום טאַטן זיך קושן.

— לייבקאָ, — זאָגט ער, — סטרויע, זאָג איך דיר! שטעל אַ פּלויט, אַ רוח זאָל דעם טייוול אין די קישקעס אַריין. ביז אַנ־אַ העט־אַרויף צו יענע סטאַיניעס!...

סטאַהדאָט העפּעט מיט זיינע געזונטע שטיוואַליעס, די הענט אונטער דער סוויטע אונטערגעלייגט אויף הינטן, און ער זאָגט שוין אויך:

— פּאָזוואָליאַיו (איך דערלויב), לייבקאָ!

איז דאָס וואָרט „פּאָזוואָליאַיו" עפּעס אַזוי ברייט, אַז אונדזער שטוב מיט דער נידעריקער סטעליע איז צו קליין. האָט די מאַמע אָפּגעעפנט די טיר אויף אין דרויסן אַרויס. די שיכורים, ווי זיי האָבן דערזען אַן אָפענע טיר, — האָבן זיי זיך גענומען אַהין שטופּן. סטאַהדאָט האָט זיך אָנגעבויגן איבערן טיש. ער האָט אויסגעזייט דאָס לעצטע ביסל בראָנפן פונעם גרויסן גלעזער־נעם בוטל און געגעבן אַ קלאַפּ מיטן פויסט איבערן טיש:

— ניע פּאָזוואָליאַיו (איך וועל ניט דערלויבן)!... יאַווריאַם ניע פּאָז־וואָליאַיו (די יידן וועל איך ניט דערלויבן)!... — די געזונטע פּיסיילעס אין די שטיוואָליעס בייגן זיך, אַזוי ווי זיי האַלטן קוים אויף אויף זיך דעם שיכורן סטאַהדאָטן, און ער אַליין ווייסט דאָך שוין ניט, אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט ער איז. האָט אַ חבר זיינער אים גענומען אונטער דער האַנט, און זיי זיינען די לעצטע אַרויסגעגאַנגען פון שטוב.

מיר האָבן צגעקליבן פון טיש די נעץ מיט דער אומריינקייט. מיר האָבן זיך אַנידערגעזעצט עסן וואַרמעס ביי אַן אָנגעצונדענעם לאָמפּ. די קינדער האָבן פון דער לייכט אַ כיכיקע געטאָן, ווי אַזוי מעפּאָדי דער לאַנגער האָט געשפּילט אויף דער גיטאַרע (נאָך גוט, וואָס ניט צעבראָכן) און סטאַהדאָט מיט די איידעלע פּיסעלעך האָט געטאַנצט...

דער טאַטע אָבער איז געווען אומעטיק און האָט אויסגעזען ווי פֿאַר־מאַטערט. צו דער אַרבעט איז ער שוין ניט געגאַנגען, און די מאַמע האָט אים געטרייסט:

— סע רשעים, — זאָגט זי, — מוז מען זיי איבערשווייגן. דאגה ניט, ס'וועט אויף זיי קומען זייער צייט.

5. פונעם שיינעם יאָדער אַרויס

מיר קענען אַ ליד, וואָס די מאַמע זינגט אונדז:

„פונעם שיינעם יאָדער אַרויס
איז אַ שייניק בלעטל אַרויס.
דאָס בלעטל פונעם יאָדער,
דער יאָדער פון דער ערד,
אַזוי איז באַשאַפן הימל און ערד“.

דערנאָך גייט, אַז פונעם שיינעם בלעטל אַרויס איז אַ שייניק צווייגל אַרויס... פונעם שיינעם צווייגל אַרויס איז אַ שייניקביימל אַרויס...

פונעם שיינעם ביימל אַרויס איז אַ שיינער עפּל אַרויס... דער עפּל פונעם בוים, דאָס ביימל פונעם צווייג, דאָס צווייגל פון דער בלאַט, די בלאַט פונעם יאָדער, דער יאָדער פון דער ערד... אַזוי איז באַשאַפן הימל און ערד.

איז טאַקע איינמאָל, ווען שלמה, אונדזער האַרעניער פריינט פון דעם דאָרף האַרעניע, האָט אונדז געבראַכט אַ פּאַטשיילע מיט עפּל פּאַר אַ מתנה, האָט דער טאַטע אויסגעקליבן דעם צייטיקסטן עפּל, וואו די יאָדערן האָבן זיך אינעווייניק געבאַמבלט, ווי די טרוקענע ניסעלעך, האָט צעשניטן דעם עפּל אויף זיבן חלקים, יעדערן אין שטוב זאָל זיך אָננעמען אַ ריפּטעלע פונעם בעסטן עפּל, און די יאָדערן האָט ער צונויפגעקליבן, כדי זיי פאַרזעצן אין אַ טעפּעלע מיט ערד.

— אויב דער עפּל איז געווען אַזאַ גוטער, — זאָגט ער, — וועט פון די יאָדערן אויסוואַקסן אַ גוטער בוים.

אָבער הערשל מיט ברושקען האָבן אים געזאָגט, אַז דערויף וועט אויס־קומען צו לאַנג וואַרטן. מען קען פּשוט קריגן ביי אַ שכן אַ ביימעלע, אפילו אַ פּראַסטינקס, און עס איבערזעצן אַהער. דערנאָך, אַז דאָס ביימעלע וועט זיך אָננעמען און ס'וועט אַ ביסעלע אונטערוואַקסן, דאַרף מען אָפּשניידן דאָס ביימל כמעט הארט ביי דער ערד און אינעם געבליבענעם שטיקל שטאָם איינשטשעפּען אַ צווייגל פון גאָר אַ גוטן בוים, און ס'וועט זיין אי גיכער, אי בעסער.

דער טאַטע אונדזערער האָט פון קינדוויז אָן געהאָרעוועט און קיין ביכער האָט ער ניט געלייענט, מען האָט אים ניט געלערנט, אָבער אויב די קינדער פלעגן אים עפּעס דערציילן פון די ביכער אַ גלייכע זאַך, פלעגט עס ביי אים זיין זייער אָנגענעם.

אָט דער־אָ געדאַנק מיט שטשעפּען ביימעלעך איז אים אויך געפעלן געוואָרן, האָט ער אויסגעזוכט ווייט אין פעלד אַ פּאָר פּראָסטע עפּל־ביימעלעך און איינמאָל גאַנץ פרי איז ער אַהין אַוועק. ער האָט זיי פאַרזיכטיק אויס־געגראָבן און געבראַכט אַהיים.

הערשלען האָט באַנג געטאָן, וואָס דער טאַטע האָט אים ניט אויפגעוועקט און ניט גערופן מיט זיך. דערפאַר ביים איינפלאַנצן דיביימלעך האָט ער שוין געהאָלפן אַלצדינג דעם טאַטן.

הערשל האָט געוואָלט, מען זאָל פאַרזעצן דאָס ביימעלע וואָס נעענטער צום פענצטער אָדער צו דער וואַנט.

ער האָט דערביי געהאַט אַ מיין:

אַז ס׳וועלן אויסוואַקסן גוטע עפּל, זאָל ניט קומען פלטיאל דער מומעס, אָדער ניקיפאָר אוליטעס, אָדער גלאַט ייִנגלעך, און זיי זאָלן ניט אַראָפּטרייסלען. אָבער דער טאַטע האָט געלאַכט פון אים.

— דו מיינסט, — זאָגט ער, — אַז דו וועסט אייביק זיין אַ קליין ייִנגל, און דאָס ביימל וועט אייביק דאַרפן ווינציק פּלאַץ... נאַר איינער, — זאָגט צו אים דער טאַטע, — אַז ס׳וועט דורכגיין אַ יאָר נאָך אַ יאָר, און דאָס ביימעלע וועט זיך צעוואַקסן, טאָ וואוהין וועלן זיך אַהינטאָן די צווייגן?

און דער טאַטע מיט הערשלען האָבן אַנידערגעשטעלט די ביימעלעך דווקא לעבן סאַמע פּלויטל און דווקא ווייט איינס פונעם צווייטן.

— איבעראַיאָר פרילינג, — האָט דער טאַטע צוגעגעבן, — אַז מירן איבערשיטן דאָס פּלויטל וועלן מיר זען, אַז דעם ביימעלע זאָל ווערן אַ ביסל גראַמער.

הערשל אַזוי ווי ער איז געשטאַנען אָנגעבויגן און אַריינגעשאַרט מיט די הענט די דינע צעריבענע ערד צוריק אין גריבעלע אויף די וואָרצלען, אַזוי האָט ער אויסגעדרייט דעם האַלדז מיטן פּנים אַרויף צום טאַטן. ער האָט אַ קוק געטאָן דעם טאַטן גלייך אין די אויגן מיט אַ גוט געלעכטערל, ווי איינער מיינט:

— ע, ס׳אַ קלוגער דו ביסט! דאָס ווילסטו אָפּרוקן דאָס פּלויטל אויף אַ פּאָר אַרשין ווייטער?...

אָבער דער טאַטע האָט אים געענטפערט אויך מיטן זעלביקן פריילעכן בליק, אַז „דיינע ניט".

און גוט איז דעם טאַטן געווען אויפן האַרצן סיי־ווי, וואָרעם ערשט נעכטן איז ער געקומען שפּעט פון אַ פאַרזאַמלונג, מען האָט געקליבן אַ „סאָיוז" (אַרבעטער־פאַראיין) און דעם טאַטן האָט מען אויך אויסגעקליבן.

— לייבן, — האָבן די אַרבעטער געשריגן, — לייבן דאַרף מען קלייבן, ער פאַרשטייט גוט דאָס לעבן.

6. דאָס גערטל

הינדע. די קוויטן אירע האָט זי איינגעזייט צווישן טאָג און נאַכט. מיר האָבן ניט געזען כמעט, ווען זי האָט עס אָפּגעטאָן. פאַר ביידע פענצטער — פון שטוב און פון אַלקער.

דערצו איז זי נאָך געגאַנגען צו זאַגרודאָווון, דעם לערער פון שול, און ער האָט איר דערלויבט אויסגראָבן אַ יונג ביימעלע בעז. ער האָט נאָך איר אַליין געהאָלפן. אַ ביימעלע אַגרעסן האָב איך אויסגעבעטן ביי ניקיפאָר אוליטעס.

מיר זיינען געווען זייער פריילעך פון דעם אַלעמען, אָבער די מאַמע האָט אונדז אַ ביסעלע קאַליע געמאַכט. צוויי מאָל האָט אונדז די מאַמע עפּעס קאַליע געמאַכט אינעם גערטל, נאָר זי האָט אָנערקענט איר פעלער. זי האָט צוגעזאָגט, אַז זי וועט מער אַזוי ניט טאָן, האָבן מיר זי צוריק ליב געהאַט.

די קווייטן פאַרן פענצטער האָבן זיך אַזוי שיין צעוואַקסן: געלינקע בלעטעלעך מיט שוואַרצע חן־פינטעלעך און בלויאינקע בלעטעלעך אויף הויכע פעסטע שטענגעלעך. אַזעלכע שיינע קווייטן. זיי האָבן אַזוי שיין גע־שמעקט און געשמייכלט צו אונדז, צו די נייע באַקאַנטע צו זייערע, שיעור וואָס זיי ריידן ניט אויס:

— אָטעמט, קינדערלעך, די פרייע געשמאַקע ריחות. לערנט זיך וואַקסן, און אָטעמט מיט דער פולער ברוסט, וואָרעם ווער איז צו אייך גלייך? ...

און ווירקלעך, ווער איז צו אונדז געווען גלייך אין די יאָרן? יודעניטש איז צעשלאָגן, קאָלטשאַק דערהרגעט. ניטאָ קיין פּעטליורע, ניטאָ קיין דעניקין. סטאַהדאָט מיט מיראָשן, חיים־יונה מיט מאיר־אָשרן זיינען אויס! זיי האָבן שוין ניט קיין דעה אויף אונדזער גערטל. חיים־יונה דער גביר און סטאַה־דאָט דער באַלעגוף האָבן שוין בכלל קיין דעה ניט אויף גאָרניט. אַ דעה האָבן די רויטאַרמייער, אַ דעה האָט דער „רעווקאָם", דער „סאָיוז", דער „קאָמ־געזאָם". אוי, איז אונדז געווען גוט! די קווייטעלעך האָבן אונדז פאַרגונען אונדזער גוטסקייט, און מיר פלעגן זיך שפּילן אין גערטל שעהנווייז, אי שפּילן, אי אַרבעטן אַרום דעם. מיר האָבן שוין געהאַט אָנגעזייט אַ בייטעלע מיט קאַרטאָפל, אַ ווינקעלע מיט סטרוטשע, אַ פּאָר קירבעסן, אַ בינטל זונענרויזן.

אָבער די מאַמע אונדזערע (איצט האָט זי שוין אַוועקגעוואָרפן אָט די שלעכטע געוואוינהייט אירע) פלעגט אָפּט נעמען אַ טאָפּ מיט אומריינע וואַסער, וואָס דער בהמה אין צעבער אַריין טאָר מען זי ניט גיסן, און אַרויסטראָגן ערגעץ ווייט הינטער דער שטאָל האָט זי קיין צייט ניט, פלעגט זי עפענען דאָס פענצטער און אַ פליוכע טאָן אינדרויסן אַרויס!...

דאַרף מען וויסן, אַז אויב אפילו דער דרויסן איז אַ פּראָסטער, אַ גע־וויינלעכער, איז דאָס אויך ניט קיין שיינע זאַך; גיסן אומריינקייט פאַר די פענצטער. היינט בפרט, אַז פאַר אונדזערע פענצטער איז שוין ביי אונדז ניט קיין פּראָסטער דרויסן, נאָר אַ שיין גערטעלע, מיט אַזעלכע שיינע, הימלעכע, פריינטלעכע בלומען, מיט אַזעלכע וואוילע פאַרזייטע בייטעלעך און מיט אַזעלכע שיינינקע יונגע ביימעלעך. איז ווי האָט מען עס אַ האַרץ צו פליוכען אַהינצו שעפעלעך מיט וואַסער?...

האָבן מיר איינמאָל געזאָגט וועגן דעם דער מאַמען, און אַ צווייט מאָל... דערנאָך, אַז מיר האָבן ווייטער דערזען, ווי אַזוי די בלומען שטייען מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, ברוגזע, באַליידיקטע און עפּעס אַזוי ווי זיי קערן זיך אָפּ פון אונדז, האָבן מיר שוין ווייטער פאַרשטאַנען, אַז ס'ניט אומזיסט, און מיר האָבן פונסניי פירגעהאַלטן דער מאַמען. הינדע האָט זיך ניט איינגעהאַלטן און זיך אפילו צעוויינט, וואָרעם דאָס איז שוין טאַקע ניט קיין שפּילעכל...

ערשט דענסטמאָל האָט די מאַמע צוגעזאָגט, אַז זי נעמט אויף זיך, און זי וועט זיך אָפּגעוואוינען פון דער מיאוסער מידה.

דאָס הייסט שוין, אַז זי אַליין האָט אָנערקענט, אַז ס'איז אַ מיאוסע מידה און מער דאַרף זיך אָפּגעוואוינען! דערפאַר האָבן מיר מיטן טאַטן גענומען אויף זיך אַן אויפגאַבע און מיר האָבן באַוואָרנט הינטער דער שטאָל אַ קעסטל אויף מיסט אויסשיטן און אַ גריבעלע אויף אויסגיסן די אומריינע וואַסער. אויב ריין, טאָ זאָל טאַקע זיין ריין אַרום און אַרום.

און אונדזער גערטל האָט זיך פאַריכט. ביי אונדז האָט אַלץ געבליט, און ס'איז געוואַקסן יונגע קאַרטאָפּליעס, און די מאַמע האָט קייעכעס (פּשעביטשקעס) אָפּגעקאָכט פון די, וואָס מיר האָבן אַליין געזייט. זונענרויזן פלעגן מיר אָפּשניידן, געלע, צייטיקע קעפּ, און שיילן צוזאַמען מיט די חברים אונדזערע די שוואַרצע, זיסע יאָדערן. שפּעטער־צו, אין האַרבסט, האָבן מיר אָנגעטריקנט ווייסע יאָדערן פון די אַרבוזעס (אַנדערע זאָגן דערויף קאַבאַק).

און סע געוועזן פריילעך, אַ מחיה.

7. מיר שטשעפּעןביימער

אַז ס'זיינען געוואָרן די ערשטע פּיאָנערן, האָבן הינדע מיט הערשלען דאָרטן געהאַט אַ סך אַרבעט.

הינדע מיט הערשלען האָבן זיך ביידע געלערנט גוט. ער — אין דער דריטער, און זי — אין דער פערטער.

איינמאָל איז הערשל געקומען צו לויפן פון שול מיט אַ פרייד: איצט ווייסט ער שוין אַקוראַט, זאָגט ער, ווי אַזוי מען דאַרף שטשעפּען ביימער. ביי זיי אין גרופּע גייען זיי עס אַקוראַט דורך. זיי זייען דאָרטן אַ גאָרטן, זיי פלאַנצן אַ סאָד, און די עלטערע גרופּעס גייען אַלע זומער אין געוויסע טעג אַרבעטן אויפן שטיק פעלד, וואָס מען האָט אויסגעטיילט פאַר דער שול וועגן.

נאָך צווייגלעך איז הערשל אומיסטן געגאַנגען אַנדערהאַלבן קילאָמעטער צום „הויפל" — אַזוי האָט ביי אונדז געהייסן דער גוט, וואו ס'האָט ניט לאַנג צוריק געהערשט דער פריץ באַראַניקאָוו, און היינט איז דאָרט אַ ראַטווירט. אין סאָד זיינען געוועזן די בעסטע עפּל, די בעסטע באַרן, און פערשקעס, און ווינשל אַלערליי, סיי ווייסע, סיי רויטע (ווייסע ווינשל האָב איך דווקא ניט אַזוי ליב, רויטע זיינען מיר בעסער געפעלן), און הערשל

האָט געבראַכט צוויי שטשעפּעס, וואָס דער פּאַרוואַלטער פונעם ראַטווירט האָט דערלויבט, מען זאָל אים אַרויסגעבן.

ביינאַכט האָבן דער טאַטע און הערשל געאַרבעט ביי די ביימעלעך, און מיר האָבן געקוקט און ס'האָט אונדז ווי געטאָן פאַר דער שווערער אָפּע־ראַציע, וואָס מען מאַכט די צוויי ביימעלעך. אוי, אַ שווערע, אוי, אַן ערנסטע. אָבער אַלץ איז פאַרטיק. די ביימעלעך האָט מען אָפּגעשניטן אויף עטלעכע סאַנטימעטער פון דער ערד. דעם שטאַם האָט מען דורכגעשפּאָלטן, אַריינ־געשטעלט אַהין די מיוחסדיקע צווייגעלעך, פאַרשמאָלצן מיט וואַקס און מיט פּעטער ליים אַרום און אַרום די וואונדן. די גראָבע וועקסענע ליכט האָב איך אייליק געבראַכט צו טראָגן פון שטוב, פון קיך־שאַפּקעלע. דערנאָך האָט מען פאַרבונדן מיט ווייסע שמאַטקעלעך די שלאַפע ערטער אַזוי געטריי, מיט אַזאַ מיטגעפיל, און מיר זיינען אַלע אַוועק פון גאָרטן שוויגנדיקע, נאָר צופרידענע פונעם געפיל, אַז ס'וועט זיך פאַרהיילן, די וואונדן וועלן גיך פאַרוואַקסן ווערן. איצט וועלן עס שוין זיין ניט קיין ווילדע פעלד־ביימעלעך, נאָר אמתע גוטע צוויי עפּלביימער.

אַ שאָד, וואָס מען האָט ניט אָנגעזעצט נאָך קיין ווײַנשל אויך...

8. ווידער איבער איר

זאַגרודאָוו איז נאָך איצטער אויך געווען אַ לערער אין שול, אָבער קיין פאַרוואַלטער איז ער שוין ניט געווען. און בילדער זיינען געהאַנגען אין שול פון לענינען, פון מאַרקסן און פון ענגעלסן.

און ביי אונדז אין גערטל וואַקסט שוין אַ נייע זאַך — טריסקאַווקעס.

דער טאַטע האָט אָנגעזעצט אַ פּערטל בייטל מיט טריסקאַווקעס, און ער האָט געזאָגט, אַז אויף ווייטער צעזייען זיי זיך אַליין. וועט איבעראַיאָר ווערן מער, און איבער צוויי יאָר — נאָך מער.

— און איבער פיר יאָר ? — זאָגט הינדע.

— און איבער צען יאָר ? — זאָגט הערשל.

און מיר זיינען אַלע פריילעך.

איינמאָל האָבן מיר דערזען אין גראָז אַ קליין פיצעלע ביימעלע, וואָס מען קען אפילו ניט דערקענען גוט, צי ס'איז אַ ביימעלע, צי ס'איז אַ קרייטעכץ. אָבער מיר האָבן שוין עס דערקענט, און אונדזער כוועדער דיאָמטשיבעס, וואָס ווייסט זייער גוט אויף ביימער, איז אומיסטן אַריין אַ קוק טאָן. מיר האָבן אים געבעטן, און ער האָט אונדז געזאָגט, אַז ס'איז אַ ווײַנשל־ביימעלע. ווי אַזוי האָט זיך עס געקענט פאַרזייען איינס אַליין ? אָט דאָס איז שוין גאָר אַ חידוש. קיינער האָט ניט געזייט, און נאָדיר גאָר אַ ווײַנשל־ביימעלע אינמיטנדרינען. עס איז פון רויטע ווײַנשל, צי פון ווייסע ? און אפשר זיינען עס גאָר קאַרשן ? קאַרשן האָבן מיר אויך ליב.

אָבער ס'האָט זיך געטראָפן אַ מעשה, וואָס דאָ איז שוין ווידער די מאַמע שולדיק.

אין האַרבסט, אַז מען האָט אַלץ אַרויסגענומען פון גערטל, און גראָז וואַקסט דאָך אויף די מעזשעס גוט, האָט די מאַמע געוואָלט אַז די בהמה זאָל דאָרט אַרומגיין אַ פּאָר שעה און אַ הריזע טאָן די מעזשעס.

— אוי, איך זע שוין! דיר ווילט זיך זייער, זי זאָל פּטרן די טריס־קאַווקעס! — איז הינדע געוואָרן אין כעס פאַר אַזאַ מין אויפטו.

אָבער די מאַמע האָט זי פאַרזיכערט, אַז צו די טרוסקאַווקעס וועט די בהמה אפילו ניט אַ שמעק טאָן.

גיי טו עפּעס מיט איר, מיט דער מאַמען, אַז זי שפּאַרט זיך איין. בסך־הכל איז גאָר דאָס טירל צו אַ שמאָלס. ווען די בהמה רוקט זיך דורך אין גערטל אַריין, רייבן זיך אירעביידע זייטן ביי דיביישטידלעך, ביז זי הייבט אונטער אירע הינטערשטע פיס אויף אַריבערטרעטן דאָס הויכע שוועלכל...

ס'דאָך געמאַכט געוואָרן פאַר מענטשנס וועגן און ניט פאַר קיין בהמהס וועגן, מעגן זיי זיין אפילו אַזעלכע גוטע, אַזוי ווי אונדזער רויטע בהמה איז.

און די מאַמע האָט טאַקע געזאָגט אַן אמת. די בהמה איז דורכגעגאַנגען פאַרביי דעם בייטל טריסקאַווקעס און האָט אפילו קיין שמעק ניט געטאָן. דערפאַר האָט זי זיך צוגעכאַפּט צום זאַפטיקן גראָז אויף די מעזשעס און האָט געגעסן מיט אַזאַ חשק, אַז מיר זיינען גאָר אַליין געווען צופרידן פון אַזאַ מין טייער גערטל. אָבער איין זאַך האָבן מיר זיך ניט אַרומגעקוקט. די בהמה אוי, אוי, אוי...

אַ בהמה בלייבט אַ בהמה. האָט זי דאָך אָפּגעסקובעט אַ שטשעפּע פון איין ביימעלע. שוין אַ גוטע, אַ צוגעוואַקסענע. די שטשעפּע האָט זיך האַלב אָפּ־געבראָכן, און האַלב איז זי געבליבן שטעקן... וואָס נאָך? — זי האָט איינ־איינעם מיטן גראָז אויף דער מעזשע אָפּגעגעסן דעם וויינשלבוים אונדזערן, וואָס מיר האָבן נאָך ניט געוואוסט אפילו, וועלכע ווינשל וועלן אויף אים וואַקסן. און שולדיק זיינען מיר אַליין דווקא איכעט געווען.

וואָס איז? מיר האָבן דען ניט געוואוסט, ווי אַזוי אין אַ סך סעדלעך ביי אונדזערע שכנים שטייט יעדעס ביימעלע אַרומגעצוימט מיט אַ שטעקלדיק פּלויטעלע אַ הויכס? ביי וועמען די שטעקעלעך זיינען פּראָסטע, און ביי וועמען אויסגעפּאַרבטע... טאָ פאַרוואָס־זשע האָבן מיר זיך ניט אָנגע־שטויסן, אויף וואָס דאָס איז, און ניט געמאַכט ביי זיך אויך דאָס אייגענע? דערווייל האָבן מיר אַרויסגעטריבן מיט כעס די בהמה. מיר האָבן איר געגעבן אַ האַק מיט אַ שטעקן איבער די קריזשעס און זי האָט זיך קוים אַרויסגעשפּאַרט דורכן שמאָלן טירל, ווייל די זייטן זיינען ביי איר געווען זאַטע, אָנגעגעסענע. אָבער פאַרוואָס האָט זי געטשעפּעט די ביימלעך?! דער מאַמען האָבן מיר אויך אָפּגעגעבן דעם אמתן גאָב.

— אויס! — האָבן מיר געזאָגט. — מערער די בהמה אין גאָרטן לאָזן

מיר ניט! אויב דו ווילסט, זי זאָל זיך פּאַשען, טאָ שטיי און היט זי! די ביימעלעך זיינען ביי אונדז טייערער!

— פון וועמען? — האָט די מאַמע געפרעגט מיט אַ שמייכל.

האָבן מיר זיך פאַרשעמט, דערפאַר, וואָס מיר האָבן ניט געוואוסט, ווי אַזוי איר אָפּצוענטפערן.

ערשט אויף מאָרגן, אַז הינדע איז געקומען פון שול, האָט זי געזאָגט דער מאַמען:

— ...פון דעם, וואָס די בהמה האָט זיך אָנגעגעסן מיט גראָז!...

די מאַמע האָט שוין פאַרגעסן און ניט געוואוסט, פון וואָס הינדע רעדט צו איר.

— פון וואָסער בהמה? וואָסער גראָז? — פרעגט די מאַמע.

— זיינען זיי ביי אונדז טייערער — ענטפערט איר הינדע.

— ווער איז ביי דיר טייערער? — פרעגט ווייטער די מאַמע.

— ווער, ווער! — ענטפערט שוין הינדע מיט אַ פאַרדראָס אין קול.

— די ביימעלעך זיינען ביי אונדז טייערער!... וויסטו שוין?...

— פון וואָס?

— אוי, וואָס טוט מען מיט איר? — האָט זיך שוין הינדע גענומען שטאַרקער יאָדען — פון דעם, זאָג איך דיר, וואָס דיין בהמה וועט זיך אָנעסן מיט גראָז...

— אַ־אַ־אַ?! טוט נאָר אַ קוק, — זאָגט די מאַמע, — וואָס עס ליגט איר אין זינען... נו, גוט... מען דאַרף זיך ניט יאָדען פון דער שוואַרציאָר ווייסט וואָס... איך וועל שוין מער ניט...

9. אין וואוקס

ס'זיינען אַוועקגעגאַנגען יאָרן. די ביימעלעך אין גאָרטן זיינען געוואַקסן, און מיר, אויף זיי קוקנדיק, האָבן געטאָן דאָס זעלבע. צו זיי, צו די ביימעלעך, האָבן מיר זיך שוין צוגעוואוינט, און דאָס, וואָס מיר גופא ווערן אַלע מאָל גרעסער, — דאָס האָבן מיר אפילו ניט באַמערקט.

הינדע מיט הערשלען זיינען אַוועקגעפאָרן אין דער גרויסער שטאָט זיך לערנען אין אַ טעכניקום. די מאַמע האָט געזאָגט:

— מען דאַרף ניט פאָרן... אָט־אָ, — זאָגט זי, — בין איך ניט קיין געלערנטע, און מיר זיינען, חלילה, אויך ניט ערגער פון לייטן...

דער טאַטע אָבער זאָגט:

— קינדער, הערט זי ניט. פאָרט, איך בין געוואַקסן ניט אין אַזעלכע צייטן, און איך האָב זיך אויך געריסן לערנען.

דערנאָך בין איך שוין אויך געוועזן מיט הינדען און מיט הערשלען צוזאַמען. אין איין צימער האָבן מיר געוואוינט. און אויף זומער פלעגן מיר

קומען — ווער אויף איין חודש, ווער אויף צוויי און אויף דריטהאַלבן — אַהיים.

די סטעליע האָט אונדז שוין אויסגעזען צו נידעריק אין דער היים. ס'האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז זי הענגט איבערן סאַמע קאָפּ, אָבער מיר האָבן זיך אַלעמאָל געפרייט מיט אונדזערע אַלטינקע טאַטע־מאַמע, און זיי — מיט אונדז.

די מאַמע עפנט אויף גלייך דאָס פענצטערל אין גערטל אַריין. שטייען בלויע קוויטעלעך אויף הויכע שטענגעלעך און קוקן אַריין צו אונדז מיט אַזאַ אומגעריכטער פרישקייט און שמייכלען צו אונדז.

— דאָס זיינען נאָך אַלץ יענע קוויטן, — זאָגט די מאַמע, — וואָס הינדעלע, אַ געזונט אין אירע הענט, האָט נאָך דענסטמאָל פאַרזעצט.

— זע נאָר? וואַקסן זיי, הייסט עס, אַליין, יאָר אין יאָר, און מען פאַר־שפּאָרט זיי אפילו איבערזעצן!

— אָבער דו פּליוכעסט שוין ניט אויף זיי? — פרעגט הינדע מיט געלעכטער.

די מאַמע האָט זיך אַזש באַליידיקט...

— וואָס רעדסטו, וואָס, קינד? פאַר וועמען האַלטסטו מיך? איך וועל נעמען אַזאַ איידעלע זאַך, ווי קוויטן ,און ליאַפּען אויף זיי דער רוח ווייסט וואָס? פאַרקערט, איך האָב ערשט יענעם חודש אַ ביסעלע זיי אַרומגעשאָרט. איך האָב געקלערט — מיינע קינדערלעך וועלן קומען געזונטערהייט, טאָ זאָלן זיי האָבן חיות. מיר זאָל זיין פאַר איך, טייערע קינדער מיינע! — און די מאַמע שעמט זיך ניט אונדז קושן, כאָטש מיר זיינען שוין גרויסע, און ס'איז זייער מאָדנע וואָס זי טוט אַזוי.

פאַראַיאָרן קומען מיר צו פאָרן אַהיים, איך און הינדע (הערשל דאַרף ערשט קומען אין אַ פאָר וואָכן אַרום).

הערשל לערנט זיך שוין פאַר אַן אַגראָנאָם. ער האָט זייער ליב די אַרבעט. נאָך אין דער היים, אין שול, פלעגט ער זיך זייער אויסצייכענען אויף שטשעפּען ביימער, אויף דערציילן וועגן בינשטאָקן, וועגן סילאָס. אַז מיר זיינען געקומען פאַראַיאָרן זומער אַהיים, מיר זיינען נאָר אַראָפּ פון פור, מיר האָבן זיך נאָך ניט באַוויזן איינצוואוואָשן פונעם זומערדיקן שטויב, וואָס מען נעמט אויף זיך אַן פאַר די דרייסיק ווערסט, וואָס פון דער באַן, ערשט די מאַמע, אָנשטאָט דעם, זי זאָל אונדז אָנגיסן און גיכער דערלאַנגען אַ גלאָז מילך, ווי זי טוט עס כסדר, האָט זי אונדז גאָר אָנגענומען פאַר די אַקסלען, און זי שטופּט אונדז צו דער דרויסן־טיר...

— קומט, קינדער מיינע, — זאָגט זי, — קומט, וועל איך אייך עפּעס ווייזן...

מיר זאָלן כאָטש וויסן, וואוהין זי שטופּט אונדז, צי אין שטאַל, צי צו דער מומע לאהן אין שטוב אַריין?...

מיר שטויסן זיך שוין אָן, אַז עפּעס וויל זי אונדז ווייזן אַ חידושדיקס,

אָבער גיי טרעף אַפּריער, וואָס זי מיינט אַזעלכעס... ערשט זי קערעוועט אונדז צום גערטל צו.

נו, גייען מיר אין גערטל.

דורכגעגאַנגען דאָס בייטעלע טריסקאַווקעס. הינדעלע שטעלט זיך אָפּ. זי האָט דערזען, ווי אַ רויטינק טריסקאַווקעלע קוקט גנביש אַרויס פון אונטער די טונקל־גרינע קיילעכדיקע בלעטער.

— ניין, ניין, — זאָגט די מאַמע, — וויטער גייט.

גייען מיר ווייטער. דורכגעגאַנגען דאָס ביימל, וואָס די בהמה האָט דענסטמאָל כמעט געמאַכט פּאַר אַ קאַליקע (סע טוט אונדז נאָך איצט אויך באַנג). דורכגעגאַנגען דורכן מחיהדיק אָפּפרישנדיקן ביימעלע בעז, וואָס האָט שוין באַוויזן צוריק מיט עטלעכע וואָכן אָפּצובליען, אָבער ס׳זעט נאָך איצט אויך אויס אַזוי שיין: די בלעטעלעך מיט די שפּיצן הענגען אַראָפּ, ווי די שיינע אוירינגלעך, און ס׳שמעקט אַזוי געשמאַק, אַז סע צעגייט זיך אַזאַ חיות אין האַרצן. נו, אַז מיר זיינען צוגעקומען צום צווייטן עפּלביימעלע, שוין צום גאַנצינקן, האָט די מאַמע אָפּגעלאָזן אונדזערע אַקסלען. איר בליק איז געווען אַ קוואַל פון פאַרגעניגן. זי נעמט ניט אַראָפּ די אויגן פון אונדזערע פּנימער.

— קוקט, — זאָגט זי, — קינדערלעך.

מיר הייבן אויף די אויגן.

— אוי, מאַמעלע טייערע! — האָט הינדעלע אויסגעשריגן און אַזש אונטערגעטאַנצט. און זי האָט געכאַפּט קושן די מאַמע, און מיך, און דאָס ביימעלע.

אַזוי ווי אַ שיינע כלה אַ דאָרפישע, איז דאָס ביימעלע געשטאַנען. ניין, ניט ווי אַ כלה, ווי אַ מאַמע אַ יונגע, און אויף יעדער צווייג — עטוואָס ליכטיקער פון די גרינע שמעקנדיקע בלעטער — הענגען עפּל. אמתע, גרויסע שיינע עפּל. שוין באַלד צייטיקע!

— אוי, ס׳אַראַ מיני עפּל! אוי, אויף אַלע צווייגן!

און דאָס ביימעלע קוקט אויף אונדז אויך מיט אַזאַ מין שמייכלענדיקער צאַרטקייט...

— טייערע קינדערלעך, — זאָגט די מאַמע, — מיר זאָל זיין פּאַר אייך! איר געדענקט כאָטש, ווי אַזוי מעפּאַדי האָט געשפּילט אויף ביילקעס גיטאַרע, און סטאַהדאָט האָט געטאַנצט? און איצט האָט דער טאַטע ניט געלאָזט זיך צורירן צו די עפּל, ביז די קינדער וועלן קומען.

— ווען הערשל זעט עס! — שטיי איך מיט אַ צעעפנט מויל און קוק אויפן בוים.

— פּ־ס־ס, — מאַכט הינדע, — הערשל האָט פּראַקטיקירט אין אַ ראַט־ווירט. זיינען דאָרט פּאַראַן סעדער — אפשר צו פופציק העקטאַר די גרויס!

דערנאָך איז געקומען דער טאַטע פון אַרטעל, און די ערשטע פראַגע זיינע איז געווען:

— נו, זיי האָבן שוין געזען?

— געזען, געזען, — זאָגט הינדע, — איצט וועלן מיר נעמען און מיראָשן דעם קולאַק אויף צו להכעיס וועלן מיר אַריינשלאָגן אַ פּאָר סטויפּעס, און מירן דאָרט צוסטרויען אַ טיש מיט אַ באַנק...

— אויף מיראָשן ליגט שוין לאַנג אַ באַרג ערד, — זאָגט דער טאַטע, — און זיינע זין זיינען שוין אויך ניט פון די גרויסע מיוחסים. ס'איז שוין ניט יענע צייטן, וואָס אַמאָל. צוויי זיינען גאָר ערגעץ פאַרטראָגן געוואָרן דער רוח וויסט וואו.

— און כוועדער? — טו איך אַ פרעג אַזוי ווי אין דער וועלט אַריין.

— כוועדער? — ענטפערט דער טאַטע מיט מערער אָפּשיי אין קול. — כוועדער איז שוין אויך ניטאָ. דערפאַר אָבער זיינען די קינדער זיינע אַוועקגעגאַנגען זייער הויך. סידאָר דער אײדעם איז ערגעץ אין קאַראַסטען אין „טשערוואָני סקאַטאַר". איך האָב געהערט, אַז מען האַלט דאָרט פון אים שטאַרק. און אַלעקסאַנדער, אים וואָלסטו שוין ניט דערקענט...

— ער האָט געקאַנטשעט אויף אינזשעניער אָדער וואָס, — מישט זיך שוין די מאַמע אַריין אין די רייד, — אַז ער איז דאָ געווען איינמיטן ווינטער, האָט ער זיך דווקא געפרעגט אויף אייך...

און אַז ס'איז געקומען צום אויפקלאַפּן דעם טיש, האָט דער טאַטע ערשט געזאָגט, אַז עס איז אַ שאָד צעטאָפּטשען די בייטן. זאָל וואַקסן, אַז עס וואַקסט, און אויף איבעראַיאָר, אַז מירן דערלעבן, אויב ס'ווילט זיך אייך אַזוי שטאַרק אַ טיש, וועלן מיר עס באַוואָרענען.

10. איצט

איצט איז זומער.. איצט איז שוין דער „איבעראַיאָר", וואָס מיר האָבן דערלעבט.

נאָך אַ וואָך פאָרן מיר אין אורלויב, און דוכט זיך, אַז טאַקע ווידער־אַמאָל אַהין צו יענעם גערטל, וואו דער רייכער סטאַהדאָט האָט געשריגן „ניע פאַזוואָליו", און חיים־יונה דער שניטקרעמער האָט מיט אַ זיס קולכל איינגעטענהט:

— „לייבקע, דו ביסט דאָך אַ יידיש קינד, צו וואָס דאַרפסטו דאָס?"

אַהין וועלן מיר פאָרן. זאָל עמעצער פון אייך אויך פאָרן מיט אונדז אַהין, צו יענעם טישל, וואָס דער טאַטע האָט צוגעזאָגט, אַז ער וועט באַוואָרענען. דאָרטן וועט ער אונדז מכבד זיין מיט טריסקאַווקעס און מיט עפּל, מיט אייגענע אוגערקעס, מיט אייגענע קאַרטאָפלעלעך און מיט קייעכעס.

דאָרטן וועלן מיר פאַרנאַכט ביי אַ גלעזל טיי בעטן מיינע אַלטינקע פאַרהאָרעוועטע טאַטע־מאַמע, זיי זאָלן אונדז אַ ביסינקעלע דערציילן וועגן אַמאָל און וועגן היינט.

אונדזער קליינינק דינסט־מיידעלע

1.

איך וואַרט אויף אונדזער דינסט

ביי אונדז אין האַרבאַרניע אַרבעט מען אויס פעל אויף יוכטן. יוכטן, וואָס מ׳קען פון זיי נייען אמתע שטיוול. מיין טאַטע קען זייער גוט די מלאכה. אַלע אַרבעטער זיינען אים מקנא און קומען צו אים זיך לערנען.

אַז ס׳שטעלט זיך ביי אונדז אין שטאָט אַ יאַריד, האָט דער טאַטע קיין צייט ניט צו אַרבעטן, די מאַמע טרייבט אים ער זאָל גיין האַנדלען, אַלע האַרבאַרעס האַנדלען, דאַרף ער אויך גיין. פאַרשליסט ער די האַרבאַרניע אין הויף, עסט אָפּ אַ גוטן אָנבייסן און גייט אַוועק אויפן יאַריד אַלצדינג אויפ־קויפן.

ער קויפט וואָס ס׳מאַכט זיך: אַ קרענצל ציבעלעס, אַ פּאָר מאַקוכעס און אַ פעלכל און האָבער פאַרן פערד. אַלע זאַכן ברענגט מען אַהיים און מ׳שיט אויס אין קיך אויפן סאַמע דורכגאַנג, און מ׳לויפט ווייטער אויפן יאַריד, ווייל ווינטער, — זאָגט די מאַמע, — איז דער טאָג אַ קליינער. איידער מ׳קוקט זיך נאָך אום, דאַרף מען שוין זיך לייגן שלאָפן. דערנאָך קומען נאָך צו אונדז צו פאָרן שוסטער פון אַלע דערפער. אַ גאַנצן טאָג האָבן זיי קיין צייט ניט עסן קיין וואַרמעס, ווייל אין אַ יאַריד עסט מען נישט, און נאָר אויף דער נאַכט קלייבט מען זיך אַלע צונויף און מען עסט וועטשערע.

ביים טיש איז קיין עין־הרע אָן ענגשאַפט. די שוסטער פון די ווייטע דערפער בלייבן ביי אונדז כסדר אויף נעכטיקן.

זיצן מיר: די שוסטער די דאָרפישע, זייערע ביידע פורמאַנעס און דער טאַטע מיט מיר (די מאַמע האָט קיין צייט ניט זיצן ביים טיש, זי דאַרף דער־לאַנגען אַלעמען דאָס עסן). איינער פון די פורמאַנעס, אַז ער קומט צו פאָרן, ברענגט ער כסדר זיין ווייס הינטל. דאָס הינטל איז אַ ווייס און אַ לאַנגס, פון אַ פרעמדן דאַרף איז עס. און אַז ס׳זיצט אויפן וואָגן, וועט שוין קיינער גאָר־ניט צונעמען פון וואָגן... אפילו מיר, וואָס ס׳איז אונדזער אייגענער הויף, האָבן מיר אויך מורא אַריינטראָגן האָלץ פון שטאַל, ווייל דאָס הינטל זיצט אויפן וואָגן און גיט אויף איטלעכן זייער אַכטונג.

ביים טיש שיילט מען געקאָכטע קאַרטאָפל, ביים טיש לויבן די שוסטער

אונדזער קרויט און אַלע מאָל צעבינדן זיי זייערע פּעקלעך, וואָס זיי האָבן געקויפט אויפן יאַריד און זיי ציילן און שאַצן זייערע סחורות. און אַז איך זיץ און שרייב מיין אַפּיר, זאָגן די שוסטער, אַז איך שרייב זייער שיין. איינער זאָגט, אַז ער האָט אין דאַרף זייער אַ שיינע מיידעלע, וועט ער זי מיר ברענגען פאַר אַ כלה. איך קוק אי אויף אים, אי אויף מיין מאַמען. אויף דער מאַמעס פּנים קאָן איך דערקענען צי ס'אַן אמת, וואָס ער וויל מיר ברענגען פון דאָרף זיין מיידעלע, צי דאָס רייצט ער זיך מיט מיר נאָר.

רופט זיך אָן די מאַמע צו די שוסטערס און זי זאָגט:

— איר וואָלט מיר בעסער גאָר נאַראַיעט עפּעס אַ מיידעלע אין שטוב אַריין, זי זאָל מיר העלפן טאָן.

אַז די מאַמע האָט אַזוי געזאָגט, האָט שמעון מיט דער שוואַרצער באָרד אַ קוק געטאָן אויף קלמנען, וואָס מיט דער געלער באָרד. דערנאָך האָט קלמן מיט דער געלער באָרד אַ קוק געטאָן אויף שמעונען מיט דער שוואַרצער באָרד און זיי זאָגן, אַז יאָ. זיי קענען ברענגען נתן דעם קאָוואַנקערס מיידעלע, לאָנען, צו אונדז אין שטוב אַריין פאַר אַ דינסט. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז דער מאַמען זאָגן די די שוסטער געוויס ניט קיין ליגן, וועט מיר טאָקע זיין גוט, וואָס ביי אונדז אין שטוב וועט כסדר זיין נאָך אַ מיידעלע. איך האָב געוואוסט, אַז ביי איר, ביי דעם מיידעלע, איז געוויס דאָ אַ מאַטראָסנע בלוז־קעלע מיט רויטע סטענגעס אין די צעפּעלעך, אַזוי ווי איך האָב געזען איינמאָל אַ מיידעלע, וואָס מ'האָט געבראַכט צוגאַסט צו אונדז אין שטאָט פון ערגעץ אַן אָרט, איך האָב פאַרגעסן וואו.

אויף מאָרגן זיינען די שוסטער גאַנץ פרי אַוועקגעפאָרן, האָב איך שוין געקומען וואַרטן אויף דעם מיידעלע.

איך האָב געוואַרט אַ וואָך, איז זי ניט געקומען, און איך האָב נאָך געוואַרט צוויי פרייטיקס, און זי איז נאָך אַלץ ניט געקומען. איז געוואָרן טיף ווינטער, מ'האָט שוין אָנגעהויבן גיין אין „שקאָלע" צום צווייטן טרימעסטער, און איך האָב זיך שוין פאַרגעסן פונעם מיידעלע.

איינמאָל ווינטער איז ווייטער אַ יאַריד אין שטאָט. אויף אַ יאַריד לערנט מען ביי אונדז נאָר ביז האַלבן טאָג. און דער יאַריד צעברענט זיך אויך ערשט פון האַלבן טאָג. דער גאַנצער מאַרק איז אָנגעשטעלט מיט אַ סך דאָרפישע פורן. פאַר די קלייטן הענגען רויטע ברענענדיקע טוכן און ס'איז אַ שטופּעניש. דער פּראָסט סקריפּעט אונטער די פיס, דער שניי — אונטער די שטיוול. גיי איך מיט אַלע יינגלעך פון שול אַהיים, מיר טראָגן די ביכלעך אויף די פּלייצעס און מיר שטעלן זיך אָפּ לעם אַ בײדל, פאַרקויפט מען דאָרט „אַבראַזן" און אַלערליי „קאַרטינעס".

גיי איך אַ ביסעלע ווייטער, פאַרקויפט מען דאָרט אויף טישלעך צוקער־קעס מיט ביכלעך און מיט צאַצקעס. אַנדערע צאַצקעס זיינען אַליין פון הוילער צוקערקע. פאַראַן קאַטשקעלעך אַזעלכע, וואָס אי די פיסעלעך אי

דאָס קעפּעלע, אי דאָס בײכעלע מיט אַלצדינגס זײַנען פֿון הוילער צוקערקע. און בלעכער שטייען נאָך מיט ווייסן בלעכענעם געפֿעס. קלער איך שוין מער פֿון גאָרניט, נאָר איך קלער, אַז ווען איך האָב געלט קויף איך זיך פֿינף ביכלעך און פֿינף קאַטשקעלעך פֿון צוקערקעס מיט אײנעם אַ גרויס בלעכערן מעלק־שעפל. ביי אונדז איז די בהמה אַ רויטע מיט אַ ווייסן שטערן, דאַרף מען צו איר האָבן אַ בלעכערן מעלק־שעפּל מיט אַ זייערל, אַזוי ווי ביי די דייטשן.

די פֿורן ווילן מיך איבערפֿאָרן מיט די שליטנס, און די מענטשן ווילן מיך פֿאַרטרעטן, אַזוי געדיכט איז דער יאַריד, אָבער איך בין אַ קלײנער נאָך, גיי אומעטום דורך צווישן און איך קום אַרויס אַ גאַנצער. אַ פֿרעמד לאָשעקל האָט זיך פֿאַרבלאָנדזשעט אין סאַמע עק מאַרק און האָט ניט געקענט געפֿינען זיין שליטן, האָט זיך מיר זייער שוין געגלוסט פֿאַרקערעווען דאָס לאָשעקל און פֿאַרטרייבן צו זיך אַהיים. איך האָב פֿאַרגעסן פֿון די קאַטשקע־צוקערקעס און געוווּנען קלערן, אַז איך קען געבן דעם לאָשעקל אַלע טאָג עסן, וועט ביי מיר אויסוואַקסן אַ פֿערד שוין אײנמאָל אַ פֿערד...

דערווייל האָב איך דערזען צווישן די מענטשן די מאַמע מיינע. און די מאַמע האָט מיך דערזען, האָט זי מיך געוווּנען רופֿן: פֿערטשיק! — האָט זי געוווּנען רופֿן. — גיכער, נעם פֿיר אָפּ אַט דעם־אָ, מיט דער פֿעל, אַהיים. זאָג דעם טאַטן, אַז איך האָב אויסגעדונגען צען גילדן אַרבעט־געלט.

— גוט! — זאָג איך. און איך גיי שוין אַוועק מיטן פֿויער און מיט דער פֿעל, וואָס ביי אים אויף די פּלייצעס, גלייך צו אונדז אַהיים.

ביי אונדז אין דער היים זיינען אין הויף שוין ווייטער געשטאַנען שוס־טערשע פֿורן און ווייטער ס׳ווייסע הינטל אויפֿן שליטן, און אונדזער בהמה איז געשטאַנען אויפֿן הויף און געקייט די זשויקע, האָט זי אַפֿילו ניט געוואָלט צוגיין צו די שליטנס מיט היי. דאָס היי איז, ווייזט אויס, געווען פֿערדישער, און אין קיך איז ביי אונדז ווייטער אָנגעוואָרפֿן אַזוי ווי אויף אַ יאַריד. ס׳ליגן זעק מיט קאַרטאָפֿל, זעק מיט פֿאַלאָווע און מאַקוכע און אַ זעקס געבונדענע ראָבע גענדזעלעך.

אַזוי קיין מענטשן זיינען קיינער ניטאָ, נאָר איך גיב אַ קוק אין סאַמע ווינקעלע, וואוהין ס׳האָט זיך פֿאַררוקט אײנע פֿון די גענדז, זיצט עפּעס אַזוי ווי אַ מיידעלע. בין איך אַנטלאָפֿן געוואָרן אין שטוב אַריין, און פֿון טיר האָב איך געוווּנען קוקן אויף איר מיט איין אויג, זי זאָל מיך ניט זען... קוקט זי אָבער צו מיר אויך.

אין שטוב, אַז עמעצער קומט אַריין, לייגט ער עפּעס אַוועק, אָדער מען נעמט עפּעס צו און מ׳גייט זיך באַלד צוריק אַוועק. און דאָס מיידעלע איז עפּעס אַזאַ מאָדנע. זי גייט אין אַ צעלעכערט פּעלצעלע און אין צוויי אָפּ־

געריסענע שטיוול פֿאַרבונדן מיט שטריקלעך. איך האָב גענומען, איך האָב געוואָלט זי זאָל זען, אַז מיין טאַטע האָט טאַקע אַ פֿידל. אונדזער פֿידל ליגט אויף דער שאַפֿע אין אַ לייוונטענער טאָרבע. האָב איך זי אַראָפּגענומען און גענומען דרייען די שרייפֿלעך פֿון די סטרונעס. איין סטרונע האָט זיך ניט איינגעהאַלטן און זי איז גלייך אויפֿן אָרט צעלאָפּעט געוואָרן. האָב איך גיכער געכאַפּט און באַהאַלטן צוריק דעם פֿידל. און פֿרעג עס שוין דאָס מיידל אויפֿן קיך מיט אַ כּעס:

— וואָס טוסטו דאָ?

שווייגט זי.

— ווי אַזוי רופֿט מען דיך?

זאָגט זי שטילינקערהייט — לאַנאַ.

אַז איך האָב דערהערט „לאַנאַ״, האָב איך שוין געוואוסט, אַז דאָס איז דאָס קאַוואַנקער מיידעלע.

פֿרעג איך ביי איר:

— און וועמעס זיינען עס די גענדז? דיינע?

זאָגט זי:

— ניין.

— טאָ וועמענס זשע, די שוסטערס?

זאָגט זי:

— יאָ, די שוסטערס.

— און דיין טאַטע איז אויך אַ שוסטער? — פֿרעג איך.

זאָגט זי:

— פֿון וואַנען ווייסטו?

זאָג איך, אַז איך ווייס ניט. איך פֿרעג נאָר אַזוי.

זאָגט זי: — מיין טאַטע איז טאַקע אַ שוסטער, נאָר ער האָט ניט וואָס צו נייען, מאַכט ער אויוונס אויפֿן דאָרף.

— און וויפֿל ביסטו אַלט?

זאָגט זי: — צען יאָר.

— און מיר איז שוין אַכט יאָר, זאָג איך, גיי איך שוין אין דער ערשטער גרופּע.

זאָגט זי: דאָס ביסטו דער באַלעבאָסטעס יינגעלע?

זאָג איך:

— וועלכער באַלעבאָסטעס?

זאָגט זי: דיין מאַמעס?

זאָג איך: — אוודאי בין איך מיין מאַמעס! — און איך שלעפּ אַרויס פֿון אויוון פּאַמפּושקעס. אַז ס'איז אַ יאַריד קען מען ביי אונדז שלעפּן פֿון אויוון וואָס מען וויל. קיינער מישט זיך ביי אונדז ניט, כאַטש נעם און טראָג אַרויס די גאַנצע שטוב.

די פּאַמפּושקעס זיינען מיט מאָן. ווייל איך אַליין ניט עסן.

איך וויל זי זאָל אויך עסן, לאַנע, גיב איך איר, זאָגט זי אַ דאַנק און זי עסט.

און איך רוף זי אויף דרויסן. איך פֿאַרפֿיר זי אין הויף און ווייז איר ווי אַזוי די הילצערנע ראָד פֿון דער מאַשין דרייט זיך ביי אונדז אין שאָפּע און איך ווייז איר ווי אַזוי מען קען פֿאָרן אויף דער ראָד. דערווייל דערהער איך אַ געשריי. די מאַמע שרייט, אַז ס'זיינען אָפֿן אַלע טירן, ס'איז אַ פֿולע שטוב מיט הינט און זיי שלעפּן די פעל.

— ווער האָט עס געלאָזט אָפֿן די טירן? — פרעגט זי מיך, די מאַמע — ס'דו, צי לאַנע?

קוק איך אויף דער מאַמען און שווייג.

— איך ווייס ניט, — זאָג איך, ווער ס'האָט געלאָזט אָפֿן די טירן, ס'ניט איך און ניט לאַנע...

2.

ווי אַזוי לאַנע איז ניט פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן

אונדזערע שכנים זאָגן, אַז די מאַמע האָט מזל, וואָס לאַנע איז ביי אונדז אַ גוטע דינסט, איר אַרבעט, זאָגן זיי, איז גאָלד מיט זילבער. און די מאַמע זאָגט, אַז איינעם דאַכט זיך, וואָס ביים צווייטן לאַכט זיך.

פרייטיק זומער, אַז מ'באַקט ביי אונדז קנישעס, לייגט זיך לאַנע אַנידער אויפן גאַנעק און טראַסקעט מיט די פיס אין דער ערד, זי שרייט, אַז זי וויל נאָך קנישעס.

די מאַמע זאָגט, אַז ס'שוין אַזאַ דינסט האָבן אונדז די שוסטער באַראַיעט, אַז מען דאַרף צו איר אַליין דינגען אַ ניאַנקע.

אַז די מאַמע זאָגט זי וועט צו איר דינגען אַ ניאַנקע, צו לאַנען, קרימט זי זיך נאָך נאָך איר, לאַנע, נאָך מיין מאַמען, אַזוי ווי מיין מאַמע וואָלט קענען זאָגן אַ ליגן. און איך ווייס, אַז מיין מאַמע זאָגט קיינמאָל ניט קיין ליגן, און לאַנע קען אויך ניט זאָגן קיין ליגנס. זי זאָגט, אַז אַ מענטש, וואָס זאָגט ליגנס, קען ער נאָך דעם זעלבן טאָג אַוועקשטאַרבן.

איז טאַקע פאַרנאַכט, שבת, אַז די מאַמע שלאָפט און אַלע שלאָפן, דער־ציילט זי מיר, לאַנאַ, דעם גאַנצן אמת ווי אַזוי זי איז אַוועקגעפאָרן צו אונדז פאַר אַ דינסט.

איר טאַטע — דערציילט זי, — האָט זייער אַ סך קינדער. פון אַנדערע האָט ער זיך אפילו פאַרגעסן, ווי אַזוי מען רופט זיי. דאָס זיינען די גרעסערע שוועסטער אירע, כאַשקע און יענטע און דאָרטן נאָך שוועסטער. די שוועסטער אירע דינען שוין אַזוי לאַנג אין דער פרעמד, אַז זיי האָבן שוין געקערט לאַנג חתונה האָבן.

— ביי אייך איז אַ גרויסע שטוב? פרעג איך זי, לאַנען.
זאָגט זי:

— אָהאָ! ביי אונדז איז די שטוב אַזאַ גרויסע, אַזוי ווי גאָרניט.

אונדזער שטוב שטייט מיטן גלחס שטוב איינס אַנטקעגן ס׳אַנדערע. און אַז מיין טאַטע האָט געקערט דעם קוימען ביים גלח אויפן דאַך, איז ער איינמאָל אַראָפּגעפאַלן און זיך שיעור ניט געהאַרגעט אינגאַנצן אויף טויט.

דער גלח האָט זיך דערשראָקן, — דערציילט זי, לאַנאַ, — און ער האָט זיי אַריינגעטראָגן אַ גאַנצן פּוד מעל אין שטוב אַריין. און אַלע יידן פון זייער דאָרף האָבן זיך אויך דערשראָקן, האָבן זיי זיך אָנגעקליבן אַלע, מ׳האָט אים געלייגט נאַסע שמאַטקעס צום קאָפּ און מ׳האָט געסמאַטשקעט מיט די ליפּן.

— און די מאַמע וואָס האָט געטאָן? — פרעג איך זי.

— די מאַמע? — זאָגט זי, לאַנאַ. — ס׳דענסטמאָל געווען אַזוי. דער טאַטע איז געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן אויפן קאַסטן און געקרעכצעט שטילינקערהייט און די מאַמע האָט געוויינט און פאַרקנעטן פונעם גלחס מעל פלעצלעך. האָבן מיר אַלע געגעסן.

— דערנאָך, — דערציילט לאַנאַ, — איז איר טאַטע שוין געווען שלאָף אַ גאַנצן זומער. זיינען זיי אַ גאַנצן זומער געזעסן הונגעריקע און זי פלעגט מיט נינען דער גלחטעס באַקן פון בלאַטע ברויטלעך.

— דו מיינסט, — זאָגט זי, — אַז טאַקע אמתע ברויטלעך? ניין! ס׳פון בלאָטע פלעגן מיר מאַכן קאָרענע און פון ליים — ווייצענע. דערנאָך פלעגן מיר זיי אָפּבאַקן אויף דער זון, האָט מען זיי ניט געקענט עסן, וואָרום זיי האָבן געקריטשעט אונטער די ציין.

— דערנאָך זיינען געקומען קלמן דער גלעזער מיט שמעונען דעם שוואַרצן פונעם יאַריד, האָבן זיי געזאָגט מיין טאַטן, אַז זיי האָבן מיך שוין באַשטעלט אין שטאָט אַריין צו אייך אין האַרבאַרניע פאַר אַ דינסט.

— נו, איז וואָס געווען?

— איז וואָס געווען פרעגסטו? דער טאַטע האָט זיי אָנגעדאַנקט אַ פולן קאָפּ און איך מיט דער מאַמען האָבן מיר זייער שטאַרק געוויינט.

— פאַרוואָס־זשע, — פרעג איך, — האָט איר עס געוויינט?
זאָגט זי:

— אַז מען דאַרף אַוועקפאָרן פון דער היים, וויינט יעדערער. כאַשקע מיט יענטען האָבן אויך געוויינט, אַז זיי האָבן געדאַרפט אַוועקפאָרן.

דערנאָך, דערציילט זי, לאַנאַ, אַז זי האָט זיך טאַקע באַרימט פאַר נינען דער גלחטעס, וואָס זי פאָרט אַוועק אין שטאָט אַריין אין האַרבאַרניע פאַר אַ דינסט, האָט איר נינע מקנא געווען און וויינענדיק האָט זי געוויינט אונטערן שטאַל ביי זיי אויפן בערגעלע.

— דערנאָך, — זאָגט זי, האָב איך זיך צעטיילט מיט נינען מיט די ברויט־

לעך, האַלב איר און האַלב מיר, מיינע האָב איך צעבראָכן אויף פּיץ־פּיצלעך און איך בין אַוועקגעפאָרן צו אייך.

איך ווייס, אַז לאַנאַ דערציילט אַלצדינג אמת. וואָרום מיין מאַמע זאָגט אויך, אַז לאַנעס טאַטע איז זייער אַן אָרעמער.

אַז לאַנעס טאַטע קומט אַראָפּ צו אונדז צו גאַסט, פּיפּקעט ער די ליולקע; ביי אים זיינען גרויסע ברעמען אַריבער די אויגן און אַ גרויסע דאָרפישע באָרד. אַז ער קומט, זעצט ער זיך אַנידער אינמיטן שטוב אויף אַ בענקל, די טאָרבע לייגט ער אַנידער אויף דער ערד, דעם שטעקן אויך, און ער טרייבט אָן לאַנען זי זאָל טאָן איר אַרבעט.

— טו, טו, — זאָגט ער צו איר, — פויל זיך ניט.

— האָרכסטו, — זאָגט ער, — האָרעווע, מיידעלע, וועסטו האָבן אַ קליידעלע, — און ער פּיפּקעט די ליולקע.

איבער זיינע גרויסע ברעמען, זעט מען ניט צי ס׳ביי אים דאָ ערגעץ אויגן אין פּנים, צי ניין.

אַז איך בין איינמאָל געגאַנגען פון שול, איז לאַנאַ צו מיר אַרויסגעלאָפן אויפן גאַנעק און זי זאָגט:

— פּערטשאָ, האַ, פּערטשאָ! דו ווייסט ווער ס׳געקומען?

— ווער? — זאָג איך.

זאָגט זי:

— מיין טאַטע איז געקומען.

— מיט אַ פור? — זאָג איך.

זאָגט זי:

— ניין, מיין טאַטע גייט כסדר צופוס.

איך בין אַריינגעגאַנגען אין קיך און זיך שוין געשעמט גיין אין שטוב אַריין. דערנאָך בין איך אַריין, האָב איך אים געגעבן מיט דער רעכטער האַנט שלום און ער האָט מיר צוגעהאַלטן די האַנט און ניט געוואָלט אָפּלאָזן.

אַז לאַנעס טאַטע איז אַוועקגעגאַנגען נאָך וואָרמעס מיט זיין שטעקן און מיט דער טאָרבע פאָרן צוריק צו פוס אַהיים, האָט ביי מיר לאַנאַ גענומען אַ פּערטל פּאַפּיר און אָפּגעגעבן אים פון איר ברודערס וועגן, ער זאָל זיך דאָרטן לערנען שרייבן. און מיר האָט זי געזאָגט, אַז איר טאַטן איז בעסער, וואָס ער גייט צופוס.

— פאַרוואָס, — פרעג איך, — איז אים בעסער וואָס ער גייט צופוס?

זאָגט זי, אַז דערפאַר איז בעסער, ווייל זי איז געזעסן אויפן שליטן בשעת זי איז געפאָרן צו אונדז פאַר אַ דינסט, איז זי אַנטשלאָפן געוואָרן און איז אַראָפּגעפאַלן פון שליטן. טאַקע אויף אַן אמת? — פרעג איך זי.

זאָגט זי:

— זאָל איך ניט דערלעבן מאָרגן.

וויפל די מאַמע האָט זי ניט געלערנט, לאַנען, זי זאָל זיך ניט שווערן מיט קיין שבועות, קען זי זיך נאָך אַלץ ניט אָפּגעוואוינען. ביי זיי אין דער היים, — זאָגט זי, — פּלעגט זי זיך פאַר יעדעס פּיצעלע שווערן מיט שבועות.

— איז וואָס־זשע געווען, פרעג איך זי, אַז דו ביסט אַראָפּגעפאַלן?

זאָגט זי, אַז ס׳גאָר ניט געווען. זי איז געלעגן אויפן שניי און איז געשלאָפן ביז וואַנען ס׳זיינען געפאָרן נאָך פורן אויפן יאַריד. פאָרן זיי די פורן און זיי פאָרן, פלוצים דערשרעקן זיך די פערד און זיי טוען אַ שפּרונג אין אַ זייט. איז דער פויער אַראָפּגעקראָכן פונעם שליטן און האָט ער דערזען, אַז עפּעס אַ מיידעלע שלאָפט אויפן שניי. האָט ער מיך אויפגעוועקט און דערזען, אַז ס׳איך, זאָגט ער:

„צע טי נאָסיעלעוואַ זשידיוואַטשקאַ?״ (ביסט נאָסעלס מיידעלע?)

זאָג איך:

— „עהע״. (יאָ),

זאָגט ער:

— „שאָ טי טוט ראָביש?״ (וואָס טוסטו דאָ?)

— זאָג איך, אַז איך פאָר אין האַרבאַרניע אַריין פאַר אַ דינסט.

נו, איז וואָס געווען ווייטער?

— נו, איז ווייטער אַזוי געווען: אַז איך בין שוין אַוועקגעפאָרן מיט אים, ביי אים איז געווען אַ פולער שליטן גענדז, בין איך געזעסן צווישן די גענדז, איז מיר געווען וואַרעם. און דערנאָך זיינען מיר פאַרפאָרן אין שטאָט אַריין. אוי ווי, מאַמעלע, ס׳אַ סך פורן ס׳האָבן זיך דענסטמאָל געטאָן אין שטאָט, אַז מ׳האָט אין ערגעץ ניט געקענט קיין שפּילקע דורכשפּאַרן.

— האָסטו מורא געהאַט? — פרעג איך.

זאָגט זי:

אוודאי האָב איך מורא געהאַט. מיר האָבן זיך פאַררוקט ערגעץ אין מיטן מאַרק ביים סאַמע עק, צווישן די פורן, און איך האָב שוין גאָרניט געוואוסט, וואו איך בין. אַלע רגע זיינען געקומען ווייבער טאַפּן די גענדז, האָט ער זיי געזאָגט, דער „כאַזאַאין״, אַז ס׳ניט זיינע... ער פירט אין האַרבאַרניע אַריין! דערנאָך האָט ער מיך פאַרפירט אינאיינעם מיט די גענדז און מיט דער פעל צו אייך.

— דאָרטן איז געווען אַ וואַלד? — פרעג איך, — וואו דו ביסט אַראָפּגעפאַלן.

— אַהאָ! — זאָגט זי, — נאָך אַ מין וואַלד, דאַכט זיך, אַז אונטער יעדן בוים האָט דאָרט געקענט זיצן אַ וואָלף.

— נו, ביסטו ניט פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן.

— ניין, זאָגט זי, — איך האָב אפילו אויף קיין קאָפּ ניט געבלאָנדזשעט:

אַז מ׳האָט מיך פֿאַרפֿירט צו איר, האָט מען פֿריער אַראָפּגעטראָגן די געגנדז, דערנאָך האָט מען אַריינגעפֿירט מיך אין קיך אַריין, איך זאָל זיך אָנוואַרעמען. האָב איך זיך אַנידערגעזעצט אין קיך אין אַ ווינקעלע און בין געזעסן.

3.

ווי אַזוי ס׳איז ווינטער אַ מורא צו גיין אין מיל אַריין

לאָנאַ האָט געקענט זייער שיינע מעשות דערציילן. איין מעשה קען זי פֿונעם זומער מיטן ווינטער: ווי אַזוי דער ווינטער זאָגט צום זומער:

— זומער, זומער, וואָס טוסטו מאַכן אַזעלכע היצן? די אָרעמע לייט וועלן דאָך דיר דיינע ביינער פֿאַרשמיצן.

זאָגט דער זומער צום ווינטער:

— ווינטער, ווינטער, וואָס טוסטו מאַכן אַזעלכע קעלטן? די אָרעמע לייט וועלן דאָך דיר דיינע ביינער פֿאַרשעלטן!...

ווינטער ביינאַכט פֿליקט זי, לאָנאַ, פֿעדערן לעם דער הרובע און זי דערציילט כּסדר די מעשה פֿונעם זומער מיטן ווינטער און פֿון דער זאַווערוכע מיט דער מעטעליצע.

און די מאַמע זאָגט טאַקע, אַז היינט איז אַזאַ ווינטער, אַז זינט זי געדענקט איז נאָך אַזאַ ווינטער ניט געווען. איינמאָל נאָר, אַז זי איז נאָך געווען אַ קליין מיידעלע, האָט געשאָטן אַזאַ שניי, אַז די פּלויטן האָבן זיך שוין ניט אַרויסגעזען.

— איז מען געפֿאָרן איבער די פּלויטן? — פֿרעג איך.

זאָגט לאָנאַ, אַז בשעת ס׳איז אַ גרויסער שניי קען מען פֿאָרן אפילו איבער די הויכע ביימער און איבער די דעכער פֿון די הייזער און מ׳זאָל ניט אַראָפּפֿאַלן. און ביי זיי אין דאָרף, דערציילט זי נאָך, לאָנאַ, איז געפֿאָרן אַ שליטן מיט „כּאַזאַאינעס” צוגאַסט אינעם צווייטן דאָרף און ס׳האָט געשאָטן אַ גרויסער שניי, זיינען זיי אַריינגעפֿאָרן מיט די פֿערד אין אַ גרויסן יאַר אַריין און דער שניי האָט זיי פֿאַרשאָטן מיט די פֿערד אינאיינעם, איז שוין דאָ אַזוי פֿיל יאָר דערינען, האָט מען זיי נאָך היינט אויך ניט אָפּגעזוכט.

אַז לאָנאַ דערציילט אַזעלכע מעשיות, האָב איך מורא ווינטער ביינאַכט אַרויסגיין צו אונדז אין הויף אַריין. נאָר בייטאָג איז גאָרניט, בייטאָג האָב איך קיין מורא ניט.

ביי לאָבען זיינען נאָך ניט געווען קיין שיך, איז זי געווען געגאַנגען אין מיין טאַטנס אַלטע שטיוועלעטן. אַז זי פֿלעגט גיין אינדערפֿרי צו דער מילנערן נאָך מילך און אָננעמען פֿולע שיך מיט שניי, פֿלעגט זי דערנאָך ווייגען און צעשמיצן ביידע שיך איבערן פֿאָל.

איינמאָל אינדערפרי שטייען מיר אויף, שיט אַ גרויסער שניי אין דרויסן און ס׳בלאָזט אַ גרויסער ווינט אין דרויסן. האָט זיך לאַנאַ איינגעוויקלט אין דער מאַמעס זשאַקעט, האָט זיך אַרומגעבונדן מיט אַ האַנטעך, דערנאָך האָט זי אָנגעטאָן דעם טאַטנס הענטשעקעס און איז אַוועק אין מיל אַריין נאָך מילך. ביי דעם מילנער זיינען גוטע בהמות, ווען מ׳קומט צו אים, האָט ער מילך. און אונדזער בהמה אַז זי פאַרלאָזט זיך אויף ווינטער, וויל זי שוין גאָרניט געבן קיין מילך.

אַז איך האָב זיך אָנגעטאָן מיט אַלע זאַכן, שוין גיין אין שול אַריין, האָט מיר די מאַמע געהייסן איך זאָל זיך אויסטאָן צוריק און ניט גיין היינט אין ערגעץ דערפאַר, זאָגט זי, וואָס מ׳האָט היינט געפונען אין דרויסן פאַר־פרוירענע בערן.

— טאָ פאַרוואָס־זשע איז לאַנאַ אַוועק אין מיל אַריין — פרעג איך זי.

האָט מיר די מאַמע געזאָגט, אַז דער מילנער האָט אַ ביקס, ווען אַהין די בערן ניט קריכן.

נו, גוט. בין איך געבליבן אין שטוב און בין געלאָפן אַלע רגע צום פענצטער, קוקן צי לאַנאַ גייט שוין.

אין דרויסן איז געגאַנגען אַזאַ שניי מיט אַזאַ זאַווערוכע, אַז מ׳האָט גאָר־ניט געקאָנט זען. וואָרום דער שניי האָט זיך געדרייט איינס איבערן אַנדערן, אַזוי ווי מען גייט מיט עמעצן אַ טאַנץ.

די מאַמע האָט אַריינגעטראָגן אַ בערעמאָק האָלץ פון שטאַל, האָט אָנגע־טראָגן אַ פולע שטוב מיט קאַלטן שניי אויף די שיך, אויף דער שאַל און אומעטום. זי האָט געטופּעט מיט די פיס, האָט געכוקעט די הענט און האָט געזאָגט, אַז אין דרויסן טוט זיך: הימל־עפּן־זיך. כאָטש לאַנאַ זאָל גיכער קומען.

און צום מילנער דאַרף מען גיין מיט אַ גאָרטן און פון דעם גאָרטן קריכט מען איבער נאָך אַ גאָרטן. און קיין הייזער זיינען דאָרט ניטאָ, קיין מענטשן זיינען אויך ניטאָ. נאָר אַ סטעזשקע איז דאָרט אַ שמאָלע, איז זי איצט געוויס פאַרשאָטן מיט שניי.

אַלע טאָג, אַז איך גיי אין שול, עס איך נאָר איינמאָל אָנבייסן, און אַ טאָג, וואָס איך גיי ניט אין שול אַריין, וויל איך אַלע מאָל עסן.

גיט מיר די מאַמע לאַטקע מיט שמאַלץ — וויל איך ניט. גיט זי מיר האָניק — וויל איך אויך ניט. און איך וויל זי זאָל מיר געבן אַ הויפן מאָן מיט אַ ציגעלע צוקער. וועל איך אויפקלאַפּן אין שטויסל, וועל צעפּירן מיט וואַסער און אָנבראָקן אַהין ברויט, וועט זיין וואַרעניקעס.

די מאַמע האָט מיר פריער ניט געוואָלט געבן אַזוי פיל מאָן. זי זאָגט, אַז מ׳טאָר אַ קינד אַזוי ניט נאָכגעבן דעם האַלדז. אָבער אַז ס׳איז געקומען אַ ייד, וואָס מ׳רופט אים ביי אונדז שמערל דער לאַנגער מיטן פאַרדרייטן

קאַלטן (אינגאַנצן איז ער געווען אַן אָפּגעשאָטענער מיט שניי) און האָט גערופן דעם טאַטן מיט דער מאַמען זיי זאָלן גיין צו אים קויפן געפּרווירעגע פעל, האָט שוין די מאַמע מיר אָפּגעגעבן דעם מאַן מיט צוקער (דאָס שטויסל האָב איך אַליין אַראָפּגענומען) און די מאַמע האָט אָנגעטאָן איר קעצענעם בורנעס, דער טאַטע — זײַן לײַב־פּוטער; איז רב שמערל מיטן פאַרדרייטן קאַלטן אַוועק אַפּריער, זיי — נאָך אים, און לאַנאַ איז נאָך אַלץ ניט געקומען.

דער מאַן איז פּעטער, אַז מ׳קלאַפּט אים אויף. דין ווערט ער, שוואַרץ אַזוי ווי די שוואַרצע ערד און קלעפּט זיך אין הרודקעלעך. און אַז מ׳צעפּירט אים מיט צוקער און מיט וואַסער, ווערט דאָס וואַסער צוריק ווייס אַזוי ווי מילך.

איך האָב אַ קוק געטאָן אין פענצטער, טאָמער גייט שוין לאַנאַ, איז זי נאָך ניטאָ. און דער שניי שיט אַלץ.

פאַר יעסיפּס שטוב האָבן זיך אָנגעמויערט גאַנצע בערג מיט קיילעכיקע גרויסע דענקעס אַזוי ווי ביי היטלען. אין פענצטער זע איך, אַז די בהמות יעסיפּס ווילן ניט גיין צום ברונעם. האַנאַ טרייבט זיי מיט אַ שטעקן, דרייען זיי מיט די קעפּ און זיי קריכן ביזן בויך אין שניי אַריין.

מיר האָט זיך עפּעס ניט געגלוסט עסן מיין מאָן. און ס׳מיר געווען קאַלט צו זיצן אײנער אַליין אין שטוב, האָב איך גענומען און בין אַרויפגעקראָכן צו אונדז אויפן אויוון.

אויפן אויוון זיינען דאָ זייער אַ סך שפּענצלעך גלייכע, האָב איך זיך געשפּילט אין ברונעמס און אין שטאַלן. איך האָב אויסגעבויט אַ סך שטאַלן מיט אַ סך ברונעמס. דערנאָך בין איך אַנטשלאָפן געוואָרן אויפן אויוון, און לאַנאַ איז נאָך אַלץ ניט געקומען.

דערנאָכדעם האָט זיך מיר געחלומט, אַז איך בין אַראָפּגעפאַלן פון אונדזער קליינער סוכהלע אויף דער ערד. איך האָב זיך זייער דערשראָקן, נאָר צום סוף האָב איך זיך גאָרניט אָנגעשלאָגן. דערנאָך האָבן מיך דער טאַטע מיט דער מאַמע אויפגעוועקט און זיי פרעגן מיך וואו איז לאַנאַ.

— לאַנאַ, — זאָג איך צו דער מאַמען, — איך ווייס ניט אַוואו זי איז. זי איז, דאַכט זיך, אַוועק צום מילנער נאָך מילך.

האָט די מאַמע פאַרבראָכן די הענט, האָט זיך אַ קרום געטאָן און איז אַוועקגעלאָפן צום טיר.

— זי גייט, — זאָגט זי, — שוין אין מיל אַריין.

האָב איך אָנגעטאָן אין דער גיך מיינע שטיוול מיט דער פאַלטאָ און בין אַוועקגעלאָפן נאָך דער מאַמען.

דער טאַטע האָט דערזען, אַז מיר זיינען ביידע אַוועק, האָט ער אויך אַוועקגעוואָרפן זיין ביסן פון האַנט, האָט פאַרלייגט אויפן טיר די קליאַמקע און איז אַוועק נאָך אונדז. און מיר גייען אַלע אין מיל אַריין. דער ווינט האָט

געשאָטן דעם שניי גלייך אונדז אין פּנים אַריין און אינדרויסן איז געווען אַזוי ווייס און אַזוי ראַב אַז מ׳האָט ניט געקאָנט האַלטן אָפן די אויגן.

אַז מיר זיינען אַריינגעקראָכן אין ערשטן גאָרטן, איז דאָרט קיין סטעזשקע ניטאָ, גייען מיר ביז די קני אין שניי און אַלע רגע שטעלן מיר זיך אָפּ, און מיר קוקן, ווי אַזוי זאָלן מיר דורכגיין די אָנגעשאָטענע בערג מיט שניי.

מיר איז געווען דער שניי ביזן בויך, האָט דער טאַטע מיך גענומען אויף די פּלייצעס און האָט געשריגן אויף מיר, וואָס איך פּלאָנטער זיך אומעטום פאַר די פיס. און אַז מיר זיינען געקומען אין מיל, האָט די מילנערין געבאַקן לאַטקעס און דער מילנער מיט די זין זיינען געזעסן און האָבן געגעסן.

די מילנערין האָט אונדז דערזען, האָט זי אונדז אָנגעקוקט, און זי זאָגט, אַז לאַנאַ איז ביי איר געווען נאָך ווייס־איך־ווען און זי האָט איר אָנגעגאָסן אַ קוואָרט מיט מילך.

און דערנאָך זאָגט זי, די מילנערין:

— איך וועל אייך זאָגן דעם אמת. איך ווייס טאַקע ניט, ווי אַזוי שיקט מען עס אַ קינד ביי אַזאַ מעטעליצע אין עק וועלט אַריין. אַז די מאַמע האָט דאָס דערהערט, איז זי געוואָרן זייער בלייך און האָט איר גאָרניט געענטפערט.

דער טאַטע איז אויך געוואָרן בלייך, האָט ער אָנגערוקט דאָס היטל איבער די אויערן, אים האָבן זיך, דאַכט זיך, געשטעלט טרערן אין האַלדז און ער האָט אַ זאָג געטאָן צו דער מאַמען:

— ריסל, לאָמיר דאָ ניט שטיין. מ׳דאַרף גיכער גיין ראַטעווען אַ נפש.

איך האָב דערהערט דעם טאַטנס קול, האָב איך געמאַכט אַ געוויין און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן.

— מאַמע, גיכער, — האָב איך גענומען זי שלעפּן פאַר דער שאַל, — גיכער.

דער טאַטע האָט אַ כאַפּ געטאָן ביי דער מילנערקע אין הויז אַ לאָפּעטע און איז אַוועקגעלאָפן אַפריער.

דער מילנער אויף אונדז קוקנדיק האָט אַ שמיץ געטאָן די הייסע לאַטקע און ער האָט אויך געמאַכט אַ גוואַלד:

— יידן, שרייט ער, — קומט ראַטעווען אַ נפש!

דער מילנער האָט אַוועקגעשיקט די זין איבערן שליאַך, האָבן זיי אָנ־געטריבן אַ סך מענטשן מיט לאַנגע שמויסענע טולעפּער און מיט לאָפּעטעס און אַלע שרייען איינער צום אַנדערן:

— יידן, שטייט ניט, יידן, לאָמיר גיין ראַטעווען אַ נפש!

און דער מילנער האָט נאָך אַראָפּגענומען בײדע הינט פון די קייטן און איז אָנגעקומען צו אונדז אויפן גאָרטן. מיר גייען אום מיט די לאָפּעטעס און ווייסן ניט וואו צו אָנהויבן פריער שאַרן.

די ניוועקס זיינען אומעטום פאַרשאָטן מיט בערג שניי. וואו מ׳גיט אַ קוק מיטן אויג, איז אומעטום זייער ווייס און איך וויל ניט גלויבן, אַז לאַנגאַ האָט זיך ערגעץ אַנידערגעזעצט אין שניי און זיצט. וואָס וועט זי עפּעס זיצן אין שניי?...

דער שניי קערט זיך, די מאַמע וויינט און די מילנערקע ברעכט די הענט און די יידן מיט די לאַנגע פּאָלעס שרייען און זיי פרעגן:

— עפּעס אַ גרויס מיידעלע?

— וועמעס איז מיידעלע? האַ?

— וויפל איז זי אַלט?

— אַי, אַי, אַי.

און זיי וואָרפן מיט די לאַפּעטעס דעם שניי, דער מילנער מיט זיינע גרויסע שטיוול לויפט אום מיט די הינט און זיי שאַרן און שמעקן נאָר, האַווקען ווילן זיי ניט, זיי ריידן נאָר אינווייניק אין זיך.

ביי מיר זיינען זייער דערפרוירן געוואָרן די הענט מיט די פיס און די יידן שלעפּן די לאַנגע פּאָלעס פון שניי און שאַרן ווייטער.

דער מילנער זאָגט צום מיין טאַטן:

— פאָלגט מיך, ייד, — זאָגט ער, — איך זאָג אייך, אַז זי איז אַראָפּ פון דער סטעזשקע. זי קער ליגן ערגעץ אין כוואָסע אַ פאַרשאָטענע מיט שניי.

דערמאָן איך זיך אַז זומער איז טאַקע דאָ ביים זייט, לעם די פּלויטן, פאַראַן אַ גרויסע כוואָסע, און איצט איז ניטאָ קיין כוואָסע. ס׳זיינען נאָר דאָ בערג.

די יידן יאָדען די מאַמע און זיי פרעגן זי אויס:

— זי האָט כאָטשע געהאַט ביי דיר שטיוועלעך, האָט זי כאָטש געהאַט?

— דו האָסט איר כאָטש אויפגעניייט אַ בורנעסל, האָסטו איר אויפגעניייט?

די מאַמע שעמט זיך זייער פאַר די יידן, וויינט זי, און די מילנערקע ברעכט מיט די הענט.

— איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, — זאָגט זי, די מילנערקע, — ווער וואָלט זיך טאַקע ריכטן אויף אַזאַ גוט האַרץ (דאָס מיינט זי מיין מאַמען), אַז זי זאָל שיקן אַ קינד אין עק וועלט אַ נאַקעטע און באָרוועסע.

— אַ שלאַק האָט מיך אַ גרויסער איינגעשלאָגן — זאָגט שוין די מאַמע.

— זי איז ניט געגאַנגען קיין באָרוועסע, זי איז געגאַנגען אין מיין מאַנס שטיוולעטן. אַ צאָרן האָט מיך געטראָפן, — זאָגט ווייטער די מאַמע, — ס׳בייען זיך דאָך איר שטיוועלעך ביי הערשלען דעם געלן, שטיוועלעך שיינע, אַזוי ווי גאָלד.

דערווייל האָבן דעם מילנערס הינט גענומען בילן לעם סאַמע פּלויט אַנטקעגן וואָסקאָבאָינע. האָבן די זין דעם מילנערס זיך אַ וואָרף געטאָן אַהין שאַרן און די יידן האָבן אַלע גענומען לויפן אַהינצו. מ׳לויפט און מ׳פאַלט,

מ׳לויפט און מ׳פּאַלט. דערוויילן האָט דער טאַטע אויסגעשאַרט אַ שקראַבאַטש אַן איינגעקאַטשעטן אין שניי, קוקט ער אויף אים און קוקט און דערקענט, אַז ס׳איז טאַקע זיינער אַן אַלטער שטיווילעט. האָבן שוין די יידן אָוועקגעוואָרפן די לאָפּעטעס און גענומען שאַרן מיט די הענט.

— ס׳זי, ס׳זי! — שרייט דער מילנער. און די יידן פרעגן נאָך:

— טאַקע? ווייזט נאָר אַ קוק טאָן!

דער מילנער האָט אַרויפגעכאַפּט לאַנגען צו זיך אויף די הענט; מיט איין שטיווילעט איז זי געגאַנגען, דאָס קריגל מיטן מילך האָט זיך אַראָפּגעגליטשט אין שניי אַריין.

און מען איז אַוועק.

ער לויפט מיט לאַנען צו אונדז אַהיים און אַלע יידן לויפן אים נאָך מיט די לאָפּעטעס.

— אין שטוב ניט! אין שטוב ניט! — שרייען די יידן. — אויף דער קעלט דאַרף מען, און מ׳האָט אויסגעטאָן פון לאַנען אַלע זאַכן, מ׳האָט זי אַנידערגעלייגט אין הויז אויפן טיש און זי געגומען רייבן מיט שניי.

די גאַנצע שטאָט האָט זיך אָנגעלאָפן צו אונדז אין שטוב אַריין. הערשל דער גלעזער איז אומיסטן געקומען צולויפן מיט לאַנעס בייע צווי שטיווילעטיקלעך, וואָס זיינען שוין ביידע פּאַרטיק און אפילו אויסגעשמירט מיט דזשעגעכטס. און די טירן זיינען ביי אונדז אָפן ווי אין אַ שטאַל. אַלע שטופן זיך און קוקן אויף לאַנען ווי אַזוי מ׳האַלט זי אַ נאַקעטע אין אַזאַ קעלט און מ׳רייבט זי מיט שניי. אַ סך ווייבער פאָרען זיך דאָרטן און דער מילנער סטאַרעט זיך מער פון איטלעכן.

— נאָך שניי! — שרייען די ווייבער.

און דער מילנער שרייט:

— נאָך שניי גיט אַ הער! גזלנים, וואָס שטייט איר?!

— זי דערוואַרעמט זיך, — שרייען די ווייבער. און דער מילנער שרייט:

— ווי דען האָט איר געמיינט.

— ס׳זיינען שוין ביי איר לעבעדיקע הענט — שרייען די ווייבער, — גיט נאָך שניי.

און דער מילנער שרייט:

— ווייבער, רעדט ווינציקער, דערלאַנגט אַהער שניי!!!

מיין טאַטע שלעפּט מיט אַן עמער שניי און די מאַמע שטייט מיט אַלעמען און מונטערט לאַנען.

— מ׳לייגט צו אַ ביסל אַ האַנט, — שרייט דער מילנער, — אָט אַזוי.

— ס׳לעבעדיקע בלוט, — שרייען די ווייבער, — זי זאָל שוין טאַקע מער פון קיין שלעכטס ניט וויסן. זי איז שוין אינגאַנצן אַ לעבעדיקע, זי זאָל שוין נאָר עפענען די אויגן.

האָבן זיך אַלע, די גאַנצע שטאָט, אַ שפּאַר געטאָן צום טיש, אַ קוק טאָן ווי אַזוי לאַנאַ וועט באַלד עפענען די אויגן. איך האָב אויך געוואָלט זען, האָט מען מיך צוגעשטופּט צום סאַמע וואַנט, אַז איך זאָל ניט קענען אַרויס. האָב איך געמאַכט זייער אַ גרויסן געוויין, פּלוצים האָט לאַנאַ זיך אַ דריי געטאָן אויף זיך אַנידערזעצן, און זי זאָגט:

— וואו ווינט ער עס, פּערטשאַ??? און זי האָט צוריק פאַרמאַכט די אויגן. האָבן זיך אַלע זייער דערפרייט.

— פון טויט לעבן געבליבן — שרייען זיי. און דער מילנער האָט צענומען זיינע לאַנגע הענט און אָפּגעשטופּט אַלע יידן אויף צוריק — גענוג אייך גראַגערן דאָ, — זאָגט ער. און ער האָט אויסגעטאָן זיין פּעלץ און אַריינגענומען לאַנען אין פּעלץ אַריין און איז אַוועק מיט איר אין שטוב.

— ריסל! — האָט דער מילנער אויסגעשריען צו מיין מאַמע פאַרן אַוועקגאַנג. — נאָר אַ קוגל זאָלט איר מאַכן היינטיקן שבת, אַז ס׳זאָל טרישטשען.

— אוודאי וועלן מיר אַנידערשטעלן, אוודאי! — האָט די מאַמע באַ־דאַנקט די יידן.

און אויף דער נאַכט איז לאַנאַ געלעגן אין דער מאַמעס בעט אַזוי ווי אַ פּריצטע. מיר האָבן צוגערוקט דעם טיש נענטער און געגעסן לעם איר וועטשערע, און זי האָט אונדז דערציילט, אַז בסך־הכל האָט איר אפילו גאָר־ניט וויי געטאָן.

איר מיינט, — זאָגט זי, — ס׳האָט מיר עפּעס וויי געטאָן? ס׳האָט מיר גאָרניט וויי געטאָן. איך האָב געהאַלטן דאָס קריגעלע שטאַרק, איך זאָל ניט צעגיסן די מילך... — ניין, זאָגט זי, — פריער האָב איך אַריינגעלאָזן אין שניי דעם באַלעבאָס שטיוולעט און דערנאָך האָב איך זיך אַריינגערוקט אין כוואָסע אַריין... ניין, ניין ס׳ניט אַזוי — זאָגט זי שוין ווייטער — פריער איז מיר געוועזן זייער קאַלט און איך האָב ניט געזען איבערן ווינט די וועלט. ס׳זיינען מיר זייער פאַרגאַנגען שפּאַרעס אין די הענט און אין די פיס, האָב איך געוויינט. דערנאָך בין איך פאַרקראָכן זייער טיף אין שניי און ניט געקענט אַרויסשלעפּן דעם באַלעבאָס שטיוולעט, האָב איך זיך צוגעזעצט און בין אַ ביסעלע געזעסן. דערנאָך איז מיר געוואָרן גרינגער און גרינגער ס׳האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז נינאַ דעם גלחס שפּילט זיך מיט מיר. און ס׳שטעכט מיר אין די פיס און אין די זייטן, און מיינע שוועסטער יענטע מיט כאַשקען זיינען געקומען צו אונדז אַהיים אויף חנוכה, ס׳הייצט זיך ביי אונדז אין אויוון, און ס׳ברענען דעם גלחס לאָמפּן אַזוי ליכטיק, אַז ס׳אַ מחיה...

און אַז לאַנע איז געזונט געוואָרן, האָט איר שוין די מאַמע ניט געשיקט קיין ווייטע גאַנגען. די מאַמע האָט געזאָגט, אַז זי איז שוין אונדזער מיידעלע. איך זאָל זי אויסלערנען שרייבן, וועט לאַנאַ גיין מיט מיר איבעראַיאָר אין

„שקאָלע״. פלעגט זי נאָר טאָן אין שטוב אַלצדינג און איך פלעג איר קויפן אַלע מאָל פאַר מיין געלט אַליוואַר *) און זי לערנען שרייבן.

איינמאָל, אַז איך בין געקומען פון שול, ווייזט מיר לאַנאַ, אַז זי האָט שוין אַליין פאַרשריבן אַ גאַנצע פערטל פּאַפּיר. לאַנאַ האָט געוואָלט איך זאָל איבערלייענען אין ער הויך יעדעס וואָרט, וועט זי הערן. האָב איך געלייענט:

וויַ אַזוי דער זומער מיטן ווינטער האָבן זיך געקריגט צווישן זיך זאָגט דער ווינטער צום זומער זומער־זומער וואָס טוסטו מאַכן אַזעלכע איצן די יאָרימעלייט וועלן דיר דיינע ביינער פאַרשמיצן
מאַכט דער זומער צוריק צום ווינטער ווינטער־ווינטער וואָס טוסטו מאַכן אַזעלכע קעלטן די יאָרימע לייט וועלן דיר דיינע ביינער פאַרשעלטן

און אַן עק.

*) כאַלוואַ.

שכנים

די סטעזשקע דורכן גאָרטן פון טאַניעס שטוב צום אַלטן נאָטעס שטיבל איז געווען אויסגעטראָטן פון אַ סך יאָרן, און דעם גרעסטן חלק אין דער דאָזיקער סטעזשקע האָט געהאַט דאָס יונגע און שיין־צעוואַקסן מיידל אַנטאַנינע, אָדער טאַניע, ווי מען האָט זי גערופן.

דעם וועג צום אַלטן נאָטען אין שטיבל קען זי נאָך פון קינדוויין אָן. זי האָט דאָ געהאַט אַ חברל — אַ יינגל מיט שוואַרצע בלישטשענדיקע אויגן און שוואַרצע געדיכטע קוטשערן. דאָס איז דעם אַלטן נאָטעס איינציקל שמאי. די קינדער האָבן אים גערופן סיאָמקע. קינדווייז האָבן זיי צוזאַמען מיט נאָך קינדער זיך געשפּילט אין זאַמד אויף דער פּריזבע. דערנאָך זיינען זיי אין איין יאָר אָנגעקומען אין שול און האָב זי אי איין יאָר געענדיקט.

קיין סך גוטס האָט נאָטע אין זיין לעבן נישט געהאַט. דאָס ווייב איז אים יונגערהייט געשטאָרבן, און ס'איז אים עפּעס אַזוי־ווי נישט איינגעפאַלן אַרייג־פירן אין שטוב אַ צווייט ווייב. און דערנאָך איז ביי אים דער איינציקער זון אומגעקומען. ס'זיינען דאָן געווען פּעטליוראָווצעס אויף דער וועלט. די שנור האָט נאָך דאָס ערשטע יאָר אים צוגעוואָרפן דאָס פּיצל קינד, האָט חתונה געהאַט און איז אַוועק וואוינען אין אַ צווייט דאָרף אַריין.

דער אַלטער האָט אַליין זיך געניאַנטשעט מיטן איינוקל, ביז ער האָט אים געשטעלט אויף די פיס.

שמאי איז אָנגעקומען אין דער רויטער אַרמיי.

טאַניע האָט געלערנט אין דער לאַנדווירטשאַפטלעכער שול ביי זיך אין ראַיאָן.

פון געוואוינטשאַפט פלעגט זי אויך איצט פון מאָל צו מאָל זיך אַריינ־כאַפּן צום אַלטן נאָטען אין שטיבל (אויב ער איז נישט געווען, האָט זי גע־וואוסט, וואו דער שליסל ליגט). זי פלעגט אַרומשמירן דעם אויוון, פאַרנעמען זיינס אַ פּאָרל וועש, אַ האַנטעך, אַ ציכל און דערנאָך האָט זי עס צוריק אַוועק־געלייגט אויפן ברעג פון בעט ריין און גלאַט צעקאַטשעט. און האָט זי אים געטראָפן אין שטוב, פלעגט זי זיך צוזעצן אויף אַ רגע און זיך נאָכפרעגן, ווי עס גייט אים אין קאָלווירט, צי שרייבט אים שמאי און וואָס שרייבט ער?...

טאַניע איז געווען פאַרנומען טאָג און נאַכט. מען דאַרף ענדיקן דאָס לערנען און ענדיקן נישט אַבי־ווי. און דאָ גלוסט זיך נאָך שפּילן אין דראַמ־קרייזל, זי ווייס נישט פאַרוואָס, נאָר זי האָט עס זייער ליב. איצט האָט מען זי נאָך אויסגעקליבן פאַרן סעקרעטאַר פון זייער קאָמיוגישער גרופּע אין

טעכניקום. ווענן דעם האָט זי געשריבן שמאין, צווישן די איבעריקע נייעס פון דאָרף.

די מאַמע האָט איר קיינמאָל אויף דעם נישט געזאָגט נישט גוט, נישט שלעכט. אַ סימן, אַז די שכנים זיינען איר גראָדע געווען צום האַרצן.

און דאָ פּלוצים — די מלחמה. אין דאָרף זיינען אַריין די דייטשן.

צווישן אַלע דייטשישע העסלעכקייטן און אכזריות, וואָס די וואַזוניטשער דאָרפסלייט האָבן זיך אָנגעזען, מעג פאַררעכנט ווערן אויך דאָס אומפּאַרגעס־לעכע חוזק מאַכן און אכזריותדיקע בייזלוסטיקן זיך איבערן אַלטן נאָטען.

תחילת איז דורך די אויפגעפּראַלטע פענצטערלעך פון זיין אלמן־שטיבל געפלויגן דאָס אָרעמע שטוב־געשיר: כלים, קליידער, בעטגעוואַנט. דער־נאָך האָט זיך צעעפנט די טיר, ווי ביים אַרויסלאָזן אַ לוויה און צוויי בלאָנדע, צעהוליעטע דייטשוקעס מיט לויזלעכע ווייסלעכע פּנימער האָבן אַרויסגעפירט דעם אַלטן נאָטען. די הענט זיינען ביי אים געווען געבונדן אַהינטער און ביים קליינעם קרייזלדיקן, נאָך נישט אינגאַנצן גרוי־געוואָרענעם בערדל זיינען צוגעבונדן מיט דינע שטריקעלעך געהאַנגען צוויי קיילעכדיקע פאַרזשאַווערטע געוויכטלעך: אַן איינפונטיקס און אַ צווייפונטיקס. די געוויכטלעך האָבן מיט זייער אייזערנער האַרטקייט זיך טויב אָפּגעקלאַפּט איינס אָן דעם צווייטן, געצויגן ביים אַלטן דעם קאָפּ אַראָפּ און אים געריסן ביז בלוט די הויט איבער דער באָרד. און די דייטשלעך האָבן זיך געפּאַרעט פון ביידע זייטן. ווי פאַרשוויצטע מחותנים אויף אַ גאַר אָנגעלייגטער חתונה, האָבן זיי גע־פליעסקעט מיט די הענט און צוגעקנאַקט מיט די פינגער.

וואָס מער די דאָזיקע לייט האָבן געשעפּט נחת פון זייער סאַדיסטישער שפּיל, אַלץ מער איז געוואַקסן דער צער ביי די אַלט־איינגעזעסענע איינ־וואוינער, וואָס האָבן דאָס צוגעזען.

טאָניע, איידער זי איז אינגאַנצן אַוועק אין וואַלד, וואו ס׳זיינען שוין געווען היפּש משפּחות, האָט נאָך אויך באַוויזן צוצוזען, ווי אַזוי מען האָט דעם אַלטן נאָטען געמאַטערט. פאַר אירע אויגן איז די גאַנצע צייט געשטאַנען דאָס בילד, ווי מען האָט אַריינגעזעצט דעם אַלטן אין שטאַלעכל.

דאָס האָט זי די ערשטע פּאָר טעג אין איר נייעם וואוינאָרט נישט געלאָזט רוען אַזוי לאַנג, ביז זי האָט איינמאָל גענומען אַ דערלויבעניש זיך איבער־צוטאָן אין די קליידער פון אַ דייטשישן סאָלדאַט, וועלכן די פּאַרטיזאַנער האָבן אַוועקגעלייגט. די סאַמע נייטיקע דייטשישע ווערטער האָט זי געקענט נאָך פון שול. זי האָט מיטגענומען מיט זיך אַ האַלבע פלאַש בראָנפן. דער אָנגעלאָדענער רעוואָלווער איז געווען מיט איר כסדר די לעצטע צייט. חברים, וואָס האָבן זי געזען פאַרן אַוועקגיין, האָבן זי קיין זאַך נישט איבערגעפרעגט — מען האָט געוואוסט וואוהין זי גייט. זי האָט אַ פייף געטאָן צום הינטל, וואָס איז געלעגן שלעפעריק אויפן וואָגן, און זיי זיינען ביידע אַוועק.

די האַלבע, כלומרשט נישט דערטרונקענע פלאַש בראָנפן האָט איר גע־

דאַרפט פאַרבייטן דעם פאַראָל. אָט איז זי, צום ביישפיל, אַ יונג דייטשל און איז כלומרשט שיכורלעך און זינגט אונטער אַ פריילעך לידל. אויף אַזאַ אופן קאָן מען דורכקומען מיט דער וואַך, וואָס וועט זיך אויך נישט אָפזאָגן געבן אַ פאָר שלונג פון דער פלאַש. אין סאַמע דאָרף שוין האָט דאָס הינטל אָבער אָפגעקערעוועט פון וועג און איז אַוועקגעלאָפן צו די גערטנער. טאָניע האָט זיך אַ וואַקל געטאָן אויף אַ רגע, צי זי זאָל אים נאָכגיין, און באַשלאָסן אויף יאָ. איז זי אַוועק מיט דער סטערניע אין די קרויט־גערטנער. זי איז אַזוי דערגאַנגען ביז צום הויף פונעם געוועזענעם דאָרף־ראַט. אין די פאָדערשטע פענצטער פונעם דאָרף־ראַט איז געווען ליכטיקלעך, ווי דאָרט וואָלט זיך געלויכטן ערגעץ פונעם צווייטן צימער. פריילעך איז געווען מיט אַ צען הייזער ווייטער ביי סוראַכווימען דעם גביר אין דער שטוב. דאָרטן האָבן די דייטשן קענטיק געשיכורט, געהוליעט און געטאַנצט אויף זייער שטייגער. און דאָ, פון דער זייט פלויט, אינעווייניק, וואו דאָס הינטל האָט זי געפירט, האָט טאָניע דערזען אַזעלכעס, וואָס ס'וועט שוין אַ גאַנץ לעבן נישט אַוועקגיין פון פאַר איר בליק. יאָ, ס'איז זי, אָלגע, איר יונגע חברטע, אויך אַ שכנה, וואָס האָט זיך אַ צייט געקווענקלט צי גיין אין וואַלד צי נייַן. זי איז געלעגן אויף אַ בעט, האַלב נאַקעט. די הענט צעוואָרפן. זי איז אפשר נאָך נישט גוט פאַרקילט געוואָרן, אָבער מען האָט געקאָנט לייענען ווי אין אַ בוך, ווי אַזוי איבער אָט דעם יונגן בליענדיקן לייב האָבן זיך געהולעמעט די צעהוליעטע, צעווילדעוועטע אָפשטאַמלינגען פון דער דערהויבענער ראַסע. ביי טאָניען האָט אַלצדינג געשריגן אינווייניק. זי האָט איר אויסגעגלייכט די הענט, פאַרמאַכט די אויגן, צוגעדעקט די נאַקעטקייט מיט די רעשטלעך פון איר צעפליקטן אָנטאָן און איז שטיל אַוועק נאָך דעם, וואָס זי איז אַהער געקומען.

טאָניע האָט מיט ציטערנדיקע הענט אָפגעדרייט דאָס פאַרזשאַווערטע שלאַבעריקע שלעסל פונעם שטאַלעכל. איר האָט זיך מיטאַמאָל אויסגעדאַכט, אַז די שטאַל איז אינגאַנצן ליידיק. נאָר באַלד האָט זי דערהערט אַ שטילן, טיפן קרעכץ און זי האָט אָפגעזוכט דעם אַלטן נאָטען, וואָס איז געווען צוגעבונדן מיט אַ קלאָטשעוואַטער שטריק צו דער שוואַרצער הילצערנער וואַנט.

— זיידענקע, — האָט אים טאָניע אַ שעפטשע געטאָן אין אויער, — דאָס בין איך, אַנטאָנינאַ, זאָלסט גיין רואיק אַהין אַראָפ צום צווינטער. איך וועל דיר נאָכגיין.

זי האָט אים אָפגעבונדן די הענט, באַפרייט די באָרד פון די געוויכטן און אַרויסגעפירט. זי איז נאָכגעגאַנגען הינטן מיט אַן אָנגעשטעלטן רעוואָל־ווער, פונקט ווי זי וואָלט געטריבן דעם אַלטן פאָרויס, אויף אים צו דער־ענדיקן.

רגעס האָבן זיך אויסגעצויגן פאַר אייביקייטן. נאָר ווי מאָדנע די זאַך

זאָל נישט אויסזען, זיינען זיי רואיק און אינגאַנצן אומגעשטערט אַרויס פון דאָרף.

דורך אַ זייטיק, ווינציק אָנגעזען שטעגעלע, זיינען זיי אַראָפּ אין טאָל אַריין. דאָרטן האָט טאָניע געגעבן דעם אַלטן נאָטען אַ לעק בראָנפן אויף באַנעצן די ליפּן און זיי זיינען אַוועק מיטן יאַר — אַהין, וואו נישט יעדער האָט געקאָנט און געמעגט וויסן דעם וועג.

איבערן דאָרף האָט זיך צעטראָגן אַ קלאַנג, אַז דעם אַלטן נאָטען האָט אַ יונג דייטשל אַרויסגעפּירט צו די מאָהילקעס און אים דאָרטן דערשאָסן.

ביי זיי איז דווקא אַ מאָדע, אַז זיי לאָזן נישט אַ צייט באַערדיקן זייערע דערמאָרדעטע קרבנות. זאָלן די ערד און דער הימל, ווי אויך אַלע באַ־שעפענישן אויף דער ערד זיך שפּיגלען אין זייערע שיינע מעשים. נאָר דעם אַלטן האָט קענטיק אָפּגעגאָלטן. זיי האָבן אים ערגעץ טיף באַהאַלטן, ווייל מער האָט אים קיינער נישט געזען...

ערשט אין עטלעכע טעג אַרום האָט דאָס דאָרף מיט פרייד זיך דער־וואוסט, אַז דער אַלטער נאָטע לעבט און איז אינאיינעם מיט נאָך אַ פּאָר אַלטע לייט ביים „אָבאָז" פון דער פּאַרטיזאַנישער מחנה — — — — — —

איר זאָגט שכנים. פאַרשטייט זיך שכנים, אָבער אַזעלכע, וואָס קאָנען איינשטעלן דאָס אייגענע לעבן און גיין אויף מסירת נפש, דאָס איז שוין, אויב איר ווילט, אַ ביסעלע מער!

טאָניע טייערע! אַ געזונט אין דיינע אברים, און אַ גוט לעבן אויף דיר און אויף דיינע נאָענטע אומעטום, וואו דו ביסט!...

מיין חבר לוקיאַן

.1

פאַרגעקומען איז עס אינגאַנצן אַ פּאָר יאָר פאַר דער אָקטיאַבער־רע־וואָלוציע.

איך בין געוואַקסן אין שטוב אין קינד, פלעגט מיר זיין אומעטיק. דער טאַטע פלעגט אויף גאַנצע האַלבע יאָרן אַוועקגיין אין דער בודע מאַכן טעפּ, און אַהיים פלעגט ער קומען נאָר אויף די אַלטע יום־טובים: אויף פסח און אויף סוכות.

איינמאָל איז ביי אונדז איינגעשטאַנען אויף קוואַרטיר לאַווריק, אַ פויער פונעם דאָרף בעהוני. בעהוני איז פינף ווערסט פון אונדזער שטעטל.

ניט געקוקט וואָס בעהוני איז אַ דאָרף פון וואָסערע פינף טויזנט איינ־וואוינער, איז דאָרט פאַר דער צאַרישער רעגירונג קיין איין שול ניט געווען. די צאַרישע רעגירונג האָט נאָר געטראַכט, ווי אַזוי בעסער צו פאַרקנעכטן דאָס פאָלק, צו באַעוולהן עס און צו בויען פאַר דעם וואָס מערער קלויסטערס און תפיסות.

אַ פויער, וואָס האָט, ניט געקוקט אויף אַלע שטערונגען, פאָרט געוואָלט לערנען דאָס קינד, האָט ער עס געדאַרפט שיקן קיין סלאָוועשנע אין דער שטעטלשער צווייקלאַסיקער שול.

די־אַ קינדער פלעגט אויסקומען גיין אַלע טאָג פינף ווערסט אין שול און פינף ווערסט פון שול ביי אַלערליי וועטערן. האַרבסט־צייט — אין די גרעסטע בלאָטעס און רעגנס, ווינטער — אין די פרעסט, אין די זאַ־ווערוכעס מיט די מעטעליצעס, און פרילינג — אין די גרויסע כליופּן און צעגיסונגען.

בעלנים אויף אַזאַ לערנען זיינען, פאַרשטייט זיך, געווען ווינציק. דאָך פלעגן וואָסערע צען־פופצן קינדער פון אַזאַ דאָרף גיין אַלע טאָג פון דאָרף אין דער שטעטלשער שול אַריין, אויסער זונטיקס און קלויסטער־יום־טובים־טעג, ווען זיי פלעגן קענען אַ ביסל אָפּרוען.

לוקיאַן, לאַווריקס זון, איז געווען איינער פון אָט די געציילטע חברה. ער איז אַלט געווען צוועלף יאָר, און ער פלעגט טאָג אין טאָג לויפן אין זיינע פאַסטאָלעקלעך מיט די ווייסע אָניטשקעס, און דאָס לייוונטענע טאָרבעלע ביכער איז אים געווען איבערגעוואָרפן איבערן אַקסל.

לאַווריק האָט געקענט באַנדערייַ, האָט ער געקראָגן אַ פּאַדריאַד מאַכן אין די שכנהשע האַרבאַרניעס גרויסע קיילעכדיקע ביטן אַזעלכע און זיי אָנציען מיט אייזערנע רייפן. דאָס איז געווען אַן אַרבעט אויף עטלעכע

חדשים. האָט ער זיך געדונגען ביי אונדז נאַכטלעגער, און עסן פלעגט מען אים געבן דאָרטן, וואו ער האָט געאַרבעט.

לאָורין האָט זייער שטאָלצירט מיט זיין זון, וואָס וועט ביי אים זיין, זאָגט ער, אַ געלערנטער.

— אָ, אָ! — מאַכט ער, — לוקיאַן? לוקיאַן, אַז ער וועט אויסוואַקסן, וועט ער שוין אין קיין פּאַסטעלעס ניט גיין!...

און מיינען האָט ער געמיינט מיט דעם, אַז ער וועט קענען זיך באַשטעלן פאַר אַ שרייבער צום סטאַרשינאַ אין וואָלאַסט, אָדער ער וועט גאָר אַוועק פאַר אַ לערער אין אַ שול, און דאָס שטיקל ברויט וועט אים שוין אָנקומען אַ סך גרינגער, ווי ווען ער זאָל בלייבן אַ פּאַראָרעמטער פויער מיט זיין טאַטן באַגלייך.

די מאַמע האָט געוואוסט, אַז ס'מיר אומעטיק, האָט זי איינמאָל אַ זאָג געטאָן צו לאָורינען, אַז טאָמער וואָלט געווען אַ זאַך, לוקיאַן זאָל ניט לויפן אַלע טאָג צו פינף ווערסט אַהין און צו פינף ווערסט צוריק. זאָל מען אים אין דער היים מיטגעבן אויף אַ גאַנצער וואָך עסן, און נעכטיקן וועט ער ביי אונדז. אַלע שבת, נאָך דער שול, וועט ער אַוועקגיין אויפן זונטאָגדיקן טאָג אַהיים, און מאָנטיק גאַנץ פרי צוריק אין שול.

לאָורין האָט זיך שטאַרק דערפרייט פון אַזאַ פּאַרשלאָג. ער האָט גענומען קראַצן מיט די פינגער זיין געלע שיטערע באָרד אונטערן הויכן גאָנערדיקן האַלדז. אַליין איז ער אויך געווען אַ הויכער, לאָורין, מיט געזונטע, ברייטע קנאָכנס.

— אָט־אָט־אָ — דאַ־אַברע־ע, — האָט ער נאָך אַ לאַנגן שמייכל און נאָך אַ לאַנגן קראַצן די באָרד געענטפערט.

און מיר האָבן באַקומען נאָך אַ קוואַרטיראַנט — לוקיאַנען, לאָורינס זון, אַ בחורל אין מיינע יאָרן, נאָר אויך אַ בלייכינקער און מיט בלויע צוויי צע־עפנטע אויגן, וועלכע באַקוקן מיט וואונדער אַלץ, וואָס זיי דערזעען.

פּאַמעלעכקע, פּאַמעלעכקע האָבן מיר זיך מיט לוקיאַנען באַקענט. איך האָב געלערנט אין חדר, און ער אין שול. ער פלעגט זיך באַפרייען, נאָך מיטאָג, און איך אין אָוונט. אָבער דאָך פלעגן מיר האָבן שעהן, ווען מיר פלעגן צוזאַמען פאַרברענגען, זיך שפּילן, דערציילן איינער דעם צווייטן מעשות, — באַוואונדערן איינס דעם צווייטן. מיר פלעגן אויך דערציילן איינס דעם צווייטן וואָס מיר האָבן געלערנט. ער האָט שוין ביי מיר גע־קענט דעם גאַנצן אלף־בית אויף אויסווייניק, און איך פלעג מיט אים איב־איינעם אָראָפּשרייבן זיינע אַריפמעטישע אויפגאַבעס (דעמאָלט האָט עס גע־הייסן — זיך לערנען חשבונען) און אויסלייענען פון זיינע רוסישע כרעס־טאָמאַטיעס שיינע דערציילונגען און לידער.

ס'איז דעמאָלט אַקוראַט געגאַנגען די גרויסע, די אימפּעריאַליסטישע וועלט־מלחמה.

לאָזט זיך אויס, אַז לוקיאַן האָט בעסער געוואוסט, וואָס סע טוט זיך דאָרט אָפּ אויף דער מלחמה, איידער איך. ריכטיקער געזאָגט, ער האָט זיך קלאָרער פֿאַרגעשטעלט די שווידערלעכע בילדער און די גאַנצע קללה, וואָס די מלחמה טראָגט מיט זיך פֿאַרן אָרעמען האָרעפּאַשנעם מענטשן.

זיינע דערציילונגען פֿלעגן זיין צוגעמישט מיט קינדערשער פֿאַנטאַזיע און מיט אַבערגלויבן, אָבער איך פֿלעג זיך אַזוי אין זיי אַריינטאָן, אַז איך פֿלעג פֿאַרגעסן, וואָס פֿאַר אַ טאָג ס'איז הייַנט. איך פֿלעג פֿאַרגעסן, אין וואָס פֿאַר אַ שטאָט איך בין, און איך פֿלעג ניט געדענקען, וואָס איז איצט פֿון יענער זייט פֿענצטער — זומער צי ווינטער, פֿעלד צי גאַס.

איינמיטן בייטאָג פֿלעגט זיך מיר אַמאָל אויסדוכטן, אַז אָן־אָ, פֿון יענער זייט גאַנעק, זיינען די אָקאָפּעס, באַדעקטע מיט אַנגעגראָבענעם ראָזש, מיט ביימלעך, אַז ווי איך וועל נאָר אַרויסגיין פֿון טיר, וועל איך זיך פֿאַרטשעפּען פֿאַר די פּילפּאַכיקע באַפֿלעכטונגען פֿון שטעכיקן דראָט.

איינמאָל האָט ער מיר דערציילט, ווי אַזוי אויף אַ ברייטן פֿאַרלאָזטן פֿעלד, פֿול מיט הרוגים, כאַפּט זיך אויף אַ געהרגעטער, וואָס ביי אים האָט אָפּגעריסן אַ פֿוס אין שלאַכט, און ניט געקוקט, וואָס ער איז אַ געהרגעטער, שפּרינגט ער דאָך אויף אויף זיין איין פֿוס, אַ באַגאָסענער מיט גרינער לבנה־שיין, און זוכט צווישן די הרוגים זיין אָפּגעריסענעם צווייטן פֿוס.

— דאָס קער זיין ניט אמת, — פֿאַרענדיקט מיר לוקיאַן די מעשה, — מענטשן דערציילן עס גלאַט אַזוי.

ווי ער רעדט מיר אויס, אַז דאָס קער זיין ניט אמת, און איך פֿיר איבער די אויגן צום פֿענצטער, ווערט מיר אַ חידוש, וואָס ס'איז ניט ביינאַכט, נאָר ס'גאָר בייטאָג. די שיין שווינדלט מיר אַזוי פֿרעמד אין די אויגן, און די זאַכן אין שטוב זיינען גאָר ניט פֿון קיין שטעכיקן דראָט און ניט פֿון קיין שלאַכט־פֿעלד, נאָר אַ פּראָסטער טיש מיט פּראָסטע בענקלעך. זיי קומען אויס אַזוי פֿרעמד, און אַלץ איז מיר אַזוי ווי איך וואָלט זיך אויפֿגעכאַפּט פֿון שלאָף.

אַמאָל פֿלעגט מיר נאָך לוקיאַן געבן צו פֿאַרשטיין, אַז די מלחמה האָבן די פּריצים אויסגעקלערט. ניט נאָר אונדזערע פּריצים. די פּריצים פֿון אַלע לענדער און די קיסרים זייערע. וואָס איז? עס קאָסט דען זיי טייער מענטשן? פֿאַרן אָרעמען מענטשן מאָנט ביי זיי קיינער ניט איין. וואָס אַרט עס זיי? מ'וועט אויסהרגענען די, וועלן קומען אויף זייער אָרט אַנדערע. אָרעמע מענטשן זיינען נאָך דאָ אויף דער וועלט גענוג.

.2

אין אַ קורצער צייט אַרום האָט מען עפּעס אַזוי ווי אין איין חודש צוגענומעןביידע טאַטעס אונדזערע און זיי אויך אַוועקגעטריבן אויף דער מלחמה.

מיין טאַטע איז געקומען פֿון דער בודע, פֿון די טעפּ, זיך געזעגענען מיט

אונדז. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל זינט מיר געדענקען, ער זאָל קומען אַהיים אַזוי אינמיטן יאָר, אין אַ וואָכעדיקער צייט. און לוקיאַנס טאַטע, לאַוורין האָט אויך איבערגעלאָזן די ביטן, מיטן פּאַדריאַד, מיט דער קוואַר־טיר, מיט דער היים.

איך מיט לוקיאַנען האָבן עפּעס אַ שטיקל צייט אויסגעזען ווי אַ פּאָר דערשראָקענע גאַנערלעך. מיר פלעגן אָנקוקן איינס דאָס אַנדערע מיט פאַר־וואונדערטע, איבערגעשראָקענע אויגן. לוקיאַן האָט געזאָגט, אַז איך האָב אַ טעות, וואָס איך מיין, אַז אויב מען טרייבט אויף דער מלחמה, מוז מען גיין. ס'גאָר ניט קיין מוז. פּריצים איז פאַראַן ווינציק, און אַזעלכע מענטשן, ווי מיר, זיינען אַ סך. אָט־אָ גייען מיר אַלע אויף דער מלחמה, גאַנץ בעהוני, גאַנץ סלאָוועשנע, גאַנץ טכאַרין — אַלע דערפאַר אַרום ביז אָוורוטש.

די אָרעמע מענטשן ווילן דאָך ניט קיין מלחמה. די מלחמה ווילן נאָר די פּריצים און די רייכע. איז דען אַ גרויסער באַטרעף זיך אויסקערעווען מיט די ביקסן און מיט די שווערדן און צעהרגענען דאָס בינטל פּריצים מיט די פּריסטאַווס מיט די גלחים און אַלע איבעריקע?

— וואָס איז? פרעג איך לוקיאַנען. — די פּריצים שיקן דען אויף דער מלחמה? אויף דער מלחמה הייסט דאָך גיין דער קיסר!

— אַז דו פאַרשטייסט ניט, — ענטפערט מיר לוקיאַן, — ווער איז דען דער קיסר? ניט קיין פּריץ, ניט קיין גביר? אַז דער קיסר און די פּריצים און אַלע רייכע — דאָס איז דאָך איינס און דאָס זעלבע.

— פאַרוואָס־זשע טוט מען דאָס טאָקע ניט אויף?

— וואָס?

— אָט דאָס, וואָס דו האָסט ערשט געזאָגט...

— אַ־אַ־אַ, פאַר דערפאַר... ס'זיינען נאָך דאָ אַ סך... אומפאַרשטענ־דיקע מענטשן, מענטשן, וואָס האָבן מורא. נאָר ס'גאָרניט, אין די גרויסע שטעט איז מען שוין פאַרשטאַנדיקער. אין די גרויסע שטעט זיינען דאָ אַרבעטער, אַזוי ווי דער מאַמעס ברודער, אַזוי ווי לוקיאַן. פאַר די אַרבעטער וועלן זיי זיך דערשרעקן אַ ביסל שטאַרקער, ווי פאַר אַזוי מענטשן...

דאָס, וואָס מען האָט ביידע טאַטעס אונדזערע צוגענומען אויף דער מלחמה, האָט מיר נאָך מערער פאַרבונדן מיט לוקיאַנען. איך האָב זיך מיט אים אַזוי אויפגעהברט, אַז די צוויי נעכט — פון שבת ביז איבער זונטיק, — וואָס ער פלעגט נעכטיקן אין דאָרף, פלעגן זיך מיר ציען און ציען. מאָנטיק גאַנץ פרי פלעג איך שוין שטיין אויפן שוועל און אַרויסקוקן אויף לוקיאַנען. ער פלעגט פריער פאַרלויפן צו אונדז אין שטוב, אָוועקלייגן דאָרט דאָס טאָרבעלע מיטן עסן און דערנאָך ערשט אַוועקגיין אין „שקאָלע" אַריין. איך פלעג שוין אויך צו יענער צייט זיין אָפּגעוואַשן און אָפּגעגעסן און נאָר מיט די ביכער אונטערן האַנט פלעג איך וואַרטן פון יענער זייט הויף. און אַבי

איך דערזע נאָר, ווי לוקיאַן לויפט שוין אַ פּאַרסאַפּעטער באַרג־אַרויף דורך דעם שכנהשן הויפל, בין איך שוין אין מיטריס געסל, און אין פופצן מינוט אַרום בין איך שוין אין חדר, און ער — אין שול.

.3

אויף אַ סך זאַכן בין איך מקנא געווען לוקיאַנען, און אַנדערע זאַכן זיינען לוקיאַנען געפעלן געווען בעסער ביי אונדז.

אים איז געפעלן געווען, וואָס ביי אונדז אין די שטעטלדיקע שטיבער פּירט מען זיך אַ ביסל ריין, וואָס מען שלאָפט אויף באַזונדערע געלעגערס, און מען עסט מיט באַזונדערע כלים. אין דאָרף, אינעם אַמאָליקן אַלטן דאָרף, האָט מען עס ניט געזען. דאָרטן פלעגן אַלע שלאָפן אויף איין פּאָל, עסן פון איין שיסל, די חזירים פלעגט מען אַריינלאָזן אין שטוב צו דער קאָרעטע...

איך אים האָב מקנא געווען דערויף, וואָס ביי זיי שטייען אין גאָרטן אונטערן סאַמע שטוב צוויי ווייִנשל־ביימער, וואָס לוקיאַן מיטן טאַטן מיט זיינעם קאָסען אַליין אָן היי פאָר דער בהמה, און דערנאָך, ווען ס׳ניטאָ קיין מלחמה, שלאָפט לוקיאַן מיט זיין טאַטן אין שטאַל אויף היי. זומער, ווען לוקיאַן איז פריי פון שול, פּאַשעט ער אַליין די בהמה זייערע.

אַט־אַט צעלאָזט מען די קינדער פון שול, וועט שוין לוקיאַן זיין אַ פרייער פויגל. ער וועט אַרומלויפן איבער די פעלדער, קלייבן סטרוטשע, רייסן ציאַצקעס, און איך וועל זיך נאָך דאַרפן טשאַדען אינעם דושנעם חדר מיט די איבעריקע יינגלעך באַגלייך.

לוקיאַן האָט מיך געוואָלט טרייסטן, און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ווען ער וועט שוין זיין פריי פון שול, וועט ער קומען זומער אין אַ פרייטיק־בייטאָג, ווען מען לאָזט אונדז אָפּ פון חדר, און וועט מיך נעמען צו זיי אין דאָרף אַריין. דאָרטן, ביי זיי אין דער היים, וועל איך זיך קאָנען אויפשטעלן אויפן לייטערל לעם זייערע ביימער און רייסן ווייִנשל גלייך אין מויל אַריין, וויפל איך וועל אַליין וועלן. מען דאַרף זיך נאָר היטן, מען זאָל ניט צעברעכן קיין צווייגן.

איך האָב געוואָלט ביי לוקיאַנען אָן אַנדער זאַך. ביז דענסטמאָל וועלן זיך שוין אויספירן אַלע פייגעלעך, און קיין נעסטן מיט פייגלשע אייעלעך וועט שוין ניט זיין צו קריגן. און אין חדר האָב איך געזען ביי אַ יינגל צוויי פייגלשע אייעלעך, שייניניקע, ווי די גאַנצע וועלט, און די יינגלעך האָבן אים אַלע מקנא געווען. לוקיאַן האָט אַ קלער געטאָן און איז געבליבן שווייגן.

— נו? — פרעג איך אים שוין מיט אומגעדולד.

— ס׳ניט גוט, — ענטפערט מיר לוקיאַן, — באַראַבעווען די „מאַמע" און צונעמען פון איר אירע קינדער... ביי אונדז נעסטן זיך דווקא צוויי פייגעלעך איבערן סאַמע פענצטער, פון אויבן אינעם אייבערשטן ביישטידל. דאָרטן איז אויסגעדויבעט אַזאַ מין שיפיקל. זאָלסטו אָבער זען, ווי אַזוי זיי היטן זיך פאַר אַ פרעמד אויג און ווי אַזוי זיי ציטערן איבער די אייעלעך.

איך האָב עס דערהערט, האָב איך זיך ממש פאַרצאַפּלט.

— ביי איך אַליין האָט פון אויבן איבערן פענצטער אַ פייגעלע געלייגט אייעלעך פאַרוואָס ניט ביי אונדז?

— דערפאַר, — האָט לוקיאַן געשמייכלט, — וואָס דו וואָלסט ביי זיי אויסגעליידיקט די נעסט.

— יאָ, אויסגעליידיקט. אָט־אָ באַלד צעיאָג איך זיך זי אויסליידיקן. נו, זאָג, וואָס פאַר אַ פייגעלע איז עס? האָסט עס געזען? און די אייעלעך זיינען דאָרט אַ וועלכע? דו האָסט די אייעלעך אויך געזען?

— נו, יאָ, — האָט לוקיאַן געענטפערט און זיינע אויגן האָבן זיך שוין אויך אָנגעצונדן מיטן זעלבן פייערל, וואָס מיינע, — דאָס פייגעלע איז אַ לאָסטעווקע, מיט אַ לאַנגן ווידעלע און מיט שפּיציקע לענגלעכע פליגעלעך. דאָס הייסט, ניט איין פייגעלע זיצט ביי אונדז, נאָר צוויי. די נעסט האָבן זיי אויסגעקלעפּט מיט האַרטער בלאָטע, און אינעווייניק איז זי אויסגעבעט מיט ווייכן פוך. אייעלעך ליגן שוין דאָרט פיר, לענגלעכע, ווייסינקע, מיט אַ סך שפּרענקעלעך באַזעצט...

— אוי, ברענג...

— ווי אַזוי־זשע קען מען?

איך האָב שוין אויך פאַרשטאַנען, אַז ס׳איז קרום און ס׳וועט זיין ניט גוט, אויב מירן זיך אַזוי באַגיין מיט די פייגעלעכס נעסט...

— אָבער איינס...

— לוקיאַנטשיקל, טייערער, כאָטש איינס!...

— אויף איינעם ווייניקער?

— נו, יאָ, לוקיאַנטשיקל, אויף איינעם ווייניקער.

— גוט.

4.

ביי לוקיאַנען זיינען געגאַנגען די עקזאַמענעס אין שול. ס׳איז שוין ביי אים געווען די סאַמע האַרבסטע וואָך פונעם גאַנצן יאָר לערנען. אַז אין דרויסן איז שוין אַזוי שיין און ס׳גלוסט זיך אין פעלד אַריין! און דאָ דאַרף מען חזרן אויף אויסווייניק וועגן גאָטס מאַמע, וועגן קיסרים און קיסריניעס און נאָך אַזעלכע זאַכן... אים אין דער אַמאָליקער שול איז געווען שווער צו לערנען, און אונדז איינעם חדר איז געווען נאָך שווערער. ביי אים, אויב מען האָט געלערנט וועגן „גאָטס מאַמע", האָט מען אָבער חוץ דעם אויך געלערנט אַריפמעטיק, געאָגראַפיע און נאַטורקענטעניש. מיך האָט מען פאַרקלאַפּט דעם קאָפּ מיט אַזוינע זאַכן, וואָס זיינען גאָר אויף דער וועלט ניטאָ, אָט דערויף און מער אויף גאָרניט האָבן מיר די גאַנצע קינדהייט אויסגעגעבן, צוליב אָט דעם האָט מען אונדז קיילעכדיקע יאָרן פון פרי ביז נאַכט געשטיקט אין די חדרים.

שבת פאַרנאַכט האָב איך אַרויסבאַגלייט לוקיאַנען און אים נאָך אַמאָל דערמאָנט, ער זאָל ניט פאַרגעסן יענע זאַך... און איך וואַרט שוין.

מיר ציט זיך יעדע שעה, ווי אַ יאָר, און יעדער טאָג איז אַן אייביקייט. איך ווייס שוין, אַז איך וועל זונטיק אַקעגן מאָנטיק די גאַנצע נאַכט מיט קיין אויג ניט צומאַכן. דער קאָפּ האָט מיר ווי געטאָן. אָבער אַנטשלאָפן ווערן האָב איך ניט געקענט. מיר שטעלט זיך אַלץ פאָר, אַז אָט־אָ גייט ער שוין, לוקיאַן, אָט האַלט ער אין טאַרבע צווישן די ביכער דאָס אייעלע, און ס׳קען זיך נאָך צעקוועטשן. ווידער דוכט זיך מיר, אַז ער שטעלט מיך אַנידער ביים ווייגשלבוים, און אַנשטאָט ווייגשל וואַקסן דאָרטן אייעלעך, פייגלשע אייעלעך, ווייסינקע, רויטינקע, מיט שפּרענקעלעך, אָן שפּרענקעלעך, און זיי שייגען אַזוי שיין קעגן דער זון. דערנאָך שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ער טראָגט איןביידע הענט צוויי פייגעלעך, און יעדער פייגעלע האַלט אין שנאָבעלע אַן אייעלע פון מיינעטוועגן, זיי פרייען זיך אַלע אינדרייען און ווייזן מיר, ווי איינער מיינט: ווי באַלד דו ווילסט זיך שוין יאָ שפּילן, ווי אַ קליין קינד, איז מילא, טוען מיר דיר צוליב.

זומער הייבט אָן טאָגן פרי. ווי ס׳נאָר געוואָרן ליכטיק, בין איך שוין אומגעקראָכן איבערן הויף. די שכנה אינעם אונטערשטן קליידל האָט אַרויס־געטריבן די בהמה אויף דער פּאַשע, פרעגט זי מיך:

— וואָס איז אַזוי פרי, בונימל? אפשר דער בויך?

די מאַמע איז שוין אויך אויפגעשטאַנען, האָט זי מיך געטריבן, איך זאָל נאָך גיין שלאָפן. ס׳נאָך פרי, זאָגט זי, דער קאָפּ וועט דיר ווי טאָן! און זי וויל, איך זאָל נאָך גיין שלאָפן. זאָג איך איר, אַז שלאָפן וויל איך ניט. פרעגט זי, טאָמער וויל איך עסן, וואָס איך דריי זיך שוין אַזוי לאַנג אַרום. זאָג איך, אַז קיין עסן וויל איך אויך ניט.

אַזוי האָב איך קוים־קוים דערצויגן די שעה, ווען מען דאַרף שוין גיין אין חדר. איך האָב אויפגעפּאַקט מיינע ספרים, גענומען זיי אונטערן האַנט און בין אַרויס מיט אַ שמייכל אין הויף, ווייל איך האָב געוואוסט, אַז אין דער־אָ מינוט, אַזוי ווי אויפן זייגער, באַגעגן איך זיך אַלע מאָנטיק אינדערפרי מיט לוקיאַנען.

איך וואַרט צו לעם ברונעם, וואַרט צו אַ ביסעלע לעם פאַרטקעלע פון הויף, איך קוק דורכן פאַרקאָן פון גאָרטן... ניין, ניטאָ! מ׳זאָל כאָטש ערגעץ אָנהייבן זען לוקיאַנען... אָן־אָ אויפן שליאַך פאָרט אַ פור אין פעלד אַריין. אויפן וואָגן זיצן אַ פויער מיט אַ פויערטע און צוויי פּיריאָריקע קינדער. אַ הינטל לויפט נאָך נאָכן וואָגן, אַ שוואַרצס, מיט אַן איבערגע־שלאָגן פיסל. מ׳זאָל כאָטש ערגעץ אָנהייבן זען לוקיאַנען!

איך האָב זיך צוגעשפּאַרט צום פּלויט און איך ווייס ניט, צי איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן, צי ניין.

— — — — — — — — — — — — —

— זע נאַר, ביסט נאָך ניט אַוועק אין חדר? — האָב איך דערהערט דער מאַמעס קול.

איך האָב זיך אויפגעכאַפּט און זיך אי פאַרשעמט, אי דערשראָקן.

— און... לוקיאַן?... נאָך ניטאָ? — פרעג איך, און דאָס האַרץ האָט ביי מיר מיטאַמאָל אָנגעהויבן קלאַפּן, אַז אָט־אָט שפּרינגט עס, דאַכט זיך, אַרויס.

ניטאָ, ניט געקומען איבער עפּעס לוקיאַן...

ס׳איז נאָך מיט אים קיינמאָל ניט געוועזן אַזעלכעס, ער זאָל מאַנטיק ניט קומען אין שול.

איך בין אַוועק דורך מיטריס געסל אין חדר אַריין. איך פיל, אַז סע שפּעט, און איך ווייס, אַז דער רבי וועט מיך נעמען איבערפרעגן, פאַרוואָס איך האָב אַזוי פאַרשפּעטיקט. די ייִנגלעך וועלן זיך נעמען איבערקוקן איינס מיטן צווייטן, וועל איך זיך צעוויינען. איך וועל ניט אויסהאַלטן און וועל זיך צעוויינען אויפן אָרט...

דערווייל קומט מיר אַנטקעגן שרה די פּאַטשטאַליאַניכע. ביי איר איז אַ יאַדישלעווער קול, און זי איז שוין אַן אַלטע. איר מאַן, דער אַלטער שמערע, איז שוין אויך געווען אַן אַלטער. נאָר פּאַר אַ פּאַטשטאַליאָן האָט ער נאָך געטויגט. פון וועלעדניק פלעגט איציק דער בעל־עגלה ברענגען צו פירן די פּאָטשט אין שטאָט אַריין. די אַלגעמיינע בריוו פירט ער צו אין וואָלאָסט אַריין, און די יידישע — צו שמערען דעם אַלטן. נאָר אַז שמערע איז גע־שטאָרבן פאַראַיאָרן זומער, איז שוין שרה געבליבן פּאַטשטאַליאַנעכע. זי איז שוין גאָר אַן אַלטע, אַ קלייניקע און אַ יאַדישלעווע. צעטראָגט זי די בריוו נאָר אין די קלייטן, און די איבעריקע, צו וועמען ס׳איז דאָ אַ בריוו, וואַרטן, ביז זי וועט זיי ערגעץ באַגעגענען.

איך בין געגאַנגען אַזאַ אומעטיקער מיטן פּאַק ספרים אונטער דער האַנט. ס׳איז פּונקט געווען אַזאַ שעה, וואָס גיין פון חדר איז נאָך צו פרי, און גיין אין חדר איז שוין צו שפּעט.

— הער נאָר, — רופט זי זיך אָן מיט איר יאַדישלעווען קול, — ייִנגעלע, ווי אַזוי רופט מען דיך?

— בונים.

— ביסט ניט דער ווערפּואווקעס?

— יאָ.

— טאָ לויף צו, מיין טייערינקער, אַהיים צו מיר, וועסטו אָפּנעמען אייערע בריוו... זיי ליגן שוין און ליגן. איך האָב ניט פּאַר דיר געדאַכט, קיין כוח ניט צו גיין אַזוי וויט.

פון דער־אָ אומגעריכטער נייס איז מיר מיטאַמאָל געוואָרן פריילעכער, און איך בין אַוועק מיט שמערעלעכן צו איר אַהיים.

ביי שמערעלעכן אין שטוב, וואָס פון דרויסן ווייזט זי אויס אַ גרויסע,

און אַז מען גייט אַריין, איז דאָרטן נאָר איין חדר. מיט אַ גרויסער טונקעלער הויז פון פּאָרנט.

— גיי נאָר, מיכליע, ווייז וואו ליגן דאָרט זיינע בריוו.

מיכליע איז ביי זיי אַ דינע טאָכטער מיט אַ שיינער ווייסער הויט אויפן פּנים. איר מאַן איז אויף מלחמה נאָך פון סאַמע אָנהייב אָן. זי האָט נאָך אפילו ניט קיין איין קינד, און זי כאַפּט גיך דעם אָטעם, ווייל זי איז אַ שלאַפע. אַז מיר זיינען אַריין, איז מיכליע אַראָפּגעקראָכן פון דער צוואָרפענער בעט מיט בעטגעוואַנט.

— ס׳אי דער ווערפואווקעס? — טוט זי אַ פרעג איר מאַמען מיט אַ פאַרסאָפּעט קול. זי איז דווקא אַ שיינע, אַ הויכע, ווי דער טאַטע אירער, נאָר דאָס קול איז ביי איר כסדר אַ פאַרסאָפּעטס. און זי נעמט אַראָפּ פון ווינקל־שאַפע (אַ שיינע ווינקל־שאַפע ביי זיי, זי איז אַרומגעהאַנגען מיט אויסגע־שניטענע פּאַפירן, דאָרטן שטייען זייערע שבתדיקע לייכטער, אַ פּאָר גלעזער מיט שאָלן און אַ פּאָר סידורים) אַ גראָבן סידור. אינעם סידור זיינען געלעגן עטלעכע בריוו, פּאָוועסטקעס, פערעוואָדן און קאָרטעס פון אַמעריקע.

— אָט דאָס זיינען, דאַכט זיך דיינע, קענסט איבערלייענען? — און זי האָט מיר געגעבן צוויי בריוו מיט אַ קאָרטל, באַשטעמפּלטע מיט אַ סך שטעמפּלען.

איך האָב איבערגעלייענט, ס׳זיינען געווען דעם טאַטנס בריוו פון דער מלחמה:

„מיסטעטשקאָ סלאָוועטשניאַ, וואָלינסקאַיע גובערניאַ, אָוורוטשעסקאַי אויעזד, גאָספּאָדינו ראוווינו קאָסאָגאָר״.

— אַכט קאָפּיקעס, — האָט זיך שמערעלעכע אָנגערופן. זי איז בעת מעשה געזעסן ביי דער זייט אויף אַ באַנק, מיט איין האַנט אָנגעשפּאַרט, אַזוי ווי זי וואָלט געווען ניט ביי זיך אין שטוב, — אַכט קאָפּיקעס, — מאַכט זי, — אַ בריוו — דריי קאָפּיקעס, אַ קאָרטל — צוויי.

איך האָב איבערגעלאָזן מיינע ספרים און בין אַוועקגעלאָפן צו דער מאַמען נאָך די אַכט קאָפּיקעס.

זינט איך געדענק, איז עס אפשר דאָס ערשטע מאָל, אַז מיר באַקומען בריוו. אַז מען האָט צוגענומען דעם טאַטן אויף דער מלחמה, איז שוין דאָ ווער ס׳זאָל אונדז שרייבן בריוו. נאָר אַ מין נאָר ער איז, דער טאַטע! ער שיקט די בריוו צו אונדז און שרייבט זיין אייגענעם נאָמען — ראובן קאָסאָגאָר! ער וואָלט געדאַרפט שרייבן „ליבע אי בונימו קאָסאָגאָר״, נאָר ביי אים קומט אויס, אַז ווי באַלד די בריוו גייען צו אים אַהיים, איז ער דער באַלעבאָס.

צוויי בריוו מיט אַ קאָרטל... אַכט קאָפּיקעס...

פאַרוואָס האָבן זיך עס מיטאַמאָל אָנגעקליבן צוויי בריוו מיט אַ קאָרטל? די מאַמע איז געוואָרן בייז אויף דער אַלטער שמערעלעכע. אויף די בריוו

האָט זי זיך אַרויפגעוואָרפן, די מאַמע, אַזוי ווי אַ דאָרשטיקער אויף אַ טרונק וואַסער. זי זאָגט:

— דאָ קריכן מיר אַרויס די אויגן פון קאָפּ, טאָמער עפּעס אַ ידיעה, ער איז, נעבעך, אַזוי וויט פאַרטריבן געוואָרן פון אונדז, און דאָ ליגן ביי איר די קאַרטלעך מיט די בריוו וואָכנווייז און רוען זיך אויס... נישקשה, ווען דער זעלבער בריוו איז צו אַ גביר, וואָלט ער ביי איר קיין איבעריקע רגע ניט געלעגן... און די כריפּליווע טאָכטער זייערע, איז דאָס אַזוי די גוטסקייט אירע? וואָס מ׳קוקט זיך דאָ אויס די אויגן, און זי דערמאָנט זיך אין אַ יאָר אַרום!

— מאַמע, — ענטפער איך און שטעל זיך שוין איין פאַר מיכליען, וואָס רעדט כסדר, ווי אַ פאַרסאָפּעטע, וואָס ביי איר איז אַזאַ שיינע, ווייסע הויט אויפן פּנים. — מאַמע, זאָג איך, זיי קערן נישט וויסן אונדזער פאַמיליע. אַז מען רופט אונדז גאָר איבער דער שטאָט די ווערפּואוועס, מיר האָבן דען באַקומען אַמאָל פון עמעצן בריוו?

דערנאָך דערמאָן איך זיך, אַז מענטשן, וואָס ביי זיי איז עמעצער אויף דער מלחמה, סיי די היגע, סיי די דאָרפישע, גייען אַליין אַלע טאָג אין וואָלאָסט אַריין פרעגן, אַזוי ווי לוקיאַן, וואָס נעמט אָפּ אַלעמאָל זיין טאַטנס בריוו.

כ׳האָב זיך דערמאָנט דעם נאָמען לוקיאַן, האָט עס מיר געגעבן אַ זעץ ווי מיט אַ בולאַווע איבערן קאָפּ...

— מאַמע, ניט געוועזן נאָך לוקיאַן? — פרעג איך איבעראַנגייס.

— יאָ, — ענטפערט מיר די מאַמע אַ פאַרטראָגענע, — איך ווייס טאַקע ניט, וואָס איז די מעשה, וואָס ער איז נאָך ניטאָ.

אַ טאָג — אַ יאָר אײנער.

אַ טאָג — אַ יאָר דער צווייטער.

אַ טאָג — אַ יאָר דער דריטער.

און ניטאָ לוקיאַן. אפשר איז ער, קריכנדיק צו דער נעסט, אַראָפּגעפאַלן און זיך דערהרגעט? אפשר האָט אים די „מאַמע", דאָס פייגעלע, אַ פּיק געטאָן אין אויג? אפשר... וואָס אפשר? וואָס הייסט, ער קומט ניט אַזוי לאַנג, אַז אין שול איז די לעצטע וואָך און ס׳גייען שוין די עקזאַמענעס?

אויפן פערטן טאָג איז לוקיאַן געקומען אַ צעהרגעטער, אַ פאַרענדערטער, אונטערן רעכטן אויג — אַ שוואַרצער סימן, פון דער איבערשטער ליפּ איבער דער באַק ביזן סאַמע האַלדז־און־נאַקן — אַ רויט פאַרלאָפענער שלאַנג פון אַן אַראַפּניק אָדער פון וואָס. ער איז סיי־ווי ניט געווען קיין געזונטער, לוקיאַן, און איצט איז ער שוין גאָר הויט און ביין. זיינע בלויע אויגן, וואָס זיינען שטענדיק געווען גוט, ווי די גאַנצע וועלט, קוקן איצט ניט אויף קיין מענטשן, און ווען ער הייבט זיי אויף, זיינען זיי פול מיט שטעכיקער בייזקייט. ברענגען האָט ער מיט זיך גאָרניט ניט געבראַכט, אויסער די ביכער און זיין

כסדרדיק טאָרבעלע, וואָס איז געווען אויסגעשמירט און פאַררויכערט. אפשר אַ שרפה? אפשר האָט ביי זיי געברענט די שטוב?...

— לוקיאַן, וואָס איז די מעשה? — האָב איך זיך איינגעשטעלט און אַ פרעג געטאָן.

אָבער לוקיאַן האָט פאַרדראָסיק אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט. און מיר זיינען זיך ווידער צעגאַנגען: איך אין חדר אַריין, ער — אין שול.

.5

וואָס־זשע איז טאַקע פאַרט פאַרגעקומען מיט לוקיאַנען?

ס'איז פאַרגעקומען מיט אים, און ניט נאָר מיט אים אַליין, זייער אַ אַ שרעקלעכע זאַך, וואָס נאָר די צאַרישע רעגירונג איז פייאיק געווען אָפּ־צוטאָן.

דער גוטבאַזיצער זעלענסקי האָט געהאַט צו שאַפן איבער אַן אַ שיעור מאַיאָנטקעס. זיין הערשאַפט האָט זיך בעתן צאַרישן רעזשים צעשפּרייט איבער אַן אַ שיעור ערד, איבער שטעטלעך און דערפער. דער זעלבער זעלענסקי האָט אויך געהאַט צו שאַפן איבער סלאָוועשנע מיט עטלעכע דער־פער אַרום. אין פּריצישן הויף אין סלאָוועשנע איז געזעסן אַלס „אופּראַוו־ליאַיושטשי" פון זעלענסקיס האַנט איינער זייער אַ ביטערער מענטש מיט אַ גאַנץ פּאַסיקן נאָמען — סווינטעצקי.

איצט ווייטער:

אין בעהוני איז פאַר דעם עק דאָרף, וואו לאַוורינס שטוב איז געשטאַנען, געגאַנגען אַ לאַדעניש. דער פּריץ האָט געהאַלטן, אַז די ערד אויף דעם אָרט איז זיינע, און די פּויערים וואָס וואוינען דאָרט, דאַרפן אים צאָלן ראַטע. די פּויערים האָבן געטענהט, אַז נאָך דאַן, בשעת מען האָט זייערע זיידעס „באַפרייט" פון לייב־איגנטום, האָבן זיי ביים אַלטן פּריץ, ביים דידיטש, אָפּ־געקויפט אָט דאָס שטיק ערד, קיין פּאַפּירן האָבן זיי ניט אַרויסגענומען, ווייל ער איז געווען אַ משוגענער דער דידיטש, אַ האַנאַריסטער, און די טאַטעס מיט די זיידעס האָבן אים דאַן געמוזט גלויבן אויפן וואָרט. ביי לוקיאַנען לעבט נאָך אַ בלינדער זיידע, אַן אַלטער פון 98 יאָר. דערציילט ער, וואָרט ביי וואָרט, ווי אַזוי זיי האָבן זיך די ערשטע אויסגעבויט אויף דעם־אָ ווינקל, פינף ברידער זיינען זיי געווען: ניקיפאָר, סטעפאַן, סידאָר, פאַנקראַט און ער. האָראָביי איז געווען די פאַמיליע זייערע. איצט איז דער גאַנצער ווינקל פאַרזעצט מיט האָראָבייען. דערפאַר הייסט טאַקע אָט דער ווינקל דאָרף די האָראָבצעס. איצט שטייען שוין דאָ אַ 70 הויפן: שטיבער מיט שטאַלן און טויקן. די לאַדעניש ציט זיך שוין פון צענדליקער יאָרן. אָט די אַלטע לייט, וואָס מען פלעגט שלעפּן יאָר איין יאָר פאַר עדות צום קרייז־געריכט, זיינען שוין אַלע אויסגעשטאָרבן. אָט לעבט נאָך איין מיקאָלע האָראָביי, איז ער שוין טויב און בלינד און טויג שוין ניט צו גאָרניט.

אַלע מאָל פלעגט דער געריכט אָפּזאָגן דעם פּריץ, ווייל אפילו דער צאַרישער געריכט האָט ניט געקענט איינגיין אויף אַזאַ אומרעכט. שוין זעכציק יאָר, אַז מענטשן וואוינען אויף ערד, און מיט אַזויפיל עדות און באַוויזן, אַז די ערד איז זייערע — זאָל מען זי איצט אומקערן צוריק דעם פּריץ? אָבער דער פּריץ האָט מיט זיין געלט און מיט זיינע באַקאַנטשאַפטן סוף־כל־סוף געפּועלטביים געריכט, וואָס ער האָט געוואָלט. די עדות זיינען אַלע אויסגעשטאָרבן, און פּונקט איצט, ווען מען האָט אַ סך פּויערים, די באַלע־באַטים פון די דאָזיקע ווירטשאַפטן, אָוועקגעטריבן אויף דער מלחמה, זיי זאָלן אומזיסט און אומנישט פאַרגיסן זייער בלוט, פּונקט איצט האָט סוויב־טעצקי — זעלענסקיס רעכטע האַנט — אַרויסגעקריגן אַ פּאַפּיר מיט אַ דערלויבעניש אַראָפּצוואַרפן אָט די זעכציק־זיבעציק הייזער מיט די טויקן, מיט די שטאַלן, חרוב מאַכן אַזויפיל פּרעמדע האָרעוואַניע, און די פּויערשע פאַמיליעס זאָלן זיך גיין מיט זייער כודאָבע און מיט זייער ביסל זליבעדע, וואוהין די אויגן וועלן זיי טראָגן.

אָט דאָס איז אינגאַנצן די מעשה.

אין יענעם שבת פאַרנאַכט גייט זיך לוקיאַן מיט נאָך אַ פּאָר דאָרפישע שילער אַהיים, ער פרייט זיך מיט די פעלדער, וואָס גייען אויף, מיט דיביימער, וואָס זיינען גרינג און יונג באַבלעטערט, מיט די פייגעלעך, וואָס זינגען, מיט די צאַצקעס, וואָס בליען.

פּלוצעם דערהערן די קינדער הינטער זיך אַ טופּעריי פון פערדישע טלאָען. זיי קוקן זיך אום און דערזעען אַז ס'פאָרט ביי אַ מאה רייטער אויף געזונטע אויסגעפּאַשעטע פערד. תחילת האָבן זיי אַ קלער געטאָן, אַז טאָמער פון דער מלחמה פאָרט ערגעץ אַן אָטריאַד. אָבער די מלחמה איז דאָך צו ווייט, אַז מען זאָל זיך אַהער קענען דערלאַנגען. זיי קוקן זיך בעסער צו, דערזעען זיי, אַז פון פאָרנט פאָרט סווינטעצקי אויף אַ ווייסן פערד, אַליין אָנגעטאָן אין ווייסן מיט אַ שטרויענעם צוויי־דאַשקענעם היטל אויפן קאָפּ. ביי די קינדער האָט זיך באַלד אָפּגעריסן אין האַרצן. זיי האָבן פאַרשטאַנען, אַז דאָ איז עפּעס ניט גלאַט.

די מחנה רייטער האָבן גיך אָנגעיאָגט און איבערגעיאָגט די קינדער.

די קינדער האָבן שוין מער ניט געזען, ווי דעם וואָלקן שטויב, וואָס די פערד האָבן נאָך זיך איבערגעלאָזן. דערנאָך האָבן זיי שוין דאָס אויך ניט געזען, אויסער דאָס געוויינלעכע בילד פון די פרילינגדיקע גרינע פעלדער איבער ביידע זייטן שליאַך. אָבער אויך אָט דאָס שיינע בילד איז פאַר לוקיאַנען פינצטער געוואָרן איבערן קיסרס משרתים, וואָס זיינען נאָרוואָס דורכגעפאָרן. זינט ער קען זיי, האָט ער זיי פיינט געהאַט ווי דעם טויט. באַזונדערס איצט, ווען דאָס האַרץ האָט אים אָנגעזאָגט זייער טרויעריקע זאַכן.

די קינדער האָבן פאַרגיכערט דעם גאַנג. זיי זיינען געלאָפן פאַרסאָפּעטע

און פֿאַר אַ האַלבער שעה אַן־ערך דורכגעמאַכט דעם וועג, וואָס געווערט ביי זיי כסדר מער ווי אַ שעה. אָבער שוין אין עק דאַרף האָבן זיך צו זיי דער־טראָגן ווייבערשע און קינדערשע געוויינען. געוויינען און געשרייען, ווי אַמאָל, ווען ס׳ברעכט אויס אינמיטן דער נאַכט אַ שרפה.

אַז לוקיאַן איז געקומען צו לויפן אויף די האַראַבצעס, האָט ער דערהערט, אויסער די געשרייען אַ קלאַפּעריי מיט אַ האַקעריי און האָט דערזען אַ גרויסן אויפגעלויף מיט אַ גרויסן בייזוואונדער. די סטראַזשניקעס האָבן זיך צע־שאָטן גרופּעסווייז איבער די הויפן. זיי האַקן די דעכער, די ווענט, צע־וואַרפן די שטאַלן, טאַפּטשען און ברעכן די געוויקסן אַרום די שטיבער.

אין אַ סך הייזער זיינען די באַלעבאַטים ניטאָ אין דער היים. אין שטוב האָבן די סטראַזשניקעס געטראָפן נאָר קליינע קינדער און אַלטע לייט.

אויך ביי לוקיאַנען האָבן זיי געטראָפן נאָר די קליינע קינדער און דעם בלינדן זיידן. דער טאַטע איז געווען דאָרט, וואו נאָך אַ סך טאַטעס זיינען געווען אין דער צייט — אויף דער מלחמה. די מאַמע איז נאָך ניט געקומען פון פעלד.

און די „געטרייע באַלעבאַטים" האָבן אַרויסגעפירט פון שטוב די וויינע־דיקע קינדער מיטן בלינדן זיידן, האָבן זיי אָפּגעלאָזן אויפן שליאַך צווישן די פערד. די זאַכן פון שטוב האָבן זיי אויף גיך אַרויסגעוואָרפן און האָבן גע־נומען האַקן און בראַקן אַלץ, ס׳זאָל ניט זיין קיין שטוב, ס׳זאָל ניט זיין קיין שטאַל, ס׳זאָל ניט זיין קיין בוים און קיין גאָרטן... גאָרניט זאָל ניט זיין...

די מאַמע לוקיאַנס איז געקומען צו לויפן פון פעלד מיטן קויש קריי־טעכצער אויף דער פּלייצע און מיטן ליידיקן הלעטשיקל אין האַנט. זי האָט דערזען אָט די בהלה, האָט זי גענומען פאַלן זיי צו די פיס, קושן זיי און וויינען. נאָר אומעטום כאַפּט זי אַ קלאַפּ, אומעטום — אַ שטופּ. די אויערן ביי די סטראַזשניקעס זיינען פאַרלייגט מיט טעמפּער אכזריות. קיינער זעט זי ניט, קיינער הערט זי ניט, קיינער דאַרף זי ניט. דערווייל האָט זי דערזען דעם אדון, דעם סווינטעצקין אַליין, אינעם וויסן קאָסטיום, אינעם שטרויענעם הוט מיט די צווי דאַשעקעס, ווי אַזוי ער איז געזעסן אויפן פערד און אָפּ־געגעבן באַפעלן.

אַרום אים זיינען שוין געלעגן ביי די פערדס פיס עטלעכע הייזעריקע פויערטעס, וואָס האָבן געוויינט, האָבן געפּליקט אויף זיך די לייבער. לוקיאַנס מאַמע האָט זיך אויך אַהין אַ וואָרף געטאָן, האָט אָנגעכאַפּט סווינטעצקיס שטיוול און איז גענומען באַוואַשן מיט געשרייען און געוויינען.

— האָב רחמנות, — שרייט זי, — האַר געטרייער, אויף מיינע קליינע קינדער!... דעם מאַן האָט איר דאָך שוין אַוועקגעטריבן אויף דער שחיטה, און מיך לאָזט איר דאָ הי...

זי האָט ניט באַוויזן אויסרעדן, און דער פריץ האָט איר דערלאַנגט אַ זעץ מיטן שטיוול איבערן מויל.

זי איז תּיכּף אומגעפֿאַלן, און אירע ליפּן זיינען געוואָרן באַגלייזט מיט רויטער פֿייכטקייט.

לוקיאַן, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ווי אַ געפּלעפּטער, האָט זיך פּלוצעם דורכגעריסן דורכן עולם. איבער די געבויגענע וויינענדיקע פּלייצעס איז ער פֿלינק, ווי דורך טרעפּ, אַרויפֿגעפֿלויגן אויפֿן פּערדס רוקן און — גלייך צום פּריץ אויף די הענט. ער האָט אים פֿלינק אַרומגענומען, אַזוי ווי מען נעמט אַרום אַ געטרייען מענטשן, און זיך איינגעביסן מיט זיינע שאַרפֿע ציינדלעך יענעם גלייך אין האַלדז אַריין. דער פּריץ האָט מיט אימפּעט געגעבן אַ ריס פֿון זיך דאָס יינגל, אָבער פֿייל־אויסן־בויגן האָט זיך דאָס יינגל אים איינגעביסן אין האַנט אַריין און איז געבליבן הענגען.

דער צעיושעטער פּריץ איז צעטומלט געוואָרן. פֿאַר שרעק האָט ער אַפֿילו שרייען ניט געקאָנט. ער האָט נאָר גענומען פּאַכען מיט דער פֿרייער האַנט און אַרויסגעלאָזן אַ משונהדיקן קוויטש. אַ פּאָר סטראַזשניקעס זיינען תּיכּף אָנגעלאָפֿן אויף די פּערד און מיט קאַנטשיקעס גענומען שלאָגן דאָס קינד, וואוהין נאָר זיי האָבן געטראָפֿן. דאָס קינד האָט זיך געדרייט, ווי אַ וויון אונטערן מעסער, נאָר אָפּלאָזן האָט ער עפּעס אַזוי ווי אַליין ניט געקענט, ביז איין אַראָפּניק האָט אים דערלאַנגט, לוקיאַנען, איבערן האַלדז־און־נאַקן און פֿאַרכאַפּט אַ שטיק באַק מיט דער איבערשטער ליפּ. דאָ האָט לוקיאַן פֿאַרלאָרן דאָס רעשט ביסל באַוואוסטזיין און איז אַראָפּגעפֿאַלן. ער איז אַראָפּגעפֿאַלן, ווי אַ טויטע בין, וואָס מען רייסט דערשראָקן אָפּ פֿון דעם אָרט אויפֿן לייב, וואו זי האָט איינגעביסן.

די פֿויערים מיט די פֿויערטעס, אָנגעשטרענגטע ביז גאָר, אַז זיי האָבן דערזען, וואָס מען טוט מיטן קינד, האָבן מער ניט אויסגעהאַלטן, און ס'האָבן גענומען פֿליען שטיינער אויפֿן פּריץ מיט די סטראַזשניקעס. דער פּריץ האָט אויף גיך אָפּגעטראָגן די ביינער און זיך באַהאַלטן הינטער אַ שטאַל. די סטראַזשניקעס זיינען אַראָפּגעשפּרונגען פֿון די טויקן מיט די שטאַלן, האָבן געכאַפּט די ביקסן און גענומען שיסן אין עולם.

דער געשלעג האָט געדויערט לאַנג. בלוט האָט זיך געגאָסן פֿון פּנימער, פֿון מאָרדעס, אויגן זיינען געווען צעיושעט. אָבער געזיגט האָבן דעם קיסרס משרתים. זיי האָבן אַלע געהאַט ביקסן אין די הענט.

די זיבעציק הויפֿן האָט מען חרוב געמאַכט. די 70 משפּחות, וואָס ביי אַ סך זיינען די מאַנסבילן געווען אויף דער מלחמה, זיינען געבליבן אויף דער גאַס. די גערטנער צעטראָטן, די כּוּדאָבע אַרויסגעטריבן, די שטוב־זאַכן צעבראָכן, צעטראָשטשעט.

לוקיאַן איז צוויי טעג געלעגן אַ פֿאַרטראַגענער. אַז ער איז עטוואָס געקומען צו זיך, האָט שוין די מאַמע אין צווייטן עק דאָרף געהאַט אויפֿגעשטעלט אַ קורין.

דערנאָך...

דערנאָך האָט זיך לוקיאַן אױפֿגעהױבן אַ צענהרגטער, אַ צעװײטיקטער, מיט פֿולע אױגן גאַל, און האָט פֿונדעסטװעגן געהאָלפֿן איבערשלעפּן די געבליבענע זאַכן. ער האָט ניט געקענט אָפּזוכן זײער הויף אויף די האַראַבצעס. נאַקעטע אויוונס, אומעטום צעבראָכענע טויערן. אַ שרפֿה און גאַר. פֿון דער בהמהשער שטאַל פֿון זײערער איז געבליבן שטײן אַ הויכער זשוראַוועל, אַ דאַרער איז ער און אַזוי ווי ער ציט זיך אין זײַן נאַקעטקײט צום הימל.

.6

זומער בין איך געקומען צו לוקיאַנען אין דאָרף אַרײַן. איך האָב געזען זײַן מאַמע, זײַן קורין. געזען דאָרט דעם זיידן או די קלײנע קינדער. לוקיאַן האָט שוין אויסגעזען, אַזוי ווי די ווייטיקן וואָלטן אים אָפּגעגאַנגען. נאָר ער איז געוועזן זײער מאָגער און האָט געכריפּעט. נאָכן עסן האָט מיך לוקיאַן אַוועקגעפֿירט צו די חורבות. דאָס געהילץ איז צעוואָרפֿן איבערן גאַנצן הויף. אַלץ איז צעטראָטן, צעמאָלן. די ווײַנשלבײמער — ביז האַלב־צעבראָכענע. יעדער אָפּגעבראָכענער גליד, יעדער דראָפּ, יעדער ריס אויף די בײמער האָבן מיר געריסן ביים האַרצן. ס׳זײער מאָדנע געווען צו קוקן, ווי אַזוי איין צווײַג הענגט אַראָפּ אַן אָפּגעבראָכענע און אַ פּאַרטריקנטע, ווי אַ טויטער בײַן, און אויף דער אַנדער צווײַג גרינען בלעטער און ס׳גלאַנצן ווײַנשל, ווי טרערן אויף קינדערשע אויגן. ער האָט מיר געוויזן צווישן די צעוואָרפֿענע קלעצער, וואָס זײַנען פֿון דער אײַנוווינקסטער זײַט געקאָלעכט, דאָס בײַשטידל, וואו די לאַסטעווקעס האָבן געהאַט זײער נעסט. די נעסט איז פּונקט געווען גאַנץ און אויסגעבעט אינעווייניק מיט פֿעדערלעך. נאָר די פֿייגעלעך זײַנען שוין דאָרט ניט געווען, און די אײעלעך אויך ניט.

דערנאָך האָט לוקיאַן אַרויסגענומען אַ ביכל פֿון אַ באַהאַלטן אָרט און מיר עפּעס געוויזן. ער האָט אויפֿגעמישט דעם קיסרס בילד און געוויזן, אַז ער האָט אָנגעשריבן פֿון אונטן „קראָוואָפּיעץ” און האָט אים אויסגעשטאָכן די אויגן.

— דאָס האָסטו ?... — פֿרעג איך אים.

— יאָ !... דערפֿאַר, — זאָגט ער, — וואָס ער האָט אונדז צעוואָרפֿן די שטוב. דו מײנסט, זאָגט ער, אַז די סטראַזשניקעס האָבן אונדז צעוואָרפֿן די שטוב ? ס׳איז ער ! די סטראַזשניקעס זײַנען פּראָסטע הינט. וואָס מען הייסט זיי, דאָס פֿאָלגן זיי.

— אָט וועסטו זען, אַז מען וועט גײן צוריק פֿון דער מלחמה און אַלע סאָלדאַטן וועלן נעמען די ביקסן און אָנשטעלן אויף די, וואָס האָבן די סטראַזשניקעס אַהער געשיקט... זיי וועלן שיסן אים... אָ, זעסט ? אים וועלן זיי שיסן ! זײַנע פֿיר מיידלעך און אַלעקסייקען וועלן זיי שיסן, דעם איין־און־איינציקן בן־יחיד זײַנעם, די ווײַב און אַלע בלוטזויגער וועלן זיי שיסן, מיט די גראָבע גענעראַלן און אַלע הינט...

בײַ לוקיאַנען האָבן זיך צעבליצט זײַנע אויגן, זײַן בלייך געזיכט מיט דער דינער דורכזיכטיקער און צעבײלטער הויט האָט זיך נאָך מער אויס־געצויגן.

— דו מײנסט, — זאָגט ער, — אַז מיך אַרט פּאַר אונדזער שטוב? ערשט בעסער, וואָס זיי האָבן אונדז צעוואָרפן די שטוב, ערשט בעסער, וואָס זיי האָבן געשלאָגן די מאַמע.. איצט וועל איך זיי ערשט פײַנט האָבן. איצט וועל איך זיי שוין פײַנט האָבן, ווי ס׳געהער צו זײַן, מיט אַלע „הויכע לײַט״, מיט אַלע פּריצים און זייער טאַטן דעם געלן הונט, צוזאַמען.

און בײַ לוקיאַנען האָבן געציטערט די ליפּן פון אויפגעבראַכטקייט.

לוקיאַן האָט געהאַט אַ פעטער, דער מאַמעס אַ ברודער, וואָס האָט אויך געהייסן לוקיאַן. האָט ער ניט געוואָלט גיין אויף דער מלחמה. ער האָט ניט געוואָלט, זאָגט ער, שיסן אין אַזעלכע אַרבעטער, ווי ער איז, נאָר דערפאַר, וואָס זיי זײַנען אַנגעטאָן אין דײַטשישע שינעלן אָדער אין עסט־רײַכישע. האָט מען אָט דעם לוקיאַנען (ער איז געווען אַן אַרבעטער אין אַ גרויסער שטאָט) אַרײַנגעזעצט אין טורמע. פון טורמע איז ער אַנטלאָפן געוואָרן און צוויי וואָכן איז ער איבערגעווען אין בעהוני בײַ לוקיאַנען און זײַן מאַמען, בשעת ס׳איז נאָך געווען זייער שטוב. דענסטמאָל האָט ער זיך, לוקיאַן, פון אים אָנגעהערט אַ סך זאַכן. און איצט פאַרשטיי איך ערשט, פון וואַנען ער ווייסט אַלץ וועגן דעם קיסר, וועגן די פּריצים און וועגן די אַרבעטער, וואָס וועלן אויסקערעווען די ביקסן אויפן קיסר און אויף זײַנע משרתים מיט די גבירים און אַלע בלוטזויגערס.

— דו מײנסט, — האָט ער זיך צו מיר דאַן אָנגערופן, — אַז מ ײ ן טאַטע אָדער ד ײ ן טאַטע וועלן עס אויפטאָן? זיי וועלן אפשר אויך גיין אַקעגן די בלוטזויגערס, נאָר אויפטאָן וועלן עס אַרבעטער פון די גרויסע שטעט. זיי פאַרשטייען עס ווי ס׳געהער צו זײַן. און דערנאָך, נישקשה, וועט שוין קיינער ניט קומען צעוואָרפן אונדזער שטוב. אַ שטוב וועלן מיר האָבן. אַלע, וואָס האָרעווען אַליין אויף זייער ברויט, וועלן האָבן שטיבער...

איך האָב מקנא געווען לוקיאַנען, וואָס ער רעדט אַזוי דרייסט. אַבי איך האָב פריער געמיינט, אַז ער וועט וויינען, ער וועט זיך קלאָגן. אָבער צו קיין דאָקטאָר האָט נאָך אים די מאַמע זײַנע ניט געפירט, וואָס ער איז אַזוי מאָגער און די אויגן גלאַנצן בײַ אים אַזוי, בשעת ער כריפּעט.

אַהיים גייענדיק פון בעהוני קיין סלאָוועשנע, בין איך געגאַנגען און גע־קלערט, געגאַנגען און געקלערט. מיר האָט זיך לעבעדיק פאַרגעשטעלט, ווי אַזוי דער טאַטע גייט אַהיים פון דער מלחמה, דערנאָך קערעוועט ער זיך אויס און גייט אַוועק מלחמה האַלטן מיטן קיסר אַליין.

און מיר שטעלט זיך פאַר, ווי אַזוי איך גיי צו מיכליען, צו דער כריפּ־

ליוועד, אָפּנעמען אַ בריוו פון טאַטן, און אינעם בריוו שרייבט זיך... סע שרייבט זיך דאָרטן אינעם בריוו אַזוי:

„טייערע ווייב מיינע ליבקע, און מיין טייערער זון בונימקע, לעבן זאָלט איר און זיין געזונט. איך קען אייך שרייבן, אַז דעם קיסר האָבן מיר שוין צעהאַקט אויף דריי פּערטל. נאָך אַ פערטל דאַרפן מיר צעבראָקן. זאָרגט זיך ניט, ס'איז גאָלע טרוך. אַ האַק — און ס'קרישעט זיך אָפּ, אַ האַק — און ס'פאַלט אָפּ. מירן ניט שאַנעווען אויף די ווייב זיינע מיטן „נאָסליעדניק", מיט די מיניסטאָרן און מיט דער גאַנצער סוויטע. דערנאָך וועלן מיר קומען אַהיים און זיך נעמען צו סווינטעצקין מיט זיינע לייט, אויב זיי זיינען זיך נאָך ניט צעלאָפן. אין שטאָט וועלן מיר מאַכן פּאַראַדקעס, נישקשה, אַ ביסל לייטישערע, ווי ס'זיינען געוועזן ביז איצט. לאַוורין וועט אויכעט קומען מיט מיר צוזאַמען..."

אַז איך בין אַריין אין שטוב, איז שוין געווען נאַכט אין דרויסן. די מאַמע האָט געווישט ביים טיש דאָס גלעזל פון לאָמפּ. די ערשטע פראַגע מיינע איז געווען:

— מאַמע, פאַראַן פונעם טאַטן אַ בריוו?... נו, וואָס שרייבט ער.

זינט יענעם פאַרנאַכט איז שוין אַוועק זעכצן יאָר. איך בין שוין ניט אין סלאָוועשנע, נאָר אין אַ גרויסער סאָוועטישער שטאָט מיטן נאָמען קיעוו.

אונדזערע טרוימען, ווי קינדערש קליינשטעטלדיק מיר האָבן זיי זיך ניט פאָרגעשטעלט, זיינען זיי דאָך מקוים געוואָרן.

און איצט, איצט האָט אַ בלעטל פונעם קאַלענדאַר מיך אַרויפגעפירט און מיטאַמאָל פאַר מיר לעבעדיק געמאַכט אָט די אַלע זכרונות. דעם 16טן יולי האָאָר רייס איך אַראָפּ אַ בלעטל פון קאַלענדאַר, קער איבער אויף דער לינקער זייט און לייען:

„ווי אַזוי מען האָט צעשאָסן דעם בלוטיקן צאַר ניקאָליי דעם צווייטן".

פאַר מיר איז עס ניט קיין נייס, נאָר איך לייען עס גערן אַ היפּש ביסל מאָל:

„אין יעקאַטערינבורג, איצט סווערדלאָווסק... דער אוראַלער געגנט־קאָמיטעט... איבער די און די סיבות... געמאָלדן זיי די באַשטי־מונג... אין דער זעלבער נאַכט צעשאָסן... ניקאָליי ראָמאַנאָוו, זיין ווייב, זיין זון, פיר טעכטער און פינף נאָענטע קרובים".

דער זון מיט די פיר טעכטער האָבן זיך מיר איינגעשניטן אין זכרון מער ווי אַלע איבעריקע. אַוועלכע זיינען זיי געווען בכלל, און ווי אַזוי האָבן זיי אויסגעזען אין דער לעצטער שעה. צי האָבן זיי זיך אָנגעשטויסן אין זייער געדאַנק אויף איינעם אַ יאַטל מיטן נאָמען לוקיאַן האָראָביי, וואָס האָט אין עלטער פון צען־צוועלף יאָר זיי אַרויסגעטראָגן אַ טויט־אורטייל? ער איז

געוועזן איך ווייס וואו. זיי — איך ווייס וואו. ער — אַ קינד, זיי — קינדער, און ער האָט זיי אַרויסגעטראָגן אַן אורטייל.

— „אים", — זאָגט ער און ווייזט אויף דעם בילד מיטן געלן בערדל און מיט די אויסגעשטאָכענע אויגן, — אָ, דו זעסט ? „אים" וועלן זיי שיסן. זיינע פיר מיידלעך און אַלעקסייקען, דעם איין־און־איינציקן זון, זיין ווייב וועלן זיי שיסן, און אַלע בלוט־זויגערס וועלן זיי שיסן.

ליבער לוקיאַן, איך וואָלט צו אים געשריבן אַ בריוו איך וואָלט געפּאָרן זיך זען מיט אים. נאָר איך וועל אים אין ערגעץ ניט טרעפן. לוקיאַן האָט אפילו קיין יאָר ניט אוסגעלעבט נאָך די נאַהייקעס מיט די פּויסטן, וואָס דערוואָקסענע תליונישע הענט האָבן געהאָגלט אויף זיין קינדערשן שוואַכן גוף.

לוקיאַן האָט ניט דערלעבט צו זען מיט זיינע אייגענע אויגן אָט די ענדערונגען, וועלכע ער האָט מיט זיין אויפגעוואַכטער קינדערשער פאַנטאַזיע פאַר מיר דאַן אַזוי דרייסט געמאָלט.

ליבער לוקיאַן, איך האָב דאָ בלויז געוואָלט פאַרצייכענען אויף עטלעכע בלעטלעך דיין ליכטיקן אָנדענק.

ברידער

(דער „רב" און דער „סאָלדאַט")

זיי זיינען אינגאַנצן ניט געווען געראָטן איינס אינעם צווייטן, סיידן דאָס, וואָס זיי זיינען ביידע געווען געלע.

ביי זלמנען מיט דער לאַנגער ווייסער באָרד איז דער גאַנג שטענדיק אַ פּאַמעלעכער, ריידן רעדט ער שטיל בנעימות, כאָטש פון די אויגן קוקט אַרויס אַ קלוגער שמייכל, פונעם שמועס — אַ גלייך־וואָרט.

ביי פּיוויש־בערעלען דערלעבט דאָס בערדעלע קיינמאָל ניט אויס־וואַקסן מער, ווי ער ברויכט עס. דאָס קורצלעך נעזל זעט אויס ווי אַ קיר־פּאַטע. פון די אויגן שפּריצט מיט געלעכטער און זיין גענגעלע הערט מען פאַר אַ ווערסט, פונקט ווי די עטוואָס־הויכלעכע אָפּצאַסן פון זיינע אויס־געפּוצטע שטיוול וואָלטן געווען איינס מיטן טומלדיקן באַלעבאָס מיט זייערן.

ביידע — אי זלמן, אי פּיוויש־בערעלע — זיינען לייבלעכע ברידער. פון איין טאַטן, פון איין מאַמען און ביידע זיינען זיי שוסטער, בני שוסטער און וואוינען אַלע יאָרן אין איין און דעם זעלבן דאָרף.

צו יעדן פון זיי, ווער ס׳פאַרגייט אין שטוב, וועט ניט אַרויס פון דאָרט קיין הונגעריקער. פאַר אַ דורכפאָרער איז דאָרט גרייט אַ נאַכטלעגער און אַ גוט געמיט סיי ביי דעם באַלעבאָס אַליין, סיי ביי דעם גאַנצן הויזגעזינד.

די ברידער זיינען אפילו גרייט מקנא זיין איינער דעם צווייטן אויף אַזאַ געפינס.

נאָר דאָס איז גאָרניט.

אויף אַ דאָרפס־יידן איז עס ניט קיין חידוש.

ביים מנין האָבן זיי זיך געזען אַלע שבת. און אינמיטן וואָך פלעגט פּיוויש־בערעלע ביי יעדער געלעגנהייט זיך אַריינכאַפּן צום עלטערן ברודער. אַמאָל פעלט אים אויס אַ קליינער קאַפּול, אַמאָל לויפט ער פון עפּעס אַ „כאַזאַין", וואָס וואוינט פון יענער זייט הרעבליע, איז ווי אַזוי פאַרלויפט מען ניט אין איינוועגס אַ קוק טאָן, וואָס טוט זיך ביי זלמנען? אַזוי טאַקע נאָר אויף איין פוס, זיך צוזעצן איז ניט די צייט. אַ קוק, אַ זאָג עפּעס און אַוועקגעלאָפן.

אַ זייטיקן וואָלט זיך געקאָנט אויסווייזן, אַז דער גאַנצער כיוון פּיוויש־בערעלעס איז באַשטאַנען אין דריבנען, ער זאָל זיך אַ רייץ טאָן מיטן עלטערן ברודער.

אַט טרעפט ער אים, לאָמיר זאָגן, שטיין שמונה־עשרה אינעם גרויסן טלית־און־תפילין, דאָרט אין זאַלכל לעבן קאַנאַפּע ביי דער שטוביקער מזרח־וואַנט.

דאָ שטעלט אָן פּיוויש־בערעלע זיין פריילעכן בליק, וואָס מיט צע־גאָלדענע וויעס באַקרוינט. זיינע שטעכיקע קורצע וואָנצעלעך צעגייען זיך ווי די פריילעכע נעדעלעך — יעדעס הערעלע באַזונדער.

— קוק אים נאָר אָן, — טוט ער אַ וויז מיטן פינגער, — די סירניצער יידן וויסן גאָרניט וואָס פאַר אַ רב זיי וואָלטן זיך דאָ קאָנען אויסקלייבן.

זלמן שטייט רואיק אויס די שמונה עשרה, ענטפערט פּיוויש־בערעלען אויפן „גוט מאָרגן" און אויב יענער עסט זיך שוין צופיל איין אין די ביינער, קאָן ער אים ענטפערן בלויז מיט איין וואָרט:

— מ־מ־מ, סאָלדאַט — סאָלדאַט!

דוכט זיך, אַז זיי האָבן גאָר קיין אַנדערע נעמען איינס פאַרן צווייטן, ווי רב און סאָלדאַט.

ביידע ברידער באַגייען און באַשוכן אַ גאַנץ דאָרף מיט פּויערים, פּויערטעס, יונגע און אַלטע.

דער ייִנגערער איז אַ ביסל רירעוודיקער ביי דער אַרבעט, דאָס העמערל גייט ביי אים פלינקער. דערפאַר איז זלמן מער צונויפגעוואַקסן מיטן ווערק־שטאַט. ווינטער זעצט ער זיך אַוועק פאַרטאָג ביים גרויסן לאָמפּ און גייט אַוועק שלאָפן אַרום עלף ביינאַכט, ווען די גאַנצע גאָזע ברענט אויס. זומער הויבט זיך ביי אים אָן דער אַרבעטס־טאָג מיטן קילן פרישן קאַיאַר, אַז די בהמה איז נאָך אפילו אין שטאַל ניט געמאָלקן, און זיך אויסגלייכן גלייכט ער זיך אויס ערשט דאַן, ווען בעלקע ברענגט שוין פאַרנאַכט אַריין דאָס אויפגעשוימטע מעלקשעפל מילך. ערשט דאַן גלייכט ער זיך אויס, טוט זיך אַ ציי נאָך לאַנגן טאָג, גייט אַרויס, וואוהין מ׳דאַרף, דערנאָך וואַשט ער די פאַרמוליעטע הענט און שטעלט זיך אַוועק דאַווענען מנחה.

און ס׳בלייבט נאָך צייט אויף אויסצורעדן מיט אַ מענטשן אַ וואָרט, אָפּ־זיצן אַ ביסל אויף דער פריזבע און באַטראַכטן גאָטס וועלט. און דאָס לעבן גייט זיך.

אין די סאַמע ערשטע וואָכן, ווען די פינצטערע בורע מיט דער זאַווערוכע האָבן זיך אָנגערוקט אויף אונדזער לאַנד, זיינען זלמנס זין מיטן איידעם, ווי אויך פּיוויש־בערס יאַטן אַוועק זיך איינשטעלן פאַרן פאָטערלאַנד, יעדערער פון דעם פּלאַץ און פּאָסטן, וואו ער האָט זיך צו יענער צייט געפונען.

אַז די סכנה האָט זיך אָנגעהויבן רוקן נעענטער, האָבן ביידע שוסטער געדונגען פורן און אָפּגעשיקט די משפחות אין שטעטל אַריין פאַר 28 קילאָ־מעטער פון דער רודניע און אַליין זיינען זיי געבליבן היטן דאָס ביסל גוטס.

אין לעדערנעם פעקעלע ביי פיוויש־בערן האָבן גענומען וואַקסן נאָדלען. אַרבעט איז נאָך אפילו דאָ, נאָר ער קאָן ניט איינזיצן. ער טוט אַ וואָרף דעם שטיוול מיט פּאַטיהייעץ, דאָס העמערל פליט אָפּ אָן אַ זייט, ער פאַרמאַכט די טיר פון דרויסן אויף דער קליאַמקע און טוט אַ לויף דורך דעם זאַמדיקן דאָרף פאַרביי דעם ברייטן קלויסטער־פּלאַץ. ער כאַפּט אַ שמעק אין דאָרף־ראַט. דאָרט איז איצט כסדר עמעצער דאָ. פון דאָרטן דאַרף מען נאָר איבערשפּאַנען דאָס קליינע בריקל, איז שוין זלמנס נידעריק גאַניקל מיט דער הויז־טיר.

דער ווערקשטאַט זלמנס, ניט געקוקט דערויף, וואָס די גאַנצע שטוב איז איצט ליידיק, שטייט זיך אויף זיין אַלטן אָרט אין קיך אַרום פענצטער.

— נו, רב, וועט איר עפּעס זאָגן?

פיוויש־בערעלע פלעגט אויסשיסן די דאָזיקע עטלעכע ווערטער און זיך אונטערגעבן פריילעכקייט. אָבער אויפן ליידיקן מאָגן גייט קיין טאַנץ ניט.

זלמן טוט אַ טיפן זיפץ. און דאָ האָסטו שוין דעם גאַנצן ענטפער.

אין אמתן, דאָס לעבן האָט זיך שוין אַזוי שיין געווען אויסגעשטעלט. די עלטערע קינדער זיינען שוין געקומען צו אַ וועג. די קלענערע האָבן זיך געלערנט, אַ דאַנק גאָט, ניט אין קיין דחקות, ניט אין קיין נויט, יעדערס לויט זיינע כוחות, לויט זיינע פעיאיקייטן.

פרעגט זיך, צו וואָס דאַרף דער אויבערשטער אויף זיין וועלט שפּינען, עקדישן, שלענג, וועלף און נאָך אַזעלכע ניט־גוטע ווי אַ המן, אַ פּעטליורע, אַ היטלער, ימח שמו זאָל ער ווערן.

נאָר דערווייל לאָזט זלמן אויס דאָס האַרץ צום יינגערן ברודער. למאי האָט ער פאַרגעסן אין יידישקייט, למאי דאַוונט ער ניט.

— מילא די יונגע... זיינען וואָס זיי זיינען זיך, נו, אין זיי מישט ער זיך ניט, זיי לייענען ביכלעך, זיי לערנען, זיי ווייסן זיך זייערס. אָבער דו! קיין עין־הרע אַ סאָלדאַט אין די יאָרן, וואָלט דיך דער גוטער יאָר אַוועק־געכאַפּט, ווען דו מעסט אויף זיך אָן דעם טלית און תפילין אַלע גאַנץ פרי און מאָליעסט זיך אָפּ?

פיוויש־בערעלען איז, דעם אמת געזאָגט ,אַ ביסל געווען אומהיימלעך זיך פאַרקריגן אין אַזאַ צייט מיט גאָט. נאָר די תפילין — זיי אַ בריה און זוך זיי אויף. זיי זיינען אָדער ערגעץ פאַרלייגט, אָדער די ווייב האָט זיי פאַרשלעפּט אין מירניצע צוזאַמען מיט די איבעריקע בעבעכעס.

— נאָ, מאַך אַ ברכה!

פיוויש־בערעלע האָט אַרויסגענומען פון קעשענע אַן אָנגעוואַרעמט גלאָז מיט רויטע יאַגעדעס און פּטור געוואָרן פון איבעריקע רייד.

דאָ אין דאָרף איז עס אַ נאָווינע, מ'דאַרף נאָך זיי גיין אַזש צו די כוטאָרעס.

ביידע ווייבער און זלמנס עלטערע טאָכטער האָבן איבערגעגעבן אַ צעטעלע, אַז די קרובים אין שטעטל לאָזן זיי ניט פאָרן צוריק, פאַרקערט, גיכער פון אַלץ וועט זיי אויסקומען זיך לאָזן אינאיינעם קיין קראָסנע, דאָרטן וועלן זיי מסתמא פאַרפאָרן צו די מחותנים — צו משהס שווער און שוויגער...

און איר זאָלט דאָרט זען ווי די צייט וועט ווייזן, ווייל דאָ זיינען נאָר פון אַסקאָלעס אַליין אַ סך מענטשן אַוועק פון דער וועלט.

פּייוויש־בערעלע האָט אָנגעשטעלט אַ פּאָר אויגן אויפן עלטערן ברודער און לאַנג, לאַנג ניט אָפּגעלאָזט, פּונקט ווי ער וואָלט עפּעס געמאָנט ביי אים, פּונקט ווי ער וואָלט געמיינט צו זאָגן:

— דו ביסט דאָך, אַז מ׳וויל זאָגן, אַ ביסל אַ רב... נו ,אַדרבה, זאָג...

די רידניער יידן האָבן זיך שוין אַלע צעפאָרן. אפילו די פּויערים, די קאָלווירטלער האָבן גענומען קומען אין וואַלד אַריין.

ס׳איז אַ סברא, אַז וואַסילקע קרוטש (אַ גנב שבגנבים) איז אַנטלאָפן פון דער טורמע. ער באַרימט זיך, אַז ער וועט קיינעם ניט טשעפּען, ער מוז נאָר אַריינשטעכן אַ מעסער אין האַרצן סערגעיען, דעם פאָרזיצער פון דאָרפס־ראָט.

אייגנטלעך אין טורמע האָט אים געזעצט ניט סערגיי און ניט קיין אַנדערער דאָ אין דאָרף. מ׳האָט אים געכאַפּט אין סירנעצע מיט אַ גע־גנבעט פערד, און אַהער האָט מען אים שוין מער ניט געבראַכט.

הקיצור ס׳שלעכט.

דו זיצסט ביים ווערקשטאַט און קיינער דאַרף עס איצט ניט. ס׳איז פּונקט ווי דו וואָלסט זיך נאָכגעקרימט פון זיך אַליין. פּשוט אַ מענטש וויל אַליין פאַרטומלען דעם קאָפּ מיט עפּעס.

אין די שטילע גאַנצפריען הערט מען ווי ס׳הודיען עראָפּלאַנען, אַזוי ווי די איינגעגעסענע שמעלן און ס׳נודיעט אַזוי ביים האַרצן, כאָטש טו זיך אַ מעשה אָן.

דער דאָרף רוקט זיך אין וואַלד אַריין שוין ניט נאָר מיט די קאַסטנס, נאָר אַנדערע אפילו מיט די געזינדער.

אין דאָרפסראָט איז געווען אַן אסיפה, און מ׳האָט באַלד נאָך דעם אַוועק־געטריבן די קאָלווירטישע טשערעדע ערגעץ ווייט. מ׳זאָגט אַז אין טיף ראַסיי.

זיך געדאַרפט אפשר צוטשעפּען צו די הידייעס און אַוועקגיין מיט זיי אינאיינעם.

לאַנגע, זייער לאַנגע טעג.

און דאָס הודיען פון די עראָפּלאַנען סמאָקעט אַזוי ביים האַרצן, אַז איין גאָט זאָל זיך מרחם זיין.

ענדלעך איז דאָ נאָענט דורכגעגאַנגען אַ סך חייל. אונדזערע זיינען דורכגעגאַנגען. ס'איז געוואָרן אַ ביסל היימלעכער, גרינגער אויף דער נשמה. אָבער ניט אויף לאַנג. זיי האָבן זיך דאָ ניט אָפּגעשטעלט.

קרוטשיקן, דערציילט מען, האָט מען ווייטער געפּאַקט און איצט וועט ער שוין מער ניט קומען אַהיים, ניט אינערגעץ. מ'האָט מיט אים קיין לאַנגע מחזקות ניט געמאַכט — טכסיסי מלחמה!

פּיוויש־בערעלע איז ווייטער געקומען צו לויפן. זיינע אַלע רייד זיינען באַשטאַנען פון איין און איינציק קורצן אָפּגעהאַקטן „נו"?

— נו־ע־ע!

— פונדאַנען גיי איך ניט, האָט זלמן געענטפערט, ווי ער וואָלט עמעצן פאַרגעוואָרפן. מ'וואַרפט ניט אַוועק קיין שטוב און אַלץ מיטאַנאַנדער.

— און דער דייטש? — האָט פּיוויש־בערעלע אַרויסגענומען איין קלייניקע טענה, וואָס האָט געוואויגן פאַר הונדערט גרויסע.

זלמן האָט געשוויגן אַ ווײַלע, דערנאָך האָט ער גענומען שטאַמלען.

— כ'וויס?... כ'מיין... ניע טאַק טשאָרט סטראַשני יאַק יעהאָ מאַ־ליויוט. (דער טייוול איז ניט אַזוי שרעקלעך ווי מען מאָלט אים).

זלמן איז געשטאַנען אין טלית און תפילין און געדאַוונט. אַ סימן, אַז ס'איז נאָך געווען גאָר פרי. אמת, דאָס דאַוונען איז אים ניט געגאַנגען אויף דער נשמה. דער קאַנט איז שוין געווען אָפּגעקוילעט און ער איז געווען איצט איינער אַליין ווי אַן אינדזל. פּלוצים האָט זיך אַן עפן געטאָן די טיר און צוויי מיטליעריקע מיליטערישע זיינען אַריינגעלאָפן (אַנגעפּאַרענע אָדער אָנגעקומענע אין דער שעה פון ערגעץ) משמעות דייטשן. ווער דען אויב ניט זיי? און מיט אַ מינע פון פאַרנומענע פאַרשוינען זיינען זיי צוגעגאַנגען צו זלמנען. איינער האָט אָנגעוויזן, דער אַנדערער האָט אָנגענומען פאַר ביידע רצועות און אָפּגעפירט דעם אויף טויט דערשראָקענעם יידן אין קיך אַריין, אים אַוועקגעשטעלט מיטן פּנים צום ברייטן אויוון־וואַנט און אים אָנגעזאָגט, ער זאָל זיך ניט אויסקערעווען „זאָנסט מאַכן מיר אינען קאַפּוט"!

זלמן איז שטיל און געהאָרכזאַם געבליבן שטיין אַנטקעגן אויסגעקילטן פון לאַנג געהייצטן אויוון. נאָר ער האָט דערפילט אַ בלייענע שווערקייט אין אַלע אברים. אויך דער טלית און תפילין האָבן אויף אים מאָדנע געדריקט. אין דער זעלבער צייט האָט אים אַרומגענומען אַ גוואַלדיקע פּוסטקייט. גאָט האָט זיך פון אים אָפּגעטאָן.

אַלע חושים זיינען ביי אים מאָדנע אָפּגעטעמפּט געוואָרן און אַ טונקלקייט האָט אים אַרומגעכאַפּט און אים פאַרשטאָפּט אַלע רערן, אַלע דינסטע פעדים,

דורך וועלכע ער איז אַלע יאָרן געווען באַהאַפּטן מיט עפּעס העכערס און אײדלערס ווי דאָס געווײנלעכע. איצט זײַנען אים ווי אויף צו־להכעיס גע־קראָכן טמא זאַכן פאַר די אויגן: געפּגרטע פערד, אַרויסגעוואָרפענע גע־דערים, הינטישע מאָרדעס ביז די אויערן אויסגעבאָדענע ביי דער נבילה טיף אין בויך, עפּעס אַלץ געדאַנקען אַזעלכע, וואָס זײַנען פאַרגרוזיניעט גע־וואָרן אין שמוץ, אין קויט, אין קלעפּיקער שטינקעכץ, אין טויט.

די צוויי מלאך־המוותן האָבן זיך מיט עפּעס געעוסקט דאָרט ביי אים אין שטוב. אפשר האָבן זיי שוין אַזוי פרי געגעסן אָנבייסן, אפשר האָבן זיי עפּעס געטיילט צווישן זיך און ניט געקאָנט אײנטיילן. ס׳איז געווען שטיל אין קיך און קיל. ביי זלמנען האָט אפילו באַוויזן אַ קאָך טאָן די בלוט.

היתכן? וואו איז עס פונדעסטוועגן געהערט געוואָרן? ביי מיר אין שטוב, וואו איך בין אויסגעוואַקסן, וואו איך האָב אָפּגעהאָרעוועט אַ לעבן, אויפגעצויגן קינדער און זיי געמאַכט צו לייטן! ניטאָ קיין באַלעבאָס, ניטאָ קיין עלטערס, ניטאָ גאָרניט?

אָבער די פינצטערניש האָט אים ווידער אַרומגעכאַפּט. ער פילט ווי די פיס ברעכן זיך אים אונטער. אָט־אָט לאָזט ער זיך אַרנפּ אויפן דיל...

אַ מאָדנע זאַך: ער ווייסט ניט, ווער ס׳פאַרשוועכט איצט וועמען: ער דעם טלית, צי דער טלית אים?! אַזוי פּלוצים אויסגעליידיקט געוואָרן פון אַלץ דאָס אײדעלע: ניט קיין הייליק וואָרט, ניט קיין דערהויבענער גע־דאַנק.

גאָט פון מײַנע עלטערן, פון אברהמען, פון יצחק, פון יעקב, צי דען איז דײַן ווילן דערביי?

אַ בריאַזג פון גלאָזוואַרג, אַ קלונג פון צעקנאַקטע געפעס האָט אים אויפגעוועקט פון זײַן פאַרשטיינערטקייט. ס׳איז אים דורכגעגאַנגען אַ ציטער איבער אַלע אברים, פון דער פּאָטיליניצע איבערן האַלדז און נאַקן און ביז די שפּיץ טריט.

שוין ניט זײַענדיק ביי זיך אין די הענט, האָט ער זיך אויסגעקערעוועט אינעם טלית און תפילין, ווי געווען, און איז געבליבן שטיין ביי דער אָפענער טיר פון זײַן קיך... און מאָדנע, זיי האָבן אים ניט געהרגעט, זיי האָבן אים ניט געשאָסן און אפילו קיין אײנס פון די כלים ניט געשליידערט אין קאָפּ אַרײַן.

ביי אים איז אַזוי ווי געווען גרייט אַן אַרויסזאָגונג.

— וואָס זײַנען עס פאַר אַ גענג? וועלכע געזעצן און רעכט האָבן זיי אויף דעם געפונען — ביי יענעם אין שטוב?

נאָר די ווערטער איז ניט מעגלעך געווען אַרויסצוברענגען, ווייל...

ווייל די דאָזיקע צוויי באַשעפענישן זײַנען ניט געווען ענלעך אויף קיין מענטשן, און וואָלט מען זיי כאָטש קאָנען פאַרגלייכן צו לייטישע אָרנטלעכע

בעלי־חיים: אַ פערד, אַ בהמה, אַן עוף... ניין, ניין, אַהער קלעפּט זיך ניט קיין שום ווערטער, ס׳גייט ניט צו.

דורך די הויפן און הינטערגעסלעך האָט זיך בערעלע דערלאַנגט צום ברודערס גאָרטן. ער האָט זיך פאַרטאַיעט לעבן דער טויבער שטוב־וואַנט צווישן די טיטשקאָווע פאַסאָליעס און זיך גענומען איינהערן.

ער האָט שוין געוואוסט, אַז אומגעבעטענע געסט רודעווען ביי זלמנען אין שטוב, נאָר צי איז נאָך דאָ אַ זלמן אויף דער וועלט אָדער שוין ניט, דאָס האָט ער זיך ניט געקענט דערוויסן.

עפּעס אַזוי ווי מ׳רוקט דאָרט דאָס מעבל, ווי כלים וואָלטן זיך געבראָכן. ער הערט, דוכט זיך, פון דאָרטן אַ הויכן פרעמדן לשון.

כלבים הינטישע, אַ סך האָבן זיי דאָ אָנגעגרייט, וואָס זיי זיינען געקומען באַלעבאַטעווען? זיך שיין דערלעבט!

נאָר ווי אַזוי דערוויסט מען זיך, וואָס ס׳איז געוואָרן מיט זלמנען?...

פלוצים האָט זיך אויפגעהויבן עפּעס אַ גערודער, די הויז־טיר האָט זיך ראַשיק צעפראַלט. אַ טופּעריי, אַ הוקעריי.

פּייוויש־בער האָט זיך צוגעטוליעט צום ראָג פון הויז און דערזען.

אייגנטלעך, וואָס זעט ער עס אַזוי נאָענט און אַזוי משונה פאַרענדערט?

ער האָט אַ רייב געטאָן מיט די האַרטע קליינע קולעקעס די אויגן. ער האָט שטאַרק, שטאַרק פאַרביסן די צונג, ער זאָל קיין קול ניט אַרויסלאָזן.

זלמן, דער ברודער זיינער, זלמן מיט דער לאַנגער ווייסער באָרד, איז געוואָרן אַ קאַרליקל, האַלב די גרויס. די באָרד זיינע שיער, שיער וואָס זי ווישט ניט אָפּ די שוועל.

וואַרט, ס׳איז דאָך אָבער ניט קיין קאַרליקל. אַ קאַרליקל גייט אויף צוויי און דאָ גייט עמעצער געראָטן אין זיין ברודער, נאָר אויף אַלע פיר, ווי אַ חיה. און די אויגן! זע, ס׳אַראַ אויגן! זיי וועלן אים, דוכט זיך, באַלד אַרויסקריכן אויף דער פּאָטילניצע.

יאָ, אין יענע יאָרן, ווען ער האָט נאָך געדינט אין סאָלדאַטן, האָט ער אַמאָל געזען אַ צירק. דאָרט האָבן זיך די קונצנמאַכער געבראָכן און געוויזן אַלערליי שטיק. נאָר איצט איז ער, דוכט זיך, ניט אין קיין צירק.

פּייוויש־בערעלע האָט מיטאַמאָל מיט אַ מאָדנער שניידיקער קלאָרקייט דערפילט, אַז ער איז איין ייד אויף אַ גרויסער שטיק וועלט... און זלמן? זלמן רעכנט זיך שוין ניט. זלמן דאָס איז אַ שעה אָדער צוויי מוטשעניבע און אַ נאַסער פלעק אויפן זאַמד. בלויז די נשמה וועט אַוועקגיין אַהין אַרויף צום הימל.

וואָס זשע קומט פאָרט אויס? אַז די דאָזיקע האָבן... אַז זיי פּילן

שוין גאָר קיין עלטערס איבער זיך? און ווי וועט זיין, אויב... אויב איך וועל דערויף ניט איינגיין, וועלן זיי אויף מיר ניט ווערן ברוגז?

געזונטע צווי באַוודורעס. קוטניצעס מיט דר... און טאָמער האָבן זיי ערגעץ אין דער היים ווייבער מיט קינדער?... מאַכט עס אויך ניט אויס, זאָלן זיי דאָרטן וואַיען נאָך זייערע קעפּ!

פּייוויש־בערלען איז געוואָרן הייס. ער זעט שוין פונסניי מיט וויפל יסורים זלמן שטעלט איבער דער ערד די פּאָדערשטע, דערנאָך די הינטער־שטע, און יענע ציען אים די רצועות, ווי מען שלעפּט אַ קליאַטשע פאַר דעם שטריקל. זע נאָר, זע.

פּייוויש־בערעלען איז אַזוי פאַרגאַנגען, אַז ער איז אַליין שיער ניט אַ בעלן געווען זיך אַ וואַרף טאָן אויף אַלע פיר, פאַרהייבן דעם קאָפּ און זיך צעהוילן איבער דעם גאַנצן דרויסן.

— ניעט, בראַט, — האָט ער שטיל אַ מאַך געטאָן צו זיך אַליין, — טאַק, בראַט, ניע גאָדיטסאַ. (אַזוי, ברודער, טויג ניט).

ער האָט זיך אָנגעבויגן און אויסגעקאָלופּעט אין דער פּייכטער מעזשע הויכן גראָז אַ פּאָר שאַרפע שטיינער, האָט זיך בריהש אָנגעצילט אַנטקעגן איינעם פון די מחבלים און אים געטראָפן אין שלייף אַריין, דעם צווייטן — אין דער פּאָטילניצע. ער האָט עס געמאַכט קונציק, ווי אין טאָן אַריין. יאָ, די יינגלשע שטיק קומען נאָך אַמאָל צונויף...

דער ערשטער האָט זיך אַ וואַקל געטאָן און זיך אומגעריכט אַראָפּגע־לאָזן צו דער ערד, דער צווייטער האָט געגעבן אַ טאַנץ אונטער, ווי אויף אַ הייסער סקאָוואָראָדע, האָט עפּעס הויך אויסגעשריען און זיך אויך איבערגעקערט.

— אָט אַזוי האָב איך ליב! — פּייוויש־בערעלע האָט זיך אַרומגעקוקט אין דער גיך. ניטאָ קיינער, קיין זייטיקע עדות, איז אַוודאי גוט. נאָר פאַר־דראָסן האָט אים עפּעס אַנדערש: ער האָט אַ קוק געטאָן אויף זלמנען און דערזען, ווי יענער איז צוגעפאַלן אויף איין קני און זיך אָנגעשפּאַרט אויף איין עלנבויגן, ווי ער וואָלט אויסגענוצט די מינוט אויף איבערכאַפּן דעם אָטעם, וואָרים דערנאָך וועט מען דאַרפן ווייטער פאָרזעצן די שפּיל.

דאָ איז פּייוויש־בערל אָנגעצונדן געוואָרן:

— רב! — האָט ער מיט אַ צוגעשטיקטער שטים אויסגעשריגן. — אויף וואָס וואַרטסטו נאָך? אַנו, שפּיי זיי אָקאָרשט אָן אין די געפּייגערטע צורות (איןביידע) און לאָמיר זיך גיכער אָפּטראָגן פונדאַנען!

זלמנס אויערן האָבן איצט גאָרניט געהערט. דאָך האָט ער ערגעץ באַגריפן, אַז מען רעדט צו אים אויף יידיש און אַזוי קאָן רעדן בלויז איין פּייוויש־בערל אַליין — דער סאָלדאַט.

הייסט עס, אָנקלייבן אַ מויל מיט שפּייעכץ און שפּייען זיי אין די צורות אַריין (טאָקע בפּועל ממש).

זלמן האָט זיך באַפרייט פונעם טלית, האָט זיך פּאַמעלעך אויסגעגלייכט און באַטראַכט זיינע פייניקער, די שליחים פון גיהנום. איינער איז געזעסן זייטיק אָנגעשפּאַרט און געגלאָצט מיט צוויי אָפענע אויגן, וואָס האָבן שוין ניט געקוקט אין ערגעץ. דער צווייטער איז געלעגן אָנגעשפּאַרט אויף שעיה־נחומס פּלויט, פון פּאָטילניצע האָט געיושעט בלוט, ווי פון אַ דבר־אחר, און ער האָט געכאָרכלט ווי אַן אָקס ניט קיין דערקוילעטער.

און מאָדנע, אויך ביי זלמנען האָט זיך געבעטן דאָס זעלביקע וואָרט: אַ קוטניצע מיט דר...

די וועלדער און די כוטערעס, וואו די וואַניטשער און רודניער מחנות האַלטן זיך אויף, זיינען זלמנען זייער גאָענט און באַקאַנט. די מענטשן, מיט וועלכע ער וואָגלט זיך אַרום, זיינען אויך אייגענע. וואָס דאַרף מען מער — אפילו לייבע דער רודניער און זיינע צוויי קלענערע יאָטן זיינען דאָך אויך פונעם ערשטן טאָג אָן.

פּייוויש־בערל מיטן ביקסל אויף די פּלייצעס, מיטן ברייטן לעדערנעם פּאַיאַס אויפן קורצן רעקל, איז יינגער געוואָרן אפשר אויף צוואַנציק יאָר.

ער וועט דיר דען איינזיצן אויף אַן אָרט? נאָר געלעטעט, נאָר געפלויגן. ס'זיינען אַוועק טעג און אַמאָל אפילו וואָכן, אַז זלמן זעט אים ניט אין די אויגן. לעדער אויף נייעם און ריכטעוועון דאָקאַזשעט מען, וואו מען דאַרף, און זלמן אַרבעט מיטן זעלבן פלייס ווי אין דער היים. ער לאַטעט און נייט אי ווייבערשע, אי מאַנצבילשע.

פּייוויש־בערל, אַז ער האָט אַ פרייע רגע, כאַפּט ער זיך אַראָפּ צו גאַסט. ער איז מכבד דעם ברודער מיט אַ געקאָכטן איי, אַמאָל מיט אַ ווייס פּלעצעלע. ער ווייסט, אַז דער „רב" זיינער באַנוגנט זיך מיט ברויט און מיט וואַסער און עסט ניט פון אַלגעמיינעם קעסל.

פּייוויש־בערל, האָט גענומען אין האַנט אַ שטיקל אויסלענדישן לעדער.

— גוטע פּאָדעשווע, אַ כאָלערע אויף זייערע ביינער.

זלמן פירט דורך מיטן אָל דעם צוגעלאַטעטן פּאָדמעטעק. מאַכט אַ קריץ אַרום און אַרום און פאַרגיט ווי דרך־אגב זיין שטילן און שטענדיקן „וויפל"?

— זיי לאָזן זיך ניט, אַ בראָך צו זייערע קעפּ! דרייצן! דרייצן מכות דעם געפייגערטן טאַטן זייערן אויף יענער וועלט.

זלמן נעמט אַרויס פון זיין זייטיקער באַהאַלטענער קעשענע אַ טעוועלע פון אַן אַלטן ספר, מעקט אויס איין דריי־ציפערדיקע צאָל און שרייבט אָן אַ צווייטע — אויף דרייצן מער.

ער טוט אַ קראַץ מיט דעם קליין שטיקל בליישטיפט די פּאַטילניצע, פאַר־טראַכט זיך אַ ווײַלע, ווי ער וואָלט עפּעס נאָכגעחשבונט אין געדאַנק, דערנאָך באַהאַלט ער די אַלע פריטשינדאַלן אויף דעם פריערדיקן אָרט און גיט אַ שטילן זיפץ.

— וואָס איז, רבי, — פרעגט פּיוויש־בערל, — וואָס זיפצן מיר עפּעס?

— נו, נו, גיי, גיי, טו עפּעס, — ענטפערט אים זלמן, נאָר ער דערפילט גלייך אויפן אָרט, אַז ער האָט ניט דאָס געזאָגט. ער וויל, ער דאַרף ביז גאָר נויטיק, אַז דער „סאָלדאַט" זאָל נאָך לעבן אים אַ ביסל זיצן, עטוואָס אָפּרוען, ער זאָל דאָ זיין וואָס אָפטער.

וואַנדערנדיק מיט דער מחנה פון איין אָרט צום צווייטן, האָט זלמן די גאַנצע צייט געאַרבעט און ביי דער אַרבעט געטראַכט:

... אויב גאָט וועט וועלן, מען זאָל צו אים דאַווענען, וועט ער פאַר־טרייבן די טומאה פון דער ערד און וועט מאַכן די וועלט צוריק ווי געווען... וואו קאָן ערגעץ זיין עטל מיט אַזעלכע שוואַכע כוחות, וואו זיינען די קינדער? אים, זלמנען, האָבן זיי שוין מסתם לאַנג באַווײנט, און... ווי דער אמת איז, ער וואָלט שוין מן־הסתם לאַנג געווען אַ „קדוש", ווען ניט דער „סאָלדאַט". יענער, קיין עין־הרע, האָט פאַר איין שוואַכן זלמנען געמאַכט זה כפּרתי, זה חליפתי מיט צוויי געזונטע און גראָבע דייטשן... ס'האָט זיך אָנגעהויבן פון צוויי און איצטער גייט שוין, ברוך־השם, די דריטע מאה...

יעדער איבערגעפּעקלטער היטלעריסט איז דאָס זעלבע, וואָס צען גע־ראַטעוועטע פריינט, און ער, דער ברודער זיינער, טוט גוט, וואָס ער מאַכט עס אַליין, ער פאַרלאָזט זיך ניט אויף יענעם.

און דער שוואָגער? דער שוואָגער דאַרט אינעם ווייטן לאַנד מיט דער גאָלדענער קייט אויף דער ברוסט? ער שטעלט זיך כאָטש פאָר, ווי אַזוי זלמן לעבט דאָ? דער וואַלד איז זיין היים, די ערד זיין געלעגער. אַ בוים איז אָפט דער דאַך איבערן קאָפּ. אַ פּעניאָק — דער ווערקשטאַט... מענטשן באַוואָפנטע מיט פאַרשיידענערליי געווער שווינדלען דורך פאַרביי פון דער ווייט און פון דער נאָענט; אַז מען דערזעט דיך, גיט מען דיר אָפּ אַ גוטן מאָרגן. אָט־אָ פירט איינער דער וואָזניטשיער פאַסטעך פאַר אַ שטריק, וועמען מיינט איר? אַ ביק, אַ בהמה? ניין, ער פירט אַ „צונג". קענטיק, אַ גע־וועזענער עלטסטער. אָט דאָ לעבן זלמנען, האָט ער באַשלאָסן, איינער, זיך צוזעצן אָפּרוען. און יענער, ביי אים בלייבט עס, האָט זיך צעלייגט ווי אַ מידע בהמה. איינער האָט אַ נאָטור זיך אַ ביסל אַ באַרים טאָן, קען זיין, אַז דערפאַר האָט ער זיך דאָ צוגעזעצט.

— בסך־הכל, — דערציילט ער, — איז דעם דאָזיקן געטשקע איינגעפאַלן אונדז אונטערקויפן, מיך און פּעטראָ דעם געלן. ער שטופּט אונדז דעם זייגער, מיר זאָלן אים אָפּלאָזן. גאָט ווייס, צי מיר האָבן אַמאָל געזען אַ זייגער, אָדער

ס׳איז עפּעס אַ באַטרעף אָפּנעמען דעם זייגער, ווען ס׳וועט זיך נאָר פאַרוועלן. אַ שעפּסענער מוח!

זלמן טוט אַ קוק איבער די ברילן און באַטראַכט דעם נפש, וואָס ליגט דאָ ניט ווייט פון אים. אַ מאָדנע זאַך: הענט און פיס שיער ניט ווי ביי אַ מענטשן, נאָר ס׳איז ניטאָ קיין מענטשישער פּרצוף, אַ פאַרשיוועט צורה און סע דאַרשט נאָך בלוט. אַ וואַלדישע חיה, אַז דיר גיט זיך איין דערזען, איז מיט עפּעס טשיקאַווע, און פון דער דאָזיקער קערט דיר צו דער גאַל.

אויף די רייד איז פון ערגעץ אָנגעלאָפן פּייוויש־בערל. דערזען דעם גאַסט, האָבן ביי אים אַ שפּיל געטאָן די געבליטן. ס׳האָבן זיך ביי אים צעבלאָזן די נאָז־פליגל, די קינבאַקן האָבן געגומען אונטערטאַנצן, די וואָנ־סעלעך האָבן זיך צעשטעלט ווי נאָדלען. אויסער דעם דאָזיקן זמעי זעט ער שוין קיינעם ניט פאַר זיך. נאָר איוואַן האָט אים אָפּגעהאַלטן.

— בערקאָ, — מאַכט ער, — האָב גאָט אין האַרצן, מען דאַרף דאָך אים פירן צום נאַטשאַלניק.

— וועמען, אָט דעם־אָ? — האָט פּייוויש־בערל איבערגעפרעגט.

— אָבער ווער האָט אים דערלויבט דאָ זיצן אָדער ליגן, פאַרוואָס ליגט ער?... אויפשטיין! — האָט ער אויסגעשריען און אים דערלאַנגט מיטן שטיוול אונטער די ריפּן.

יענער האָט אויפגעטאַנצט ניט טויט ניט לעבעדיק.

— שטיין, הונטעוויטש איינער, אין געהאַקטע וואונדן!

— שפּריכן זי דויטש, קאַמעראַד? האָט דער נפש אַ פרעג געטאָן מיט אַ פאַלשער צוגעטויבטער שטים.

פּייוויש־בערלען און זלמנען פלעגט מען זייער אָפט אָננעמען פאַר רוסישע דייטשן. זיי האָבן געוואוסט פון דעם.

— פאַרוואָס עפּעס דויטש, ווי צו דער מאַמען דיינער! —איז פּייוויש־בערל מיטאַמאָל געוואָרן אויפגעמונטערט. — יודע!

פּייוויש־בערל האָט זיך וואוילויונגעריש אויסגעלייגט אויפן גראָז, זיך אָנגעשפּאַרט אויפן עלנבויגן און באַוויזן מיט די אויגן אויף זלמנען.

— דאָס איז מיין ברודער זלמן, אַן איידעלער ערלעכער ייד; אַז ער זיצט לעבן ווערקשטאָט און נייט, מיינען אַנדערע אויף אים, אַז ער איז אַ שוסטער, צום סוף איז ער אַ רב. אַ רב איבערן גאַנצן מירניצער ראַיאָן. (זלמן האָט שמייכלענדיק ווייטער געגעבן אַ קוק איבער די ברילן).

— און דערפאַר, וואָס איר פאַרגיסט אונדזער בלוט אָן אַ מאָס... אונ־דזער... וועט אייך אָפּגעצאָלט ווערן כפל־כפלים. און דו, קעלעוויאַקע, וועסט עס פאַרזוכן איינער פון די ערשטע.

פּייוויש־בערל האָט זיך פונסניי אָנגעצונדן, די נאָזפליגל האָבן זיך ביי אים צעבלאָזן און ער רופט זיך אָן צו איוואַנען:

— איך בעט דיך, פּיר אים אַוועק פונדאַנען, זאָל ער מיר דאָ ניט פאַרגאַזן די לופט! דו זעסט דען ניט, אַז אַ מענטש אַרבעט?!

— מיר וואַרטן אויף פּעטראָ דעם געלן.

— פּעטראָ, פּעטראָ! פּעטראָ וועט פון דיר אין ערגעץ ניט אַנטלויפן, און אַז ניט קאָן איך מיט דיר גיין.

— נאָ! — האָט איוואַן אַ צי געטאָן פאַרן שטריקל און זיך אָן חשק אויפ־געהויבן פון אָרט.

און זלמן איז ווייטער געבליבן אַליין. ער האָט באַגלייט מיטן בליק צוויי מענטשן, וואָס האָבן געפירט אַן אוממענטש, אַ חיה, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ראַכמאַנער קליאַטשע, ווייל ער פילט, אַז ער וועט שוין באַקומען זיינס צווישן גערעכטע מענטשן, אויף אומבאַזיגבאַרער ערד.

האַרבסטיקע פרייד

אין האַרבסט צייטיקן ביי אונדז קאַשטאַנעס. ביי זייטן גאַס וואַקסן ביי אונדז לעם שטוב־און־שטוב קאַשטאַנען־ביימער, מיט עטוואָס פאַר־געלטע בלעטער און מיט צייטיקע פרוכטן און זייער שטעכיקע, ווייך אויס־געבעטע פאַנצער־שאָלן.

מישקע, פירע, ליאָווקע, מאַיע, זיאַמקע און נאָך קינדער האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום דעם העכסטן קאַשטאַנען־בוים, לעם זייער הויז נומער דרייסיק אויף טאַראַסאָווער גאַס.

איגאָר, דער גרעסטער פון די קינדער, איז אַרויפגעקראָכן אויפן בוים, סאַמע אַרויף:

— טרעס־טרעס־טרעס.

און ס'האָבן זיך גענומען שיטן אויף דער ערד פאַרפאַנצערטע, באַ־הילטע קאַשטאַנעס. פיק אויף דער ערד! און די שאָלן צעשפּאַלטן זיך, ווערן צעשפּרונגען, און דאָס ברוינע אָפּגעפּאָלירטע קאַשטאַנדל דערזעט מיטאַמאָל אַ ליכטיקע וועלט, ס'דערזעט די קינדערשע פּנימלעך און צעשיינט זיך אַנטקעגן זיי און צעגלאַנצט זיך מיט קילער פרייד.

אַך, ווי שיין!

אַך, ווי גוט!

איגאָר טרייסלט אַ פּעטע צווייג, טרעס־טרעס־טרעס.

און די פאַרפאַנצערטע קאַשטאַנעס פיק! פיק! אויף דער ערד. און די שאָלן פּלאַצן, צעעפענען זיך. די קינדערשע אייגעלעך דערזעען די באַ־פרייטע נייאינקע שיינענדיקע קאַשטאַנעס, די הערצעלעך צעקלאַפּן זיך: טיאָך־טיאָך! די חברה לויפן אַרום אַרום בוים, קלייבן, גלעטן, פרייען זיך און קוועלן.

— איגאָר! וואַרט צו!... טרייסל ניט, ביז מירן אויפקלייבן!... אַווגוסטינקען האָט איינער געטראָפן אין קאָפּ! האַ? וואָס? ניין! ס'טוט איר ניט ווי... אַז מירן אויפקלייבן, וועלן מיר דיר אַ געשריי טאָן: — „וויטער".

איגאָר פאָלגט. ער שפּאַרט זיך אָן אינעם שטאַם. ער איז פרייִנט מיט די צווייגן און איז פרייִנט מיט די הענגענדיקע קיילעכדיקע שיידלען, וואָס באַהאַלטן אין זיך אויס אין ווייכן אויסגעבעטעכץ אָט די קילע, גלאַנצנדיקע שיינקייט, וואָס מיר נעמען אָן פולע קעשענעס און וואָס זיי הייסן קאַשטאַנעס.

איגאָר פאַרקוקט זיך. ער זעט, ווי אַזוי די האַרבסטיקע פאַרנאַכטיקע זון צעגלאַנצט זיך אין די פענצטער פונעם אָפּגייענדיקן טראַמוויי. ווי גוט

ס׳איז דאָ זיין אַ שכן ביים בוים, אַ גאַסט אין די אָרעמס פון זיינע צווייגנדיקע הענט און צוקוקן, ווי אָן־אָ, אָן־אָ לויפט אַהער אַ לייכט מאַשינדל, אַן אויטאָ, אין זיינע פענצטער גלאַנצט ווידער וואונדערבאַר די פאַרגייענדיקע זון. אַזעלכעס קען נאָר אין חלום זיין אַזוי שיין, און איצט זעט ער עס מיט זיינע אייגענע אויגן.

— איגאָר!... איגאָר!... — שרייען אויס קינדער, און איגאָר וועקט זיך אויף ווי פון אַ געשמאַקן שלאָף און טרייסלט ווידער.

אַזוי אַ האַלבע שעה און אַ שעה...

עלטערע, וואָס גייען דורך, פאַרקוקן זיך, זיי זיינען מקנא די קינדער אויף דער־אָ שעה, ווער־ניט־ווער דערמאָנט זיך, אַז ער איז אַמאָל אַליין געווען אַ קינד...

און אָט־אָ, דאָס קליינוואַרג פאַרנעמען זייער גוטס און מען גייט נאָך אַוועק אויף די טרעפּ אינעם דרייסיקסטן נומער אויף טאַראַסאָוור, סאַמע פון אויבן. דאָרט גיט דער גלעזערנער דאַך נאָך געגוג שיין, און די קינדער טראָגן אַרויס אַהער זייערע בענקלעך, שפּיגעלעך, שיסעלעך, שאַפּקעלעך און זיי שפּילן זיך מיט די קאַשטאַנעס אין אַלערליי שפּילן, זיי שפּילן לאַנג, לאַנג, ביז די מאַמעס רופן זיי אַוועק שלעפּערדיקע יעדערן צו זיך אין שטוב: אָוונטברויט עסן, זיך וואַשן און גיין שלאָפן...

אָוונטברויט עסן...
זיך וואַשן,
און גיין שלאָפן.

אויף מאָרגן גאַנץ פרי, איך גיי אַרויס אויף דער פּלאַטפאָרמע, וואָס סאַמע אויבן איבער אַלע טרעפּ אונטער דעם גלעזערנעם דאַך. די קינדער שלאָפן נאָך, זיכער, יעדערער אויף זיין געלעגער, און דאָ אין אַ ווינקל ליגן פאַרלאָזן אַ הייפל קאַשטאַנעס, צוגעטריקנטע, און אַראָפּ דער גלאַנץ. מיר טוט פון דער גרינג אַ צופּ ביים האַרצן: שוין? זיך שוין אָפּגעשפּילט און אָפּגעטאַנצט, און דאָס איז אַלץ?

אָבער ניין, אומזיסט מיין שרעק. ס׳איז דאָך נאָך אַזוי פרי, דער טאָג איז גרויס, און דער ווינטער — ווייט. אָט־אָ וועלן באַלד אויפשטיין די קינדער און וועלן אַלץ באַלעבן, אַלץ דערפרייען. קאַשטאַנעס זיינען דאָך דאָ אויף די ביימער געגוג.

וועט זיין פרייד, וועט זיין גלאַנץ,
וועט זיין שפּיל, וועט זיין טאַנץ.

און ס׳וועט נאָך בכלל זיין און זיין אין אונדזער שיינער, רויטער שטאָט קיעוו ביי אַזאַ מין שיינעם, וואונדער־שיינעם האַרבסט.

באַבי־יאַר

(צום דריטן יאָרצייט)

29טער סעפּטעמבער. אַ פּאַרכטיקע דאַטע, אויף פּראָסט יידיש — אַ יאָרצייט, דער 3טער יאָרצייט פון באַבי־יאַר.

אויף אַ יאָרצייט פּלעגט מען ביי יידן צינדן ליכט, זאָגן קדיש. נאָר ס'איז נאָך אפשר ניט אויסגעבויט געוואָרן דער זאַל, דער ריזיקער טעמפּל, וואָס זאָל אַריינגעמען אין זיך אַזויפיל פייערן, אַזאַ צאָל אָנגעצונדענע ליכט...

אָבער דאָ רוקט זיך אונטער אַ זייטיקער געדאַנק, וואָס רוימט אונדז איין:

נאַרעלע, עס ברענען דאָך פייערן אויף גרויסע שטחים און אויף ווייטע שטרעקעס! עס ברענען ליכטיק און פּעכיק, עס פלאַמען און עס פלאַקערן דעם שונאס אויסגעפּוצטע שטעט! באַרעכן עס!... נעם עס אָן אויפן חשבון פונעם הייליקן גרויסן יאָרצייט.

הער זיך איין, אפשר הוילן דאָרט דייטשקעס, אפשר פינען דאָרט שרצים־לעך, דער שטאַם פון עס־עס, די גזע פון דיינע פּאַרטיליקער... די ברייט באַקאַנטע גרעטאַ האָט דאָך איידל געגעבן אָנצוהערן איר באַהאַרצטן האַנסן, עס זאָל אים נישט קימערן אויב די העמדלעך, די גאַרניטערלעך, וואָס ער וועט שיקן, וועלן גריילעך זיין איינגעריכט אין בלוט. זי איז אַ געזונטע, אַן אייזערנע באַלעבאָסטע, אַ מיזאַמע פרוי, זי וועט זיך גריינג אַן עצה געבן מיט אַזעלכע קלייניקייטן. און דערום גלוסט זיך נישט, אַז גרעטאַ זאָל מיט־אַמאָל דערהרגעט ווערן פון אַ באָמבע. זאָל זי וואָיען מיט אַן איבערגע־בראָכענעם רוקן, קוקנדיק אויף אירע צעטראָטענע און דערדישעטע שלעגלעך.

ס'איז היינט דער 29סטער סעפּטעמבער.

מענטשן גייען פון אַלע עקן שטאָט צום באַבי־יאַר.

איך האָב טאַקע טיף אין האַרצן זיך פון אָנהייב אָן געבעטן:

— מיינע פריינט, לאָמיר ניט פאָרן אין די טראַמוואַיען. לאָמיר גיין צופוס! לאָמיר בעסער גיין מיט דעם וועג, מיט די גאַסן, וואָס זיינען געווען פול איבער די ברעגן מיט די נאָך לעבעדיקע לייבער פון אונדזערע ברידער. זיי זיינען געגאַנגען פון פּאָדאָל און פון דעמיעווקע. פון קורעניאָווקע און פון שוליאַווקע. גרויס און קליין וואַסילקאָווסקע האָבן פאַררעטעריש אַרויס־געלאָזן פון זייערע הויפן גאַנצע און האַלבע משפחות, יונגע און באַיאָרטע, קליינע קינדער און אַלטע לייט אויף דער לוואָווסקע האָבן זיי זיך צונויפגעגאָסן

ווי אין אַ טייך פון פאַרשניידונג און פון אומקום. זיי זיינען געגאַנגען אָפּ־געגנאַרטע און באַנומענע, געדיכט און צונויפגעטוליעטע, און האָבן אָנגע־פירט אַ פּחד אויף די וואָס האָבן זיי צוגעזען, כאָטש אייניקע פון זיי זיינען געווען אָנגעטאָן אינעם בעסטן, וואָס מען האָט פאַרמאָגט.

אפשר קענט איר עמעצער די שוועסטער דאַלין? אַלטע, אַלטע קיעווער איינוואוינערינס זיינען זיי געווען, די באַיאָרטע צווי פרויען עמאַ מאַרקאָוונאַ און יעווא מאַרקאָווגאַ.

דערשראָקן און פאַרוואונדערט קוקן זיי זיך אָן איינע די צווייטע... אפשר איז עס נאָך גאָרנישט? אפשר איז דער אומגליק פון בלייבן אין דער היים אָן דעם איינגעזעסענעם ווינקל אויפן פערטן שטאָק, וואו יעדער שטיקל מעבל האָט דערציילט דעם אויג פון פרישן אַריינגייער, אַז דאָ וואוינען עלטערע צווי פרויען פון לאַנג, פון לאַנג וואוינען זיי שוין דאָ, — אפשר וועט דער דאָזיקער אומרעכט דערגיין ביז געוויסע ברעגן נאָר צום נפש האָט דאָס נישט? עס ווערן דאָך געפירט אַזויפיל מענטשן, אַזאַ עם רב! אַ גאַנץ פאָלק!

אָן־אַ זיינען אפילו דאָ באַקאַנטע חשובע מענטשן און אַלערליי. דער ד״ר ריבאַק מיטן ווייב, דער רב פון ניי־שטאָט, און אָן־אַ גייט דאָך אפילו די אַלטע וואַרשאַווטשיכע... וואָס קומט אַרויס אַז זי האָט שוין יאָ געהאַט קינדער און אפילו פיינע קינדער. אָט איז זי דאָך אויך איינע אַליין... ס׳וואָלט געווען גוט זיך אָנרופן צו וועמען פון זיי, נאָר ס׳איז דאָ נישט דער פּלאַץ.

עמאַ מאַרקאָווגאַ און יעווא מאַרקאָווגאַ האָבן קיין גרויסע פּעק נישט געקאָנט אַרויסטראָגן מיט זיך. שוואַכע עלטערע פרויען. ווייכע קלימקעס האָבן זיי פאַרוויקלט צוויי. דעם אַלבאָם מיט די קאַרטעס, נישט פאַרגעסן אַריינלייגן אַהין און די בעכערלעך — די געלע פאַרעלטערטע ירושה־בעכערלעך.

דער מוטערס לייכטער זיינען צו שווער. אפשר איז נישט גוט וואָס זיי זיינען אַזוי געבליבן שטיין אויפן פענצטער אונטערן פאַרהאַנג. וואָס? גע־דאַרפט געווען אפשר אַריינטראָגן זיי צו די קריסטלעכע שכנים, צי בעסער געווען פאַרשטעלן טיף אין שאַפע פון אונטן, טאָקע געדאַרפט... און דאָ, אין איין שורה, איז נאָכגעגאַנגען די קליינע 10־יאָריקע פּערעלע פון 5טן שטאָק. אַ גוט מיידעלע, — דאָס בעסטע קינד אין הויף. נאָר זי האָט זיך געטוליעט און געהאַלטן אין איין צופּאַלן צו דער מאַמעס פיס און זייטן, ווי קיינמאָל, און שטאַרק געשטערט מיט דעם דעם גאַנג, אַזוי געשטערט, אַז כאָטש נעם און שריי אָן אויף איר.

און די מוטער פּערעלעס וואָס איז אַלע יאָרן געווען אַ שעמעוודיקע און אַ שטילע, איז גאָר געווען פריטשמעליעט פון דעם, וואָס זי איז אין דער סאַמע

מיט, צווישן אַזויפיל פאַרנעמע מענטשן. מיט איר נאַטור האָט זי זיך שטענ־דיק געהאַלטן אַן אַ זייט אפילו אין שטוב ביי זיך.

טאָ וואו זיינען געווען אייערע הערצער אין דער־אָ שעה, שוועסטער מיינע, און די טויזנטער קינדער מיינע? די כפּרה זאָל איך זיין פאַר אייך!

...איז אָט פאַרוואָס מיר ווילט זיך עס, אַז מיר זאָלן איצטער, אין דריי יאָר אַרום, גיין אַהין צופוס...

אין די טראַמווייען ווי ליכטיק עס זאָל נישט זיין, איז עפּעס די לופט צו וואָכעדיק, צו פאַרשטיקט און... אַ פרעמד אויג קאָן אַמאָל אומגערן זיך גראָב אָנרירן אָן מיין וואונד. יאָ, גראָב, און עס טוט שרעקלעך וויי, די וואונד איז נישט קיין פאַרהיילטע.

קאַרגע 4 יאָר, אַז מען איז נישט געווען אין דער היים. און איצט האָט מען זיך באַגעגנט אַלע אינעם טרויער־טאָג ביי דעם טרויעריקן גאַנג. מען איז זיך צונויפגעפאָרן און צונויפגעקומען פון אַלע עקן לאַנד צו דער באַ־פרייטער היים, און די מאַמע־שטאָט דאַרף אונדז צוטוליען, אָטהיהען און דער־מונטערן. דער וועג איז געווען אַ שווערער און אַ דערנערדיקער, און די צייט פון צעשיידט זיין — פול מיט ביטערניש און פאַרלוסט.

ערגעץ טיף אין געדאַנק טוט זיך אַ דאַכט. אַז יעדערער פון אונדז האָט זיך אַריינגעשלייכט צו זיך אין זיין פאַרלאָזענער נעסט, שטיל, אָן איבעריקן פּאַראַד און אָן פריידיקן געפילדער... מען פאַרשטייט עס, אַז פּעק מיט צרות און קלעמעניש דאַרפן בהדרגהדיק אויסגעלאָדן ווערן. ס'זיינען דאָ געוויסע עוולות פון אייגענע, וואָס דאַרפן נישט צעקלונגען ווערן, וואָס דאַרפן געלייזט ווערן אָן רעש, ווי אַזעלכעס וואָס צווישן אייגענע דאַרף עס בלייבן. אָבער חוץ אַלע זאַכן איז דאָך די מאַמע־היים אַזוי חנעוודיק און ליב (עפּעס אַ קלייניקייט פאַר קיעווער איינוואוינער — קיעוו?). דער מין ריינער הימל, די וואַרעמקייט און די שפע פון האַרבסטיקע קאָלירן, די גאָלדענע בלעטער אויף די ביימער און אויף דער ערד, וואָס זיינען ווי אַ בענקענדיקע גאָלדענע געזעגענונג, אַ ליידנשאַפטלעכער גרוס, אַ פלאַמיקער קוש אין די פּלייצעס דעם אַוועקגעגאַנגענעם זומער! צי דען האָט אויך פאַר די דייטשן די שטאָט אַזוי געשיינט? ס'קאָן נישט זיין! און דער וועג צום באַבי־יאַר מיט דריי אָסיענס צוריק? צי דען איז די זון געל געוואָרן דאָס אַלץ צוזעענדיק?

מיר גייען צום הינטערן שטאָט.

הייפעלעך מענטשן קומען צו פון פאַרשיידענע עק־שטאָטישע געסלעך און מיר דערקענען איינס דאָס צווייטע. די, וואָס וויסן נישט דעם וועג, פרעגן ניט, ווייל זיי זעען שוין, אַז אַלע גייען אַהין.

און פון זון־באַגאָסענעם שליאַך ווערט דער באַשטאַנד אונדזערער קלאָר:

— אַ סך פרויען, ווינציק — מאַנסבילן.

און ס׳איז קיין וואונדער נישט — די מלחמה איז נאָך נישט געענדיקט, כאָטש זי גייט צו ענד. און פאַר אונדז איז דאָס נישט קיין קליינער שטאָלץ וואָס אונדזערע יונגעלייט און בחורים אין די סאָוועטישע שינעלן שלאָגן דעם שונא, יאָגן אים אָן אָן אָפּשטעל.

מענטשן האַלטן זיך צוזאַמען, רעדן ווינציק. און דו קוקסט אויף די געראונצלטע פּנימער אָנן אַז דו זעסט, מיט וויפל יסורים מענטשן זיינען אָנגעזאָפּט, וויפל פּיין היטלער האָט יעדן פון אונדז געבראַכט, פאַרשטייסטו, אַז ביי יעדערן, ווי נאָר דאָס קניפּל וועט זיך אויפבינדן, וועט זיך אַ שאָט געבן פּיין אָן אַ שיעור.

וואַרעמע געוויינען דערטראָגן זיך שוין פון גוטן אָרט. דערום ווערן פּנימער פּינצטער און אָנגעשטרענגט. מערער שוואַכע קאָנען זיך נישט גובר זיין און ברעכן אויס מיט אַ קוויטש, מיט אַ שלוכצנדיקן אויסגעשריי. די זאַמדיקע אָפּריסן שיטן זיך פון אונטער אונדזערע פיס און רייסן אונדז מיט אַראָפּ, אַראָפּ.

גרויסע געפלאָכטענע ריוועס, זאַמדיקע גריבעס, קוסטן.

— וואו זיינען מיר?

— אָט דאָ איז עס שוין?!

די קני ברעכן זיך אונטער.

מענטשן זיינען שוין דאָ פאַראַן. פריער פון אונדז געקומענע. נאָר קיין גוטמאָרגן זאָגט מען דאָ נישט. און ווען איינער טוט אַ זאָג על פּי טעות, קריגט ער קיין ענטפער ניט...

אונדזערע הערצער האָבן זיך אָנגעסיליעט אַרום אַ היפּשן פאַרוואַקסענעם שטיק פּלאַץ, וואָס זעט אויס ווי אַ פיר־עקיקער בעכער. אַ כוס, וואָס אויף זיין דעק איז נישט קיין אויסגעטרונקענער וויין, נאָר בלוט וואָס האָט אונטער רעגנס און שניי אָנגעוואָרן זיין קאָליר. דאָרט ליגט אויפגעקנייטשט און פאַר־ברודיקט אַ שטיקל ווייס־ציניג. דאָס איז אַמאָל געווען אַ העמד... אָן־אַ ליגן האָר, וואָס האָבן איבערגעלעבט די, וואָס זיי האָבן אַמאָל באַצירט. און דאָ זיינען זיי עפּעס מוראדיקער פון דעם טויט אַליין... אויסגעריסענע בערד מיט דער הויט אינאיינעם, אַן אַלט היטל...

כמעט אין דער סאַמע מיט, אין צענטער, שטייט אַ ווייכער אויסגע־ריבענער שוך, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן אין דער לעצטער אומבאַשרייבלעכער רגע, אַ רגע וואָס מיר מיט אייך זיינען ניט אויסגעשטאַנען, און דערום וועט קיין וואָרט אונדזערס ניט זיין אומשטאַנד אויסצומאָלן דעם אויסזען זיינעם, אַ שוך, וואָס אַ געשטרויכלטער פוס האָט זיך מיט אים געשיידט אין דער זעלבער רגע, ווען דער גוף האָט זיך אין קעסל פון מאָרד און געשרייען געזעגנט מיטן לעבן. קיינער נעמט אים ניט פון דאַנען, קיינער רירט אים ניט

פון אָרט, צוזאַמען מיט אַ שטיקל שאַרבן אין צווייטן עק גרוב. אַ שטיק ביין וואָס איז פון איין זייט הויל און פון דער צווייטער באַדעקט מיט פעל און ווילד האָר. ער שטשירעט זיך ווילד צום הימל און מסרט, דער דאָזיקער טייל פון געבענטשטן מענטשן־קערפּער, דער דאָזיקער שליח פון באַבי־יאַר, פון אַ גאַנצער פאַרפייניקטער עדה, פון אַ גאַנצער אין הונדערטער טויזנטער געכפּלטער וועלט. ער מסרט און מאָנט, ער דערלאָזט ניט קיין פּשרות, ער וויל ניט קיין רחמים. אויב ניט, בייסט ער זיך איין מיט זיין נאַקעטער אויסגעשטשירטקייט דיר אַליין אין האַרצן. דיר אַליין, כאָטש דו ביסט אַן אייגענער, כאָטש דו ביסט לייב פון זיין לייב, און בלוט פון זיין בלוט.

אָט שטייען נאָך אַ פּאָר לעבעדיקע עדות. האַלאָוועשקעס געראַטעוועטע פון פייער. זיי דערציילן אַלץ אַזעלכעס, וואָס דער מענטשלעכער מוח איז דאָ נישט פעאיק אַריינצונעמען און דאָס מויל איז נישט אומשטאַנד איבערצוגעבן. נאָר מענטשן שטייען אַרום זיי פון אינדערפרי אָן. אַנדערע קלערן אַז זיי וועלן כאָטש עפּעס באַגרייפן.

אַלע אויגן זיינען רויט פון טרערן, די הערצער — אָנגעהיצט פון געוויין. און מען וואַרט, מען וויל נאָך נישט אַוועקגיין. אפשר וועט עמיצער קומען זיך אָנרופן צום פאָלק מיט אַ וואָרט.

מיין האַרץ וויינט אין אַלע צעלכעלעך, נאָר עפּעס וויס איך אויף געוויס. איך קען עס מעלדן אָפן:

מיינע ברידער און פריינט, מיר פאַלן מיטן פּנים צו דער ערד, מיר קאַטשען זיך אין אַש, מיר שלאָגן זיך קאָפּ אָן דער וואַנט, מיר ווערן צעגאַנגען אין טרערן. און צי קאָן עס דען אַנדערש זיין. צי קאָן עמיצער קומען און זאָגן אַז ס׳איז צופיל אַזוי זיך קלאַפּן מיטן קאָפּ אין דער וואַנט, אויפן גרויסן בראָך, זיך צעקראַצן דאָס געזיכט מיט די דערנער און שטעכלקעס (וואָס וואַקסן דאָ ביי די זייטן גרוב) ביז בלוט, ביז ווייטיק, ביז גרויס געשריי...

און דאָך, מיינע ליבלעכע פריינט, ווילט זיך מיר איינרוימען יעדן פון אונדז:

— יידן, טייערע ברידער, לאָמיר זיך אויפהויבן פון דער ערד, לאָמיר זיך אַרומטרייסלען פון אַש און אויפשיינען מיט דער גאַנצער ליכטיקייט, וואָס אונדזער פאָלק פאַרמאָגט אין זיך... אַ מענטש, ביי וועמען מ׳האָט אָפּגעריסן אַ פוס אָדער אַ האַנט און אפילו אַ פינגער איינעם, ווערט מיט עפּעס געמינערט און ווינציקער ווי ער איז געווען... נאָר אַ פאָלק... אַ פאָלק, ווען ס׳רייסט זיך אויס אויף אים אַ קלאָג, ווי ס׳איז צו אונדז פאַרגאַנגען, אַ פאָלק, אַז מען פאַרטיליקט אים אויף האַלב, און דריי־פערטל איז ווי אַ טראָפּן וואַסער ווי אַ קיילעכל קוועקזילבער. דו שטשיפּעסט אָפּ פון אים אַ העלפט, נאָר די צווייטע העלפט פאַרקיילעכיקט זיך, פילט זיך אָן און ווערט

צוריק גאַנץ. נאָך מער — די אָפּגעשפּליטערטע זעמדעלעך לויפן זיך צו־נויף, גיסן זיך צוזאַמען, ווערן צונויפגעפּאַרט און באַהעפט צווישן זיך.

לאָמיר זשע אויפשטיין פון דער ערד, לאָמיר זיך אויסגלייכן און טראָגן הויך די פּאָן אונדזערע. פעלקער געניסן נאָך איצטער אויך פון אונדזער ליכט, איר וועט זען, אַז לייט וועלן נאָך אונדז ערלעך האַלטן אויך פאַר אונדזער ערדישער קראַפט.

איך באַגעגן אַ יונגן יידן אויף אַ וויטן ראָג לעם איינער פון די גאַסן וואָס פירן פון באַבי־יאַר. ביי אים אויף די שיך אַ סך געדיכטער שטויב. אין די אויגן — נאָך נישט קיין אָפּגעגאַנגענער צער.

מיר קענען נישט איינס דעם צווייטן, מעגן מיר אפשר שמועסן צווישן זיך. ער זעט מענטשן אויפן ברייטן שליאַך וואָס גייען אונדז אַנטקעגן.

— יידן — זאָגט ער — גייען אויף באַבי־יאַר געגנוג.

— און יידן — ענטפער איך אים — גייען פון באַבי־יאַר, קיין עין־הרע, גאַנץ און געזונט.

ער האָט פאַרשטאַנען מיין מיין.

פאַר דריי יאָרן איז באַבי־יאַר געווען דער אָפּגרונט פון „כל באיה לא ישובון". ווער ס'איז אַהין אַוועק איז שוין צוריק נישט געקומען. שונאים האָבן זיך געפרייט: באַבי־יאַר, די לעצטע אכסניא פונעם יידישן פאָלק, דאָס לעצטע פינטעלע פונעם יידישן וועזן. באַבי־יאַר — דאָס וואָרט מיט וואָס ס'ענדיקט זיך די געשיכטע פון אַ פאָלק. אַזוי האָט דער שונא ביי זיך גע־פועלט צוריק מיט דריי יאָר. און איצט זעען אַלע אַנטקעגן באַבי־יאַר אַ לאַגער וואו געפאַנגענע דייטשן פאַרקען זיך אין זייערע געשווירן, עסן פון זיך די לייז. מיר קוקן אויף זיי מיט עקל, ווי אויף צעפוילטן אָפּוואורף, און ביי זיי קריכן אַרויס די אויגן פאַר קנאה — זיי זעען פאַר זיך מענטשן.

איך זעגן זיך מיט מיין יונגן פריינט און לאָז זיך גיין. איך בין געגנוג מיד און אָפּגעשוואַכט. אָבער כוחות קומען צו. איך שטעל מיר פאַמעלעכע געמאָסטענע טריט, נאָר איך פיל, אַז איך לערן זיך שוין גיין.

דעם 29טן סעפּטעמבער 1944.